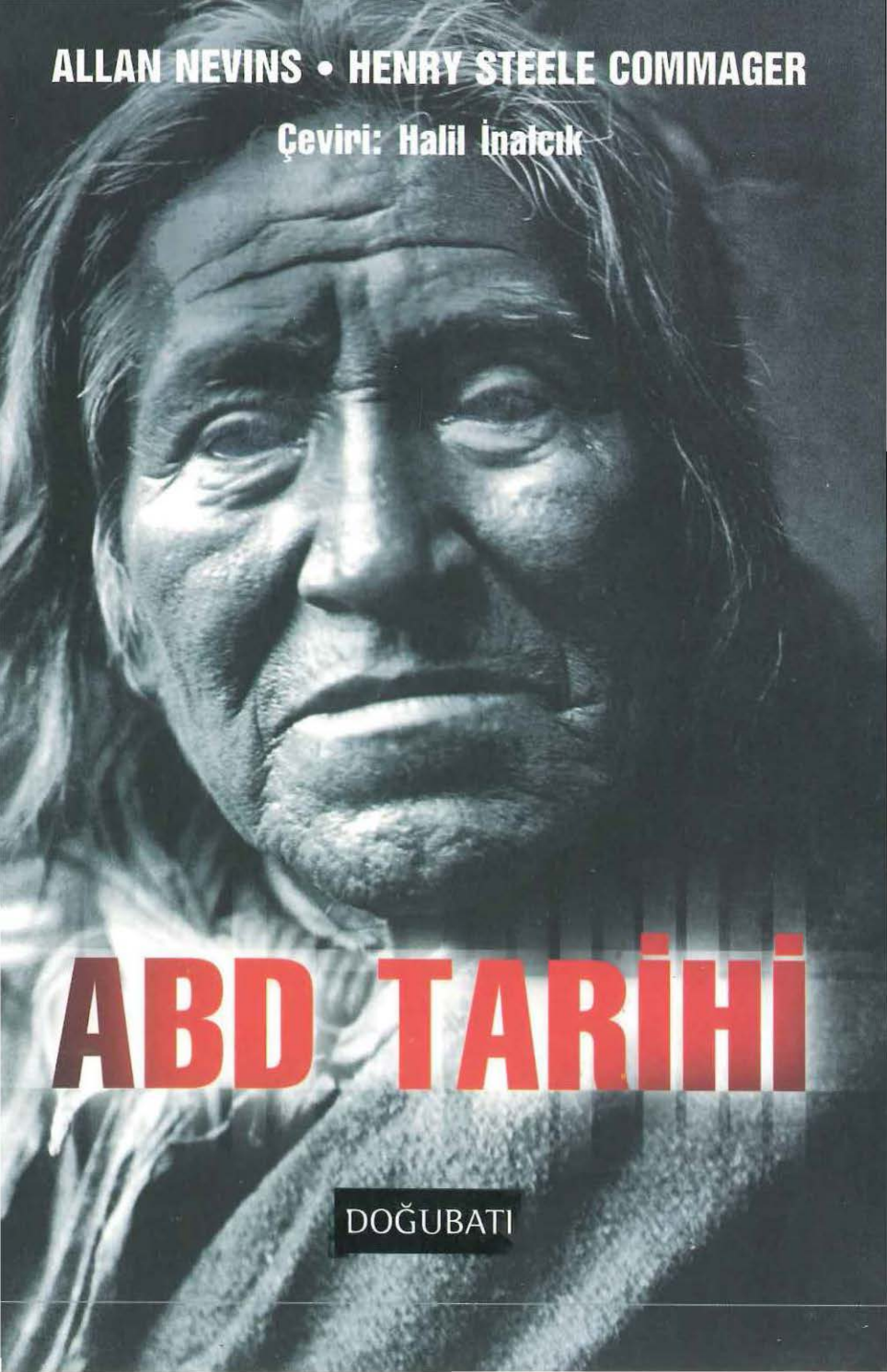
ALLAN NEVINS • HENRY STEELE COMMAGER

Çeviri: Halil İnalcık

ABD TARİHİ

DOĞUBATI

Özgün Metin
The Pocket History of the United States

Copyright ©Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *The Pocket History of the United States*, New York: Pocket Books, 1951; ilk çeviri: Halil İnalcık, *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1961.

© Türkçe çevirinin yayım hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

İngilizceden Çeviren
Halil İnalcık

Yayına Hazırlayan
Şermin Korkusuz

Düzeltmen
Sinan Aydın

Kapak Tasarımı
3 Tasarım/ www.3tasarim.com

Baskı
Tarcan Matbaacılık
1. Baskı: Mart 2005
6. Baskı: Mart 2014

Doğu Batı Yayınları
Yüksel Cad. 36/4 Kızılay-Ankara
Tel: 0 312 425 68 64 - 425 68 65
e-mail: dogubati@dogubati.com
www.dogubati.com

Sertifika No: 15036 / ISBN: 978-975-8717-11-1

Doğu Batı Yayınları-10 Tarih-3

Kapak Resmi:
Edward Curtis, A Yuma Type, *The North American Indian*

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü 11

Yazarların Önsözü 15

I. Bölüm: Kolonilerin Kurulması

Kuzey Amerika'nın Doğal Özellikleri 19
İlk Göçmenler 25
Kendi-Kendini Yönetme (Self-Government) Metodunun Gelişmesi 33
Kolonilerde Kilise ve Devlet 40

II. Bölüm: Koloni Çağının Mirası

Amerikalılığın Gelişmesi 47
New England Kolonileri 54
Orta Koloniler 59
Güney Kolonileri 62
Ard-Ülke (Back-Country) 68
Kültür 71
Koloni Çağının Mirası 76

III. Bölüm: İmparatorluk Davası

Fransızlarla Savaşlar 79
İmparatorluk İlişkileri 87
İmparatorlukta Federalizm Sorunu 90
Genel Hoşnutsuzluğun Nedenleri 93
İngiliz Ticaret veya Seyrüsefer Kanunları 93
Anlaşmazlık 102
Devrimin Örgütlenmesi 105

IV. Bölüm: Devrim ve Konfederasyon
Silaha Başvurulması 108
Devrim Savaşı 113
Amerikalılar Aleyhindeki Koşullar 114
Amerikalıların Üstünlükleri 118
Bağımsızlık 121
Harekât ve Savaşlar 124
Barış ve Antlaşması 128
Demokrasinin Gelişmesi 129
Ulusal (Federal) Bir Hükümetin Yokluğu 135

V. Bölüm: Anayasanın Meydana Getirilmesi
Çığır Açan Bir Başarı 137
Konfederasyon Hükümetinin Zayıflığı 138
Kuzeybatı Bildirgesi (Northwest Ordinance) 143
Convention'ın Çağrılması 144
Convention Çalışma Halinde 147
Nihaî Eser 149
Onay İşi 156
1789'da Amerika 158

VI. Bölüm:
Washington Yönetiminde Hükümetin Örgütlenmesi
Alexander Hamilton 165
Thomas Jefferson 168
Hamilton'ın Malî Önlemleri 170
Anayasa'nın Yorumlanması:
"Anlam Yönünden Varolan Güç ve Yetkiler" 172
Viski Ayaklanması: Jay Antlaşması 173
John Adams 176

VII. Bölüm: Ulusal Birliğin Yükselişi
Jefferson'ın Yönetimi 179
Louisiana'nın Satın Alınması, Burr'ün Komplosu 181
Amerika'nın Tarafsızlığı: Ambargo Yasası 185
1812 Savaşı 187
Ulusal Birlik 192

VIII. Bölüm: Jackson Demokrasisi Ülkeyi Sarıyor
Monroe Doktrini 197
Missouri Uzlaşması 199
Jackson'ın Ortaya Çıkışı 202
Jackson'ın Düşünceleri 206
Jackson'ın Aldığı Önlemler 210
Başka Demokratik Eğilimler 212

IX. Bölüm: Batı ve Demokrasi
Hareket Halindeki Sınır Bölgesi (Frontier) 215
Sınır Bölgesi Göçmenleri 217
Sınır Bölgesinin Kazandırdığı İyi ve Kötü Özellikler 219
Kızılderililerle Savaşlar 221
Yakın Batı'da Yerleşim 224
Mississippi Ötesi Batı 226
Oregon Yolu 229
Mormonlar 230
Texas'ın İlhakı 232
Meksika Savaşı ve California ile New Mexico'nun İlhakı 233

X. Bölüm: Bölgeler Arasında Mücadele
Kölelik 236
Fırtınanın Patlak Vermesi 240
1850 Uzlaşması 242
Savaşa Sürüklenme 250
Lincoln'ün Başkan Seçilmesi; Ayrılma 254

XI. Bölüm: Kardeş Savaşı
İnsan ve Kaynaklar Bakımından Bir Karşılaştırma 261
Savaş Harekâtı 265
İç Mücadeleler 271
Robert E. Lee ve Abraham Lincoln 273
Savaşın Geride Bıraktıkları 275
Güney'in Kalkındırılması 276

XII. Bölüm: Modern Amerika'nın Doğuşu
Savaşın Etkisi 281
Güney'in Değişmesi 283
Kuzey'de Köklü Değişiklikler 292
Siyaset 298

XIII. Bölüm: Büyük Endüstri ve Ticaretin Yükselişi
Endüstri Egemenliğinin Temelleri 304
Demir ve Çelik 312
Tröstler ve Tekeller 319
Hükümet İşe Karışıyor 325

XIV. Bölüm: İşçiler ve Göçmenler
İşçi ve Nasıl İşe Alındığına Dair 331
Birlik Kuvvettir 337
İşçi Anlaşmazlıkları 341
"Eritme Potası" 347

XV. Bölüm: Batı Bölgesi Gelişiyor
Son Batı Bölgesinin Yerleşime Açılması 354
Madencilik ve Hayvancılık 360
Çiftçilerin Gelişi 363
Son Sınır Bölgesinde Hayat 367

XVI. Bölüm: Çiftçi ve Problemleri
Ziraî Devrim 373
Çiftçilikte Kriz 382
Çiftçiler Örgütleniyor 387
1896 Yılı 394

XVII. Bölüm: Reform Çağı
Demokrasiye İhtar 400
Sosyal Adalet İçin Açılan Mücadele 405
Eyaletler Yolu Gösteriyor 411
Theodore Roosevelt ve Âdil Düzen 417

XVIII. Bölüm: Amerika'nın Bir Dünya Devleti Olması
Yeni Güçler ve Yeni Ufuklar 426
İspanya-Amerika Savaşı 431
Açık Kapı: Roosevelt Siyaseti 439

XIX. Bölüm: Woodrow Wilson ve Birinci Dünya Savaşı
Woodrow Wilson 447
"Yeni Özgürlük" Uygulanıyor 449
Demokratik Bir Dış Siyaset 453
Birinci Dünya Savaşı ve Tarafsızlık 456
Savaş 459
Milletler Cemiyeti ve Amerika'nın Yalnızlık Siyaseti 464

XX. Bölüm: İki Savaş Arası
Normale Dönüş ve Yalnızlık Politikası 468
Savaş Sonrası Yıllarda Toplum 475
Büyük Ekonomik Kriz 479
Franklin D. Roosevelt ve Yeni Düzen (New Deal) 484
Yeni Düzen Faaliyette 487
Savaş Tehlikesi 492
Savaş 497

XXI. Bölüm: İkinci Dünya Savaşı
Karanlık Günler 503
Askerî ve Endüstriyel Hazırlık 507
Pasifik'te Savunma 513
Atlantik Savaşı 516
Kuzey Afrika ve İtalya 520
Büyük İstila 526
Avrupa'da Zafer 532
Pasifik'te Zafer 536

Yakın Olayların Kısa Bir Kronolojisi 543
Tavsiyeye Değer Kitapların Kısa Bir Listesi 548
Dizin 551

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü programına Amerikan tarihi dersinin konulması kararı, ABD ile Türkiye arasında sıkı işbirliği yıllarına rastlar. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye, ABD'nin en yakın müttefiklerinden biriydi. Türkiye, 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Organizasyonu (NATO)'na katıldı (20 Şubat). Kore Savaşı'nda ABD ordusu yanında savaşmak üzere bir kuvvet (4500 kişi) gönderdi. İşte bu yakın ilişkiler sonucu, DTC Fakültesi Tarih Bölümü'ne Amerikan tarihi okutmak üzere her yıl bir Amerikan tarihçisi davet ediliyordu. O zaman Türk halkı için derli toplu bir eser olarak, A. Nevins ve H. S. Commager' in kitabını Türkçeye çevirmeyi düşündüm. Bu iki yazardan Nevins genel siyasi tarih üzerinde tanınmış bir otorite sayılıyordu (başlıca eseri *Amerikan İç Savaşı* üzerinedir). Commager ise daha çok Amerikan düşünce tarihi üzerinde tanınmış bir yazardı (onun hakkında bkz. Neil Jumonville, *Henry Steele Commager, Midcentury Libaralism and the History of Present,* Chapelville: North Carolina Press, 1999). Sonunda fakültede Amerikan tarihini bir Türk tarihçisinin üstlenmesi düşünüldü ve Halil İnalcık seçildi.

Ford Foundation'ın bir bursuyla Harvard Üniversitesi'nde bir yıl Amerikan tarihi derslerini izlemek üzere 1957'de Ameri-

ka'ya hareket ettim. Ailemle Cambridge'de kaldığım bir yıl içinde Amerikan tarihinin en tanınmış profesörlerinin derslerini takip ettim, ayrıca Amerikan Anayasa derslerine girdim. Amerika'nın Batı'ya yayılış tarihinin otoritesi Prof. F. May, özellikle göçmen tarihi uzmanı O. Handlin'in dersleri beni etkiledi. O tarihte şiddetlenen Soğuk Savaş dolayısıyla komünizme karşı Amerikan milliyetçiliği doruk noktasındaydı. Amerikan millî değerleri; demokrasi, sekülarizm, birey hakları toplumda ve siyasette en hararetle tartışılan konulardı. Bu hava içinde Komünist Partisi, yasa dışı ilân edildi (24 Ağustos 1954). Bu akımın aşırı bir temsilcisi senatör J. McCarthy'nin yönetimde komünist avı (1950-1955) Amerikan sivil haklar savunucularıyla hararetli tartışmalara konu oldu. 1953-1954'te Columbia Üniversitesi'nde Osmanlı tarihi okutmak üzere bulunduğum zaman bu tartışmaları televizyonda izlemiştim.

Yine bu yıllarda Afrika kökenli Amerikalıların sivil haklarını koruma önlemleri gündeme geldi (1957) (bu akımı Martin Luther King'in 1960'larda cesur çıkışları izleyecektir). Özetle, 1950-1956 döneminde Amerika'da Soğuk Savaş ve komünizm tehlikesine karşı devlet derin biçimde etkilenirken, Amerika'nın insan hakları ve özdeğerlerini koruma kaygısı gündemdeydi. Nevins ve Commager'in kitabı işte bu atmosfer için yayın alanına çıktı. ABD'nin en seçkin tarihçileri arasında yer alan Commager, Amerikan özdeğerleri üzerinde duran bir tarihçidir. Commager'in tarihçiliğini Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Amerikan tarihi profesörlerinden Timothy Mason Roberts ile yaptığım söyleşi çerçevesinde anlatmaya çalışacağım. Prof. Roberts'e göre Nevins ve Commager'in eserleri, yarım yüzyıl sonra tekrar itibar kazanmıştır. Bunun nedeni 11 Eylül 2001 felâketinden sonra Amerikan toplumunda ve siyasetinde, yeniden yıkıcı bir tehdit ve saldırı karşısında Amerikan gücünü ve özdeğerlerini dünya ölçüsünde savunma gereği gündeme gelmiştir. 11 Eylül Amerikan tarihinde gerçekten bir dönüm noktasıdır. Olaydan sonra iki kez Amerika'ya gittim, gözlerime inanama-

dım: Hemen hemen her evde, her arabada Amerikan bayrağı sallanıyor; bayrak Amerikan halkının Amerika'ya, onun ideallerine, üstün gücüne inancın sarsılmadığını, mücadele azmini dünyaya ilân eden semboldü. Tüm Amerikalılar, Avrupalı, Afrikalı, Yahudi, Latin Amerikalı herkes, bu sembol etrafında birbirine sarılıyor ve dünya yüzünde düşmanı son neferine kadar her yerde takip ve yok etme azmini (yanlış bir kelime kullanarak *crusade*) ilân eden başkanının arkasında olduğunu göstermek istiyordu. Amerika o tarihten beri dünyayı şaşırtan, onun ideallerinin sorgulanmasına yol açan bir çeşit seferberlik hâlindedir. 11 Eylül'den sonra Amerikan halkının hararetle benimsediği Samuel Huntington'ın görüşleri kayda değer: Huntington'a göre, din ve medeniyetler çarpışması devrimiz tarihinin ana çizgisidir; Batı kendi ideallerini ve medeniyetini gerekirse silahla savunmalıdır; şimdi baş düşman *köktenci İslâm*'dır. Nevins ve Commager'in elli yıl önce benzeri bir atmosfer içinde yazdıkları bu kitap, hedef farklı olmakla beraber, günümüzdeki Amerika'yı yansıtır.

Nevins ve Commager, eserc yazdıkları Önsöz'de şu noktaları belirtirler: Amerika, en genç milletlerden biri olmakla birlikte en eski cumhuriyet ve en eski demokrasidir; Amerikalı, insanlığın umudu olan değerleri temsil ettiğinin bilincindedir. Bu özdeğerler, çeşitli menşeden insanların kaynaştığı bir Amerikan toplumunda, bireylerin Anayasa güvencesi altında haklarına ve inançlarına saygı, ekonomik fırsatlarda eşit haklara sahip olma ve siyasi yapıda halk egemenliği (demokrasi). Aynı zamanda Amerika, bu özdeğerleri dünyada geçerli kılmak gibi bir misyonu üstlendiğine inanır.

Kitabın yazarlarına göre bu, iddialı bir misyondur. Amerikan tarihi destanî bir hikâyedir: "küçük ve zayıf bir milletin koca kıtada ... yayılışı, sonra dünyada en güçlü bir devlet hâline gelişi eşsiz destandır" (burada Bitanya'da ufak bir beylikten dünyanın en güçlü imparatorluğu hâline gelen Osmanlı destanını anımsamamak elden gelmez. Osmanlı, çeşitli menşeden

çeşitli dine mensup cemaatleri, eşitlik ve hoşgörü prensiplerine sadık kalarak muazzam bir egemenlik şemsiyesi altında toplamış ve beş yüz yıl boyunca bu yapıyı korumuştur).

Nevins ve Commager bize Amerika destanını, kahramanlarını, gelişme aşamalarını, mücadelelerini, başarı ve hayâl kırıklıklarını anlatıyor.

Halil İnalcık, 2005

ABD Tarihi Üzerinde Son Zamanlarda Yayımlanmış Bazı Önemli Eserler:

William Chafe, *The Unfinished Journey: America Since World War II* (New York: Oxford University Press, 2002).

Eric Foner, *The Story of American Freedom* (New York: W. W. Norton and Company, 1999).

David Kennedy, *Freedom From Fear: The American People in Depression and War, 1929-1945* (New York: Oxford University Press, 2000).

Linde Kerber, *Through Women's Eyes: An Alternative American History* (New York: Oxford University Press, 2005).

Edward Larson, *Sumner for the Gods: The Scopes Trial and America's Continuing Debate Over Science and Religion* (New York: Basic Books, 1998).

Louis Menand, *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America* (New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2002).

Gordon Wood, *The Radicalism of the American Revolution* (New York: Alfred A. Knopf, 1993).

YAZARLARIN ÖNSÖZÜ

Amerika, bundan yalnızca dört yüzyıl kadar önce tarihin aydınlığına çıkmıştır. Büyük milletlerin en genci olmakla birlikte birçok bakımdan en dikkate değer olanıdır. Çünkü Amerika tarihi, insanoğlunun tarihini bu kısa zamanda bir kere daha özetler ve politik, ekonomik ve sosyal kurumların gelişimini daha yakından gözlerimizin önüne serer. Ayrıca Yeniçağ'a şekil vermiş olan o büyük tarihî güçler ve etkenlerin çoğu, yani emperyalizm, milliyetçilik, göç hareketleri, sanayileşme, bilim, din, demokrasi ve özgürlük hareketleri onun üzerinde de güçlü etkisini göstermiştir. Dahası, bu güçlerin toplum üzerindeki etkisi, Amerikan tarihinde diğer uluslarınkinden daha açık bir şekilde belirmektedir. Amerika, tarihinin kısalığına rağmen bugün dünyada en eski cumhuriyet ve en eski demokrasiye sahiptir. En eski yazılı anayasa yönetimi altında yaşamaktadır. Amerikan tarihi ilgi çeker, çünkü daha başlangıcından itibaren Amerikan halkı özel bir geleceğe aday olduğu bilincini beslemiş, insanlığın istek ve umutları ona bağlanmış ve o, bu geleceği gerçekleştirmekte ve bu umutları haklı çıkarmakta başarısızlığa uğratmamıştır. Amerika tarihi eski bir kültürün el değmemiş do-

ğal bir çevreyle temas kurarak meydana getirdiği değişikliklerin tarihidir. Amerika, âdeta tarihin ilk altı bin yıllık devresini atlayıvermiş ve tarih sahnesine cesur ve olgun bir şekilde çıkıvermiştir. Çünkü ilk göçmenler, ilkel değil, medenî insanlardı ve oraya yüzyıllık bir kültürü taşımışlardı. Bununla birlikte Yeni Dünya hiçbir zaman Eski Dünya'nın sadece batıya uzanmış bir parçasından ibaret değildi. Bu ülke oraya giden ilk göçmenlerin hayâllerinde besledikleri, Kurucu Ataların tasarladıkları bir şey, kısaca tarihte yeni bir şeydi. Gerçekten, Atlantik'ten Pasifik Okyanusu'nun parıltılı sularına kadar yurt-açan öncülerin karşısına çıkan el değmemiş vahşi bir doğa, geçmişten gelen kurumları derin bir değişikliğe uğratmış; ulusların ve ırkların birbirine karışıp kaynaşması, geçmişten gelen kültürleri değiştirmiştir. Amerika, tarihte ulusların karışması, dinî hoşgörü, sosyal eşitlik, ekonomik imkân ve siyasi demokrasi alanlarında şimdiye kadar girişilmiş en iddialı deneyimi temsil eder. Avrupalı tarihçiler ve seyyâhlar, Amerikan halkının özlü yüksek niteliklerini kolayca kabul etmekle birlikte, uzun zamandan beri şu nokta üzerinde ısrarla durmuşlardır: Amerikan tarihi renksiz ve yavandır, değişiklik ve zenginliği, güzelliği yoktur. Fakat aksine Amerikan tarihi olağanüstü dramatik ve renklidir ve destansı bir hava içinde gelişmiştir. Küçük ve zayıf bir ulusun koca bir kıtada bir baştan bir başa hızlıca yayılışı dramının ve birkaç dağınık koloninin en güçlü bir devlet hâline gelişinin Yeniçağ tarihinde bir benzeri görülmemiştir. Bizim dağ geçitlerimiz, Ortaçağ feodal hisarları kadar değişik bir güzelliktedir, şehir toplantılarımız kral sarayları kadar görkemli, çeşitli uluslara mensup insanların Amerika'nın içerilerine doğru üşüşmesi Normanların veya Arapların yayılışı kadar heyecan vericidir ve bizim Washington, Jefferson, Lincoln gibi ulusal kahramanlarımız başka herhangi bir ulusun kahramanlarıyla boy ölçüşebilecek güçtedir.

Bu tarih kitabı bilim adamları için değil, tarihle uğraşmayan halk için yazılmıştır. Orijinal araştırmalar içermek veya yeni

yorumlar ileri sürmeye kalkışmak iddiasında değildir. Amerikan halkının tarihini kısaca anlatan bir kitap ihtiyacını karşılamak amacıyla kaleme alınmıştır. Eğer bu kitapta bir anafikir varsa, o da adında ifadesini bulmuştur: Özgürlük ihtiyacını duyacak kadar uyanık ve onun için çalışmaya ve çarpışmaya kararlı bir ulusun bu kıta üzerinde, Amerika'daki gelişimi.

Allan Nevins,
Henry Steele Commager

I. Bölüm

KOLONİLERİN KURULMASI

Kuzey Amerika'nın Doğal Özellikleri

Amerika'da İngiliz kolonizasyonunun tarihi, 1607 yılının güzel bir Nisan sabahı başlar. Kaptan Christopher Newport'un fırtınalarla pençeleşmiş üç gemisi, o sabah Chesapeake körfezinin ağzına yakın bir yerde demirledi. Sahile çıkardığı adamlar "güzel çayırlar, uzun güzel ağaçlar ve manzarası kendilerini âdeta büyüleyen tatlı sular" buldular. Northumberland Kontu'nun yakışıklı, cevval oğlu George Percy ile kaptan John Smith de bu gemilerdeydi. Percy kitabında, altı çiçeklerle döşeli güzel ormanları "İngiltere'dekinden dört kere daha büyük ve lezzetli" nefis çilekleri, "çok iri ve leziz" istiridyeleri, büyük miktarda küçük av hayvanlarını, "yığın halinde hindi yuvaları ve sayısız yumurtalarını" nasıl bulduklarını anlatır ve bir Kızılderili kasabasına gittiklerini, orada vahşilerin kendilerine mısır ekmeği ve bakır lüleli kilden çubuklarla içilen tütün getirdiklerini hikâye eder. Virginia'da bu ilk maceralar bir süre cazip göründü. Percy, *Observation* adlı bu eserinde, yeni gelenlerin rengârenk

kuşlar, çeşitli meyveler, çilekler, güzel mersin balıkları ve güzel manzaralar karşısında duydukları sevinç ve hazzı tasvir eder. Fakat onun vahşi bir şiir dolu bu güzel ve pervasız hikâyesi, birden sanki bir çığlıkla son bulur. O, Kızılderililerin (Indians) "yayları ağızlarında, ayılar gibi el ve ayakları üzerinde tepelerden sürünerek" gelip göçmenlere nasıl saldırdıklarını, insanların nasıl "şişme, akıntı, humma" gibi amansız hastalıklara yakalandıklarını, birçoklarının da sırf açlıktan öldüklerini ve "cesetlerinin kulübelerden gömülmek üzere köpekler gibi sürüklenip çıkarıldığını" uzun uzun anlatır.

Amerika'da yeni bir ulusun temelini kurma işi, hiç de eğlenceli bir macera değildi. Bu, tehlikeli, zor, amansız bir işti. El değmemiş bir kıta ki, doğudaki üçte biri yolsuz izsiz ormanlarla örtülü, dağları, ırmakları, gölleri, uzayan ovaları, hepsi alabildiğine büyük, uçsuz bucaksız; kuzeyinde uzayan düzlükleri kışın dondurucu soğuk, yazın güneydeki bölgeleri kızgın sıcak, her tarafı vahşi hayvanlarla dolu ve hâlâ taş devrini yaşayan savaşçı, merhamet bilmez, güvenilmez bir halkla meskûn... Burası, birçok bakımdan girilmesi imkânsız bir ülkeydi. Buraya, ancak öylesine tehlikeli bir deniz yolculuğundan sonra varılabilirdi ki, bazı gemilerdeki yolcuların yarısı daha karaya varmadan ölmüş olurdu. Fakat bütün bu engellere rağmen bu kıta, gelişen enerjik bir ulusun yurdu olmaya adaydı.

Kuzey Amerika, kabataslak bir üçgen teşkil eder. Bunun çeşitli yer şekillerine sahip ve genellikle bol yağmurlu zengin bir bölge olan en geniş kısmı, 26 ve 55 enlemleri arasında yer alır. Bu bölgede iyi ürün yetişmesine elverişli sıcak bir yazla, insanı faaliyete yönelten soğuk bir kış hüküm sürer ki, bu sağlam bir iklimdir. Avrupalılar, bu bölgede güç bir uyum devresi geçirmeye mecbur kalmadan yerleşebilmişler, buğday, çavdar, yulaf, fasulye, havuç ve soğan gibi temel besin ürünlerini buraya da getirip yetiştirebilmişlerdir. Yeni yurtlarında mısır ve patates gibi pek değerli iki yeni gıda da bulmuşlardır. İngiliz göçmenle-

rin *Indian corn* dedikleri mısır, Mayıs ayında ekilirse Temmuz' da sararmış koçanları çıkar, daha sonra sürü için yem sağlar, kabuklarını göçmenler yatakları için kullanır, son verdiği mısır tanesi eşsiz bir tahıldır. Av hayvanlarına her yerde bol bol rastlanır, milyonlarca geyik ve bizon her tarafta başıboş dolaşır. Sahil boylarındaysa bol balık bulunur. Zamanında yapılan bir araştırma, Kuzey Amerika kıtasının başka herhangi bir kıtadan daha fazla demir, kömür, bakır ve petrol içerdiğini ortaya koymuştur. Ormanları sınırsızdır denebilir. Çoğunlukla alçak doğu kıyıları boyunca sıralanan körfez ve limanlar, gemiler için birçok sığınak temin etmiştir. Diğer taraftan St. Lawrence, Connecticut, Hudson, Delaware, Susquehanna, Potomac, James, Pee Dee ve Savannah gibi geniş ırmaklar, gemilerle kıtanın içine oldukça uzak mesafelere kadar girmeyi kolaylaştırmıştır. Bu kıyılarda insan fazla bir güçlüğe uğramadan yerleşip yayılabilecek bir yer bulabilirdi. Amerika kıtasının bazı doğal özelliklerinin, Amerikan ulusunun gelecekteki hayatı üzerinde belli bir etki bırakması kaçınılmazdı. Atlantik kıyılarındaki küçüklü büyüklü koy ve körfezler, birkaç büyük koloni yerine, birçok küçük koloninin oluşumuna yol açmıştır. *Nova Scotia* ve *Québec*'i de sayarsak burada kısa zamanda on beş koloni kuruldu ve bunlar Amerika'ya, tarihinin ilk döneminde çok çeşitli kurumlar kazandırdılar. Her biri kendi özelliğine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Bağımsızlık kazanıldığı zaman, bu birliklerden on üçünün meydana getirdiği millet, mecburen bir federasyon oldu. Kıyıdaki ovanın gerisinde geniş, vahşi bir dağ engeli, *Appalachian* dağ silsilesi yükseliyordu. Bu engeli aşmak o derece zor bir işti ki, kıyıda kurulmuş koloniler, *Appalachianlar*'ın ötesine yayılmak için büyük bir güç harcamadan önce, ister istemez oldukça kalabalık ve kuvvetli bir hale geldiler. Batıya doğru ilerledikleri zaman dağların ötesinde, önlerinde uçsuz bucaksız bir merkezî havza buldular (Mississippi havzası). Birleşik Devletler'in hemen hemen yarısı kadar bir alanı kaplayan ve ekili

topraklarının yarısından fazlasını içine alan bu ova, tamamen düz ve engebesizdi ve bundan başka, özellikle gemi işletmeye elverişli birçok ırmak –*Wisconsin, Iowa, Illinois, Ohio, Cumberland, Tennessee, Arkansas* ve *Red*– ve kuzeyden güneye büyük *Mississippi-Missouri* nehir sistemiyle kesilmiş bulunduğu için gidiş-gelişler kolaydı. Göçmenler bu verimli ovaya çabuk ve kolaylıkla yerleştiler. Amerika'nın doğu deniz kıyısından ve Batı Avrupa'nın bütün ülkelerinden gelen insanlar bu ovada eşit şartlarla birbirleriyle karıştılar. Burası, içinde yeni bir demokrasinin ve yeni bir Amerikalı duygusunun geliştiği büyük bir pota teşkil etmiştir.

Daha batıdaki yüksek ovalar çok kurak bir iklime sahiptir, bu nedenle hemen gerisindeki yüksek *Rocky* dağlarıyla beraber göç hareketinin ilerleyişini uzun zaman geciktirmişlerdir. Bu kurak ovalar, Kızılderililerin elinden alınmadan yirmi-otuz yıl önce, uzak Pasifik yamaçlarında bulunan altın ve diğer madenler oraya bir sürü maceracı öncü çekmişti. Issız, alabildiğine geniş bir bölge, *California*'yı ve *Oregon*'u Birleşik Devletler'in daha eski bölümlerinden ayırdığı zaman bile *California* kalabalık ve güçlü bir devletti. Fakat bu arazi kuşağı uzun zaman ıssız bir bölge halinde kalmadı. Bizon avcılarının peşinden davar yetiştiricileri, bu ovalara hızla yayıldığında, demiryollarının bu ağaçsız ülkeyi fethetmek için gereken malzemeyi, yani dikenli tel, yel değirmeni, kereste ve ziraat âletlerini getirmesi sayesinde nüfus gittikçe sıklık kazanmaya başladı. Sunî sulama yapılan çiftliklerin sayısı artmaya başladı. 1890'a kadar sınır bölgesi *(the Frontier)* denilen yer büyük ölçüde ortadan kalkmış bulunuyordu ve *Vahşi Batı* artık yoktu.

Amerika'da göç ve yerleşme hareketinin genellikle doğu-batı hattını izlemesi daha başlangıçtan itibaren kaçınılmaz bir şeydi. İçeriye doğru en kolay gidiş yolunu sağlayan *St. Lawrence* ve Büyük Göller *(Great Lakes)* suyolu, Atlantik kıyı bölgesinden aşağı yukarı doğu-batı yönünde akmakta, zamanı gelince *Erie*

kanalı için kullanılan *Mohawk* vadisi, Kuzey *Appalachianlar*'ı kat etmekte ve doğu-batı yönünde başka bir yol sağlamaktaydı. Göç için üçüncü anayolu oluşturan *Ohio* vadisi de hemen hemen doğu-batı yönünü izler. Atlantik kıyılarından Rocky dağlarına kadar göçler şaşılacak şekilde düzlüklerin üzerinden gitmiştir. *Louisiana* üzerinde Fransız hâkimiyetinin, *California* ve güney-batı arazisi üzerinde Meksika hâkimiyetinin, İngilizce konuşan Amerikalıların ilerleyişi karşısında kendiliğinden kaybolup gitmesi de kaçınılmazdı. Hattâ Amerikan tarihinin Koloni devrinde bile uzak görüşlü gözlemciler, Ohio vadisini hâkimiyetine alan bir ulusun *Mississippi*'yi de zamanı gelince, kontrolü altına alması gerektiğine işaret etmişlerdir. Mississippi havzasını kontrolüne almış ulusun, sonunda onun batısındaki bütün bölgeyi hâkimiyeti altına almasının gerekliliği de aynı şekilde doğrudur. Amerikalılar sayıca üstünlükleri ve enerjileriyle beraber coğrafyanın kendilerine bağışladığı avantajlardan da en iyi şekilde yararlandılar.

Kuzey Amerika'daki Kızılderililerin kolonizasyon hareketine karşı ciddi bir engel oluşturmayacak kadar sayıca az ve medeniyetçe geri olmaları, beyaz göçmenler için bir şans olmuştur. Gerçi onlar zaman zaman taciz hareketlerinde bulundular ve kolonizasyonu geciktirdiler; fakat hiçbir zaman bu hareketi gerçekten durduramadılar. İlk Avrupalılar geldikleri zaman Mississippi'nin batısındaki Kızılderililer belki iki yüz binden fazla değildi. Meksika'nın kuzeyinde bütün kıtada mevcut Kızılderililer ise herhalde beş yüz bini aşmıyordu. Yalnız ok ve yayla, *tomahawk* denilen baltayla ve ucu yumru savaş sopasıyla donanmış olup pusu kurmaktan başka bir savaş sanatına âşina olmayan Kızılderililer, iyi silâhlı ve uyanık beyazlarla çoğunlukla boy ölçüşecek bir durumda değildiler. Doğayı emirleri altına almak konusundaki yetenekleri sınırlıydı ve esas itibariyle kara ve suda avlanmakla hayatlarını sağladıklarından geçim kaynakları güvenilir nitelikte değildi. Meksika'nın kuzeyinde varlıkları

tanınmış 59 akraba topluluğu içindeki yüzlerce kabilenin çoğu küçük topluluklardı ve hiçbir zaman mağlup edilmesi zor savaş topluluklarını oluşturmuyorlardı. En güçlü Kızılderili teşkilat *Iroquois* ailesinden *Beş* (sonraları *Altı*) *Ulus* denilen topluluktu; bunların güç merkezi Batı *New York*'taydı, bir genel meclisleri vardı ve saldırgan bir siyaset izliyorlardı, bu yüzden de komşu *Algonquin* kabileleri onlardan çok korkarlardı. Güneydoğu'da *Creek*ler de *Muskogean* ailesinden başka güçlü bir birlik kurmuşlardı. Kuzeybatı'nın uzak kısımlarında ovalarda *Sioux*lar biraz daha gevşek bir teşkilât kurmuşlardı.

Göçmenlerle Kızılderililer arasında Koloni dönemindeki mücadele, başı sonu iyice belli birkaç aşamada meydana gelmiştir. İlk koloniler kurulur kurulmaz bunlardan çoğu küçük komşu kabilelerle şiddetli yerel mücadelelere girişmişlerdi. Bunun iyi bir örneğini *New England*'da kısa, sert Pequot Savaşı'nda görürüz. Bu savaş, 1637'de *Connecticut* vadisinde oturan *Pequot* kabilesinin tamamen yok edilmesiyle sonuçlanmıştır. Başka bir örneğini *Virginia* göçmenleriyle, *Powhatan* kabileleri arasında 1622'de başlayıp, keza Kızılderililerin tamamen yok edilmesiyle sona eren savaşta görürüz. Fakat beyaz göçmenler ilerledikçe ve daha geniş toprak parçalarını ele geçirmeye başladıkça Kızılderililer direniş için geniş kabile ittifakları kurmaya kalkıştılar. Örneğin *Kral Philip,* birçok *New England* kabilesini çevresine topladı ve bunlar, ezici bir yenilgiye uğratılıncaya kadar iki yıl kahramanca savaştılar. *Kuzey Carolina* göçmenleri *Tuscarora* savaşında, *Güney Carolina* göçmenleriyse *Yamassee* savaşında buna benzer ittifaklar kurmuşlardır. Bu mücadeleler, geniş ölçüde ciddi çarpışmalardı ve beyazların mal ve can bakımından ağır kayıplara uğramasına neden olmuştur. Nihâyet Kızılderililer, Avrupalı müttefikler bulacakları savaş aşamasına gelmişlerdir. Kuzey kabilelerinden bazıları Fransızlarla ittifak kurdular, güney kabilelerinden bazıları da İspanyollardan yardım gördüler ve silâh aldılar. İngilizce konu-

şan göçmenler için bir şans eseri olarak güçlü *Iroquois* Birliği dostluğunu hemen gösterdi ve Fransızlara karşı harekât sırasında fiilî yardımda bulundu. Sonunda Kızılderililer önceki aşamada olduğu gibi bunda da kesin bir bozguna uğratıldılar.

İlk Göçmenler

Bu el değmemiş yeni kıtaya Britanyalı ilk göçmenler cesur ve atılgan gruplar halinde geldiler. *Christopher Newport* yönetiminde 13 Mayıs 1607'de *Hampton Roads*'a gelen gemilerin taşıdığı yolcular, yalnız erkeklerden oluşuyordu. Bunlar, müstahkem bir mevki, bir depo ve bir sıra küçük kulübelerle *Jamestown*'u kurdular. Başlarına felâketler gelmeye başlayınca Kaptan John Smith, gösterdiği cesaret ve beceriklilikle ertesi yıl koloninin başkanı tek başına egemenliğini kurdu. Tarım yavaş yavaş gelişiyordu; 1612'de *John Rolfe* tütün yetiştirmeye başladı ve bu madde Londra piyasasında yüksek fiyata satıldığından herkes tütün ekmeye başladı, hattâ pazar yerinde bile tütün ekilir oldu; keza domuz ve koyun sürüsü miktarı da arttı.

Bununla beraber gelişme yavaş yürüyordu. 1619'da hepsi iki binden fazla nüfusa sahip değildi. Bu tarih, üç olay bakımından kayda değer: Öncelikle o tarihte İngiltere'den doksan "genç kız" taşıyan bir gemi geldi, bunlar, nakliye masraflarına karşılık 120 libre tütün vermeye razı olan göçmenlere eş olarak verilecekti. Bu yük o kadar sevinçle karşılandı ki, kısa sürede başkaları da gönderildi. Bu tarih, Amerika'ya ilk defa temsilî hükümet yönteminin girmesi bakımından da aynı derecede önemliydi. Yıllarca önce *John Rolfe*'un *Pocahontas*'la evlenerek Kızılderililerle yapılmış geçici bir barışı sağlayan aynı *Jamestown* Kilisesi'nde, 30 Temmuz 1619'da Amerika kıtasında ilk yasama meclisi toplandı. Meclis, bir vali *(governor),* altı üye *(councilor)* ve her on plantasyondan iki vatandaş olmak üzere temsilcilerden oluşmuştu. Aynı yılın üçüncü önemli olayı, Ağus-

tos ayında zenci kölelerle bir Hollanda gemisinin gelişiydi; bu kölelerden yirmisi göçmenlere satıldı.

Virginia, bu şekilde hızla gelişip güçlenirken, Hollanda'ya yerleşmiş bulunan İngiliz kalvinistlerinden bir topluluk, Yeni Dünya'ya geçmek üzere planlar yapıyordu. Kralın kilisede üstünlüğü esasını tanımadıkları ve kendilerine ait ayrı bir kilise kurmak arzusunda bulundukları için takibata uğramış olan bu "*Pilgrim*"ler aslında İngiltere'de *Nottinghamshire*'da, *Scrooby* köyünden gelmişlerdi. Özel yetenekte üç liderleri vardı: Birincisi, *Cambridge* mezunu bilgili, geniş görüşlü ve iyi yürekli bir adam olan öğretmen *John Robinson,* ikincisi yine bir *Cambridge* mezunu olup içlerinde en yaşlısı ve bilgilisi olan *William Brewster,* üçüncüsü açıkgöz, zorba ve idealist *William Bradford.* Hepsi doğru, çalışkan ve kanaatkâr olduğu kadar, cesur ve dayanıklı insanlardı, İngiltere'de herkesin düşmanlığı karşısında sabır ve tahammül göstermişlerdi. Hollanda'da ise yalnızlıktan ve sıkıntılı çalışmadan yılmadılar. Şimdi de Amerika'ya yerleşmek için bir izin kâğıdı ile *Mayflower* adlı gemiyi ve gereken erzak ve levazımı sağlayınca, vahşi doğanın sert ve haşin darbelerine göğüs germeye hazırlanıyorlardı. Sayıları yüz iki olan *Pilgrim*ler *Plymouth*'tan hareketle (eski takvime göre) 11 Kasım 1620'de Massachusetts sahillerine çıktılar. O kış onların yarıdan fazlası soğuktan ve iskorbitten öldü. Fakat ertesi yaz, iyi ürün aldılar ve sonbaharda bir gemi, yeni göçmenler getirdi. İradeleri hiçbir zaman sarsılmadı. *Narraganset*lerin reisi *Canonicus,* onlara savaş ilânı anlamında yılan derisi içerisinde bir deste ok gönderdiği zaman, Bradford aynı deriyi kurşunla doldurup meydan okur bir mesajla iade etmekte tereddüt etmedi.

Ondan sonra birbiri arkasından başka İngiliz kolonileri hızla ortaya çıkmakta gecikmedi. Anavatan, evlâtlarını göndermeye hazırdı. 1629'da bir Mayıs günü Londra rıhtımları, sevinçli bir kaynaşmaya sahne oluyordu. Şimdiye kadar Atlantik Okyanusu üzerinden bir defada gönderilen en büyük sayıda sürü,

400 büyükbaş hayvan, beş gemiyle Massachusetts Körfezi'ne hareket ediyordu. Bunlar Haziran sonunda *Salem*'e vardılar; orada *John Endicott* ve onunla birlikte hareket eden küçük bir grup geçen sonbaharda küçük bir kasaba kurmuşlardı. Bu insanlar *Püriten*'di, yani başlangıçta İngiltere Resmî Kilisesi'ne *(Church of England)* üye olarak onun inancını düzeltmek ve temizlemek istemişler, sonra nihâyet ondan ayrılmışlardı. İşte bunlar Amerika'ya büyük bir *Püriten* göç hareketine önayak oldular. 1630 ilkbaharında *John Winthrop,* 900 göçmen taşıyan 11 gemiyle *Salem*'e vardı, bu 900 kişi *Boston* dâhil, sekiz yeni kasaba kurulmasına yetti: *Massachusetts Bay* kolonisi o derece çabuk gelişti ki, kısa zaman sonra güneye ve batıya doğru kolları yayılmaya başladı. Devlet ile kilisenin (dinî teşkilâtın) ayrılması gerektiğini ve bunun gibi başka radikal görüşleri vaaz eden Salemli bir rahip, *Roger Williams, Rhode Island*'ın ıssız topraklarına çekilmek zorunda kaldı. Burada 1636'da tam bir dinî hoşgörünün merkezi sayılan *Providence* kasabasını kurdu. Yine aynı yıl, inançlı bir rahip *Thomas Booker* yönetiminde *Connecticut*'a ilk göç hareketi başladı. O, rahip olarak kendisine tâbi olanların büyük bir bölümünü *Cambridge*'den batıya doğru toplu halde hareket ettirmişti. 1634'te liberal düşünceli ikinci *Lord Baltimore Cecilius Calvert*'in rehberliği altında *Maryland*'de ilk kolonizasyonun kurulması yoluyla başka önemli bir koloni daha ortaya çıkmış oldu. Oraya ilk gelen asil kimseler, koloninin kurucuları olarak İngiliz Katolikleriydiler, fakat sıradan halkın çoğunluğu Protestan'dı. Bu yüzden hoşgörü esastı, böylece *Maryland* dinî özgürlüğün yuvası oldu ve çeşitli mezheplere ait kimseleri kendine çekti. Çok geçmeden *Virginia*'dan hareket eden göçmenler, bugün *North Carolina* (Kuzey Carolina) dediğimiz bölgeye kadar gitmek cesaretini gösterdiler ve birçokları 1650'lerde *Albemarlo Boğazı* kıyılarında toprak edindiler.

Bu zengin koloninin merkezi fetih yoluyla elde edilmiştir: Hollandalılar, bir İngiliz denizcisi olan *Henry Hudson*'ı, bugün adını taşıyan nehirde keşif yapmaya gönderdiler, o bu görevi 1609'da başardı. Hollandalı kürk tüccarları onun ardından buraya geldiler ve 1624'te *Manhattan Island*'da küçük bir koloni kurdular. *New Netherland* adını alan bu koloni, ancak yavaş yavaş gelişiyordu ve kendi kendini yönetmek için gerekli kurumları meydana getirmekte başarısız kalmıştı. Fakat İngilizler, bütün bu sahil üzerinde hak iddiasından hiçbir zaman vazgeçmediler. Diğer taraftan *Connecticut*'taki İngiliz kolonileri, bu rahatsızlık veren komşunun toprağını ele geçirmeyi çok arzuluyorlardı. Britanya Amerikası'nın tam göbeğinde bu yabancı öğeye niçin izin vermeliydi? İngiltere Kralı *II. Charles,* kardeşi *York Dükü*'ne bu bölgeyi bağışladı, o da büyük bir enerjiyle faaliyete geçti. 1664 yazında üç savaş gemisi ve bir askerî kuvvetle *New Amsterdam* karşısına geldi. Bu askere *Connecticut*'tan takviye güçleri gelip katıldığı gibi *Massachusetts* ve *Long Island*'a kuvvet göndermeye söz verdiler. Despot yönetimden zaten bıkmış olan Hollandalı kolonistlerin çoğu, egemenliğin el değiştirmesine hiç itiraz etmediler. Gerçi ihtiyar *Peter Stuyvesant,* teslim olmaktansa "ölüsünün çıkarılmasını" tercih ettiğini ilân ettiyse de elinde yapacak başka bir şey yoktu. O zamandan beri, *New York* adı verilen şehre İngiliz bayrağı çekildi ve bu bayrak, İngiliz-Hollanda savaşı sırasında kısa bir dönem dışında (1672-1674), artık hep orada kaldı. Artık İngiliz bayrağı, *Kennebec*'ten *Florida*'ya kadar uzayan alanda tek başına dalgalanıyordu.

Bununla beraber, en dikkate değer kolonilerden biri olan *Pennsylvania,* aynı yüzyılın son yıllarına kadar aynı gelişim seviyesinde kurulamamıştır. Britanyalı, Hollandalı, İsveçli birçok göçmen, sonradan *Pennsylvania* ve *Delaware* kolonileri haline gelen bölgeye girme yolunu bulmuşlardı. 1681'de iyi kalpli, ileri görüşlü *William Penn,* bu bölgeyi kullanımı altına alınca,

orada *Quaker*ların inançlarına göre bir örnek cumhuriyet kurmayı tasarladı (Bu *Quaker*ları *Voltaire,* gerçek Hıristiyanlar diye nitelemiştir). Penn, her zamanki iyiliksever tutumuyla bu dostça satın alma anlaşmalarıyla arazinin Kızılderili sahiplerini yatıştırdı. Buraya kolonistleri çekmek için cömertçe koşullar önerdi; arazi alabileceklerini, kendilerine yuva kurabileceklerini ve komşularıyla adalet ve eşitlik şartları içinde yaşayabileceklerini garanti etti. Hiçbir Hıristiyan, din ve mezhebi yüzünden ayrı muamele görmeyecekti. Sivil işlerde yasalar hâkim olacak, halk, yasaların yapılışına iştirak edecekti. Penn, Philadelphia'nın, yani "kardeş sevgisi beldesinin" kuruluşunu bizzat yönetmiş ve her evin etrafının bahçeyle çevrilmesini, böylece, "yeşil bir taşra şehri olmasını ve daima sağlam havalı kalmasını" arzulamıştır. 1682'de yüz kadar kolonisti beraberinde getirmiştir. Pennsylvania, Britanya ve Avrupa'dan farklı göçmenler çekerek büyük ilerlemeler kaydetmiş, fakat gerçek *Quaker* karakterini korumuştur.

Britanya adalarından ve başka taraflardan gelenlerin Amerika'ya nakli ve yeni devletlerin kurulması işinde genellikle iki temel araç kullanılmıştır. Virginia ve Massachusetts'in kuruluşu, esas itibariyle kâr için oluşturulmuş berâtlı (yani Kral'ın verdiği *charter*'a sahip) ticaret ortaklıkları yoluyla olmuştur. Londra'da oturan hisse sahipleri tarafından kurulduğu için *London* Şirketi denilen şirkete, Amerika'da 34. ve 41. enlemleri arasında bir koloni kurmak üzere 1606'da bir berât *(charter)* bağışlanmıştı. Hisse sahipleri *Plymouth, Bristol* ve başka şehirlerde bulunan *Plymouth Şirketi*'ne ise, 38. ve 44. enlemleri arasında bir koloni kurmak üzere aynı yıl bir berât verildi. Bu şirketler toprak dağıtabilir, maden işletebilir, para basabilir ve kolonilerinin korumasını örgütleyebilirdi. Berâtları veren Kral, koloni yönetimi üzerinde son kararı vermek hakkını koruyordu. *London* Şirketi, ağır malî kayıplardan sonra, 1624'te berâtının feshedildiğini ve Virginia kolonisinin bir Kral kolonisi

haline getirildiğini gördü. Plymouth kolonisi ise kuzeyde birçok yerleşme merkezi meydana getirmeye ve balık avı merkezleri kurmaya önayak oldu, fakat para kazanamadı ve düzenlemelerden sonra 1635'te kendisine "sadece soluksuz bir ceset" diyerek berâtının kaldırılmasını istedi.

Gerek Londra şirketi, gerekse Plymouth şirketi malî bakımdan kârlı olmamakla beraber, her ikisi de kolonizasyon alanında önemli işler görmüştür. *London* Şirketi, gerçek anlamda Virginia'nın babasıydı; *Plymouth* Şirketi ve onun halefi olan *Council for New England* (New England Meclisi) ise *Maine*'de, *New Hampshire*'da ve *Massachusetts*'te birbiri ardınca şehirler kurdu. Üçüncü bir şirket, *Massachusetts Bay* Şirketi ise, yapısı ve gelişimi bakımından ayrı bir özellik taşır. Bu şirket, ticarî ve yurtsever düşüncelerle hareket eden çoğu *Püriten*lerden oluşan bir hisse sahipleri heyeti olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar, kâr ödemek konusunda daha önceki şirketlerin uğradığı başarısızlık karşısında yılmayarak daha iyi bir yönetimin kâr sağlayabileceğine inanıyorlardı. *I. Charles,* onlara 1629 başlarında bir berât verdi. Ondan sonra garip bir durum oldu: Kral ve Başpiskopos Laud, İngiltere Kilisesi'nin hâkimi olunca, birçok *Püriten* lider ülkeden ayrılmak istedi. Bunlar, mal mülk sahibi, sosyal durumları iyi ve şahsiyetleri bağımsız insanlardı. *Massachusetts Körfezi*'ne Londra'daki bir şirketin basit tâbileri olarak gitmek istemediler. Bundan başka istedikleri şekilde bir Kilise hükümeti kurmak özgürlüğüne kavuşmayı umuyorlardı. İşte bunun için şirkete dâhil belli başlı Püritenler bütün hisse senetlerini satın aldılar, berâtı da ceplerine koyarak Amerika'ya doğru yelkenleri açtılar.

Başka bir kolonizasyon yolu, mülk verme yöntemiyle bağış yoludur. Bu yöntemde koloninin sahibi İngiliz yüksek veya aşağı soylu sınıfına mensup olup, elinde parası bulunan ve kendisine Amerika'da, İngiltere'de olduğu gibi, Kral tarafından bir arazi parçası verilmiş bir kimsedir. Eski İngiliz yasasına göre,

herhangi bir şekilde başkası tarafından tasarruf edilmeyen her türlü arazi Krala aitti. Amerika da bu kurala tâbi oldu. Bu suretle *Lord Baltimore,* Kraldan bağış olarak *Maryland*'i aldı. Kendisine Kralın para borcu olan bir amiralin oğlu olan *William Penn* ise Pennsylvania'yı aldı. *II. Charles* zamanında da Kralın gözdelerinden olan bir gruba Carolinalar adı verildi. Bu mülk sahiplerinin hepsine oralarda bir hükümet idaresi meydana getirmek üzere geniş yetkiler verilmişti. *Stuart*ların mutlakiyetçi düşüncelerinden bazılarını benimsemiş olan *Lord Baltimore,* kendi kolonistlerine herhangi bir yasa yapma yetkisi verilmesine karşıydı. Penn, daha akıllı davrandı. 1682'de göçmenler tarafından seçilmiş bir meclisi topladı ve kendilerine bir anayasa veya o zamanki adıyla "Great Charter" (Büyük Berât) yapmaları iznini verdi. Anayasa, hükümet gücü ve yetkilerinin birçoğunu halk temsilcilerine veriyordu. Penn, bu tasarıyı kabul etti.

Amerika'da yaşamın mutluluk ve gelecek vaat ettiği, yaşanan örneklerle anlaşışdıktan sonra Avrupa kıtasından kendiliğinden büyük bir göç başladı. Bu göç dalgası, zaman zaman âni artışlarla kendini gösterdi ve gücünü birtakım nedenlerden aldı. İlk iki büyük göç dalgası, *Massachusetts* ve *Virginia*'ya geldi. 1628'den 1640'a kadar İngiltere'deki Püritenler, takibata uğrayarak bir umutsuzluk ve korku içindeydiler. Yüksek kraliyet makamları, kilisede eski ritüelleri canlandırma işine girişmiş ve onu bütünüyle Krala ve Başpiskoposlara tâbi hale getirmeye azmetmişlerdi. Ülke, siyasi ve dinî bir karmaşa içinde kıvranıyordu. Kral, parlamentoyu feshetti ve ülkeyi on sene onsuz idare etti. Başlıca muhalifleri hapse attı. Kral taraftarları ise İngiliz özgürlüklerini ortadan kaldırmaya kararlı göründüklerinden, birçok Püriten, İngiltere'yi terk etmenin ve Amerika'da yeni bir devlet kurmanın izlenecek en iyi yol olduğu inancına vardılar. 1628-1640 yılları arasında İngiltere'nin en cesur ve dayanıklı halkından yaklaşık yirmi bin kişi yurtlarını terk etti. O zaman

Atlantik Okyanusu üzerinde göçmen, koyun sürüsü ve eşyayla yapılan gemi seyâhatlerinin sayısı bin iki yüzden aşağı değildir. Yaşama gücü ve canlılık dolu bütün bir bölgeye hizmet eden *Boston*, dünyanın en önemli limanlarından biri haline geldi. *Harvard College* o zaman kuruldu. Bu göçmenler arasında Franklin'in, Adams'ların, Emerson'un, Hawthorne'un ve Abraham Lincoln'ın ataları vardı. Bu göç hareketinin göze çarpan bir tarafı, birçok Püriten'in birey veya aile olarak değil, bütün bir topluluk olarak göç etmeleridir. Bu yüzden bazı İngiliz şehirleri, yarı yarıya boşaldı. Yani koloniler yalnız esnaf ve çiftçilerden değil, aynı zamanda doktor, hukukçu, öğretmen, iş adamları, sanatkârlar ve rahiplerden oluşuyordu. Böylece *New England*, içinde gelecekteki gelişmelerin tohumlarını taşıyan bir ülke ve eski İngiltere'nin küçük bir örneği oldu.

İngiltere'de 1642'de İç Savaş çıkınca, *Püriten* göç hareketi tavsadı. Fakat bir süre sonra genel olarak *Cavalier* göç hareketi diyebileceğimiz hareket başladı. Bu göç, 1649'da *I. Charles* idam edildiği zaman genişledi ve 1660'ta Krallığın iadesine (*Restoration*) kadar kuvvetle devam etti. *Püritenler*in göçü, *New England* nüfusunu otuz binin üstüne yükselttiği gibi *Cavalier*'lerin (Kral taraftarı asiller) göçü de Virginia'nın nüfusunu 1670 tarihine kadar hemen hemen kırk bine çıkarmakta başlıca etken oldu. Aynı zamanda bu nüfus hücumuyla birlikte ülkeye kayda değer miktarda bir servet girdi; zira gelenlerin küçük bir kısmı *Cavalier* ise de, çoğunluğu toplumun zengin tabakalarına mensuptu. Ellerinde sermaye bulunduğundan, büyük çiftlikler satın alıp işlettiler. Başlangıçta esas itibariyle yoksul insanların kolonisi olan *Virginia*, birçok zengin insanla doldu. Bu göçle birlikte, Amerikan tarihinde çok yüksek bir yer tutan kişilerin ataları da gelmiş oldu. *Washington*'ın büyük babası *John Washington*, *Virgina*'ya 1657'de gelmiştir. *Marshall*'ların aile geleneği Amerika'daki atalarının İngiliz İç Savaş'ında kraliyet güçlerine bağlı bir yüzbaşı olduğunu ve Kral taraftarları

mağlup olunca *Virginia*'ya geldiğini nakleder. Bu göç sonunda *Virginia* tarihinde *Harrison*'lar, *Mason*'lar, *Carter*'lar, *Tyler*'lar gibi muteber ailelere rastlamaktayız.

Fakat *Massachusetts* göçmenleriyle *Virginia*'dakiler arasında sosyal bakımdan gerçek hiçbir ayrım yapılamaz. Her iki ülkenin büyüklüğünü sağlayan insanlar, aynı geniş orta sınıf tabakalarından çıkmıştır. İngiltere'de *Washington*'lar, sadece *Northamptonshire*'da *Sulgrave* adı verilen küçücük bir malikâneye sahip küçük taşra soylularındandılar (*country squires*). Onlardan biri *Northampton* belediye başkanı olmuştu. *John Marshall*'ın büyükbabası bir doğramacı olarak görünmektedir. *Virginia*'da ilk *Randolph, Warwicshire*'dan pek önemi olmayan küçük bir soylu aileden geliyordu. Bu *Cavalier*lerden hiçbiri, *Suffolk*'ta *Groton* malikânesine sahip zengin bir aileden gelen Püriten John Winthrop'tan doğuşta daha yüksek ve asil değildi. Onlardan hiçbirinin kökeni, *New England*'da birçok tanınmış torunu olan *Sir Richard Saltonstall* veya bir müsteşar sıfatıyla sarayda nüfuz sahibi bir adam olan *William Brewster*'dan daha yüksek değildi. 1660'tan önce *Massachusetts* ve *Virginia*'ya gelmiş olan göçmenlerin büyük çoğunluğunu köylü eşrâfı, sanatkâr, esnaf ve mütevazı bir geçime sahip memurlar oluşturuyordu. Öbür taraftan Amerika'nın her tarafında görülen birçok kimse, geçiş ücretlerini belirli bir süre çalışma taahhüdüyle ödemiş olan "senetli ırgatlar" (*indentured servants*)dan başka bir şey değildiler.

Kendi-Kendini Yönetme (Self-Government) Metodunun Gelişmesi

Kolonistler nereye gittilerse, İngilizlerin özgürlük için mücadele geleneğine bağlı kalıp, özgür doğmuş Britanyalı hukukunu bir anlayış olarak birlikte götürdüler. Bu nokta, ilk *Virginia* Kral berâtında (*charter*) özel surette onaylanmış olup Kral,

göçmenlerin "bu bizim İngiltere Krallığımızda doğmuş ve ikamet etmiş gibi" bütün özgürlük, hukuk ve ayrıcalıklara sahip olacaklarını beyan ediyordu. Onlar, *Magna Carta*'nın ve yürürlükteki hukukun (*commonlaw*) korumasına ulaşmış olacaklardı. Bu, önemi büyük olan temel bir ilkeydi. Fakat bunu bir ilkeye dönüştürmek için kolonistler, sürekli uyanıklık göstermek ve zaman zaman zor mücadelelere girişmek zorunda kalmışlardır. Hemen hemen tarihlerinin başlangıcından itibaren, daha güçlü bir temsilî sistem, genel harcamaların kontrolü ve kişisel özgürlüklerin tam bir garantiye kavuşması için mücadeleden geri kalmayarak, kendi anayasa hükümetlerinin yapısını yükseltmeye giriştiler.

1619'da oluşmuş olan *Virginia* Yasama Meclisi (*Legislature*), hemen çeşitli yasaları çıkarmaya başladı. Krallık, *Virginia* Şirketi berâtını feshettiği zaman Yurttaşlar Meclisi *(House of Burguesses)* eksilmeyen bir enerjiyle çalışmalarına devam etti. Gerçekten, birkaç yıl içinde kendi hakları konusunda birtakım temel yasalar koydu: Valinin, Yasama Meclisi'nin izni olmadan, herhangi bir vergi toplayamayacağını, toplanan paranın Meclis'in gösterdiği şekilde kullanılacağını ve Meclis üyelerinin şahsen korunmuş olup, tutuklanamayacağını ilân etti. Meclis, bir süre sonra da, Meclis'in yaptığı yasayı hiçbir şeyin bozamayacağını açıkladığı gibi, jüriyle muhakeme yöntemini koruyacak önlemler de aldı. İngiltere'de Cumhuriyet Yönetimi devam ettiği müddetçe, Virginia Yasama Meclisi güçlü bir heyet teşkil ediyordu. Ne yazık ki, Krallığın canlanmasından sonra zayıfladı. Fakat Kralın valisine körü körüne itaat ettirilmesi girişimine karşı, kısa süre sonra şiddetli bir tepki kendini göstermekte gecikmedi.

Massachusetts'te de kısa zamanda bir temsilî yönetim sistemi gelişti. Kral berâtındaki maddeler, *John Winthrop* ve on iki yardımcısına bütün göçmenler üzerinde yönetim yetkisini verir görünüyordu. 1630 sonbaharında kolonistlerden büyük

bir grup bu yönetici kurula başvurarak, kendilerinin korporasyonun tam hukuku haiz üyeleri *(freemen)* yapılmalarını istediler. Ertesi yıl bu isteğin yerine getirilmesi kararlaştırıldı. Fakat "bu topluluğun iyi ve dürüst kimselerden oluşması amacıyla" bundan sonra "bu siyasi kurulun tam üyeliğine yalnız onun sınırları içerisindeki kiliselere bağlı kişilerin kabul edilmesinin mümkün olacağı" konusu da kararlaştırılmıştı. Bu sayede bir teokrasi kilise-devleti kurulmuş oluyordu. Aynı zamanda on iki yardımcı, kendileri üyelerin özel oyuyla azledilmedikçe yerlerini sürekli koruyacakları kararını aldılar. Onlar hemen hemen her türlü adlî ve yasama yetkisini ellerinde tuttuklarından, güvenli konumda bulunmak için aldıkları bu karar, küçük bir oligarşi meydana getiriyordu. Böylece vali, yardımcılar *(assistants)* ve rahipler koloniyi avuçlarının içine almış oluyorlardı.

Fakat neyse ki, bir başkaldırı kendini göstermekte pek gecikmedi. 1632'de savunma için Watertown üzerine bir vergi konunca, temsil edilmeyen vatandaşlar öfkelendiler ve "kendilerini ve çocuklarını köleliğe götüreceği" kaygısıyla bu vergiyi ödemeyi reddettiler. Bu gibi şikâyetleri yatıştırmak için bir süre sonra valinin ve on iki yardımcının vergilerin konmasında her kasabadan iki delegenin katıldığı bir meclisin rehberliği altında hareket etmeleri kararlaştırıldı. Bu sayede gerçek bir yasama meclisinin temeli atılmış oldu. Vali ve yardımcılarla bir arada toplanan bu kasaba delegeleri, gerçekte tek meclisli bir yasama kurulunu oluşturmaktaydı. Bu kurul, 1634'te toplandığı zaman, yasalar çıkarmak, koloniye tam hukuku haiz üyeler *(freemen)* almak ve kurul önünde sadakat yemini törenleri yaptırmak yoluyla tam yasama otoritesini eline aldı. Böylece Amerika kıtasında halk temsilcilerinden oluşan ikinci halk meclisi de ortaya çıkmış oldu. Tek meclisli sistem iyi işlemediği için on yıl kadar sonra iki meclise ayrıldı. Yardımcılar *(Assistants)* yukarı kamarayı; kasaba delegeleriyse aşağı kamarayı oluşturdular. *Massachusetts* kolonisi, yarım yüzyıl süreyle kendi milletvekilleri tara-

fından yönetilen bir *Püriten* Cumhuriyeti olarak kaldı. 1691'de yeni bir berât ile bir kraliyet ili haline gelince de yasama meclisi, güçlü bir kurul olarak varlığını korudu. Kral, bundan sonra valiyi kendisi atıyor, fakat meclisi halk seçiyor ve bu meclis, malî işleri sıkı bir şekilde kontrolü altına alıyordu.

Aynı tarihlerde Amerikan toprağı üzerinde daimi iki küçük cumhuriyet ortaya çıkıverdi: *Rhode Island* ve *Connecticut. Massachusetts*'ten gelen ilk göçmen dalgası, aşağı *Connecticut* vadisinde birçok şehir kurmuştu. 1639'da bu kasabalardan oy hakkına sahip vatandaşlar *(freemen) Hartford*'da toplandılar ve bir Amerikan cumhuriyeti tarafından kendisi için yapılmış ilk anayasayı ve gerçekte Batı dünyasında ilk anayasayı *Connecticut Esas Yasaları*'nı *(Fundamental Orders of Connecticut)* kaleme aldılar. Bu anayasa, hepsi halk tarafından seçilmiş bir valiyle, bir yardımcılar kurulu ve her kasabadan dört milletvekili olmak üzere bir halk meclisi vücuda getiriyordu. *Stuartlar*ın tekrar İngiltere tahtına geçişinden sonra *Connecticut,* Kraldan bir berât aldı (1662), fakat bu belge şaşılacak derecede liberal ilkeler etrafında kaleme alınmıştı. Sadece hiçbir yasanın İngiltere'deki yasalara aykırı olamayacağına dair belirsiz bir sınırlamaya tâbi olarak tam hukuku haiz kişiler *(freemen)* kendilerini istedikleri şekilde yönetme yetkisini elinde bulunduracaklardı. *Rhode Island*'ın işleri de aynı biçimde iyi gitti. Kasabalar ilk defa bir araya geldikleri zaman *Roger Williams,* onlar için azamî *self-government* (kendi kendini idare) yetkileri bağışlayan bir kral berâtı almayı başarmıştı. Krallığın ihyası üzerine yeni bir başvuru yapmak zorunlu hale geldi. Fakat yeni 1663 berâtı, *Rhode Island*'ı *Connecticut* gibi Britanya İmparatorluğu içinde küçük bir cumhuriyet haline getirdi ve Devrim'e kadar o şekilde kaldı. Kendi memurlarını kendisi seçtiğinden ve bütün yasalarını kendisi yaptığından, *Rhode Island* o zaman dünya yüzeyinde belki en özgür topluluğu oluşturuyordu.

Böylece 1700 yılına kadar koloni yönetimi için genel bir sistem oluşturulmuştu. *Connecticut* ve *Rhode Island* tam anlamıyla kendi kendini yöneten, bütün memurlarını kendileri seçen cumhuriyetler olarak özel bir statüye sahiplerdi. Diğer koloniler, ya malikâne ya da krallık kolonileriydi, fakat hepsi aşağı yukarı aynı siyasi yapıya sahiplerdi. Kral veya koloni sahibi tarafından bir vali *(governor)* atanırdı. Onun etrafında ve bir dereceye kadar onu destekleyen bir meclis *(council)* vardı. Meclis üyeleri, *Massachusetts* hariç, diğerlerinde yine Kral veya koloninin sahibi tarafından atanırdı. Fakat vali hemen hemen daima İngiltere'den birisi olduğu halde, meclis üyeleri çoğunlukla Amerikalılardandı ve varlıklı sınıfı temsil etseler de çoğu zaman validen çok farklı görüşlere sahiplerdi. Başlangıçta görevleri esas yönüyle idarî ve adlîydi, fakat gittikçe bir yukarı yasama meclisi haline gelecek şekilde geliştiler. Ayrıca her kolonide belirli mal ve mülk sahibi veya istenen başka sıfatları taşıyan yetişkin erkekler tarafından seçilmiş bir temsilî meclis vardı. Bu halk meclisi yasa teklifinde bulunur, masrafları tespit eder ve vergi toplardı. Onun kuvveti, genel oyu temsil etmesinden ve bütçeyi kontrolünden ileri geliyordu. Zaten 1689'dan sonra İngiltere'de Parlamento'yu o derece kudretli hale getiren de aynı etkenlerdi.

Kolonistler, temsilî kuruluşları kazanmak ve savunmak adına kendileri ve gelecek kuşaklar için büyük bir iş başarmış oldular. Onların yarattığı bu siyasi sistemi, üç temel olay benzerlerinden ayırıyordu. Birincisi, özgürlüklerinin garantisi olarak yazılı berâtlara *(charter)* çok büyük bir değer veriyorlardı. Halbuki İngiltere'nin yazılı bir anayasası yoktu. Fakat ilk yıllardan itibaren kolonistler, ticaret şirketlerine, mülk olarak koloni alanlara veya halkın kendisine bağışlanmış kral berâtlarında yazılı hakları kutsal sayınayı öğrenmişlerdi. Temel hakların yazılı olması sistemine bu bağlılık, Amerikan tarihi üzerinde derin bir iz bırakacaktır. İkinci etken, valilerle meclisler arasında he-

men hemen sürekli hale gelmiş olan ihtilaf ve mücadeleydi. Onlar iki zıt öğeyi temsil ediyorlardı: Vali kazanılmış haklarla imparatorluk çıkarlarını; meclislerse halkın hukukunu ve mahallî çıkarları koruma peşindeydiler. Nihâyet kolonilerde politikanın belirli bir özelliği de, meclislerin bütçenin kontrolünde gösterdikleri ısrardır. Meclisler, seçimlerin sık yapılması, kendi aralarından kraliyet memurlarının çıkarılması, kendi meclis başkanlarını kendileri seçmek gibi çeşitli konular üzerinde mücadele etmişlerdir. Fakat hepsinin üstünde de paraca tahsis ve tevkifleri yalnızca kendilerinin yapması gerektiği noktasında ısrar etmişlerdir. Burada büyük bir muhalefetle karşılaşmışlarsa da çoğunlukla bu isteklerini gerçekleştirmişlerdir.

İngiliz kolonilerinin baskı altında kaldıkları, sıkıntı çektikleri iddiası doğru değildir. Genellikle onlar 17. ve 18. yüzyıllarda dünyanın başka hiçbir yerinde eşi olmayan siyasi bir özgürlüğe kavuşmuşlardır. Fakat diğer taraftan gerçekten bir sınıf yönetimi altında yaşamışlardır. Teokratik bir yönetim altında bulunan *New England,* yönetici bir azınlığın elindeydi ve bunların iktidar ve hâkimiyetini kırmak gerekecekti. Güneyde ise aristokratik toprak sahipleri ve tüccarlar, siyaseti kendi tekelleri altında tutmaya çalışıyorlardı.

Zaman zaman bir sınıfın despotluğu fazlasıyla kötü bir şekilde başkaldırıya yol açmış, kolonistler bunu darbelerine hedef yapmakta gecikmemişlerdir. Böyle bir tepki, ilkin *Virginia*'da, 1676 *Bacon* isyanında kendini göstermiştir. Hizmet dönemlerini tamamlamış olan senetli ırgatlar, sınır bölgelerindeki çiftliklerde toprakla uğraşan göçmenler, küçük çiftlik sahipleri, birçok işçilerle ve kölelerin yönetimine atanmış kimseler, kendilerine kötü davranıldığı inancına kapılmışlardı. Bir kere, 1670' ten sonra toprağı olmayan hiçbir birey oy hakkına sahip değildi. Diğer taraftan, başka çeşitli yollarla da siyasi işlerde oy sahibi olmaktan yoksun bırakılmışlardı. Meclisler, uzun dönemler boyunca hemen hemen hiç değişmeksizin aynı kimselerle top-

lanıyordu. Örneğin, bir meclis, 1661 ile 1675 yılları arasında ondört yıl boyunca hiç değişmemişti. Memuriyetler, kralın valisi ve en zengin plantasyon sahiplerinin gözdeleri arasında paylaşılıyordu. Eğitim ve öğretim, yoksulların ulaşamayacağı bir şeydi. Kızılderililerin saldırılarına karşı iyi korunmuyorlardı; çünkü vali ve ortakları kürk ticaretini düşünerek, vahşilere karşı dostça hareket ediyordu. Vergiler ağırdı, pazar yerleri çiftliklerden uzaktı ve tütün fiyatları düştüğü zaman, köylüler büyük sıkıntı yaşıyorlardı.

Nihâyet savunmasız göçmen topluluklarına karşı yapılan bir Kızılderili saldırısı isyana yol açtı. Göçmenler, korunma talebinde bulundular. Vali *Berkeley* ve doğu kıyısındaki plantasyon sahipleri onlara oyalayıcı yanıtlar vermekte devam edince, bu onları çileden çıkardı. *Nathaniel Bacon, James* ve *York* ırmaklarının yukarı kollarından gelen isyankârların başına geçerek bir darbede Kızılderililerin belli başlı stratejik yerlerini tahrip etti ve yüz elli kadar Kızılderiliyi kılıçtan geçirdi. Sonra Williamsburg'daki Meclis'e üye olarak gittiği zaman kibirli vali onu yakalattı; fakat adı geçen nehirlerin kaynak taraflarında çıkan âni bir ayaklanma üzerine kendisi serbest bırakıldı, *Bacon* kaçtı ve bu defa arkasında silâhlarını çeken dört yüz adamla döndü. *Berkeley* ve meclis üyesi, inançlı genç çiftçiyi karşılamak üzere hükümet binasından çıktılar. Vali, elbisesini yırtıp çıplak göğsünü onlara karşı gererek şöyle bağırdı: "İşte, vur, Tanrı'nın önünde, güzel bir nişan, vur!" Fakat *Bacon* şu yanıtı verdi: "Hayır, saygıdeğer efendimiz izin verirlerse, sizin de, başka herhangi bir kimsenin de kılına dahi dokunmayacağız. Hayatımızın Kızılderililerden kurtarılması için bize verilmiş bir ödevle buraya gelmiş bulunuyoruz. Bunu bize şimdiye kadar defalarca vadettiniz, şimdi bunu alınadıkça buradan gitmeyeceğiz." Arkasındakiler, tetikteki silâhlarını meclisin pencerelerine karşı sallayarak hep birden: "Alacağız, alacağız!" diye var güçleriyle bağırıyorlardı. Meclis karşısında yaptığı yarım saatlik

şiddetli konuşmada *Bacon,* göçmenler için himaye, ortak hesapların gereği gibi incelenmesi ve vergilerin indirilmesi gibi reformlar istedi.

Sonra isyan, *Virginia*'nın tozlu tarlalarında esen bir yaz kasırgası gibi kendiliğinden sönüp gitti. Vali *Berkeley* ve yardımcıları vaatlerde bulundular, fakat gözü açık kimseler, onların sözlerini tutacaklarına inanmadılar. Vali, hemen 1200 kadar *Gloucester* ve *Middlesex* milis askerini çağırarak, onlardan âsi Bacon'ı yola getirmek için kendisine yardım etmelerini istedi. Bunun üzerine kalabalığın içinden hiddetli "Bacon, Bacon, Bacon" mırıltısı yükseldi, arkasından milis askerleri, "Bacon, Bacon, Bacon" diye mırıldanarak nefretle meydandan çekilip gittiler. Bunu, açık savaş izledi. Bacon, Jamestown'ı saldırıyla ele geçirdi ve güzel bir yaz günü onu tamamen yaktı. *James* nehrinde bulunan yirmi toplu bir gemiyi aldı. Sonra harekâtın en hassas ânında sıtmadan öldü, isyan da yatışıverdi. Bu ayaklanma, küçük çiftçilerin, işçilerin ve sınırda oturanların, Kızılderililere karşı himaye, siyasi ve malî bakımdan âdilce davranılması konusunda tamamen yasal istekleriyle başlamış, kral hükümetine karşı açıkça isyana kadar gitmişti. İntikamcı *Berkeley,* kısa süre sonra *Bacon*'ın esir olan yardımcılarından biri önünde alayla eğilerek şöyle söylüyordu: "Mr. Drummond hoşgeldiniz. Sizi görmekle Virginia'da kimse benden daha fazla memnun olamaz. Mr. Drummond! Yarım saat sonra asılacaksınız!" Fakat isyan sonuçsuz kalmış olmakla birlikte, sınırlarda hâkim bağımsızlık, kendine ve çıkarlarına güvenme ruhunu, bir kelimeyle Amerikan ruhunu, unutulmaz bir şekilde dile getirmişti. Bu olay unutulmadı.

Kolonilerde Kilise ve Devlet

Amerika'da siyasi özgürlük hevesi arttığı gibi, dinî hoşgörü ruhu da gittikçe gelişti. İlk zamanlardan itibaren İngiliz kolonile-

ri, uyum içinde beraber yaşamayı öğrenmiş ayrı dinî inanışa sahip birçok grubu barındırdı.

İngiltere Devlet Kilisesi (*Church of England*), Virginia'ya, ilk göçmenlerle birlikte getirilmişti. Jamestown'da yükseltilen ilk binalardan biri, bugün güzel bir şekilde restore edilmiş, nehre bakan o sade kiliseydi. 1616'da *Lord Delaware* vali olarak geldiği zaman, bu kiliseyi onarmış ve genişletmiş ve böylece, kilise, sedir ağacından sıraları, cevizden mihrabı, yüksek kürsü ve rahlesi ve vaftiz kurnasıyla gerçekten ihtişamlı bir bina haline gelmişti. Plantasyon çiftçileri, gemi dolusu gelen kızlarla burada evlenmişler, çocuklarını burada vaftiz ettirmişlerdi. Virginia, büyüdükçe yeni mahalleler meydana gelmiş, kiliseler kurulmuştu. İngiltere'de Devlet Kilisesi nasıl besleniyorsa, bu kiliseler burada da aynı şekilde toplanan vergilerle yaşamaya devam edecekti. Kilise, birkaç yıl her göçmenin rahipler için bir kile mısır ve on libre tütün vermesi yöntemiyle yürüyordu. Fakat bu yetmedi. 1632'de yasama meclisi her göçmeni, önceleri yaptığı yardıma ek olarak, danası, keçisi ve domuzunun yirmide birini rahip için bir kenara ayırmaya zorlayan bir yasa çıkardı. Stuartlar'ın tahta dönmesinden sonra her yıl verilen tütün sadakası daha da çoğaltıldı ve kesinleşti. Bundan başka rahiplere bedava toprak verilecek, kiliseye ait toprak, vb. ilâve tayınları olacaktı. İngiltere Resmî Kilisesi, Virginia'da esaslı bir varlık gösterdiği gibi, Güney'in başka taraflarında ve özellikle *Maryland* ve *Güney Carolina*'da varlığını göstermekte gecikmedi.

Bununla beraber, Virginia Kilisesi, maddi bakımdan gelişen bir varlık olamadığı gibi ruhsal ve manevi bakımdan da kolonistler üzerinde etkili olamıyordu. Sosyal ve ekonomik koşullar gelişmesine elverişli değildi. Papazlara bağlı mahallelerin çoğu, seyrek yerleşimlerin olduğu, geniş toprak parçaları üzerinde dağınık bir halde bulunuyordu. Birçoğunun sınırları nehir kıyılarını yakından izleyerek 30-60 mil uzuyordu. Kiliseye gidenler kötü yollar üzerinde uzun mesafeleri geçmek ya da derelerde

aşağı veya yukarı tarafa saatlerce kan ter içinde kürek çekmek zorundaydılar. Doğal olarak kiliseye düzenli olarak gidilemiyordu. Hattâ yerel kilise işlerinde görevli, dindar bir adam olan *George Washington* bile, canı istediği zaman kiliseye gider suçlamasına maruz kalıyordu. Kötü kış günlerinde papaz, sıralardan çoğunu boş bulurdu. Adamın biri, âyinde bulunmak için bazen elli mil yol katettiği ve geldiği zaman ancak bir avuç insan bulduğunu yetkili makamlara bildirmişti. Bu seyrek nüfuslu yerlerde rahibin aldığı yardım da çoğunlukla azdı. Fiyatlar düşünce zaten tütün ve koyun sürüsü olarak eşitsiz şekilde toplanan yerel vergiler yetmiyordu. Yasama meclisi bunların miktarını artırınca da daha yoksul olan mahalle halkı acı acı şikâyette bulunuyordu.

Düşük aylık, güvenilir olmayan makam ve göğüs gerilmesi gereken birçok zorluk sebebiyle yetenekli, dindar ve çalışkan rahipler bulmak güçtü. En iyi rahipler İngiltere'den kolonilere göç etmek istemezlerdi. Onlar anayurtta daha iyi bir gelecek bulabilirlerdi. Gelenler, çoğunlukla zihnen ve bedenen tembel veya ahlâken şüpheli kimselerdi. Çok geçmeden valilerin ve başkalarının, *Virginia* rahiplerinden "taşıdıkları giysiye uymayan birçok kötü huya" meraklı "küfür, sarhoşluk ve kavgaya" alışık "rezil insanlar" diye söz ettikleri görüldü. *Fiedling* papazı *Trulliber* böylelerine bir örnekti. Reform hareketlerine girişildi ve böylece genç rahipler için esas itibariyle bir yetiştirme yurdu olarak 1639'da kolonilerde ikinci üniversite *William and Marry College* kuruldu. Fakat bu kurum Devrim'e kadar istenilen düzeye ulaşamadı.

Virginia'da ve *Güney*'in başka bölümlerinde Anglikan Kilisesi devlet yardımını kabul ediyor; fakat devlet üzerinde herhangi bir şekilde bir kontrol uygulamıyordu. Massachusetts'te ve *Connecticut*'ta Püriten Kilisesi ise yıllarca kendini geniş ölçüde devletle bir tuttu, hükümet üzerinde belirli bir kontrol uyguladı ve gerçekte uzun zaman sıkı bir kilise baskısı uyguladı.

Püritenlerin Massachusetts'e göçlerindeki temel neden, dinî özgürlüğe kavuşmak değil, bir kilise devleti kurmaktı. Püritenler dinî bakımdan radikal insanlar değildiler, daha çok muhafazakârdılar. İngiltere'de İngiltere Resmî Kilisesi'ne inanmışlardı; fakat hiyerarşisindeki mutlakıyeti hafifletmek, Katolikliğe özgü şekilleri kaldırmak, *Sabbath*'ı titizlikle tutmak ve herkesin ahlâki durumunu sıkı sıkıya kontrol altında bulundurarak onu değiştirmek istiyorlardı. İngiltere Kilisesi'ni ele geçirmek umutları boşa çıktığından, genel vergilerle desteklenen, devletle iç içe girmiş ve hoşgörüye hiç yer vermeyen kendi "özel kiliseleri"ni meydana getirmek üzere Amerika'nın vahşi topraklarını aramaya koyulmuşlardı. *Endicott, Salem*'de ilk *Püriten* kilisesini kurduğu zaman, yanında bulunan iki kişi, yükleri içinden bir Anglikan dua kitabı çıkardı ve âyine ait duaları oradan okumak istedi. *Endicott*, onları ve hoş karşılamadığı dua kitaplarını hemen gemiye koydu ve alelacele İngiltere'ye gönderdi. *Püriten* liderler, hemen sıkı bir kilise devleti meydana getirdiler; onun otoritesi, demir iradeli, yetenekli ve zorba kilise amirlerinden oluşmuş bir aristokrasinin eline verildi.

Sert disipliniyle bu *Kalvenist* kilise-devletin üstün gelmesi Pilgrimler'in ve ayrılıkçıların kendi kendini yöneten dinî topluluklar oluşturma idealinin suya düşmesi demekti. Plymouth'ta Pilgrimler, halkın dinî işlerini piskoposlar veya *synod* (dinî meclis)'lara başvurmaksızın yönettikleri küçük bir kilise demokrasisi kurmuşlardı. Fakat Püritenler, bunu anarşik ve ahlâk bozucu özellikte buldular, zira onlar, ancak sıkı bir şekilde merkezileşmiş bir kontrol sistemine inanıyorlardı.

Massachusetts'te bu kilise-devletinin kuruluşunda dört önlem alınmıştır. İlk önlem, şu ilkeden ibaretti: Bir kimse, tanınmış bir *Püriten* kilisesi üyesi olmadıkça ne oyunu kullanabilir ne de bir görev üstlenebilirdi. İkinci önlem, kiliseye gelmek herkes için zorunluydu, böylece kilise ve koloni, dinsizlere karşı korunmuş olacaktı. Üçüncü önlem, herhangi bir yeni kilise-

nin topluluğa alınmasında hem devletin hem de kilisenin onayda bulunmasını talep ediyordu. Bir din dışı veya dinsiz topluluk, Massachusetts'in hiçbir tarafında kendileri için yer açamazdı. Püriten örneğine tam anlamıyla kendini uydurmayan bir kilise isteyenler, Amerika'nın başka bir tarafına göç etmek zorundaydılar. Sonunda, devletin yardımına dair özel bir madde herhangi bir isyanı veya disiplin suçunu cezalandırmakta, devlete, kilise liderleriyle birlikte hareket etmek imkânını veriyordu. 1646'da Püriten kiliselerinin genel toplantısında *(synod) Cambridge Platform*'u denilen belge kabul edildi. Bu belgenin maddelerine göre, herhangi bir kiliseye bağlı topluluk *synod*'a veya kilise kurallarına karşı gelirse, sivil hükümet o rahibin maaşını kesebilecek, onun görevine son verebilecek ve yerine Püriten kilisesine kendini uyduran birisini getirebilecekti.

Massachusetts'te bu kilise-devleti, bir araya gelmiş rahiplerle hâkimlerin, egemenlik ve yönetimi yavaş yavaş gücünü kaybederek 1691'de William ve Mary, yeni bir berât verip *Massachusetts*'i bir krallık eyaleti haline getirinceye kadar devam etti. Bu teokrasi kendi lehine bir tek büyük başarı kaydetmişti: Bu önemli *Püriten* kurumu, II. Charles'ın kendi haklarını çiğneme girişimlerine karşı sabır ve inatla karşı koymuştur ki, bu direnişin Yeni Dünya'da siyasi özgürlüğün gelişmesinde büyük bir önemi vardır. Sonraki yüzyılın sonlarında, siyasi bağımsızlığı hazırlamak bakımından bu direniş hareketinin büyük rolü olmuştur. Fakat bu teokratik yönetimin aleyhine kaydedilecek birçok şey vardır: Bu yönetim ezici bir baskı yönetimiydi. Quakerlara ve başkalarına karşı utanılacak takibat ve zulüm hareketlerinde bulunmuş, düşünce ve ifade özgürlüklerine düşmanlık beslemiştir. On dokuz erkek ve kadının asılmasıyla sonuçlanan Salem büyücülük kuruntusunu Püriten yönetiminin bağnaz davranışıyla açıklayabiliriz. Nüfus yoğunluk kazandıkça ve yeni düşünceler kök saldıkça, ikisi de Boston'da, ünlü rahip olan *Increase Mather* ve ukâla oğlu Cotton yönetimindeki mu-

hafazakârlara karşı mücadele etmek üzere güçlü bir liberal parti ortaya çıkmakta gecikmedi. Teokratik yönetim düştüğü zaman bu, Amerika için mutlu bir an demekti.

Roger Williams ve Anne Hutchinson'ın şahsında Massachusetts, iki büyük dinî özgürlük havarisi ortaya çıkarmıştır. İngiltere'de *Cambridge*'den mezun olmuş, yüksek eğitim ve öğretime sahip ve aynı zamanda son derece dindar bir Hıristiyan olan Williams, Püritenlerin teokrasi düşüncesine tamamen ve şiddetle karşı çıkan bir adamdı. Kilise ile devletin bütünüyle birbirinden ayrılması gerektiğine inanıyordu. Keza, insanları kilisede hazır bulunmaya zorlamak amacının delice bir iş olduğu ve ayrı dinî düşünce sahiplerine sessizce hoşgörü gösterilmesi gerektiği inancındaydı. Ona göre hükümet, kendi halinde olan bütün dinî grupları aynı şekilde korumalıydı. Kendisine, Massachusetts'teki makamlar tarafından İngiltere'ye dönmesi emredilen Williams, bunun yerine kar-tipi arasında Rhode Island'a kaçarak, burasını kararlarını uygulayabileceği bir ülke haline getirmeye çalıştı. Anne Hutchinson'a gelince, o, pek o kadar seçkin bir kişilik değildi. Sonraları Emerson zamanında *transcendentalism* denilen görüşe yakın inançlar yayıyordu. Ona göre her bireyin görevi, içindeki doğaüstü sesin gösterdiği yolu izlemektir. Bir kişiyi gerçekten ilâhi kurtuluşa götüren şey, ona göre şu veya bu kadar iyi amel veya kutsama değil, içimizde *Ruhülkudüs*'ün hazır bulunuşudur. O, bir zaman *Rhode Island*'da yaşadıktan sonra, *New York*'ta Kızılderililerin yaptığı bir katliamda hayatını kaybetti.

Bütün Orta Amerikan kolonilerinde (yani *Virginia* ile *New England* arasındaki kolonilerde) hoşgörü siyaseti yavaş yavaş oluşmaya başladı. Yalnızca *New York*'ta Anglikan kilisesini kurmak için ciddi bir gayret gösterildi. Fakat orada da tam bir başarısızlığa uğranıldı denebilir. Halkın büyük çoğunluğu başka mezheplere bağlıydı. Çağdaş tarihçi William Smith'in yazdığı gibi halk "Protestanlara karşı genel ve eşit bir hoşgörü" ta-

raftarıydı. Orada Yahudiler yaptıkları yardımla bir sinagog yaşatıyorlardı. Quakerların hâkim olduğu Pennsylvania ve Delaware kolonilerinde her türlü din ve mezhep sahipleri iyi karşılanıyorlardı. Böylece başlıca Alman kökenli birçok küçük özel mezhep oraya yerleşti. Orada Katolikler rahatsız edilmiyorlardı ve Philadelphia'da Mass Âyini herkesin önünde açıkça yapılıyordu. Maryland de uzun zamandan beri birbirine düşman olan mezheplerin ortak bir uyum içinde yaşadıkları bir yerdi. Orada, 1649'da kısmen Katolik, kısmen Protestan olan bir meclis, dinî özgürlüğün büyük aşamalarından birini teşkil eden *Toleration Act*'ı *(Hoşgörü Yasası)* çıkardı. Bu yasa, Hıristiyan olmayanlar ve *Unitarian*'lere karşı oldukça sertti; fakat Protestanlarla Katolikleri aynı düzeyde görüyordu. *Maryland's Toleration Act*'a önemli sonuçlar doğuracak olan bir cümle konmuştu. Bu yasayı yapanlar, şunu ilân etmişlerdi ki hoşgörü, akıl ve hikmete uygundur; çünkü "dinî konularda vicdanı zorlamanın çoğunlukla tehlikeli sonuç verdiği görülmüştür." Yıllar geçtikçe çoğu kolonist, insanları, istedikleri gibi ibadet etmeye bırakmanın âdilce ve tedbirli bir iş olduğu yargısına vardılar.

II. Bölüm

KOLONİ ÇAĞININ MİRASI

Amerikalılığın Gelişmesi

Koloni çağı boyunca ayrı bir Amerikan ulusunun, Devrim'den önce belirginleşmiş ulusal bir karakterin gelişmesinde başlıca iki etken ayırt edilebilir. Bu etkenlerden biri, çeşitli uluslardan oluşan bir bütün olarak yeni bir ulusun meydana çıkışıydı. Öteki etken, bağışladığı şeylerin karşılığı olarak yeni gelenlerden yalnız çalışkanlık ve cesaret isteyen yeni bir yurt, zengin, boş bir ülke olmasıydı. 1775'e doğru kendine özgü sosyal, ekonomik ve siyasi çizgileriyle beliren Amerikalı bir toplum doğmuştu. Bazı noktalarda bu toplum Avrupalı örneğine çok yaklaştı: Boston ve New York'taki tüccarlar serbest meslek erbabı ve sanatkârlar, Londra ve Bristol'daki benzer gruplardan kolayca ayırt edilemezlerdi. Fakat Amerikalıların büyük kitlesi, anayurttaki Avrupalı tipinden gittikçe daha ayrı bir karakter kazanıyordu.

Amerika'ya göç, neyse ki, İngiliz dilini ve kurumlarını her tarafta hâkim kılacak bir yönde oluşmuştu ve böylece ülke ge-

nel bir birlik havası kazandı. Ne Almanlar ne de Fransız Huguenotlar (Kalvenistler) ayrı bir koloni kuramadılar, halbuki bunu yapabilirlerdi. Onlar ilk gelen Britanyalılarla (yani İngiliz, İskoç, İrlandalı vb.) karışarak onların dilini ve genel görünüşünü kabul ettiler. İngiliz göçmenleri Hudson vadisindeki Hollandalıları da kısa zamanda kendi aralarında erittiler. Bununla beraber, dil ve temel kurumlardaki sevinilecek bu birlik, ulusal kökende mevcut çeşitlilikle yan yana yaşamıştır.

Şu noktayı önemle işaret edelim ki, biz koloni çağında ulusların birbiriyle karışıp kaynaşmasını ne fazla büyütüyor ne de küçümsüyoruz. Devrim sırasında beyaz kolonistlerin dörtte üçü veya onda dokuzu hâlâ Britanyalı kanındandı. Bununla beraber Hollandalı, Alman, Fransız ve başka Avrupalı ulusların onunla kaynaşması da önemli olmuştur. İlk büyük göç dalgaları İngilizlerden geldi. Ve *New England* ve *Güney*'in ova kısımları hemen hemen tamamı İngiliz olarak kaldı. Fakat ilk dalga devam ederken 18. yüzyılda Avrupa'dan başka iki güçlü göç dalgası geldi. Bunlar da, biri Alman diğeri İskoç-İrlandalı (Scotch-Irish)'lardır. Devrim patlak verdiğinde bu iki öğe yüz binlerce göçmenle temsil ediliyordu.

İlkin önemli bir hal alan göç, Almanlarınkiydi. Batı Almanya ve Rheinland, sefalet ve hoşnutsuzluk içerisindeydi. XIV. Louis döneminde Fransız ordularının buralardaki tahribatı büyük olmuştu. Bunu Lutherci ve başka mezhepten olanların dinî takibatı ve küçük Alman prenslerinin siyasi baskısı izledi. Kraliçe *Anne* ve halefleri İngiliz bayrağı altında güvenlik ve dinî özgürlük vaat edince on binlerce Alman, İngiltere'ye ve kolonilerine hücum ettiler. Crefeld'den ilk öncü grubu, *William Penn*'in arazisine daha 1683'te gelmişler ve *Germantown*'ı kurarak burasını el sanatlarının geliştiği bir merkez haline getirmişlerdi. Kolonilerde ilk kâğıt imalâthânesi orada *Ritten-house* ailesi tarafından kurulmuş, ilk bira orada üretilmiş ve kumaş orada dokunmuştu. Fakat asıl büyük göç dalgası 1700'den sonra

başladı. Bunlardan bir bölümü *New York* kolonisinde *Mohawk* vadisine, bir kısmı *New Jersey*'de *New Brunswick*'e ve çoğu *Pennsylvania*'ya gidip yerleştiler. Sonraları bir tek yıl içinde gelen Alman ve İsviçrelilerin sayısı binleri bulmaya başladı.

Almanların bu hücumu o derece yoğundu ki, tam devrimin öncesinde *Benjamin Franklin* Pennsylvania'daki halkın üçte birinin Alman olduğunu tahmin etmiştir. Birçok bölgede İngilizce az kullanılıyordu, hattâ 1739'da *Germantown*'da bir Almanca gazete yayımlanıyordu. *Lutheran, Moravian, Mennonite* ve *Birleşik Kardeşler* mezheplerine bağlı göçmen toplulukları şehrin her tarafında nokta nokta bulunuyordu. *Baron Stiegel's* demir dökümhânesi ve cam fabrikası ve *Sauer*'in matbaası ün kazanmıştı. Fakat Almanların çoğu tutumlu çiftçilerdi ve zor bir mücadeleye girişerek *Pennsylvania*'nın kireçli arazisini muazzam bir buğday ambarı haline getirdiler. Kendiliklerinden sınırda yeniden arazi açma işine girişmediler, daha önce iskân edilmiş, korunmuş ve kısmen geliştirilmiş bir bölgede arazi satın almayı seçtiler. Araziyi tamamen temizlediler, evleri için fazla emek harcamadan önce büyük ambarlar yaptılar, sürülerini besili, çitlerini yüksek ve güçlü tuttular. Hesaplı bir şekilde yaşayarak ürünlerinden mümkün olduğu kadar çoğunu sattılar. Daha atılgan ve mücadeleci bir ırk olan *Scotch-Irish*ler, *Pennsylvania, Shenandoah* vadisi ve *Carolina*'nın yayla kısımlarında belli başlı toprak açıcı unsuru teşkil etmiştir. Onlar da asıl ülkelerindeki dinî baskıdan kaçtılar, zira İrlanda'da Anglikan Kilisesi yönetiminde rahat değillerdi, diğer taraftan İrlanda fabrikaları aleyhindeki İngiliz yasaları onların dokuma sanayiine büyük darbe vurmuştu. Gemiler dolusu gelerek İngiliz aleyhtarlığını şiddetli bir şekilde yaydılar. İrlandalı olmaktan ziyade İskoç'tular, çoğu bir yüzyıl önce *Ulster*'a göç etmiş olan *Presbyterian*lerden oluşmuştu. *Presbyterian* kilise örgütü, onlarda demokratik kurumlara karşı doğal bir anlayış ve sevgi yaratmıştı. Bir bölümü *New Hampshire*'da, bir bölümü *Ulster*'da bir bö-

lümü de, *New York*'ta *Orange* vilâyetlerine yerleştiler. Fakat esas sığındıkları yer, *Pennsylvania* ile *Virginia* ve *Carolina*'ya doğru uzanan vadilerdi. Onlar bu vahşi ve ıssız topraklara dalıp orada avlanarak yaşadılar, toprağı açıp temizlediler, ağaç kulübeler yaptılar ve ormanlarda baltalarıyla ilkel çiftlikleri meydana getirdiler. Bir *Pennsylvania* görevlisinin dediği gibi, bu "atılgan ve yoksul yabancılar"ın hukuki sınırlamalarla Penn ve diğer arazi sahipleri tarafından yüklenen arazi vergisine *(quitrent)* tahammülleri yoktu. Kızılderililerden nefret ediyorlardı ve onlarla çabucak kavgaya tutuşuyorlardı. Onların mal hırsı şu eski söze hak verdirmiştir: *"Sabbath*'ı ve el koyabildikleri her şeyi tuttular ve bir daha bırakmadılar."

Onlar, olağanüstü becerikli öncü göçmenler olduklarını ispat ettiler. Daha devrimden önce güneye ve batıya doğru yayılmak, *Georgia* yaylasına ulaşmak ve *Kentucky*'ye nüfuz etmek yoluyla ve aynı zamanda kalabalık aileler yetiştirerek politikada ve Kızılderili savaşlarında bariz bir yetenek göstererek Amerikan hayatı üzerinde güçlü bir iz bıraktılar. Onların arasında sonraları ünlü olan şu isimler de vardı: *Calhoun, Jackson, Polk, Houston McKinley.*

Shenandoah ve içerideki diğer vadilerde *Scotch-Irish*ler, İngilizler, Almanlar, Hollandalılar ve başkaları kanlarını yeni Amerikan ulusunun zengin potasında az zamanda birbiriyle karıştırdılar. Son kurulan koloni, *Georgia*'da bir uluslar karışımını temsil ediyordu: General *James Oglethorpe,* başka hümanist İngilizler tarafından da desteklenerek 1732'de borçlu yoksullar ve başka talihsiz insanlar için sığınacak bir yer ve aynı zamanda İspanyolların ve Kızılderililerin saldırılarına karşı bir ileri karakol olmak üzere *Georgia* için bir kral berâtı elde etmeyi başardı. Bu müşfik berât-sahipleri, *Georgia*'ya dikkatle seçilmiş İngilizlerle, Alman Protestanlarından oluşmuş kalabalık bir Alman grubunu ve İskoçya'nın *Highland* bölgesinden birçok İskoç'u getirdiler. Başlangıçta kölelik yasaklanmıştı. Ka-

tolik olmayan bütün din ve mezhepler orada teşvik görüyor ve *Anglikanlar*, *Moravianlar*, *Presbyterianler*, *Lutherciler*, *Anabaptistler* ve *Yahudiler* yan yana ibadet ediyorlardı. *Savannah*'daki *Anglikan* kilisesi iki ünlü rahiple *John Wesley* ve *George Whitefield* ile temayüz ediyordu.

İngilizler dışında diğer gruplar küçüktü, fakat önemsiz değildi. *Nantes* Fermanı'nın kaldırılması İngiliz kolonilerine yüzlerce ve belki de binlerce Fransız *Huguenot*'su gelmesine neden oldu. Güney *Carolina*'da *Laurens* ve *Legare, Virginia*'da *Maury, New York*'ta *Deano* ve *Jay, Massachusetts*'te *Revere* ve *Faneuil* gibi tanınmış isimler onların ülke içinde ne kadar geniş alanlara yayılmış olduklarını gösterir. Orada burada rastlanılan İsviçreliler de Almanlarla birlikte gelmişlerdi. *Delaware* ırmağı boyunca çok sayıda İsveçli ve Finli ve başlıca şehir ve kasabalarda olmak üzere İtalyan ve Portekiz Yahudilerinden küçük gruplar vardı. *Pennsylvania*'da *Radnor* ve *Bryn Mawr* ve *Güney Carolina*'da *Welsh Neck* gibi şehir isimleri Velşler'in de Amerikan ulusunun bünyesinde payları olduğunu hatırlatır. Açıkça görülüyor ki, koloni çağında bile Amerika, içine girenleri eriten bir pota durumundaydı.

Ayrı bir Amerikan ulusçuluğunun oluşumunda ikinci büyük etken, yukarıda söylediğimiz gibi, ülke ve bilhassa sınır bölgesi *(frontier)*'ydi. Daha başlangıçta ormana hemen bitişik olan sahil şeridinin kendisi bir sınır bölgesi sayılırdı. İlk göçmenler inanılmaz derecede tecrübesizdiler. *Pilgrim*ler *Plymouth* korularında baharat aradılar ve seslerini işittikleri hayvanların "aslan" olabileceğini sandılar. *Jamestown*'da bazı şık beyler de orada tıpkı Londra sokaklarındaki gibi yaşayabileceklerini sandılar. Fakat bu göçmenler, bu merhamet bilmez, ilkel vahşi doğaya kendilerini uydurmak zorundaydılar, aksi halde onları ölüm bekliyordu. Daha ilk zamanlarda Kaptan *John Smith* ve *Miles Standish*'in şahıslarında, cesaret ve tahammül kabiliyeti, *Robert Rogers, Daniel Boone* ve *Kit Carson* gibi sonradan

meydana çıkan kahramanları hatırlatan insanlar bulmaktayız. Göçmenler, mısırın nasıl ekilip yetiştirileceğini, *succotash* denilen yemeğin nasıl pişirildiğini, sandal ve kar ayakkabısının nasıl yapıldığını, avın nasıl takip edildiğini, geyik derilerinin nasıl tabaklandığını ve ağaç işçiliğinde nasıl ustalık kazanıldığını Kızılderililerden öğrendiler. Sınır öncüleri zor tecrübeler sonunda aynı zamanda, hem bir avcı, hem bir çiftçi, hem de bir savaşçı oldular. Böylece yeni bir ziraat, yeni bir mimarî tarzı, yeni bir ev ekonomisi meydana geldi. On yıl içinde Yeni Dünya'da, İngiltere'de bıraktıkları eski komşularıyla ortak az şeyi bulunan insanlar ortaya çıktı. Hele onların çocukları daha da farklıydılar. Onlar daha haşin, pratik, sade bir hayat görüşüne sahiplerdi. Sınır bölgesi, 1700 tarihlerine kadar, nehirler üzerinde yolculuğa elverişli en yüksek noktaya ve 1765 yılına kadar *Alleghenies* dağlarına ve devrimden hemen önce de dağların ötesine kadar ilerletildi. Birbiri ardından kuşaklar, sınır hayat şartlarının etkisi altında kaldı ve bu tecrübeden sanki devâsâ, karşı konulamaz bir kalıp içinde yeni bir şekil almış olarak ortaya çıktı.

Sınır bölgesinde sosyal şartlarda eşitlik bir kural gibiydi ve gerçekten sayısı az olan şehir ve kasabalar dışında böyle bir eşitlik hâkimdi. Amerikan toplumunda ayrı ve seçkin bir üst tabaka yoktu. Geçiş masraflarını beş yıl işçilikle sağlayan İngiliz esirler, hapisten kurtulmuş yoksul borçlular, tahrip edilmiş *Palatinat*'tan kaçan Almanlar, İngiliz ticaret yasaları yüzünden yurdundan atılmış *Scotch-Irish*ler parasız insanlardı. Mal-mülk edinmek için zor bir mücadeleye girişmek zorundaydılar. Halk, geniş toprak bağışları elde etmiş veya ticaret ve spekülasyondan servetler yığmış aristokratlardan hoşlanmıyordu. Fakat ne kadar yoksul olursa olsun ortalama her göçmen Amerika'da, Avrupa'da görmediği bir imkân ve bağımsızlık duygusu içindeydi. Bu duygu Amerika'nın geniş alanından, bol doğal servetinden kaynaklanıyordu. 1759 tarihlerinde Amerikan kolonilerini ziya-

ret eden bir Fransız soylusu Crevecoeur, "Zenginler Avrupa'da kalıyor, yalnız orta halliler ve yoksullar göç ediyor" diye yazıyor ve şunu ekliyordu: "Burada her şey onları yeniden yaşama kavuşturmaktadır. Yeni yasalar, yeni bir yaşam tarzı, yeni bir sosyal sistem var. Burada onlar gerçek adam olmuşlardır." Ve güzel yazılmış bir parçasında da geniş doğal kaynaklara sahip bir ülkede serbest faaliyete dayanan Amerikalılığın doğuşunu şöyle tasvir etmiştir: "Bir Avrupalı ilk geldiği zaman amaçlarında ve görüşlerinde sınırlanmış görünür, fakat birdenbire ölçüsünü değiştirir. Havamızı teneffüs eder etmez yeni planlar kurar ve kendi ülkesinde hiçbir zaman düşünemeyeceği tasarılara girişir. Orada toplumun her bakımdan dolu oluşu, birçok faydalı düşünceyi sınırlayıp hapseder ve çoğu zaman, "burada gelişip olgunlaşacak en takdire değer tasarıları söndürür... İnsan Amerika'da bir tür yeniden canlanışın etkisini hissetmeye başlar. O zamana kadar yaşamadığını, ancak uyuşuk bir hayat sürdüğünü fark eder. Fakat Amerika'dayken kendini bir insan olarak duyar, zira kendisine öyle davranılmaktadır. Kendi ülkesinin yasaları, onu, köşeciğinde unutmuştur. Bu ülkenin yasalarıysa onu içine alır. Böyle bir insanın zihninde ve düşüncelerinde nasıl bir değişikliğin meydana geleceği hakkında kararı siz verin. O, önceki âidiyetini ve tâbilik halini unutmaya başlar, kendiliğinden sevinir ve bu ilk neşe ve sevinci ona birtakım düşünceler ilham eder ki, işte bir Amerikalıyı belli eden de bu düşüncelerdir." Fakat bir Amerikalı karakteri böylece gelişirken, en erken 1750'ye kadar kolonistlerden pek azı bu olayın gerçekten farkındaydılar. Kendilerini her şeyden önce sadık İngiliz tebaası olarak, ikinci olarak da Virginialı, New Yorklu veya Rhode-Islandlı olarak düşünürlerdi. O yıla kadar on üç koloni sağlam bir şekilde kurulmuş bulunuyor ve hemen hemen bir buçuk milyon nüfus içeriyordu. *Andros-croggin* vadisi çamlıklarından *St. Johns*'un ufak palmiyelerine kadar bütün sahil boyu onların yönetimi altındaydı. Kolonilerden her birinin kendi-

ne özgü bir özelliği olmakla beraber, hepsi belirli dört ayrı grup içinde toplanabilir.

Birinci bölge *New England*'dı. Burada, taşlık, iyi sürülmüş küçük çiftlikler, kerestecilik ve çok çeşitli denizcilik işleri hâkimdi. Bu deniz işleri arasında, Longfellow'un *The Building of the Ship* (*Geminin İnşası*) adlı kitabında tasvir ettiği türden gemi yapımı, Kipling'in *Captains Courageous*'ındaki gibi Morina avcılığı ve R. H. Dana tarafından *Two Years Before The Mast*'te (*Gemi Direğinden Önceki İki Sene*) tasvir edilene benzer denizaşırı ticaret sayılabilir. İkinci bölge, orta koloniler olup, kısmen küçük çiftliklerden, kısmen de büyük çiftliklerden oluşmuştu ve küçük ölçüde birçok sınaî tesisle New York ve Philadelphia'da etkin gemi taşımacılık firmaları vardı. Üçüncü bölge, güney kolonilerinden oluşmuş olup, burada siyah köle grupları tarafından işlenen ve indigo pirinç ve tütün yetiştiren büyük plantasyonlar, en fazla rastlanan denmese bile, en göze çarpanıydı. Nihâyet bunların içinde Amerikalı karakteri en güçlü olan büyük sınır kuşağı veya arka bölge vardı ki, Maine'den Georgia'ya kadar uzayan bu bölgede, yurt-açan avcılar, basit odundan yapılmış kulübelerde oturan ve zor koşullar altında yaşayan göçmenler, serpinti halinde zorluğa göğüs germesini bilen çiftçiler yaşıyor, kıtanın içerilerine doğru ilerliyorlardı. Bu sınır bölgesi kuzeyde olsun, güneyde olsun birbirinden pek farklı değildi. Batı *Massachusetts;* Batı *Pennsylvania* ve *Batı Carolina*'da bu bölge, aynı şekilde atılgan, becerikli, kitabî bilgiye aldırmayan, kayıt altına girmek istemeyen ve daima iyimser insanlar yetiştirmiştir.

New England Kolonileri

New England'ın sahil kolonileri büyük bir yayılma kudretine sahipti. Yukarıda görmüştük ki, Massachusetts'ten göç eden bir grup, *Rhode Island*'i; başka bir göçmen grubu ise sonradan

birleşen ikiz *Connecticut* ve *New Haven* kolonilerini kurmuşlardı. *Püriten*ler'den oluşmuş üçüncü bir grup, kuzeye başlangıçta *Püriten* olmayanların hak iddia ettikleri *Maine* ve *New Hampshire*'a doğru yayılmışlar ve orada çabucak hâkim duruma geçmişlerdi. 1650'ye doğru *Massachusetts,* hem *New Hampshire* hem de *Maine* üzerinde siyasi egemenliğini ilân etmişti, fakat aynı yüzyılın sonlarına doğru bu "kolonilerden birincisi ayrı bir kraliyet kolonisi haline getirilmiştir. *New England*'ın bu bariz yayılma karakteri, kuşaklar boyunca devam edecek ve *Püriten*lerin torunlarını Pasifik Okyanusu'na ulaşıncaya kadar dalga dalga sürekli gönderecektir.

Koloni çağı süresince *New England,* dikkate değer derecede homojen bir nüfus topluluğunu korudu, devrim sırasında yedi yüz bin kişiye varan halkı kan itibariyle hemen hemen tamamen saf İngiliz'di. Bu halk, dil, âdetler, din ve düşünüş şekilleri bakımından genellikle birbirlerine benziyorlardı. Yalnız *Rhode Island* biraz ayrı duruyordu, zira siyasi radikalleri ve ayrı mezhepte kilise grupları ona özel bir damga vurmuştu. *Yankee* denilen *New England*'ın *Püriten* halkı esas itibariyle İngiliz'di. Takdire değer bir dayanma gücüyle bağımsız ve zeki bir soydan geliyorlar ve atalarıyla daima övünüyorlardı. Bir önderin söylediği gibi, tohumun iyisi seçilip bâkir bir toprağa atılmıştı. Bunlardan tarımla veya denizde balıkçılıkla uğraşanlar, kendilerine rahat bir yaşam sağlıyorlar; öbür taraftan tacirler, gemi sahipleri ve küçük imalâtçılar da çoğu zaman önemli servetler yığıyorlardı. 1770'lere doğru, yalnız Boston'da dış ticarette çalışan altı yüz gemi vardı. Avrupa'ya ve *West-Indies*'e geniş ihracatta bulunan *Massachusetts* balıkçılığının, yılda 1.250.000 İngiliz Sterlini getirdiği tahmin ediliyordu. Çok yerinde olarak, morina balığı bu cumhuriyete arma olarak seçilmişti. *New England*'da ailelerin çoğu kendi kumaşlarını kendileri dokuyarak, kendi gıdalarını kendileri sağlayarak kendi ev eşyalarını ve ayakkabılarını kendileri yaparak, kendi kendilerine yetiyorlardı.

Çalışkanlık, tutumluluk, iş hayatında uyanıklık ve dar bir dindarlık *Yankee*'nin başlıca özelliğiydi. Onlar diğer bölgelerde pek o kadar sevilmiyorlardıysa da yine hemen herkes tarafından saygı ve hürmet görüyorlardı.

New England'da hem kilise, hem okul özel bir şeref konumuna sahipti. Bütün *Püriten* cemaatleri kendi rahiplerine, bir dinî rehber olduğu kadar bir düşünce adamı gözüyle bakıyorlar ve sosyal hayatlarının büyük kısmı kiliseye bağlı toplantı evlerinde geçiyordu. Rahipler, kudretli, atılgan, yalnız bilgide değil, toplum yöneticiliğinde de güçlü kimselerdi, halk kendilerine korku ve saygıyla bakıyordu. Rahipler, Tanrı'nın lânet ve kahrını belirten akideleri şevkle anlatırdı. *Jonathan Edwards*'in cehennemin azapları içinde kıvranan günahkârları tasvirleri ünlüdür. *John Cotton* her gece uyumadan önce *Calvin*'den bir parça okuyarak, "ağzını tatlandırmaktan" pek hoşlandığını söylemiştir. Fakat rahipler, iktidar, dürüstlük ve derin bilgi sahibi insanlar olmak zorundaydılar. İlâhiyatta ve eski dillerde derin bilgi sahibiydiler. *Harvard Koleji* başkanı *Chauncy,* sabahları Eski Ahit'i İbranice, öğleden sonra Yeni Ahit'i Yunanca okuttururdu, sonra onlar üzerinde Latince tefsirde bulunurdu, başka birçok rahip de aynı şeyi yapabilirdi. Genel eğitim ve öğretim de erkenden ilgi gördü. *Harvard,* 1636'da kurulmuştu. Yine 1630-40 arasında çeşitli yerlerde ilkokullar açıldı. *Massachusetts,* henüz ilk gelişme çağındayken bile bu Koloni'nin yasama meclisi, elli aileden oluşmuş her kasabada bir okul açılmasını istemiştir.

New England'da hayatın hapsedildiği dar kalıplar, sonradan kendini güzel değişikliklere bıraktı. Ticaret hayatı ve ticarî çıkarlar, yalnız servet değil, aynı zamanda yeni düşünceler de getirdi. Hukukçular, doktorlar ve diğer meslek adamlarının sayısı çoğaldı. *Massachusetts* ve *Connecticut*'ta cumartesi saat altıdan, pazar günü günbatımına kadar devam eden *Sabbath* titizlikle tutulurdu. Hiçbir şekilde seyâhate izin verilmez, hiçbir

meyhane müşteri kabul etmezdi, her türlü oyun yasaktı, hattâ sokaklarda küme olmuş birbirleriyle konuşan insanlar tutuklanabilirdi. Fakat sonra ülkeye peruka kullanmak gibi yeni modalar girdi. Anglikanlar, Noel'i neşeli bir şekilde kutlama âdetini getirdiler ve siyaset para peşinde koşma, kurtizanlık, bayram ve ziyafetler, yaşayışta daha açık ve samimi bir şekilde kabul edilen bir rol aldı.

Massachusetts'te eski düzenden yenisine doğru bu büyük dönüşümün eşsiz tablosu bize *Samuel Sewall*'ın hatıra defterinde çizilmiştir. Sewall, 1671'de *Harvard*'dan mezun olmuş ve üç yıl sonra hatıralarını yazmaya başlamış, 1729 yılına kadar bunu sürdürmüştür. Başhâkim olan bu hoşgörüsüz eski kafalı *Püriten*, sade bir kadeh *Madeira* şarabıyla arabasına binip gezmekten hoşlanır, her türlü yenilikten nefret ederdi. Onun üç ciltlik hatıralarını okurken önümüzde çok renkli bir manzara yükselir. Orada, üç tepesi, kilise kuleleri, kalesi ve gemilerle dolu limanıyla dar kara parçasının üzerinde sağlam bir şekilde kurulmuş, küçük Boston şehrini gözlerimizin önüne serer. Bekçinin saatleri haber verdiğini ve dellâlın alışılmış dolaşmalarını yaptığını işitiriz veya *Comte de Frontenac*'ın Fransız ve Kızılderili kuvvetlerle *New England* üzerine saldırıya hazırlandığı veya sahilde korsanlara dair haber gelmesi üzerine şehri baştan başa kaplayan korku ürpertisini duyarız. Sewall'ın dediği gibi: "Başıboş inekleri şehrin bir başından öbür başına" kovalayan veya idare meclisine *(council)* yapılacak atamaları tartışmak üzere gruplar halinde toplanan veya en çok sevilen davranış haline gelen bir cenaze alayı peşinde akıp giden vatandaşlar gözümüzde canlanır. Liman, adasına kadar buz tuttuğu zamanlarda yarı donmuş âyin ekmeğinin "kırılırmış gibi tabakların içine hüzünlü bir şekilde takırdayarak düşüşünü" işitir gibi olurken, zavallı kilise müdavimleriyle birlikte soğuktan titreriz. Bazen çiçek hastalığı şehri sarar. Çocuk doğumları pek sıktır, zira her iyi eş meyvesi bol bir dala benzer, fakat çocuk ölümleri de he-

men hemen doğumla at başı gider. Eski şanlı topçu birliğini ve üniformaları içinde çalımlı başka birlikleri, atışlar, çimenler üzerinde çadır içinde yemek yiyen asil beyler ve hanımları ve talim gününün şehrin ortasında, ki yeşil sahada *The Common*' da kutlandığını, yine bu kitaptan gözümüzde canlandırırız. Kırmızı üniformalı İngiliz anavatan kuvvetlerine iyi gözle bakmayız ve Krallık valisinin kendi sarayında sabahın üçüne kadar süren bir balo vermiş olduğunu dehşetle işitiriz. Suçluların asılmasını görmek için *Broughton's Hill*'e giden kalabalığa katılırız. Şehir zabıtasının *Deacon Hill*'de nişan devirme oyunu oynayanları dağıttıklarını (buraya yasakçı Püritenler "Fuhuş Dağı" derlerdi) ve Sewall'ı hâkim sıfatıyla cumartesi akşamları *Charlestown* veya *Boston*'da, şehri bir baştan bir başa atıyla dolaşarak dükkânların kapanmasını emrederken seyrederiz. Fakat yavaş yavaş eski Püriten bağnazlığının yerini çağdaş hayata bıraktığını da görürüz.

Cinayet ve sefalete, düzenli ve tutumlu New England'da diğer kolonilerden daha az rastlanıyordu. Sözleşmeli hizmetkârlar başlangıçta bilinmezken, 18. yüzyılda New England'da da yaygınlaştı. Fakat gerek bunlar, gerekse başka işçiler bağımsızlıklarını kolayca kazandılar ve tutsaklık ortadan kalkmaya yüz tuttu. Bütün kamu işlerinin ehliyetli oy sahiplerinden oluşmuş bir şehir meclisinde görüldüğü şehir hükümet sistemi, kendine güven duygusunu pekiştiriyordu. Boston, New Haven ve diğer büyük merkezlerde güzel evlere, armalara ve altın gümüş kaplı yemek takımlarına sahip birçok aristokrat yerleşti, sınıf farkları gerçekte vardı. Fakat o zaman dünyanın hiçbir yerinde halk tabakası Massachusetts'tekinden çok onuruna düşkün sayılamazdı.

Orta Koloniler

Bu koloniler çok daha değişik, kozmopolit ve hoşgörülü, daha az yükselmiş, fakat daha az bağnaz bir toplum yapısına sahiplerdi. Pennsylvania'nın kardeş eyaleti Delaware ile birlikte devrim sırasında 350 bin nüfusa sahipti. New York ve New Jersey, buna yakın bir nüfusa sahipti. Amerika'nın başka taraflarında olduğu gibi, halkın büyük bölümü geçim için toprağa bağlıydı. Bu eyaletlerin daha elverişli kısımlarında toprak sahipleri hızla müreffeh bir hale geldiler. Örneğin Pennsylvania'da *Quaker* çiftlikleri, sağlam tuğla evleri, duvarları tahta veya kâğıt döşeli odaları, ağır mobilyası ve kaliteli porselen ve cam takımlarıyla övünüyorlardı. Çiftçilerin ırgatlarıyla birlikte oturup yemek yedikleri masalar basit, fakat çeşitli yiyeceklerle doluydu. Avrupa'nın birçok yerinde nadir bulunan et, günde üç öğün yenirdi. Çiftlik araçları o kadar çabuk artmıştı ki, 1765'e doğru Pennsylvania dokuz bin arabaya sahip bulunmakla övünüyordu. Ziraat diğer bölgelerdekinden daha zengindi. Çeşitli hububat yetiştirildiği gibi, pek çok da meyve bahçesi vardı ve her türlü sürü besleniyordu. Birçok toprak sahibinin kendilerine özgü kovanları ve balık çıkan gölcükleri vardı. Hudson vadisi, *Van Rensselaers Cortlandts, Livingstones* ve başka aristokrat ailelerle temayüz ediyordu. Bunların bir alay hizmetkârları büyük evleri vardı, yıllık gelir günleri feodal bir manzara görünümündeydi. Fakat *Long Island* ve *New York* kolonisinin yukarı bölümünde pek çok küçük toprak sahibi de vardı.

Çiftçilerden başka Pennsylvania ve New York'ta sayıları gittikçe artan tüccar, esnaf ve sanatkâr vardı. Başlıca kereste, kürk, hububat ve başka doğal ürünlerin ihracı ve mamul maddelerle şeker ve şarap ithaline ayrılmış olan dış ticaret geniş ölçüde yapılıyor ve kâr getiriyordu. Devrimden kısa bir süre önce, yedi binden fazla denizci ile beş yüz kadar gemi Delaware körfezinden sefere çıkıyor, öbür taraftan *Hudson* ırmağı ve

Long Island boğazını çok sayıda gemi dolduruyordu. *Philadelphia* ve *New York,* iç ticaretin büyük dağıtım merkezleri haline gelmişti. Servet yapmanın bir yolu, *West Indies*'e hububat ve kurutulmuş balık göndermek ve geri gelirken köle veya şekerli posa getirmekti, başka bir yol da *Albany*'den kürk yüklemek ve bunları Londra'da iyi cins dokumalar, porselen veya mobilyayla değişmekti. Küçük ürünler, Kolonilerde de yerleşiyordu. Pennsylvania ve New Jersey'de demir fırınları yükseldi, demir üretiminin ihracına başlanması İngiltere'de Parlamento'yu kolonilerde merdaneli imalâthaneleri kaldıran bir yasa çıkarmaya sevk etti. New York'ta cam eşyası ve fötr şapka yapılıyordu. Servet arttıkça, meslek adamları her yerde görülmeye başladı. Başlıca şehirlerdeki hukukçular, siyasi liderliği ele almayı başardılar ve devrimin hazırlanmasında başka herhangi bir grup kadar rol oynadılar.

New York ve hattâ önemli bir yer olan *Philadelphia*'da New England'da olduğundan daha kozmopolit ve parlak bir toplum bulmak mümkündü. Avrupa ile sıkı ilişkileri koruyan tüccarlar ve gemiciler, neşeli ve modaya uygun gösterişli ziyafetler verirlerdi. John Adams, Philadelphia'ya giderken, New York'ta kaldığı kısa süre içinde gördüğü muhteşem evlere, güzel gümüş sofra takımlarına ve özenle hazırlanmış yemeklere hayran kalmıştır. Şehir, kulüpleri, baloları, konserleri açık hava eğlence yerleri, kahvehaneleri ve amatör tiyatro gösterileriyle övünüyordu. New York'ta bir cenaze merasimi bazen birkaç bin dolara mâl olurdu. Hollandalılar tatil ve seyâhate karşı eskiden beri ilgi gösteriyorlardı. İngilizler buna yavaş yavaş alıştılar. Zenginler, Londra'nın son modasına göre ipek ve kadifeler giyerler, pudralı perukalar ve ufak kılıçlar takarlardı. Türlü cins ve mezhepten insanın birbirine karışması, düşüncelerin hızla yayılmasına yardım ediyordu. Geniş caddeleri ve süpürülüp temiz tutulan ara sokaklarıyla Philadelphia daha sakin bir güzelliğe sahipti. Fakat özellikle herkese ait kurumlarıyla temayüz

ediyordu. Orada Franklin, Benjamin Rush ve botanikçi William Bertram'ın sivrildikleri bilimsel araştırmalar yapılıyordu. Düzgün, ağırbaşlı ve müreffeh olan bu şehir, Thomas Jefferson'a göre, insan üzerinde Londra ve Paris'ten daha güçlü bir etki bırakıyordu. Jefferson'ın küçümsenecek bir hakem olmadığı hatırlatılmalıdır. New York'ta dinî görüşler o derece serbest bir hal almıştı ki, kilise adamları "serbest düşünce"den şikâyete başlamışlardı ve öbür taraftan politika bu eyalette İngiliz Amerikası'nın başka hiçbir tarafında görülmeyen bir hırs ve heyecan kaynağı olmaktaydı. Quakerların hâkim olduğu Pennsylvania' da kamuoyu daha muhafazakârdı. Fakat tam devrimden önce orada politikada Quakerların üstünlüğü, *Scotch-Irish* ve Almanlar tarafından şiddetle sarsılmıştır.

Bütün orta kolonilerde kalabalık bir zenci kitlesi hayata yeni bir renk katmıştır. *Quaker*lar köleliğe karşı derin bir düşmanlık besliyorlardı ve koloni çağının sonlarında, aralarında uluslararası şöhreti olan bir kölelik aleyhtarı lider, Lamb'in "güzel ruh" dediği John Woolman çıktı. Kölelik, kendi elleriyle çok çalışan *Scotch-Irish* ve Almanlar arasında da yayılmadı. Fakat şehirlerde ve Hudson nehri boyunca büyük malikânelerde sık rastlanan bir şeydi. Genel olarak hayatın orta kolonilerde New England'da olduğundan daha büyük bir renkliliği vardı. İklim ve toprak daha elverişli, halk daha samimiydi. Kuzeyde, New York'un Noel gününe benzer bir şey görmek hemen hemen imkânsızdı. Noel'de, New York'ta daha şafakta bayram topları atılır ve soylular şehirde dolaşmaya çıkarak ziyaretlerde bulunurlar, mezeler tadarlar ve o kadar çok şarap ve punç içerlerdi ki, çoğunlukla kendilerini arabalar içinde eve taşımak zorunluluğu doğardı. New York'un yeni bir kraliyet valisine ihtişam ve merasimle yaptığı karşılama töreninin veya malikânelerden birinde bir vârisin evlenmesi sırasında yapılan kutlama töreninin benzerine başka yerde rastlanamazdı.

Güney Kolonileri

Güney kolonilerinin, özellikle bunların en zengin ve nüfuslu olanı Virginia ve Güney Carolina'nın ayırt edici özellikleri üç temel noktada toplanabilir. Bunlardan birincisi, hayatlarının hemen hemen tamamen ziraî karakterde olmasıdır. Gerçekten bu bölgede şöyle böyle önemini elinde bulunduran tek şehir Charleston ile Baltimore'du. İkincisi, köle taburları, heybetli köşkleri, gösterişli hayat tarzıyla büyük çiftliklerin önemli bir yer tutmasıdır. Üçüncüsü de, toplumun çok belirgin bir şekilde sınıflar halinde tabakalanmasıdır. Beyazlar arasında yüksek sınıf, zenginlerden ve çoğunlukla aristokratik plantasyon sahiplerinden oluşmuştu, bunların arasından fazlasıyla yetenekli siyasi liderler çıkmıştır. Orta sınıf, küçük plantasyon sahiplerinden, çiftçilerden, sayısı az olan esnaf ve satıcılardan ve sanatkârlardan oluşuyordu. Aşağı sınıfsa, "yoksul beyazlardan" oluşmuştu. Bu üç grubun altında köleler geliyordu. Bunların sayısı 1770'e doğru Virginia'da 450 bin olan nüfusun yarısından biraz aşağıdaydı. Köleler, Maryland'de ise 200 bin kadar olan nüfusun tam üçte birini buluyor ve Güney Carolina'da ikiye bir oranında beyazları geçiyordu.

Nüfusun dağınıklığı, kısmen plantasyon sisteminin bir sonucuydu, zira her çiftlik büyük oranda kendi kendine yeterli bir durumdaydı, kısmen de bunda Güneylilerin şehirleri sevmemeleri etken olmuştur. Büyük arazi sahipleri İngiltere ve Kuzey şehirleriyle doğrudan doğruya ticaret yaptıklarından, aracı bir tüccar sınıfına muhtaç değildiler. Köle işçiliği, gelişme imkânına sahip bir el sanatları sistemini hemen hemen öldürdü. Virginia, boş yere büyük şehirler meydana getirmek amacıyla yasalar çıkardı, örneğin bu yasalardan biri her *county*'nin Williamsburg'da bir ev inşa etmesini talep ediyordu. Devrim patlak verdiği zaman, kolonide en büyük merkez yedi bin kadar nüfusuyla Norfolk'tu. Williamsburg'da ise dağınık halde, ancak iki yüz

ev vardı. Colonel Byrd, 1732'de Fredericksburg'dan söz ederken şunu yazmaktadır: "Mevkiin en önemli adamından" başka burada ancak bir tüccar, bir terzi, bir demirci, bir aşçı ve bir de hem doktor, hem kahvehaneci olarak hizmet eden bir kadın vardı. Güneyin başka taraflarında da durum aynıydı. Devrimden önce Charleston, yarısı zenci on beş bin nüfuslu, kaldırımsız kumlu yollarıyla köye benzeyen bir kasabadan başka bir şey değildi. Baltimore da iç bölgeden gelen toprak ürünleri ticaretine bağımlı, aşağı yukarı aynı genişlikte gelişigüzel bir limandı. Şehirlerin yokluğu, bazı kötü sonuçlar doğurmuştur. Boston'ın daha 1690'da bir gazetesi vardı, buna karşılık *Virginia Gazette*'in çıkışı ancak 1736'dadır. Ancak devrimden sonra, yirmi beş yıl içindedir ki, Virginia'da meslekten tiyatrocular tarafından bir tiyatro temsili verildiği görülmüştür. Sahil kısmının süpürge, iskemle, çapa ve alelâde çanak çömlek için bile imparatorluğun daha girişimci kısımlarına tâbi bulunması, ileri görüşlü önderler arasında şikâyetlere neden olmakta gecikmedi.

Maryland, Virginia ve Güney Carolina'daki büyük plantasyonlar, ülkenin ovalık kısmında dağınık halde olup, genellikle su üstü taşımacılığa olanak tanıyan bir nehir veya dere kenarında bulunuyordu. Hepsinin genel olarak tuğla veya taştan aile konağı, demirci dükkânı, fıçıcısı, başka müştemilâtı ve zencilere ait kısmında birbirinden uzak dağınık kulübeleri vardı. General *Ringgold*'un Fontain Rock'ı, *William Byrd*'ün Westover'i, *George Mason*'ın Gunston Hall'u ve *John Rutledge*'in Charleston civarındaki malikânesi gibi büyük konaklar plan ve yapılış bakımından çok gözalıcı bir şekilde inşa edilmişlerdi. İçinde salonların duvarları tahtayla döşenmişti, güzel merdivenler ve geniş odalar vardı. En seçkin evler, bazısı Amerika'da yapılmış; fakat çoğu İngiltere'den ithal edilmiş güzel maun ağacından yapılmış Londra damgalı ağır gümüş servis takımları, ipek ve kadife perdeler, kıymetli aile portreleri, basma resimler (özellikle Hogarth'ınkiler makbuldü) ve önemli kütüphaneler içeri-

yordu. Nomini Hall'dan, Robert Carter'ın bin beşyüzden ve William Byrd'ün dört bin ciltten fazla kitap içeren kütüphaneleri vardı. Birçok plantasyon sahibinin Annapolis, Williamsburg veya Charleston'da her sonbahar balo, ziyafet, kâğıt oyunu, yarış ve nihâyet meclis ve hükümet çalışmaları için kendi aile faytonları içinde mevsimlik gittikleri ayrı evleri vardı. Bir toplumsal sınıf olarak plantasyon sahipleri, çoğu zaman tembellikle suçlanır. Fakat unutmamalıdır ki, büyük bir plantasyonun hakkıyla yönetimi, çok emek ve ilgi isteyen bir işti. Washington, Mount Vernon da işlere bakarken fazla çalışıyordu. Öbür taraftan ev, mülk, bütün Virginia'da dağınık olarak 60 bin acre* araziyi, bir dokuma imalâthânesini, bir demirhanede hisseyi, çeşitli madenleri, imalâthâneleri içeren *Robert Carter of Nomini Hall*, hiç durmadan çalışıyordu. Ayrıca plantasyon sahiplerine düşünsel eğilimlerinin eksik olduğu suçu da yüklenir. Oysaki onlar, politikaya karşı hararetli bir ilgi göstermişler, seçimle görevlerin başına geçmişler, yönetim ve hükümet meseleleri üzerinde olağanüstü bir kabiliyetle konuşmuş ve yazmışlardır ve onlardan bilim ve fenle ilgilenerek Kraliyet Cemiyeti'ne seçilenlerin sayısı şaşılacak kadar çoktur.

Daha küçük plantasyon sahipleri ve çiftçiler çalışkan, zeki ve tutumlu adamlardı. Arazi ölçme işlerinde çalışarak sınır bölgesinde ucuz toprak elde eden ve bunun açılıp temizlenmesinde bizzat çalışan bu tipi Thomas Jefferson'ın babası Peter mükemmel bir şekilde temsil eder. Bu çiftçiler, kendi haline bırakılmış doğayı kazmalarıyla açmışlar, gösterişsiz evlerini kurmuşlar, mülk sahibi olmuşlardır. Birçokları kölelerin yardımıyla geniş arazi parçalarını sürmüşler, Peter Jefferson gibi bazıları aristokrasiye mensup kızlarla evlenmişlerdir. Bunlar, kendine güvenen, karakter itibariyle bağımsız ve İngiliz vatandaşı olma-

---

* Acre: Dönüm, bir *acre* 0.4 hektardır. (ç.n.)

nın özgürlüğünü korumaya kararlı sağlam bir zümre teşkil ediyorlardı. Görgü ve eğitimde eksiklikleri olsa bile, epeyce sağduyuya sahiplerdi; Jefferson, James Madison ve Patrick Henry gibi demokratik görüşe sahip, parlak siyasi liderler onların arasından çıkmıştır. Gerçekte Güney'de yukarı ve orta sınıflar arasındaki farklar çoğunlukla belirsiz bir hale geliyor ve aradaki evlenmeler bu ikisini birbirine bağlıyordu. Özellikle Maryland' de 18. yüzyılda yönetimi güç büyük malikânelerin küçük ve verimli çiftliklere ayrılmasına doğru güçlü bir eğilim görülmüştür. Tüccarlar ve avukatlar büyük toprak sahiplerinden biraz aşağı düzeyde bulunuyorlardı, dükkân sahiplerineyse o zaman İngiltere'de rastlanan aynı aşağı görme duygusuyla bakılıyordu ve bu davranış uzun kuşaklar boyunca devam etti. Baltimore ve Norfolk gibi iş çevreleriyse kolonilerin merkezlerinden açıkça aşağı bir düzeyde yer almışlardı. Fakat toprak üzerinde spekülasyon, hem Kuzey'de, hem Güney'de en yüksek çevreler arasında revaçtaydı. William Byrd ailesinin ikinci lideri, 1737'de, Yukarı James ırmağı üzerinde bulunan bir malikânesini parçalayıp, şehir arsaları şeklinde satmak yoluyla Richmond kasabasını kurmuştur.

Güney'de toplumun en aşağı tabakası belirgin hatlarla ayrılmıştı. Bazı suçlular, hapisten çıkmış borçlular ve Avrupa'dan gelmiş sözleşmeli ırgatlar *(indentured servants)* sınır bölgesinin güç şartları altında bozularak zenciler tarafından bile küçümsemeyle bakılan, câhil, kaba ve kararsız bir kitleyi oluşturuyorlardı. Elbette, ırgatlık sözleşmesine mutlak aşağılatıcı bir anlam atfetmek gereksizdir. Yüksek karakter sahibi birçok göçmen, Amerika'ya geçiş ücretini sözleşmeyle hizmet altına girmekle ödüyordu. Bunlar arasında, İngiliz ve Avrupalı sanatkârlar, mobilyacı marangozlar, terziler, kuyumcular, silâhçılar vb. vardı ve onlar, kölelik hızla yayılmamış olsaydı Güney'e çok daha ileri bir endüstrileşme sağlayabilirlerdi. Londra'da Fleet Hapishanesi'nden göçe bağımlı tutulmak yoluyla kurtulmuş seçkin

kimseler de vardı. Suçlular arasında önemsiz suçlar yüzünden hüküm giymişler de çoğu zaman Amerika'ya gönderilirlerdi ve sıkıntı zamanlarında bazı Britanyalılar Amerika'ya gönderilmek için küçük suçlar işlerlerdi. Buraya gelince, kendileri değil, el emekleri en çok artırana satılırdı. Bununla beraber, Güney'e serseri, girişim yeteneği olmayan, gürültücü bir halk grubu gelmiştir ve bunlar, tembel ve zavallı bir vatandaş grubunu meydana getirmişlerdir. Zamanla bilim göstermiştir ki iklim, az gıda ve çengelli-kurt hastalığı, onların tembellik ve şımarıklıklarında kendilerinde olan hatalarından daha çok rol oynamıştır. Kölelik de, el işçiliğini hor bakılan bir şey yapmıştır. Toprak ölçümü için bir seyâhatinde tuttuğu notlarda *(History of The Dividing Line)* William Byrd, yaşayışında kaba saba şeylerle yetinen yasalara, vergilere ve Resmî Kilise'ye düşman, "yapacak hiçbir işi olamama mutluluğu"na pek bağlı bulunan bu haylaz hemşerileri alaylı bir şekilde şişirerek tasvir etmiştir.

Zenci köleler, başlıca, Afrika'nın Senegambia'dan Angola'ya kadar uzayan batı sahilinden getirilmişlerdir. *Royal African Şirketi*'nin son bulduğu 17. yüzyıl sonundan itibaren bu köle ticareti çeşitli Amerikan veya İngiliz firmaları ve kişilerin eline geçmişti. Boston, Newport, New York ve Güney limanlarında birçok servet, bu ticaret üzerine kurulmuştu. Belki en işlek pazar, birçok rakip firmalarıyla Charleston'daki pazardı. 1750'den sonra birkaç yıl bu işte sivrilmiş olan Henry Laurens'in yazdığına göre, plantasyon sahipleri uzun mesafelerden gelerek, güzel genç zenciler için 40 İngiliz sterlini kadar hararetli bir artırma yapıyorlardı. Kuzey'de köleler, genellikle ithalâtçıdan müşteriye doğrudan satıldığı halde, Güney'de çoğunlukla takım halinde tüccarlara ve başka aracı unsurlara geçer ve onlar bu köleleri tütün, pirinç ve çivitle değişirlerdi. Tarla işçilerine kaba elbiseler giydirilir, bunlar basit kulübelerde oturtulur ve tarlalarda sert denetimcilerin kontrolü altında çok çalıştırılırlardı. Evde çalışan hizmetçilere daha iyi davranılırdı. Hem Kuzey'de

hem de Güney'de kısa zamanda melez miktarı çok artmıştı. Güney'de kölelik arttıkça tütün ve pirinç yetiştiren büyük çiftliklerde çalışan sözleşmeli çiftçilere ve beyaz işçilere az rastlanmaya başlandı.

Açık bir şekilde, New England ile Güney ovaları, birbirlerinden çok ayrıydılar, fakat orta koloniler, her ikisinin bazı özelliklerine sahipti. New England'da hayat, yalnız küçük çiftlik yöntemine; Virginia'nın, Güney Carolina'nın ve Georgia'nın alçak kısımlarıysa, büyük plantasyonlara uydurulmuştu. New England'da halk, insanı faalleştiren bir iklimde kendi işini kendi yapardı. Virginia'da kaynayan güneş altında ağır işler nezaretçiler tarafından yönetilen köle grupları tarafından yapılırdı. New England'da küçük tasarrufu ve işgal edilmemiş büyük toprak parçaları ana babayı, çiftliklerini, çocukları arasında eşit şekilde bölüştürmeye teşvik ediyordu. Güney'de ise köleler tarafından işlenen büyük çiftlikler, ekonomik bakımdan zarar görmeden nadiren parçalanabilirdi, bu yüzden sahipleri bu çiftlikleri yalnız büyük oğlun mülkiyet hakkını ve vazgeçmeme şartını koyan yasalarla bütün olarak koruyorlardı. New England'da halk kilise cemaatlerini toplu tutmak için kalabalık köylerde toplanıyordu. Güney'in çoğu kısmında ise dinî cemaatler önemsizdi ve plantasyonlar o kadar geniş bir alana yayılmıştı ki, köylerin teşkili imkânsızdı. New England'da şehir-kasaba yönetiminin doğal bir birliği olduğu halde (bununla beraber *county,* yani geniş kaza bölgeleri, vücuda getirilmiştir), Güney'de *county* pek önemliydi. New England'da genel kural, memurların halk tarafından seçilmesiydi, Güney'deyse memurların bir kısmı il makamları tarafından tayin edilir, bir kısmıysa yüksek sınıfa bağlı bir grup tarafından seçilirdi. Örneğin mahalle rahipleri o yerde oturanlar tarafından seçilmezler, kendi haleflerini kendileri tayin ederlerdi. Püritenler, bazen tasvir edildikleri gibi asla asık suratlı, bağnaz, gayri memnun bir grup değilseler de, büyük ihtimalle, yine de fazlasıyla göreve bağlı ve

disiplinli insanlar olmalıdırlar. Güneyliler ise daha sıcak kanlı, daha serbest ve daha zevkine düşkün insanlardı. Orta koloniler, birçok bakımdan ikisi arasında yer alıyordu. Bununla beraber 18. yüzyıl ilerledikçe, nüfus ve servet arttıkça ve toplum daha karışık bir hal aldıkça sosyal ve ekonomik gruplaşmalar, bölge farklarını ortadan kaldırdı. Hummalı bir şekilde çalışan memurlarla dolu faal idarehânelerin ve maun ağacından mobilyalar, altın, gümüş kaplama takımlar ve büyük duvar aynalarıyla dolu gösterişli evlerin sahibi olan tüccarlar, Boston'da, Norfolk'ta, Portsmouth veya Charleston'da birbirlerine çok benziyorlardı. Bir Laurens ve bir Hancok (Boston'dan iki zengin) birbirleriyle derhal anlaşabilirlerdi. Bayağı, şamatacı, sınıf ayrılığı bilincine sahip bir radikalizmle dolu, ufacık bir tahrik üzerine meyhanelerden sürü halinde dışarı fırlamaya hazır liman işçisi ve ustaları Carolina'dan Massachusetts'e kadar hep birbirinin aynısıydı. Tutumlu, çok çalışkan, sayısız konuda hemen hemen kendi ihtiyacını yalnız başına sağlayan küçük arazi sahibi köylüler, New Hampshire'da nasılsalar Maryland, Pennyslvania ve Virginia'da da aynıydılar. Nihâyet sınır bölgesindeki yurt-açıcılar her tarafta aynı damgayı taşıyorlardı.

Ard-Ülke (Back-Country)

Dördüncü büyük bölgeyi oluşturan sınır bölgesi veya ard-ülke 18. yüzyıl boyunca apaçık meydana çıkmıştı. Bu bölge, o zaman *Green Mountain Boys*'un uğrak yerlerinden ve Mohawk vadisinin tahrip edilmiş açıklıklarından Alleghenyler'in doğu kenarları boyunca aşağı doğru, Virginia'da Shenandoah vadisi içinden Carolina'ların Piemond bölgesine kadar uzanıyordu. İşte bu bölgede görünüş itibariyle tamamen Amerikan olan sert, basit ve gözüpek bir halk yaşıyordu.

Dönümü bir iki şiline ucuz arazi satın alarak veya bunu "*tomahawk* hakkı" olarak alan bu adamlar, ıssız arazide tarla açı-

yor, çalı çırpıları yakıyor ve toprakta kalmış ağaç kütükleri arasına mısır ve buğday ekiyorlardı. Hikori, ceviz veya Amerikan hurması ağaçlarının kütüklerini dört başından birbirine vurarak, aralıkları kille sıvayarak, tabanını sırıklarla döşeyerek ve pencerelerini domuz veya ayı yağı içirilmiş kâğıtla kapayarak ilkel kulübeler yapıyorlardı. Erkekler evde dokunmuş avcı gömlekleri ve geyik postundan pantolon, kadınlarsa her evde kurulmuş çıkrık ve dokuma tezgâhında yapılmış kumaşları giyinirlerdi. İskemle ve masalarını yassı tahtaları birbirine çakarak yaparlardı. Unlarını kendi ürettikleri tek parça dibeklerde öğütürlerdi. Yemeklerini çam kütüklerini oyarak yaptıkları kaplarda yerlerdi. Çıplak ayakla yürürler veya hayvan derisinden çarık yaparlardı. Gıdaları *hog-and-hominy* denilen domuz ve mısırın karıştırılmasıyla yapılan bir yemek, kızartılmış geyik veya karaca eti, yabanî hindi veya keklik ve en yakın derede avlanmış balıktı. Kızılderililere karşı kendilerini korumak için dağınık bulunan kolonistler merkezî bir pınar başında kurşun geçirmez blok havuzlar ve şarampolarla sağlam bir yer inşa ederlerdi. Kendilerine özgü taşkın eğlenceleri vardı. Örneğin, siyasi toplantılarda neşeli ziyafetler düzenlenir ve öküzler bütün olarak kızartılırdı, yeni evli çiftlerin evlerini şenlendirmek için düzenlenen danslı içkili toplantılar, atış yarışmaları, Virginia dansları oynanan balolar bunlar arasında sayılabilir. İskoçya'nın ve İrlanda'nın ücra köşelerinde görüldüğü gibi, aileler arasında sürüp giden düşmanlık ve arada sırada kendini gösteren kavgalar, heyecan ve eğlence vesilesi olurdu. Pennsylvania sınırında Scotch-Irishlerle Almanlar intikam savaşları yaparlardı. Virginia'da ve Carolinalar'da şahsî karşılaşmalarda hiçbir kural tanınmazdı, bıçaklı karşılaşmalar sonucu tek gözünü kaybetmiş erkeklere sık rastlanırdı. Sınırda oturan bütün göçmenler Kızılderililere düşmanlıkla bakarlardı. Bazı kabileler de dosttu, fakat çoğunlukla göçmenler vahşi doğaya ve Kızılderililere karşı sü-

rekli savaş halindelerdi ve böylece tetikte olma, cesaret ve grup dayanışması bakımından yetiştirilirlerdi.

Sınır bölgesi, Kuzey'de George Croghan, Güneybatı'da her işe eli yatan kültürlü James Adair gibi Kızılderililerle ticaret yapan çekici, enerjik tipler ortaya çıkarmıştır. Onların her ikisi de, vahşilerin dostu, birçok alanda maceraya atılmış ve aynı zamanda batıdaki bölgelerin hızla gelişmesi hayâlini besleyen insanlardı. Croghan, koloni çağının sonlarına doğru, New York'ta Kızılderili Iroquoisları barış halinde tutmaya ve Ohio nehrinin kaynaklarındaki bölgeyi iskâna açmaya çalışıyor, Adair ise Kızılderililere ait 200 millik yolu öğrenmiş olmakla övünüyordu. Sınır bölgesi, Kuzey Carolinalı Richard Henderson gibi arazi spekülatörleri de çıkarmıştır. Henderson, devrimden bir süre önce *Cherokee* (Çeroki)lerden bugünkü Kentucky'nin büyük bir bölümünü satın alarak burayı bir tür mülk-koloni haline getirmeye karar vermişti. Ayrıca, sınırda New Hampshireli bir Scotch-Irish olup Fransız ve Kızılderililere karşı savaşta Kuzeydoğu'nun bir kahramanı konumuna yükselen Robert Rogers ile Tennessee bölgesinde "otuz beş savaş, otuz beş zafer"le övünen John Sevier gibi cüretkâr savaşçılar da çıkmıştır. Devonlulardan bir Kuzey Carolinalı olup, 1769'da vahşi Appalachian silsilesini geçerek Kentucky'e çıkaran sihirli kapıyı, Cumberland geçidini aşan Daniel Boone'un şahsında o tez canlı yurt-açıcıların en büyük örneğini yine sınır bölgesi yaratmıştır. Boone, Kızılderililere ait bu zengin avlanma sahasında kendi başına yaptığı bir sıra keşif yolculuklarıyla Kentucky'nin doğal güzelliklerini tanıtmakta çok çalışmış, Henderson'a ve yerleşime gelen çeşitli gruplara hizmet etmiştir. Fakat hepsinin üstünde olarak da sınır bölgesinde yerleşim ve uygarlık kuşağını sürekli genişleten kararlı öncü çiftçiler yetiştirmiştir. Ard-ülke tehlike dolu zor bir yer olmakla beraber, birçokları için dayanılmaz yenilik ve cazibeler de sunuyordu. William Byrd'ün yazdığı sayfalardan bir ülkenin doğal güzelliklerinin etkisi yayılmak-

tadır. Sınır hattında nasıl ıssızlıklara daldığını anlatırken o, ağaçları dört bir taraftan saran siyah-beyaz tatlı üzüm asmalarını, her adımda sürü halinde kanatlanıp havalanan yabanî hindileri ve Meksika körfezi ile Kanada arasında mevsimlik seyâhatlerini yaparken, göğü karartan ve bazen dut ve meşelerin kalın dallarını ağırlıklarıyla kıran kırlangıç sürülerini tasvir etmektedir. Yine o, nehirleri hantal hareketleriyle yüzerek geçen semiz ayıları, yabanî meyvelerle beslenen *opossum*'ları, geceleyin uzun zaman onları "eğlendiren" kurtları, Byrd ve arkadaşlarının aralarından iki yaşında kuvvetli bir boğayı öldürdükleri, ağır ağır otlayan manda sürülerini gözümüzde canlandırmaktadır. Yazın, nehirlerin yüzüne çıkarak güneşlenen mersinbalıklarını, erguvanî-beyaz mermer tabakalarını, kum yataklarında çağıldayarak akarken, içindeki mika, güneşte altın gibi pırıldayan billur gibi dereleri, gür meşelikleri ve keçiboynuzu ormanlarını, batıdaki gruba karşı parıldayan uzak dağ zirvelerini anlatır, Catawbas ve Tuscaroraların av hayvanlarını sürmek için otları ateşledikleri ufuklarda hafif sisi işaret eder ve birdenbire Kızılderili karargâhına rastlamanın insanı ürperten heyecanını anlatarak çoğunlukla "yüzlerinde azametli ve saygıdeğer bir ifadeyle" yiğitlerin, ağırbaşlı, ağır tavır ve hareketlerini, temiz ve iffetli olmayan, fakat beyaz erkekler karşısında utangaç duran bakır renkli kızların cana yakınlığını bu notlarda kaydeder. Bu sahipsiz doğanın zevklerini bir kere tadan öncü göçmen, artık onu hiçbir şeye değişmezdi.

Kültür

Koloni çağının sonlarına doğru kültür, elverişli topluluklarda büyük ilerlemeler göstermeye başlamıştı. Özellikle New England'da eğitim ve öğretim üzerinde fazla duruluyordu. Orada koloniler henüz ilk çağlarında yaşadıkları halde Rhode Island'ın dışında hepsi ilköğretimi zorunlu kılmışlardı. Birçok *gram-*

mar school (Yunanca ve Latince eğitimi zorunlu kılan ortaokullar) vardı. Kurulan iki üniversite, Harvard ve Yale gelişiyordu. Dartmouth Üniversitesi'yle Rhode Island (şimdi Brown) Üniversitesi de kuruluş halindeydiler. Rahat, geniş tuğla binalarda yerleşmiş ve beş bin ciltlik bir kütüphanesi ve iyi bilimsel donanımı olan Harvard Üniversitesi'nde ilâhiyat, felsefe ve klasik araştırmalar üzerinde öğretim o zamanki en iyi Avrupa üniversitelerinden pek geri sayılmazdı.

Orta kolonilerde yalnız Maryland'de devlet tarafından desteklenen bir eğitim sistemi vardı, ancak o da kötü örgütlendirilmiş ve zayıftı. Quakerlar ve Almanlar bir dereceye kadar kilisenin denetimi altında bulunan okul açmışlardı, öbür taraftan Pennsylvania'da ve özellikle Philadelphia'nın içinde ve civarında birçok özel okul vardı. New York'ta, Long Island'da bir miktar iyi şehir okulları ve New York City'de *gramer okulları* vardı, fakat genel bir eğitim sistemi yoktu. Güney'de eğitim işleri büyük ölçüde özel ellerdeydi. Rahipler ve başkaları birçok özel okullara bakıyordu. Örneğin Virginialı rahip Jonathan Boucher, erkek çocukları okula, kişi başına 20 dolara alıyordu, bunların arasında Washington'ın üvey oğlu da vardı. Orada ve Carolina'da zengin plantasyon sahipleri, Büyük Britanya ve Kuzey kolonilerinden özel öğretmen tutuyorlardı, bunlar okuma-yazma, pratik matematik, Latince ve Yunanca öğretiyorlardı. Biri Virginia, diğeri Carolina'da olmak üzere yalnız iki yatılı okul vardı. Orta ve aşağı kolonilerde birçok üniversite kurulmuştu: Virginia'da Jefferson ve başka birçok tanınmış kişiyi yetiştiren *William and Mary Üniversitesi*, Franklin'in kurulması için o kadar çalıştığı *College of Philadelphia* (bugünkü University of Pennsylvania), Princeton Üniversitesi, Alexander Hamilton'ı ve Gouverneur Morris'i yetiştirmiş olan King's College (bugün Columbia University) bunlar arasında sayılabilir, New York'ta ve Güney'de zengin aileler oğullarını çoğunlukla İngiliz üniversitelerine veya Londra'daki barolara gönderirlerdi.

Kolonilerde gazeteler, dergiler, almanaklar ve hattâ kalıcı değerde kitaplar basılıyordu. Amerika'da en eski matbaa daha 1639'da Cambridge'de kurulmuştu ve faaliyetine o zamandan beri hiç ara vermemiştir. Devrim öncesinde, Boston'da beş gazete, Philadelphia'da üç gazete vardı. Kitapçılar, koloni çağının önemli simaları durumuna gelmişlerdi ve birçok kütüphane kurulmuştu (Boston'daki 1639'da kurulmuştu). 1771'de Philadelphia'da bir yardımcı, Black-stone'un *Commentaries*'inden bin takım getirdi ve kendisi de bin nüsha yayımladı. İki Amerikalı, yazar olarak Avrupa'da kalıcı bir ün yakaladılar ki bunlar da ilâhiyat ve felsefede Jonathan Edwards, fen ve edebiyatta Benjamin Franklin'dir. Muhafazakâr, inatçı ve çalışkan bir yönetici olan Samuel Sewel'la Kraliyet Cemiyeti'nin üyesi Virginia'nın birinci centilmeni kültürlü plantasyon sahibi, Albay William Byrd (aslında ikisi de zengin Yankee hâkimdi), John Woolman gibi bize hiçbir zaman unutulmayacak günlük hatıralarını bırakmışlardır. Titiz bir ilmî gözlemci olan *Quaker* çiftçi John Bartram ise Linnaeus tarafından dünyanın en büyük "botanist'i" olarak nitelendirilmiştir. New Yorklu çalışkan Cadwallader, *History of the Five Indian Nations* adlı yapıtıyla ün kazanmıştı, Pennsylvanialı David Rittenhouse, bir astronom ve matematikçi olarak uluslararası bir şöhret kazanmıştı. Kraliyet İlim Cemiyeti'nin *(Royal Society)* üyesi olan Virginialı John Mitchell, botanik, tıp ve ziraat alanlarında büyük bilimsel bir mevkii kazanmıştı. New England'ın "edebî devi" adı verilen bilim ve din adamı Cotton Mather'in bastığı kitap ve risaleler 383'ten az değildir ve bunlardan sadece *Magnalia Christi Americana* (İsa'nın Amerikan Mucizeleri) kendi başına bir kütüphane oluşturur. Son koloni döneminin bir tarihçisi, Massachusettsli Thomas Hutchinson, hâlâ zevkle ve istifadeyle okunmaktadır. Kolonilerde iyi sanatkârlar da vardı. Devrimden bir süre önce İngiltere'ye gitmiş olan ünlü Benjamin West, Kraliyet

Akademisi'nin *(Royal Academy)* Başkanı olarak Sir Joshua Reynolds'a halef olmuştur.

Kültür araçlarının ne şekilde arttığı hakkında Franklin'in *otobiyografi*sinden canlı bir fikir edinilebilir. 1706'da hatırladığına göre, on üç çocuğun birden sofraya oturduğu kalabalık bir ailede dünyaya gelen Franklin, daha ziyade kendi kendini yetiştirmiştir. İngiltere'de Northamptonshire'dan gelmiş olan babası, ilâhiyat tartışmaları üzerindeki kitaplardan başka Defoe'nun *Essay on Projects,* Cotton Mather'in *Essays to Do Good* ve Plutarkhos'un *Yaşamlar*'ını içeren küçük bir kütüphaneye sahipti. On iki yaşında bir matbaacıya çırak olan bu zeki delikanlı, başka kitapları; Bunyan, Locke, Shaftesbury, Collins'in yapıtlarını ve çevrilmiş bazı eski klasikleri ele geçirmek fırsatını buldu. Birkaç kuruşa Eddison'un *Spectator* adlı yapıtından bir nüsha aldı ve bu yapıt onda *Denemeler* yazmak için büyük bir şevk uyandırdı. Bilgi ve görgüsünü ilerletmek için Philadelphia'ya gittiği zaman, edebiyatın bu şehirde tam da bu sıralar yerleşmeye başladığını gördü. Matbaacı Keimer'ın âletleri "bir eski parçalanmış baskı makinesiyle küçük, eskimiş bir İngilizce harfler takımı"ndan ibaretti, İngiltere'de bir süre kaldıktan sonra yorulmak bilmeyen girişimci Franklin, enerjisini Quakerların şehri Philadelphia'nın ilerlemesine adadı.

O dokuz üyeyle başlayan ve çevreye nüfuzlu kollarıyla yayılan bir *Junto*'yu yani "Karşılıklı Birbirinin Gelişmesine Çalışanlar Kulübü"nü kurdu. Amerika'da ilk defa 1731'de abone esasına göre bir gezici kitaplık oluşturdu ve bu hızla yayıldı. Penn ailesi ve başkaları tarafından hukuki bir kuruluş haline getirilmek ve bağışlarla zenginleştirilmek yoluyla bir üniversite haline gelen bir akademi de kurdu. Kavgalardan kaçınmak ve gerçek haberleri basmak amacıyla yeni bir gazete *The Saturday Evening Post*'u çıkardı. 1743'te *American Philosophical Society*'yi kurdu. Franklin, George Whitefield'ın isteksiz Quakerları kesenin ağzını açmaya ikna eden belâgatli konuşmasının eşsiz et-

kisini bize anlatır. Yine o kendi evi gibi evlere, basit madenî toprak, kap kacak yerine porselen ve gümüş takımları gibi lüks eşyanın nasıl girdiğini, çiçek hastalığına karşı aşının nasıl kabul edildiğini de anlatır. Dört yaşında güzel bir oğlunu kaybettiğinde, ihmali için kendisini acı acı suçlandırır. Fen onu daima ilgilendirmişti. Bir süre sonra şimşek çakan bulutlara bir uçurtma salarak ünlü tecrübesini göstermesi bir Fransız vecize yazarına; "Franklin, şimşeği bulutlardan yakaladı" dedirtmiştir. Aynı yazının Franklin "Zorbanın elinden hâkimiyet âsâsını" almıştır diyen ikinci bölümünü de haklı çıkaran siyasi faaliyeti, 1754'te ilk koloniler arası toplantı olan *The Albany Congress*'te Pennsylvania'yı temsil ettiği zaman, gerçek şekilde başlamış sayılabilir. 1753'ten 1774'e kadar kolonilerin posta bakanı vekili olmuştur ki, posta hizmetlerinin gelişmesi Amerikan kültürü için küçümsenecek bir olay değildir. Bütünüyle Franklin'in hayatı ve faaliyeti hem kolonilerin kültür kaynaklarından neler meydana getirilebileceğini hem de yetenekli bir önderin bunları takviye için neler yapabileceğini göstermiştir.

Servet gittikçe artıyordu. Daha güzel evler yapılıyor, gıda ve giyimde lüks artıyor, modaya uygun toplantılar giderek yayılıyordu. 1750'ye doğru, Amerikan sahilleri boyunca Avrupa'nın en ileri düşünceleriyle yakından tanışmış varlıklı bir toplum görmek mümkündü. Boston'da ve New York'ta, Philadelphia ve Charleston'da, Londra ve Paris dışında, herhangi bir İngiliz veya Fransız şehrinde görülebilecek kadar zarafete rastlanabilirdi. Fakat aynı zamanda sınır bölgesi batıya doğru devamlı şekilde itiliyor ve ilk göç kolları Appalachian geçitlerinden Ohio ve Kentucky bölgelerine doğru durmadan akıyordu. Sınırdaki zor öncüler, uzun silâhları ve keskin baltalarıyla lükse, modaya veya düşünsel olan hiçbir şeye bakmıyorlardı, onların misyonu Amerika'nın iskân edilmemiş alanlarını uygarlaştırmaktı. Bir yanda modaya düşkün plantasyon sahipleri ve tacirler, diğer yanda Kızılderilileri imha eden sınır adamları olarak bu ikisi

arasında 1755'lerin tipik Amerikalısı olan basit orta sınıf halktan oluşmuş büyük kitle yer almıştı. Küçük arazi sahibi çiftçiler, güçlü kuvvetli sanatkârlar, hareketli dükkân sahipleri, hepsi hayatlarında Amerika'dan başka herhangi bir ülkeyi tanımadan ve Amerikalılarınkinden başka bir hayat tarzıyla temasa geçmeden büyümüşlerdi. Bunlar, İngiltere'ye hayran ve İngiliz olarak doğduklarından, iftihar ettikleri Kralın sâdık tebaasıydılar; bununla birlikte, hiç olmazsa bilinçlerinin altında Amerika'nın kendine ait bir alınyazısı olduğunu hissediyorlardı.

Koloni Çağının Mirası

Kolonilerin genç Amerikan ulusuna bırakacağı mirasın bir bölümü ilk bakışta göze çarpar. Ortak bir dilin, İngilizcenin varlığı son derece değerli bir şeydi. Bu gerçek bir ulusu mümkün kılan o büyük bağlayıcı öğelerden biriydi. Kolonilerin temsilî hükümet şekillerini uzun zaman ve gittikçe geniş bir şekilde denemiş olması bu mirasın başka paha biçilmez bölümünü oluşturur. Bunu daha çok, olağan bir şey gibi kabul ederiz. Fakat unutmamalıdır ki, Fransız ve İspanyol kolonilerinin böyle kendi kendini yönetim alanında hiçbir şey gösteremezlerdi. Yalnız İngilizler, kolonistlere gerek seçmenlerin, gerekse milletvekillerinin gerçek siyasi sorumluluklarının olduğu halk meclisleri ve hükümetler kurmak iznini vermişlerdir. Sonuçta, Britanyalı kolonistler siyasi bakımdan uyanık ve deneyimli olmuşlardır. Koloni döneminden kalan şeyler içinde temel haklara karşı hürmet ve saygı başka önemli bir öğe teşkil ediyordu, zira kolonistler söz, basın ve toplantı özgürlüğüne İngiltere'deki İngilizler kadar sağlam bir inançla bağlıydılar. Bu haklar tamamen güvenlik altına alınmış değildi; fakat bunlara büyük bir değer veriliyordu. Kolonilerde genel dinî hoşgörü ruhu ve çeşitli dinî grupların tam bir dostluk içinde yaşayabilecekleri ve yaşamaları gerektiği noktası da bu arada hatırlanmalıdır. İngiliz

bayrağı altında her din himayeye mazhardı. İngiltere'de Katolikliğe karşı geleneksel korkuya rağmen 1763'ten sonra Parlamento, bazı kolonistler tarafından bu dine karşı fazla hoşgörü göstermekle suçlandırılmıştır. Irk konusunda hoşgörü ruhu da aynı derecede değerli bir şeydi, zira İngiliz, İrlandalı, Alman, Fransız *Huguenot,* Hollandalı, İsveçli gibi çeşitli ırktan insanlar, aralarında herhangi bir ayrılık olduğunu fazlaca düşünmeden birbirleriyle kolayca karışmışlardır.

Yine, kolonilerde kendini gösteren güçlü kişisel girişim ruhunu da burada zikretmeliyiz. Bu bireycilik ilkesine bizzat Britanya'da daima önem veriliyordu; fakat şimdi Amerika'da, bu ilke gözde olmakla beraber, yabanî ve güçlüklerle dolu bu ülkede, yaşayış tarzının baskısı altında daha da kuvvetlenmiş bulunuyordu. Fransızlar ve İspanyolların hâkim oldukları yerlerde, kişisel çabayı tüketen tekellere, İngilizler kendi kolonilerinde asla izin vermemişlerdi. Tümü göz önüne alınırsa, koloni dönemi mirasının bu tarafları, gemiler dolusu altın ve elmastan çok daha değerli bir hazine teşkil ediyordu.

Esas itibariyle Amerikalılara özgü iki düşünce de yine koloni döneminde yerleşmişti. Bu düşüncelerden birisi, her insanın eşit hayat imkânlarına sahip olmaya hakkı bulunduğu anlamında bir demokrasi düşüncesiydi. Bu kadar göçmen Yeni Dünya'ya kendileri ve daha fazla çocukları için fırsat ve yeni hayat imkânları bulmak umuduyla gelmişlerdi. Onlar öyle bir toplum kurmayı umut ediyorlardı ki, içinde her insan yalnız bir imkân değil, hem de iyi bir imkân bulmalı ve en aşağı kademeden en yukarıya kadar çıkabilmeliydi. Eşit imkânlara sahip olma konusunda bu istek her türlü özel imtiyazları yıkarak, Amerika'nın sosyal yapısında gittikçe artan değişiklikler meydana getirecektir. Bu akım, eğitim-öğretim ve düşünsel hayatta belirgin değişiklikler meydana getirecek ve Amerika'yı dünyanın "en çok genel eğitim görmüş" ulusu yapacaktır. Yine bu akım sıradan vatandaşa hükümeti daha yakından kontrol imkânını vererek

büyük siyasi değişikliklere yol açacaktır. Bütünüyle bu demokratik ruh, kitlelerin talihini gittikçe daha iyiye götürmek için kudretli bir araç olacaktı.

Öteki temel düşünceyse, Amerikan ulusunu özel bir yazgının beklediği ve onların önlerinde başka hiçbir ulusun başarması ihtimali olmayan bir hayat bulunduğu duygusuydu. Genel servetle, halkın enerjisi ve her ikisini kucaklamış olan özgürlük atmosferi, Amerikalılara taze ve sönmez bir iyimserlik ve atılgan bir kendine güven duygusu vermiştir. Pek mutlu bir gelecek düşüncesi Amerikan halkının kıtada hızlı yayılışında başlıca etkenlerden biri olacaktı. Bunun bazen kötü sonuçları olmuştur, yani bu ruh durumu Amerikalıları güçlükleri yenmek için uzun uzun düşünmeleri gereken hallerde Tanrı'nın iyilik ve bağışına fazlasıyla güvenmeye sevk etmiştir. Başka ifadeyle, kendi kendilerini eleştirmeleri gereken zamanlarda onları kayıtsızlığa sürüklemiştir. Fakat demokrasi düşüncesiyle beraber bu eğilim genel olarak Amerikan hayatına başka bir yerde eşine rastlanmayan bir tazelik, genişlik ve mutluluk verecektir. Bu yeni ülke, ufukları sürekli genişleyen bir umut ve vaatler dünyası haline gelmiştir.

III. Bölüm

İMPARATORLUK DAVASI

Fransızlarla Savaşlar

Amerika'da İngiliz kolonileri güçlenip yayıldıkça kuzey, güney ve batıda komşularıyla, Fransızlar ve İspanyollarla doğal olarak çatışacaklardı. Gelgelelim şu da bir gerçekti ki Britanya, Fransa ve İspanya'nın Eski Dünya'daki mücadeleleri bu ulusların Yeni Dünya'daki tebaalarını da içine alacaktı, çünkü ne o zaman ne de sonraları Amerika Batı dünyasının kalan bölümünden soyutlanmış durumda kalmıştır. Kuzey Amerika tarihinin en heyecanlı sayfalarından biri Latinler ile Anglosaksonlar arasında yapılan bir dizi ağır mücadelelere aittir, bu mücadeleler yalnızca ulusları ilgilendirmekle kalmayarak düşünceler ve kültürler arasında bir mücadeleyi ifade ettiği için daha dramatik bir nitelik kazanmıştır. Bu savaşlar mutlakıyetçilik ile demokrasi, sert disiplinli bir baskıcı yönetim ile özgür kurumlar arasında, hoşgörüsüz bir tek inanca tâbi insanlar ile karşılıklı hoşgörü gösteren bir çok dinî gruba bağlı insanlar arasında yapılmış savaşlardı. Gerisinde sınırsız bir vahşi doğa, Kızılderililer ve komutan ola-

rak Frontenac, Montcalm, Wolfe, Amherst, Washington gibi yüksek yetenekli askerler bulunduran bu savaşlar, vahşice zulüm, kahramanlık ve ustaca strateji hikâyeleriyle kendini gösterir. Bu mücadelenin vadettiği ödülse Amerika kıtasına hâkimiyetti.

İspanyollar, Kuzey Amerika'da güçlü bir şekilde tutunan ilk ülkeydi. Colomb'un Yeni Dünya'yı keşfinden sonra kısa zamanda belli başlı West-Indies adalarını işgal ettiler. 1519'da cesur asker Hernando Cortez, küçük bir orduyla kendisini Meksika'nın ortasına götüren yolu açtı, Aztek İmparatoru Montezuma'nın kuvvetlerini bozguna uğrattı, arkasında bir garnizon bırakarak altı yüz kadar askeriyle yola çıkarak batıda Oklahoma ve Texas'a kadar gidip bugün Güney eyaletleri dediğimiz bölgede dört yıl durup dinlenmeksizin dolaştı. Diğer İspanyol kâşifleri, özellikle Coronado, Mexico'yu bir üs gibi kullanarak yüksek bir yerde kapılarının önü mücevherat döşenmiş ve bütün sokakları harıl harıl çalışan kuyumcularla dolu Yedi-Şehir misali efsanevi harikalar diyarı peşinde kuzeye doğru pek çok akınlar yaptılar. İspanyollar, bu tarafta ilk yerleşimlerini Florida'ya 1565'te yaptı. 16. yüzyılın bitiminden önce İspanyol askerleri ve rahipleri kanlı çarpışmalardan sonra New Mexico'ya yerleştiler. Bundan sonra Santa Fe'den öteye bu ölü şehir üzerinde uzun zaman bir dizi askerî vali hüküm sürdü. Aynı zamanda İtalyan asıllı cesur bir Cizvit misyoneri olan Eusebio Francisco Kino, Aşağı California ve Arizona'yı keşfederek küçük kiliseler kurmuş ve şaşkınlık içinde kalan Kızılderilileri vaftiz etmiştir. Ancak 1769'da California'nın kendisi İspanyol askerlerinden oluşmuş bir kuvvet tarafından işgal edilmiştir ve Junipero Serra yönetiminde gelen Fransisken misyonerleri San Diego ve Monterey'in kurulmasına yardım etmişlerdir.

Fransızlarsa İngiliz kolonistlerinin Virginia'ya yerleşmeşinden bir süre öncesine kadar Kanada'ya sağlam bir şekilde yerleşmemişlerdir. Hiç şüphesiz Fransa'da Britanyalı Jacques Car-

tier, 1535'te Fransız bayrağını St. Lawrence ırmağından Montreal'in bulunduğu yere kadar götürmüş, on iki yıl kadar sonra da bu yeni arazinin bir bölümünü kolonize etmeye girişmişse de bir sonuç alamamıştı. Kızılderililerin düşmanlığı ve müthiş kış, gelen göçmenlerin umutlarını yıkarak onları tekrar eski yurtlarına dönmek zorunda bırakmıştı. *Yeni Fransa*'nın kurucusu Samuel de Champlain, ancak 1603'te ortaya çıktı. Otuz altı yaşında tecrübeli bir asker ve gemici olan Champlain, Spanish Main üzerinde maceralarını o derece güzel bir şekilde anlatmıştı ki, kral kendisini kraliyet coğrafyacısı yapmıştı. O, 1608'de, Yeni Fransa'da daimi ilk Avrupalı koloniyi oluşturan Québec'in temellerini attı. İncelemelerde bulunmak amacıyla ertesi yıl Iroquoislara karşı Huron ve Algonquinlerden oluşmuş Kızılderili bir grubun yanına katılarak bugün kendi adını taşıyan gölü geçti ve Ticonderoga yakınında Kızılderili düşmanlara karşı tüfeğini boşalttı. Bu olay, Iroquoisların Fransızlara karşı uzun zaman süren düşmanlığının nedeni sayılmıştır, fakat bu düşmanlık daha çok coğrafi durum ve kürk ticaretinden doğmuştur. Zira Iroquoisların Beş-Kabilesi bu ticarette İngilizlerle Batı Kızılderilileri arasında doğal aracı konumundaydı. 1628'de Richelieu'nın vesayeti altında kurulmuş olan Yeni Fransa Şirketi, koloni kurma macerasına yeniden hız verdi. 1661'de ve XIV. Louis, dirayetli bakanı Colbert'le birlikte Fransa'da yönetimi tamamen kendi eline aldığında, krallık makamları Kanada'ya yerleşmiş göçmenlere cömertçe yardım ettiler.

İspanyolların, Fransızların ve İngilizlerin koloni girişimleri daha fazla tesadüfî ve plansız olma noktasında birbirine benziyorsa da diğer konularda birbirinden keskin çizgilerle ayrılıyordu. İspanyol zaferleri oldukça kalabalık, yerleşik ve çalışkan bir yerli kitlesinin, çabucak servet yığma amacını güden girişimci askerler, tüccarlar ve maceracılardan oluşmuş küçük bir grup tarafından boyunduruk altına alınması niteliğindeydi. Bu, İspanya'nın feodal sisteminin birçok yönünü Amerika'ya ak-

tarmasından başka bir şey değildi. Böylece taşyürekli, açgözlü amansız birkaç bin *conquistador* kısa zamanda milyonlarca Kızılderili'nin hâkimi oldular. Las Casas gibi hümanist kilise adamlarının bu egemenliğin zulüm ve şiddetini hafifletmek için gayretleri fazla başarılı olmamıştır. İspanyollar zengin maden yatakları açıyorlar ve buralarda on binlerce Kızılderili'yi öldüresiye çalıştırıyorlardı. Büyük çiftlikler kuruyorlar ve şekerkamışı, vanilya, kakao ve çivit gibi bazı tropikal ürünleri yetiştiriyorlar ve koyun sürüsü besliyorlardı. İspanyollar hâkimdi, yerli Kızılderililer ve çok geçmeden özellikle Karayip Adalarıyla Portekiz Brezilyası'na ithal edilen çok sayıda zenci ve bu üç ırkın karışık soyu toprağa bağlı ırgat veya köle durumundaydılar. Bu sistem büyük servetler meydana getirdi. Fakat bu servet birkaç gaspçının eline geçti ve öbür tarafta halk kitleleri aşırı yoksulluk içinde kaldı. Hiçbir belirgin orta sınıf meydana çıkmadı. İspanyollar çiftlik sahibi, rahip veya asker olmak istediler, fakat bir tüccar veya sanayici olmaya özenmediler. Yabancılar, özellikle Protestanlar sıkı bir şekilde dışarıda bırakıldılar. Sonuç olarak hoşgörü hiçbir zaman gelişmedi. Zaman zaman toplanan şehir meclisleri dışında temsilî kurumlar yoktu ve yönetime ait her emir yukarıdan geliyordu.

Aynı zamanda İspanyollar ve Portekizler milyonlarca vahşiyi Hıristiyanlığa soktular. Yerlilere yeni sanatlar, daha iyi ziraat yöntemlerini ve Avrupa eğitim ve öğretiminin bazı temel bilgilerini verdiler. Topraklarını milyonlarca sürü yetiştirir hale getirdiler, Eski Yunan ve Latin Edebiyatının ve Kilise Babaları'nın eğitimine özgü üniversiteler kurdular. Ne olursa olsun Rio Grande nehrinin güneyinde çok geniş bir alanda uygarlığı yaydılar.

Fransızlar, Amerika'ya az sayıda geldiler. Burada onların uygarlığına, coğrafi ve ekonomik şartlarla Fransız hükümetinin otokrasisi ve Katolik kilisesi şekil verdi. Onların aradıkları şey gümüş, altın veya çiftlik değil, balık ve kürktü. Çoğu, kendileri-

ne düşman göçebe Kızılderililerin oturduğu soğuk, barınması güç bir ülkeye girdiler. Kıtanın içerilerine ne kadar ilerledilerse o kadar çok kürk elde edebiliyorlardı. Onun için birçok zayıf ziraatçi topluluk kurmakla beraber St. Lawrence, Büyük Göller, Wisconsin, Illinois, Wabash, Mississippi ve nihâyet Manitoba nehirleri gibi başlıca suyollarını izleyerek ileri karakollarını sahipsiz toprakların içine doğru gittikçe daha uzaklara götürdüler.

İngiliz kolonistleri kendi kendini yöneten topluluklar oluşturdukları ve sonsuz bir bireysel girişim ruhu ortaya koydukları halde Paris, Fransız kolonilerine hem despot, hem paternel bir yönetim sundu. Gerçi cüretkâr önderler çıktı, fakat halk genellikle kendi başına hareket etme ve kendi işini kendi görme yeteneğini kazanamadı. İngilizler her din ve mezhepten insanı Amerika'ya göçe teşvik ettikleri halde, Fransızlar Kanada'ya yalnız Katoliklerin ayak basmasına izin verdiler. Nihaî mücadele gelip çattığı zaman İngiliz kolonilerinde her Fransız'a karşı yirmi İngiliz vardı. Bunlar toprağa temelli bir şekilde yerleştikleri halde, feodal bir soylu sınıfının yönetim ve kontrolü altında çalışan Fransız köylüler toprak üzerinde o derece sağlam yerleşmemişlerdi. Sonuçta İngilizler enerjik bir şekilde her güçlüğü kendileri karşılayacak yetenekte oldukları halde, Fransızlar her şeyi merkezî hükümet makamlarından bekliyorlardı.

Yeni Fransa, beş ayrı tarihî dönemden geçmiştir. Birinci dönem cesur Champlain'in hayat ve faaliyetinin sona ermesiyle aynı zamana rastlayan ilk otuz beş yıllık kuruluş devridir. Champlin, 1603'te St. Lawrence nehrini gemiyle geçerek ertesi yıl bugün Nova-Scotia denilen bölgede Port Royal (Annapolis)'in kurulmasına yardım etti. 1635'te ölümüne kadar Kanada'nın bir Fransız kolonisi olarak gelişmesine ve bizzat George, Ontario ve Huron göllerine ulaşarak keşif işini canlandırmak için var gücüyle çalıştı. İkinci dönem, en göze çarpan yönü olarak Fransiskenleri, Recollectleri, Ursulineleri ve hepsinin üs-

tünde de Cizvitleri temsil eden inançlı bir grup insanın misyoner faaliyetiyle temayüz eder. İkisi de Iroquoislar elinde işkenceyle öldü. Isaac Jogues ve Jean de Brébeuf gibi bazıları kararlı bir cesaret göstermişlerdir. Bunlar kendi *Relation*'larında bize Katolik dini tarihinin en heyecan verici sayfalarından birini bırakmışlardır. Fakat 1649-50'de Iroquoislar, Huron kabilesi üyelerini neredeyse tamamen ortadan kaldırdıkları zaman bu misyonerlerin en verimli faaliyet alanları yok edilmiş oldu, çünkü Cizvitler, Katolik dinini bu kabile arasında büyük bir başarıyla yaymışlardı. 1649'da Erie kabilesi de aynı şekilde imha edildi. Ticarî bakımdan bu dönemde Fransız kolonisi başarısızlığa uğramış sayılır. 1660'ta bütün Kanada'da kararsız bir şekilde yerleşmiş sadece birkaç bin Fransız vardı.

Üçüncü dönem daha verimli olmuştur. Yeni Fransa, anavatandaki eyaletler örnek alınarak valisi, defterdarı ve başka memurlarıyla bir krallık eyaleti haline getirildi. Koloninin geleceği için büyük bir şahsî ilgi gösteren XIV. Louis cömertçe para yardımında bulunduğu gibi bol bol talimat ve tavsiyeler de gönderdi. Gemi gemi yeni kolonistler gönderildi. 1659'da Québec'e ilk piskopos, Xavier de Laval-Mont-morency geldi; o, Kanada'nın New England'daki Püriten teokrasisi kadar mazbut ve hoşgörüsüz bir rejimle kilise tarafından yönetilmesi gerektiği inancındaydı. Kendisi Québec şehir yaşamında hâlâ devam eden bir etki bırakmıştır, zira her gelen valiyle anlaşmazlığa düşen Xavier, genellikle kendi yolundan dönmemiştir.

Bununla birlikte, 1672'de demir iradeli Comte de Frontenac gelip de dördüncü dönemi açınca, bu iddialı kilise adamları, karşılarında üstün bir rakip buldular. Son derece yetenekli ve azimli bir adam olan Frontenac, sivil makamların kilise üzerindeki hâkimiyetini sağladı, bir zaman için Iroquoisların kudretini kırdı ve Kral William Philipps'in, Québec'e karşı gönderdiği otuz dört gemiden oluşan donanmayı püskürtmeyi başardı (1690). Bu çağda Fransız kâşiflerinin en büyükleri o zamanki

Amerika'nın batıdaki en uzak bölgelerinde, Far West'te faaliyetteydiler: Radisson ve Groseilliers, Superior gölünün öte taraflarına daldılar, Joliet ve Marquette yukarı Mississippi vadisinin büyük bir bölümünün haritasını çıkardılar ve nihâyet La Salle Mississippi nehrinin akarsuyuna kadar indi. Yüzyılın sonunda Frontenac ölmeden önce sağduyu sahibi herkesin İngilizlerle yapılmasını mukadder saydığı çaresiz mücadeleye Yeni Fransa'yı hazırlamaya başlamıştı. İspanya ve Avusturya veraset savaşları (Kraliçe Anne ve Kral George savaşları) sırasındaki Yedi Yıl Savaşı'yla son bulan bu mücadele Yeni Fransa tarihinde beşinci ve son dönemi oluşturur.

Uzun süren bu mücadelede Fransızlar bazı avantajlara sahipti. Stratejik önemdeki karakolları ele geçirmeye çalışmışlar, müstahkem mevkiler ve kürk ticaret karakollarından oluşmuş bir hatla Kuzeydoğu'da Québec'ten başlayıp Detroit ve St. Louis'den geçen ve Güney'de New Orleans'a kadar uzayan ay şeklinde muazzam bir imparatorluğun sınırlarını çizmişlerdi. İngilizleri Appalachianlar'ın doğusundaki dar arazi kuşağına sıkıştırarak kendileri bu büyük içbölgeyi elde tutmak ve geliştirmek umudundaydılar. Yeni Fransa askerî bakımdan İngiltere'den daha güçlü olup bu tarafa kuvvetli ordular gönderebilirdi. Yeni Fransa'da fazlasıyla merkeziyetçi hükümet, birbirleriyle ilişkileri pek iyi düzenlenmemiş İngiliz koloni hükümetlerinin gevşek birliği karşısında savaşı idare bakımından daha elverişli bir durumdaydı.

Fakat başlıca üç nedenden İngilizlerin son zaferi kesindi. Öncelikle 1754'te İngiliz kolonilerini bir buçuk milyonluk halkı çabuk artan, kesif, kararlı ve başarılı bir topluluk oluşturuyordu. Buna karşılık Yeni Fransa cesur, fakat dağınık ve girişim yeteneğinden mahrum yüz binden az bir nüfusa sahipti. İkinci olarak, İngilizler daha elverişli bir stratejik durum elde ettiler. İç hatlarda harekâtta bulunarak batıda bugünkü Pittsburgh'a, Kuzeybatı'da Niagara yönünde ve kuzeyde Québec ve Mont-

real'e etkili darbeler indirebilirlerdi. Donanmaları daha iyiydi, kuvvetlerini daha iyi takviye edebilir ve ikmal işlerini yapabilir, Québec'i nehir tarafından kuşatabilirdi. Nihâyet İngilizler daha yetenekli önderler yetiştirebiliyorlardı. İngilizler nihâyet Chatam'ın şahsında Fransızlarda olmayan bir siyasi lider ve Wolfe, Amherst ve Lord Hoqe'ın (buna Massachusetts kolonisi Westminster Abbey'de bir anıt dikmiştir) şahıslarında Fransızların boy ölçüşemeyeceği generaller bulmuşlardır. Diğer taraftan Braddock'ın ordusuna rehberlik eden uyanık Washington, George gölünde Fransızlar'ı püskürten Phineas Lyman ve Fort Frontenac'ı ele geçiren Yarbay Bradstreet gibi Amerikalı subaylar da kendilerini göstermişlerdir. Gerçek bir deha olan Chatam, Fransızlar Due de Choiseul'ün şahsında yetenekli bir devlet adamı buluncaya kadar iki yıla yakın bir zaman İngiliz-Amerikan savaş gücünü düzenlemek imkânını bulmuştur.

1763'te son bulan bu yetmiş yıllık mücadele, heyecan verici olaylarla doludur ve dikkati çeken kişilikler ortaya çıkmıştır. Fransızlar tarafında Detroit'i kuran Cadillac, İngilizlere karşı Hudson körfezinden West Indies'e kadar meydan okuyan Iberville, New Orleans'ı kuran ve Ohio vadisi üzerinde hak iddia eden Bienville, İngilizler tarafından ise uyanık ve saldırgan Massachusetts valisi William Shirley, cesur savaşçı Sir William Pepperell ve kurnaz Maryland valisi Horatio Sharpe bu arada zikredilebilir. Bu mücadele esnasında imparatorluk kuvvetleri tarafından iki defa ele geçirilmiş olan Louisbourg kuşatması gibi inat edilen kuşatmalar, önce Fransızların sonra İngilizlerin galip geldikleri Ticonderoga Savaşı gibi kanlı meydan savaşları, Deerfield gibi sınır kasabalarına yapılan usandırıcı Kızılderili baskın hücumları ve ıssız bölgelerde uzun ve yorucu yürüyüşler olmuştur. 1755'te Braddock, ordusuyla bugünkü Pittsburgh'un bulunduğu yere yaklaşırken Fransız ve Kızılderililer tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Fakat bu bozgun kısa sürede Forbes'ın bu stratejik konumu ele geçirmesiyle silinmiştir.

1759'da Wolfe, Montcalm ile Québec'te karşılaşmak için umutsuz bir çareye başvurdu, geceleyin yüksek bir yere tırmandı ve düşmanı, şehre bakan Abraham ovasında savaşa zorladı. Bunu izleyen çarpışmada hem kendisi, hem Montcalm öldürüldü. Daha otuz üç yaşına girmemiş olan İngiliz komutanı bir gece önce, Fransızları yenmek şerefine Gray'in *Elegy*'sini yazmış olmayı tercih edeceğini söylemişti. Onun gerçek ünü kendi ismini Kuzey Amerika'da İngilizce konuşan ulusların üstünlüğüyle ebediyen birleştirmiş olmasındadır, zira Québec'in alınması savaşın geleceğini belirlemiştir.

1763'te barış antlaşmasıyla İngiltere, Fransa'dan bütün Kanada'yı ve İngiliz İmparatorluğu'na karşı savaşa girmiş olan İspanya'dan Florida'yı aldı. Atlantik Okyanusu'ndan Mississippi'ye kadar Kuzey Amerika New Orleans dışında İngilizlerin oldu. Aynı zamanda Louisiana, Fransız egemenliğinden İspanyol egemenliğine geçti. Şunu da kaydetmek gerekir ki, Kanada'da nihaî İngiliz zaferleri Hindistan'da Clive yönetiminde benzer derecede önemli zaferlerle aynı zamana rastladı. Çünkü bu, tarihin kesin sonuçlu dünya savaşlarından biriydi ve Fransızlar Kuzey Amerika'dan olduğu gibi Hindistan'dan da atılmışlardı.

İmparatorluk İlişkileri

Zaferle biten Yedi Yıl Savaşı, Amerikan kolonilerini Büyük Britanya'yla ilişkileri bakımından tamamen yeni bir duruma getirdi. Kuzeydeki ve batıdaki bu zafer, kolonileri çentikli bir tırpan gibi yarım daire şeklinde saran iyi donanmış Fransızların elindeki yerlerin teşkil ettiği büyük tehdidi ortadan kaldırmıştı. Güney'de İspanyolların daha az önemdeki baskısını da savuşturmuştu. Bu savaş sırasındaki akınlar, birçok koloni subay ve erleri için değerli bir savaş eğitimi yerine geçmiş ve kendilerine güveni artırmıştı. Yine bu savaş, koloni eyaletlerini birleştirmek için elverişli bir hava yaratmış, birlik için birçok teklif ortaya

atılmasına vesile olmuştur ki, bunlardan en önemlisi 1754'te yedi koloninin temsilcilerinin katıldığı *Albany Congress* tarafından meydana getirilenidir. Franklin'in, sıralamada başlıca rolü oynadığı bu plan, kral tarafından atanan bir genel başkanla üyeleri koloni meclisleri tarafından seçilecek bir federal şurayı göz önüne alıyordu. Şura genel savunma işine bakacak, Kızılderililerle ilişkileri kontrol edecek ve ortak hedefler için vergi toplayacaktı, başkana gelince ona veto hakkı tanınmıştı. Plan desteklenmediyse de halkı birlik düşüncesine alıştırmak bakımından büyük fayda sağladı. Bu savaşlarda çeşitli eyaletlere bağlı kimselerin yan yana savaşması manzarası da bu bakımdan önemli olmuştur.

Savaş, Büyük Britanya'ya eski bağlılığı azalttığı gibi ona karşı beslenen saygıyı da azaltmıştır. Kötü donanımlı ve az disiplinli koloni askerleri, birçok savaşta İngiliz nizamiye askeri kadar iyi, hattâ vahşi savaşlarda onlardan daha iyi savaşabildiklerini görmüşlerdi. Birçok İngiliz subayının ahmakça hatalar işlediklerine tanık oldukları gibi, İngilizler de birçok kolonisti âciz bulmuşlardı. Cesur, fakat kafasız Braddock'ın genç George Washington'ın önerilerini tutmakla iyi etmiş olacağını görmüşlerdi. Subaylarını demokratik bir esasa göre seçen New England halkı, İngilizlerin komutanların atanmasındaki aristokratik yöntemleri hiç beğenmiyorlardı.

Nihâyet savaşın zaferle sonuçlanması ve imparatorluk arazisinin büyük ölçüde genişlemesi, kolonistlerle İngiliz hükümeti arasında fiilen bir anlaşmazlık konusu oluşturan sorunlar çıkmasına neden oldu. Bilerek uygulanan bir "istibdat"tan söz edilemez. Fakat imparatorluk yönetiminin sıkılaştırılması ve bir sisteme bağlanması gerekiyordu. Onun kıskanç komşulara karşı savunması güçlendirilmeliydi ve bu da yeni vergilerin konulması demekti. Kolonilerin *Seyrüsefer Kanunları, (Navigation Acts)* ve "*ticaret yasaları*"na tâbi olan iktisadî örgütün yeniden gözden geçirilmesi ve takviye edilmesi gerekiyordu.

Koloniler üzerinde İngiliz idarî kontrolü bu tarihe kadar fazlasıyla gevşekti. Kolonilerin Krala tâbi başlıca yönetim aracı, 1696'ya doğru kesin şeklini alan Ticaret ve Plantasyon Komiserler Dairesi *(Board of Commissioners for Trade and Plantations)* idi. Önde gelen bakanlar buraya resmen üyeydiler, fakat işlerinin büyük bölümü çoğunlukla işleri oldukça iyi bilen, çalışkan küçük bir grup tarafından yapılıyordu. Bu yönetim, anavatanın ve kolonilerin ticarî çıkarlarını korur, kolonilerdeki maliye işlerini ve adliye yöntemlerini kontrol eder, kolonilerin giriştikleri işlerde onlara rehberlik eder ve imparatorluk siyasetinde değişiklikler önerirdi. Bazı soruşturma yetkileri de vardı. Kral, valilerine, talimat müsveddelerini hazırlar, kolonilerde memuriyetler boş olunca yeni memurlar atar ve bu memurlardan raporlar isteyebilirdi. Doğal olarak da Parlamento, koloniler üzerinde büyük yasama yetkilerini uygulardı. Gerçekte Parlamento, İngiliz İmparatorluğu'nun gerek iç gerekse dış ticarî ve başka ilişkilerini genel biçimde ele alan tek kurulu oluşturuyordu. Bizzat Kralın da geniş yetkileri vardı. Kral, yalnız sekiz krallık kolonisinin valilerini atamakla kalmaz (zira 1760'a kadar yalnız Rhode Island ve Connecticut kendi kendini yöneten Kral berâtına sahip kolonilerdi ve yalnız Pennsylvania, Delaware ve Maryland malikâne kolonilerdi), koloni yasama meclisleri tarafından çıkarılan yasaları reddedebilirdi. Buna benzer vetolar normal olarak *Board of Trade and Plantations*'ın dikkatli önerileri üzerine hareket eden *Privy Council*'ın aracılığıyla verilirdi. *Privy Council,* aynı zamanda kolonilere ait davalarda bir istinaf mahkemesi hizmeti görürdü.

Yedi Yıl Savaşı'nın sonuna kadar Parlamento tarafından çıkarılan belli başlı yasalar, İngiliz İmparatorluğu'nun geleceği bakımından temel sayılan bazı ekonomik prensiplerin uygulanmasını hedef alan çeşitli Seyrüsefer Kanunları'ndan ibaretti. O zamanki merkantilist teoriye göre bir ulusun serveti doğrudan elde bulunan mal, altın ve gümüş miktarıyla orantılı sayılıyordu

ve bireyler veya şirketlerin giriştikleri işler, bu kudret ve serveti geliştirmek üzere devlet tarafından kontrol edilmeliydi. İmparatorluğa bir federasyon değil bir birlik, kaynaşmış bir devlet gözüyle bakılıyordu. Bu birlik içinde, kolonilerin imparatorluğa ait gemilere iş sağlayarak ve şeker, tütün, pirinç, deniz gereçleri gibi Britanya'nın yabancı ülkelerden satın almak zorunda olduğu hammaddeleri üreterek ulusal servet ve kuvvete yardım edebileceği düşünülüyordu. Buna karşı anavatan, kolonilere ihtiyacı olan mamul maddeleri temin edebilir, böylece imparatorlukta bu iki temel öğe birbirini tamamlayabilirdi. Daha 1651'de, Hollanda gemiciliğinin gelişmesinden telâşa düşen Parlamento, kolonilerden İngiltere'ye yapılan bütün ihracatın İngilizlere ait ve İngilizler tarafından yönetilen gemilerle yapılmasını buyuran bir Seyrüsefer Kanunu çıkardı. Sonradan çıkarılan bir dizi yasayla bu sistem genişletildi. Bu yasalar imparatorluğun ticaretinde İngiltere'ye ve *kolonilere* bir tekel sağlıyor ve böylece her ikisini Hollandalı veya başka yabancı gemi sahiplerine karşı koruyordu. Bu yasalar yine Avrupa kıtasına yapılan bazı koloni ihracatının İngiliz limanları yoluyla yapılmasını istiyor ve Avrupa kökenli eşyanın kolonilere ithalini İngiliz sanayi ürünlerini koruyacak şekilde düzenliyordu. Londra, kolonilerdeki sınaî girişimlerini bazı yönlerde sınırlıyor, bazılarındaysa teşvik ediyordu.

Başlangıçta bu yasalar tamamen yürürlüğe konmamıştı. Fakat 1763'te koloni sistemine çekidüzen vermeye ve onu sıkılaştırmaya karar verilince, merkantilist nizamlar yeniden gözden geçirildi.

İmparatorlukta Federalizm Sorunu

Gerçekten bütün imparatorluk sistemi gözden geçirilmiş ve kolonilerin anavatanla ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektiren bu faaliyet, devrimin patlak vermesini çabuklaştır-

mıştır. İlk defa açık ve kesin bir şekilde ortaya konan bu imparatorluğun örgütlendirilmesi sorunudur ki, sonraki kuşağın çok taraflı ve karışık tarihinin büyük bir kısmına birlik ve anlam kazandırmıştır. Bir imparatorluğu, hem merkezî gücün hem yerel bağımsızlığın avantajlarını koruyacak şekilde nasıl örgütlendirilip yönetilmesi gerektiği temel sorundu ve bu herhangi bir devirde devlet adamlarının karşılaştığı en güç sorunlardan biri olmuştur. Genel yönetimin, imparatorluğu ilgilendiren genel nitelikte her türlü sorun, yani savaş, barış, dışişleri, Batı toprakları, Kızılderililer, ticaret vb. üzerinde denetimi yapmasına ve aynı zamanda Massachusetts, Virginia, Güney Carolina ve başka kolonilerde çeşitli yerel hükümetlerin tamamen yerel nitelikte her türlü sorunu kontrol etmesine imkân veren herhangi bir sistem bulmaya İngiliz hükümeti kadir olabilir miydi? Bu genel ve yerel sorunlar arasında merkezî hükümette yeterli derecede yetki bırakacak ve bununla beraber yerel işlerinde, kolonistlerin özgürlüklerini çiğnemeyecek şekilde bir hat çizmek mümkün müydü?

Bu, doğal olarak federalizm sorunundan başka bir şey değildi. 18. yüzyıl ortalarında İngiliz İmparatorluğu teoride ve hukuken olmasa bile fiilen bir federal imparatorluktu. Yetkilerin merkezî ve yerel hükümetler arasında paylaşıldığı bir imparatorluktu. Parlamento bir buçuk yüzyıl kadar genel nitelikli her türlü sorunu denetimi altında tutmuştu, buna karşı yerel meclisler başlangıçtan itibaren yerel nitelikte her türlü konularda fiilî kontrollerini uygulamışlardı. 1750'de imparatorluk herhangi bir şekilde o haliyle donup kalmış olsaydı, bu durum açık bir şekilde görülürdü.

Fakat hukuken imparatorluk federal değil, merkeziyetçi bir imparatorluktu. Hukuken ve teoride parlamento, her türlü iktidar ve yetkiyi elinde bulunduruyordu. 1763'ten sonra İngiliz devlet adamları kendilerine imparatorluğu düzenleme görevini verince, parlamentonun hukuksal ve teorik üstünlüğü görüşü-

nü yeniden ele aldılar. İngiliz devlet adamları 1766 tarihli *Declaratory Act*'te geçen kelimelerle kolonilerin "Büyük Britanya imparatorluk tacına ve Parlamentosuna tâbi ve bağlı olduğu, olmakta bulunduğu ve hukuken olması gerektiği" ve "Parlamentonun her halükârda... Amerika halkı ve kolonilerini bağlayacak güç ve yasallığa sahip yasa ve nizamnâmeler yapmak konusunda tam güçlü ve yetkili" olduğu noktalarında ısrar ettiler.

Gerçek bir federal sistem yaratmak imkânıyla karşı karşıya kalan İngiliz devlet adamları bu fırsatı kaçırdılar. Fakat sorun 1776'da çözülemediği gibi kolonilerin anavatandan ayrılmaları da buna bir son vermedi. O zaman sorun sadece yeni kurulan Birleşik Devletler'in kendisine devredilmiş oldu. 1775'ten 1787'ye kadar Amerikalılar da aynı sorunla, yani genel amaçlar için bir birleşik hükümet meydana getirmek ve aynı zamanda yerel sorunlar üzerinde ayrı devletlerin özerkliğini tam olarak idame etmek sorunuyla karşılaştılar. Bu sorunu çözmek için ilk Amerikan gayret ve girişimi, yani *Konfederasyon Maddeleri* adı altında kurulan örgüt başarısızlıkla sonuçlandı. Acı deneyimden ders alan Amerikalılar, işe yeniden koyuldular ve 1787 Federal Anayasası *(Federal Constitution)* ile sürekli bir federal sistem meydana getirdiler.

Şu halde bu devrim çağının büyük konularından biri, barut dumanları ve demokrasiye doğru yürüyüş ortasında gözden kaçırılmaması gereken bir sorun, imparatorluk örgütü sorununun çözümü ve federal bir sistemin ortaya çıkışıdır. Son gelişmiş haliyle bu sistem, İngiliz İmparatorluğu'nda bir yüzyıllık bir deneyim, 1763'ten sonra Britanya ve Amerika'da yürütülen görüşme ve yapılan tartışmalar ve Konfederasyon döneminin savaş ve sıkıntıları üzerine kurulmuştur. 1787 Anayasası'nda ulaşılan son federalizm şekli, bu dönemin büyük yapıcı eserlerinden biri olmuştur.

Genel Hoşnutsuzluğun Nedenleri

Devrimin ne zaman başladığını söylemek kolay değildir. Fakat herhalde 1775'te başlamamıştır. John Adams, gerçek devrim ile devrim savaşını birbirinden ayırt etmeye çalışarak, ikincisi başlamadan birincisinin bitmiş olduğunu açıklamıştır. Adams, şöyle yazar: "Devrim halkın zihninde yaşıyordu, hem devrim düşüncesi, hem kolonilerin birliği, çarpışmalar başlamadan önce olgunlaşmış ve tamamlanmıştı. Devrim ve birlik 1760'tan 1776'ya kadar yavaş yavaş şekillenmişti. O zaman Adams, iyi gözlemlerde bulunan hırslı bir delikanlıydı, herhalde gerçeği bilmesi gerekir. Fakat "Devrimin zihinlerde" yer ettiği hakkında açıklaması bizi başka bir ayırım yapma zorunluluğu karşısında bırakır. Nihâyet 1776 Temmuzu'na kadar kolonistlerden ancak bir azınlık, İngiliz İmparatorluğu'ndan ayrılmanın doğru ve akıllı bir iş olduğu inancını besliyordu. O zaman Amerikalıların belki de yarısı siyasi bir ayrılıktan kaçınmayı arzu ediyordu. Özellikle John Adams'ın kendi tanıklığına göre, bütün savaş boyunca kolonistlerin tam üçte biri isyana muhalif kaldı, üçte biri de kayıtsızdı. Bunun için şunu söylemek daha doğru olurdu: 1776'dan önce devrim, halkın bir bölümünün zihnindeydi ve 1776-1781 arasındaki mücadele, devrimi halkın kalan kısmına kabul ettirmek ve İngiliz hükümetine onu tanıtmak için yapılmış bir mücadeleydi. Devrimin iktisadî nedenlerini ele alırken, türlü gruplar ve çıkarlar arasında kesin bir şekilde fark gözetmek zorundayız. Kuzeydeki tüccarın, güneydeki plantasyon sahibinden, batıdaki toprak spekülatörünün de her ikisinden tamamen farklı şikâyet listeleri vardı.

İngiliz Ticaret veya Seyrüsefer Kanunları

Mercantile veya Navigation Acts, Kuzey kolonilerini Güney'e oranla çok daha fazla zarara uğrattı. Kuzey kolonilerinin mamul maddelerle mücadele etmek üzere doğrudan doğruya İn-

giltere'ye taşıyabilecekleri hiçbir değerli hammaddeleri yoktu. Genellikle İngiltere'den yaptıkları ithalatı nakit parayla ödemek zorundaydılar. Bu parayı kazanabilmek için de *West Indies* denilen Orta Amerika adalarıyla ticaret yapmak gerekiyordu. Bu adalara buğday, et ve kereste taşıyıp; karşılığında pamuk, indigo ve şeker alırlardı. Oradan yine şekerli posa alarak rom denilen içkiyi üretirler ve bunu Afrika'da kölelerle değiştirerek bu köleleri de *West Indies*'te veya Güney kolonilerinde satarlardı. 1733'te Parlamento, Şekerli Posa Yasası'nı *(Molasses Act)* çıkarınca bu kanun yasaklayıcı ağır vergilerle New England'ın *West Indies*'le ticaretini yalnız İngilizlere ait adalara ayırdı, yasa sıkı bir biçimde uygulansaydı New Englandlılar büyük kayıplara uğrayabilirlerdi. Fakat kolonistler *Molasses Act*'ten büyük ölçüde kurtulma yollarını buldular. Örneğin, Rhode Island, yılda yaklaşık 14.000 fıçı şekerli posa ithal ediyor ve bunun 11.500 fıçısı Fransız ve İspanyol *West Indies*'inden geliyordu. Kaçakçılık bir suç sayılmıyordu. İngiliz makamları buna göz yumuyorlardı ve onlardan bazıları şunu açıklıkla kabul ediyorlardı ki, bu kanunsuz ticaretten elde edilen para, sonunda İngiliz tüccar ve sanayicilerin eline geçiyordu. New York'ta Livingston Ailesi ve Massachusetts'te John Hancock kaçak mallardan zengin olmuşlardı.

1764 Şeker Yasası (*Sugar Act*), gerçekte 1733 *Molasses Act*'in gerçekten yürürlüğe girmesini sağlayacak şekilde maddelerle yeniden yasalaştırılması niteliğindeydi. Vergilerin yasaklayıcı şekilde toplanması güç, eski *gallon* (4.5 litre) başına altı *penny* vergi oranı üç *penny*'ye indirildi ve kanundan kaçan her geminin alınması ve müsaderesini sağlayan maddeler kondu. Belki iki *penny*'lik bir oran kabul edilebilirdi, fakat Parlamento'da *West Indies* çıkarlarını savunan grup, bu oranı daha da artırdı. Bu New England'ın ekonomik çıkarlarına indirilmiş ağır bir darbeydi. Rhode Island, *West Indies* ticaretinin bu kolonin İngiltere ile ticaretinin temeli olduğunu ve 14.000 fıçı şe-

kerli posadan İngiliz *West Indies*'inin en fazla 2.500 fıçısını sağlayabildiğini itiraz olarak öne sürdü. Bir maddeye göre, Şeker Yasası'na ait davalar Amerika'da bir *vice-admiralty* mahkemesi tarafından görülebilecekti, bu ise bir tüccarın gemisiyle tayfalarının muhakeme için Halifax'a kadar götürülmesi ihtimali karşısında kalması demekti. Şayet jüri onu suçsuz bulursa, hiçbir şekilde zarar ve ziyan talebinde bulunamazdı. Kolonistlerin liderlerinden biri olan Jared Ingersol'un dediğine göre, bu uygulama bir yumurta pişirmek için bir ambarı yakmaya benzerdi; fakat herhalde bu, ambarın sahibini çileden çıkaracak bir şeydi.

Can sıkıcı başka bir nokta da, Büyük Britanya'dan gemiyle kolonilere gönderilecek Avrupa kökenli mallar üzerinde ihracat vergisinin 1784'te yüzde 2.5'dan, yüzde 5'e çıkarılmasıydı. Gümrük memurlarına daha sıkı davranılması için emir verildiği gibi, yasanın uygulanması çeşitli tedbirlerlerle kuvvetlendirilmişti. Bu arada, kaçakçıları yakalamak için Amerikan sularında savaş gemilerinin karakolda kalması ve Krallık subaylarına şüpheli binalarda arama yapmalarını mümkün kılmak üzere celpnâmeler çıkarılması zikredilebilir.

Güney, tamamen farklı bir durumdaydı. Güney'in *West Indies* ile çok az ticareti vardı, bazı bölgelerinin ise hiç yoktu. Ziraî ürünlerini, yani tütün, indigo, gemi levâzımatı, kereste ve derilerini, doğrudan doğruya İngiltere'ye gönderiyor ve karşılığında mamul maddeler alıyordu. Fakat İngiltere'yle bu ticaret, anavatana elverişli ve kolonilere elverişsiz bir sisteme dayanıyordu. Bu ticaret, İngiliz ticaret kuruluşları ve onların eyaletlere gönderdikleri temsilciler ve ajanların elindeydi. Bu temsilciler, tütünü ve diğer maddeleri çoğu zaman aşırı derecede düşük fiyatlarla satın alıyor, giyim eşyası, mobilya, şarap, araba ve başka eşyayı olduğundan yüksek fiyatlarla satıyorlardı. Kaygısız plantasyon sahipleri, Londra'dan istedikleri şeyleri senet vererek ödeme yoluyla ısmarlamak ve borçlarının iflasa götüren

miktarlara çıkmasına izin vermek âdetindeydiler. Birçok borç, babadan oğula geçer hale gelmişti. Jefferson'ın devrimden sonra yazdığı gibi: "Bu plantasyon sahipleri, Londra'daki bazı ticarethânelere bağlı bir tür mal sayılabilirdi."

Gerçekten Jefferson, devrimin başlangıcında İngiliz tüccarlarına Virginia'nın borç toplamını orada tedavülde bulunan paranın yirmi-otuz katı kadar tahmin ederek, iki milyon İngiliz lirasının üstünde hesaplamıştır. Daha sonraları Amerika'da, batı bölgelerindeki çiftçilerin, doğuda oturup rehinle para veren sermayedarlardan nefret ettikleri gibi plantasyon sahipleri de İngiliz alacaklılarını sevmiyorlardı. Şunu çok iyi biliyorlardı ki, bu ezici yükten kurtulmanın en kolay yolu, İngiliz boyunduruğuna karşı toptan ayaklanmak ve savaşın sağladığı moratoryum veya borcun kaldırılması çaresine sığınmaktır. Bununla beraber, İngiliz alacaklıların da bir şikâyeti vardı: Plantasyoncuları borç altında bırakmak için paralarını riske atmışlardı ve iki milyon İngiliz sterlini de pek gözden çıkarılacak bir miktar değildi.

1750'den sonra yüzyılın son çeyreğinde bazı Güney meclisleri cömert iflas yasaları çıkarmışlar ve borçluları koruyan yasaları yerinde bırakmışlardı. Bu yasalar, İngiltere'ye ulaşınca, *Privy Council* bunları hemen her zaman veto etti. Bunun sonucunda herkes infialle İngiltere'deki zenginlerin, buradaki yoksulları merhametsizce ezdiği duygusuna kapıldı. Parlamento, kolonilerin kâğıt para çıkarmaya kalkışmasını da önlemeye çalıştı. Fakat birçok eyalet 1730'dan sonra bir hayli kâğıt para çıkardı ve bazıları bunu, borçların ödenmesi için mecburen yaptılar. Fakat Londra'da gittikçe artan bir direnişle karşılaşıldı. Nihâyet 1764'te Parlamento, kolonilerin kâğıt parayı borçlar için zorunlu kılmasını kesin olarak yasakladı ve bu sayede bütün İngiliz Amerikası'nda borçlu gruplar için yeni ve önemli bir şikâyet konusu ortaya çıkmış oldu.

Başka geniş bir çıkar grubu, batıdaki topraklar üzerinde spekülasyon ve yerleşim ile ilgileniyordu. Batı arazisinde servet

kazanmanın iki yolu vardı: Kızılderililerle kürk ticareti yapmak; sahipsiz topraklardan büyük arazi parçaları edinmek, parsellemek ve satmak. O yıllarda kürk ticareti yapanlarla toprak spekülatörleri, tıpkı batıda bugünkü petrol arayıcıları ve kerestecıler gibi, serbest dolaşım istiyorlardı. Bu iki grubun yanı sıra 1760'tan sonra başka bir gruba, kendilerine ikramiye olarak batıda arazi bağışlanmış olan Yedi Yıl Savaşı'nın eski savaşçılarına rastlamaktayız. Özellikle Virginia, kendi askerlerini bu şekilde ödüllendirmişti. Vali Dinwiddie, Fransızları cesaretleriyle Ohio vadisinde ellerinde tuttukları büyük araziden çıkarıp atmayı başaracak askerlere 200 bin dönümlük arazi dağıtmayı vadetmişti.

Pennsylvania, Virginia ve Carolinalar'da sıradan halkın birçoğu toprağa muhtaçtı. Savaşın sonlarına doğru, batıya doğru hemen bir akın başlayacağı açıkça görülüyordu. Toprak şirketleri birbiri ardınca kurulmaya başladı. Amerika ölçüsünde en ileri gelen kişiler, bu arada Benjamin Franklin, George Washington, Sir William Johnson, bu işle yakından ilgilendiler, bu arazi üzerinde hak iddiaları, satın almalar ve ölçüp biçme işleri karmakarışık bir haldeydi.

Fakat bu kalabalık, batı topraklarına böyle üşüşürken, İngiliz hükümeti de batıda yeni bir sıkı kontrol ve asayiş politikası üzerinde karar alıyordu. Kızılderililerle barışı korumak, kolonistlerin batıya doğru fazlasıyla yayılmalarını ve böylece İngiliz kontrolünden çıkmalarını önlemek, birbirine karşı iddiaların neden olduğu içinden çıkılmaz kargaşalığa son vermek için İngiliz hükümeti 1763'te her türlü yerleşimin Appalachian silsilesinin zirve hattında durması gerektiğini açıkladı. Resmen ilân edilen bu hattın *(Proclamation Line)* ötesindeki topraklara, geçici olarak Krallık Arazisi sıfatıyla girilmesi yasaklandı ve artık nerede olursa olsun, Kızılderililere ait arazinin, ancak Krala satılabileceği bildirildi. O zaman düşünülen şey, bu meselede biraz ertelemenin zarar vermeyeceği, huzursuzluk gösteren Kı-

zılderililere sükûn bulmaları için biraz süre verilmesi gerektiği ve bundan sonra bu arazinin yavaş yavaş kolonistlere açılabileceğiydi. *The Board of Trade and Plantations,* kısa sürede batıda *Vandalia* denilen yeni bir koloni kurulmasına dair bir tasarıyı destekliyordu. Fakat 1763'teki Resmî Hat, kürk tacirlerini, arazi şirketlerini, ikramiye arazi alanları ve genellikle batı arazisine göz dikenleri gücendirdi. Amerikalıların açmak için Fransızlarla savaştıkları bu kapıyı bu siyaset şimdi birdenbire kapar görünüyordu.

Kolonilerin kiliseye dair şikâyetleri, Delaware'in güneyindeki kolonilerde ve New York'un bir bölümünde devlet tarafından desteklenen bir kilise özelliğindeki Anglikan Kilisesi'yle ilişkiler çerçevesinde toplanıyordu. Kuşkusuz üç koloni, bağımsız *Congregation* kilisesine sahipti, bu kilise daha sıkı olmakla beraber asıl anlaşmazlığa neden olan Anglikan kilisesiydi.

Bu uzlaşmazlık, birçok kolonistin kiliseye vergi ödemeye şiddetle karşı çıkmaları ve siyasi eğilimli Episkopal hiyerarşiden korkmaları gibi iki esasa dayanıyordu. Güneyde her Anglikan rahibin kendine ait evi, toprağı, vergilerle sağlanan sabit bir aylığı ve nihâyet topladığı paralar vardı. Bütün kolonilerde resmî Episkopal kilise mensupları, gerçekte azınlıktaydılar. Virginia'da ova kısmında hemen hemen bütün büyük aileler, bu arada Washingtonlar, Leeler, Randolphlar, Carterler, Masonlar, Caryler, resmî Episkopal Kilise'ye bağlıydılar. Fakat Richmond'ın batısında *dissenter*lar (resmî kiliseden ayrılmış olan gruplar) yani Quakerlar, *Baptist*ler, *Lutheran*lar, *Presbyterien*ler çok daha kalabalıktı. Kuzey Carolina'da, ancak bir avuç episkopalien olduğu halde, resmî makamlar, halkı dokuz episkopal rahibin gereksinimlerini karşılamaya çalışıyordu. Güney Carolina'da kilise daha güçlüydü, fakat orada bile seksen kadar cemâati olan *dissenter*lar çoğunluktaydı. Hiçbir dindar *dissenter,* ne bir episkopalien rahibi ne de kendi mezhebinde bir din adamını beslemek için para vermekten hoşlanıyordu.

Başka bir tartışma konusu da, imparatorluğun savunması meselesinde kendini gösteriyordu: Kızılderililerle çarpışmalar kaçınılmazdı, diğer taraftan Fransızlar intikama susamışlardı ve Mississippi ötesindeki İspanyollara da güvenilemezdi. İngiliz hükümeti, kolonilerin kendi kendilerini savunabileceklerine inanmıyordu. Son savaş sırasında asker toplama konusunda ağır ve isteksiz davrandıkları gibi, uyum içinde hareket edemediklerinden de şikâyet ediliyordu. Savunma işinde tek merkezî daire Londra'da imparatorluk hükümetiydi. Bu yüzden George Grenville'in hükümeti sırasında Kuzey Amerika'da on bin kişilik bir ordu bulundurulmasına ve bunun üçte bir masrafının kolonilerden toplanan vergilerle ödenmesine karar verildi. Bu kolonilerden yılda 360.000 İngiliz lirası toplanması demekti. Grenville, bir yıl süre verdikten sonra gazeteler, hukuki vb. belgeler üzerine bir damga vergisi koyan bir yasa önerisi getirdi. Parlamento bunu 1765'te "bir yol vergisi yasasından daha az muhalefetle" kabul etti. Bu yasa, aynı zamanda kolonilerden askerler için yakacak, aydınlanma vasıtası, yatacak yer, mutfak eşyası ve kalacak yer konusunda yardım teminini isteyen bir madde de içeriyordu. Bu, İngiltere'ye önemsiz bir şey gibi geliyordu, fakat kolonistler için Damga Yasası, siyasi meclislerde temsil edilmeden vergiye tâbi tutulmanın açık bir örneğini oluşturuyordu.

Nihâyet Amerika, cumhuriyetçi veya ona benzer nitelikteki doktrinlerin yayılmasına çok elverişli bir alandı. Halk bir buçuk yüzyıldan beri bir demokrasi veya sınıfların bir düzeye getirilmesi havası içinde yaşıyordu. İktisadî farklar azdı; iktisadî imkânlar herkese eşit olarak açıktı. Var olan aristokrasi de demokratik ilkelerin gelişmesi için bir tahrik aracı oldu. Doğu kıyısında servetin büyük bölümünü, Virginia ve Güney Carolina gibi bazı eyaletlerde de siyasi iktidarı elinde tutan bir sınıf veya klik mevcuttu. Fakat buna karşı ülkenin içerilerinde yükselen demokrasi uzun bir mübadelede bulunacaktır. Sinder-

land'daki küçük çiftçiler, Scotch-Irish ve Alman göçmenler, şehirlerdeki işçiler ve sanatkârlar, eski tâcirler ve plantasyoncular karşısında daima kendilerini gösterdiler. Bunu daha devrimden önceki kuşak, üsttekileri şaşırtan bir enerjiyle yaptılar ve aynı ruh, onların anavatana karşı devrimci gayretlerini harekete geçirdi.

İngiltere'ye karşı devrimdeki liderlerin bir listesini yapacak olursak, bunların başlıca iki gruba ayrıldığını görürüz. Birincisi, Samuel Adams, John Adams, John Jay, James Otis, Alexander Hamilton, John Morin Scott, George Clinton, William Livingston, Benjamin Franklin, John Dickinson, Charles Carroll of Carrolton, Thomas Jefferson, Richard Henry Lee, George Mason, Willie Jones ve John Rutledge gibi yazar ve düşünür, eğitimli insanlardır. Onlara sanatkârlar veya uzak orman bölgesinden gelmiş az eğitimli veya hiç eğitim görmemiş, birçok radikal devrimciler katılmışlardır ki, bunlar arasında New York'tan Alexander McDougall, Isaac Sears ve John Lamb'i, Pennsylvania'dan Daniel Roberdau ve George Bryan'ı, Virginia'dan Patrick Henry'yi, Kuzey Carolina'dan Thomas Person'ı, Timothy Bloodworth'ü, Güney Carolina'dan Christopher Gadsden'i zikredebiliriz. Onlar, saf demokrasi veya ona yakın bir şey istiyorlardı. İlhamlarını Jefferson ve Sam Adams gibi düşünce adamlarından aldılar, fakat devrim bir kez başladıktan sonra bu harekete, maddi güç ve enerjisinin büyük bölümünü onlar verdiler. Bununla beraber ilk grup, devrimin başlamasında çok daha önemli bir rol oynamıştır. Düşünce adamları etrafa bir sürü broşür göndererek, gazeteleri yazılarıyla doldurarak ve siyasi görüşlerini genel toplantılarda yayarak, seslerini ve kalemlerini gönülden bu davanın hizmetine adadılar.

Kolonilerdeki bu yazarlar, İngiltere'deki iki kudretli düşünürler grubunun düşüncelerini yeniden ele alıyordu. Bunlardan birincisi, Püriten cumhuriyetinin doktrinlerini haklı göstermeye çalışan grup, diğeri 1688 devrimini haklı çıkarmış olan grup-

tur. Başka bir ifadeyle, Amerikan devrimcileri, delillerini Sidney, Larrington, Milton ve hepsinin de üstünde John Locke'tan alıyorlardı. Locke'un *Hükümet Üzerine İki İnceleme*'si, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin tohumlarını içerir. Locke, devletin en yüce görevinin, her insanın hakkı olan yaşam, özgürlük ve mülkiyeti korumak olduğunu iddia etmektedir. Siyasi otorite yalnız halkın çıkarı için emanet olarak elde tutulmaktadır. İnsanlığın doğal hakları tecavüze uğradığı zaman, halkın bu hükümeti kaldırmak ve değiştirmek hakkı vardır. Bu teori Bağımsızlık Bildirgesi'nin giriş bölümüne yazılmıştır. Locke: "Yasal otoriteye dayanmayan kaba gücün kötülüklerini giderecek gerçek çare, ona karşı yine güç kullanmaktır" demektedir. Yine o, *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*'ta kilise ile devletin ayrı çalışma alanlarını işgal ettikleri ve ayrı tutulmaları gerektiği görüşünü açıklarken de devrimin başka bir ilkesini ifade ediyordu. O gösterdi ki gerçek Kilise, hükümetin vergi koyma zoruyla değil, üyelerinin serbestçe yaptıkları yardımlarla desteklenen ihtiyarî bir kuruluştur.

Locke ve onun safında bulunan düşünürler, siyasetle ilgili bütün eğitim görmüş Amerikalılar tarafından derin bir hayranlıkla karşılanıyordu. Gerçekte Amerikalılar, onların siyasi felsefesini tam İngilizlerin bu düşünceleri bıraktıkları bir zamanda miras aldı. 1688'den sonra İngiliz meşrutî hükümet uygulaması, iyice şekillenmemiş, demokratik olmaktan uzak bir temsil sistemi geliştirmişti. Köyleşmiş veya kaybolmuş kasabaların seçime esas tutulması, buna karşılık yeni sanayi şehirlerine seçim hakkı tanınmaması ve büyük halk kitlelerinin sistemli bir şekilde oy hakkından mahrum bırakılmasına dayanan bir oligarşi yönetimi ortaya çıkarmıştı. Oy hakkının sınırlanması ve dağılmış kasabaların seçim bölgesi sayılması ve bunun gibi şeyler, Amerika'da var olsa bile, aynı ölçüye ulaşmamıştır. Gerçekte 18. yüzyıl boyunca Amerika'da seçim hakkına sahip olan grubun genişletilmesi, yeni *county*'lere ve batıdaki bölgelere daha

eski koloniler gibi gerektiği şekilde temsil edilme hakkının verilmesi için sürekli bir mücadele devam edegelmiştir. Amerika gittikçe daha temsilî hale gelen bir yönetim tarzına sahip olduğu halde, İngiltere gittikçe daha az temsilî hale gelen bir sisteme sahipti. Her iki ulus da doğal haklara inançla bağlıydılar. *Bill of Rights* İngiliz tarihinin büyük bir mirasıydı. Fakat birçok İngiliz, Parlamento'nun hemen hemen mutlak otoritesini kabule eğilimli oldukları halde, Amerikalıların çoğunluğu bunu derhal reddetmiştir. 1765'te anavatanla araları bozulduğu zaman Amerikalılar, ihtiyaçlarına uygun siyasi bir felsefeyi benimsemiş bulunuyorlardı.

Anlaşmazlık

Devrimden önceki on yıl içinde, Amerikan kolonistleriyle İngiliz krallığı birbirlerine karşı tam bir anlaşmazlık zihniyeti içindeydi. Şunu tekrar belirtmeliyiz ki, İngilizlerin başlangıçta aldıkları önlemlerden hiçbiri Amerika üzerinde bir "otorite kurmak" isteğinden doğmamıştı. Kızılderililer sorununun bir çözüme kavuşturulması, kolonilerin korunması için oralarda asker bulundurulması ve gümrük ibaresinin takviyesi gayretleri, Londra'daki bakanlara haklı ve ılımlı tedbirler olarak görünüyordu. Fakat bunlar Amerikalıların büyük bir bölümüne sıkı bir baskı aracı gibi geldi.

Yedi Yıl Savaşı'ndan sonra iktisadî bakımdan bir sıkıntı dönemi gelip çatmıştı. İşsiz kalan ve parasızlık içinde bunalan kolonistler, dağların ötesinde kendileri için yeni bir hayat kurmak arzusuna kapıldılar, fakat İngiliz hükümetinin Appalachianlar'ın ötesinde yeni koloniler kurulmasını yasaklayan *Proclamation Line* Yasası bunu önlüyordu. Ticaret durgundu ve madenî para azdı. Bununla beraber Krallık tam da bu sırada sıkı sıkıya tatbik edilen yeni gümrük tarifeleriyle ülkeden altın ve gümüş çekmeye bakıyordu. Damga Yasası *(Stamp Act)* ile de

kolonistleri, onların rızasını almaksızın yeni bir vergiye tâbi kılıyordu. Bu sayede toplanan paralar, kolonistlerin çoğunun gerçekten hiçbir ihtiyaç görmedikleri daimi bir ordu tutmak için kullanılıyordu. Bundan başka bu askerler, ağır gümrük düzenlerini ve âdil olmayan vergi yasalarını uygulamaya yardım edeceklerdi. Krallık subayları için 1761'de mahkemelerden çağrı belgeleri ve kaçakçılarla uğraşmak için arama ruhsatı istemek doğal ve yerinde görünüyordu. Fakat herkese tatbik edilen, elinde bu belgeyi tutan subaylara mutlak bir yetki veren ve herkesin evini ve dükkânını altüst etmeye yol açan bu kararlar, kolonistler için tahammül edilmez bir şeydi. İngiliz hükümeti kolonilerde sınaî ürünleri sınırlayan veya yasaklayan bazı yasalar da çıkarmıştı. Krallık nazarında bunlar da doğru ve haklıydı, zira kolonilerin hammaddeler ve İngiltere'nin mamul maddeler üzerinde gayretlerini toplamaları halinde, imparatorluğun en iyi şekilde refah ve zenginliğe kavuşacağına inanılıyordu. Fakat birçoğu bu müdahaleye çok kızdı.

Pratik sorunlar üzerindeki bu ihtilafların arkasında da bütün anlaşmazlığı derinleştiren ve arada kapanmaz bir uçurum yaratan teorik bir anlaşmazlık bulunuyordu.

İngiliz yöneticilerinin çoğu parlamentonun, anavatan üzerinde olduğu gibi koloniler üzerinde de aynı otoriteyi uygulayan imparatorluğa egemen bir kurul olduğu kanısındaydılar. İngiltere'de Berkshire hakkında yasalar çıkarabildiği gibi, Massachusetts için de aynı şekilde yasa koyabilirdi. Muhakkak ki, kolonilerin kendi hükümetleri vardı. Fakat koloniler, sadece korporasyondan ibaretti ve bu sıfatla bütün İngiliz yasalarına tâbiydiler. Parlamento, istediği zaman bu koloni hükümetlerini sınırlayabilir, genişletebilir veya kaldırabilirdi. Fakat Amerikalı liderler bu görüşe itiraz ettiler, zira "imparatorluk" parlamentosu diye bir şey mevcut değildi. Onlara göre, onların hukuken bağlı oldukları ve ilişkide oldukları tek makam Krallıktı. Denizaşırı kolonileri kurmayı kabul etmiş olan makam Krallık oldu-

ğu gibi, bu kolonilere hükümetlerini veren de Krallıktı. Kral nasıl bir İngiltere kralı ise aynı şekilde bir Massachusetts kralıydı. Nasıl Massachusetts Yasama Meclisi, İngiltere için yasalar çıkaramazsa, İngiliz Parlamentosu da Massachusetts için yasa çıkarmak için daha fazla bir hak ve yetki sahibi değildi. Kral bir koloniden para isterse, bunu Meclisin bir tahsisi olarak alabilirdi, fakat Parlamento'nun Damga Yasası veya başka gelir yasaları çıkararak para almak için hiçbir yetkisi yoktu. Kısacası bir İngiliz vatandaşı gerek İngiltere'de, gerekse Amerika'da, ancak kendi temsilcisi aracılığıyla ve onun tarafından vergiye tâbi tutulmalıdır.

Bununla beraber, şu noktanın da anlaşılması gerekmektedir: Gerek Amerika'da, gerekse İngiltere'de temel sorunlar üzerinde düşünceler keskin şekilde ayrılmıştı ve gelişmekte olan mücadele, kolonilerle anavatan arasında bir mücadele olduğu kadar, hem kolonilerde, hem İngiltere içerisinde bir iç anlaşmazlık niteliğindeydi. İngiliz Parlamentosu'nda Chatam, Burke, Barre ve Fox gibi Whig Partisi'nin büyük liderleri ağırlıklı olarak Amerikan yurtseverleri tarafına eğilimliydiler, kolonilerde de Torylerden oluşan kararlı bir grup, İngiliz hükümetini destekliyorlardı. İki tarafta da aşırı olanların, ihtilafı kendi görüşlerini ileri sürmek için kullanma fırsatı çıktığından memnun olduklarını belirtmek gerekir. Lord Bute, İngiltere'de John Wilkes ve başkaları tarafından ifade edilen demokrasi ruhunu küçültmek için kolonistlere karşı sert hücumlara geçmek fırsatını bulmaktan memnundu. Massachusetts'te Samuel Adams ve Virginia'da Patrick Henry, bu mücadeleyi kolonilerde, politika hayatına kendi radikal düşüncelerini katmak ve toplumu daha çok sıradan vatandaşı göz önünde bulunduran esaslar üzerine yeniden kurmak için kullanmak konusunda aynı derecede istekliydiler.

Devrimin Örgütlenmesi

İngiliz hükümetine karşı isyan, kendiliğinden ortaya çıkmış geniş bir hareket değildi. Aksine, bazı becerikli kimseler tarafından dikkatle planlanmış ve Amerika'nın en etkin bazı şahsiyetleri tarafından gayret ve sağduyuyla uygulanmış bir hareketti. Esasen devrim örgütsüz bırakılmış olsaydı, hiçbir zaman başarılı olamazdı. Yurtseverler iyi örgütlendiği için ve Toryler'le Kral taraftarları bunu yapmadıkları içindir ki, yurtseverler kazanmışlardır.

Devrim hareketinde ilk adım İngilizlerin aldıkları önlemlere karşı direniş hareketinde orda burda birbiriyle bağlantısı olmayan ayaklanmaların çıkması şeklinde kendini gösterdi. 1765 Damga Yasası, kolonilerin birkaçında bu tepkiyi doğurdu. Yasama Meclisleri protestoda bulundular, özellikle Virginia etkili kararlar aldı. Fakat en etkili hareket, Massachusetts, Virginia, Kuzey Carolina ve diğer eyaletlerde damgaları ve diğer malları tahrip eden, damga vergisi tahsildarlarını istifaya veya kaçmaya zorlayan ve hattâ Kralın valilerinin hayatlarını tehdit eden avam takımı tarafından geldi. Bu ayaklanmalar, başlangıçta herkes tarafından kuvvetle desteklendi; fakat düzene bağlı zengin vatandaşlar, kısa zaman sonra bunu tasvip etmediklerini ifade ettiler. Halkın, Parlamento'nun baskısına direnişini devam ettirmek için her tarafta *Özgürlük Çocukları* adını alan örgütler de ortaya çıktı.

İkinci adım, tüccar grupları tarafından, bazen eyalet meclisleri tarafından da desteklenen, bir iktisadî boykot hareketinin örgütlendirilmesiydi. Bu harekete çay, cam ve resim boyası gibi eşyayı vergiye tâbi tutan 1767 tarihli Townshend Yasası sebebiyet verdi. Birçok toplulukta tüccar ve vatandaşlar, İngilizlerin vergi koydukları mallara karşı boykot yaparak aralarındaki anlaşmalarla bunları almama ve tüketmeme kararı aldılar. Bu önlem, 1768 Martı'nda Boston'da kabul edildi ve diğer koloniler-

de de yayılarak iki yıl içinde bütün öteki kolonileri de etkisi altına aldı. Bazı kolonilerde İngiliz ithalâtı yarıya kadar düştü. Bazılarında anlaşmalar iyi uygulanamadı. Bu hareket, 1770'te, Parlamento çay dışında bütün diğer Townshend vergilerini kaldırdığı zaman sona erdi.

Üçüncü adım yerel ve koloniler arası mektuplaşma komiteleri sisteminin kurulmasıydı. Doğuştan bir propagandacı ve örgütçü olan Massachusettsli Sam Adams, bu işte başlıca lider rolünü oynadı. O, bir taraftan Massachusetts Yasama Meclisi'nde önemli bir rol oynadığı gibi Faneuil Hall'da toplanarak Boston'ı kontrolü altında tutan özgürlükçü adamlar genel meclisinde en güçlü sima oldu. 1772 yazında vatandaşlar şunu öğrendiler ki, Krallık hükümeti, gerek valiye, gerekse yüksek hâkimlere devamlı maaş bağlayarak böylece onları halk kontrolünden serbest kılmak niyetindedir. 2 Kasım'da bir şehir toplantısı yapıldı ve "bütün devrimi içine alan" bir tedbir kabul edildi. Eyalet içerisinde bütün diğer şehirlerle iletişimde bulunmak üzere bir haberleşme komitesi kuruldu. Kısa zamanda her yerel topluluk benzeri bir komiteye sahip oldu ve böylece bütün eyalet kızgın bir arı kovanı gibi uğuldamaya başladı. Massachusetts körfezinden Berkshires'a kadar bütün halk düzene getirilmiş bir ordu safı haline kondu. Sonradan bir Tory yazar şu tanıklıkta bulunmuştur: "Bu hareket devrimin kaynağıydı, bu küçük tohumu ekildiği sırada gördüm. Bir hardal tohumu gibiydi. O büyük bir ağaç haline gelinceye kadar onu gözledim. Başka koloniler de benzeri yerel komiteler kurdu ve sonunda 1773'te Virginia Vatandaşlar Meclisi koloniler arası bir komiteler sisteminin ilkini tayin etti ve bu bütün Amerika'da hızla yayıldı."

Devrime doğru dördüncü adım, devrim meclislerinin veya genellikle anıldığı gibi eyalet kongrelerinin meydana getirilmesi oldu. Eski alışılmış yasama meclisleri iki nedenden dolayı radikallerin işini göremezdi. Öncelikle bu meclisler büyük bölümü itibariyle mevcut düzene bağlı, mal-mülk sahiplerinden ve ha-

rekete geçme bakımından ağır muhafazakâr insanlardan oluşmuştu, ikinci olarak bu meclisler istedikleri zaman, onların toplantılarını geçici veya sürekli olarak tatil etmeye yetkisi olan Kral valilerinin kısmen kontrolü altındaydılar. İlk eyalet meclisleri, 1774'te *Boston Port Act*'in çıkarılması üzerine teşekkül etti. Bunları kurma yöntemi çoğunlukla gayet basitti.

Örneğin Virginia'da *Boston Port Act*'in çıkarıldığı haberi 1774 Mayısı'nda geldi ve eyaletteki havayı elektriklendirdi. Yasama Meclisi o anda toplantı halindeydi. Jefferson, Patrick Henry, Richard Henry Lee ve başka dört-beş kişi hemen Şura Odası'nda özel bir toplantı düzenlediler. Bir oruç ve dua günü ilân etmeye karar verdiler. Bu olağanüstü önemde bir törendi, çünkü böyle bir tören Yedi Yıl Savaşı'ndan beri ilk defa yapılıyordu. Onlar, Cromwell zamanında Parlamento'nun verdiği örnekleri kabul ediyorlardı ve temsilcileri 1 Haziran 1774 tarihini bu törene ayırmaya ikna ettiler. Vali Dunmore, Temsilciler Meclisi'ni itaatsizlikte bulunduğu suçuyla acele dağıttı. Temsilciler 89 kişi olarak Raleigh Tavern'e kadar toplu halde yürüdüler. Orada birçok balo ve ziyafete sahne olan *Apollon Room*'da, meclis başkanı Peyton Randolph kürsüde kalarak görüşmelere yeniden başlamıştı. Radikal üyeler, İngiltere'den ithalat yapmama antlaşması imzalamayı yeniden teklif etti. Richard Henry Lee, ek önlemler alınmasını istedi, fakat bazıları geri durdu, çünkü "o andaki durumlarıyla Temsilciler Meclisi'ni kurdukları zaman arasında bir ayırım yapılmıştı". Fakat çekimserlikleri uzun sürmedi. 29 Mayıs'ta Boston'dan gelen atlılar diğer koloni merkezlerinden getirdikleri mektuplarla şehre girdiler. İngiltere ile şimdi her türlü ticaretin durdurulmasının teklif edildiği haberini ilettiler. Peyton Randolph, temsilcilerden yirmi beşinin tavsiyesiyle dağıtılmış olan Meclis Üyelerinin, 1 Ağustos'ta toplantıya çağırılmasına karar verdi. Bu davetle de kolonilerde ilk Eyalet Meclisi *(Provincial Convention)* veya Devrim Meclisi doğmuş oldu.

IV. Bölüm

DEVRİM VE KONFEDERASYON

Silâha Başvurulması

Kolonilerde gerginlik ve kargaşa yavaş yavaş artıyordu. Çeşitli şehirlerde İngiliz askerlerinin varlığı, radikal liderlerin eline sıradan halkı tahrik için bir fırsat verdi. 1770'te New York'ta kansız "Golden Hill Savaşı" oldu. Cadwallader Colden'ın sözlerine göre:. "Şehir halkıyla askerler arasında" bir geçimsizlik havası ustaca bir şekilde yaratıldı. Sonunda "bir kısım şehir halkı silâhlanmaya başladı, bunun üzerine askerler arkadaşlarını savunmak için kışlalarından dışarı fırladılar." Ancak ordu subaylarıyla hâkimlerin araya girmesi bir çarpışmayı önledi. Boston'da daha ciddi bir karşılaşma meydana geldi. Pazar günü garnizondan iki alay nöbet değiştirirken, duyulan düdük ve trampet sesi Püriten şehir halkını kızdırdı ve o sırada halktan daha ileri giden bazı kişiler, İngiliz askerlerini alayla yuhaladı ve saldırıda bulundu. Askerlere soğukkanlılıklarını azamî derecede korumaları söylendiği için bu taciz hareketleri giderek daha yüzsüz bir hal aldı. Nihâyet 5 Mart günü iki asker saldırı-

ya uğradı ve halk tarafından dövüldü. Halkı sokaklara çağırmak için çanlar çalındı, gümrük binasına konmuş bir nöbetçiye sövüldü, üzerine buz parçaları ve başka şeyler yağdırıldı. Yüzbaşı Preston ve küçük bir müfreze onu korumak için geldiği zaman, yuhalama ve taşlama arttı. Kalabalık, "Cesaretiniz varsa ateş edin, ateş edin, kahrolun" diye haykırıyordu. Askerler kendilerine hâkim oldular, fakat nihâyet halktan birisinin bir askerî bir sopa darbesiyle yere yıkması üzerine asker doğruldu ve silâhını boşalttı. Bunu genel bir kargaşalık izledi ve öteki askerler de emir alınadan ateş açtılar. Üç kişi öldü ve ikisi de ağır yaralandı. Trampetler, bütün askerleri olay yerine çağırırken vali çıkageldi ve düzeni geri getirdi. Ağır yaralılardan birisi ölüm döşeğinde, "İrlanda'da da böyle başıboş kalabalıklar gördüğünü, fakat ateş etmeden bunlar kadar çok tahammül gösteren az askere rastladığını" söylemiştir. Fakat Boston katliamı birçoklarına İngiliz baskısının o zamana dek en kötü örneği olarak göründü. Bu yıldönümü törenle anıldı ve halk, görülmemiş derecede heyecana kapıldı.

Lord North'un başkanlık ettiği İngiliz kabinesi, bu artan emniyetsizlik ve düşmanlıktan gereken dersi çıkaramadı. 1772' de başka bir anlamlı olay oldu. Rhode Island sularında kaçakçılığa karşı konmuş yasaları uygulamakla meşgul sekiz toplu küçük Gaspee savaş gemisi Haziran ayında Providence yakınlarında karaya oturdu. Bir vatandaşlar grubu gemiye saldırdı, tayfaların üstesinden geldiler ve bu iğrenç gemiyi yaktılar. Nihâyet Townshend Yasaları'yla konan bütün vergiler geri alındı, yalnız çay üzerindeki vergi, kuralın yürürlükte olduğunu göstermek üzere korundu. Kolonilerde çay içen hemen hemen kalmadı ve bundan East India Şirketi malî zorluklara düştü. Şirkete yardım için hükümet 1773'te Amerika'ya çayın çok ucuza gönderilmesini sağladı. Fakat Lord North, kolonilerde *pound*'una üç *penny* oranında alınan vergide ısrar etti, Kral'ın buna otoritenin bir ölçüsü gözüyle baktığını söylüyordu. Fakat bu

deneme doğrudan doğruya Amerikan Devrimi'ne yol açtı. Amerikalılara bir kaçamak gibi görünen bu önlem, şiddetli bir kızgınlık doğurdu. Şirket bu tarafa birçok gemi gönderdi. Her limanda halk direnişe kararlıydı. Charleston'da çay, mahzenlerde kilitlendi. Philadelphia ve New York'ta, çay getiren gemileri gerisin geriye gönderdiler. Boston'da heyecan çok fazlaydı. 16 Kasım 1773'te bizzat Sam Adams yönetiminde Kızılderili kıyafetine girmiş elli kişi kadar bir grup, limandaki gemilere çıktı, 343 çay sandığını açıp denize boşalttı. Şehirde malların imhasını önlemek teşebbüsünde bulunan hiçbir memur çıkmadı. Maine'den Georgia'ya kadar alkışlanan bu tecavüz hareketiyle Boston, Kral'a karşı meydan okumuş oluyordu. İngiliz hükümeti olayı hızla ele aldı.

Kral III. George ve Parlamento'nun çoğunluğu, âsi Boston'u cezalandırmak kararındaydı. Burke ile Chatam, uzlaştırıcı bir yol bulunmasını ısrarla rica etti. Fakat kabine, Parlamento'dan beş kesin yasa geçirdi. Bunlardan biri, çok değer verilen Massachusetts koloni berâtının en liberal ilkelerinden bazılarını kaldırarak onu temelli bir şekilde değiştirdi. Başka bir yasa, Amerika'daki İngiliz ordu kumandanını emrinde dört alayla Massachusetts valisi yapıyor ve halkın evlerine asker yerleştirme iznini veriyordu. Diğer bir yasaya göre, görevlerini yaparken büyük suçlar işledikleri iddia edilen subaylar yargılanmak üzere şahitlerle birlikte İngiltere'ye gönderilebileceklerdi. Bir yasa da tahrip edilen çay için tazminat ödeninceye ve gümrük vergilerinin sadakatle ödeneceğine dair delil oluşuncaya kadar Boston limanını her türlü ticarete kapatıyordu. Nihâyet Québec Yasası, Kanada'nın sınırlarını Ohio'nun kuzeyinde ve Alleghenies'nin batısındaki bütün araziyi içine alacak şekilde genişletiyordu. Bu son önlem cezalandırıcı bir karakterde değildi. Çoktan beri planlanan bu yasa, uzun uzmanlık çalışmalarına dayanıyordu ve doğu-batıda kürk ticaretini daha iyi bir düzene sok-

ma ve Michigan ve Illinois bölgesindeki Fransız Katolikleri, diğer Fransızlarla aynı yönetim altına sokma amacını güdüyordu.

Parlamento'nun bu sert yasaları öfke ve şaşkınlık uyandırdı. Kolonilerarası haberleşme, Komiteleri daha canlı bir şekilde harekete geçirdi. Toplantılar yapıldı, gazetelere makaleler yazıldı, her tarafa broşürler dağıtıldı. Virgina Yasama Meclisi üyeleri Raleigh Tavern toplantısında "Amerika'nın ortak çıkarını" görüşmek üzere bir yıllık kongre toplanması için etrafa davetiyeler gönderdiğinde, buna derhal ve heyecanla yanıt verildi. Virginia Eyalet Meclisi *(Provincial Convention)* delegeler seçti, bunu öteki eyaletler izledi. 5 Eylül 1774'te ilk *Continental Congress,* Georgia hariç bütün koloniler temsil edilmiş olarak Philadelphia'da toplandı. Elli bir delege arasında Washington, Benjamin Franklin ve John Adams gibi yetenekli adamlar vardı. Parlamento özellikle görmezden gelinerek Kral'a, İngiliz ve Amerikan halkına hitap eden kararnâmeler kabul edildi. Kolonilerin haklarını açık ve kesin bir şekilde tespit eden bir bildirge çıkarıldı. Bunda kolonilerin kendilerine ait işler üzerinde "yasa yapma yetkisinin Kral'ın vetosuna tâbi olmak koşuluyla özellikle kendilerine ait olduğunu" kesin bir şekilde beyan ediyorlardı. Bununla beraber, imparatorluğun gerçek çıkarı adına yapılacak dış ticarete ait Parlamento yasalarını kabul edeceklerini de vadediyorlardı.

Fakat hepsinin üstünde olarak *Continental Congress,* İngiliz hükümetiyle ilişkinin kesilmesine yol açacak olan iki tedbir aldı. Bunlardan biri, her tarafa dağıtılarak imzasını koyanları üç ay içinde her çeşit İngiliz mallarının ithalini ve bir yıl içinde West Indies dâhil olmak üzere İngiliz limanlarına her türlü ihracatı durdurma yükümlülüğü altına sokan bir anlaşmanın hazırlanmasıydı. Bu ağır bir fedakârlığı kapsıyordu. Bu takdirde, Virginia plantasyoncuları artık tütünlerini İngiltere'deki tüketicilerine gönderemeyeceklerdi. Massachusettsli kaptanlar, artık kârlı West Indies ticaretiyle meşgul olamayacaklardı. Kolo-

nilerden on biri bu "birliği" tasdik ettiler. New York ve Georgia çekimser kaldı; fakat on üç kolonide de enerjik yerel komiteler bunu uygulama işini üzerlerine aldı. Yemin ettirdiler, anlaşmayı bozanların listelerini ilân ettiler ve bazen kamçılama veya katrana ve tüye bulama cezalarına başvurdular. İkinci önleme gelince bu, Parlamento'nun son kararlarına karşı Massachusetts'in muhalefetini yalnız tasdik etmekle kalmayıp, bu koloni halkına karşı güç kullanıldığı takdirde "bütün Amerika'nın onu direniş hareketinde desteklemesi gerekeceğini" ilân eden âdeta bir ültimatom niteliğinde kongre tarafından kaleme alınmış bir karardı.

Artık çarpışma kaçınılmazdı; ya Parlamento'nun çıkardığı yasalar hükümsüz kalacak veya bunları, uygulama konusunda kuvvet kullanılması gerekecekti. İki taraf da geri çekilemezdi. Parlamento, Massachusetts'in isyan halinde bulunduğunu ilân etti ve isyanı bastırmak için imparatorluk kaynaklarını Kral'ın emrine verdi. Bütün ülkede şimdi silâhlar satın alınıyor ve askerî birlikler eğitim yapıyordu, Boston'da Gage, 1775 baharında emrindeki kuvvetler üzerine bir hücum yapılacağı kanısındaydı. Concord'da bazı yasal olmayan depoları ele geçirmek kararıyla, 18 Eylül akşamı sekiz yüz kişilik bir gücü harekete geçirdi. Amerikan yurtseverleri gözetleme halindeydiler. North Church'ün kulesinde "bir fener Charles River'ın ötesinde bekleyen Paul Rever'a işaret verdi, o da şehir dışındaki halkı harekete geçirmek için dörtnala hareket etti". Savaş hazırlığı yapan çiftçiler, şafakta silâhlarıyla toplandılar ve sonradan Emerson'un yazdığı gibi ilk mermilerini boşalttılar, bunun sesi dünyanın dört bir köşesini çınlattı. Sam Adams çok uzakta değildi. Silâhların patırtısını işittiği zaman şöyle bağırdı: "Bu ne şanlı, ne güzel bir sabahtır."

Devrim Savaşı

Birkaç gün içerisinde disiplinsiz ve yarı silâhlı, fakat müthiş bir yurtsever askerler kitlesi Gage'i ve ordusunu Boston'da sardı. Birkaç hafta içerisinde de son Krallık hükümetleri bütün ülkede devrilmiş bulunuyordu. 10 Mayıs'ta Philadelphia'da artık açıkça âsi bir kurul sıfatıyla toplanan ikinci *Amerikan Kongresi –Continental Congress–* (bununla birlikte Krala son bir uzlaşma müracaatı yapmıştı) Boston etrafındaki askeri "Amerikan *continental* ordusu" halinde teşkilâtlandırmış ve George Washington'ı komutan tayin etmişti. Kanada'ya giden esas geçide hâkim Ticonderoga Kalesi, *Green Mountain Çocukları*'nın lideri olan Ethan Allen yönetimindeki bir güç tarafından ele geçirildi. Boston etrafında Amerikan hatları daraldıkça Gage mevkiinin güneyde Dorchester Heights tarafından kuzeyde Charlestown arkasındaki tepelerden tehdit altına bile gireceğini anladı. 16-17 Haziran günü yurtseverler bu son konumu işgal etmek için önlemler alınca Devrim Savaşı'nın ilk büyük başlangıcını, yani *Bunker Hill* savaşını çabuklaştırmış oldu. Seksen yedi yıl sonra *Bull Run* savaşı gibi *Bunker Hill*de doğrudan doğruya sonuçları itibariyle sonsuz bir öneme sahip olmuştur. Yaklaşık 3500 kişilik bir güç oluşturan Amerikalılar, geceleyin bir taraftan üzerinde bir palanka inşa ettikleri Breed's Hill'de öte taraftan Bunker Hill üzerine yerleşmişlerdi. Şafakta faaliyete geçtikleri gözlemlendi. Gage, bir savaş meclisi topladı. Geride Amerikalıların istihkâmlarını yarıp geçmek mümkünse de Gage, onlara cepheden saldırmaya karar verdi. Bu cesur hareketi, belki de İngilizlerin tam anlamıyla bir savaş vermek için gösterdikleri sabırsızlık ilham etmiş olabilir. Piyadeler Amerikan mevzilerinin altına indiler, bir sıra haline geldiler ve sıcaktan kaynayan bir günde öğleden sonra saat üçte hücuma kalktılar. İçinde üç günlük kumanyayla sırt çantası, mühimmat ve silâhı 125 *pound* çeken bir ağırlık altında tam donanımlı bu

asker, güzel bir düzende yavaş yavaş ilerledi. Siperlerden kırk yarda mesafeye geldikleri zaman Amerikalılar, göğüsleri hizasında ateş açarak müthiş kayıplar verdirdiler. İngilizler geri çekildi, toplandı ve yirmi yardadan tekrar öldürücü bir yaylım ateşiyle karşılaşmak üzere yeniden geldi, bir daha geriledi, tekrar toplandı ve bu defa yurtseverler son iki atışlarını yaparken siperleri geçti. Bu hücum pek parlaktı, fakat lüzumsuz, canice bir hareketti. Donanmanın korumasında Charlestown Neck'i işgal edecek aynı sayıda bir kuvvet, Amerikalıları açlığa mahkûm ederek çabucak teslime zorlayabilirdi. İngilizlerin toplam kaybı 1054 kişi; Amerikalılarınki ise ancak 441 kişiydi.

Bu savaş, Amerikalılara gösterdi ki, gerekli örgütleri ve donanımları olmadığı halde Avrupa'nın en iyi düzenli askerini bile püskürtebiliyorlardı. Dolayısıyla büyük bir kendine güven duygusu kazanmışlardı. İngilizler tarafında komutayı doğrudan doğruya elinde tutan Howe, bu savaştan o kadar tiksinmişti ki, bu yenilgiyi asla unutamadı. Howe, gözden düşerek İngiltere'ye geri çağrılan Gage'in yerine geçtiğinde Amerikan askerini savaşa zorlamakta gösterdiği çekingenlikle İngiltere'nin savaşı kaybetmesine yardım etti.

Amerikalılar Aleyhindeki Koşullar

Mücadele, bütün kolonilerde yapılan savaşlar ve on iki kadar önemli meydan savaşıyla altı yıl sürdü. Birçok kez yurtsever güçler tam bir yenilginin sınırına geldi. Elindeki karışık ve eğitimsiz güçlerden gerçek bir ordu meydana getirmek ve hele bunu bir arada tutmak Washington için çok zordu. Krala bağlılık duygusu her tarafta yaygındı, kayıtsızlık ise ondan daha da yaygındı. New England'da, Virginia'da, Carolinaların bazı bölümlerinde güçlü bir savaş ruhu belirdi. Fakat New York yurtsever olduğu kadar da Toryci göründü. Pennsylvania'da, Quakerlar inançları gereği savaşmazlardı. Öbür taraftan Almanlar

da çiftliklerini terk etmek istemiyorlardı. Kuzey Carolina'da ovadaki halktan nefret eden yayla göçmenleri savaşa Kral taraftarı olarak katıldılar. Kızılderili Creeklerin tehdidi altında bulunan ve Kralın özel bir para yardımından dolayı minnettar Georgia halkının büyük bir bölümüyse mücadeleye karışmadı. En az 25 bin Amerikalı, Krallık için silâh taşıdı. Kral taraftarları özenle ele alınsa, dikkatli bir şekilde düzene sokulsalar ve ustalıkla yönetilseler savaşın sonucu farklı olabilirdi.

Yurtsever güçler, başlangıçta acınacak bir şekilde örgütlendirilmişti. Büyük Frederick'in bir kurmay subayı olan Baron von Steuben, 1778'de durumu düzeltmek üzere bir gönüllü olarak geldiği ve kısa zaman sonra genel müfettiş yapıldığı zaman alaylarda tabur sayısının üçten yirmiye kadar değiştiğini gördü, subayların kalitesi düşüktü, zira bazı kolonilerde güzel sözlü herhangi bir insan, yüzbaşı sıfatıyla halkı komutası altında asker yazılmaya ikna edebilirdi veya rom içkisi veya para aracılığıyla kendini daha yüksek rütbelere seçtirebilirdi. New England'da ve başka taraflarda demokrasi, emir altına girmeme şeklinde anlaşılıyordu. Komutanını bir komşusu olarak tanıyan köylü, ondan emir almaktan hoşlanmıyordu. Öyle ki Washington, Yankeelerin subaylarına, "ancak bir süpürge sopası" gözüyle baktıklarını yazmıştır. Herhangi bir güçlü sorumluluk duygusuyla hareket eden er ve küçük subaylar da çok değildi. İşlerine geldiği zaman süresi dolan devreler için silâh altına girdikleri düşüncesindeydiler. Soğuk kış havaları gelince veya başakların olgunlaşmaya başladığı ve hasat yapacak kimse bulunmadığını işitince veya ülkeyi özleyip karamsarlığa düşünce, ordugâhtan sıvışıyorlardı. Washington, Kongre'den askerlik süresinin uzatılması için ricada bulundu ve buna 1776 Eylülü'nde izin verildi. Fakat bu önlem, hastalığa hiçbir şekilde tam bir çare olamadı. Disiplini sıkılaştırmak için Washington nihâyet Kongre'den, kurallara uymayanları azami beş yüz kamçı ceza-

sına çarptırmak yetkisini savaş-divanlarına vermesini ısrarla istedi.

Birkaç kere ordu neredeyse tamamen eridi. 1776 Martı'nda yurtseverler Boston'ı ele geçirdikten ve Washington ordusunu New York'a naklettikten sonra, elinde görev üstlenebilecek, ancak sekiz bin kişi kaldığını gördü. İngiliz kuvvetlerinin toplamı 35 bin kişiydi ve Howe, Long Island'a en az yirmi bin mevcutla indi. Tabii Flatbush'ta bulduğu küçük yurtseverler ordusunu ezmekte hiçbir zorluğa uğramadı. Karşısında, ancak 1500 kişi kadar kalmıştı ve eğer hızlı hareket etmiş olsaydı onlara karşı tamamen üstün gelebilir ve hepsini ele geçirebilirdi. Fakat fırsatı kullanmadı ve Washington, sis örtüsünden faydalanarak Manhattan Island'a kaçıp kurtuldu. Ondan sonra Manhattan ve White Plains'te yurtseverler yeniden yenilgiye uğradılar. Washington, New Jersey üzerinden geri çekilirken, ordusu neredeyse tamamen erimişti. New York ve New England'daki milis askeri orduyu takım takım terk edip kaçtı. Washington, yiyecek, ağırlık ve toplarından önemli bir bölümünü kaybetti. Delaware ırmağına ulaşmadan New Jersey ve Maryland milis askerleri de onu terk etti. Kış ordugâhına çekildiği zaman yaklaşık 3300 kişisi kalmıştı ki, onların da yarısının dayanacakları kuşkuluydu. Ancak onun Trenton ve Princeton'da vurduğu darbelerde gösterdiği cesaret ve ustalığı, o kış ülkeyi kurtardı. 1777 seferine Toryler'in üç darağacı yılı dedikleri yıl, o, 11 bin kişilik bir orduyla başlayabildi. 24 Ağustos 1777'de, Philadelphia'dan o zamanki bir yazara göre "kılıksız, sefil, çıplak ayaklarla" geçtiği zamanki kuvveti işte bu kadardı. Howe, talimli yirmi bin askeriyle Philadelphia üzerine yürüdü ve Germantown'da yenilen Washington geri çekilmeye mecbur edilerek George vadisinde acı bir kış geçirdi.

Yurtseverler, savaşı gerektiği gibi finanse etmek bakımından yeteneksizlikleri nedeniyle de çok zor engellerle karşılaştılar. Tahvil çıkarmak için hiçbir yol yoktu. Vergi koymak söz konu-

su olamazdı. Bütün Amerika'yı kapsayan vergi koyma yetkisine sahip hiçbir kuruluş yoktu, Kongre vergi toplamak için on üç devletten talepte bulunmak zorundaydı. Eyaletler ise kıskanç, cimri ve kötü yönetildikleri için istemeyerek de olsa yetersiz yardımda bulundular. 1784'e kadar eyaletler tarafından ortak ulusal hedefler için vergi olarak toplanan paraların toplamı nakit bedel olarak altı milyon dolardan azdı, başka deyişle bu, adam başına on iki dolara varmıyordu. Borçlanmalarsa yeterli derecede büyük miktarlar getirmedi, iç borçlanma yaklaşık on iki milyondu; dış borçlanma (başlıca Fransa, Hollanda ve İspanya yardım ettiler) sekiz milyona yakındı. Birleşik Devletler, Devrim savaşında başlıca kâğıt para kullanmak zorunda kaldı.

İlk ve son defa olarak ülkeyi kâğıt para kapladı. Bu para o kadar hızla değerini kaybetti ki, resmî değerler yaklaşık 240 milyona yükseldiği halde gerçekte hazineye nakit olarak 38 milyon civarında bir para sağladı. 1781 baharına gelindiğinde bu kâğıt paranın değeri sıfıra o kadar yaklaşmıştı ki, berber dükkânları bunlarla kaplanıyordu ve seferden dönen şakacı denizciler kendilerine ücret olarak verilen değersiz para destelerini alıp kendilerine ondan elbise yaptırıyorlar, bu paçavra süs içinde sokaklarda dolaşıyorlardı. Doğal olarak değerini kaybeden kâğıt para, büyük bir adaletsizlik, hoşnutsuzluk ve kargaşalık sebebiydi. Pelatiah Webster şunu yazmıştır: "Kâğıt para, yasalarımızın hak ve adalet temelini çürütmüş, onları baskı makinesi haline getirmiş, yönetimin âdilliğini bozmuş, kâğıt paraya güvenen binlerce insanın servetini mahvetmiş, ülkemizde ticaret, ziraat ve sanayiyi gevşetmiş ve halkımızın ahlâkını bozmaya kadar gitmiştir."

Yurtseverlerin davası her koloni tarafından Kongre'ye karşı gösterilen güvensizlikten ve onların birbirine karşı kıskançlığından da çok zarar görmüştür. Güçlü bir merkezî hükümet kurmak âdeta imkânsızdı. Koloniler merkezî bir kontrole karşı isyan halindeydiler ve yerel yönetimden başka bir şeye inanmı-

yorlardı. Bundan başka yurtseverlik ateşinin ilk parlayışı geçtikten sonra, aralarında kardeşlik duygusundan az şey kalmıştı. Virginialılar, kaba, açgözlü ve aşırı demokratik tasarılar peşinde koşan bir sürü gözüyle baktıkları Yankeelerden hoşlanmıyorlardı. Hattâ tedbirli Washington bile onların kabalığından bir yazısında küçümsemeyle söz etmiştir. Yankeeler de güneylileri kibirli ve aristokratlığa eğilimli görüyorlardı. Her koloni o kadar kendi başına bir hayat sürmüştü ki, John Adams, *Continental Congress*'e gelirken New York ve Pennsylvania'nın önde gelen liderlerinin adlarını şöyle böyle biliyordu. Kongre, ordu ve hazineye yardım yapılması için dizleri üzerinde yalvarmak zorunda kalıyor ve çoğu zaman bu yalvarmalara da aldıran olmuyordu. Bununla beraber John Paul Jones, cüretle İngiliz sularına akınlar yaparak az zaman içinde bazı göze çarpan başarılar kazandı. 1778'e kadar İngilizler Okyanusta genel hâkimiyeti ellerinde tuttu, fakat ondan sonra bu hâkimiyeti, ancak kısmen devam ettirebildiler. Bin beş yüz millik bir kıyı hattı üzerinde hemen hemen nereden isterlerse saldırabilirlerdi. Ellerinde bol bol malzeme ve para vardı. Amerika'ya otuz binden fazla ücretli Alman askeri getirdiler ve subayları, askerlik işlerinde üstün bir eğitim ve öğretim almışlardı. Başlangıçta güvenle zaferi beklemeleri kadar doğal bir şey olamazdı.

Amerikalıların Üstünlükleri

Fakat Amerikalıların önünde engeller olduğu gibi büyük avantajlar da vardı, sonunda bu avantajlar terazinin kefesini onların lehine eğdi. Bu avantajlardan biri bizzat mücadele sahnesindedir. Amerikalılar, İngiltere'den üç bin mil uzakta, büyük kısmı hâlâ insan yüzü görmemiş veya çok seyrek bir şekilde iskân edilmiş kendi ülkelerinde savaşıyorlardı. Bir ordu bir yerde yenilebilir; fakat başka biri yüzlerce mil ötede ortaya çıkabilirdi. İngilizler için bu kadar vasi bir araziyi el altında tutmak olağa-

nüstü zor bir işti. Uçsuz bucaksız Okyanus üzerinden asker ve malzeme nakletmek çok masraflı ve güçtü. Bütün İngiliz ordusunun Londra'dan sevk ve idaresi de imkânsızdı. Başka bir üstünlük de Amerikan askerinin çok tehlikeli bazı anlarda gösterdiği üstün savaşçılık ruhuydu. Av izinden ve sapan izinden yeni ayrılmış kendi başına yaşamasını ve dolaşmasını seven bu çiftçi askerler, çoğu zaman insanı çileden çıkarıyorlardı, fakat bazen de yüksek duygularla dolu insanlar gibi savaşmışlardı. 1777'de Burgoyne'nin ordusunu yok etmek için toplanmış olan Kuzeyli askerlerle, 1780-81 yıllarında art arda yenilgiye uğrayan, fakat son zaferi elde edinceye kadar yeniden saldırıya girişen güneyli askerler, vatan sevgisiyle hareket eden çiftçilerin asla yenilmeyeceğini ortaya koymuştur. 1778'den sonra kendini gösteren başka bir avantaj da İngiltere'ye karşı intikam duygusuyla yanan Fransa'nın ittifakıdır. Bu ittifak asker, para ve teşvik sağlamış ve son anda Amerikan sahillerinde kontrolü temin etmiştir. Yurtseverlerin lehinde olan şeylerin başında Burgoyne, Howe ve Clinton'ın İngiliz askerini çok kötü idare edilmesini de saymak gerekir. Wolfe, o sırada hayatta değildi ve henüz Wellington da ortaya çıkmamıştı.

Amerikalıların her şeyin üstünde gelen avantajı komuta bakımındandı, zira Amerikalıların George Washington'ı vardı. Yetenekleri hakkında fazla bir şey bilinmeden Kongre tarafından komutanlığa seçilen Washington, kendini tamamen yurtseverlerin davasına adadığını, onun en iyi rehberi ve dayanağı olduğunu ispat etti Washington dar askerî konularda eleştirilebilir. Hiçbir zaman modern bir bölükten daha büyük bir orduya komuta etmedi, birçok yanlışlıklar yaptı ve tekrar tekrar yenildi. Bununla beraber kırk üç yaşında komutayı ele alan Washington, bu savaşın ruhu oldu. Bu plantasyon sahibi ve sınırlarda hizmet görmüş albay, yurtseverliği, sakin ileri görüşlülüğü, telâşsız manevi cesareti dolayısıyla bu savaşın ilham veren bir ruhu olmuştur. Çünkü o en kaygılı, sade birisi de olsa temkini-

ni veya karar verme yeteneğini kaybetmedi, çünkü o teşebbüsle tedbir ve ihtiyatı birleştirmesini biliyordu, çünkü dürüstlüğü, yüceliği ve cömertliği hiçbir zaman eksik olmadı, metaneti asla sarsılmadı. Darbeyi vuracak zamanın gelmesini beklemeyi bilirdi, böylece onun uyanıklığı kendisine *Fabius* unvanını kazandırmıştır.

Hain Charles Lee'nin Monmouth savaşında şahin gibi sabrı taşırıldığı zaman korkunç bir hiddete kapılabilirdi. Fakat kendine tam mânâsıyla hâkim olmasını bilirdi, o derecede ki, sonraki yıllarda Wayne'in Kızılderililere karşı uğradığı müthiş bozgun haberi kendisine bir başkanlık ziyafet sofrasında ulaştırıldığı zaman, misafirlerine heyecanını hissettirmedi. Her şeyde inceden inceye hesapçı davranan Wayne, askerlerini sert idare eder, orduda suçları sert bir şekilde cezalandırırdı. Fakat adaleti ve askerlerine bağlılığı onların kendisine tam sadakatini kazandırmıştı, Newburgh'de maaşları verilmemiş hoşnutsuzluk içindeki askerlerine: "Beyler, gözlük, takımama müsade ediniz, zira ülke hizmetinde yalnız saçlarım ağarmakla kalmadı, gözlerimi de kaybettim" hitabıyla söze başladığı zaman orada bulunanlardan birçoğu gözyaşlarını tutamadılar. Onun özelliğini göstermek bakımından kayda değer ki, devrim sırasındaki hizmetlerine ait masraftan başka hiçbir ücret kabul etmedi, o bu masrafların inceden inceye hesabını tutmuştu. Savaş son bulduğu zaman Romalı Cincinnatus gibi sevgili çiftliğine gitmekten başka bir şey düşünmedi, çiftliğini Amerika'da en iyi çiftlik haline getirmek arzusunu besliyordu. "Ziraat, hayatımda daima en sevdiğim eğlencem olmuştur" diye yazıyordu. Fakat gene göreve çağrıldı. Cumhuriyetin bazı başka kahramanlarından daha az insani cazibesi olmakla beraber karakterinin selâmeti, hedeflerinin sabit yüceliği, düşüncelerindeki genişlik ve derinlik bakımından daima üstün kalmıştır. Goldwin Smith haklı olarak işaret etmiştir ki, devrimin en güzel üç şeyi "Washington ka-

rakteri, Forge vadisinde ordunun davranışı ve Krala sadık kalanların saf duygularıdır."

Bağımsızlık

"İngilizlere özgü haklar" ve sadece şikâyetlerin düşüncesi namına bir mücadele şeklinde başlayan bu savaş, bir yıldan kısa bir süre içerisinde bağımsızlık savaşı haline geldi. Başlangıçta Kongre, Krala bağlılığını hararetle ilân etti; fakat kan dökülmesi ve tahribatla ortaya çıkan öfke, III. George'un amansız davranışının doğurduğu kin ve nefret ve nihâyet kendi geleceğini kendi belirlemenin Amerikalıların doğal hakkı olduğu düşüncesi, onları kısa zaman içinde kesin ayrılık düşüncesine götürdü. Daha 1776'da Washington'ın ordusu ayrı bir Amerikan bayrağı kullanmaya başladı. Aynı zamanda İngiltere'den yeni gelmiş Thomas Paine adında çok yetenekli radikal bir gencin yazdığı *Common Sense* adlı broşür derin bir etki yaptı. O bağımsızlığın tek çare olduğunu, ne kadar geciktirilirse, kazanma şansının o kadar güç olacağını ve ancak bunun Amerikan birliğini mümkün kılacağını iddia ediyordu. Haziran ayı geldiğinde Kongre'nin birçok üyesi sabırsızlanmaya başladı. Virginialı bir delege Richard Henry Lee, bağımsızlık için bir karar sureti sundu, bunu John Adams destekledi. Bunun üzerine beş kişilik bir komite –Thomas Jefferson komitenin düşüncelerini kaleme almakla görevlendirilmişti– resmî bir bağımsızlık bildirgesi meydana getirdi. Kongre bunu 2 Temmuz'da kabul ederek 4 Temmuz'da ilân etti.

Çığır açan bu belgeyi yazan ve kabul eden kimseler, sadece bir bağımsızlık ilânıyla yetinmemişlerdi. Bu bildirgede onlar "İnsanlık âleminin düşüncelerine karşı gerekli saygı" nedeniyle düşüncelerini açıklıyor ve "kendilerini ayrılığa zorlayan" nedenleri ve bunu meşru gösteren ana düşünceleri" ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışıyorlardı. Sayılan yirmi beş otuz kadar ne-

den de bizatihi böyle kesin bir hareketi meşru göstermek üzere sıralanmış değildi. Daha çok III. George'un "onları mutlak bir baskı yönetimi altına düşürmek" amacını kanıtlamak için sayılmıştı. Şu nokta önemlidir ki, Amerikalılar milli tarihlerinin tâ başında belli prensiplerle açıklanmış bir fikir manzumesine dayanmışlardır.

Bu belgede ölümsüz bir ifadeye kavuşan bu yönetim ilkeleri nelerdir? Jefferson şöyle yazıyordu: "Biz şu gerçeklerin açık olduğu görüşündeyiz: Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır, onları yaratan Tanrı kendilerine vazgeçilemez bazı haklar vermiştir, bu haklar arasında yaşama, özgürlük ve refahını arama hakları yer alır, bu hakları korumak için insanlar arasında meşru, iktidar hak ve yetkilerini yönetilenin rızasından alan hükümetler kurulmuştur. Herhangi bir hükümet şekli, bu amaçları tahrip eder bir nitelik kazanırsa, onu değiştirmek veya kaldırmak ve temelleri kendi güvenlik ve refahlarını sağlamaya en uygun görünecek ilkeler üzerine dayanan, güç ve yetkiyi aynı amaçla örgütleyen yeni bir hükümet kurmak o halkın hakkıdır."

Bu satırlardaki şey, doğal olarak demokrasinin felsefesinden, o zamana kadar asla bu kadar veciz ve bu kadar güzel bir şekilde ifade edilmemiş olan bir halk yönetimi felsefesinden ibarettir. Amerikalıların söylediğine göre, bazı apaçık gerçekler vardır ki, normal hiçbir insan bunlardan kuşku duymaz, insanların eşit yaratıldığı gerçeği, bütün insanların Tanrı katında ve yasalar önünde eşit oldukları gerçeği vardır. Muhakkak ki, bizzat Jefferson'ın yazdığı gibi Amerika'da yoksul-zengin, kadın-erkek, zenci-beyaz arasında eşitsizlikler vardı. Fakat bir toplumun yaşayışında bir ideali tamamen gerçekleştirememiş olması, bu ideali değerden düşürmez, bir kere ilân edilen eşitlik inancı, Amerikan düşüncesinde bir maya gibi daima etkisini göstermiştir. Bildirgede ilân edilen başka büyük bir gerçek de, insanların birtakım "vazgeçilemez" haklara sahip olduklarıdır. Bunların arasında da yaşam, özgürlük ve herkesin kendi mutlulu-

ğunu araması hakları gelir. Bunlar, bazı yardımsever hükümetler tarafından insanlara bağışlanmış ve o hükümetlerin keyfine tâbi haklar değildir. Bunlar, her insanın doğarken beraber getirdiği ve kaybetme imkânı olmayan haklardır. Bu ilke de, Amerikalıların ve başkalarının zihinlerine bir maya gibi etki bıraktı ve onların otoriteye karşı davranışlarını değiştirdi. Gerçekten Bildirge, hükümetlerin her şeyden önce bu hakları güvence altına almak için kurulduklarına işaret ediyordu. Burada, sözleşme ilkesine dayanan hükümet teorisini buluyoruz. Bu teoriye göre, eskiden insanlar "doğa durumunda" yaşıyorlardı, bu durumdayken sürekli tehlike içindeydiler, kendilerini himaye altına almak için bir araya geldiler ve hükümetler kurdular. Bu hükümetlere, ancak kendi hayatlarını, özgürlüklerini ve mallarını koruyacak kadar güç ve yetki verdiler. Kısacası insanlar, hükümetleri kötülük değil, iyilik yapmaları; kendilerine zarar vermeleri değil, kendilerini korumaları için meydana getirdiler. Bir hükümet, koyduğu amaçları yerine getirmekten âciz kaldığı andan itibaren, artık insanların destek ve itaatine lâyık değildir.

İnsanlar, hükümetleri kurdukları gibi onları ortadan kaldırmak yetkisine de sahiptirler. Zira kötü bir hükümeti değiştirmek veya ortadan kaldırmak ve yenisini kurmak onların hakkıdır. Gerçekten kısa zaman sonra bunun sadece bir teoriden ibaret olmadığını da ispat ettiler. Hattâ henüz devrim olduğunda, savaşın gerginliği ve kargaşalığı içinde bu düşüncenin yaşayan bir gerçek olmasını üstlendiler. Siyasi toplantılar halinde bir araya gelerek, hukuken eski hükümetlerini kaldırdılar ve yenilerini kurdular. Anayasalarına yaşam, özgürlük ve mutluluğun sağlam garantilerini yazıyla koydular. Yüzyıllarca sadece felsefecilerin malı olan düşünceleri felsefe alanından alıp yasa haline getirdiler.

Harekât ve Savaşlar

Savaşın, büyük kesin karşılaşması askerî anlamda dönüm noktası Saratoga Savaşı olmuştur. 1777 başlarında İngilizlerin Kanada'da büyük güçleri ve New York'ta, Howe komutasında güçlü bir orduları vardı. Bu askerî birlikler New York'ta toplanabilseydi, krallığın savaş meydanında iyi donatılmış 35 bin düzenli askeri olacaktı. Enerjik bir İngiliz komutanı bu orduyu 1864'te Grant'in Virginia'da Lee'ye karşı yaptığı gibi New Jersey'de Washington'ın sekiz bin koloni askerinden oluşmuş küçük ordusuna karşı fırsat vermeden sürekli darbeler vurmak üzere kullansaydı, devrim hemen hemen kesin olarak bastırılmış olurdu. Washington'ın en çok korktuğu şey, kendisini yok etmek üzere İngiliz kuvvetlerinin bu şekilde toplanmasıydı. Fakat izin alarak İngiltere'ye gitmiş olan Burgoyne'nin yanlış önerilerine uyan Londra'daki resmî makamlar, kuvvetlerini ayrı tutmaya karar verdiler. Burgoyne idaresinde bir ordu Kanada'dan güneye doğru Hudson nehri üzerinde, nehir nakliyatının başlangıç noktası olan Albany'ye yürüyecekti. New York'taki Howe'un ordusu ise Hudson nehri boyunca kuzeye Albany'ye doğru hareket edecekti. Kral bu planı onayladı. Böylece bu ortak sefer kurulunun kuzeydeki yarısını saldırıya geçirmek üzere Londra'dan Kanada'daki makamlara tam talimat gönderildi; fakat Howe'a hiçbir kesin talimat gönderilmedi, o da Albany yerine Phildelphia'ya doğru harekete geçti.

Burgoyne planının temel eksiği, İngiliz kuvvetlerinin karşı konulması imkânsız birleşmesini sağlamamasıydı. Başka bir temel eksiği de şuydu: Kuzey ordusu Amerikan toprağına girdiği takdirde, üssünden fazlasıyla uzak düşmüş olacak Burgoyne, New York eyaletinin yukarı kısımlarında Fort Edward'a ulaştığında Montreal'den 185 mil uzaklaşacaktı ve ileri doğru her adım kendisiyle ikmal kaynakları arasında daha zor bir arazi koyacaktı. Erzakını etrafındaki araziden bulması gerekiyordu.

Bugünkü Vermont'un güney kısmında Benninglon'da küçük bir milis kuvveti tarafından korunan büyük miktarda ekmeklik erzak ve davar bulunuyordu. Bunları ele geçirmek ve yazdığına göre "Amerika'daki en faal ve âsi insanların kaynaştığı ve sol kanadında patlak vermeye hazırlanan bir fırtına gibi duran" bölge halkına bir darbe indirmek amacıyla Bennington'a 1300 kadar Almanla başka kuvvetler gönderdi. Bunlar başlarına belayı sarmışlardı. Fransız savaşı gediklilerinden biri olan John Stark'ın komutasında iki bin kişilik bir kuvvet halinde toplanan New England'ın çiftçi askerleri, onlara karşı tam bir üstünlük kazandı.

Bu sırada hızla büyüyen bir Amerikan ordusu Burgoyne'un esas kuvvetini Yukarı Hudson nehri üzerinde karşıladı. 19 Eylül 1777'de *Freeman's Farm*'da iki ordu karşılaştığı zaman Amerikalılar 9000; İngilizler ise 6000 kadardı. Başka karşılaşmalar Burgoyne'un kötü durumunu büsbütün kötüleştirdi. Kısa sürede Amerikan ordusu yirmi bin mevcuda yükseldiği halde o, ağır kayıplar veren kuvvetleriyle yorgun düşmüş bir vaziyette ıssız arazi içinde sürüklenip kaldı. 17 Ekim'de her taraftan çevrilmiş olan ordusu silâhlarını bıraktı. Burgoyne, bir orduyu üssünden yaklaşık iki yüz mil uzakta, düşman kuvvetlerle dolu vahşi bölgeye götürme deliliğini göstermişti.

Burgoyne'un hezimeti çeşitli sonuçlar doğurdu. Bir darbede Kralın Amerika'daki kuvvetlerinin dörtte birine yakın bir kısmı kaybedilmişti. Hudson ırmağı şimdi sürekli olarak Amerikan kontrolü altına girmişti. Yurtseverler yeniden cesaretlendiler. Paris'te Benjamin Franklin, Dışişleri Bakanı Vergennes'i kararlılık ve cesaretle Amerikalılara yardım göndermeye ikna etmek için uğraşıyordu. Howe'un Philadelphia'da olduğu ve Burgoyne'nin Ticonderoga'yı aldığı haberleri gelince Fransızların ilgi ve hevesi soğumuştu. Fakat Saratoga'dan haber gelince, söylendiğine göre Franklin'in arkadaşı Beaumarchais, Krala haberi ulaştırmak için sevinçle koşarken kolunun çıkmasına

neden olmuştu. 6 Şubat 1778'de Fransa ve Birleşik Devletler bir ittifak antlaşması imzaladı. Bu durum, savaşa tamamen yeni bir boyut kazandırıyordu. Kongre, daha önce Amerika'ya hangi sıfatla olursa olsun hizmet etmeye kendi imkânlarıyla gelmiş olan kahraman Lafayette'i tümgeneral tâyin etmişti. Daha önce Fransa ve İspanya kralları gizli antlaşmayla borç vermişler ve bununla büyük miktarda silâh ve cephane satın alınmıştı. Şimdi Fransızlar, Washington'ı güçlendirmek için Rochambeau komutasında Amerika'ya altı bin mükemmel asker göndermeye hazırlanıyorlardı. Eskisinden daha büyük miktarda para ve levazım sağladılar. Fransız donanmalarının harekâtı, İngilizlerin Amerika'daki askerine levazım göndermekteki sıkıntısını fazlasıyla artırdı. İngilizler kuzeyi ele geçirmekte başarısızlığa uğrayınca güneye döndüler. Bütün planları, açıkça zayıf olan Georgia'yı ele geçirmek, yolları üzerinde kral taraftarlarının yardımını alarak önüne geçilmez bir şekilde kuzeye doğru ilerlemekti. 1778'in son günlerinde ve 1779'da Georgia'nın ve Güney Carolina'nın iç bölgelerini işgal ettiler. Amerikalılar duruma çare bulmak için General Benjamin Lincoln'ı gönderdiler. Fakat o, kendisinin Charleston'da kapanıp kalmasına izin verdi ve 1778 Mayısı'nda İngilizler beş bin adamıyla onu ve Güney'in bu önemli limanını ele geçirdiler. Bu, devrimin maruz kaldığı en ağır darbelerden biriydi. Bütün Güney Carolina kısa zaman içinde istilaya uğradı. İkinci bir Amerikan generali, "Saratoga Kahramanı" Horatio Gates, bu istilayı durdurmak için Güney'e gitti. Fakat yarısı yeni savaşa girmiş milislerden oluşmuş üç bin kişilik küçük ordusu Lord Cornwallis tarafından Camden'de tam bir bozguna uğratıldı (16 Ağustos 1780). Kayıplarının toplamı ölü, yaralı ve esir olarak iki bine varıyordu. Gates'e gelince, o firar yolunu tutarak, ancak iki yüz mile yakın bir mesafe katettikten sonra durdu.

Fakat Kings dağında Batı Carolina'dan gelmiş Kral taraftarları, Amerikalılardan oluşan yurtsever bin kişilik bir ordu tara-

fından bozguna uğratıldı. Nihâyet üçüncü bir Amerikan komutanı, haleflerinden çok daha yetenekli olan Nathaniel Greene, Güney'de göründü. O da yenildi (Guilford, Courthouse'da, 1781 başlarında), fakat uzun ve hızlı yürüyüşlerle kayda değer bir ustalık gösterdi. Gerçekten dokuz ay içinde dört önemli savaş kaybettiyse de İngiliz askerlerini yıprattı ve yerli halkın gösterdiği düşmanlıkla birlikte onun tehditleri nihâyet İngilizleri gerisin geriye Charleston ve Savannah'ya sığınmak zorunda bıraktı. Washington gibi Greene de çarpışmaları kaybetti, fakat seferleri kazandı.

Greene, Aşağı Güney'i düşmandan temizlerken, başka bir İngiliz ordusunun son günleri yaklaşıyordu. Cornwallis, ilkbahar sonuna doğru Cape Fear bölgesini bırakmış Virginia'da ihanet eden Benedict Arnold'un ordusuyla birleşmek üzere kuzeye hareket etmişti. Lafayette komutasındaki Amerikan kuvvetlerini sonuçsuz kovaladıktan sonra York nehri ağzında Yorktown'a çekildi ve burayı sağlamlaştırdı. Bu sırada Washington'ın emrinde New York yakınında altı bin; Rochambeau'nun emrinde Rhode Island Newport'ta yaklaşık beş bin kişi bulunuyordu. Tam Cornwallis sahile çekildiği sıra, West Indies'te Fransız amirali De Grasse'dan işbirliği yapabileceği teklifi geldi. Washington, bu fırsatın değerini hakkıyla takdir etti ve büyük bir zekâ göstererek bundan yararlanmaya karar verdi. Olağanüstü hızlı bir yürüyüşle on altı bin kişilik ortak Fransız-Amerikan ordusunu Yorktown önüne getirdi. Cornwallis'in sekiz bin kişilik ordusunun geri hattı deniz tarafından De Grasse'ın donanması tarafından kesilmişti. Şehrin dış istihkâmları ele geçirildi. İç savunma mevzileri, Amerikan topçusunun sürekli ateşiyle yıkıldı. 9 Ekim'de İngiliz generali kılıcını Washington'a gönderdi, o da general Lincoln'e kılıcı alması emrini verdi. İngiliz askerî bandoları, *Dünya Altüst Oldu* marşını çalarken silâhlarını bıraktı.

Savaş, şimdi hemen hemen bitmiş sayılabilirdi. Fakat bir süre daha Kral George yenilgiyi kabul etmek istemedi. Bununla beraber 1782'de bütün Güney limanları terk edildi ve kısa zaman sonra Krallık kuvvetleri otoritesini, ancak bir şehirde, New York'ta, kışla borazanlarının duyulabileceği bir alan içinde uygulayabilecek hale geldi

Barış ve Antlaşması

1783'te savaşa son veren antlaşmada Büyük Britanya cömert davrandı. Hükümeti istescydi sınırlar konusunda zor bir pazarlığa girişebilirdi, Rodney komutasındaki İngiliz donanması tam bu sırada, West Indies'te kesin bir zafer kazanmıştı ve New York'ta bulunan İngiliz kuvvetlerini yerinden atmak mümkün görünmüyordu. Gerçekten George Rogers Clark komutasındaki Amerikan tüfekli askerleri, bugün Indiana, Illinois ve Michigan adı taşıyan bölgelerde İngiliz karakollarını ele geçirerek Ohio nehrinin kuzeyindeki vahşi araziye dalmışlardı. Amerikan delegeleri Benjamin Franklin, John Adams ve John Jay'le müzakerelere girişen İngiliz büyükelçisi Shelburne, bu fetihlerin hemen yakınından geçen bir hattın sınır olmasını isteyebilirdi. Fakat bunun yerine, kuzey sınırı az farkla bugünkü sınır hattını izleyerek Allegheines ve Mississippi arasındaki bütün araziyi yeni cumhuriyete bıraktı. Diğer taraftan Florida'yı, İspanya'ya teslim etti ve Amerikalılara Kanada sahillerinde geniş balık avlama hakları tanıdı.

Bu cömertlik semeresini gösterdi. İngilizler, Kuzeybatı arazisinin büyük bir kısmını elde tutmaya çalışsaydı, Eyaletler'le zaten var olan çatışma devamlı ve ciddi bir hale gelebilirdi. Cumhuriyetin doğal yürüyüş yönü batıya doğruydu ve onun genişleme gayretleri bu yönde kendini göstererek nihâyet Fransızları Louisiana'yı ve Meksikalıları Rio Grande kuzeyindeki bölgeyi terk etmeye zorladı, fakat özellikle 1815'ten sonra İngi-

liz İmparatorluğu'nu az rahatsız etti. Kanada ve Birleşik Devletler, Pasifik Okyanusu'na doğru yan yana genişlediler ve bugün, sıkı dost ve müttefik olarak kıtanın en iyi bölümünü elleri altında tutmaktadırlar.

Demokrasinin Gelişmesi

Amerika, dış ilişkilerinde anılmaya değer bir devrim başarmıştı. Fakat içeride de aynı derecede önemli bir değişiklik meydana gelmişti. İngilizlerle ilişkiyi kesmek kadar önemli bir olay, bu yıllarda Amerikan toplumunda oluşan bu derin değişikliktir. İngiltere'den ayrılma, elbette siyasi demokrasi bakımından doğrudan doğruya bir kazanç demekti. Valiler şimdi Kral tarafından değil, halk tarafından seçiliyorlardı. Yasama Meclisleri'nin âyan kamarası, atamayla değil seçimle oluşturuluyordu ve halkın arzu ettiği yasalar bir vetoyla reddedilmek tehlikesinden artık kurtulmuştu. Oy hakkını genişleten ve temsil sistemini daha âdil bir hale getiren iç reform da aynı derecede önemliydi. Pennsylvania'da, 1775-76'da iki demokratik önlem lehinde çok güçlü bir arzu kendini gösterdi: Bunlardan biri, uzun zamandır önem verilmeyen batı *county*'lerine Meclis'te nüfuslarıyla oranlı temsilci bulundurma hakkını veriyor, diğeri seçme hakkını küçük bir imtiyazlı sınıfa veren mal sahibi olma ve o yerde belirli bir zaman oturmuş olma şartlarını kaldırıyordu. Bu iki reform da kesin olarak gerçekleşti. 1776 Martı'nda Yasama Meclisi'ne çoğu batı bölgesinden 17 yeni üye katıldı ve kısa sürede oy hakkı, vergi ödeyen her erkeğe oy kullanmayı mümkün kılacak şekilde genişletildi. Bazı eyaletlerde, örneğin Virginia'da eskiden gelip yerleşmiş gruplar yasama meclisinde hâlâ âdil olmayan bir üstünlüğü sürdürüyorlardı; Massachusetts gibi yerlerdeyse oy için emlak sahibi olma koşulu aranıyordu. Buna karşılık Pennsylvania, Delaware, Kuzey Carolina, Georgia ve Vermont'ta oy verme hakkı için bütün kayıtlar kaldırılmıştı;

öyle ki, bundan hoşlanmayan bir muhafazakârın söylediği gibi vergi ödeyen "orman ayısı" da oy verebilirdi.

Kral taraftarlarının dağılması, demokrasi için başka bir kolaylık sağlamıştır. Birçok muhafazakâr ve emlak sahibi *Toryler*, Dorothy Hutchinson'ın ifadesiyle "pis avam kalabalığı"na karşı nefret duymuşlardı. Eski düzene tamamen bağlı olan *Toryler*, hor görme ve kederle karışık bir duygu içinde ülkelerini terk ettiler. Howe, Boston'ı boşalttığı zaman yaklaşık bin kadar Kral taraftarı Amerikalı, onunla beraber gemiye bindi ve bir süre sonra bin kişilik ikinci bir grup "Hell, Hull, Halifax" sloganıyla onları izledi. New York eyaletinde hemen hemen bütün önemli emlak sahipleri *Toryler*di. İngilizler, Charleston'ı boşalttıklarında, ayrılan Kral taraftarları ve yüz gemilik filonun büyük bir hilâl şeklinde körfeze doğru yelken açması, gerçekten muhteşem ve trajik bir manzara görünümündeydi. Yukarı Kanada ve *Maritime Provinces* altmış binden fazla mülteci kabul etti, diğer taraftan West Indies'e daha binlerce ve İngiltere'ye üzgün dönen bir sürü insan sığındı. Birisi, "Biz hepimiz huzura kavuştuğumuz zamana kadar İngiltere'de Amerikan süprüntüsü olmayan bir köy, parmakla gösterilecek" diye yazıyordu. Toryler'in ayrılışından sonra, yurduna bağlı, çalışkan çiftçiler, esnaf ve sanatkârlar kendi istedikleri gibi bir uygarlık yaratmakta artık serbestlerdi. Yüksek âdap, amaçsız bir hayat ve kültüre oranla çalışkanlık, gösterişsiz bir şekilde kendi varlığını sürdürmek daha önemli sayılmaya başladı. Atılgan tüccar ve spekülatör, Amerikan toplumunda daha önde gelmeye başladılar. Herkes eşit sayılıyor, herkes kazanç için telâşla çalışıyor ve hemen hemen herkes daha çok dolar kazanmaya bakıyordu.

Ayrıcalıkların dayandığı üç temel kuruma karşı başarılı bir saldırı, demokrasiye doğru yeni bir hamle kazandırdı. Bunlar da mirasın büyük oğula geçmesi ve arazinin istenildiği gibi vârisler arasında parçalanmaması ve bölüşülmemesi kuralının geçersizliği, Toryler'e ait büyük çiftliklerin parçalanması ve Ang-

likan Kilisesi kurumlarının var olduğu her yerde ortadan kaldırılması ilkesiydi. Virginia, büyük oğul veraseti ve mirasın bölünmezliği kurallarının en köklü şekilde yerleştiği koloniydi. Bu kuralların uygulanması sonucunda orada büyük aile çiftliklerinin muhafazası olduğu gibi sağlanıyordu. Jefferson'ın yazdığı *Virginia Notları* adlı kitapta söylediği gibi bu sayede eyalette "bir eşraf sınıfı halinde teşekkül etmişti, malikânelerinin ihtişam ve lüksüyle temayüz eden" belirli büyük aristokratik aileler meydana çıkmıştı. Westover, Shirley, Tuckahoe ve başka malikânelerin sahipleri şahane malikâne arazilerinde yaşıyorlardı. Thomas Jefferson, Virginia Yasama Meclisi'nde toprak mirasının bölünmezliği kuralına savaş açtı ve 1776'da hemen hemen ilk saldırısında onu kaldırttı. Bundan sonra her çeşit arazi kayıtsız şartsız satışa tâbi tutulabilirdi. 1785'te Jefferson, büyük oğlun miras hakkı kuralını da kaldırtmayı başardı. Birisi, en büyük oğlun hiç olmazsa çift hisse sahibi olmasını teklif etti. Buna karşı Jefferson, "hayır, tâ ki o yiyeceği yemeği de iki katı yesin ve iki katı çalışsın" dedi. Bundan bir süre sonra Brissot da Virginia'yı ziyaret ettiği zaman şunu kaydedebildi: "Sınıflar arasındaki ayrılık kalkıyor." Büyük çiftlikler oğullar arasında bölüşülüyor veya yeni gelenlere satılıyor, çocuklar parayı alıp batıya gidiyorlardı. Öteki güney devletleri, Georgia, Güney Carolina, Maryland Virginia örneklerini izlediler.

Aynı şekilde koloni sahiplerinin ve zengin Toryler'in çok geniş arazilerinin müsaderesi, küçük toprak sahiplerinden oluşmuş demokratik bir sistemin kurulmasına yol açtı. Belli başlı iki koloni sahibi, Pennsylvania'da Penn ailesi ve Maryland'da Lord Baltimore ailesiydi. Kurucusunun hatırası için Pennsylvania, Penn'lere 130 bin İngiliz sterlini bağışladı; fakat Harford Maryland'den ancak 10.000 İngiliz sterlini alabildi. Virginia, birçok büyük çiftliği, bu arada bilhassa Washington'ın arkadaşı olan altıncı Lord Fairfax'ın çiftliğini dahi müsadere etti. Kuzey Carolina, Grancille'lere ait milyonlarca dönümlük araziyi ele

geçirdi. New York Devleti de bütün Krallık arazisinden başka yaklaşık üç yüz mil karelik Philipse emlakı dâhil elli dokuz çiftliği olduğu gibi üzerine aldı. Westchester'da De Lancy malikânesi, Putnam County'de Roger Morris arazisi, beş yüzden fazla toprak sahibine satıldı. Yukarı New York'ta, Sir John Johnson'ın müsadere edilen arazisi sonunda on bin çiftçi ailesine yurt olmuştur. Massachusetts Devleti de birçok malikâneyi, bu arada arazisi içerisinde düz bir hat üzerinde otuz mil at sürebilen baronet Sir William Pepperell'ın malikânesini ele geçirdi. Sir John Wentworth'ün malikânesini kaybettiği New Hampshire'dan, Sir James Wright'ın aynı akıbete uğradığı Georgia'ya kadar her tarafta, küçük çiftçiler önceleri sadece kiracı olarak işleyebildikleri zengin topraklara sevinçle girip yerleştiler.

İngiliz rejimiyle ilişkili olan dinî aristokrasi de toprak sahibi resmî aristokrasiyle beraber yıkıldı. New England'da Krallıkla hiçbir ilişkisi olmayan *Congregational* Kilisesi'nin imtiyazları devam etti. Hattâ Massachusetts bunları takviye etti. Fakat Güney'de Anglikan Kilisesi yıkılıp gitti.

Devrim, Kuzey Carolina'da resmî kiliseyi tamamen ortadan kaldırdı, burada resmî bir tek kilise dahi bırakılmadı. Öteki kolonilerde ise devrim, siyasi radikallerle *Baptist, Presbyterian* gibi aşırı mezhep üyelerine bulunmaz bir fırsat verdi. Kuzey Carolina 1776'da dinî özgürlüğü garanti eden ve resmî herhangi bir kilise kurulmasını yasaklayan bir anayasa kabul etti. Güney Carolina, 1778 Anayasası'nda aynı önlemi aldı. Georgia, 1777 Anayasası'nda aynı şeyi yaptı. Fakat en şiddetli mücadele Virginia'da geçti. Burada, aristokrat ailelerin çoğunluğu Anglikan oldukları için resmî kilise sağlam bir şekilde yerleşmişti. Hattâ Patrick Henry gibi bir siyaset kurdu bile, devletin dini desteklemesinin dindarlık ve ahlâk için zorunlu olduğu kanısındaydı. Fakat aşırı mezhep üyeleri, İngiltere kilisesi içinde yetişmiş iki liberal politikacıda, Thomas Jefferson ile James Madison'da kendi liderlerini buldular.

Bu liderler için dinî hoşgörü konusunda güvence sağlayarak ilk siperleri ele geçirmek zor olmadı. Madison, 1776 Anayasası'na şu basit cümleyi koydu: "Dinini serbestçe uygulamaya herkes aynı derecede hak sahibidir." Fakat resmî kilise kaldı ve onu devirmek için on yıllık bir mücadele gerekti. Jefferson bunu "giriştiğim en çetin mücadele" diye anmıştır. 1776'da başlayarak o ve arkadaşları her yıl kilise vergilerinden bir bölümünün tahsilini durdurmaya ve nihâyet 1779'da onda birlik oranındaki dinî vergiyi tamamen kaldırmayı başardılar. Fakat 1776'da muhalifler ileride bütün kiliseler için genel bir vergi toplanması sorununun açık tutulması gerektiğini beyan ederek karar aldırdılar ve bu genel bir din vergisi isteği arkasında kuvvetli bir parti toplandı. Aslında plan bütün Hıristiyan mezheplerini resmî kiliseler pâyesine çıkarmak, onları aynı şekilde devlet bütçesinden yardım gören devlet kiliseleri haline getirmek amacını güdüyordu planın en müthiş savunucusu tanınmış hatip Patrick Henry idi.

Kriz, 1784-1786'da patlak verdi. Henry, karşı konulmaz bir hitabet kudretiyle Yurttaşlar Meclisi'ne şu şekilde bir karar aldırdı: "Bu cumhuriyet halkı için Hıristiyan dininin veya bir Hıristiyan kilisesi veya mezhebinin ya da Hıristiyan camiasının idamesi için ölçülü bir vergi veya yardım konmalıdır." Fakat bu ifadeyi özel bir yasayla uygulamak işine girişilince, muhalefet bütün kuvvetlerini bir araya getirdi. Henry ile Madison arasında müthiş bir tartışma sonunda Madison, tam galibiyeti sağladı. Yasa geri bırakıldı. Bu, liberal liderlere bir eğitim kampanyası yapma imkânını verdi. 1786'da bu tedbir tamamen unutuldu ve aynı zamanda Jefferson'ın din özgürlüğüne dair ünlü yasası kabul edildi. Bu yasaya göre hükümet, kilise işlerine veya dinî meselelere karışmayacak veya dinî kanaat sebebiyle herhangi bir şekilde ehliyetsizlik yüklemeyecekti. Bu tedbir, yalnızca Virginia'da değil, Batı'da kurulan birçok yeni devlette din özgürlüğünün temel taşı olmuştur.

Muhtelif devletlerde kısa zaman sonra eğitim esaslarını güçlendirmek için alınan önlemler hakkında da çok şey söylenebilir. Bu mücadele özel okul ve üniversitelerde bir hayli sıkıntıya neden olmuştur. Yale Üniversitesi bir ara kapatılmıştır. Bugün Columbia Üniversitesi adını alan *King's College* de aynı şekilde kapatılmıştır. 1797 yılına gelinceye kadar William and Marry Üniversitesi başkanı, ayağı çıplak çocuklardan oluşmuş bir gruba ders veriyordu. Öbür tarafta Harvard Üniversitesi öğretim kuruluysa, başkan, üç profesör ve dört öğretim yardımcısından oluşuyordu. 1780-1784 yıllarında Boston'ın başlıca gazetesinde bir tek kitapçının ilânı çıktığı görülmemiştir.

Fakat Devrim, genel eğitim, yani ücretsiz devlet okulları için genel bir heves uyandırarak olumlu bir sonuç vermiştir. Hemen fark edilmiştir ki, demokratik ve kendi kendine idare tarzı, eğitim görmüş bir seçmen kitlesi gerektirmektedir. 1782'de New York Valisi George Clinton şuna dikkati çekti: "En yüksek makamların her derecede vatandaşlara açık bulunduğu özgür bir devlette hükümetin, okullar kurarak ve seminerler düzenleyerek kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için gerekli olan bilgi derecesini yaymaya çalışması özel bir görevdir." Jefferson da şöyle yazıyordu: "Her şeyden önce sıradan halkın terbiyesine dikkat edileceğini ümit ederim. Zira şuna inanıyorum ki, gerektiği derecede bir özgürlüğün korunması için en güvenilir şekilde, ancak onların sağduyusuna güvenebiliriz." Başlangıçta parasızlık, devletleri bu konuda bir şey yapmaktan alıkoydu; fakat bu yeni istek, sonuçta ilköğretim için Devrim'den öncekine oranla çok daha iyi imkânlar sağladı. Eğitim ve öğretim için çok kapsamlı sonuçlar doğuran bir nokta, 1785 Arazi Emirnâmesi'nin *(Land Ordinance)* halk okulları için milyonlarca dönümlük devlet arazisini bir vakıf haline getiren maddeleri olmuştur.

Ulusal (Federal) Bir Hükümetin Yokluğu

Bu sayede genç cumhuriyet, ilerisi için umut verici ve ilerici bir manzara gösteriyordu. Bununla beraber ufukta kara bir bulut duruyordu: On üç eyalet, gerçekten ulusal, federal bir hükümet kurmayı asla başaramamıştı. 1781 Mart'ında onlar *Konfederasyon Maddeleri* denilen bazı ilkeleri kabul etmişlerdi; fakat sadece bir "dostluk ittifakı" niteliğinde olan bu sistem, zayıf ve yetersizdi. Bütün ulusu kapsayan gerçek bir merkezî yürütme organı yoktu. Bütün ulusu kapsayan bir mahkemeler sistemi kurulmuş değildi. Her eyaletin bir tek oy hakkı olan bir tek meclisten ibaret *Amerikan Kongresi* (*Continental Congress*) etkili ve gerçek bir faaliyet gösteremeyecek derecede zayıftı. Bu kuruluş vergi toplayamaz, çıkardığı yasaları çiğneyenleri cezalandıramaz veya ayrı devletleri kendisinin başka ülkelerle yaptığı antlaşmalara uymaya zorlayamazdı. Dahası, hükümet işlerini yürütmek ve hükümet borçlarının faizini ödemek için yeterli miktarda para toplayamamasıydı.

Özetlersek Amerikan devrimi, Amerikan halkına uluslar ailesi içinde bağımsız bir yer vermiş oluyordu. Devrim, onlara veraset, servet ve imtiyazın az olduğu, buna karşılık insanlar arasında eşitliğin daha önemli sayıldığı bir değişik toplum düzeni getirmişti. Bu toplumda kültür ve davranış standartları geçici olarak düşmüş; fakat adalet ve eşitlik standartları yükselmişti. Keza, devrim onlara yurtseverlik duygularını derinleştirecek binlerce hatıra bırakmıştı. Washington'ın, Cambridge'de bir karaağaç altında kılıcını çıkartması, Bunker Hill'in kanlı yamaçları, Québec surları altında Montgomery'nin ölümü, Nathan Hale'in "Yalnız şuna üzülürüm ki, ülkem için feda edecek bir tek canım var" demesi, Hudson ırmağındaki hapis gemileri, Benedict Arnold'ın ülkesine karşı ihanet etmeye çalışırken bunu yapamaması, Forge vadisinin iliklere işleyen soğuğu, Marion'ın Güney Carolina'da kendisine "bataklık tilkisi" lâka-

bını kazandıran gerilla savaşı, Benjamin Franklin'in "Birbirimize sıkı sıkı sarılmalıyız, yoksa hepimiz ayrı darağaçlarında sallanırız" sözleri, ulusal dava için sabırla para toplayan yurtsever maliyeci Robert Moriss, York Town'da istihkâmı ele geçiren Alexander Hamilton, İngiliz filosunun büyük boşaltma esnasında New York körfezinden ayrılması, evet bunların hiçbiri unutulmadı.

Fakat Amerikan halkının bundan başka kendi kendini yönetmeye, kurduğu cumhuriyeti başarıya ulaştırmaya gerçekten yetenekli olduğunu göstermesi gerekirdi. Yine o imparatorluk örgütü sorununu çözecek kudrette olduğunu göstermeliydi. Bunu henüz ispat etmemişti. Görünüşe göre, "Dostluk ittifakları" bir ayrılık ve anlaşmazlık ittifakı haline geliyordu. Kongreleri gittikçe itibardan düşüyordu. Devletler arasındaki anlaşmazlıklar gerçekte tehlikeli bir hal alıyordu. Muhtaç olduğu gıda, giyim ve ücreti alamayan ordu, bu karmakarışık durumdan herkesten daha fazla etkileniyordu. Bu orduda subaylar çoğunlukla şu sözlerle kadeh kaldırıyorlardı: "Fıçıya bir çember şerefine"; ve eğer çember sağlanmazsa fıçının bir tahta yığını halinde dökülüvermesi muhtemel görünüyordu.

V. Bölüm

ANAYASANIN MEYDANA GETİRİLMESİ

Çığır Açan Bir Başarı

Genel olarak kabul edildiğine göre, Birleşik Devletler şimdiye kadar meydana getirilmiş en ustalıklı ve etkili anayasalardan birine sahiptir. Bu anayasa, İngiltere'ninkinden farklı olarak yazılıdır; fakat ulusla beraber, onun gelişimine uyarak yazılmıştır. Onun nasıl meydana geldiğinin hikâyesi özel bir ilgi taşır. Gladstone, "İngiliz anayasası, ilerleyen tarihin şimdiye kadar doğurduğu en ince bir organizma olduğu gibi Amerikan anayasası da belirli bir zaman içinde insan beyni ve takip fikrinin ortaya çıkardığı en güzel eserdir" demiştir. Gerçekte bu anayasa da, büyük ölçüde bir tarihî gelişimin sonucudur. Fakat bu gelişim, yeni çağların en dikkate değer uzlaşmalarından biri halinde şekillenmiştir.

Belki devrimin sonlarına doğru Amerikan Devletleri'nin kabul ettikleri *Konfederasyon Maddeleri* açıkça eksik ve hatalı olması hayırlı bir sonuç verdi. Bu esaslar, biraz daha iyi bir hükümet teşkilâtı sağlamış olsaydı, onların uygulanması için gayret

gösterilmekle yetinirler ve ülke daha uzun yıllar kötü bir anayasa yönetimiyle uğraşıp durmak zorunda kalabilirdi; fakat bu esaslar hemen hemen tamamen başarısızlığa uğradığı için bir tarafa atıldı ve onun düşüşü zayıflığından ileri geldiği için de yeni anayasa ayrı biçimde daha sağlam yapıldı. Çünkü Amerika'da işlerin ciddi bir ticarî krizin hüküm sürdüğü 1876 yılında görüldüğü gibi umutsuz bir duruma gelmiş olması da hayırlı oldu. Şüphe ve tereddüt içindeki birçok Amerikalıyı yeni güçlü bir merkezî hükümeti kabul etmeye ancak apaçık bir kriz ikna edebilirdi.

Konfederasyon Hükümetinin Zayıflığı

1788'de durum gerçekten karanlık görünüyordu. Ülke, sadece gerçekten güçlü ulusal bir hükümetin eksikliğini duymuyordu, aynı zamanda on üç eyalet o derece bir kargaşaya düşmüştü ki, bunlar arasında bir savaş olasılığından söz edilmeye başlandı. Bu eyaletler sınır sorunları yüzünden çekişiyorlar, hattâ Pennsylvania ve Vermont bunun için fiili saldırıya girişiyordu. Mahkemeler, birbiriyle çelişen kararlar veriyorlardı. Ulusal-merkezî hükümet, gereken gümrük tarifelerini tespit etmek ve ticareti düzenlemek için sahip olması gereken iktidar ve yetkiye sahip değildi. Bu hükümetin, ulusal amaçlar için vergi toplamak yetkisinin olması gerekirdi, fakat bu da yoktu. Dışişlerinde yönetimin yalnızca ona ait olması gerekirdi, fakat devletlerden birçoğu kendi başlarına yabancı ülkelerle görüşmelere başlamıştı. Kızılderililerle ilişkilerin yalnız ulusun bütününe ait olması gerekirdi, fakat devletlerden bazıları Kızılderilileri kendilerine uydurmanın yolunu bulmuşlardı ve öbür tarafta Georgia, Kızılderililerle bir savaşa başlamış ve onu bitirmişti.

İç kargaşalıklar geniş bölgelerde mal mülk güvenliğini tehdide başlayınca ağırbaşlı orta sınıf kaygıya kapıldı ve telâşa düştü. 1785-86 yılında iktisadî kriz çok fazla şiddetlenince,

kendini güçlükle geçindiren halk tabakaları arasında sıkıntı, ağır ve şiddetli bir hal aldı. Bütün sınır bölgesinde para kıttı, alışveriş durdu ve ürün alan olmadığından ürünler toprak üzerinde çürümeye bırakıldı. Halk değiş-tokuş yöntemine başvurdu. Borçlu olanlar, ürünleri kaldırmak ve borçları ödemek için devletlerin kâğıt para basmalarını istiyorlardı. Borçların toplanmasında *moratoryum,* sürülerin ve hububatın para yerine geçmesi için düzenlemeler yapılmasını istiyorlardı. 1786 Ocak ayında Massachusetts'te Greenwhich kasabasının dilekçesinde, borcu ödenmediği için satılığa çıkarılan toprakların gerçek değerinin üçte birini bulmadığı, sürülerin yarı fiyatına satıldığı, geçen beş yıl içindeki vergilerin çiftliklerin bütün gelirine, ancak eşit olduğu söyleniyordu. Siyasi mücadele, borç veren ve borç alan sınıflar arasında çekişme halini aldı. Devletlerin birçoğunda yoksullarla hali vakti yerinde olanlar arasındaki çatışma şiddetli bir hal aldı. Güney Carolinalı bir grup, Vali Rutledge ve diğer aristokratları şu tipik sözlerle; "Bu devletin âyanı ve onların köle ruhlu çanak yalayıcı şakşakçıları aşağılık bir sınıf, onların kölece işini gören yardakçıları ise daha aşağılık bir sınıftır" diye teşhir ediyordu.

1786'da yedi devletin yasama meclislerini kâğıt para taraftarları ele geçirdi. Onların Rhode Island'da yaptıkları düzenlemelerle herkesin borçlarını o zaman hemen hemen değersiz olan tedavüldeki parayla karşılayabilmesini sağlıyordu. Bir manzumeci şöyle yazıyordu:

> *Müflisler alacaklılarını azgınca kovalıyorlar.*
> *Borçlulardan artık ne durak ne aman var.*

Değersiz para, başka devletlerde halka yapılmış borçlar için tam değeri üzerinden geçtiğinden Connecticut ve Massachusetts eyaletleri şiddetle buna karşı tedbirler aldılar. Bununla birlikte kâğıt para taraftarları, Massachusetts ve New Hampshire gibi New England'ın kuzeyine tamamen hâkim olan iki ya-

sama meclisini ele geçiremediler, sonuçta buralarda silâhlı çatışmalar çıktı. O zamanki Massachusetts anayasası çok muhafazakârdı. Oy verme ve memuriyet alma için yetki konularında alınan önlemler, mülkiyeti koruyan bazı müdafaa yolları meydana getirmişti. Bundan sonra bu muhafazakâr meclis, geniş ölçüde spekülatörlerin eline düşen devrim borçlarını ödemek üzere ağır vergiler toplamıştı. Bir köylü isyanının patlak vermesinden daha doğal bir şey olamazdı. 1786 Temmuzu'nda meclisin tatili, ayaklanmanın işareti oldu. Bunker Hill'de savaşmış eski bir asker tarafından yönetilen bir isyan, tarihe *Daniel Shays's Rebellion* diye geçmiştir. Devlet, Vali Bowdoin, General Lincoln ve paralarını ödünç veren bazı zenginler sayesinde enerjik bir şekilde hareket etti ve Shay, Springfield'daki ulusal cephaneliği ele geçirmeye çalıştığı zaman, onun yürüyüşünü durdurmak ve kuvvetlerini dağıtmak zor olmadı. Fakat bu kısa mücadele, bütün eyaletlerde muhafazakâr çevreleri çok telâşlandırdı. Bu, sola kayan yeni bir ihtilâl hareketinin ilk işareti gibi görünüyordu. General Knox, Washington'a, New England'da bugün komünist düşünceler diyebileceğimiz düşünceleri savunan umutsuz 12 ila 15 bin kişinin bulunduğunu yazdı ve ekledi: "Onların inancına göre, Birleşik Devletler'in malı, İngiltere'nin müsaderesinden herkesin ortak gayretiyle kurtarılmıştır ve bu nedenle herkesin ortak malı olmalıdır." Bunlar, New England'da "mal ve prensip sahibi herkesi" şaşkınlık ve üzüntüyle sarsmıştı. Massachusetts hükümet makamlarının daha sert olmaları gerektiğini düşünen Washington, satırlarında açıkça görülen derin bir irkilme duygusu içinde şunları yazdı: "Her devlette bir kıvılcımın ateşe verebileceği barut fıçıları var." Bu görüş geneldi. Bu görüşün mantıksal sonucu şuydu ki, devletlere, düzensizlikte, mücadelelerinde yardım etmesi için daha güçlü merkezî ulusal bir hükümete gereksinim vardır. Massachusettsli Stephen Higginson, Nathaniel Dane'e şöyle yazıyordu: "Açıkça görüyorum ki, bugünkü yönetim sistemiyle

uzun zaman yaşayamayız, kısa zamanda birliğe şu veya bu yolla daha fazla güç sağlamazsak âsilerin ayaklanması ve yönetimi elimizden alması mukadderdir. Çok kan döküldükten sonra bir veya birkaç hükümetin kurulmasıyla sonuçlanacak kargaşalıklar içine düşmemiz kaçınılmaz görünmektedir."

Zaten ayrı eyaletlerin hükümetleri arasındaki çekişmeler, geçimleri bir dereceye kadar bu eyaletler arasındaki işbirliğine bağlı olan grupları ciddi sıkıntılara sokmuştu. Tüccarlar, olağanlaşmış bir para yokluğundan umutsuzluğa kapılmışlardı. Onlar, bir taraftan birçok ulusa ait çoğu kırpılmış ve değeri düşmüş çeşit çeşit madenî para yığınıyla, diğer taraftan sahte paralar ve ayrı eyaletler veya merkezî hükümet tarafından basılıp çabucak değerini kaybeden bir sürü kâğıt paralarla uğraşmak zorundaydılar. Bu duruma, ancak standart ulusal paranın çare olabileceği açık bir gerçekti. Bütün ihracatçılar, Amerikan mallarını dış pazarlara sürmeye çalışırken, teşebbüsleri için himaye yokluğundan yakınıyorlardı. Zayıf haliyle *Amerikan Kongresi,* İngiliz İmparatorluğu'yla, özellikle West Indies ile eski ticarî ilişkilerini yeniden kurmanın imkânsız olduğunu görmüştü. İspanya, Mississippi'nin ağzını Amerikan ticaretine meydan okurcasına kapamıştı. Hattâ ülke içinde bile tüccarların alacaklarını toplama konusunda güvenebilecekleri araçlar mevcut değildi. Pennsylvania'da alacak için dava açan bir New Yorklu, Pennsylvania mahkemeleri ve jürilerinin elindeydi, zira bunlar doğal olarak kendi vatandaşlarının tarafını tutarlardı. Hızla artan Amerikan ürünleri, Avrupa'nın fiyatları istediği gibi kıran rekabeti karşısında da savunmasızdı.

Fakat en büyük kötülükler, eyaletler arasında, ticarete karşı kasten çıkarılan engellerden doğuyordu. Avrupa mallarının hücumunu önlemek ve gelir kazanmak arzusuyla eyaletlerden birçoğu bütün ithal malları üzerine gümrük koydu. Bu gelişmede başlıca üç aşama görüldü. Savaş esnasında yalnız Virginia pek çok madde üzerine kota koymuştu, zira tütün ihraç edip çeşitli

malları ithal ederek önemli bir ticaret hacmi korunabiliyordu, böylece bunu yapmaya gücü vardı. Sonraları, barıştan sonra ilk üç yıl süresince New Jersey hariç bütün devletler himaye için değil, yalnız gelir temini için ithalat üzerine kota koydular. Nihâyet 1785'e kadar New England ve orta eyaletler ülke içerisinde geleceği olan endüstri kollarını geliştirmiş ve Avrupa'nın rekabetinden üzüntü duymuşlardı. Onun için onlar da koruyucu gümrük tarifeleri koydular; fakat eyaletler arasında karşı önlemler almaya neden olan bir unsur çabucak araya karıştı. Güney eyaletleriyle bazı küçük Kuzey eyaletlerinin üretimi azdı, bu yüzden ithal mallara ihtiyaçları vardı. Delaware ve New Jersey, Avrupa malları için serbest limanlar kurarken, Connecticut da Avrupa mallarının doğrudan doğruya kendi limanlarına gönderilmesini teşvik eden yasaları kabul etti. Gemilerin gidişgelişi konusunda sınırlamalar kondu, örneğin New Jerseyliler yetiştirdikleri sebze-meyveyi New York'ta satmak için Hudson nehrini ancak ağır ücretler ödedikten sonra geçebiliyorlardı. Sonuç olarak eyaletler arasındaki duygusallık şiddetli bir düşmanlık halini doğurdu. Virginialıları ve Güney Carolinalıları protesto eden Kuzey Carolinalılar, eyaletlerini iki ucundan delinmiş bir fıçıya benzetiyorlardı. Oliver Ellsworth, küçük Connecticut'ını "iki yük arasında yığılıp kalan kavi bir eşeğe" benzetiyordu.

Tüccar ve üreticilerden başka geniş bir alacaklı grubu, radikal yasama meclislerinin herkesi bir düzeyde tutma eğilimlerini önleyecek, etkili tedbirler alabilecek merkezî bir ulusal otoritenin yokluğundan şikâyetçiydiler. Bunların arasında eyaletlerin "ipka" yasaları ve toptan kâğıt para ihtiyacı yüzünden sıkıntıya düşen borçlu ve rehinciler de vardı. Yine, Amerikalılardan İngilizlerin hak iddia ettikleri malları tasarruf edenler de bunlar arasındaydı, zira bazı meclislere ve mahkemelere hâkim olan radikal gruplar İngilizlere karşı borçların ödenmesini yasaklamışlardı. Devrim savaşlarında hizmetlerine karşılık kısmen top-

rak tasarruf senetleri alan birçok subay, erlerin arazisinden veya müsadere edilmiş topraklardan ucuz fiyatla geniş bölgeleri satın alarak şimdi bunları tekrar satmak isteyen toprak spekülatörleri de şikâyetçiler arasındaydı. Bu toprak sahipleri, sınır bölgesini Kızılderililere karşı savunacak, yeni iskân edilmiş alanlarda düzeni sağlayacak ve mülkiyet haklarını güvence altına alacak yeterli derecede güçlü bir merkezî-ulusal hükümet istiyorlardı.

Sonunda federal ve yerel eyalet bonolarını ellerinde tutan önemli bir grup, o zamanki malî karışıklığı ve halkın vergilere düşmanlığını içleri ezilerek görüyorlardı. *Konfederasyon Maddeleri* yönetiminde geçen son on dört ay zarfında Birleşik Devletler'in iç ve dış borçları üzerinde ödemesi gereken faiz, yaklaşık 14 milyon dolara yükseliyordu, halbuki devletin geliri, ancak 400 bin dolardı. Washington 1785'te James Warren'a "Hükümetin çarkları dönmez hale gelmiştir" diye yazarken durumu bir cümleyle özetliyordu.

Kuzeybatı Bildirgesi (Northwest Ordinance)

Bununla beraber Konfederasyon hükümeti, büyük bir başarı kaydediyordu. Alleghenies'in batısında iskân edilmemiş topraklar hakkında ne yapmak gerektiği sorunuyla karşı karşıya kalan hükümet (zira eyaletler birer birer buradaki haklarını hükümete terk etmişlerdi), akıllıca bir plan meydana getirdi, bu plan, Birleşik Devletler'in bugünkü halini almasında büyük bir rol oynamıştır. Kongre, bu araziyi düzenli ve ileri bir görüşle iskâna açmak, halkı, belirli aşamalardan geçerek kendi kendini yönetme usulünü geliştirmeye teşvik etmek ve nihâyet yetki itibariyle ilk on üç eyalete benzer ve eş eyaletler oluşturmak kararını verdi. Bu plan 1787 tarihli *Kuzeybatı Bildirgesi*'nde ifadesini buldu. Yasa, Ohio'nun kuzey bölgesini içine alıyor ve son olarak üç ila beş yeni eyaletin kuruluşunu göz önünde tutuyordu.

Buraya kölelik asla giremeyecekti. Belirli üç yönetim aşaması düşünüldü. Kongre önce kendi vetosuna tâbi yasalar yapacak bir vali ve hâkimler atayarak bir "territory" (ülke) meydana getirecek, sonra nüfus beş bini bulunca halk, aşağı kamara doğrudan doğruya kendisi tarafından seçilmek üzere iki kamaralı bir meclise sahip olacaktı. Nihâyet ülke, altmış bin nüfusa ulaşınca, Birleşik Devletler'e dâhil her türlü hukuka sahip tam bir eyalet (state) haline getirilecekti. Bu sayede Birleşik Devletler kendi "koloni sorununu" çözmüş oluyordu. Milletin Pasifik Okyanusu'na doğru yayılırken izlediği ve sonunda ona kırk sekiz eyalet sağlayan esas kurulmuş oluyordu.

Fakat diğer konularda konfederasyon genellikle umut kırıcı sonuçlar aldı. Washington, eyaletlerin sadece bir pamuk ipliğiyle birbirine bağlanmış olduğunu yazıyordu, başka bir gözlemci de "Bizim hoşnutsuzluklarımız, için için bizi bir iç savaşa sürüklemektedir" diyordu. Şimdi Kongre'nin yetenekli çok az üyesi vardı ve prestiji onun daha iyi bir hükümet şekli meydana getirmesine imkân vermeyecek derecede düşmüştü. Thomas Paine, bundan çok önce "Bir Amerikan konferansının toplanmasını ve Amerika'ya özgü bir anayasa yapılmasını" önermişti. Ticarî sorunları tartışmak için toplanmış olan bir avuç uzak görüşlü lider bunun gerçekleşmesini sağladı.

Convention'ın Çağrılması

Anayasayı hazırlayacak toplantının *(Convention)* ilk hazırlıkları hepimizin bildiği bir hikâyedir. Bir tarafta düşünceli kişiler, merkezî hükümetin zaafından ve eyaletler arasındaki çekişmelerden bıkkınlık getirirken, özel bir ticaret sorunu gündemde bekliyordu. Maryland, kendisini Virginia'dan ayıran kısmında, Potomac nehrinin tamamı üzerinde, güney kıyısı tarafında da hak iddia ediyordu. Virginialılar, Maryland'in bu güzel nehirde serbest dolaşımlarına karışmasından kaygılandılar, bunun üze-

rine 1785'te Virginia ve Maryland temsilcileri Potomac nehri ve Chesapeake körfezindeki taşımacılık sorunlarını tartışmak üzere George Washington'ın huzurunda Mount Vernon'da toplandılar. Orada bulunan Madison, ticaretin içinde bulunduğu genel düzensizlik karşısında büyük bir umutsuzluk ifade etti ve eyaletlerin ticarete ait kurallarını Kongre'nin inceleme ve denetlemesine sunmalarını sağlamak amacıyla daha geniş bir konferansın toplanması gerektiği inancını ortaya sürdü. Bu kurul, 1786'da Annapolis'te toplandı, ancak beş eyaletten delege geldiği için konferans tam bir başarısızlığa uğramış görünüyordu.

Neyse ki delegelerden birisi, cesur Alexander Hamilton'dı ve o, yenilgiyi zafere çevirmesini bildi. Ertesi Mayıs Philadelphia'da toplanarak Birleşik Devletler'in durumunu görüşmek üzere ve "Federal hükümetin anayasasını Birliğin ihtiyaçlarına yeterli bir hale getirmek için kendilerince gerekli görülecek ek maddeleri belirlemek" üzere eyaletlere delege atamaları için davetiye gönderilmesi hakkında hükümeti ikna etti. *Amerikan Kongresi,* başlangıçta bu cüretli karar karşısında büyük tepki gösterdi, fakat onun anlamsız protestoları, Virginia'nın Washington'ı delege seçtiği haberi üzerine fazla devam etmedi. Ondan sonra Kongre de bu karara uydu ve 1787 Mayısı'nın ikinci pazartesisini toplantı tarihi olarak tespit etti. Sonbahar ve yaz aylarında âsi Rhode Island dışında bütün eyaletler delegelerini seçtiler.

Delegeler, ayrı eyaletlerin yasama meclisleri tarafından seçildi, bazı meclislere radikal çiftçi gruplar hâkimdi ve hepsinde de eyaletlerin egemenliği taraftarları kuvvetliydi. Bununla beraber, bu meclislerin çoğu delegelerine güçlü bir merkezî ulusal hükümet meydana getirmeleri için talimat verdiler ve Philadelphia'ya genel siyasi inanışları bakımından ezici bir çoğunlukla muhafazakâr ve görüşleri itibariyle, büyük bir çoğunlukla ulusal birlik lehinde olan bir heyet gönderdiler. Bunun nedenleri öncelikle, o zaman insanların modern anlamda siyasi parti dü-

şüncesini henüz anlayamamaları, sonra yeni ticarî yasalar üzerinde durulması dolayısıyla ticarî konularda uzman kimselerin seçilmesi gerektiği düşüncesi ve nihâyet önceden Virginia'nın George Washington'ı seçtiği haberinin verilmesi üzerine öteki eyaletlerin güçlü ve önemli kişileri seçme konusunda azami gayret göstermelerinden ileri geliyordu.

Mayıs'ın ilk günlerinde delegeler birer ikişer Philadelphia'ya gelmeye başladılar. Washington, titizliğini göstererek ayın on üçünde tam vaktinde buraya geldi. Siyah kadifeden elbisesi ve tören kılıcıyla derhal herkesin hayranlığını üzerinde topladı. Benjamin Franklin, o zaman şehirde bulunan delegeler için uzun zaman belleklerden silinmeyen bir akşam yemeği verdi, bu ziyafette bir arkadaşı tarafından gönderilmiş bir fıçı şarabı ve kuşkusuz pek çok eski Madeira şarabı açtı. Misafirleri arasında cüssesi küçük, fakat siyasi analiz gücü itibariyle bir dev olan Virginialı James Madison vardı. Princeton mezunu olup zamanının çoğunu güzel kütüphanesinde geçiren bir avukat ve plantasyoncu olan Madison, Franklin'den sonra Convetion'ın en bilgili üyesiydi. Madison, delegeler içinde en çalışkanı ve yapıcısı olacaktır. Misafirlerden birisi de Virginia hukukçularının gözdelerinden olan, Jefferson, Madison ve John Marshall'a ve başkalarına hukuk bilgilerinin çoğunu öğretmiş olan altmış beş yaşındaki George White'tı. İki yüz köleyle, yedi bin dönüm kadar arazinin sahibi olan Virginia valisi Edmund Randoluph da misafirler arasındaydı.

Pennsylvanialılar arasında, devrimin en karanlık günlerinde Washington'ın ordularını savaş meydanında tutan parayı toplayan banker Robert Morris de bulunuyordu. Toplantı sırasında Washington, Morris'in güzel evinde kaldı. New Yorklu zengin bir aileye mensup ve şimdi Philadelphia'nın ileri gelen avukatı ve spekülatörlerinden biri olan Gouverneur Morris de orada hazırdı. Middle Temple'de eğitim görmüş ve Pennsylvania'nın en iyi avukatlarından biri makamına yükselmiş olan Jared In-

gersol, İskoçya'da doğup eğitim görmüş olan ve yazıları o zaman Amerika'da en çok okunan hukukçu, inatçı ve sert James Wilson da bu toplantıda hazır bulunanlar arasındaydı. 1787'de dünyanın herhangi bir yerinde bir yemek masası etrafında bundan daha çok yetenek ve karakteri bir arada toplamak herhalde zor olurdu. Eski Dünya'da hiçbir grup, aralarında ağırbaşlı, vakur Washington'la bir çağdaşın yazdığı gibi "etrafına gösterişsiz özgürlük ve mutluluk dağıtır görünen pek hoşa gider bir şekilde hâkimsever ve yardımsever Franklin" ayarında kişilikler gösteremezdi.

Devrimin hazırlanmasında ve mücadelede en aktif rolü oynayan kimselerden bazılarının *Convention*'da delege olmamaları da kayda değerdir. Jefferson Fransa'daydı, Patrick Henry seçilmek istememişti; John Adams İngiltere'de elçiydi, üç kundakçı, Tom Paine, Sam Adams ve Christopher Gadsden ise seçilmemişlerdi. Kısacası radikaller yeteri kadar temsil edilmemişlerdir. Bazı tarihçiler, delegelerin büyük bir bölümünün emlak sahibi olan veya ellerinde *Continental* denilen kâğıt para ve tahviller bulunan kimselerden oluştuğu noktasında önemle durmuşlardır. Fakat Amerikalıların büyük bölümünün emlak sahibi orta sınıf mensubu oldukları da unutulmamalıdır. Çok az zengin vardı ve yoksul yok denilecek kadar azdı.

Convention Çalışma Halinde

Convention gerçekten serbest tartışmanın olduğu az rastlanır bir yeni varlıktı. Her eyaletin –zira her eyalet bir bütün olarak oy veriyordu–, istediği kadar delege göndermesine izin verildiği göz önünde bulundurulursa, bu durum gerçekten dikkate değerdir; fakat tasarruf düşüncesiyle eyaletlerin çoğu küçük delegasyonlar gönderdiler. Toplam elli beş kişi toplantıya katıldı, bazıları, ancak kısa bir süreliğine geldi, böylece kapanışta yalnız otuz dokuz kişi vardı. Washington dâhil birkaç kişi alışılmış

olarak görüşmelerde sessizliği korudular. Delegelerin yarısı üniversite mezunuydu ve büyük bir çoğunluğu hukukçuydu, böylece düşüncelerini toplu ve iyi bir şekilde ifade ettiler. Görüşmelerin kelimesi kelimesine bir kaydı tutulmamıştır; Madison ve başkaları, hatıra defterlerine yaptıkları alıntılarda kuşkusuz gereksiz birçok ifadeyi çıkarmışlardır. Fakat kimse bu özetleri, ifadelerin çoğundaki mantıkî ispat gücü karşısında hayranlık duymadan okuyamaz. Onlar, tartışmalarında, *Meclis (Convention)*'in sıkı bir şekilde uyguladığı gizlilik ilkesinin yardımını gördüler. Konuşmaların açıklığı, anlaşmazlıkları büyütebilirdi; aleniyet, üyeleri, galeride oturanlar ve basın için nutuklar çekmeye götürebilir ve kendi seçmenlerinden gelecek baskılara maruz bırakabilirdi. Philadelphia'nın ağırbaşlı yurttaşları, *Meclis*'in çalışmasına her türlü müdahaleden kaçınmakla övülmeye hak kazanmışlardır. Bir defasında Franklin, yemek masasında arkadaşlarına, ağacın hangi tarafından geçecekleri konusunda anlaşamadıkları için açlıktan ölen iki-başlı yılan hikâyesini anlattı. *Meclis*'te geçen bir olayda buna güzel bir örnek bulacağını söylediği zaman, arkadaşları ona gizlilik ilkesini hatırlattılar ve izin vermediler.

Daha başlangıçta delegeler *Konfederasyon Maddeleri*'ni yeniden gözden geçirmeyecekleri, fakat tamamen yeni bir anayasa yazacakları noktasında dolaylı olarak anlaştılar. Bu kararla kendilerine verilen yetkiyi aşmış oluyorlardı. *Amerikan Kongresi,* bu olağanüstü Meclis'i (*Convention*) "yalnız ve özellikle *Konfederasyon Maddeleri*'ni yeniden gözden geçirmek amacıyla" toplantıya çağırmıştı. Fakat sonraları Madison'ın yazdığı gibi, delegeler "ülkelerine karşı erkekçe bir güvenle" eski hükümette temel olan bu *Maddeler*'i bir kenara atıp yeni bir hükümet şekli üzerinde çalışmalarına devam ettiler. Hamilton'ın işaret ettiği gibi, bu devrimci bir adımdı ve sonradan John W. Burgess gibi bir otoritenin söylediğine göre, eğer Napoléon böyle bir şey yapmış olsaydı buna darbeci hükümet adı verilir-

di, bununla beraber unutulmamalıdır ki, eyaletlerden birçoğu delegelerine var olan krizin her türlü gereklerine yeterli derecede yanıt veren bir birlik yönetimi meydana getirmek için özel talimat vermiş bulunuyorlardı.

Convention'ın çalışmasını tasvir ederken birkaç genel önemli düşünce üzerinde durmak gerekir. Delegeler, girift bir mekanizma kurmak gerektiğini ve herhangi basit bir hükümet şeklinin ihtiyaca yanıt veremeyeceğini biliyorlardı. Her şeyden önce onlar, titiz bir incelikle iki karşı gücü, yani daha önceden on üç yarı bağımsız eyalet tarafından uygulanan yerel yönetimle meydana getirilen yeni merkezî hükümetin yetki ve iktidarını uzlaştırmak zorundaydılar. Buna, ancak Britanya İmparatorluğu tarihinde bir örnek bulunabilirdi. 1763'ten önceki Britanya İmparatorluğu'nda merkezî ve yerel makamlar arasında yönetim yetkilerinin paylaşımını gözeten esas itibariyle federal bir sistem vardı. Fakat o zamana kadar meydana getirilen başka federasyonların hepsi, alan yönünden küçüktüler ve pek azı uzun zaman kalıcı olabilmiştir. James Madison ve başka birkaç kişi, genellikle yönetim ve hükümet ve özellikle Yunan, İsviçre ve Hollanda konfederasyonları üzerinde esaslı incelemeler yapmışlardı, diğer taraftan delegelerin çoğunluğu siyaset teorileri üzerinde çok okumuş kimselerdi. Merkezî hükümetin görev ve yetkilerinin dikkatle belirlenmesi ve tanımlanması ve kalan bütün diğer görev ve yetkiler ayrı eyaletlere ait sayılması ilkesi kabul edildi. Merkezî-ulusal, egemenliğin güç ve yetkileri, yeni olduğundan, sadece genel ve kapsamlı yetkilerin ifade edilmesi gerekiyordu.

Nihaî Eser

Ulusal hükümetin kuruluşu, yetkilerin tespit ve beyanı işiyle beraber yürüdü. Bu konuda da çalışmalar genel bir ilkeye dayanıyordu. Devlet içinde her biri eşit güçte ve birbirleriyle den-

ge halinde bulundurulan üç ayrı yönetim mekanizmasının kurulması noktasında anlaşmaya varılmıştı. Bunlar yasama, yürütme ve yargıyla ilgili bölümlerden ibaret olup uyumlu bir şekilde çalışmalarını mümkün kılacak şekilde birbirine uydurulmuş ve bağlanmış, fakat aynı zamanda hiçbir tarafın tam hâkimiyeti ele geçiremeyeceği şeklinde de dengelenmiş olmaları gerekti. 18. yüzyıla ait bu güçler dengesi düşüncesi, siyasetin Newtonvâri bir yansımasıydı. Bu ilke elbette kolonilerdeki uygulamadan ve deneyimden çıkarılmıştı ve delegelerin çoğunun âşina oldukları Locke'un ve Montesquieu'nün yazılarıyla kuvvet bulmuştu. Amerikalıların açıklamasına göre, zorba bir yönetim, tek bir öğenin üzerine hâkim bir rol aldığı bir yönetimdi. Yasama bölümünün Amerikan kolonilerindeki yasama meclislerinde ve İngiliz Parlamentosu'nda olduğu gibi iki kamaradan oluşması da olağan sayılıyordu. Tek bir yürütme organı olması gerektiği inancında olmayanlar da vardı, fakat birden çok yürütme organını savunanlar kolonilerde ve eyaletlerde câri genel örnekler ileri sürülerek susturuldular.

İki kamaralı bir yasama meclisi kurma kararı *Convention*'da küçük ve büyük eyaletlerin sahip olacağı güç ve yetki konusunda esasa ait anlaşmazlığın çözümünü çok daha kolaylaştırdı. Küçük eyaletler *Confederation* zamanında olduğu gibi büyük kardeşleriyle tam bir eşitliği hak ettikleri, küçük Connecticut'ın büyük New York veya küçük Maryland'in büyük Virginia tarafından hiçbir zaman çiğnenmemesi gerektiği iddiasındaydılar. Büyük eyaletler ise iktidarın genişlik, nüfus ve servetle orantılı olması gerektiği iddiasındaydılar.

Sonunda varılan uzlaşmaya göre, küçük eyaletlere Senato'da büyüklerle eşit temsil hakkı tanındı, fakat Temsilciler Meclisi'nde üyelerin sayısı nüfusa göre belirlenecekti. Uygulama sorununa gelindiğinde en büyük zorluğun bir seçim yönteminin tespitinde olduğu görüldü. Başkan, Kongre tarafından mı seçilmeliydi? Bu onu yasama bölümüne tâbi kılmak yolunda fazla

ileri gitmek ve böylece güçler dengesini bozmak olurdu. Yoksa başkan halkoyuyla mı seçilmeliydi? Birleşik Devletler'in halkı çok geniş ve sürekli olarak genişleyen bir alan üzerine dağılmıştı, ulaşım araçları da gelişmiş değildi. Bu nedenden dolayı onların bir veya birkaç aday üzerinde oylarını toplamaları güç olurdu. Birçok aday ortaya atılacak ve bir tek aday hiçbir şekilde oyların çoğunluğuna yaklaşamayacaktı. Bu yüzden, sonunda her eyaletin Senato ve Temsilciler Meclisi'ndeki senatör ve milletvekilleri sayısında *elector* (seçmen)'ı içeren bir Seçim Şûrası *(Electoral College)* kurulmasına karar verildi. Bu sistem hiçbir şekilde yapıcılarının istedikleri şekilde işlemedi, çünkü onlar partilerin ortaya çıkacağını önceden göremediler; fakat bu hemen gerçekleşti. Yönetimde üçüncü bölüme, federal adlî örgüte gelince, hâkimler, başkan tarafından Senato'nun tavsiye ve onayıyla, iyi hareketleri devam ettiği takdirde ve yaşadığı sürece seçilirlerdi.

Anayasa'yı yapanların yaratıcılığı ve ileri görüşlülüğü her türlü hayranlık duygumuzun üstündedir. Onlar, o vakte kadar insan tarafından meydana getirilmiş en karışık ve aynı zamanda en iyi şekilde dengelenmiş ve güvenceye alınmış hükümet şeklini kurdular. Üç bölümden her biri, bağımsız ve birbiriyle uyumlu hale getirilmiş olmakla beraber, diğerleri tarafından kontrol ediliyordu. Kongre'nin geçirdiği yasa taslakları, başkan tarafından onaylanıncaya kadar, yasa niteliğini kazanamazdı, buna karşılık başkan da yaptığı atamaları ve bütün antlaşmaları Kongre'nin onayına sunmaya mecburdu ve gerektiğinde Kongre tarafından mahkemeye sevk edilebilir ve makamından uzaklaştırılabilirdi. Yargı makamı, yasalar ve anayasanın kapsamına giren her çeşit davayı görebilirdi ve gerek esas yasası, gerekse nizamî yasaları yorumlamak hakkına sahipti. Fakat bu yüksek hâkimler, başkan tarafından atanırlar ve atamaları Senato tarafından onaylanırdı, diğer taraftan onlar da gerektiğinde Kongre tarafından mahkemeye sevk edilebilirlerdi. Senatörler, eyalet

yasama meclisleri tarafından altı yıllık bir dönem için seçildikleri, başkan bir Seçim Şûrası tarafından seçildiği ve hâkimlerse, atandıkları için Temsilciler Meclisi hariç, hükümetin hiçbir bölümü doğrudan doğruya halkın baskısına maruz kalmıyordu. Bundan başka, hükümet memurları iki yıldan başlayarak, yaşadığı sürece atanabildikleri için personelin tamamen değişmesi, ancak bir devrimle mümkün olabilirdi.

Bazı araştırmacılar *Convention*'ı siyasi olmaktan çok, ekonomik bir kurul gibi ele alarak, onun verdiği başlıca kararların mal-mülk sahibi, tüccar ve kredi veren "sınıfı" koruduğunu beyan ediyorlardı; fakat şurasını bir kere daha hatırlamak gerekir ki, 1787'deki Amerika, çiftçi, plantasyon sahibi, esnaf ve serbest meslek sahibi hemen hemen herkesin iktisadî bakımdan iyi bir durumda bulunduğu ve sınıf ayrılıklarının az ve belirsiz olduğu bir ülkeydi. Genel güvenlikten herkes yararlanıyordu. Gerçi bu ekonomik açıklamanın bir dereceye kadar doğru olduğu noktalar varsa da, bunda kolayca abartıya kaçılmaktadır. *Convention*'ın federal hükümetin düzeni ve mülkiyeti korumak için yeteri kadar güçlü olmasını sağlayan kararları, başka şartlar altında tehlikeli tepkilere yol açabilirdi. Bu kararların çoğu, kısa ve sakin geçen tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Federal hükümete tam ve serbest şekilde vergi koyma yetkisi verilmişti, bu sayede ona uzun zamandan beri vadesi geçmiş borçları ödeme, itibarını iade etme ve genel kalkınma için para toplama aracı sağlanmış oluyordu. Federal hükümet borçlanabilir, her tarafta benzer olan vergileri koyabilir ve tek tip iflas yasaları çıkarabilirdi. Keza, hükümete para basma, ağırlık ve ölçüleri tespit etme, patent ve telif hakkı verme, posta yönetimi ve yol yapma yetkileri verilmiş, hükümet bir ordu ve donanma meydana getirme ve idame etme yetkisiyle donatılmıştı. Hükümet, eyaletler arasındaki ticareti düzenleme hakkına sahipti. Kızılderililerle ilişkiler, uluslararası ilişkiler ve savaş yönetimi tamamen federal hükümete bırakılmıştı. Herhangi bir eyalette

"iç kargaşalık" çıkar ve Yasama Meclisi veya vali yardım isterse, düzeni geri getirmek üzere müdahalede bulunabilirdi. Yabancıları Amerikan uyruğuna kabul etmek için yasalar çıkarılabilirdi. Kamuya ait toprakları emri altında bulundurarak eskileriyle mutlak eşitlik ilkesi üzerine yeni eyaletleri birliğe kabul edebilirdi. Ayrıca hükümet merkezleri on mil kareden daha geniş olmayan bir arazide kuracaktı. Özetle merkezî-ulusal hükümet daha başlangıçtan güçlüydü ve kısa sürede Yüksek Mahkeme'nin (*Supreme Court*) Anayasa üzerinde yaptığı yorumlarla daha da güçlü bir hale getirilecekti. Bu durum, Konfederasyon'un zayıflığından ileri gelen doğal bir tepkinin sonucuydu.

Bununla beraber, öteki eyaletler de güçlü kaldılar. Yerel hükümete ait bütün yetkiler, onların elinde korundu, onlar halkın günlük işlerinin çoğunu düzenleme yetkisine sahiplerdi. Okullar, yerel mahkemeler, asayiş işleri, şehir ve kasabaların kurulması izninin verilmesi, bankaların ve hisse senetli şirketlerin kuruluşu, köprü, yol ve kanalların bakımı ve daha birçok iş onların ellerindeydi. Kimin ve nasıl oy vereceğini belirlemek de eyaletlere ait bir yetkiydi. Sivil özgürlüklerin korunmasından onlar sorumluydu. Uzun zaman birçok kimse kendini Amerikalı hissetmeden önce Georgialı veya Pennsylvanialı ya da Virginialı hissediyordu.

Sonunda, *Convention*, bütün sorunlar içinde en önemlisiyle, yani yeni hükümete verilen güç ve yetkilerin nasıl yürürlüğe konulacağı sorunuyla karşılaştı. Eski *Confederation,* hiçbir şekilde yeterli olmamakla beraber, kâğıt üzerinde geniş yetkilere sahipti. Fakat yapılan işlerde onun bu yetkileri sıfıra yaklaşmıştı, zira eyaletler bunlara önem vermiyorlardı. Yeni hükümeti aynı engel ve karşı koymalara uğramaktan koruyacak şey neydi? Başlangıçta delegelerin çoğu tek bir yanıt verdiler: Şiddet ve güç kullanılması. Virginia, "Anayasa'nın maddelerine göre görevini yapmakta kusurlu herhangi bir üye eyalete karşı Birliğin kuvvetlerini çağırmak" yetkisinin Kongre'ye verilmesini

teklif etti. Bu teorik olarak doğru değildi, zira güç, uluslararası hukukun bir aracıydı. Uygulamada çok ağır sonuçlar doğurabilirdi, zira bu iç savaş demekti. Güç kullanılması, kan dökülmesine neden olur ve birliği, tahribat ortasında hızla yıkılmaya götürürdü.

O halde, ne yapılabilirdi? Tartışmalar devam ettikçe yeni ve mükemmel bir durum oluştu. Varılan karara göre, hükümet egemenliğini eyaletler üzerinde değil, bunun yerine doğrudan doğruya eyaletler içindeki halk üzerinde kullanmalıydı. Eyaletlerin yerel hükümetlerini bilmezlikten gelerek, bütün ülke sakinleri için ve onların üzerinde yasa yapacaktı. Madison'ın, Jefferson'a yazdığı gibi: "Federal yasaya, birliğe dâhil bütün üyelerin kendi istekleriyle riayet etmeleri beklenemezdi. Zorla boyun eğdirmeyse uygulanamazdı, eğer bu yapılırsa, suçlu için olduğu kadar masum için de aynı felâketleri içine alır ve genel olarak düzenli bir hükümet yönetiminden çok, iç savaşa benzer bir manzara meydana getirirdi. Bu yüzden, bunun yerine kalan tek hükümet şekli kabul edildi ki, bu da eyaletler üzerinde icraatta bulunacak yerde, onların müdahalesi olmaksızın kendilerini yöneten bireyler üzerinde etkili olacak bir hükümettir." *Convention,* Anayasa'nın ana maddesi olarak şu kısa maddeyi kabul etti: "Bu Anayasa ve onun uygulanması için yapılacak Birleşik Devletler'in yasaları ve Birleşik Devletler'in otoritesi altında yapılmış ve yapılacak bütün antlaşmalar, ülkenin en yüksek yasası olacaktır ve herhangi bir eyaletin yasalarında, herhangi bir şey onun aksine olsa bile, her eyalette hâkimler bu en yüksek yasaya bağlı olacaklardır."

Bu maddeyle ilişkili olarak Birleşik Devletler'in yasaları, kendi hâkimleri ve mübaşirleri vasıtasıyla kendi federal mahkemelerinde yürürlüğe konulmuştur. Bunlar, eyaletlerin hâkimleri ve adlî memurları vasıtasıyla ayrı eyaletlerin mahkemelerinde de geçerli olabiliyorlardı. Bu madde, Anayasa'ya, aksi halde asla kazanması mümkün görünmeyen bir canlılık aşılamıştır ve

Anayasa'yı bir bütün olmak özelliğini veren sağduyu ve ilhamın, pratik incelik ve ileri görüşlülüğün bir sentezi sıfatını, belki en iyi bu madde ifade etmektedir.

17 Eylül Pazartesi günü, o zamana kadar dünyada görüşme halinde olan bir meclisin bir yaz süresince yapabileceği en başarılı bir çalışmadan sonra *Convention* son toplantısını yaptı. Hazır bulunan delegelerden yalnız üçü imzalarını atmayı reddettiler, delegelerin çoğunluğu ise bunu büyük bir hazla yaptılar. İhtiyar Franklin, Anayasa'nın her bölümünü onaylamadığını, fakat onun mükemmeliyete bu kadar yaklaştığını görmekle şaşkınlığını gizleyemediğini açıkça beyan etti. Onun özel çizgilerinden bazılarını beğenmeyenler varsa, onlardan biraz da kendilerinin hataya düşebileceklerini kabul etmelerini ve bu belgeyi kabul ve tasdik etmelerini rica etti. Cesur Alexander Hamilton, biraz buna benzer bir savunma yaptı. Hamilton, çok daha merkezileştirilmiş ve daha aristokratik bir hükümet şekli istemişti, fakat şu soruyu sordu: Gerçek bir yurtsever, bir tarafta anarşi ve çekilme, öbür tarafta düzen ve ilerleme arasında nasıl tereddüt edebilirdi? On iki eyaleti temsil eden delegeler imzalarını attılar. Bu ânın ciddiyet ve ağırlığı karşısında birçokları ezilmiş görünüyorlardı. Washington ise ağır ve derin düşüncelere dalmıştı. Fakat Franklin, bu gergin havayı kendine özgü bir şakayla yumuşattı. Washington'ın iskemlesinin arkasında parlak yaldız boyalı yarım güneşe işaret ederek: "Sanatçılar yükselen ve batan güneş arasında bir fark bulmakta daima güçlük çekmişlerdir. Görüşmeler sırasında ve sonuç hakkında kâh umuda, kâh korkuya kapıldığım anlarda, tekrar tekrar Başkan'ın arkasına baktım ve bu güneşin batmakta mı, yoksa doğmakta mı olduğunu anlayamadım; fakat şimdi onun batan bir güneş değil, doğan bir güneş olduğunu bilmek mutluluğuna erişmiş bulunuyorum" dedi.

Onay İşi

Fakat şimdi geriye eyaletler yeni Anayasa'yı onaylayacaklar mı, meselesi kalıyordu. Birçok sıradan kimseye bu Anayasa, tehlikelerle dolu görünüyordu. Akıllarında bu yasanın kurduğu güçlü merkezî hükümet, onlar üzerinde bir baskı yönetimi kurar mı, onları ağır vergilerle ezer mi ve onları dışarıda savaşlara sürükler mi soruları vardı. *Convention*'un vardığı karara göre, on üç eyaletten dokuzu tarafından onaylanır onaylanmaz bu anayasa yürürlüğe konulacaktı. 1787 yılı bitmeden Delaware, Pennsylvania ve New Jersey kararı onayladılar, fakat acaba diğer altı eyalet onları izleyecek miydi? Yeni sistemin yaratıcıları büyük bir kaygı içindeydiler.

Onay üzerindeki mücadele, Federalistler ve Anti-federalistler adı altında güçlü bir hükümet lehinde olanlarla sadece bir eyaletler ilgası isteyenler olarak iki partinin ortaya çıkmasına neden oldu. Mücadele basında, Yasama Meclisleri'nde ve eyalet *Convention*'larında şiddetle hüküm sürdü. İki tarafta da şiddet ve ihtiras dolu karşı düşünceler ortaya atılıyordu. Bunlar içinde en iyisi, Yeni Anayasa lehinde Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay tarafından yazılan ve siyaset üzerinde klasik bir eser olan yazı dizisi, *Federal Papers*'tı. Bu çekişmenin önemli bir durum kazandığı üç eyalet, Massachusetts, New York ve Virginia'ydı. Massachusetts'te hukukçuları, tüccarları ve çiftçilerin önemli bir kısmını takviye eden Boston gemi inşaat işçileri, maden işçileri ve diğer sanat erbabının güçlü desteği Anayasa'ya zafer sağladı. New York'ta Alexander Hamilton'ın güzel konuşması sonunda belli başlı muhalifleri Anayasa tarafına çekti, düşman güçlerini yıktı ve büyük bir çoğunlukla onayı sağladı. Virginia'da George Washington'ın nüfuzu (o zaten her tarafta nüfuz ve kudret sahibiydi) ve Madison'ın güçlü delilleri galibiyeti sağladı. Virginia, nihâyet resmen onaylayıncaya kadar, başka dokuz eyalet onaylarını vermişlerdi ve böylece yeni

hükümetin yürürlüğe gireceği kesinleşmişti; fakat Washington'ın bağlı olduğu eyaletin tam bir şekilde desteklemesi zorunlu görülüyordu, sonuç büyük sevinç gösterileriyle karşılandı.

Philadelphia, yeni hükümet şeklinin kabulünü kutlamak üzere 4 Temmuz 1788'de büyük bir şenlik düzenledi. Sembolik bir platform üzerinde *Konfederasyon Maddeleri* yönetiminde zayıf hükümeti temsil eden köhne *Confederacy* gemisinin kaptanı *Ahmaklık*'la denizin sularına nasıl gömüldüğünü gösteriyor, bunun karşısında başka bir platform açık denizlere çıkmaya hazır, sağlam *Constitution* (Anayasa) gemisini canlandırıyordu. O, gerçekten de bu beyanata hazırdı. Başkanın ve Kongre'nin seçilmesi ve yeni hükümetin 1789 baharında faaliyete geçirilmesi için hazırlıklar yapılmıştı. Devletin yeni başkanı olarak herkesin ağzında bir isim dolaşıyordu ve Washington ittifakla başkan seçilmişti.

Bu sayede yakın yılların karanlığından sonra, nihâyet ülke Franklin'in *Independence Hall*'da selamladığı parlak günün doğuşuna şahit oldu. Amerikan tarihinin başlarında saf ve içten olduğu kadar da heyecan verici, güzel hikâyelerden biri Washington'ın, New York'ta, hükümetin yönetimini ele almak üzere Potomac nehri üzerindeki güzel malikânesinden yaptığı seyâhattir. Nisan ortalarında bahar, Virginia tepelerinde bütün güzelliğiyle kendini gösterirken Washington yola çıktı. 1781'de Cornwallis'i almak üzere gittiği yola bazı noktalarda çok yakından paralel yollar üzerinden kuzeye doğru hareket etti. Her köy, kasaba ve şehirde halk kendisini içten alkışlamak için yollara döküldü. Philadelphia'da süvariler gösteri yaptılar ve Washington, çam ve taflanlardan yapılmış zafer takları altından geçti. On iki yıl önce en ünlü zaferlerinden birini kazanmak üzere karanlık ve fırtına arasında buz dolu Delaware nehrini geçtiği Trenton'a güneşli bir öğle zamanı ulaştı. Burada beyazlar giymiş kızlar onun önünde çiçekler serptiler ve şarkılar söylediler. New York körfezi kıyılarında kendisine beyaz ünifor-

malı on üç kişi tarafından çekilen bir güzel kayıkla eşlik edildi, şehre yaklaşırken, on üç pâre topla selâmlandı. Karaya çıktığı zaman, şehri birçok devrim askerinin katıldığı sevinçli kalabalık gruplarla dolmuş buldu. 30 Nisan günü sonsuz bir kalabalık önünde Wall Street'te, Federal Hall'un balkonunda durarak başkanlık yeminini etti. New York başhâkimi yemini yaptırdı ve sonra kalabalığa dönerek bağırdı: "Yaşasın Birleşik Devletler Başkanı George Washington!" Aşağıdan gök gürültüsü gibi bir haykırış yükseldi.

1789'da Amerika

Amerika şimdi kendi bağımsız hayatına başlamaya hazır, gürbüz bir cumhuriyetti. Washington'ın başkanlığa geçişini izleyen yıl yapılan nüfus sayımına göre, Birleşik Devletler'in dört milyona yakın nüfusu vardı ve bunun üç buçuk milyonu beyazlardan oluşuyordu. Bu nüfusun, hemen hemen tamamı çiftçiydi. Şehir ismine lâyık ancak beş şehir vardı: 42.000 nüfuslu Philadelphia, 33.000 nüfuslu New York, 18.000 nüfuslu Boston, 16.000 nüfuslu Charleston ve 13.000 nüfuslu Baltimore. Nüfusun büyük bir bölümü, çiftlikler, plantasyonlar veya küçük köylerde yaşıyorlardı. Ulaşım, ilkel ve zordu, çünkü yollar kötü, yolculuk arabaları bozuktu, sefer yapan gemiler belirsizdi; fakat *turnpike* şirketleri kurulmaya başlamıştı (kısa zaman sonra Philadelphia'dan Lancaster'e örnek bir yol tamamlanmıştı) ve kısa zamanda kanallar açıldı. Halkın çoğunluğu bakımsız okullar, az kitapla ve nadir ele geçen gazetelerle bugüne kıyasla dünyadan soyutlanmış bir halde yaşıyordu. Amerika'nın Avrupalı gezginler üzerinde bıraktığı izlenim, bağımsızlık, maddi refah ve sonsuz bir kendine güven duygusuyla beraber, zarafet ve rahatlığın eksikliği, davranışlardaki sertlik ve yüzeysel bir kültür şeklinde özetlenebilir. Bununla birlikte, hem kültür bakımından hem de maddi bakımdan koşullar gittikçe düzeliyordu.

Bunun nedeni, ülkenin kuvvetle gelişip büyümesiydi. Eski Dünya'dan göçmenler o kadar geniş kalabalıklar halinde geliyorlardı ki, Amerikalılar bazen Batı Avrupa'nın yarısının ülkelerine akın ettiğini düşünüyorlardı. Hükümet bu göç hareketine makul bir gözle bakıyordu, özellikle Washington, Amerikalılara daha iyi ziraat yöntemlerini öğretmek üzere İngiltere'den uzman çiftçiler getirilmesi düşüncesini benimsiyordu. Yukarı New York'ta Mohawk ve Genesee vadileri, Yukarı Pennsylvania'da Susquehanna ve Virginia'da Shenandoah vadisinde zengin arazi kısa zaman içinde büyük buğday yetiştiren bölgeler haline geldi. New England halkı ve Pennsylvanialılar, Ohio'ya, Virginialılar ve Carolinalılar, Kentucky ve Tennessee'ye doğru göç ediyorlardı.

Fabrika sahipleri de işlerini genişletiyorlar ve eyalet primleriyle teşvik görüyorlardı. Massachusetts ve Rhode Island, İngiltere'den gizlice dokuma makinelerinin modellerini ve Arkwright makinelerini temin ederek önemli dokuma sanayinin temellerini atıyorlardı. Connecticut teneke kap ve saat; orta bölge eyaletleri kâğıt, cam ve demir üretimine başladılar. Fakat Amerika'da o zaman henüz nüfusu özellikle fabrika işine bağlı sanayi şehirleri yoktu. Gerçekten üretimin büyük bir bölümü hâlâ evlerde yapılıyordu. Çiftçiler uzun kış gecelerinde kaba kumaş, deri işleri, çanak-çömlek, basit demir âletler, akçaağaç şurubu, türlü türlü ağaç işleri yapabilirlerdi. Kumaş gibi eşyalar üreten fabrikalar her tarafta kurulduğu zaman da fabrika sahibi genellikle işçileriyle birlikte çalışırdı.

Gemicilik gelişmeye başlıyordu ve Birleşik Devletler, Okyanus'ta ancak İngiltere'den sonra ikinci sırayı alıyordu. Kıyı ticareti, morina avcılığı, balina avcılığı için ve Avrupa'ya hububat, tütün, kereste ve başka maddeler taşımak üzere büyük miktarda gemi yapılıyordu. *Empress* adlı Amerikan gemisi, Kanton'a bir seyâhat yapıp, Çin'le ticaret yapma imkânları haberiyle geri geldiğinde, Devrim henüz son bulmuştu. Haber, New England

halkını heyecanlandırdı. Birden yeni bir ticaret yolu ortaya çıktı. Bu o kadar âni oldu ki, 1787'de beş gemi Amerikan bayrağıyla Çin'e varmıştı. Doğulular, kürk almak için büyük bir arzu duyuyorlardı. Bazı Bostonlu tüccarlar, Kuzeybatı'ya gemiler göndermeyi, Kızılderililerden kürk satın almayı, bunları Çin'e götürmeyi ve dönüşte ülkeye çay ve ipek getirmeyi kararlaştırdılar. Yeni tasarı başarılı sonuç verdi. Bundan başka bu ticaret sebebiyle *Columbia* adlı geminin sahibi kaptan Robert Gray, yukarı Pasifik sahillerinden büyük nehre girdi, ona kendi gemisinin adını verdi ve böylece Birleşik Devletler'in Oregon'a hak iddia etmesi için bir esas hazırladı.

Amerikan çaba ve enerjisinin ana istikameti, daima batıya doğru olmuştur. Ohio'nun meşe ormanlarında açılmış araziden Georgia'nın çam açıklıklarına kadar orman alanında yerleşmiş sınır göçmenlerinin balta sesi ilerleyen orduların trampet sesi gibi aksediyordu. Göçmen kafilelerinin beyaz tepeli Conestoga arabaları, Alleghenies yamaçlarına tırmanıyor, deriden elbise giymiş avcılar ve arabaları ev eşyası, tohumluk, basit ziraat âletleri yüklü evcil hayvanlarıyla göçmen çiftçiler, Cumberland geçidinden Kentucky'e dolaşa dolaşa iniyorlardı. Zengin bir toprağın işareti olan Amerikan cevizi ve âdi ceviz ağaçlarının gövdesinden boğulup kurutularak açılan birçok orman alanında sınır çiftçisi ve komşuları, ağaç sırıklarından kulübelerini yükselttiler. Bu kulübelerde sırıkların arasındaki yarıklar kille sıvanıyor ve damlar ince meşe tahtalarıyla kapatılıyordu. Yıllar geçtikçe Ohio ve Mississippi üzerinde buğday, tuzlanmış et ve potas yüklü salların ve dibi düz gemilerin güneye, New Orleans'a doğru gittikçe daha çok miktarda yol aldığı görülüyordu. Yıllar geçtikçe Tenessee ortasında Knoxville, Ohio üzerinde Cincinnati, Kentucky'de Lexington gibi batı şehirleri gittikçe önem kazanmaya başladılar. Buralarda Kızılderililere karşı savaş, sıtma, vahşi hayvanlar, uzak sınır bölgelerinde dolaşan eşkıyalar ve bunun gibi başka tehlikelere karşı göğüs germek gerekiyor-

du. Meşakkat, aşırı yoksulluk ve hastalıklar ağır kayıplara neden oluyordu. Bununla beraber, insansız arazinin içerilerine doğru damar halinde on binlerce iskân hattı sokulmuş, sınır hattı ileri kaymıştı ve piskopos Berkeley'in koloni döneminde söylediği şu söz anlamını hâlâ koruyordu: "İmparatorluk, batıya doğru yol almış yürüyor".

VI. Bölüm

WASHINGTON YÖNETİMİNDE HÜKÜMETİN ÖRGÜTLENMESİ

1789 yılında New York geçici olarak Birleşik Devletler'in başkenti olmak üzere hazırlık halindeydi. Şehirdeki en iyi evler, olabildiğince güzelleştirilmiş ve yenileştirilmişti, o yaz, Kongre üyeleri, görev bekleyenler, mecliste kendi işlerini izleyenler ve seyircilerle sokaklar dolup taşıyordu. Başkan Washington, ilkin şehrin hemen dışında Franklin meydanında bir eve yerleşti, sonra Aşağı Broadway'de güzel bir kabul salonu olan muhteşem McComb malikânesini tuttu. Başkan yardımcısı John Adams, Richmond Hill'de büyük bir eve yerleşti. Kongre, toplantısını Wall ve Broad Street'te Federal Hall'da yaptı (böylece ulusun ilk siyasi merkezi sonradan malî merkezi olacak bu yere yerleşmişti). Kabul törenleri ve balolar düzenlendi. Başkan, soğuk ve resmî bir hava içinde geçen akşam ziyafetleri verir ve sık sık arkadaşlarıyla John Street'teki tiyatroya giderdi. Kongre'yi ziyaret ettiği zamanlar bu, Virginia cinsi altı çevik beyaz atın çektiği, ona refakat eden süvarilerinin eşlik ettiği, koyu krem

renkli bir arabaya binerek büyük bir saltanat içinde gerçekleşirdi. Kongre görüşmelerine vatandaşlar kabul edilmezdi, fakat dışarıda sokaklarda günün önemli sorunlarını tartışmak üzere grup grup toplantılar olurdu.

Washington'ın ağırbaşlı önderliği, yeni hükümet için zorunluydu. Siyasi bakımdan o, yaratıcı zekâya veya parlak önderlik sıfatlarına sahip bir lider değildi, yazılarında cansız, kamuya yaptığı hitaplarda zayıftı. Yönetim esasları hakkında az bilgisi vardı. Fakat kişiyi, yalnız itaat duygusu değil, bir nevi korku telkin ederdi, o, başka hiç kimsenin sahip olamayacağı bir birlik düşüncesini temsil ediyordu. Hangi partiden ve gruptan olursa olsun, herkes onun doğruluğuna, görüşlerindeki genişliğe ve anlayışına güvenirdi. Daima vakar ve ciddiyetini koruyan Washington'ın "Cumhuriyet Sarayı"ndaki ağır resmiyeti kendini belli ederdi. Kabul törenlerinde diz tokaları pırlantalı, pudralı saçı bir peruka içinde bağlı, askerî serpuşu koltuğu altında, yan tarafında yeşil kını içinde merasim kılıcı, siyah kadife ve satenden bir elbise içinde salona girerdi. Kongre ve idare memurlarıyla ilişkilerinde yalnız ulusal birlik düşüncesini temsil etmeye çalışarak parti ve grupların üstünde kalmaya dikkat ederdi (Bununla beraber, kişisel eğilimi, federalistlerden yanaydı). Her zaman olduğu gibi, uyanık ve çalışkan olan Washington, önceden tespit edilmiş bir programa göre, uzun saatler çalışırdı. Hükümete yücelik ve prensip kazandırmaya ve 1796' da ünlü "Ulusa Veda Konuşması"nda söylediği "Birleşin, Amerikalı olun" uyarısını bünyesine sindirmeye çalıştı ve bunu da başardı.

Ağustos'ta, Kongre aynı yılın Kasımı'nda Philadelphia'da tekrar toplanmak üzere toplantılarını erteledi. Her zamanki gibi temiz, sakin ve cana yakın bir şehir olan Philadelphia on yıl hükümet merkezi olma görevini üstlendi. Bu arada, birliğe ait işleri düzene koymak için bir hayli iş yapılmıştı.

Hükümetin örgütlendirilmesi hiç de küçük bir iş değildi. Kongre, kısa aralıklarla Dışişleri Bakanlığı *(Department of State)*, Savaş Bakanlığı *(Department of War)* ve Maliye Bakanlığı'nı *(Department of the Treasury)* oluşturdu. Washington, ilk bakanlığa o zaman Fransa'da elçilik hizmetinden yeni dönen Thomas Jefferson'ı atadı. İkinci bakanlığa orta yetenekte, fakat halk arasında tanınmış bir general olan Massachusettsli Henry Knox'u, üçüncüsüne de malî konularda özel bilgisiyle tanınmış Alexander Hamilton'ı atadı. Kongre, başlangıçta bir bakan seçmeyip, sadece hükümete hukuk müşavirliği yapan başsavcılık makamını kurdu, Washington, bu makama bir Virginialı olan Edmund Randolph'u getirdi. Hamilton ve Knox federalist eğilimlere, Jefferson ve Randolp ise Anti-federalist görüşlere sahipti. Kongre, aynı zamanda bir federal yargı makamı oluşturmak için harekete geçti. Sadece bir başhâkim ve beş üye (bu sayı sonradan artırılmıştır), hâkimle Yüksek Mahkeme (*Supreme Court*) kurmakla kalmadı, aynı zamanda üç seyyar mahkeme ve on üç bölge mahkemesi kurdu. Bütün hâkimler, federal bakanlar gibi başkan tarafından atanacaklar ve Senato tarafından onaylanacaklardı. 1790 yılının sonlarına doğru üç federal bakanla, federal mahkemeler ve bir hayli aşağı kademede memurla sıkı bir çalışmaya koyuldu.

Gerçi birçok Amerikalı, politikayla lekelenmemiş bir cumhuriyet düşünseler de, daha bu tarihlerde parti politikası kendini göstermişti. Bunun en erken tezahürlerinden biri, Anayasa'nın düzenlenmesi konusunda çıkan mücadele sırasında baş gösterdi. Eyaletlerden birçoğu Anayasa'yı derhal yapılması gereken değişiklik tavsiyeleriyle kabul etmişlerdi. Başlangıçta Kongre'nin, bu teklifleri asla dikkate almayacağı sanılıyordu. O zaman Patrick Henry ve başkaları bir gürültü çıkardılar, bunu dikkate almak gerekti ve Kongre, teklifleri bir Komiteye havale etti. Sonuçta Kongre, çoğunluğu hükümetin tasarlanan yapısını değiştirmeye yönelik her türlü teklifi reddetti ve fakat eyalet-

lere Ana Haklar Yasası niteliğinde on iki düzenleme tasarısı gönderdi. Siyasi özgürlüklerin garantisini teşkil eden bu düzenlemelerden on tanesi onaylandı. Anti-federalistler daha fazla garanti kabul edilmemesinden dolayı kızdılar ve protestolarıyla ortalığı gürültüye boğdular. Fakat bu tarihe doğru başlangıçtaki federalist ve anti-federalist şeklinde gruplaşma kaybolmaktaydı. Zira ülke, Anayasa'yı daimî bir kurum olarak kabul etmişti. Şimdi yeni sorunlar ortaya çıkıyordu. Bir tarafta güçlü bir merkezî hükümetle ilerleyen iş hayatı ve ticarî çıkarları destekleyen Federalist Parti, öbür tarafta eyaletlerin haklarını ve çiftçilerin çıkarlarını benimseyen Anti-federalist Parti, yeni bir karakter kazanıyorlar ve sahneye yeni liderler çıkıyordu.

Devrim Amerikası, evrensel bir üne kavuşan iki hâkim şahsiyet, Washington ve Franklin'i doğurduğu gibi, genç cumhuriyet de şöhretleri denizaşırı ülkelerde yayılan iki parlak yetenekli adamı, Alexander Hamilton ve Thomas Jefferson'ı meşhur etti. Onlar, gerçekten çok yetenekli insanlar olsalar da onları hatıralarda yaşatan asıl şey, takdire değer kişisel yetenekleri değildi. Bu, onların Amerikan hayatında bir dereceye kadar birbirine hasım olmakla beraber, iki güçlü ve gerekli akımı temsil etmelerinden ileri geliyordu. Hamilton, daha sıkı bir birlik ve daha güçlü bir merkezî-federal hükümet anlayışını, Jefferson ise daha geniş ve serbest bir demokrasi anlayışını temsil ediyordu. 1790 ve 1830 yılları arasında Amerikan tarihinde en önemli olaylar, önüne geçilemez batıya doğru yürüyüş hareketiyle beraber, ulusal birlik ve demokrasi bakımından kazanılan zaferlerdir.

Alexander Hamilton

Hamilton, Küçük Antiller'de şeker çıkaran Nevis adlı küçük bir adada bir İskoç babayla bir Huguenot anneden dünyaya geldi. O, Stevenson'ın *Kidnapped* adlı hikâyesinde Alan Breck'in şah-

sında canlandırdığı İskoç tipi bir adam olarak büyüdü, yani ihtiraslı, cömert, sadık, mağrur, çabuk alınır ve affedici, kavrayış gücü yüksek ve yorulmak bilmez bir tip. Bütün başarılarını, şahsında parlak bir zekâyla hedefine varacağından emin bir ihtirası ve çalışkanlığı birleştirmiş olmasına borçludur. Bu özelliklerini erkenden ortaya koyması kayda değerdir. Babası iş hayatında talihsizliklerle karşılaştığından üniversiteye gidecek parası yoktu. Fakat bir gün, müthiş bir kasırga Antiller'i altüst etti. Hamilton, bunu tasvir etti, yazısı o kadar dikkat çekti ki, halaları onu Amerika'da eğitime göndermeye karar verdiler. Hamilton, New York'ta King's College'a girdi. Bu iyi bir tesadüf oldu, zira bu, onu Kral otoritesine karşı isyana elebaşılık eden New York'un radikalleriyle kolayca temasa geçirdi. Biri on sekiz yaşından hemen önce, öteki hemen sonra yazılmış iki uzun broşür yayımlayarak eyaletteki belli başlı Tory çevresiyle boy ölçüşebileceğini gösterdi. Yirmi yaşında bir topçu birliğinde yüzbaşı oldu, kitaplarını ordugâha götürüp, gecenin geç saatlerine kadar okuyarak doymak bilmez bir beyine sahip olduğunu gösterdi.

Zekâ ve ihtirastan başka, Hamilton gelecekte çok işine yarayacak başka meziyetlere de sahipti. Büyük bir şahsî cazibesi vardı. Kırmızı-kahverengi saçı, parlak kahverengi gözleri, güzel alnı, dayanıklılık ifade eden ağzı ve çenesiyle müstesna derecede yakışıklıydı. Çehresi, konuştuğu zaman canlı ve hoş, çalıştığı zaman ciddi ve düşünceliydi. Canlı akşam ziyafetlerine bayılırdı, kendisine fikir arkadaşlarının sunduğu kaliteli şarap ve nükteli konuşmalarda yüzü parlardı. Çabuk kavrayışlı olduğu kadar da zeki ve isabetli davranan Hamilton, büyük bir hitap kabiliyetine, yani gereken şeyi tam vaktinde yapmak özelliğine sahipti. Becerisi ve güzel konuşması, kendisini New York yurtseverlerinin lideri konumuna yükseltti, Washington'ın dikkatini çekti ve onun başyaveri oldu. Bu becerisi sayesinde Yorktown Kuşatması'nda sert bir hücum hareketinin başına geçti, New

York Barosu'nun lideri oldu. Washington yönetiminin önde gelen siması haline geldi ve büyük bir partinin idaresini eline aldı. Yönetici ve teşkilâtçı olarak takdire değer özelliklere sahipti. Hayranlık uyandıran bir güç ve enerjiyle yazıp konuşurdu. Bununla birlikte göze batan kusurlar da gösterirdi. Heyecana kapılır, çabuk sinirlenir, istediği olmadığı zaman hemen küserdi. Monmouth Savaşı'nda Washington, general Charles Lee'yi geri çekildiği için azarladığında, Hamilton derhal atından yere sıçradı, kılıcını çekti ve "İhanete uğradık" diye bağırdı. Washington şu emri vererek onu sessizliğe davet etti: "Mr. Hamilton, atınıza bininiz." Savaşın bitmesine yakın, Washington'la kavga etti ve olay hakkında kayınbiraderine azametli ve övüngen bir yazı yazdı, sonra Washington'ın bu kırgınlığı düzeltmek için yaptığı önerileri reddetti. Şiddetli ve ateşli doğası, hemen söz dalaşına girme eğilimi ve çabuk kızıp, yüksek tavırlar alması onu gereksiz sert kavgalara sürükledi. Jefferson'la kavgası Washington yönetimini yıktı; John Adams'la kavgası Federalist Parti'yi yıktı ve nihâyet Aaron Burr'le kavgası bir düelloda kendi ölümüyle son buldu.

Hamilton'ın siyasi hayatında esas nokta, genç cumhuriyete unutulmaz hizmetini açıklayan şey, onda bir içgüdü haline gelen düzen ve teşkilâtlandırma aşkıdır. 1775'ten 1789'a kadar etrafında hep iş bilmezlik ve zafiyet görmüştü. Bundan doğan düzensizlik karşısında derin bir nefret duydu. Washington'ın kâtibiyken komutan çoğu işi onun aracılığıyla idare ederdi. Generalin hükümetin zaafı yüzünden nasıl sürekli bir kaygı içinde kaldığını görmek için Devrim dönemindeki mektuplarına sadece bir göz atmak yeterli. Eyaletler kendisine yeterli miktarda asker vermedikleri, eksik araç-gereç, giyecek ve para gönderdikleri, ülkenin bir tarafı enerjik hareket ederken öbür tarafın ayaklarını sürüdüğü için üzüntüden içi içini yiyordu. Hamilton, orduda disiplin yokluğundan üzüntü duyuyordu, zira asker, orduyu bırakıp gidiyor, yağmaya kalkışıyor ve en küçük bir ba-

haneyle çoğunlukla eşyasını sırtlayıp ülkesine dönüyordu. Sonraları Konfederasyon'un karanlık yıllarında Hamilton, New York'ta tüccar çevrelerine yakın olup, ticaretin uğradığı engeller ve mülkiyetin güvensizliği yüzünden onların duydukları endişeleri biliyor ve onların davasını benimsiyordu. Okuduğu kitaplar ona devletin gerçek karakteri hakkında Amerika tarzı olmaktan çok Avrupaî bir görüş aşılamıştı ve o, bütün hayatı boyunca İngiliz hükümet sistemini en takdire değer hükümet şekli olarak düşünmüştü. Bu nedenle, onun hükümette etkisi ve kuvveti, yani güçlü bir federal otoriteyi niçin arzuladığını anlamak zor değildir.

Thomas Jefferson

Jefferson'a baktığımızda gözlerimizi bir aksiyon adamından, bir düşünce adamına çevirmiş oluruz. Hamilton'ın icraatçı meziyetlerine karşılık, Jefferson'ın meziyetleri düşünce alanına aitti. Hamilton kuvvetli bir sistem kurup, sonra onun başarılı işleyişini seyretmekten hoşlanırdı, Jefferson ise, insanlardan hoşlanır, başarılı olsun olmasın onları hoşnut görmekten fevkalâde memnun olurdu. Virginia valisi olarak başarısızlığı abartılmıştır, fakat bununla birlikte bu görevi itibardan düşmüş olarak terk etti. Dışişleri Bakanlığı konumunda da özel bir başarı gösterdiği söylenemez. Fakat siyasi bir düşünür ve yazar olarak kendi kuşağı içinde eşsizdi. Burke'ün ölümünden sonra ise dünya ölçüsünde bu sıfata lâyıktı. Mezar taşına konulacak kitabe hakkında düşüncesini söylerken işgal ettiği makamları ve yaptığı işleri değil, düşünce tarihine kazandırdığı üç büyük şeyin yazılmasını önerdi. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

Burada, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin
Din Özgürlüğüne dair Virginia Kanunnâmesi'nin yazarı
ve Virginia Üniversitesi'nin babası
Thomas Jefferson yatmaktadır.

Jefferson, Virginia'nın gevşek, teşvik edici ve maddi şeylere fazla önem vermeyen düşünce çevresi içinde büyüyüp olgunlaşmıştı. Gençliğinde "dansa, kır ziyafetlerine ve eğlenceli oyunlara" katıldı. Ata binmeyi, vahşi hayvanların yaşayışını gözlemlemeyi ve piyano çalmayı çok severdi. Fielding, Smollett ve Sterne'in romanları gibi romanlar okudu. Bilhassa Ossian'ı çok beğenirdi. Tabiat, kitaplar ve insanlarla geniş ölçüde ilişkilerle dolu sonraki hayatı onun çeşitli düşünsel alanlardaki çalışma yeteneğini kışkırttı. Yarım düzine dil öğrendi, matematik, kadastro, mekanik, musikî ve mimarî, hukuk ve idare eğitimi gördü. Büyük bir şevkle zengin bir kütüphane ve dikkate değer basılı bir resim koleksiyonu topladı. Bitkiler ve hayvanlar hakkında, tarih, siyaset ve terbiye üzerinde daima orijinal ve derin görüşlü yazılar yazdı. Monticello'da meşhur evinin ve Virginia Üniversitesi'nin güzel holünün planlarını çizdi. Konuşmayı seven ve konuştuğu zaman, derin, bir konudan ötekine geçen, çok yönlü kişiliğiyle döneminin en iyi konuşmacılarından biri oldu. Çoğunlukla evinde elli kişiyi gece misafir olarak alıkoyan Monticello hâkimi, bilgili bir zenciye bir Avrupalı'ya gösterdiği kadar nezaket ve sıcaklık gösterirdi. Bütün hayatı boyunca özgürlüğü, serbest yaşamı ve mümkün derecede çok insanla teması arzu etti.

Siyasi bakımdan Jefferson'ın bütün içgüdüleri Hamilton'ınkine aykırıydı ve aldığı eğitim ve öğretim de bunu güçlendirdi. O, ilkin Yasama Meclisi'nin başıydı, sonra da vali olarak yıllarca Virginia'yı şahsında topladı. Bu ilk devirlerde o, asla Washington'ı ve *Continental Congress*'e katılmış diğer liderleri üzen kaygıları açıkça anlayacak bir duruma gelmedi. Aksine kendilerine yüklenen bütün istekleri yerine getirmenin eyaletler için ne kadar zor olduğunu apaçık gördü. Fransa'ya elçi olarak dışarıya çıktığı ve orada Amerika'ya yapılmış borçların ödenmesi için sıkıştırıldığı zaman, güçlü bir merkezî hükümetin dış ilişkilerde değeri olabileceğini çok iyi anladı. Fakat birçok nok-

tada hükümetin güçlü olmasını istemiyordu ve açıkça, "Çok enerjik bir hükümete karşı dost değilim" diyerek bunu ilân ediyordu. Hattâ zayıf Konfederasyon Anayasası'nın "çok mükemmel bir araç" olduğunu söylemeye kadar gidiyordu. Güçlü bir hükümetin insanları esaret altına alacağından korkuyordu. Jefferson, İngiliz Krallığı'ndan, kilise kontrolünden, bir toprak aristokrasisinden ve servetin meydana getirdiği eşitsizliklerden kurtulmak için mücadele etti. Eşitlikçi bir demokrattı. Şehirlerden, büyük endüstri firmalarından ve vasi banka ve ticaret teşekküllerinden hoşlanmıyordu, zira ona göre bunlar, eşitsizliğe meydan veriyorlardı. Hayatının son yıllarında ülkeye bağımsız bir ekonomi sağlamak için endüstrileşmenin zorunlu olduğunu kabul etmişse de, esas itibariyle çiftçi bir ulus olarak kalırsa Amerika'nın çok daha mutlu olacağına inanıyordu.

Hamilton'ın amacı, ülkeye daha etkili bir teşkilât; Jefferson'ınki ise bireylere daha geniş bir özgürlük vermekti. Birleşik Devletler, her ikisine de muhtaçtı. Ülke hem güçlü bir merkezî hükümete hem de sıradan vatandaşı bağlayan bağlardan kurtarmaya ihtiyaç duyuyordu. Millet, yalnız Hamilton'a veya yalnız Jefferson'a sahip olsaydı, zarar görmüş olurdu. Bu iki adama sahip olması ve sırası gelince onların ayrı inançlarını birleştirmesi ve bir dereceye kadar uzlaştırabilmesi büyük bir şanstı.

Hamilton'ın Malî Önlemleri

Washington'ın Maliye Bakanı olan Hamilton, kendisini Amerikan tarihinde en büyük maliye bakanı makamına getiren bir dizi önlemi gerçekleştirdi. Onun programı yalnızca ölçü ve kapsamı bakımından değil, aynı zamanda nitelik itibariyle de yaratıcıydı. Birçok kimse 56 milyon dolar kadar olan ulusal borcu hiç ödememek veya kısmen ödemek arzusundaydılar. Onların muhalefetine rağmen, Hamilton, bu borçları tamamen ödeyecek şekilde bir plan uyguladı. Eyaletlerin Devrim'e yar-

dım dolayısıyla meydana gelen daha 18 milyonluk ödenmemiş borçlarının, Federal Devlet tarafından üzerine alınmasını sağlayan bir plan ortaya koydu. Geniş ölçüde İngiltere Bankası örneğini göz önünde tutan bir Birleşik Devletler Bankası ve ulusal bir darphane kurdu. Yazdığı ünlü *Report on Manufactures*'ta (*İmalat Raporu*) ulusal sanayiyi geliştirmek için ölçülü gümrük vergileri konulması lehindeydi. Kongre, yalnız düşük vergiler koymakla beraber, Amerikan ürünlerini kesin olarak koruyacak bir Gümrük Tarife Yasası çıkardı. Sonunda Hamilton, damıtılmış her türlü içkiyi bir tüketim vergisine tâbi tutan bir yasa çıkarttı.

Bu önlemler hemen kendini üç yönde gösteren bir etki yaptı. Ulusal hükümetin itibarını kaya gibi sarsılmaz bir temel üzerine oturttu ve ona ihtiyacı olan bütün gelirleri sağladı. Gene bu tedbirler, sanayi ve ticareti teşvik etti. Hepsinden daha önemlisi de her eyalet içerisinde ulusal federal hükümete bağlı güçlü gruplar yarattı. Ulusal borcun ödenmesi ve ayrı eyaletlerin borçlarının üzerine alınması, ellerinde *Continental* ve kâğıt para bulunan çok sayıda insanın, paraları için gözlerini yeni hükümete çevirmesi sonucunu doğurdu. İşlerinin gelişmesinde, yeni gümrük yasasına tâbi olan imalâtçılar da gözlerini aynı yöne çevirdiler. Ulusal Banka, paralı insanlardan oluşan nüfuzlu grupların desteğini sağladı, zira banka her türlü malî uygulamayı daha kolay ve güvenilir bir hale getiriyordu. Tüketim Vergisi sadece gelir sağlamadı, her yerde toplandığından sıradan vatandaşa federal hükümetin otoritesini yakından tanıttı. Hamilton'ın çeşitli alanlarda güttüğü siyaset bütünüyle, ulusal merkezî hükümeti kuvvetle destekleyen ve onu zayıflatacak her türlü teşebbüse karşı koymaya hazır mülk sahibi kimselerden oluşan sarsılmaz bir ordu meydana getirmiş oldu ve halkın gözünde hükümeti eskisinden çok daha nüfuzlu bir hale getirdi.

Anayasa'nın Yorumlanması: "Anlam Yönünden Varolan Güç ve Yetkiler"

Hepsi bundan ibaret değildi, zira Hamilton'ın önlemleri Anayasa'nın yeni ve çok önemli bir şekilde açıklamasını gerektiriyordu. O, Ulusal Banka projesini ortaya attığı zaman, Jefferson, federal haklara karşı eyaletlerin haklarına inanan ve büyük korporasyonlardan ve paralıların devlete hâkim olmasından kaygı duyan herkes adına konuşarak buna itiraz etti. Washington'a kuvvetli bir itiraz dilekçesi gönderdi. Onda, Anayasa'nın federal hükümete ait bütün güç ve yetkileri, açıkça ve tek tek saydığını ve diğer bütün yetkileri eyaletler için alıkoyduğunu beyan ediyor ve onun hiçbir yerinde federal hükümet bir banka kurulabilir denmediğini belirtiyordu. Bütün bunlar çok mantıklı görünüyordu. Washington yasasını veto etmek üzereydi. Fakat Hamilton, daha ikna edici bir muhakeme tarzı öne sürdü. Federal hükümete ait bütün yetkilerin açık tâbirlerle tespit edilmesine imkân olmadığını, zira bunun tahammül edilemez teferruatın sayılması demek olduğunu gösterdi. Yetkilerin büyük bir kısmı genel maddelerde dolaylı olarak ifade edilmiş olup bunlardan biri verilmiş yetkilerin uygulanması için "uygun gerekli bütün yasaları çıkarmaya" Kongre'yi yetkili kılmaktadır. Hamilton, bu maddeyi okuyarak "uygun" kelimesi üzerinde durdu. Örneğin, Anayasa'nın savaş yetkileri veren maddesi altında, hükümet açıkça bir toprak fethetme hakkına sahipti. Bundan Anayasa açıkça bir şey söylemese de, hükümetin "sonuç itibariyle" bu toprağı yönetmek "yetkisine" de sahip olduğu sonucu çıkar. Anayasa, hükümetin ticaret ve ulaşımı düzenlemesi gerektiğini söylemiştir, bundan hükümetin sonunda deniz fenerleri inşa etmek yetkisine sahip olduğu anlaşılır. Anayasa, federal hükümetin vergi koyma ve vergi toplama, borçları ödeme ve borçlandırma yetkisine sahip olması gerektiğini de açıkça beyan etmiştir. Ulusal bir banka, vergilerin toplanmasın-

da, masrafları ödemek üzere uzaktaki noktalara para gönderilmesinde ve borçlanmada bulunulmasına yardım edecektir. Bunun için hükümet, Anayasa'nın "kapsam yetkileri" çerçevesinde ulusal bir banka kurmaya yetkilidir. Washington, Hamilton'ın bu önerilerini kabul etti ve teklifi imzaladı.

Viski Ayaklanması: Jay Antlaşması

Jefferson, Hamilton'ın 1791 tarihli Tüketim Vergisi Yasası'nın "iğrenç" olduğu düşüncesinde olduğu gibi Washington'a, bunun akıl ve tedbire aykırı olduğunu da yazdı. Çünkü ona göre, "bu yasa, hükümet otoritesini, direniş gösterilmesi muhtemel olan ve hükümetin zorlama gücünün en az uygulanabilir olduğu yerlerde" harekete geçme mecburiyeti altında bulunduruyordu. Bununla da özellikle Batı Pennsylvania'yı kastediyordu. Bu ülke, zor karakterdeki İskoç-İrlandalılarıyla doluydu. Yetiştirdikleri hububatı dağlar arasından doğudaki pazarlara götürecek hiçbir araçları olmadığı gibi, paraya ihtiyaçları çoktu. İskoçların viski üretim sanatına sahip olduklarından, hemen hemen her tarafa ulaşımı kolay olan viski üretimi için imalâthâneler kurmuşlardı. Tüketim vergisi, bu para getiren ürün üzerinde âdil olmayan bir şekilde yüklenmiş göründü. Bundan başka yasa, özel araştırma yetkileri de tanıyordu. Pittsburgh'un hemen güneyindeki bir bölgede dört *county* (kaza) öfkeli liderler tarafından kısa sürede apaçık bir direnişe sürüklendi. Washington, bir ihtar bildirgesi çıkardı, fakat buna aldıran olmadı. Nihâyet 1794'te hükümet, tahsil memurlarına meydan okuyan kimseleri tutuklamaya kalkışınca isyan patlak verdi. Âsi kalabalık federal hükümete bağlı bir müfettişi canını kurtarmak için kaçmaya mecbur etti ve Pittsburgh'daki küçük garnizonu tehdit etti. Valinin yerel milis askerini kullanması gerekirdi, fakat o, batıdaki seçmenler karşısında itibarını kaybetmek korkusuyla bunu yapmaktan çekindi.

Bunun üzerine Washington, Hamilton'ın yakın tavsiyesiyle ciddi bir harekâta girişmeye karar verdi. Gerçekte ancak düzensiz bir gösterişten ibaret olan "isyan"ı bin kişilik bir askerî kuvvet kolayca bastırabilirdi; fakat Hamilton, hükümetin durdurulmaz gücünü gösterecek bir hareket yapmayı çok istiyordu. Bunun için Virginia, Maryland ve Pennsylvania'dan, hemen hemen vaktiyle Cornwallis'i ele geçiren ordu büyüklüğünde 15 bin kişilik bir kuvvet, silâh altına çağrıldı. Disiplinsizlik gösteren bölge üzerine yürüyen asker, memnun olmayanları çabucak sindirdi. Hamilton, askerle beraber gitti ve yargılama için on sekiz kişinin Philadelphia'ya götürülmesine eşlik etti. Fakat bunlardan yalnızca ikisi hüküm giydi, onları da Washington affetti.

Federalistler, hükümetin sert önlemlerini övdükleri, buna karşı Anti-federalistler onları keyfîlik ve kaba güce dayanmakla suçladıkları için bu Viski Ayaklanması büyük heyecan doğurdu; kuşkusuz Hamilton'ın siyaseti, federal makamların nüfuzunu yükseltti; fakat bu hareketin, halk arasında muhalefet ve güvensizlik yarattığı ve bir hata teşkil ettiği de bir gerçektir. Jefferson ve taraftarları iktidara gelir gelmez tüketim vergisini kaldırdılar. Birçokları dış siyaset bakımından da Washington yönetiminin izlediği hareket hattını aynı derecede memnuniyetsizlikle karşılıyorlardı. 1793'te Avrupa'da, İngiltere ile Fransa arasında savaş başladı. Ticaretle ilgili sınıflar ve birçok dindar insan, özellikle New England'da, mülkiyet haklarını altüst eden ve bir akıl tanrıçası yaratan Fransız Cumhuriyeti'nden korkuyor ve ondan nefret ediyordu. Güneyli çiftçilerle şehirlerdeki sanat erbabıysa Fransızlara sevgi besliyordu. Washington, kararlı biçimde bir tarafsızlık bildirgesi yayımlamakla akıllıca hareket etti. Bunun o derece şiddetle aleyhinde bulunuldu ki, Birleşik Devletler nezdinde öfkelenen Fransız elçisi Genet, bu bildirgeyi hiçe sayabileceğini sandı. Kendi hükümetine, Washington'ın İngiliz nüfuzu altında çaresiz bir ihtiyar olduğunu yazdı, halka

başvurmaktan söz etti. Hükümet onu, Amerikan limanlarını Fransız korsan gemilerinin bir harekât üssü olarak kullanmaktan yasakladığı zaman da bu emre itaat etmedi. O zaman, Washington, öfkeyle şu soruyu sordu: "Kendisi bu hükümetin kararlarına cezaya uğramadan meydan mı okuyacaktır?" Genet' ye ülkesine dönmesi emredildi. Fakat kendisini giyotinin beklediğini bildiği için Genet Birleşik Devletler'de kaldı, New York valisinin kızıyla evlendi ve ihtiyarlayıp ölünceye kadar bolluk içinde yaşadı. Onun düşüncesiz davranışı Amerika'da Fransız taraftarı partiyi güç duruma sokmuştu. Gelgelelim bu parti 1794'te İngiltere'ye karşı savaş açılmasını istiyordu. Başlıca neden olarak, İngilizlerin Fransız *West Indies*'a (Orta Amerika' daki Fransız kolonileri) giden gemileri kanunsuzca yakalamaları ve 1783 Antlaşması'na açıkça aykırı olarak Kuzeybatı Bölgesi *(North-west Territory)*'nde ellerinde ticaret karakollarını bulundurmasıydı.

O zaman Amerika için gerçekten hiçbir şey böyle bir savaştan daha kötü olamazdı. Bu nedenle, Washington, Büyük Britanya ile askıda olan pek çok anlaşmazlığı sonuca kavuşturmak için o zaman başhâkim olan tecrübeli diplomat John Jay'i Londra'ya olağanüstü elçi olarak atadı. Bu iş için ondan daha deneyimli birisini bulamazdı. Jay, "diplomaside bir parçacık iyi niyetli sağduyunun, çoğunlukla kaypak bir kurnazlıktan daha fazla iş yapacağı" inancındaydı. O, ölçülülük ve açık fikirlilikle hareket ederek Birleşik Devletler'in haklı bir şekilde umabileceği kadar lehte bir antlaşma imzaladı. Yani, İngilizlerin hâlâ ellerinde tuttukları batı karakollarının iki yıl içinde terk edileceğine dair bir söz aldı. İngilizlerin el koydukları gemiler dolayısıyla meydana gelen zararlar hakkındaki Amerikan iddialarını, bir komisyona havale ettirdi. Sonunda İngilizler, Doğu Hint Adaları'yla Batı Hint Adaları'nda önemli ticarî imtiyazlar elde etti. Antlaşma, Amerika'da şiddetli bir tepkiyle karşılandı. Kendini kaybeden sokak kalabalığı, Jay'in bir tasvirini yaparak bu

tasviri meydanda yaktı. Öfkeye kapılan hatipler ve gazeteciler Washington'a lânetler yağdırdı. Fakat hem Washington hem de Jay geçici bir halk ayaklanmasından kaygılanmayacak derecede akıllı ve derin düşünceliydi. Senato, bazı düzeltmelerle antlaşmayı kabul etti. Tüccarlar ve gemi sahipleri federal hükümete yine minnetle bakmakta haklıydılar.

John Adams

Washington, siyasi hayattan çekilince yetenekli, yüksek düşünceli fakat fazla ciddi, inatçı ve kendine özgü düşünceler taşıyan John Adams yönetimi ele aldı. Onun dik kafalılığı ve patavatsızlığı başkanlık döneminin karışık geçeceğini gösteriyordu. Hamilton'ın rehberliğini kabul edemeyecek kadar bağımsız düşünceli olan Adams, daha başkanlık görevine başlamadan onunla kavgaya tutuşmuştu. Böylece kendi içinde parçalanmış bir parti, yanında bölünmüş bir kabineyle o, eli ayağı bağlanmış bir durumdaydı. Vekâletlerin başında bulunanlar, parti sorunlarında Hamilton'ın görüşlerini izliyorlardı. Birçok Güneyli Adams'tan New Englandlı olduğu için hoşlanmıyordu. Parti'deki genel duygu olumsuz bir hal alıyordu. Bu yetmiyormuş gibi, uluslararası hava da her zamankinden daha karanlık bir noktaya gelmişti.

Bu sefer Fransa'yla savaş tehlikesi ortaya çıkmıştı. Fransız Cumhuriyeti'ni yöneten Directuvar idaresi, Jay'in İngiltere'yle imzaladığı antlaşmaya kızarak Adams'ın gönderdiği elçiyi kabul etmeyi reddetti ve gerçekte onu tutuklama tehdidinde bulundu. Bu küçük düşürücü olay, Amerikalıların duygularını şiddetle tahrik etti. Adams, zorlukları ortadan kaldırmak üzere Paris'e üç komiser gönderince, bunlar da yeni hakaretlerle karşılaştılar. Dışişleri Bakanı olan Talleyrand, onlarla görüşmeyi reddetti. Sonradan Amerikalı elçiler tarafından X, Y, Z olarak anılan ajanlar, kendilerine 250 bin dolarlık bir rüşvet ödenirse, bir şey

yapabileceklerini söylediler. Sonunda Talleyrand, Birleşik Devletler'i ikiyüzlülükle suçlandıran kabaca, hakaret dolu bir mesaj göndererek görüşmeleri fiilen kesti. X, Y, Z belgesi diye anılan haberleşmenin yayımlanması, Amerika'yı infial noktasına ulaştırdı. Ordu için asker yazılmaya başlandı, donanma takviye edildi ve 1798'de birbiri ardından bir dizi deniz savaşı oldu ve hepsinde Amerikan gemileri Fransızları yendi. Bir ara açık savaş neredeyse kaçınılmaz görünmeye başlamıştı.

Bu kriz sırasında Adams'ın gerçekçi bireyciliği, Amerikan halkının işine yaradı. Savaş isteyen Hamilton'ı bir tarafa atan Adams, Fransa'ya âniden bir yeni elçi gönderdi ve o sırada iktidara gelmiş olan Napoléon bu elçiyi dostça karşıladı. Savaş tehlikesi hızla ortadan kalktı. Maalesef Adams, içişlerinde Amerikan halkının affedilmez bulduğu bir zihniyet darlığı ve beceriksizlikle hareket etti. Kongreyle o hükümetin yıkılmasında büyük rolü olan dört talihsiz yasanın çıkmasına etken oldular. Birinci yasa, bir yabancının Amerikan vatandaşı olmadan önce Birleşik Devletler'de ikamet etmesi gereken süre beş yıldan on dört yıla çıktı. İkinci yasa, başkana iki yıl süreyle herhangi bir şüpheli yabancıyı ülke dışına çıkarma yetkisi verdiriyordu. Üçüncü yasaya göre, savaş zamanında yabancılar, Başkanın emrettiği düzeyde sürgüne gönderilebilir veya hapsedilebilirlerdi. Dördüncü yasa, hükümetin herhangi bir yasal önlemine karşı gizli faaliyette bulunmayı, bunu köstekleme ye çalışmayı, hattâ bir eyalet memurunu eleştirmeyi eyalete karşı işlenmiş bir suç sayıyordu.

Bu yabancı ve isyan yasaları, bireysel ve uygar özgürlükleri kısan aşırı derecede sert yasalardı. Federalistlerle federal hükümet elinde tehlikeli derecede bir güç ve iktidar topladıkları inancında olan Jefferson'la Madison onlara karşı cephe almaya karar verdiler. İki takım karar yazdılar, Jefferson'ın yazdıkları Kentucky Yasama Meclisi tarafından; Madison'ınkiler ise Virginia Meclisi tarafından kabul edildi. Federal hükümetin eyalet-

ler arasında bir antlaşma sonucunda kurulduğunu ileri sürerek, Kentucky ve Virginia kararlarına göre bir eyaletin Anayasa'ya aykırı bir yasayı veto etmek üzere tedbir alabileceğini ilân ediyorlardı.

1800 yılında ülke değişiklik için olgun bir hale gelmişti. Gerçekten bu yıl, büyük bir siyasi altüst oluşa hazırdı. Washington ve Adams'ın başkanlıklarında federalistler, eyaleti kurmakta ve onu güçlü bir hale getirmekte büyük işler başarmışlardı. 1789'da birçoklarının düşündüğü gibi, bu tarihte kimse ulusal birliğin ve Anayasa'nın devam edeceğinden kuşku duymuyordu. Fakat Federalistler, Amerikan hükümetinin nitelik bakımından esas yönüyle bir halk hükümeti olarak kurulduğu gerçeğini anlamakta başarısız kalmışlardı. Bu hükümetin kontrolü ve sağladığı çıkarları, bazı sınıflara hasretmeye yaramış olan siyaset yolları izlemişti. Doğuştan bir halk lideri olan Jefferson, sürekli olarak arkasında küçük çiftçiler, sanatkârlar, dükkân sahipleri ve başka işçi kitlesini topluyordu. Bunlar, ülkenin özel çıkarlara hizmet eden bir hükümet değil, bir halk hükümetine sahip olmasını istiyorlardı ve varlıklarını büyük bir kudretle göstermişlerdi. 1800 seçiminde Adams, New England'ı kazandı. Fakat muhalefet bütün güney eyaletlerini baştanbaşa ele geçirdi ve orta devletlerde de büyük bir çoğunluk kazandı. Seçim, şekilsizliği yüzünden Jefferson'la aynı partiden olan ancak makul göründüğü halde ilke sahibi olmayan bir New Yorklunun, Aaron Burr'ün oylarındaki eşitlik dolayısıyla bir çıkmazla sonuçlandı. Fakat belirgin bir biçimde halk, Jefferson'ın başkan olmasını istiyordu. Hamilton, kendi politik yaşamını sık sık karakterize eden o güzel hareketlerden birini yaparak, Temsilciler Meclisi'nin Jefferson lehinde karar vermesini sağladı.

Jefferson, bir arkadaşına şöyle yazdı: "Gemimizin omurgaları tam anlamıyla denendi, onu cumhuriyet yoluna koyacağız, o, hareketindeki güzellikle yapıcılarının ustalığını şimdi gösterecek."

VII. Bölüm

ULUSAL BİRLİĞİN YÜKSELİŞİ

Jefferson'ın Yönetimi

Jefferson'ın 1801'de başkanlığı üzerine alma yöntemi, gerçek demokrasinin iktidara gelmesi olayını bariz bir şekilde ortaya koydu. Tören ilkin, henüz yeni başkent olan Washington'da yapılacaktı. Şehir, o zaman Potomac nehrinin kuzey kıyısında çamurlu yolları, çalılıklar ve bataklıklar arasında inşa edilmiş, eski kabine üyelerinden birine göre, "çoğu pek ilkel kulübelerden" ibaret birkaç biçimsiz evle, bir orman köyünden başka bir şey değildi. Vali Morris, küçümseyerek başkentin büyük bir geleceğe aday olduğuna işaret ediyor ve şunu ekliyordu: "Burada evler, kilerler, mutfaklar, iyi yetişmiş adamlar, hoş kadınlar, özetle şehrimizi tam ve mükemmel yapmak için ancak buna benzer ufak şeylere ihtiyaç duyuyoruz". Her zamanki gibi, özensiz giyinmiş bir halde Jefferson, kaldığı basit evden çıkıp tepeye, Yeni Capitol'e arkasında arkadaşları olduğu halde yürüyüverdi. Senato odasına girince orada az zaman önce kendisinin pervasız bir rakibi olan Başkan Yardımcısı Burr'ün elini

sıktı. Kendisinin uzaktan akrabası olan güvenmediği başka bir adam, Adams'ın az evvel baş yargıç tayin ettiği Virginialı John Marshall yanında duruyordu. Jefferson, başkanlık yeminini yaptı ve sükûnetle şimdiye kadar göreve başlayan bir başkanın yaptığı en iyi hitabelerden birini verdi.

Jefferson'ın hitabesinin bir bölümü çok ihtiyaç duyulan bir uzlaşma teklifiydi. Yeni biten siyasi kampanya sırasında, o derece şiddetli saldırı ve suçlamalar da bulunulmuştu ki, özellikle New England ve birçok kimse, Jefferson'ın bir ateist, sosyal alanda bir devrimci, hattâ bir anarşist olduğuna inanıyordu. Jefferson, vatandaşlardan siyasi hoşgörüsüzlüğün dinî hoşgörüsüzlük kadar kötü olduğunu unutmamalarını, birliği korumak, temsilî hükümeti işler bir hale getirmek ve ulusal kaynakları geliştirmek konusunda Amerikalı olarak birleşmelerini rica etti. Konuşmanın kalan bölümü, yeni yönetimin siyasi ilkelerini ortaya koyuyordu. Ülkenin, halk arasında düzeni koruması gereken; fakat bunun haricinde onları kendi çalışma ve gelişme teşebbüslerini düzenlemekte serbest bırakan ve işçinin kazandığı ekmeği ağzından almayan, ileri görüşlü, tutumlu bir hükümete sahip olması gerektiğini söyledi. Bu hükümetin eyaletlerin haklarını koruması gerekirdi. Bütün uluslarla açık ve samimi dostluk kurmaya çalışacak; fakat "hiçbiriyle sıkı sıkıya bağlı ittifaklar"da bulunmayacaktı. Bu son cümle ondan sonra uzun zaman unutulmayacaktır. Jefferson, "Anayasa'nın sağladığı tam güç ve kudret dairesinde" Birliği desteklemeyi, "sivil otoritenin askerî otoriteler üzerinde üstünlüğünü" korumayı ve devrime karşı genel seçimleri tek hakem olarak savunmayı vadetti.

Jefferson'ın iki dönemliğine Beyaz Saray'da bulunması bütün ülke dâhilinde demokratik yöntemleri teşvik etti. Washington'ın, başkanlığın etrafına sardığı pek çok gereksiz aristokratik teşrifat ve süsleri kaldırdı. Haftada bir verilen kabullerden vazgeçildi, saray teşrifatı azaltıldı ve *zât-ı devletleri* gibi şeref unvanları kaldırıldı. Jefferson, için en basit yurttaş, en yüksek

memur kadar saygıya lâyıktı. Alt tabakada bulunanlara, kendilerine, sadece halkın işleri emanet ettiği memurlar gözüyle bakmalarını öğretti. Ziraati teşvik etti ve Kızılderililerden toprak üzerindeki haklarını satın alarak ve onların batıya göçmelerine yardım ederek arazinin iskânını ilerletti. Amerika'nın baskı altındaki insanlar için sığınılacak bir yer olması gerektiği inancıyla liberal bir vatandaşlık yasası çıkararak göçü teşvik etti. Başka uluslarla barışı korumaya çalıştı, çünkü ona göre savaş, hükümet faaliyetinin ve vergilerin artması, özgürlüğün azalması demekti. İsviçre asıllı ileri görüşlü bir maliyeci olan Albert Gallatin'i Hazine Bakanı olarak atayarak, onu masrafları azaltmaya ve devlet borçlarını ödemeye teşvik etti. Sonuçta 1806 tarihine gelindiğinde, ulusal gelir 14.500.000 dolar, masraf 8.500.000 dolar ve fazlalık 6.000.000 dolardı. 1807 sonlarında tutumlu Gallatin devlet borçlarını, 70 milyonun altına düşürmüştü. Jefferson'ın duyguları bütün halka yayıldığından halk sevinç içindeydi. Eyaletler birbiri ardından oy ve memurluk için mülk sahibi olma şartını kaldırıyor, borçlular ve suçlular hakkında daha insani yasalar çıkarıyorlardı.

Gelgelelim talih, Jefferson'ı ve ülkeyi onun istemediği bir yöne çevirdi. Anayasa'nın "dar ve sıkı yapısı" teorisyenlerinin başında gelen Jefferson, iki kararla federal hükümetin yetkilerini azamiye çıkardı ve başkanlıktan ayrıldığında, nefretle kaçındığı savaş, ülkeyi bekliyordu.

Louisiana'nın Satın Alınması, Burr'ün Komplosu

Jefferson'ın attığı adımlardan biri, ülkeyi bir kat daha genişletmişti. İspanya, Mississippi'nin batısındaki bölgeyi bu nehrin ağzındaki New Orleans limanıyla birlikte uzun zamandan beri elinde tutuyordu. Fakat Jefferson'ın başkanlığa gelmesinden bir süre sonra, Napoléon, zayıf İspanyol hükümetini Louisiana denilen büyük arazi parçasını Fransa'ya geri vermeye zorladı. O,

bunu yapar yapmaz aklı eren Amerikalılar büyük bir kaygı ve öfkeye kapıldılar. New Orleans, Ohio ve Mississippi vadilerinde yetiştirilen Amerikan ürünlerinin ihracı için zorunlu bir limandı. Napoléon'un Birleşik Devletler'in hemen batısında, Kuzey Amerika'da Anglo-Sakson hâkimiyetine denk, büyük bir koloni imparatorluğu kurma planları, içerideki bütün Amerikalıların ticaret haklarını ve güvenliklerini tehdit ediyordu. Zayıf İspanya bile, Birleşik Devletler'in güneybatısı için bir hayli zorluklara neden olmuştu. Buna bakılınca, o zaman dünyanın en güçlü devleti olan Fransa neler yapabilirdi?

Jefferson, kesin bir şekilde şu açıklamayı yaptı: Fransa, Louisiana'yı alırsa "o andan itibaren Amerika'nın İngiliz filosu ve halkıyla birleşmesi gerekir" ve Avrupa Savaşı'nda patlayan ilk top, bir İngiliz-Amerikan ordusunun New Orleans'a karşı yürümesi için ilk işaret olacaktır. Birleşik Devletler'le İngiltere'nin darbeyi vuracaklarının kesin olarak bilinmesi, Napoléon üzerinde etki bırakmıştı. O, biliyordu ki, kısa Amiens barışından sonra İngiltere'yle yeni bir savaş yakındı ve bu savaş başlarsa Louisiana'yı kaybetmesi muhakkaktı. Fransız yönetimindeki Haiti'de zenci lider Toussaint l'Ouverture'ün büyük isyanını bastıramaması da onun cesaretini kırdı. Orada 1802'de âsiler ve sarıhumma yirmi dört bin kişilik bir kuvveti yok etmişti. Bu nedenle, hazinesini doldurmak, Louisiana'yı İngiliz elinin ulaşamayacağı bir duruma koymak ve bölgeyi Amerikalılara satarak Amerikan dostluğunu kazanmaya çalışmak kararını verdi. 1.5 milyon dolar karşılığında bu muazzam bölge Birleşik Devletler Cumhuriyeti'nin tasarrufu altına geçti. Bunu satın alırken Jefferson, "Anayasa'yı çatlak verinceye kadar gerdi", zira orada hiçbir madde yabancı toprakların satın alınmasına yetki vermiyordu, diğer taraftan Jefferson, Kongre'nin onayını almadan hareket etmişti.

Birleşik Devletler, bu yerinde davranışla bir milyon mil kare toprak elde ettiği gibi arkasında siyah selviler Missisippi'nin hi-

lâl biçimi bir koyunda alçıdan süslü tuğla evleriyle cazip bir şehir olan New Orleans limanını da aldı. 1803'ün bir sonbahar günü, parlak Place d'Armes meydanında üniformaları içinde Fransız askerleri, şık elbiseleriyle İspanyol ve Fransız melez halk, avcı gömleği giymiş piyadeler, Kızılderililer, simsiyah kölelerden oluşmuş alaca-bulaca bir kalabalık, Fransız bayrağının indirilip, Amerikan bayrağının çekilişini seyretti. Böylece Birleşik Devletler, seksen yıl içerisinde dünya ambarlarından biri haline gelecek olan zengin bir ovalığı kazanmış, Kuzey Amerika kıtasının bütün merkezî nehir sistemini kontrolü altına almıştı. Sonradan İç Savaş günlerinde Lincoln'ün söylediği gibi, Amerikalılar ilk defa o zaman ana ırmağın taciz edilmeksizin denize kavuştuğunu söyleyebilirlerdi. Dört yıl içerisinde Robert Fulton'ın Hudson nehrinde bir buharlı gemiyi başarıyla işletmesi bu ülke içi suların kolay ve ucuzca kullanılması problemini de çözdü. Kısa zamanda batıdaki bütün ırmaklar bacası tüten gemilerle doldu. Bunlar toprağa yerleşmek için giden göçmenleri götürüyor ve dönüşte pazara kürk, buğday, kurutulmuş et gibi çeşit çeşit ürünler getiriyorlardı.

İlk başkanlık döneminin sonlarına yaklaştığı zaman Jefferson'ın şöhreti her tarafa yayılmıştı, zira Louisiana açıkçası büyük bir ganimetti, iş hayatı iyi gidiyordu ve Başkan her sınıftan insanı memnun etmek için elinden geldiği kadar çalışıyordu. Tekrar seçilmesi kesindi. Gerçekten 1804'te New England'da bile Connecticut hariç, bütün eyaletleri kazanarak 176 oyun on dördü hariç hepsini aldı. Partisini kuvvetli bir elle yönetmeye muktedir olan o, daima entrika çevirmekte olan muhteris Aaron Burr'ü ezmek için önlem almıştı. Federal hükümette memuriyetlerin bölüşümünde pay almaktan mahrum kalmış ve fiilen partiden atılmış olan bu kurnaz New Yorklu, New England'daki en aşırı Federalistlerin gönlünü kazanma yoluna gitti. 1804 ilkbaharında Federalistlerin listesinden New York valiliği için adaylığını koydu; fakat Burr'ün ve Timothy Pickering gibi

Yankee entrikacıların devletin birliğini bozmaya niyetlendiklerinden haklı olarak şüphelenen Hamilton'ın muhalefeti sonucunda, utandırıcı bir yenilgiye uğradı. Hiçbir ilkeye bağlı kalmayan Burr, intikam almak için Hamilton'ı kışkırtarak bir düelloya davet etti ve bir Temmuz sabahı, şafakta Hudson nehrinin Jersey kıyısında yapılan düello, Hamilton'ın ölümüyle sonuçlandı. Bu kadar yetenekli ve sevilen bir liderin kaybı, toplumu şiddetli bir kızgınlık ve üzüntü içinde bıraktı, Burr hayatını güvene almak için kaçıp gizlendi. Onun Doğu'da meslek hayatı mahvolmuştu, fakat o ıslah kabul etmez bir küstahlıkla yeni maceralar aramak üzere Batı'ya yöneldi.

Sıradan mükâfatlar ve şan-şerefler Burr'üninki gibi her şeye hâkim olmayı hedef edinen bir ihtirası tatmine yeterli olmazdı. "Hâkim ol ya da yok ol" onun ilkesiydi. Kendine ait bir devlet kurmak için planlar hazırladı. Fakat bu devletin nerede olacağı, onu nasıl meydana getireceği hâlâ tartışılan bir sorundur. Birçok araştırmacı, Burr'ün Batı'da bir ordu toplamayı, Mississippi nehrinin ağzına inmeyi, New Orleans'ı ele geçirmeyi ve Louisiana'yı Birleşik Devletler'den koparmayı tasarladığına inanır. İspanyol ve İngiliz subaylarına böyle bir yalanı anlatarak Londra ve Madrid'den para almaya çalıştı. İngilizler'e devletini onların himayesi altına koyacağını söylerken, diğer taraftan da İspanyollara onu Meksika'yla Birleşik Devletler arasında bir tampon devlet haline getireceğini haber veriyordu. Bu devletlerden ikisi de ona yardım etmediler. Fakat başka araştırmacılar Burr'ün gerçek amacının ordusunu toplamak, Vera Cruz ve Mexico şehrindeki İspanyol otoritelerine karşı sevk etmek ve sonuçta Meksika'ya hâkim olmak olduğuna inanmaktadırlar. Gerçekten o, İspanya'dan nefret eden Tenesseeli Andrew Jackson gibi liderlere hedefinin bu olduğunu söylemiştir. Hedefinin Louisiana mı, yoksa Meksika mı olduğunu belki kendisi de bilmiyordu, belki her ikisine de göz dikmişti.

Ne olursa olsun Burr, İncil'in Şeytanı gibi tam bir sükûtla karşılaştı. Güneybatıdaki sadık adamlar, onun suikastından haberdar oldular ve 1806 yılının sonlarına doğru kendisini suçladılar. Tutuklandı ve ihanet suçuyla yargılanmak üzere Virginia' dan Richmond'a gönderildi. Davaya John Marshall başkanlık etti, onun başlıca kararları Burr'ün lehindeydi, diğer taraftan deliller de ister istemez belirsizdi. Onun için Burr, beraat etti. Fakat şimdi o, bir daha kimsenin karşısına çıkamayacak kadar perişan bir durumdaydı.

Amerika'nın Tarafsızlığı: Ambargo Yasası

Jefferson'ın Federal otoriteyi ikinci kez olağanüstü bir biçimde kullanması, Büyük Britanya ile Fransa arasındaki muazzam mücadele sırasında, Amerika'nın tarafsızlığını devam ettirmeye çalışması yoluyla olmuştur. Jefferson, genç ve olgunlaşmamış Cumhuriyet'in barışa muhtaç olduğunu biliyordu. Savaş, karada ve denizde devam ederken, o, Birleşik Devletler'i bu alev dairesinin dışında tutabileceğini umuyordu. Büyük Britanya, bütün Kara Avrupası'nın tek bir devlet tarafından alınmasını önlemek için çarpışıyordu. Doğal olarak ticaret savaşı onun en etkili silâhlarından biriydi. İngilizler, bunun değerini takdir ederek, Napoléon'un imparatorluğunu abluka altına almakta çabuk davrandılar. Napoléon da buna, Berlin ve Milano emirnâmeleriyle Büyük Britanya'yı abluka altına alarak yanıt verdi. Bu mücadelelerinde her iki devlet, Amerikan ticaretine ağır darbeler vurdular. İngilizler, Fransız *West Indies*'inin ürünlerini taşıyan Amerikan gemilerinin kârlı nakliye ticaretini kesecek ve İspanya'dan Elbe'ye kadar hemen hemen bütün Avrupa sahillerini onlara kapayacak şekilde hareket ettiler. Fransızlar da İngilizlerin araştırma yapmasına razı olan veya bir İngiliz limanına uğrayan her Amerikan gemisine el konulmasını emrettiler. Yani kısa bir süre sonra savaş öyle bir noktaya ulaştı ki, hiçbir

Amerikan gemisi İngilizler tarafından el konulmaksızın Fransa tarafından kontrol edilen geniş alan ile ticaret yapamaz ve Fransa tarafından zapt edilmeksizin (tabii onların yakalayabilecekleri bir alana girdiği takdirde) İngilizlerle ticaret yapamaz hale gelmişti. Bu şartlar altında ticaret hemen hemen imkânsızdı. İngiliz hükümeti oldukça sıkı davranıyordu, Fransızlarsa küçük bir bahaneyle Amerikan gemilerine yasal olarak el koyuyorlardı.

Amerikalıları Büyük Britanya'ya karşı bilhassa kızdıran şey, Amerikalı vatandaşların zorla askere alınması olayıydı. İngilizler, savaşı kazanmak için devlet hizmetinde 1700'den fazla savaş gemisi ve yaklaşık 150.000 gemici ve denizci bulunduracak derecede denizci sayısını artırmak zorunluluğunu duymuştu. Bu donanma, Britanya'yı güvenlik içinde tutuyor, ticaretini koruyor ve kolonileriyle arasındaki gidiş-gelişi muhafaza ediyordu. Bu, Britanya'nın varlığı için hayatîydi. Bununla birlikte, donanma mürettebatı o kadar az maaş ve kötü gıda alıyor, o kadar kötü muamele görüyordu ki, gönüllü asker yazma yöntemiyle tayfa bulmak imkânsızdı. Birçok gemici kaçıyor, daha rahat ve güvenilir olan Yankee gemilerine sığınmayı canlarına minnet biliyorlardı. Bu durum karşısında İngiliz subayları Amerikan gemilerini araştırmaya tâbi tutmayı ve İngiliz tebaasından olanları alıp gitmeyi önemli sayıyordu. Amerikan gemicilerini zorla kendi hizmetlerine almak iddiasında bulunmuyorlardı; fakat bir Britanyalının Amerikan vatandaşı olmak üzere tebaasını değiştirebilmesini kabul etmiyorlardı. Halbuki Amerikalılar, böyle bir iddiaya karşı tamamen düşmanca bir tutum besliyordu. Amerikan gemileri için bir İngiliz kruvazörünün topları altında yatmak ve bu esnada bir teğmen ve denizci grubunun tayfaları sıraya dizip muayene etmesi küçültücü bir şeydi. Bunun dışında birçok İngiliz subayı, küstah ve acımasızdı. Böylece onlar hakiki Amerikan denizcilerinden yüzlercesi, so-

nunda iddia edildiğine göre; binlercesini zorla kendi hizmetlerine aldılar.

Jefferson, Büyük Britanya ve Fransa'yı savaş yapmadan daha insaflı hareket etmeye zorlamak için nihâyet Kongre'den Ambargo Yasası'nı geçirtti. Bu yasa, dış ticareti tamamen yasaklıyordu. Bu ağır bir tecrübeydi. Öncelikle bu tedbir sonucunda nakliyat işiyle uğraşanlar âdeta iflas etmişlerdi, New England ve New York'ta hoşnutsuzluk artıyordu. Sonra ziraatla uğraşanlar da ağır zararlara uğradıklarını gördüler, keza Güneyli ve Batılı çiftçiler, fazla hububatı, eti ve tütünü denizaşırı ülkelere gönderemeyince fiyatlar birden düşmeye başladı. Gözlemciler bu önlemi, bir hayatı kurtarmak için bir operatörün bir ayağı kesmesine benzetiyordu. Tek bir yıl içinde Amerikan ihracatı eski hacminin beşte birine düştü. Fakat ambargonun Büyük Britanya'yı aç bırakarak siyasetini değiştirmeye zorlayacağı umudu gerçekleşmedi. İngiltere, izlediği yoldan bir adım olsun dönmedi. Amerika'da homurdanmalar arttıkça Jefferson, daha ölçülü önlemler almaya başladı. Ambargo yerine bir İlişkide Bulunmama Yasası kondu. Tabii bu yasa, eyaletler de dâhil, hem İngiltere, hem Fransa'yla ticareti yasaklıyor; fakat bu devletlerden biri tarafsız ticarete karşı tecavüzünü durdurur durdurmaz bu memnuniyetin kalkacağı sözünü içeriyordu. 1810' da Napoléon, aldığı tedbirleri bıraktığını resmen ilân etti. Bu bir aldatmacadan ibaretti, Napoléon bu tedbirleri sürdürüyordu. Fakat Birleşik Devletler, kendisine inandı ve ilişkide bulunmama siyasetini yalnız Büyük Britanya'ya hasretti.

1812 Savaşı

Bu durum Büyük Britanya'yla ilişkileri daha kötü bir hale getirdi. Her iki ülke hızla savaşa sürüklendi. Çeşitli küçük olaylar, aradaki düşmanlığı körüklemişti. Örneğin, İngiliz savaş gemisi Leopard, Amerikan savaş gemisi Chesapeake'i bazı İngiliz ka-

çak askerlerini geri vermesini emretti. Gerçekte bu gemide böyle yalnız bir kaçak vardı. İngiliz savaş gemisi, karşı tarafın tereddüt ettiğini görünce Chesapeake'i on beş dakika ateşe tuttu ve sonra güverteleri kan içinde olan Amerikan gemisine yanaştı ve buradan dört adam aldı gitti. Kısa bir süre sonra Başkan, Kongre'ye ayrıntılı bir rapor sundu, bunda İngilizler'in üç yıl içerisinde Amerikan vatandaşlarını zorla aldıkları 6057 sayılı yasa örnek gösteriliyordu. Başka etkenler de işin içine karıştı. Kuzeybatıdaki Amerikan göçmenleri Kızılderililerin usta lideri Tecumseh tarafından kurulan bir kabile ittifakının hücumlarından tedirgindiler ve bu vahşileri Kanada'daki İngiliz ajanlarının teşvik ve tahrik ettikleri inancındaydılar.

Amerikalıları harekete geçiren bir etkense; tamamen bencilceydi. Batı'da toprak isteyen birçok kimse, Kongre'de kendilerini başarıyla temsil eden hatip Kentuckyli Henry Clay'le birlikte bütün Kanada'yı ele geçirmek arzusundaydılar ve Britanya'nın müttefiki olan İspanya'dan Florida'yı almak umudunda olan yetenekli John C. Calhoun yönetimindeki Güneylilerden yardım görüyorlardı. Sonuçta Madison başkan olunca, 1812'de Britanya'ya savaş ilân edildi.

1812 Savaşı birçok bakımdan Amerikan tarihinin en talihsiz olaylarından biri olmuştur. Bunun bir nedeni, söz konusu savaşın gereksiz oluşudur. Amerikalıları en çok tahrik eden İngilizlerin son kararları, tam Kongre savaş ilân ettiği sırada geri alınmıştı. Diğer bir neden de o tarihte Birleşik Devletler'in en vahim iç ayrılıklardan dolayı kaygılı olmasıydı. Güney ve Batı, savaşa taraftar oldukları halde, New York ve New England karşıydılar ve savaşın sonlarına doğru, New England'da önemli gruplar sadakatsizliğin uç noktasına ulaştılar. Üçüncü bir neden de bu savaşın, askerî açıdan başarılı ve onurlu olmamasıdır.

Jefferson'ın tasarruf siyasetinin sonucu olarak 1809'a doğru, mevcudu üç binden daha aza indirilmiş olan eğitimsiz ve disiplinsiz bir milis kalabalığının takviye ettiği Amerikan ordu-

su, savaş için berbat bir durumdaydı. Düzenli ordudaki askerlerin birçoğu, hapishane kaçkını ve meyhane serserilerinden başka bir şey değildiler. Parlak askerî hayatına birkaç yıl önce başlamış olan Virginialı genç Winfield Scott, Amerikan komutanlarının başlıca iki sınıfa ayrılabileceğini söylemektedir: "Eski subaylar çoğunlukla kendilerini ya tembelliğe, ya cehalete, ya da ayyaşlığa vermişlerdi." Genç subaylarsa çoğunlukla siyasi nedenlerle bu mevkilere getirilmişlerdi. Az bir bölümü iyiydi, fakat çoğunluğu ya "kaba ve cahil insanlardı" veya eğitim ve terbiye görmüşlerse "gösterişli, koruyucularına güvenen, dejenere beyzâdeler ve bir işe yaramayan kimselerdi." Savaş başladığı zaman, en kıdemli general altmışını hayli geçkin, yetersiz Henry Dearborn'du. O, ömründe savaş meydanında hiçbir zaman bir alaydan daha büyük bir birliği komuta etmemişti. En kıdemli tuğgeneralse Aaron Burr'ün bir suç ortağı, İspanya'dan para alan ve Birleşik Devletler'e ihanet ettiği şimdi bilinen James Wilkinson'dı. Rüşvet yiyen, çapkın ve itaatsiz olan herkesin küçümsediği bir adamdı. Değerli, tecrübe sahibi yegâne tuğgeneral, Devrim sırasında albaylık derecesine ulaşmışken; şimdi sakat ve çok ihtiyar olan William Hull'dı. O, hiç ateş açmadan Detroti'ı kuşatmak suretiyle savaşa başladı.

Ondan sonra felâket felâketi kovaladı. Amerikalıların Kanada'yı istila gayretleri genel bir başarısızlığa uğradı. Bir İngiliz tarihçisinin dediği gibi: "Milis askeri ve gönüllüler savaşmak isteyip istemedikleri konusunda henüz kararlarını vermemiş görünüyorlardı." Kuzey sınırında yapılan en şiddetli savaş, Niagara yakınında Lundy's Lane savaşıydı. Bu, sonradan her iki tarafın da zafer iddiasında bulundukları sonuçsuz bir çarpışmaydı (Temmuz 1814). Fakat Amerikalıların Kanada'ya ilerleme planlarını geçici olarak bozduğu için bundan İngilizler ve Kanadalılar övünmeye daha çok hak kazanmışlardır.

Napoléon'un kuvvetleri, İspanya'da yenilince İngilizler, Amerika'daki ordularını Wellington'ın tecrübeli askerleriyle bü-

yük ölçüde takviye edebildiler. Savaşta deneyim kazanmış bir kuvvet, *Lake Champlain* üzerinden Plattsburg'da New York eyaletine girdi, fakat İngiliz donanması orada yirmi sekiz yaşında bir delikanlı olan komodor Thomas MacDonough tarafından kesin bir yenilgiye uğratıldı. Ulaştırma hatları bu şekilde tehlikeli bir duruma düşürülen İngiliz kara ordusu, geri çekilmek zorunda kaldı. Beş bin kişiden az başka bir İngiliz ordusu Washington civarında karaya çıktı ve Bladensburg'da, başlıca milislerden oluşan, kendisinden biraz daha büyük bir kuvvetle karşılaştı. Kahramanlıktan yoksun müdafiler, on ölü ve kırk yaralı verdikten sonra geri çekilmeye başladılar ve Washington'a doğru o kadar hızla kaçtılar ki, onlarla teması korumaya çalışan İngiliz askerlerinden birçoğu güneş çarpmasına maruz kaldı. İngiliz askerleri, York (şimdiki Toronto)'ta Amerikalıların devlet binalarını tahrip etmelerine bir karşılık olarak, Washington'da Capitol'ü ve Beyaz Saray'ı ateşe verdiler. Ayrıca, İngiliz donanması, Baltimore civarında Fort McHenry'i uzak mesafeden bir gece bombardımanına tuttuğunda da, (sığlık yakından bombardımanı imkânsız kılıyordu) hiçbir şey başaramadı. O zaman, kölelerin değiştirilmesi işini düzenlemek üzere bir İngiliz savaş gemisinde bulunan genç bir Washingtonlı savcı, Francis Scott Key, sabah rüzgârında sallanan ulusal bayrağı görünce içinde uyanan ilhamla, Amerikan ulusal marşı olan *The Star -Sapngled Banner* (Yıldızlı Bayrak) şiirini yazmıştır.

Amerikalılar, ancak denizde başarı kazanabildiler. Washington ve Adams'ın başkanlıklarında sistemli bir şekilde oluşturulan donanma, Fransa'ya karşı kısa savaş sırasında ve sonrasında Amerikan gemilerine karşı saldırı ve yağmaları çekilmez bir hal almış olan Trabluslu korsanlara karşı 1803-1804'teki harekâtta, bütün masraf ve gayretleri hak ettiğini parlak bir şekilde göstermişti. Kara ordusundan farklı olarak, erkenden büyük bir teşkilâtçının eline geçmek talihine mazhar olmuştu. Bu adam, Akdeniz filosuna sert, fakat etkili bir idare sağlamış ve

askerlerine donanmada bir gelenek haline gelen bir yiğitlik, kahramanlık ve itaat ruhu aşılamış Stephan Decatur gibi yüksek yetenekte subaylar yetiştirmiş olan Edward Preble'dı. Sayı itibarıyla donanma küçüktü, çünkü Jefferson sahil koruma hücumbotları oluşturulması gibi sakat bir siyaset gütmüştü. 1810' da donanma, ancak her çeşit gemiden bir düzine gemiye sahipti. Fakat tek gemi karşılaşmalarında, örneğin *Constitution* "Old Ironsides", *Guerriere United States* ve *Macedonian* adlı gemilerin yaptığı savaşlarda, Yankee kaptanlar eşit veya üstün İngiliz gemilerini daima yenmişlerdi. Amerikalılar, *Great Lakes*'te de kendilerini gösterdiler. Otuzunun pek altında olan başka bir subay, kaptan Oliver Hazard Perry, Erie gölünde bir filo meydana getirdi, daha küçük bir İngiliz kuvvetini bu gölde arayıp buldu ve inatla yapılan bir savaştan sonra ülkeyi sevince boğan şu veciz mesajı gönderdi: "Düşmanla karşılaştık, onlar şimdi elimizdedir." Bununla beraber, sonunda daha kuvvetli bir İngiliz donanması denizlere tamamen hâkim oldu. Amerikan ticaret gemilerini oraya buraya sığınmak zorunda bıraktı ve Amerikan sahillerini sıkı bir abluka altına aldı.

Savaş son bulduğunda, John Quincy Adams, Henry Clay ve başkaları tarafından görüşülen ve imzalanan Ghent Antlaşması (1814) savaşın görünüşte başlıca nedeni olan zorla asker alma ve tarafsızların hakları meselesiyle ilgili bir kelime bile içermiyordu. Kızılderililerle savaşta yıpranmış Andrew Jackson yönetiminde sınır boyu adamlarından oluşan tuhaf, fakat müthiş bir ordunun Wellington'ın cesur teğmeni Edward Pakenham komutasında kuvvetli bir İngiliz birliğine karşı New Orleans'ta kazandığı heyecan verici zafer, ülkede gerçek bir sevinçle karşılandı. Bu zafer 8 Ocak 1815'te, yani Barış Antlaşması imzalandıktan sonra, fakat Amerika'da belli olmadan önce kazanılmıştı. Bu zafer, ateşli ve mütehakkim Jackson'ı büyük bir ulusal kahraman haline getirdi.

Ulusal Birlik

Aslında, savaş bir bakımdan Cumhuriyetin gelişmesine göze çarpar nitelikte yardım etmedi değil. Memnuniyetsizlik ve kavgalar ortasında başlanan ve devam ettirilen savaş, bununla beraber, ulusal birlik duygusunu ve yurtseverliği güçlendirdi. Bunun için birkaç neden gösterilebilir. Çeşitli yerlerde kazanılan başarılar ve özellikle denizdeki zaferler ve New Orleans'ta Pakenham'ın deneyimli askerlerinin bozguna uğratılması, Amerikalılarda ulusal gurur ve kendine güven için yeni bir ruh yarattı. Jefferson'ın "boyun eğme politikası"nın yarattığı aşağılık kompleksini attılar. İkinci olarak, çeşitli eyaletlere mensup askerlerin tekrar yan yana çarpışmaları ve Kuzey askerlerinin bir Virginialıyı, Winfiel Scott'ı en yetenekli general olarak algılamaları ulusal birlik düşüncesini güçlendirdi. Batılı askerler, unutamayacakları bazı zaferler kazandılar ve ilk on üç eyaletteki birçok kimseye bakarak, genel biçimde halka kendi eyaletlerinden daha fazla bağlılık gösterdiler. Bu andan itibaren, Batı bölgesi Amerikan hayatında çok daha büyük önem kazandı ve Batı, duygu itibariyle daima Amerikan milliyetçisi olarak kaldı.

Nihâyet halk savaştan, bazı bencil ve dar düşünceli grupların gösterdiği yurtseverliğe yakışmayan duygu ve davranışlara karşı nefret hissiyle çıktı. New England'daki muhalifler, savaşın sonlarına doğru şikâyetlerini incelemek üzere Hartford'da toplanan bir Kongre'ye *(convention)* delegeler göndermişlerdi. Bu *"Hartford Convention"*, dillerde bir aşağılama ve ayıp kelimesi halinde kaldı.

Bütünüyle düşünülürse, talihsiz savaş, Cumhuriyeti daha olgun ve bağımsız hale getirmekte, onu daha sıkı bağlarla birbirine bağlamakta ve kendi öz karakterini kuvvetlendirmekte büyük bir rol oynadı. Albert Gallatin'e göre, mücadeleden önce Amerikalılar, fazlasıyla bencil ve maddeci olmaya ve her şeyi kendi bölgeleri açısından görmeye başlamışlardı. Ona göre,

"Savaş, Devrim'in doğurduğu, fakat her geçen gün azalmakta olan ulusal duyguyu ve karakteri yeniden uyandırdı ve eski haline getirdi. Halkın şimdi bağlılık duyduğu daha genel konular vardır, gurur ve siyasi düşünceleri bunlarla birleşmiş bulunmaktadır. Şimdi daha çok Amerikan vardır, bir ulus olarak kendilerini duymakta ve öyle hareket etmektedirler ve öyle ummaktayım ki, birliğin bekası bu sayede daha güvenilir bir hale gelmiştir." Bu savaş, birincisine o kadar yakın bir zamanda yapılmış olduğu için az düşmanlık bıraktı. Britanyalılar ve Amerikalılar, bundan yüzyıldan fazla bir zaman geçtikten sonra tekrar bir savaş meydanında buluştuklarında, artık aynı duygularla silâh arkadaşıydılar.

Olaylar göstermişti ki, iktidarda Hamilton'ın Federalistleri veya Jefferson'ın Demokratları ya da kim olursa olsun, ulusal birlik güçlenmekte ve merkezî hükümetin güç ve yetkileri artmaktadır. Ulusal kalkınmanın koşulları, böyle istenildiği için bu sonuç doğuyordu. Louisiana'yı almak, Fransa ve İngiltere'ye karşı bir ticaret savaşına girişmek, Mağrip korsanlarına saldırıda bulunmak, İngilizlere karşı savaşa devam etmek, güçlü bir merkezî otorite istiyordu.

Şunu da eklemek gerekir ki, hükümet aynı zamanda Yüksek Mahkeme'nin kararlarıyla da büyük ölçüde kuvvet buluyordu. Jefferson, başkan olmadan bir süre önce, Başhâkim makamına getirilen ve inançlı bir Federalist olan John Marshall, bu makamı 1835'te ölümüne kadar korudu. Ondan önce mahkeme zayıftı ve az itibar görüyordu. John Marshall, onu Kongre ve başkanlık kadar önemli, kudretli ve muhteşem bir mahkeme haline getirdi. Huyu ve davranışları itibariyle Marshall, doğup büyüdüğü eyaletin rahata düşkün plantasyon topluluğuna mensuptu. Sade giyinirdi, akşam yiyeceğini pazardan eve kendisi taşırdı. Kâğıt oynamasını, *punch*'ı, at nalı veya demir çemberleri bir hedefe atmakla oynanan eğlenceli oyunları severdi. Fakat düşünce itibariyle daha çok Boston ve New York gibi şehirlerdeki

iş ve meslek çevrelerini temsil ederdi. Derine işleyen bir kafanın eseri olan, unutulmaz kararları, onun şu iki ilkeye bağlı olduğunu gösteriyordu: Birincisi, Federal hükümetin egemenlik hakkı, öteki özel mülkiyetin kutsallığı.

Marshall, büyük bir hâkimdi. Onun kararları, hemen hemen her örnekte, okuyana tam kanaat veren usta bir mantıkla yazılmıştır. Üslûbu sade olan bu kararlar, hayret verici bir bilgi zenginliğine ve son derece derin bir tahlile dayanmaktadır. Onun âdeti öncelikle esas önermeyi tam anlamıyla koymak, sonra bundan akıl yürütmelerde bulunmak ve bunu yaparken onlara karşı akla gelen her türlü itirazı çürütmek ve nihâyet bol bol alıntılar yaparak ve örnekler vererek sonucu ifade etmekti. Yüksek Mahkeme'nin hâkimi olan Marshall, bu kurula ahenk ve birlik kazandırdı, böylece birbirine uymayan görüşler ve farklı bakış açıları pek az görülürdü. Fakat Marshall, yalnız büyük bir hâkim değildi. Aynı zamanda, Anayasa'ya bağlı, büyük bir devlet adamıydı. Açıkça Anayasa'ya ait konuları ilgilendiren elli kadar dava üzerinde karar verirken, bunları olgun bir siyasi felsefeye göre muhakeme etti. Bu davalar, hemen hemen Anayasa'nın önemli her bölümünü ilgilendiriyordu. Sonuçta, uzun hizmet yaşamını tamamladığında, mahkemelerin bütün ülke genelinde uyguladıkları Anayasa, büyük ölçüde Marshall'ın yorumladığı Anayasaydı. Onun geleceği açıkça görerek, buna göre bu belgeye yeni bir şekil verdiği söylenebilir.

Burada onun başlıca kararlarını saymaktan daha fazla birşey yapmak mümkün değildir. Marbury-Madison davasında (1803) Yüksek Mahkeme'nin, Kongre'nin veya bir Devletin Yasama Meclisi'nin çıkardığı herhangi bir yasayı gözden geçirmeye hakkı olduğu kuralını kesin olarak ortaya çıkardı. "Yasanın ne olduğunu söylemek, kesin olarak yargı dairesinin görevi ve yetkisi altındadır" diye yazıyordu. Cohens-Virginia davasında (1821) bir eyaletin yasaları altında meydana çıkan davalarda bir eyalet mahkemesinin verdiği kararın nihaî olması gerektiği-

ni savunanların tezlerini bir tarafa attı. Bunun, ülkeyi içine sürükleyeceği kargaşaya işaret ederek (zira eyaletler, Federal Anayasa veya Federal Antlaşmalar dairesinde çıkarılan yasaların yürürlüğe konulması hakkında çok çeşitli görüşleri savunabilirlerdi) son hükmün milli federal mahkemelere ait olması gerektiği noktasında ısrar etti. McGulloch-Maryland davasındaysa (1819) Anayasa idaresinde hükümetin kapsamı, güç ve yetkileri sorununu yeniden ele aldı. Bu sorunda, Anayasa'nın kapsam yoluyla hükümete Anayasa'nın açıkça ifade etmediği güç ve yetkileri de verdiği hakkında Hamilton'ın teorisini cesaretle ortaya atıp savundu. Gibbons ve Ogden davasındaysa (1824), Marshall, bu teoriyi genişletti. Anayasa Kongre'ye eyaletler arasında ticareti düzenleme hakkını veriyordu; Marshall, Hudson nehrinde buharlı gemi hakları üzerinde bir anlaşmazlıktan ortaya çıkan bir davada, Federal hükümetin bu düzenleme hakkının dar bir şekilde değil, geniş olarak yorumlanması gerektiği görüşünü savundu. Dartmouth College davasındaysa, bir korporasyon berâtının yürürlüğe konulmasını desteklemek için devlete bunu sonradan değişiklik yetkisini tanımayarak, Anayasa'nın sözleşmelere ait maddesini uyguladı. Hepsi gözönüne alınırsa, Marshall, Amerikan halkının merkezî hükümetini yaşayan ve büyüyen bir güç haline getirmek için başka herhangi bir lider kadar rol oynamıştır.

Millet, önüne geçilmez bir güç halinde ilerliyordu. Ulusal bir edebiyat doğmuştu. William Cullen Bryant'ın *Thanatopsis*'i 1817'de; Irving'in *Sketch Book*'u 1819'da; Fenimore Cooper'ın çok sayıdaki hikâyelerinden ilki 1820'de çıktığı gibi 1815'te İngiliz dergilerini örnek alan, fakat geniş ölçüde Amerikan çıkarlarına bağlı kalan *North American Review* çıkmaya başladı. Henüz kuvvetle Avrupa etkisi altında olmakla beraber, *Hudson River* resim ekolü, Amerikan hayatının tasviriyle yakından ilgilendi. Jefferson, İtalyan ve klasik mimariyi Amerikan ihtiyaçlarına ustalıkla uydurdu ve Virginia Üniversitesi binalarında ya-

bancı ülkelerde yapılan herhangi bir eserle karşılaştırılabilecek ahenkli bir mimarî kompleksi ortaya koydu. Daha iyi bir toprak sistemi uygulandı ve 1820 yasasıyla hükümet tasarrufundaki toprakların fiyatının bir dönümü *(1 acre*=0.4 hektar) 2 dolardan 1.25 dolara indirildi. Ticaret, Amerikan halkının ulusal bir birlik halinde sıkı sıkıya birbirine bağlanmasını sağlıyordu. 1816 gümrük tarifesi, savaş döneminin oldukça yüksek oranlarını devam ettiriyordu ve üreticilere gerçek bir himaye şeklinde dönüyordu. Aynı yıl içinde ikinci *Bank of the United States* (çünkü birincisinin ölüp gitmesine göz yumulmuştu) hükümetin malî çalışmalarına katkıda bulunmak ve sağlam bir kâğıt para çıkarmak üzere kuruldu. Ülke ölçüsünde bir iç kalkınma planı, daha iyi yol ve kanalların doğu ile batıyı birbirine bağlayacağına işaret eden Henry Clay, Güney Carolina lideri John C. Calhoun ve başkaları tarafından ısrarla savunuluyordu. Ulusal birlik geliştikçe, demokrasi de ilerliyordu.

VIII. Bölüm

JACKSON DEMOKRASİSİ ÜLKEYİ SARIYOR

Monroe Doktrini

1817'de James Madison, bu kuru küçük adam yerine, başkanlığa uzun boylu, kemikli, tuhaf bir adam olan James Monroe geldi. Şahsında pek seçkin bir siyaset yaşamıyla sıradan bir halk yaşamını birleştiren bir tipti. Birbiri ardından birçok görevde bulunmuş, senatör, vali, Fransa ve İngiltere nezdinde elçi olmuş ve nihâyet başkan seçilmişti. Dönem bir anlaşma ve iyi niyet dönemi değil, bir anlaşmazlık dönemi olduğu halde, siyasi partiler tembellik içerisindeydi. Onun için Monroe, yalnız Washington'ın ittifakla seçilme onuruna sahip olmasını isteyen bir New Hampshire seçmeninin oyu hariç, seçim kurulunun oylarının bütünüyle 1821'de tekrar başkanlık makamına getirilmek ayrıcalığına kavuştu. Bununla birlikte karizma gücünden yoksun olan Monroe, hiçbir zaman halkın çok sevdiği bir kişilik olmadı. Sert tavırlı, çekingen ve gösterişli bir kadın olan karısı, cana yakın Dolly Madison'dan çok daha az seviliyordu. Monroe'nun iki ayırıcı vasfı, keskin bir sağduyuyla güçlü iradeydi.

John Quincy Adams'ın dediği gibi, onun "son hükümleri itibariyle makul, nihaî kararları itibariyle sakin" bir kafası vardı.

Onun zamanında adını ölümsüzleştiren olay *Monroe Doktrini* denilen prensibi ifade etmesidir. Aslında Monroe'nun Kongre'ye 1823'te yaptığı yıllık konuşmanın bir bölümünden başka bir şey olmayan bu doktrinde iki ana düşünce birleşmiştir. Birisi, Avrupa'nın batı yarım küresinde yeni uydu ülkeler olmasını yasaklamak amacını güden bir hüküm, yani kolonizasyonu reddeden düşünce, ötekiyse Avrupa'nın Yeni Dünya'daki ulusların içişlerine, onların bağımsızlığını tehdit edecek bir şekilde müdahale edemeyeceğini ilân eden karışmazlık düşüncesiydi. Bu düşünceler birbirinden farklı iki durumdan meydana gelmiştir.

Birincisi, Rusya'nın Alaska ve güneyinde elli birinci enleme kadar inen topraklar üzerinde hak iddia etmesinden ileri gelmiştir. Bu iddia, Amerika'nın ve İngiltere'nin Kuzeybatı Pasifik kıyılarındaki iddialarıyla çatışıyordu. İkincisi, Avrupa'da kurulan gerici Dörtlü İttifak'ın Bolivar yönetiminde yeni kurtulmuş Latin Amerika ülkeleri karşısında yaptığı tehdit yüzünden ortaya çıkmıştır. Müttefik devletler, İspanya ve İtalya'daki demokratik hareketleri ezmek üzere önlemler almışlardı. 1822'de Verona'da bir Kongre toplayarak, Güney Amerika'da hiç olmazsa zayıf yeni cumhuriyetlerden bazılarını İspanyol bağımlılığına geri getirmek için oraya Atlantik Okyanusu üzerinden güç gönderilmesini tartışıyorlardı. Fransa, böyle bir seferde esas rolü üzerine almayı ve belki kendisi için de toprak elde etmeyi düşünüyordu.

Bu haberleri işitmesi üzerine, parlak İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning, telaşa ve kaygıya kapıldı. Birleşik Devletler'le İngiltere'nin böyle bir müdahaleyi önlemek üzere ortak önlemler almalarını teklif etti. Bir an için Amerikan hükümeti bu teklifi kabul eder gibi göründü. Jefferson ve Madison, Monroe'ya ortak hareket etmek için öneride bulundular. Fakat Dışişleri

Bakanı sıfatıyla John Quincy Adams, Birleşik Devletler'in kendi başına hareket etmesi gerektiği noktasında ısrar etti ve nihâyet Monroe onun görüşünü kabul etti. Kongre'ye mesajında, birinci madde olarak iki Amerika kıtasının "artık bundan sonra herhangi bir Avrupa devleti tarafından yeni kolonizasyonlara tâbi sayılmaması gerektiğini", ikinci olarak da, herhangi bir Avrupa devletinin Latin Amerika devletlerini "ezmek veya onların yazgısını herhangi bir şekilde kontrol etmek" amacıyla araya girmesine, Birleşik Devletler'e karşı dostluğa aykırı bir hareket gözüyle bakılacağını ilân etti. Böylece Amerikan dış siyasetinde bir yüzyıldan fazla bir zaman sürecek olan büyük bir temel atılmış oldu.

Missouri Uzlaşması

Kölelik o zamana değin halkın pek fazla ilgisini çekmediyse de, giderek büyük bir önem kazanmış ve sonunda 1819'da Jefferson'ın yazdığı gibi: "Gecenin derinliğinde çınlayan bir yangın çanı gibi" şaşırtıcı bir şekilde birdenbire halkın dikkatini üzerinde toplamıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kuzey eyaletlerinin derhal veya azar azar kölelerin azât edilmesini göz önüne alan bazı yasa maddelerini kabul ettikleri sırada, liderlerden birçoğu köleliğin kısa zamanda her yerde kendiliğinden ortadan kalkacağını düşünüyorlardı. Washington, 1786'da Lafayette'e "köleliği yavaş, emin ve göze çarpmayacak şekilde, derece derece kaldıracak bir planın kabul edilmesini tam bir samimiyetle" arzu ettiğini yazıyordu. Kendisi, vasiyetnâmesinde kendi kölelerini azât etti. Jefferson, köleliği azât etme ve ülke dışına sürme yöntemleriyle tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunuyordu: "Âdil bir Tanrı olduğunu düşündükçe ülkem adına korkudan titriyorum." Patrick Henry, Madison, Monroe gibi birçok kişi, buna benzer ifadelerde bulundular. Hattâ 1808'de köle ticareti yasaklandığında, birçok Güneyli,

köleliğin, ancak geçici bir dert olmaktan ileri gidemeyeceğini düşünüyordu.

Fakat Güney'de ondan sonraki kuşak, çoğunlukla sert bir şekilde köleliği destekleyen ayrı bir bölge haline geldi. Bu nasıl oldu? İlgacı ruh Güney'de nasıl olup da böyle hemen hemen tamamen ortadan kalktı? Bunun bir nedeni; Devrim günlerinde alevlenen felsefî liberalizm ruhunun yavaş yavaş zayıflamasıdır. Başka bir neden de, Püriten olan New England ile köle sahibi Güney arasında genel bir çatışmanın ortaya çıkmasıdır. Bu iki bölge, 1812 Savaşı, Gümrük Tarife Yasası ve daha başka konularda birbirine karşı muhalif kaldılar. Güney, sözde Kuzey'e özgü azât politikasını gittikçe daha az beğenir oldu. Fakat hepsinin üzerinde bazı yeni ekonomik etkenler, köleliği 1790' dan önceye nazaran çok daha yararlı hale getirmişti.

Ekonomik değişiklikte bir faktör, yani Güney'de büyük ölçüde pamuk yetiştiriciliği, herkesin malûmudur. Bu gelişme, kısmen, daha ince elyafı olan geliştirilmiş pamuk tiplerinin ekilmeye başlanmasına, fakat daha çok *Eli Whitney*'nin pamuğu temizlemek için 1793'te çırçır makinesini keşfetmesine dayanıyordu. Pamuk ziraati Carolina'lardan ve Georgia'dan hızla Batı'ya doğru ilerledi. Mississippi'ye kadar, Aşağı Güney bölgesinin büyük bir bölümüne ve nihâyet daha ileri Texas'a yayıldı. Köleliği yeni bir esasa dayandıran başka bir etken; şeker kamışı yetiştirilmesiydi. Güneydoğu Louisiana'nın zengin, sıcak deltaları şekerkamışı için idealdir. 1794 ve 1795'te New Orleanslı girişimci bir melez olan Etienne Bore, şekerkamışının çok kârlı olacağını gösterdi. Makineleri ve kazanları kurdu. Kaynamayı seyretmek için New Orleans'tan gelen kalabalık, soğuyan sıvı içinde şeker kristalleri belirmeye başlayınca sevinçle bağırdılar: "Taneleşiyor" yüksek sesi Louisiana'da yeni bir dönemi başlattı. Bu şeker, büyük bir rağbet gördü, öyle ki, 1830'a doğru eyalet, bütün halkın şeker ihtiyacının yaklaşık yarısını sağlıyor-

du. Bu da kölelere gereksinimi artırdı ve doğu kıyılarından binlerce köle getirildi.

Tütün ekimi de Batı'ya doğru yayıldı ve beraberinde köleliği de getirdi. Bir zamanlar dünyanın en büyük tütün bölgesi olan Aşağı Virginia toprakları, sürekli ekim sonucunda verimliliğini kaybetmişti, böylece tütün yetiştiricileri zencilerini de beraberlerine alarak, Kentucky ve Tennessee'ye memnuniyetle geçtiler. Bundan sonra, yukarı Güney bölgesinin süratle artan zencileri, büyük ölçüde Aşağı Güney'e ve Batı'ya götürüldü. Kölelerin bu suretle dağılması, birçok kişiyi rahatlattı, çünkü bu durum Nat Turner İsyanı gibi bir köle isyanı tehlikesini azaltıyordu. Bu hareket, 1831'de altmış-yetmiş kadar Virginialı kölenin ayaklanmasından ibaretti ve Güneylilerin, azâtçı doktrinlere karşı daha çok korku duymalarında büyük bir rol oynamıştı.

Bir taraftan Kuzey'in kölesiz toplumu, diğer taraftan Güney'in köleli toplumu Batı'ya doğru yayılırken, ikisi arasında şöyle böyle bir eşitlik gözetlemek gerçeğe uygun görülüyordu. 1818'de Illinois, Birliğe kabul edildiği zaman, on köleli ve on bir kölesiz eyalet vardı. 1819'da hem Alabama, hem de Missouri, Birliğe girmek için başvuruda bulundular. Alabama, Georgia'nın toprağın terk edilmesi koşullarına göre, köle taraftarı bir eyalet olmak zorundaydı, onun kabulü, köleli ve kölesiz eyaletler arasındaki dengeyi geri getirecekti. Fakat birçok Kuzeyli, Missouri'nin, ancak kölesiz bir eyalet olarak Birliğe girmesine izin vereceklerini söyleyerek derhal birleşti. New York'u Temsilciler Meclisi'nde temsil eden Talmadge, Missouri'nin zamanla bir azât etme siyaseti uygulamasını isteyen bir değişiklik önerisi sundu. Bütün ülkeyi müthiş bir hava kapladı. Bir ara, özgür toprak taraftarları Temsilciler Meclisi'nde, kölelik taraftarları Senato'da kontrolü ellerinde tuttuklarından, Kongre tam bir çıkmazdaydı. Hattâ bazıları, kan dökülmesinden kaygılanmaya başladı.

Bunun üzerine Henry Clay'in liderliğinde bir uzlaşmaya varıldı. Missouri köleli bir eyalet olarak, fakat aynı zamanda Maine de kölesiz bir eyalet olarak Birliğe kabul edildiler. Ondan sonra, Kongre, Missouri'nin Güney sınırı olan 36^0 30 enleminden Kuzey'de Louisiana'nın satın alınmasıyla elde edilen araziye köleliğin hiçbir zaman giremeyeceğini yasalaştırdı. Ülkede hava tekrar düzeldi. Fakat her ileri görüşlü gözlemci, fırtınanın tekrar geleceğini biliyordu.

Jefferson, gece içindeki bu yangın çanının kendisine bir ölüm çanı gibi geldiğini yazmıştır. "Gerçekten, şimdilik bu ses bastırılmıştır. Fakat bu, ancak bir felâketin geciktirilmesinden ibarettir, son hüküm değildir. Manevi ve siyasi belirli bir ilkeyle beraber, coğrafî kesin bir hat tekrar çizilip, insanların kızgın ihtirasları önünde bayrak gibi kaldırıldı mı, bir daha silinip bertaraf edilemez; her yeni kışkırtma onu gittikçe daha belirli bir hale getirecektir." Avuç içine sığabilecek iki bulutçuk, Güney'e ufuktaki fırtınayı haber vermiş olmalıydı: 1821'de Benjamin Lundy adlı genç bir *Quaker,* Ohio'da *The Genius of Universal Emancipation* adı altında kölelik aleyhtarı bir gazete kurdu, 1823'te de İngiliz reformcusu Wilberforce Zachary, Macaulay'nin ve başka önemli kişilerin katıldığı kölelik aleyhtarı bir dernek kurdu.

Jackson'ın Ortaya Çıkışı

1824'te ülke, başkanlık için önünde beş önemli aday buldu. Bu beş adamdan John Quincy Adams, Clay ve Calhoun son derece yetenekli adamlardı. Virginialı W. H. Crawford ise olağanüstü keskin zekâlı bir politikacıydı. Fakat kuşkusuz en sevilen aday, beşincisi Andrew Jackson'dı. New Orleans kahramanının Batılı hayranları ona yaşayan askerlerin en büyüğü gözüyle bakıyorlardı. Bazılarıysa, Sezar, Napoléon ve Marlborough'un onun yanında hiç kaldıklarını düşünüyorlardı. Doğuda birçok muha-

fazakâr adam ona karşı güvensizlik besliyordu. Jefferson'la beraber, onlar Jackson'ın Senato müzakerelerinde genellikle konuşmasına devam edemeyecek kadar öfkeden boğulma derecesini hatırlıyorlardı. Onun bir askerî komutan olarak İspanyol Floridası'nı nasıl şiddetle istila ettiğini ve ne kadar keyfî olarak orada iki İngiliz'i astırdığını unutmuyorlardı. Adams, onun ideal bir başkan vekili olacağını düşünüyordu. Onun için bu ağırbaşlı bir makam teşkil ederdi, kişisel ünü bu makama eski parlaklığını geri getirirdi ve herhangi bir kimseyi asma tehlikesi de olmazdı.

Fakat seçim, Jackson'ın halkoyunda çok ileride bulunduğunu gösterdi. Bununla beraber, adaylarından hiçbiri seçim kurulunda çoğunluğu sağlayamamıştı. Bu nedenle seçim Meclis'e bırakıldı. Burada nihâyet bilgili, deneyimli, dirayetli, fakat inadına gösterişsiz Adams seçildi.

Adams, lehine kaydedilen iki büyük ulusal başarıyla başkanlık sandalyesine oturuyordu. Zira, Monroe doktrini başlıca onun eseriydi, diğer taraftan 1819'da İspanyol hükümetini Florida'yı Birleşik Devletler'e bırakan antlaşmayı imzalamaya zorlayan oydu. Olağanüstü yeteneklere sahip, sağlam karakterli, halka hizmet ruhuyla dolu bir adam olmakla beraber, buz gibi kuralcılığı, sert davranışları ve şiddetli önyargılarıyla kusursuz görünmüyordu. Başkan olarak az şey başarabildi, zira onun Beyaz Saray'a Clay ile dürüstçe olmayan bir pazarlık sonucunda çıktığını ileri süren Jacksoncıların şiddetli düşmanlığı, onu her fırsatta köstekledi. Parti muhalefeti nadiren bu yıllarda olduğu kadar şiddetli bir hal almıştır. Acı sözlü Roanokeli John Randolph, Fielding'in *Tom Jones* adlı romanını ima ederek Adams'la Clay'den, Blifil'le Black George'un, Püriten'le dalavereci nin o âna kadar işitilmemiş birleşmesi şeklinde söz ediyordu. Adams, buna benzer saldırılardan üzüntülü olarak hatıra defterinde şöyle yazıyordu: "Parti, iftira kokarcaları Temsilciler Meclisi etrafında pislik saçıyorlar, oradan Birliğin havasına

çıkarıp onu da kokutmaya çalışıyorlar." Randolph'u "meyhane kuşu" diye adlandırıyordu.

Adams'ın yönetimi zamanında yeni gruplaşmalar meydana geldi. Adams ve Clay'in taraftarları *National Republicans* "Ulusal Cumhuriyetçiler" ismini aldılar ki, bu sonradan *Whig*ler adıyla değiştirilecektir ve Jacksoncılar, Demokrat Parti'ye yeni bir kimlik vereceklerdir. Adams, namuslu ve başarılı bir şekilde yönetimdeydi; fakat ulus ölçüsünde bir iç kalkınma sistemini kurmaya boşuna çabaladı. Onun yorulmak bilmez çalışkanlığı hatıra defterinin bir bölümünde iyi bir tasvirini bulmuştur: "Sürdüğüm yaşam, belki herhangi bir dönemimde olduğundan daha düzenlidir. Birleşik Devletler başkanının dışarıda herhangi bir özel toplantıya gitmemesi âdet olarak yerleşmiştir. Onun için eğer imkânı olursa, sporumu sabah kahvaltıdan önce yapmak zorundayım. Genellikle beşle altı arasında, yani yılın bu mevsiminde güneşin doğuşundan bir buçuk-iki saat önce yataktan kalkarım. Ay veya yıldızların ışığı altında, veya karanlıkta dört mil kadar yürüyüş yaparak Beyaz Saray'ın doğuya bakan odasından güneşin doğuşunu görmek üzere vaktinde buraya dönmüş olurum. Ondan sonra ateşi yakar, İncil'den Scotts ve Hewlett'in tefsirleriyle üç bölümü okurum. Sonra dokuza kadar kâğıtları okur, dokuzdan öğleden sonra beşe kadar, bazen aralıksız birbiri arkasından gelen ziyaretçileri kabul ederim. Bu ziyaretler, nadir olarak yarım saatlik bir ara verdiği için dikkat isteyen herhangi bir işe girişmeme asla imkân bırakmaz. Beşten altı buçuğa kadar yemek yeriz, ondan sonra kendi odamda yalnız kalarak dört saat kadar bu anıları yazmak veya bazı resmî işlere ait kâğıtları okumakla geçiririm."

1829 seçimi, bir deprem gibi her şeyi altüst etti. Jacksoncılar, Adams ve taraftarlarına karşı tam bir zafer kazandılar. Arada o derece şiddetli bir düşmanlık ortaya çıkmıştı ki, başkan seçilen Jackson, Washington'a varışında eski başkana alışılmış

saygı ziyaretini yapmadı ve Adams da halefiyle beraber Capitol'e gitmeyi reddetti.

Jackson'ın başkanlığının resmî açılış gününe, uzun zamandan beri Amerikan yaşamında yeni bir dönemin başladığı gözüyle bakılmıştır. Bu, ülkenin o zamana kadar görmediği şekilde bir açılış töreniydi. Washington'daki gözlemciler bunu Roma'nın barbarlar tarafından istilasına benzetmişlerdir. Bundan birkaç gün önce, Daniel Webster, şehrin spekülatörler, yer avcıları, başarılı politikacılar, Batı'dan veya Güney'den gelmiş vatandaşlarla dolu olduğunu yazıyordu. Halk, başkan seçilmiş kendi kahramanlarını görmek için beş yüz mil öteden kalkıp gelmişlerdi ve sanki ulus korkunç bir tehlikeden kurtulmuş gibi konuşuyorlardı. Yaşasın Jackson çığlıklarıyla caddelerden dalga halinde geçerken, birçokları o derece taşkın hareket ediyorlardı ki, saygın beyefendiler onlardan dolayı kenara kaçıyorlardı. Sahneye tanık olanlardan biri bize şu tasviri bırakmıştır:

"Resmî açılış sabahı, Capitol'ün etrafı dalgalı bir deniz gibiydi; meydana giden her sokak, halkla o kadar dolmuştu ki, tören gereği yeni seçilmiş başkanın yanında gitmesi gereken alay, törenin yapılacağı doğudaki kemerli kapıya güçlükle gidebildi. Öndeki kalabalığı yatıştırabilmek için o taraftan Capitol'e giden uzun merdivenlerin yaklaşık üçte ikisi boyunca gemi halatı çekildi. Fakat içinde herkesin Başkan'ın elini sıkmaya çalıştığı kalabalığın şiddetli arzusunu da her zaman dindirmeye yeterli gelmedi. Her tarafta kendini gösteren aynı manzarayı hiçbir zaman unutamayacağım gibi, Başkan kemerin sütunları arasından ilerlerken, çeşit çeşit insanlardan oluşan bu muazzam kalabalığın bekleyen susamış gözleri sevgili liderlerinin uzun ve heybetli cüssesini fark ettiği zamanki elektrikli ânı da asla aklımdan çıkaramayacağım. Bütün bu kalabalığın rengi sanki bir mucize olmuş gibi değişiverdi; derhal bütün şapkalar başlardan çıkarıldı ve karışık bir insan grubunu kaplayan koyu renk sanki bir sihirbaz değneği değmiş gibi birden sevinçle par-

layan, yukarı dönük, on bin çehrenin beyaz, parlak rengine dönüştü. Bir ağızdanmış gibi tek haykırış sesi gökyüzünü deldi ve sanki toprağı sarstı."

Fakat günün en karakteristik sahnesi, merasimi izleyen sahneydi. Heyecanlı demokratlardan oluşan karışık kalabalık, Beyaz Saray'a hücum etti. Herkes orada yiyecek-içecek dağıtılacağını biliyordu ve herkes yeni başkanı kendi evinde görmek arzusundaydı. Fıçılarla portakal punçu hazır duruyordu. Fakat kalabalık, tas ve bardaklar taşıyan garsonların başına üşüştüler. Jackson'ı duvara sıkıştırdılar, öyle ki, arkadaşları kendisini korumak için kollarını birbirine bağlamak zorunda kaldı. Halk, çamurlu çizmeleriyle atlas döşemeli mobilya üzerine çıktı. Hâkim Story: "Ben hayatımda hiçbir zaman böyle bir kalabalık görmedim, sıradan halkın saltanatı başlamış gibiydi" diye yazıyordu.

Jackson'ın Düşünceleri

Jackson, kalbi ve ruhuyla tamamen halkın yanında olan az sayıdaki başkandan biriydi. Halkına karşı yakınlık duydu ve halkına inandı, bu kısmen onun daima halkla bütünleşmiş biri olarak kalmış olmasından ileri geliyordu. Tam bir yoksulluk içinde dünyaya gelmişti. Kuzey Carolina ormanlarına gelip, burada kendisine bir çiftlik açmış olan babası, aslında Ulsterli yoksul bir İskoçyalı manifaturacıydı ve öldüğünde henüz Andrew doğmamıştı. Ailesi, ölen babaları için bir mezar taşı satın alamayacak kadar yoksuldu. Annesi bir kayınbiraderinin evinde ev işlerini üzerine aldı, fakat onunla ilişkileri iyi değildi. Sıkıntı ve güvensizlik içinde büyüyen, en ucuz kumaştan elbise giyen, sinir hastalığına tutulmuş bu çocuk, sürekli hakarete uğruyordu. Çocukluktaki bu aşağılık duygusu, onun birden parlayan mizacını, fazla duygusallığını, baskı altında kalanlara karşı bütün ömrü boyunca duyduğu yakınlığı açıklamaya belki yarar. Sıra-

dan bir delikanlıyken, Devrim savaşına katıldı ve bu savaşta iki kardeşini kaybetti.

Kısmen Batı'daki sınır hayatı ve çevresinden, kısmen şahsî talihsizlikleri yüzünden Jackson, doğudaki sermayedar oluşumlarına karşı şiddetli bir güvensizlik duyuyordu. Hukuk eğitiminden sonra, Tennessee'ye gitti ve orada yükselmeye çalıştı. Toprak aldı, sattı, köle ve at ticareti yaptı ve bir ara mağaza sahibi oldu. Bu bölgede bir hukukçu olduğu kadar, aynı zamanda bir tüccar olmak zorundaydı, çünkü hizmetine karşılık ayı derileri, balmumu, deri, pamuk ve toprak alıyordu. 1798'de Jackson, Philadelphia'da yaklaşık 7000 dolar değerinde eşya satın aldı ve bunları ödemek üzere bir tüccara toprak sattı, fakat bu tüccarın Jackson tarafından ciro edilen senetleri protesto edildi. Bu durum, onu ağır bir borç altına soktu, onu da ödedi; fakat içinde doğudaki malî sistemin kendisini kurban ettiği duygusu kaldı. Kumar oynamazdı, sadece Philadelphia tüccarları arasında dolaşan evraktan bir miktar almıştı; fakat ortalık durgunlaşınca tüccarlar onun toprağını ve parasını elinden aldılar.

Bundan başka, bir sınır avukatı, tüccarı ve plantasyoncusu olarak batı ticareti üzerinde doğunun tam bir egemenlik kurduğunu öğrendi. Pamuğu, buğdayı ve domuzlarını nehir aşağısında bulunan New Orleans'ta satmak zorundaydı. Nashville'deki mağazası için eşyasını Philadelphia'dan satın almak zorundaydı. İki şehirde de fiyatlar sürekli inip çıkıyordu. Philadelphia'ya siparişlerini gönderdi, ancak eşya fiyatlarının iflasa götüren bir düzeye ulaştığını gördü. Aldığı ürünleri Mississippi üzerinden aşağıya gönderdi ve piyasanın çöktüğünü gördü. Bu sınırın iki ucunda krediyi kontrol eden kimseler ise giderek zenginleşiyorlardı, Jackson'la komşularına gelince, onlar bu iki ucu bir araya getirmekte güçlük çekiyorlardı. Bu durumun sonucunda bankalara karşı güvensizlik ve kin doğdu ve aynı güvensizlik daima Batı'nın bir işareti olarak kaldı. Jackson'a göre para, gördüğü hizmetler için daima olduğundan fazlasını ver-

mektedir. Philadelphia ve New York'ta rahat bir hayat geçiren bankerlerin Tennessee'nin gece gündüz çalışan halkını felâkete sürükleme kudretine sahip olması, ona göre inanılmayacak bir şeydi.

İkinci olarak Jackson, halk adamının olağanüstü işler yapmaya kadir olduğu hakkında batıdaki inancı paylaşıyordu. Batılılar, bir milis kuvvetine kumanda edebilen, bir plantasyonu yönetebilen ve meydanda bir kütük üzerinde güzel bir nutuk çekebilen, boylu boslu bir adamın hemen hemen her görevi yapabilecek yetenekte olduğuna inanıyorlardı. Devlet hizmetinin sağladığı büyük ödüllerin zenginlere, iyi aileden gelen ve iyi eğitim öğretim görenlere özgü olduğunu bir an için olsun kabul etmiyorlardı. Onlar için bir orman avcısı, bir Harvard mezunu kadar hak sahibidir. Böyle düşünürken de dayandıkları bazı noktalar vardı. Tennessee'de kendisi bir Kızılderili avcısı olup, karısı mısır koçanından pipo içen ve Avrupa'yı bile doğru dürüst telâffuz edemeyen Jackson, bununla birlikte kendisini büyük ulusal bir lider haline getiren bir hayat geçirmişti. O zaman, Illinois'de de salon âdabından ve Latince fiil çekimlerinden tamamen habersiz; fakat ileride Birliği kurtaracak olan upuzun bir ağaç ray yarıcısı Abraham Lincoln yetişiyordu. Jackson, ücra ormanlarda yaşayan vatandaşlarının Wellington'ın şanlı eski askerlerine dayak attıklarını görmüştü. Kendi kendilerini yetiştirmiş Benton ve Clay gibilerin Kongre'ye hâkim olduklarını görmüştü. Batı'nın sonsuz enerjisini ve karakter gücünü biliyordu.

Özetle Jackson'ın temel inancı birkaç cümlede toplanabilir: Halk adamına, siyasi eşitliğe ve herkesin eşit iktisadî imkâna sahip olmasına inanan; tekelden, özel imtiyazlardan ve kapitalist maliyecilerin ince yöntemlerinden nefret.

Jackson'ı destekleyen çeşit çeşit insanlardan oluşan Demokrat Parti'de belli başlı iki öğe ayırt edilebilirdi. Sayıca çok fazla, büyük bir bölümü, halkın ziraatçi seçmenlerinden, sınırlarda

toprak açıcılar, çiftçilerden, küçük plantasyon sahiplerinden ve taşralı esnaftan oluşuyordu. 1830'a doğru nüfusun yaklaşık üçte birine varan Allegheny dağları ötesindeki halkın, kendine has özellikleri vardı. Bu halk, duyguları itibariyle çok milliyetçiydi, yeni bölgelerde kendi eyaletine bağlılık ilk on üç eyalete oranla çok daha zayıf, fakat birliğe bağlılık çok daha fazlaydı. Bundan başka batıda siyasi eşitlik doğal bir şeydi. Orada her yetişkin beyaz erkek, oy verme ve memur olma hakkına sahipti. Oy hakkı üzerinde sınırlamalar doğuda uzun zaman yaşadı ve bu sınırlamaları kaldırma hareketleri Massachusetts'te Webster, New York'ta Chancellor James Kent, Virginia'da John Marshall gibi muhafazakârlar tarafından dehşetle reddediliyordu. Buna karşılık, Alabama, Missouri, Indiana ve Illinois her beyaz erkeğe oy hakkı tanımıştır.

Ayrıca, Batı, aracısız bir demokrasi şeklini benimsedi. Jackson taraftarları, başkan adaylarının Kongre'deki klikler tarafından atanmasına muhalefet ediyorlar ve doğrudan doğruya eyalet kongrelerinin seçme yöntemini destekliyorlardı ki, bu yeni yöntem 1836'da sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Onlar, yargıçların da tâyinle değil, seçimle gelmesini tercih ediyorlardı. Nihâyet Batı'nın çiftçi seçmenleri bir dizi yeni siyasi oluşumla ilgileniyorlardı. Doğunun kontrolü altındaki bankalardan hoşlanmıyorlar, kredi verenlere karşı borçluları tutuyorlar ve buharlı gemiden ve banka kuruluş yasalarından berât haklarına kadar tekel türünden her şeye karşı nefret duyuyorlardı. Eyalet topraklarını ucuz ve kolay şartlarla satın alma hakkını istiyorlardı.

Jackson demokrasisinin göze çarpan başka bir öğesi de, doğudaki kasaba ve şehirlerdeki işçi kitlesiydi. Ambargo, 1812 Savaşı ve Koruyucu Gümrük Tarifesi'nin teşvik ve desteğiyle New England ve Orta Eyaletler'de fabrikalar önem kazanmaya başlamıştı. Merrimack vadisi ve Providence dolayları çabuk gelişen dokuma sanayii merkezleri haline geldi. Massachusetts'

te ve Mowell'da 1830'da yaklaşık beş bin fabrika işçisi vardı. Bu tarihe doğru New York şehrinin iki yüz bin nüfusundan büyük bir bölümü fabrika ve tersanelerde çalışan işçilerdi. İngiliz, İrlandalı, Alman aslından göçmenlerin çoğu, Demokrat Parti'yi kendilerine Whigler'den daha yakın buluyorlardı. Yeni işçi sınıfları, New York'u hızla Federalist bir şehir yerine Demokrat bir şehir ve Philadelphia ile Pittsburgh'u Jacksoncı fikirlerin merkezleri haline getirdiler. Bunlar, Jackson döneminde başlangıçta ticaret birlikleri adını alan birçok birliği oluşturdular ve ateşli William Leggett gibi liderler yönetiminde, grevleri eski gizli faaliyet yasalarına göre cezalandıran gerici mahkemelere şiddetle saldırdılar. Jackson, 1836'da ulusal tersanelerde günlük çalışmayı on saate indirdiğinde, onu yürekten desteklediler, çünkü o zaman Massachusetts fabrikalarında haftada beş dolara, günde on iki hattâ on dört saat çalışılıyordu.

Jackson'ın Aldığı Önlemler

Jackson, iktidara geçince başlıca düşüncelerini hızla uyguladı, Kongre'nin mahallî yol ve kanallar için ödenek ayırması şekline itiraz etti. Kentucky'de Maysville'den Lexington'a bir yol yapılmasını onaylamayarak "Maysville vetosu" diye anılan vetoyla, devlet hazinesinden yapılan türden yağmaları durdurdu. 1828 Gümrük Yasası'nı hükümsüz saymaya kalkışan Güney Carolina'ya karşı sert davrandı. 1830'da Jefferson Günü ziyafetinde, Güney Carolina lideri Calhoun'un gözlerinin içine bakarak, kadehini şu sözlerle kaldırdı: "Birliğimiz şerefine, Birlik korunmalıdır." Güney Carolina kendi bildiği gibi hareket etmekte devam edince, Charleston'a General Scott ile bir deniz kuvveti göndererek ve "silâhlı kuvvetle birliği bozmaya yeltenmek ihanettir" sözleriyle bir bildirge çıkararak harekete geçmekten çekinmediğini gösterdi. Gerekirse Calhoun'u asmaya hazırdı, sonraki yıllarda bunu yapmadığına pişman da oldu. Daniel

Webster, ustaca bir söylevle Güney Carolina'nın senatoda, belli başlı kahramanı olan Robert Y. Hayne'e galip geldi. Webster'ın, "Şimdi ve ebediyen, tek ve ayrılmaz özgürlük ve birlik" son sözleri, halkın etrafında toplandığı bir ses oldu. Neyse ki, Güney'i etrafında toplayamayan Federal Güney Carolina, yasanın geçersiz olduğunu iddiasından vazgeçti ve daima barışın dostu olan Clay, Gümrük Yasası'nda bir indirim yaparak uzlaşma yolunu buldu.

Jackson, Doğu maliyeciliğinin ve tekelciliğinin bir kalesi olan ikinci *Bank of the United States*'e karşı amansız ve başarılı bir mücadeleye girişerek onu yıktı. Bankanın başı olan becerikli Nicholes Biddle, Henry Clay ve Whig'ler tarafından destekleniyordu. Genel olarak banka iyi yönetilmiş ve halka değerli hizmetlerde bulunmuştu. Fakat paranın bir yerde toplanmasından hoşlanmayan Jackson, 1832'de Bankanın kuruluş berâtının yenilenmesini isteyen bir yasayı sert bir şekilde veto etti. Ertesi yıl, hükümet mevduatını bu bankadan alıp, eyaletlerdeki belli başlı bankalara koyarak onların merkez bankası görevini üstlenmelerine imkân sağladı. Şüphesiz eski banka siyasete karışmıştı, keza haksız olarak içerideki küçük bir grubu zenginleştirmiş olan özel bir tekel niteliğindeydi. Oyların çoğu Jackson'dan yanaydı. Partisini tamamen peşinden sürüklemek için çok mücadele etmesi gerekmişse de sonunda Biddle'ın büyük bankasını yıktı.

Başka olaylarda da Başkan, büyük bir inanç ve kararlılıkla davrandı. Fransa, Birleşik Devletler'e karşı bazı borçlarını ödemeyi durdurunca, Fransız mallarının alınmamasını tavsiye etti ve bu hükümeti yola getirdi. Kızılderilileri Georgia'dan şiddet yoluyla başka tarafa nakletti. Fakat Texas, Meksika'ya karşı isyan edip, ilhak için Birleşik Devletler'e başvurduğunda akıllıca bekler bir durum takındı. İkinci başkanlık döneminin sonuna kadar halk arasındaki sevgisini korudu.

Başka Demokratik Eğilimler

Jackson zamanında kabaran yeni büyük demokrasi dalgası, Jefferson demokrasisinin dokunmadığı halk kitlelerini içine aldı. 1830-1840 yılları arasında, o zamana kadar seçim hakkını bazı sınırlamalara tâbi kılan eyaletlerin çoğunda da bütün yetişkin erkekler için oy hakkı verildi. Bu yöntem ulusal işlere ilginin artması demekti. 1824'te başkanlık seçiminde verilen oyların toplamı sadece 356.000'di. Bu rakam 1836'da 1.500.000'e yükseldi. 1840'da ise oy sayısı 2.400.000'di, yani, ancak on altı yıl öncesine oranla yedi kat fazlaydı. Bu artışın bir kısmı, nüfus artışından ileri geldiyse de çoğu, oy verme hakkının sınırlamalardan kurtarılması ve politikaya gittikçe artan ilgi nedeniyledir. Güney Carolina dışında her yerde başkanı belirleyen seçmenlerin, eyaletlerin Yasama Meclisleri tarafından seçme yöntemine son verildi, bunlar artık halkoyuyla seçilmeye başlandı. Bütün halka ait işlerde ve memuriyetlerde daha sık yer değiştirme yöntemi yerleşti. Buna inancını içtenlikle ifade eden Jackson, birçok siyasi lideri yerinden azletti. Gerçi o, sonraki başkanlardan daha az aziller yaptıysa da, New Yorklu William L. Marcy'nin "ganimetler, zaferi kazanana aittir" diye açıkladığı kuralı benimsedi.

Âdetler de daha ziyade demokratik ve daha az biçimsel ve törensel oluyordu. Yabancı gözlemciler, halkın tütün çiğneyip tükürmesini, sofradan çabucak yiyip kalkmasını, küstahça her şeyi sorup anlama merakını, kendini beğenme ve övme âdetlerini ve Kuzey şehirlerindeki sinirli aceleciliği büyük bir hayretle karşılıyorlardı. Kayıtsızlık ve davranışlardaki şiddet de Amerikan kültürüne damgasını vurmuştu. Çabuk gelişen bir ülkede doğal bir şey olarak insanın önündeki iş, insan hayatından daha önemli görünüyordu. Buharlı gemiler ve tren yollarında insanın güvenliğine çok dikkat ediliyordu. Düello, her gün rastlanan bir şey olmuştu. Güneyde ve batıda ise av bıçağı ve ta-

bancanın serbestçe kullanıldığı aileler arası kavgalara sık sık rastlanıyordu. Mahkemelerin ve adliye memurlarının güvenilir olmadığı bölgelerde linç yöntemi yerleşti. 1840'ta William Henry Harrison, Whigler tarafından başkan seçildiğinde, partisi, Cincinnati yakınında iki bin 800 hektarlık arazisinde bir taşra soylusu gibi yaşayan bu eğitimli ve oldukça zengin adamın gerçekte ağaç kulübede oturan ve sert elma suyu içen kaba bir küçük piyon olduğunu iddia etmek zorunluluğunu duymuştu. Bununla birlikte, gerçekte ahlâk ve âdette ortalama düzey, Cumhuriyetin ilk zamanlarında olduğundan daha aşağı değildi. Gerçi o zamanki aristokrasininkinden daha kötüydü, fakat cahil ve kaba işçilerinkinden daha iyiydi. Asillerin kibar davranışıyla, aşağı sınıf halkın düşük davranışı arasında önceleri o derece göze çarpan ayrılık, şimdi büyük ölçüde giderilmişti.

Hayat birçok konuda daha demokratik bir hal alıyordu. Ucuz gazeteler çıkıyordu, bu tür basın gelişiyordu. 1833'te Benjamin Day, Londra'da çıkan ucuz gazeteleri taklit ederek herkesin bütçesine uygun *New York*'un gazetesini çıkardı, iki yıl sonra da James Gordon Benett, heyecan verici *New York Herald*'ı kurarak daha hayret verici bir başarı kazandı. İlk halk magazini de Jackson döneminde çıktı, zira *Godey's Lady's Book* 1830'da Philadelphia'da kuruldu. Geniş bir kitle tarafından okunan ilk aylık edebî dergi, *Knickerbocker* de üç yıl sonra yayına başladı. Eğitim alanında hiçbir dinî teşekküle tâbi olmayan, eyalet kontrolünde ve vergiyle desteklenen ücretsiz eyalet okulları açılması için büyük bir mücadele verildi. Bu mücadelede Massachusettsli Horace Mann başa geçti. Gerçekte bu, sonraki kuşakların zannettiğinden çok daha şiddetli bir mücadeleydi. Bir tarafta demokratik ve insancıl kimseler, zeki işçiler, *Calvinist*ler ve *Unitarian*lar, öbür tarafta aristokratik görüşlü kimselerle kötü düşünceli muhafazakârlar, mahalle okullarına giden Lutherci, Katolik ve Quaker plantasyon sahipleri, çiftçiler ve özel okullardaki öğretmenler bulunuyordu. Şiddetli bir mücadele-

den sonra eyaletler tek tek yeni sisteme geçmek zorunda kaldılar. Bir New Englandlı bunu "okumak zihni bulandırır" diye kötüledi, Indianalı biri de mezar taşına: "Burada parasız okullara düşman olan biri yatmaktadır" sözünün yazılmasını istedi. Herhangi bir *county* veya şehre parasız okullar açmak için vergi toplama izni veren yasaları, Orta Eyaletler ve batıda yerel yönetimleri bu şekilde harekete zorlayan yasalar izledi.

Yerleşme sınırı batıya doğru ilerledikçe din bile demokratikleşmeye başladı. Batıda en fazla yayılan mezhepler, Baptistler, Methodistler, Campbelliteler ve Presbyterianler'di. Bunların hepsi yönetim şekillerinde demokratikti, zamanla bu yolda daha da ilerlediler. Özellikle bu mezheplerden ilk üçü, sınır halkının hoşuna giden iki dinî unsur üzerinde ısrarla duruyorlardı ki, bunlar da bağırmalar, müzik ve ateşli ibadet yöntemleriyle gönüllere seslenmesi ve Mark Twain'in *Huckleberry Finn* adlı romanında tasvir edilmiş türden coşkulu yüzler ve gürültülü açık hava toplantılarına yol açan kişisel günah çıkarmaydı. Edebiyat da demokratik eğilimler gösterdi. Bryant, Fenimore Cooper ve Washington Irving Jackson'ın ateşli taraftarlarıydılar. Cooper'ın Doğu sosyetesi hakkındaki kitapları, Irving'in Vahşi Batı üzerine yazılmış ciltleri, aynı biçimde demokratik düşünceleri anlatıyorlardı. David Crockett'in *Otobiyografi*'si (1834) ve Augustus B. Longstreet'in *Georgia Scenes*'i (1835) gibi halkın sevdiği yapıtlar, sınır yaşamının etkilerini açığa vurmaktadırlar. George Bancroft'ın *Birleşik Devletler Tarihi* adlı yapıtının ilk cildi kararlı bir şekilde "Jackson'ın lehinde oy kullanmıştır."

IX. Bölüm

BATI VE DEMOKRASİ

Hareket Halindeki Sınır Bölgesi (Frontier)

Amerikan yaşamına başlangıcından itibaren bir şekil vermekte en çok rol oynamış olan güçlerden biri Sınır (*Frontier*)'dı. Sınır bölgesi, bir mil kareye altıdan fazla nüfus düşmeyen yerlerdi. Buradaki dağınık halkın başlıca işleri toprağı açmak, toprağı ziraata yararlı hale getirmek ve buralarda yurt kurmaktı. Nüfus, Atlantik kıyılarından *Rockies*'e ilerledikçe kıtanın bir başından öbür başına doğru gittikçe batıya kayan bu sınır bölgesi, Amerikan karakteri üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Sınırlar, bireysel girişimciliği teşvik etti, siyasi ve ekonomik demokrasinin yolunu hazırladı, ahlâk ve âdabı güçlendirdi, muhafazakârlığı yıktı ve federal otoriteye saygıyla birlikte yerel yönetim, kendi kendini yönetme sistemini geliştirdi.

Sınırı düşündüğümüz zaman batıyı düşünmekteyiz. Fakat Atlantik kıyı şeridi aslında ilk sınır bölgesidir ve uzun zaman sınır bölgelerini içermiştir. Kendisinden daha eski olan New England'dan 1790-1800 yıllarında kırk bin göçmen çeken

Maine, Devrim'den sonra bir kuşak boyunca sınır bölgesi olarak kaldı. İkinci sınır bölgesi kıyı nehirlerinin kaynak kısımlarında, hemen Appalachian dağlarının üzerindeki bölgeydi. İhtilâl'in sonlarında sınır, öncelikle New York eyaletinin batısındaki yerde 1787'de iki sermayedar altı milyon dönümlük başıboş araziyi tasarrufları altına geçirmişlerdi, ikinci olarak Connecticutlı göçmenlerin yurt kurdukları Pennsylvania'nın Wyoming vadisinde 1792'de 130 aileyle "36 sanatkârın" yerleşmiş olduğu Pittsburgh dolaylarında; 1784'te bağımsız düşünceli bir kısım piyoniyelerin kısa ömürlü "Franklin Devleti"ni kurdukları Doğu Tennessee alanında ve nihâyet yukarı Georgia'da bulunuyordu. Ondan sonra 1800'e doğru Mississippi ve Ohio vadileri üçüncü büyük sınır bölgesi haline geliyordu. "Hey hey, uzaklara gidiyoruz, Ohio ırmağı üzerinden aşağılara gidiyoruz" şarkısı binlerce göçmenin ağzındaydı. Anayasayı yazdıktan sonra baharda Rufus Putnam, ilk göçmenleri Batı'ya götürerek Marietta'yı kurdu ve böylece Kongre tarafından Ohio Şirketi'ne devredilen iki milyon dönümlük bir araziyi yerleşime açtı. Aynı yıl içinde toprak spekülatörlerinden oluşan başka bir grup, Cincinnati'yi kurdu. Bu arada nüfus Kentucky ve Tennessee'ye şaşırtıcı bir hızla akıyordu. Barışın ardından Kentucky'ye on bin göçmen girdi. 1790'da ilk ulusal nüfus sayımı Kentucky ve Tennessee'de toplam yüz bin kişiden fazla insan olduğunu gösterdi. Ara vermeksizin batıya doğru bu nüfus akını bütün Kuzeybatı ve Güneybatı bölgelerini kapladı. 1796'da artık Kentucky ve Tennessee tam gelişmiş birer eyalettiler. Pennsylvania sınırı ve Ohio nehri boyunca iskân edilmiş bir arazi kuşağıyla Ohio da bir eyalet olmak üzereydi. 1820'ye kadar Kuzeybatı'da Indiana ve Illinois, Güneybatı'da Alabama ve Mississippi, hepsi eyalet olmuşlardı. İlk sınır bölgesi Avrupa'ya sıkı sıkıya bağlıydı. İkincisi kıyıdaki kolonilere bağlıydı, fakat Mississippi vadisi hiçbir yere bağlı değildi ve halkı doğudan ziyade batıya gözlerini çevirmişti.

Sınır Bölgesi Göçmenleri

Tabii bunları çeşitli kökenden insanlar oluşturuyordu. Fakat en eski gözlemciler, bunların arasında üç temel grup ayırt ediyorlardı. Göçün ön safında avcılar veya kürk hayvanı tuzakçıları geliyordu. Fordham adlı bir İngiliz gezgini bu piyoniyelerden genellikle bekâr olan en aşırı bir örneğini şöyle tasvir etmektedir:

"Bunlar atılgan, cesur insanlardı ve çok basit kulübelerde yaşar, Kızılderililerle savaş halinde bu evleri sağlamlaştırırlar, Kızılderililerden nefret etmekle beraber giyiniş ve yaşayış tarzları bakımından onları andırırlar. Kaba, fakat misafirperver, namuslu ve güvenilir insanlardır. Biraz mısır, balkabağı yetiştirir, domuz beslerler, bazen de bir iki öküzle her aileye ait iki-üç atları vardır. Fakat tüfek onların gerçek yaşam araçlarıdır."

Bir komşunun silâh sesini işitmek onlar için harekete geçmek zamanını gösterir. Fenimore Cooper, Natty Bumppo'nun şahsında avcı piyoniyenin *The Prairie* (*Bozkır*)'de ise çok uzakta orman hayatının iyi bir tasvirini vermiştir. Bu adamlar, balta, tüfek, avcı tuzağı ve balık oltası kullanmakta ustaydılar. Yolları işaretliyorlar, ilk ağaç kulübeleri yapıyorlar, Kızılderilileri saldırıdan alıkoyuyorlar ve böylece gelen ikinci grup göçmenler için yolu hazırlıyorlardı.

Fordham, bu ikinci grubu "avcı ve çiftçilerden oluşan "karışık bir grup" gerçek göçmenler olarak göstermektedir. Bunlar, bir kulübe yerine, cam pencereleri, iyi bir bacası ve ayrılmış odaları olup bir İngiliz çiftlik kulübesi kadar rahat "kütükten ev"ler inşa ediyorlardı. Su için bir pınar kullanacak yerde bir kuyu kazıyorlardı. Çalışkan bir adam hemen toprağı ağaçtan temizler, potas için ağaçları yakar ve kökleri çürümeye bırakırdı. Kendi tahılını, sebze ve meyvesini kendisi yetiştirerek geyik, karaca, yabanî hindi ve bal bulmak için ormanı dolanarak, en yakındaki derelerde balık avlayarak, bir miktar koyun sürüsü ve domuz besleyerek hayatının zorluğu ve yalnızlığı için kaygı

duyacak az zaman bulurdu. Daha girişimci olanları Edward Eggleston'ın *Hoosier Schoolmaster* (*Indianalı Okul Müdürü*) adlı romanındaki bir karakterin dediği gibi "bir şeyi alırken çokça almanın" akıllıca bir iş olduğu düşüncesiyle ucuz topraklardan büyük parçalar alıyor, sonra toprak fiyatları yükselince arazilerini satarak batıya doğru hareket ediyorlardı. Böylece, onlar da hepsinden önemli olan üçüncü gruba yol veriyorlardı.

Üçüncü grup, yalnız çiftçileri değil, doktorları, hukukçuları, yayıncıları, vaizleri, sanat erbabını, politikacıları ve toprak spekülatörlerini, özetle sağlam bir cemiyetin yapısını kuracak bütün öğeleri içine alıyordu. Fakat onların içinde en önemlileri şüphesiz çiftçilerdi. Onların amacı, yerleştikleri yerde bütün hayatları boyunca kalmaktı ve kendilerinden sonra çocuklarının da kalacaklarını umuyorlardı. Onlar, kendilerinden önce burada bulunanlardan daha büyük ambarlar ve sonra sağlam tuğla veya tahta çatılı evler inşa ediyorlardı. Daha iyi çitler yapıyor, iyi cins çiftlik hayvanları getiriyor, toprağı daha iyi işliyor ve daha verimli tohum ekiyorlardı. Bazıları un değirmenleri, bıçkıhâneler veya içki imalathâneleri kuruyorlardı. İyi yollar döşüyor, kilise ve okullar yapıyorlardı. Şehirler büyüdükçe, bu üçüncü gruptan birçok kişi bankacı, tüccar veya toprak komisyoncusu olarak zengin kimseler olmuşlardır. Özetle, onlar Amerikan uygarlığını temsil ediyorlardı. Batı o kadar hızla gelişiyordu ki, birkaç yıl içinde bu üçüncü grup tarafından inanılmaz değişiklikler meydana geldi. Chicago 1830'da sadece bir kalesiyle küçük alışverişlere sahne olan, geleceği olmayan bir köyden başka bir şey değildi. Fakat daha ilk sakinlerinden bazıları ölmeden, dünyanın en büyük ve zengin şehirlerinden biri haline gelmişti.

Yeni Batı'da çeşitli birçok kavmin kanı birbirine karışmıştı. Güney'in yayla çiftçileri başta geliyordu, bu halk arasından aynı yıl içinde Kentucky'de kütükten kulübelerde doğan Abraham Lincoln ve Jefferson Davis çıktı. Pratik Scotch-Irish, Pennsylvanialı tutumlu Almanlar, atılgan Yankeeler ve başka kökenden

adamlar bu yeni yurtta rol oynadılar. Bütün bu insanların ortak iki özelliği vardı ki, o da bireycilikleri ve demokratlıklarıydı. 1830'a doğru Amerikalıların yarıdan fazlası, Eski Dünya gelenek ve âdetlerinin mevcut olmadığı veya çok zayıf olduğu bir çevrede yetişmiş kimselerdi. Batı'daki insanlar, kendi kendilerine güvenmek zorundaydılar. Onlar, aileleri, miras kalmış paraları veya eğitim derecelerine göre değil, Barrie'nin *The Admirable Crichton* adlı hikâyesindeki toplum dışı adamlar gibi ne yapmaya kadir olduklarına göre bir değer kazanıyorlardı. Burada herkes, tutumlu bir kimsenin imkânları dışında olmayan bir fiyata çiftlik edinebilirdi. Hükümete ait topraklardan gördüğümüz gibi, 1820'den sonra dönümü 1.25 dolara, 1862'den sonra ise sadece gelip üzerinde yerleşmekle toprak elde edilebilirdi. Onu işleyecek âletleri kolayca alabilirlerdi. Ondan sonra, Horace Greeley'nin dediği gibi "ülkeyle beraber büyüyebilirlerdi." Ekonomik imkânlarda bu eşitlik, bir sosyal ve siyasi eşitlik duygusu geliştirdi ve kendiliğinden ortaya çıkan liderlere çabucak ilk planı uygulama imkânı verdi. Denizin, Amerikan karakteri üzerinde etkisiyle aslında başka bir sınır bölgesi niteliğinde olduğunu ilâve etmek gerekir. Gemiler küçüktü ve tayfaları azdı, birçok balıkçı gemisi de bir ortaklık esasına göre çalışıyordu. Bireysel girişimcilik, cesaret, kişisel kuvvet ve kavrayış iyi bir piyoniye avcısının, bir sınır çiftçisinin veya Doğu'da bir gemicinin aynı şekilde muhtaç oldukları şeylerdi.

Sınır Bölgesinin Kazandırdığı İyi ve Kötü Özellikler

Yayılma ve örnek alma yoluyla bu demokratlık ve bireycilik, genç cumhuriyet şehirlerinde göze çarpan özellikleri oluşturdu. William Cobbett'ın övgüsüne konu olan bu sağlam bağımsız karakter, New York ve Philadelphia'ya gelen Avrupalılar üzerinde derin bir etki bırakıyordu. Bu gözlemciler, işçilerin bir şiling kazanmak için şapkalarını çıkarıp beyefendiciğim deme-

diklerine işaret etmişlerdir. Hamallar bile, lütufta bulunan edayla bir işi kabul ediyorlardı. Cobbett, Amerikalı hizmetçilerin uşak elbisesi giymediklerini ve genellikle aile halkıyla beraber yemek yiyip kendilerinin "yardımcı" diye çağrıldıklarını beğenerek zikreder. Amerika'da yalnız iki dilenci görmüştü, bunlar da yabancıydı. Ralph Waldo Emerson'ın tam anlamıyla Amerikan karakteri taşıyan denemelerinden biri "Kendi Kendine Güven" üzerine yazdığı denemedir. Emerson bu denemede, Batı'ya giderek yerine göre çiftçi, esnaf, emlakçı, avukat, hâkim ve Kongre üyesi olan, kısacası her işe yarayan, fakat daima kendine güvenen günün tipik *Yankee*'sinden söz eder. Bu abartılmış bir tasvir değildir. İç Savaş'ın en dirayetli generallerinden biri olan W. T. Sherman, sırasıyla askerî okul öğrencisi, Meksika savaşında asker, San Francisco'da banker, Leavenworth'te avukat, Kansas sınır bölgesinde çiftlik kâhyası, Louisiana'da bir askerî okul müdürü ve nihâyet tekrar asker olmuştur.

Fakat sınır bölgesi bazı iyi özellikler beslemişse de aynı zamanda birtakım kötü özellikleri de geliştirmiştir. Sınır halkı genellikle başıboş, disiplinden sıkılan ve haddinden fazla saldırganca bir kendine güven duygusunda olan, çok atılgan bir halkı temsil ediyordu. 1812 Savaşı'nın askerî yenilgilerinden birçoğu, sınır halkının eğitim ve emre itaatten hoşlanmamasına bağlanabilir. Sınırlarda yetişmiş Amerikalılar, her şeyi alelacele ve hazırlıksız, hemen yapıvermek eğilimindeydiler. Hakkıyla yapılmaya muhtaç o kadar çok iş vardı ki, bir şeyi dikkatle ikmal etmek bir zaman kaybı gibi görünüyordu. Amerikalılar, taş ve tuğladan dayanıklı binalar yerine, kaba direk çatılı evler yapıyorlar, kaba yollar inşa ediyorlar, geçici köprüler kuruyorlar, toprağı doğru düzgün işlemek yerine, gelişigüzel bir şekilde toprağın altını üstüne getiriyorlardı. New York'ta bütün gece çalan yangın çanları vardı, çünkü bu şehrin evleri çıra gibi yanardı, öbür taraftan 1836'da şehrin en büyük iki iş hanı çökmüştü. Sık sık tren kazaları ve buharlı gemi patlamaları meyda-

na gelirdi. Doğal olarak âdap ve kültüre fazla dikkat edilmiyordu. Sınır halkının bunlara ayıracak az zamanı vardı. Hepsinden kötüsü de sınır hayatının acınacak derecede fazla suçluluk duygusu uyandırmasıydı. Toplumun en zararlıları, soluğu sınırda alıyordu. Orada insanlar, idare altına alınması güç bir huy edinmişlerdi, aralarındaki uzlaşmazlıkları, kavga veya tabancayla çözmeyi tercih ediyorlardı. Adliye memurları, çelikten bir sinire ve tetiği çabuk çekebilen bir parmağa sahip olmak zorundaydılar.

Kızılderililerle Savaşlar

Sınır adamlarının disiplin altına girmez karakteri, özellikle Kızılderililerle ilişkilerinde kötü sonuçlar doğurdu. Onlar, antlaşmaları çiğneyerek daima Kızılderililerin topraklarına saldırdılar, Kızılderililerin gıda ve giyeceklerini sağlayan av hayvanlarını imha ettiler ve birçokları gözüne çarpan herhangi bir Kızılderiliyi öldürmeye hazırdı. Kızılderililer kendilerini savunmaya kalkışınca, bunun arkasından savaş gelirdi. Şüphesiz Kızılderililer de çoğu zaman saldırgandılar. Fakat beyazların Batı'ya önüne geçilmez şekilde ilerlemeleri, birçok çarpışmanın temel nedeniydi. En korkunç savaşlar, Güney'de Andrew Jackson'ın kanlı bir zafer kazandığı Creeklerle, Florida bataklıklarında Seminoller ve Indiana'da Tecumesh'in taraftarlarıyla yapılan savaşlardı.

Genç Abraham Lincoln, çok sert bir savaş olan *Black Hawk Savaşı*'nda bir yüzbaşıydı. *Black Hawk*'ın kabilesi adına bazı sözcüler, Sauk ve Fox, Kızılderilileri, hükümete elli milyon dönüm kadar bir arazi üzerindeki haklarını bırakmışlardı. Kabilenin reisi ve büyük bir bölümü geri çekilmeyi doğru bulmadılar. Bir tehdit karşısında Black Hawk, Illinois'deki mısır topraklarından Missisippi nehrinin batı kıyısına çekildi. Fakat kabilesi açlık çekti ve ertesi bahar Wisconsin'daki dost Winnebagoslarla

birleşmek ve orada mısır yetiştirmek üzere nehri tekrar geçtiler. Dostça niyetlerinin anlaşılacağı hakkında çocukça bir inançları vardı. Fakat beyazlar onlara karşı derhal saldırıya geçtiler. Black Hawk geri çekildi ve barış teklifleri yaptı. İki bin milis askeri bunu bilmezden geldi. Onun umutsuz adamları, Güney Wisconsin içinden tekrar Mississippi'ye sürüldüler. Fakat nehri geçerlerken, Kızılderili erkek, kadın, çoluk çocuk merhametsizce kılıçtan geçirildi. Milis askerlerinden birinin yazdığına göre, "Vahşi düşmanlara mensup olsalar bile yaralı ve dayanılmaz acılar içinde kıvranan küçük çocukları izlemek korkunç bir şeydi". Burada sınır adamını en kötü halinde görüyoruz.

Doğu'daki Kızılderililerin, uzun zamandan beri beyazlar tarafından iskânı imkânsız sanılan Mississippi nehri ötesindeki Büyük Ovalara (*Great Plains*) toptan nakledilmesi fikri, Monroe zamanında resmen kabul edildi ve Jackson zamanında güçlü bir şekilde izlenildi. Kongre, Başkana Kızılderililere ait eski toprakları Batı'daki topraklarla değiştirme yetkisini verdi. Başlangıçta Kanada'dan Texas'a kadar uzayan bir Kızılderili ülkesi (Indian Country) meydana getirildi. Kuzey Kızılderililer fazla güçlüğe uğramaksızın bu bölgeye nakledildi. Fakat kabilelerin daha kalabalık ve kuvvetli oldukları Güney'de Kızılderililer, sert bir direniş gösterdiler ve bunun sonucu çok ağır oldu. *Beş Uygar Kabile* adı altında toplanan Kızılderili Creek, Choctaw, Chickasaw, Cherokee ve Seminoller kendi yurtlarını seviyorlardı. Bunlardan çoğu, özellikle Creek ve Cherokeeler tutumlu çiftçiler olmayı öğrenmişler, iyi evler inşa etmişler, koyun sürüleri edinmişler, un değirmenleri yapmışlar ve çocuklarını misyoner okullarında okutmuşlardı. Topraklarına sonuna kadar yapışıp kaldılar, bir kısmı yerlerinden zorla çıkarıldı. Büyük bölümü, arabayla ve yaya olarak göçen bu halk, açlık, hastalık ve açıkta kalmaktan perişan oldular ve çoğu da öldü. Bununla beraber, 1840'a kadar Mississippi'nin doğusundaki bütün Kızılderililer yeni yurtlarına götürülmüşlerdi.

Bu nakil işi Mississippi vadisinin, ülkenin bu en zengin ve seçkin bölümünün tamamen nüfuslandırılmasını kolaylaştırdı. Wisconsin, Mississippi'nin doğusundaki bu son eyalet, Birliğe 1848'de kabul edildi. Bundan önce nehrin doğusunda bir dizi eyalet kurulmuştu. Zira Missouri'nin 1821'de birliğe girişinden sonra, Arkansas 1836'da, on yıl sonra da Iowa bir eyalet oldu. Minnesota arazisi ise 1849'da örgütlendirildi. Büyük ölçüde Batı'da aşırı gelişimin bir sonucu olan 1837 krizi ilerlemeyi kısa bir süre için durdurdu. Orak makinesinin mucidi olan Cyrus H. McCormick, Chicago'da 1847'de bir fabrika kurdu ve Batı bozkırlarını hububatla örtmeyi kolaylaştıran makinelerini çıkarmaya başladı. Demiryolu yapımı başladı ve kısa zaman içinde düz arazide bir yol şebekesi ortaya çıktı. 1854'te Chicago'ya günde yetmiş dört tren geliyordu. Bu merkez daha o zaman dünyanın en büyük hububat pazarı olmakla övünüyordu. Aynı yıl, Galena ve Chicago demiryolu Iowa'ya ayda üç bin göçmen taşıyor ve başka binlerce insan da oraya kötü yollardan seyâhat ediyordu. Almanlar, İskandinavyalılar ve Britanyalılar yukarı vadinin dolmasına yardım ettikleri gibi Texas ve Arkansas'ı da yurt edindiler. 1854'te bir İngiliz gözlemci, uzak Minnesota'da St. Paul'ü, dört beş oteli, yarım düzine iyi inşa edilmiş kilisesi, yılda üç yüz buharlı geminin uğradığı rıhtımları, "ara sokaklarla güzel caddeleri, birlik içinde herhangi bir yer kadar iyi mal tedarik eden dükkânları, yüksek tuğladan depo binaları ve mağazaları" ile yedi-sekiz bin nüfuslu bir şehir olarak bulunca hayrete düşmüştü. Batılı yeni liderler, 1850'den önce ünlü kişiler olmuşlardı. Bu arada Illinois'de Stephan A. Douglas ve Abraham Lincoln'ü, Missouri'de David R. Atchison'ı, Mississippi'de Jefferson Davis'i ve Lone Star State (Texas)'de Texas bağımsızlık savaşı kahramanı Sam Houston'ı sayabiliriz.

Yakın Batı'da Yerleşim

Mississippi vadisinin gelişmesinde birkaç büyük taşıt yolu büyük bir rol oynamıştır. Batı'ya ilk önemli anayol, 1811'de başlanan ve büyük bölümü itibariyle Federal yardımla inşa edilen Cumberland Yolu'ydu. Cumberland, Maryland'dan dağlardan Ohio'da Zanesville ve Columbus'a ve Indiana'da Terre Haute'a varan bu yol nihâyet Illinois'de Vandalia'ya kadar ilerletildi. Tamamlandığı zaman, uzunluğu yaklaşık altı yüz mili bulmuştu. Altmış adım genişliğindeydi ve ortasında McAdam esaslarına göre yapılmış yirmi adım genişliğinde kaldırım döşenmiş bir bölüm vardı.

Bu "Ulusal Yol" üzerinde özel ücretle Batı postaları gider gelirdi. Uygun mesafelerde hanlar ortaya çıkmakta gecikmedi. Kolonistlerin ardı arkası kesilmeyen akını gittikçe arttı, öyle ki, artık yazları yolcular hiçbir zaman gözden kaybolmuyordu. 1824'te bir gözlemci "Yüzlerce ailenin Batı'ya rahat ve kolaylık içinde göç ettiği görülür" diye yazıyor ve şöyle devam ediyordu: "Hemen hemen her cinsten sürüyle Batı'dan gelen sürücülerin bir pazar arayarak doğuya doğru geçip gittikleri görülür. Gerçekten bu büyük yol, kalabalık bir şehir içindeki bir caddeye benzetilebilir. Yaya, at üstünde ve arabalarda yolcuların bu kaldırım döşeli yol üzerinde birbirlerine karıştıklarına şahit oluruz." Yol, Wheeling'de Ohio nehriyle birleşiyordu, nehir de kalabalık bir ulaştırma hattı haline geldi. Başlangıçta nehrin üzerinde akıntıya uyabilen sal biçimi gemiler, kayıklar ve üstü kapalı mavnalar seyrederdi ve New Orleans'a hububat, av etleri, kürk, domuz eti ve un götürürlerdi. Sonradan ünlü olan bir aileden Nicholas Roosevelt, 1811'de Pittsburgh'dan New Orleans'a giden ve geri dönen bir buharlı gemi inşa etti ve kısa zamanda birçokları onu taklit ettiler.

Fakat Batı'ya giden en ünlü yol Hudson nehriyle Büyük Gölleri birbirine bağlayan ve böylece kıtanın merkezine kadar

bir suyolu sağlayan Erie Kanalı'ydı. 18. yüzyılda bile böyle bir kanal yapılması düşünülmüştü. Bu kanal, göçmenlere ve ticarî taşımacılığa vahşi Appalachian dağ dizisinin yanından geçmek imkânını verecekti. Fakat yaklaşık dört yüz mil kanal kazma işi o kadar muazzam bir işti ki, bu işe önayak olanlar bundan vazgeçtiler. Nihâyet korkusuz bir New Yorklu olan De Witt Clinton, bu hayâli gerçekleştirmek için kampanya açtı. Valiliği kazandı, 1817'de işe başladı, yıllar süren zor çalışmalardan sonra Clinton Kanalı'nın tamamlandığını gördü. 1825'te açış törenine gelenler, kanalda ilk gemi alayını sevinçle karşıladılar. Clinton, kalabalığın alkışları arasında Erie gölünden bir varil suyu Atlantik Okyanusu'na boşalttı. Buffalo'yu hızla gelişen bir liman haline getiren ve kıyısında yeni şehir ve kasabaların meydana çıkmasını sağlayan kanal, New York'un Amerikan ticaret ve maliye hayatında önderliğini pekiştirdi. Daha da önemlisi, onun Batı'daki gelişmeye yaptığı yardımdır. New Englandlılar ve New Yorklular onun üzerinden Batı'ya doğru kesilmeyen bir su gibi akmaya başladı. Bu göçmen akını, Cleveland, Detroit ve Chicago'yu işlek ve kalabalık şehirler haline getirdi ve Kuzeybatı'nın büyük bir bölümüne kesin olarak Yankee çeşnisi verdi. Kanalın kendisi Amerikan halkının büyük ölçüde yer değiştirmesine neden oldu ve Birliği kurtarmakta büyük rol oynadı, zira İç Savaş çıkmadan önce yukarı Mississippi vadisini Kuzey Atlantik devletlerine sıkı bir şekilde bağlamıştı. Bunda Pennsylvania kanal sisteminin de yardımı oldu. Clinton Kanalı'nın başarısı karşısında rekabet duygusu uyanan Pennsylvanialılar Philadelphia'yı dört yüz mil uzaktaki Pittsburgh'a bağlayan bir ulaştırma sistemi üzerinde kırk milyon dolar civarında bir para harcadılar. Bazen nehir ve kanalları kullandılar, Allegheny dağlarının yüksek sırtlarını gemi, yük ve yolcuların, buharlı araçların yedeğinde yukarı çekildiği bir dizi eğilimli yüzeyler yoluyla aştılar. Bu büyük bir cesaret işiydi ve Pennsylvania'yı hemen

hemen iflasa götürüyorduysa da sonuçta onu belli başlı endüstri eyaletlerinden biri haline getirmeye neden oldu.

Nüfus hareketleri esas itibariyle enlemleri takip etti. Alabama Mississippi vb. yerler en başta Güneyliler tarafından iskân edildi. Ohio, Indiana ve Illinois gibi eyaletlerde iki hareket karşılaştı. Ohio yoluyla gelen Güney akımı ve Erie kanalıyla Büyük Göller üzerinden gelen Kuzey akını sessizce birbirlerine karıştılar. Columbus, Indianapolis ve Springfield gibi şehirlerin ahalisini bu iki halk oluşturdu, bunlar kendi aralarında ve Avrupalı göçmenlerle evlendiler. "Demokrasi Vadisi" burada meydana geldi.

Mississippi Ötesi Batı

Gözlerimizi Mississippi nehrinin batısındaki geniş ülkeye çevirirsek buradaki kolonizasyonun daha da renkli bir manzara arz ettiğini görürüz. Bu bölge, ilkin Jefferson'ın sınır yaşamında büyük tecrübesi olan iki genç Virginialı, Meriwether Lewis ve William Clark yönetiminde Pasifik Okyanusu'na kadar gönderdiği bir keşif kurulu aracılığıyla milletçe bilinen bir yer olmuştu. Coğrafi keşifler tarihinde, ölümsüz yeni bir faslın açılmasına yol açan, bu ünlü girişim için Federal Hükümet sadece 2500 dolar ayırmıştı. Jefferson, Batı'daki olağanüstü şeylere karşı daima derin bir ilgi duyuyordu. Takdir ettiği Kızılderililer ve Ohio vadisinde mamut kalıntılarının keşfi üzerinde uzun yazılar yazmıştı. Fakat Lewis ile Clark'ı bu meçhul ülkeye gönderdiği zaman iki niyeti vardı. Bilimsel araştırmalara ek olarak bu adamların Missouri nehri bölgesini, Amerikan kürk tüccarlarına açmasını umuyordu. O zamanlarda bu bölgedeki Kızılderililer, kürkleri İngiliz tüccarlarına satmak üzere Kanada'ya götürüyorlardı. Jefferson'ın düşüncesine göre, kürkleri nehir boyunca aşağı Amerikan müşterilere göndermeyi onlar çok daha kolay bulacaklardı.

İki hedefe de ulaşıldı. Lewis ve Clark, Missouri'yi aşağıya doğru izlemek, Rockies'i aşmak ve Columbia nehrinden Pasifik Okyanusu'na inerek "Dünya tarihinde benzerleri arasında karşılaştırılamayacak kadar mükemmel bir başarı" diye nitelendirilebilen destansı bir keşif hareketi yapmış oldular. Karşılaştıkları gerçek tehlikeler azdı, zira savaşçı Siouxlerle karşılaşmaktan kaçındılar. On sekiz aylık yolculuklarında, yaklaşık dört bin mil katederek ülkenin dikkatli bir şekilde haritasını çıkardılar ve tasvir ettiler. Ayrıca zengin İngiliz kürk ticaret şirketleriyle Amerikalıların rekabet etmeleri için bir ilke koydular. Geri dönüşlerinden hemen sonra, Clark nehri üzerinde bir dizi müstahkem yerle Missouri Kürk Şirketi'nin kurulmasına yardım ettiler. Şirket başarı kazandı ve gelişti. Kısa bir süre sonra da John Jacob Astor'un enerjik Amerikan Kürk Şirketi Kuzeybatı alanına dâhil oldu. Astor, o zamana kadar başlıca Büyük Göller etrafında faaliyetteydi. Fakat şimdi Astor, Columbia nehri ağzında bir ticaret karakolu kurmaya karar verdi. 1811'de kendisine ait Tonquin adını taşıyan bir gemi, Horn burnunu dolaşıp kuzeye çıktı ve Astoria'yı kurdu (bunun hakkında sonraları Washington Irving güzel bir kitap yazmıştır). Ertesi yıl, kıtayı baştan başa geçen bir kurul aynı noktaya karadan ulaştı.

Bu iyi bir başlangıçtı. Batı'nın ve ticaretinin gelişmesi 1820 yıllarında üç güzel olayla hızlandı. Bunlardan biri, *Santa Fe Trail* denilen yol boyunca o zaman Meksikalılar elinde bulunan uzak Güneybatı'ya doğru bir ticaretin başlamasıydı. William Becknell adlı cesur bir Missourili, yetmiş kişilik bir ticaret grubu topladı, at ve katırlara yüklediği yükle engebeli ve tehlikeli bir araziden sekiz yüz millik bir yolu geçtikten sonra mallarını Santa Fe adlı uzak Meksika karakolunda iyi kârla sattı. Ertesi yıl bu uzun seyâhate arabalarla çıktı. Başka tüccarlar onu taklit etti ve böylece ünlü *Santa Fe Trail* açılmış oldu. Bu yolu kullanan tüccarlar, birçok tehlikeyle karşılaşıyorlardı. Çünkü ülkenin büyük bir bölümü şiddetli sıcaklık ve kuraklıktan yanan ya-

rı bir çöl halindeydi. Çetin nehirleri yaya geçmek zorundaydılar, düşman Comanche, Arpaho ve Cheyenne Kızılderililerinin hücumlarına uğramaları olasılığı vardı. Seksen-yüz kişilik büyük gruplar, kendilerine oldukça güvenseler de, on-yirmi kişilik küçük grupların mağlup olmaları muhtemeldi. Zamanla piyoniyeler Amerikan topraklarından geçen bir yol açtılar ve bu yol Cumhuriyet için Güneydoğu'nun kazanılmasında büyük rol oynadı.

İkinci dikkate değer olay 1822'de St. Louisli bir milis generali olan William Asheley'in Rocky Mountain kürk şirketini kurmasıydı. Asheley, Missouri boyunca gidilerek kaynaklar civarında bir ila üç yıl kalmak üzere yüz delikanlının kendisine başvurmasını ilân etti. Bu şirket, Kızılderililerle ticaretten çok kendi ücretli adamlarının bizzat tuzakla kürk hayvanı avlaması esasına dayanan ilk şirketti. Bu kuruluşa bağlı adamlar arasında Batı'nın keşfinde en büyük rol oynamış ünlü isimler vardı. Bunlar arasında avcı, Kızılderililerle çarpışan bir savaşçı, izci, kılavuz olarak birçok macerayla karşılaşan ve hayatını hayâlî bir roman gibi okutturan Kit Carson, bir kâşif olarak bir eşi daha görülmemiş Jedediah Smith'i zikredebiliriz. Üçüncü olay 1823'te Arikaraları ve başka vahşi Kızılderilileri korkutarak itaat altına sokmak üzere Yukarı Missouri'ye düzenlenen bir askerî seferdi. Hükümet ve St. Louis kürk tüccarları tarafından ortak donatılan bu "Missouri Alayı" Birleşik Devletler'in kürk arayıcılarını korumaya kararlı olduğunu gösteriyordu.

Amerika'nın uzak doğusuna girip yayılmada misyoner faaliyeti de büyük yardımda bulundu. Kiliseler sınır bölgesinde uzun zamandan beri faaliyetteydiler, fakat 1831'de garip bir olay onların çabalarına yeni bir hız kattı. Yukarı Columbia'da Kızılderili kabileler, İngiliz tüccarlarından din hakkında bazı ilkel bilgiler öğrenmişlerdi ve daha fazla bilgi almak istiyorlardı. Nez Perceler, Semavî Kitabı istemek için St. Louis'de bulunan William Clark'a dört ileri gelen adamını gönderdiler. Kilise gazete-

leri, bu haberi yayımlayınca derin bir ilgi uyandı. Protestanlar, uzak Kuzeybatı bölgesine yardımcı gruplarla birlikte bazı din adamları gönderdiler ve Williamette vadisinde bir misyon, Snake ve Columbia nehirlerinin kavşağına yakın yerde başka bir misyon edindiler. Bu işte önde gelen kişi, fedakârca çalışan Dr. Marcus Whitman'dı. Bu misyonerler, Kızılderilileri Hıristiyanlaştırmak için bir hayli iş yaptılar. Hıristiyan olmuş vahşilere nasıl ev yapıldığını, tarlaların nasıl açılıp temizlendiğini ve nasıl hububat yetiştirildiğini göstererek örnek çiftlikleri kurdular. Bu arada manzara ve iklim hakkında yazdıkları heyecan dolu mektuplar akraba ve dostlarının ilgisini uyandırdı ve sonuçta çok geçmeden göçmen kafileler, merkezî ovaları ve dağları aşarak Oregon bölgesine gelmeye başladı.

Oregon Yolu

Missouri nehrinden Columbia'ya seyâhat eden ilk kâşifler ve kürk tacirleri belli belirsiz bir yol çizmişlerdi ki, bu sayede, Oregon Yolu *(Trail)* zamanla kullanışlı bir hale geldi ve 1845'e doğru büyük ve düzenli bir yol oldu. Uzunluğu iki bin mil kadar olan bu yol üzerinde pek çok tehlike ve güçlük vardı; bu yol Missouri nehri üzerinde Independence'tan başlayarak düz ovalardan geçip Rockies'e yönelir, bu dağları nispeten alçak Güney Geçidi'nden aşar, çıplak ve dağlık düzlüklerden geçerek Snake Nehri üzerinde Fort Hall'a varır, oradan yol âdeta geçilmez Blue Mountains arasından Umatilla nehrine ve Aşağı Columbia nehrine inerdi. Büyük Tuz Gölü (Great Salt Lake) ötesinde başka bir yol California'ya götürürdü. Pasifik Okyanusu'na, bir tarafa yönelmiş olarak hareket eden ilk göçmen kafilesi John Bidwell tarafından hazırlanmıştır. Seksen kadar erkek, kadın ve çocuktan oluşan bu kafile, 1841'de vahşi bir ülke içinden dolaşıp geçerek Oregon'a vardı. Bu, şaşılacak bir hareketin habercisiydi. 1843'te "Büyük Göç" oldu, bin kadar insandan

oluşmuş iki yüz kadar aile, ovaları ve dağları beraberlerindeki yüzlerce sürüyle birlikte aştı ve hedeflerine ulaştı. Saatte iki mil katederek öküz koşulu kafileler iyi bir günde yirmi beş mil, kötü bir günde ise ancak beş on mil gidebilirdi. 1845'te Oregon yolunu izleyen küçük göçmen akıntısı, geniş bir ırmak halini aldı. O yıl, Willamette vadisine üç binden fazla insan geldi.

Bu Oregon göçü, destansı bir göç hareketiydi. Sabahleyin şafakta, "Geride kalmayın, geride kalmayın" çığlıkları havada yükselir ve seçilmiş önderler yönetiminde üstü kapalı uzun araba dizisi harekete geçerdi. Geceleyin arabalar yüklenir ve erkekler dış tarafta, kadınlar, çocuklar ve hayvanlar içeride olmak üzere bir daire halinde kamp kurulurdu. İtinayla nöbetçiler konurdu. Yemek yolda pişer, elbise yolda yıkanırdı. Gönül işleri devam eder, çocuklar doğar, zayıf ve cılız olanlar ölür ve belirsiz mezarlara gömülürlerdi. Öküz ve katırlar ağır arabaları çekemez hale gelirlerse, çok değer verilen eşya dahi yolun kenarına bırakılırdı. Kızılderililerle, ayılarla karşılaşılan, dehşet veren koleraya veya kötü havaya yakalanan bazı gruplar için bu seyâhat, sonu gelmez bir işkence halini alırdı. Bazı gruplar için seyâhat, neşeli bir yolculuktan ibaret kalırdı. Onlardan birinin yazdığına göre, "bu seyâhat, değişik sahneler, büyük bozkırın hayvanları, Kızılderililer, dağlık bölgedeki hayvan tuzakçıkları ve gezginci tüccarlarıyla uzun bir piknikten başka bir şey değildi". Bu kitle göçü Oregon'u Birleşik Devletler'e kazandırmakta diplomasi kadar rol oynayarak, burasını bir Amerikan yurdu haline getirdi. Bu uzak ülkeyi o derece esaslı bir şekilde nüfuslandırdı ki, Oregon 1849'da eyaletin bir bölgesi (*territory*) olarak örgütlendirildi ve on yıl sonra da birliğe dâhil tam ve olgun bir eyalet oldu.

Mormonlar

Batı'ya yerleşen dinî cemaatlerin içinde en göze çarpanı ve en önemlisi Utah'ta Mormonlardı. Amerika'da bireycilik, dinî ay-

kırılık ve Evangelizm gelenekleri, birçok meraklı mezhep topluluğunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Onlardan birçoğu daha önce mevcut gruplardan ayrılmış ikincil gruplardan ibaretti. Fakat Mormonlar, tamamen yeni bir örgüttü. Bu *Latter Day Saints* kilisesinin yaratıcısı, Yukarı New York Eyaleti'nden Joseph Smith adlı bir gençti. Smith, 1820'de bir gün, ruhunun kurtuluşu için ormana çekildiğini, orada ona iki olağanüstü şahsiyetin hitap ederek kendisinden İncil'in tam bir şekilde geri gelmesini beklemesini istediklerini, zamanla *Moroni* adlı bir meleğin gelip Kuzey Amerika'nın eski ahalisinin kutsal tarihini içeren gömülü altın levhalar üzerine kazılmış kayıtlardan söz ettiğini ve kendisinin bu meleğin takdim ettiği araçlar yardımıyla bu tarihi tercüme ettiğini iddia etti. Kitap, 1830'da *Mormon Kitabı* adıyla basıldı. O yıl, bir Mormon kilisesi kuruldu ve hızla gelişti. Esas yönetim merkezi, birçok maceradan sonra Illinois'e taşındı. Burada Mormonlar, Mississippi nehri kıyılarında verimli Nauvoo şehrini kurdular, bir üniversite açtılar ve büyük bir tapınak inşasına başladılar. Onlar çokeşliliği de kabul ettiler. Âdetlerine ve dinlerine karşı düşmanlık, ekonomik ve siyasi kıskançlıkla birleşerek onlar aleyhine bir ayaklanmaya dönüştü. İsyan eden bir kalabalık Smith'i ve kardeşini *county* hapishanesinden çıkarıp astı ve bundan kısa bir süre sonra Mormonlar dirayetli Brigham Young yönetiminde Illinois Eyaleti'nden kovuldular. Mississippi'yi geçtiler, barış ve güvenliğe kavuşmak kararıyla ülkenin uzak doğusuna hareket ettiler.

Sonuçta birçoklarının çöl zannettikleri bir bölgenin iskânında takdire değer bir başarı kazandılar. Brigham Young, halkını büyük ovalık sahadan Büyük Tuz Gölü vadisine geçirdi ve orada büyük dağ sırasıyla çevrili verimli bir toprak, sağlam bir hava ve sulama için yeterli su buldu. Tarlaların tespiti işini idare etti, şehrin kurulacağı yeri seçti ve Doğu'yla iletişim yollarını da unutmadı. İlk yıl biraz darlık görüldü ise de ondan sonra Utah herkese bolluk getirdi. Çiftlikler ve sulama kanalları baş-

tan aşağı bütün vadiyle genişletildi. Brigham Young'ın despotça bir yönetimi vardı, fakat onun uzak görüşlülüğü ve iyi kalpliliği bu yönetimi tahammül edilir bir hale getirdi. Young ve onun kilise adamları, Utah ürünlerinin dışarıda satılması işini teşkilâtlandırdılar. Yeni kasabalar için yerleşme yerleri seçerek ve her birine ihtiyacı olan sanatkârları göndererek yerleşimi kontrol ediyorlardı. Böylece *Salt Lake City*'yi geniş güzel caddeleri, pırıl pırıl su akan derecikleri ve tapınaklarıyla Amerika'nın en dikkate değer yerlerinden biri haline getirdiler. Bu aynı zamanda Amerika'da ilk planlı ekonomi denemesiydi ve başarılı da oldu. Çokeşlilik doğru bir kolonizasyon amacına hizmet eden bir çare olarak bir süre devam etti, zira Mormonlar arasında kadınlar çoğunluktaydı ve sınır bölgesinde evlenmemiş ve çocuksuz kadınlara pek yer yoktu. 1850'de Utah bir eyalet arazisi (*territory*) olarak örgütlendirildi.

Texas'ın İlhakı

Zayıf Meksika'dan Texas'ın ilhakı, California'nın ve Güneybatı'nın fethi, nihâyet Amerika'nın Batı'daki arazisinin bir bütün halinde toplanmasını sağladı. 1840'lı yıllarda birkaç yıl içinde Birleşik Devletler kıtanın en zengin ve en güzel manzaralı bölgelerinden bir bölümünü sınırları içine kattı. Çeşitli yazarlar, bu arazinin Meksika'dan koparılıp alınmasını ahlâka aykırı bir tecavüz saymışlardır. James Russel Lowell, sırf "içine köle doldurulacak daha büyük ağıllar" elde etmek için Güney'in Texas'ını istediğini söylemiştir. Bu yanlıştır. Bu arazinin Birleşik Devletler'e katılması, "belli alınyazısı" tabiriyle güzel bir şekilde ifade edilen doğal ve kaçınılmaz bir oluşum sonucunda gerçekleşmiştir.

Başlangıçta Meksika Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Texas, çok az hayvan yetiştiricisiyle avcının bulunduğu Almanya kadar geniş bir yerdi. Erkenden birçok Amerikalıyı ve bir miktar Britanyalıyı kendine çekti, 1821'de Stephen F. Austin,

orada ilk İngiliz-Amerikan kolonisini kurmuştu. Güney eyaletlerini oraya çeken şey, kolayca ele geçirilen serbest toprakların bulunmasıydı. Meksika hükümeti beceriksiz, bozuk ve zorbaydı. 1835'te kolonistler isyan etti ve birçok savaştan sonra bağımsızlıklarını kazandılar. Bu savaşlardan birinde Meksikalılar, San Antonio'da müstahkem bir yer olan Alamo'yu ele geçirerek içindeki bütün Amerikalıları öldürdüler. "Thermopylae'nin bozgunu bildirecek bir habercisi kalmıştı, Alamo'nun yoktu bile." Texas Cumhuriyeti gelişti ve birçok Amerikan göçmenini kendine çekti. Bir süre Birleşik Devletler, bu ülkenin işgaline dair her çeşit teklifi reddetti. Fakat çeşitli nedenlerle birçok Amerikalı düşüncesini değiştirdi. Bunun bir nedeni, onların nüfussuz ve geri kalmış Batı'ya yayılmayı bir görev olarak görmeleriydi. Başka bir neden, Texaslıların akraba bir halk olup doğal yerlerinin Amerikan bayrağı altına girmek olduğu düşüncesiydi. Üçüncü bir neden, Büyük Britanya'nın Texas'a müdahale etmesi ve orada bir protektora kurmaya çalışması korkusuydu. Sonunda malî nedenler de işin içine girmişti. Kuzeyliler, Texas'ta çiftlik ürünleri ve mamul maddeler satmak arzusundaydılar. Gemi sahipleri gemilerin Galvaston'a kârlı seferler düzenleyebileceklerini gördüler. Yankee fabrika sahipleri, dokuma tezgâhları için ucuz Texas pamuğu elde etmek hevesine kapıldılar. Birçok Güneyli ise oraya göç etmekle birlikte, Amerikan bağlılığını terk etmek istemiyorlardı.

1844 seçimlerinde seçmenlerin çoğunluğu, küçük Texas Cumhuriyeti'ni birliğe almaya hazır olduklarını gösterdi ve gerçekten ertesi yılbaşında ilhak yapıldı.

Meksika Savaşı ve California ile New Mexico'nun İlhakı

Bu arada birçok Amerikalı, aynı barışçı yollarla California hâkimiyetini ele geçirmeye aynı derecede kararlıydı. Burasının özel

durumu nedeniyle bunu mümkün görüyorlardı. California'nın sıkı sıkıya sahile bağlanmış, ancak 11-12 bin kadar zayıf bir nüfusu vardı. Bu halkın ne parası, ne ordusu, ne de siyasi tecrübesi vardı. Meksikalı ahaliden çok İspanyol kanı taşımakta ve kendilerini maddi ve düşünsel bakımdan bağımsız addederek Meksika'ya, ancak ismen bağlıydılar. Gerçekten aralarında aile kavgaları ve Kuzey California ile Güney California arasında eski bir rekabet olmasaydı, o zamana kadar çoktan Meksika egemenliğini tamamen başlarından atmış olurlardı. Meksika burada neredeyse hiç mahkeme, polis, düzenli olarak posta ve okul kurmamıştı. California ile Mexico şehri arasında gidiş-geliş çok seyrek ve belirsizdi. Meksika, burada egemenliğinin bir gölgeden ibaret olduğunu o derece samimiyetle kabul etmişti ki, 1845'lerde bu bölgeyi Büyük Britanya'ya satmaya hazır görünüyorlardı. Her geçen yıl, California'da Amerikan öğesinin sayısı ve tecavüzkârlığı artıyordu. Amerikan gemileri uzun bir süreden beri bu sahillerde ticaret yaptığı gibi, bu ideal iklimde yerleşmeye, koyun sürüsü ve buğdaydan para kazanmak isteyen göçmenler 1830 yıllarında bu kıyıyı içeriden ayıran dağları aşmaya başlamışlardı. 1846'da California'da 1200 yabancı vardı ve bunların çoğu Amerikalıydı. O zaman bazı kimseler, California'nın hiç kuvvet kullanıma gerek kalmadan olgunlaşmış bir armut gibi, Birleşik Devletler'in avucunun içine düşüvereceğini sanıyorlardıysa da bunda şaşılacak bir şey yoktu.

Meksika Savaşı çıkmamış olsaydı, belki de böyle olacaktı. Bu savaşın uzak nedeni iki ulus arasında gittikçe artan güvensizlikti. Yakın nedeni ise Texas sınırı üzerinde bir anlaşmazlıktı. Bu savaş, Birleşik Devletler için kısa ve parlak sonuç veren bir savaş oldu. Zachary Taylor komutasında bir Amerikan ordusu Kuzey Meksika'ya gönderildi, dayanıklı Monterey şehrini aldı ve Meksika ordusunu, şiddetli bir direniş gösterdiği Buena Vista Savaşı'nda mağlup etti. 1812 Savaşı'nın kahramanı olan Winfield Scott yönetiminde başka bir ordu, Vera Cruz'da kara-

ya çıktı, dağların üzerinden batıya ilerledi, zor savaşlardan sonra Mexico şehrini aldı. Bir ara Scott, Amerikan bayrağını "Montezumas Salonları" üzerine astı. Barış yapıldığı zaman, Birleşik Devletler'e yalnız California değil, onunla birlikte New Mexico denilen Texas arasında bulunan ve bugünkü Nevada ile Utah'ı içine alan geniş bölge de bırakıldı. Bütünüyle Birleşik Devletler burada ve Texas'ta yaklaşık 918.000 mil kare arazi kazanmış oldu. Buna ilâve olarak bir define de kazandı, zira barış antlaşması imzalandığı sırada California tepelerinde altın keşfedildi. Bir sürü servet avcısı, kimi deniz, kimi karayoluyla ve tekne kaplarda suyla toprağı yıkayarak altın külçeciklerinin çıkarıldığı kanyonlara ve sel yataklarına hemen koşuştular. Dağlar, gürültülü kamplarla doldu ve San Francisco âdeta bir gecede, sefahat, lüks ve enerji dolu, genç, küçük bir metropol haline gelmişti. California bir anda İspanyol ve Amerikan hayvan yetiştiricilerinden oluşan uyuşuk romantik bir topluluk yerine Anglo-Saksonların oluşturduğu faaliyet ve enerji dolu kalabalık bir cumhuriyet haline geldi. Bu "eski günler", "altın günler", "49 yılı günleri" bütün Amerikan tarihinin en renkli sayfaları arasındadır. California o derece hızla büyüyüp gelişti ki, daha 1850'de yeni bir eyalet olarak birliğe katıldı.

Batı'da bu yeni geniş arazi parçalarının kazanılması Amerikalıları, Karaip Adaları sorunu, Pasifik Okyanusu sorunu, kara parçasında bir kanal açılması sorunu ve hepsinin üzerinde de bütün bu bölgeye yayılmak tehlikesini gösteren kölelik sorunu gibi o zamana kadar göz yumulmuş birçok sorunla ilgilenmeye zorladı.

X. Bölüm

BÖLGELER ARASINDA MÜCADELE

Kölelik

İç Savaşın patlak vermesinden altı yıl önce keskin görüşlü New Yorklu gözlemci Frederick Law Olmsted, Mississippi Eyaleti'nde birinci sınıf pamuk plantasyonlarından birini ziyaret etti ve orada büyük ve güzel bir konak, pamuk, tahıl ve başka ürünler ekilmiş 1400 dönümlük arazi ve iki yüz domuz gördü. 135 köleden yaklaşık yarısı tarlada çalışıyordu, üçü sanatkârdı, dokuzu ise av ve ahır hizmetkârıydı. Pazarları ve bazen cumartesileri hariç her gün, şafaktan gün batıncaya kadar çalışıyorlardı. Yazın takım halinde çapada çalışanlar, bu şekilde on altı saat sürekli çalışırlar, ancak öğle zamanı dinlenmek için kısa bir ara verirlerdi. Yiyecek tayınları, haftada adam başına bir ölçek mısırla iki kilo kadar domuz etinden ibaretti ve köleler buna kendi yetiştirdikleri sebze, yumurta ve kümes hayvanlarını ilâve ederlerdi. Her Noelde şeker, kahve, tütün ve pamuk bezi bol bol dağıtılırdı. Zenciler, küçük kulübeleri için ihtiyaçları olan kendi yakacaklarını ağaçlı bir bataklıktan sağlarlar,

bunları satmak için oradan direk keserler ve parasını ev için ufak tefek malzemelere harcarlardı. Tarladaki işçiler arasında bir zenci çavuş dolaşır, onları çalışmaya teşvik eder, kamçısını şaklatır ve bazen de kamçısını onların omuzlarına hafifçe dokundururdu. Beyaz kâhyanın Olmsted'e söylediğine göre, gerçi az önce kendisini bıçaklamaya çalışan bir köleyi satmaya mecbur kalmışsa da genellikle disiplin iyiydi. Olmsted, "Onun zencileri nadiren kaçıyorlardı, çünkü yakalanacakları kesindi. O, birisinin gittiğini görür görmez hemen köpeklerini takibe çıkarırdı" demiştir.

Nispeten iyi olan plantasyon örneklerinden biridir bu. Olmsted de başka gözlemciler gibi, köleliğin daha sert ve hayvanî olduğu plantasyonlar gördü. Daha yumuşak olan bazı plantasyonlar da bulabilirdi. Köleliliği eleştirenler, fazla çalıştırma, zaman zaman kamçılama, satma suretiyle ailelerin merhametsizce parçalanması ve zencilere eğitim, öğretim ve ilerleme imkânı verilmemesi konularından dolayı köleliği suçluyorlardı. Köleliği savunanlarsa, işçiyi işsizlik, hastalık ve ihtiyarlık hallerinde koruduğu, Güney'i grevlerden ve işçi çekişmelerinden kurtardığı, puta tapan bir halkı hıristiyanlaştırdığı ve gittikçe yükselttiği ve kendilerince efendileri şövalye ruhlu ve uşakları sadık yaptığı için köleliği övüyorlardı. Ekonomik bir kurum olarak da köleliğe karşı olanlar ve onu savunanlar vardı. Olmsted, *The Impending Crisis*'in yazarı Kuzey Carolinalı Hinton Rowar Helper gibi köleliğin Güney'i yoksullaştırdığı düşüncesindeydi, fakat birçok Güneyli lider kendi bölgelerinin geriliğini Kuzey'in fazla gelişmesiyle açıklıyorlardı. Sosyal bakımdan Kuzeyliler, köleliğin siyahları olduğu kadar beyazları da üzdüğünü söylüyorlardı. Fakat Güneyliler köleliği, büyük zenci kitlelerini kontrol etmekte ve beyazların üstünlüğünü korumakta tek yol olarak görüyorlardı.

Bir tarafın o kadar şiddetle hücum ettiği, öbür tarafın o kadar hararetle savunduğu bu garip kurumun gerçek niteliğini

hem Kuzeyli hem Güneyli, az sayıda Amerikalı gerçekten anlayabiliyordu. Çünkü Amerikan kölelik kurumunun en önemli tarafı, onun zenci köleliğiyle ilgili olmasıydı. Ona özelliğini veren karakterlerden çoğu hukuki durumdan çok ırkla ilgiliydi. Bütünüyle bu kurum, efendi ile köle arasındaki ilişkilerden çok siyahla beyaz arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla meydana getirilmişti ve İç Savaş ve On Üçüncü Anayasa Tadili (*Thirteenth Amendment*) ile zencilerin hukuki durumu tamamen değişmişse de, sosyal ilişkileri büyük ölçüde değişmemişti. Köleliği, haklı göstermek üzere ileri sürülmüş delillerden çoğu, aynı kuvvet ve kapsam derecesiyle İç Savaş'tan sonra ifade edilen beyazların üstünlüğü teorisine de uygulanabilir. Bu garip kurumun kaldırılmasına dair eleştirilerin çoğu, savaştan sonra da biraz biçim verilip kullanılabilirdi. Yankeeler köleliğin Güney'in ilerlemesini geciktirdiğinden söz ettikleri, Güney'de ziraat, endüstri ve eğitimin geriliğinden onu sorumlu tuttukları zaman, gerçekte ucuz ve bilgisiz zenci işçileri söz konusu ediyorlardı ki, bu da İç Savaş'la kölelerin azât edilmesinden çok sonra da devam etmiş bir durumdur. Bazı Güneyliler bunu fikren değil, daha çok duygu yoluyla anladılar; fakat köleliğin ırk ilişkilerinin gelişiminde geçici bir aşama olduğunu açıklamaktan âcizdiler, Kuzeylilerse bunu takdir etmedikleri için onlar da kölelerin azâdının ne ifade ettiğini anlamadılar ve kendilerini, sonuçları bakımından hayli ağır hayâl kırıklıklarına uğramaya mahkûm ettiler.

1850'ye doğru, ülkenin bütün nüfusu yirmi üç milyonu aştığında (nüfus, sonraki on yıl içinde Büyük Britanya'nınkini geçmiştir) bütün kölelerin sayısı 3.200.000'di. Güney Carolina ve Mississippi'de sayıca beyazları aşkındılar. Louisiana'da beyazlarla aşağı yukarı eşittiler ve Alabama'da nüfusun yaklaşık yedide üçü zenciydi. Güney'de geniş bölgelerde köleler nüfusun onda birine varmıyordu ve Maryland'den Alabama'ya kadar bütün Appalachian Dağları bölgesinde köle yoktu. Güneyde

bazı bölgelerde ise köleler tamamen hâkim durumdaydılar. Tam Charleston'ın kuzeyinde nüfusun yüzde 88'ini, Georgia sahillerinde yüzde 80'ini, Orta Alabama'da yaklaşık yüzde 70 ve aşağı Mississippi Nehri boyunca bir arazi kuşağında yüzde 90'dan fazlasını köle zenciler oluşturuyordu. İklimin sıcak ve toprağın düz ve zengin olduğu steplerde köle nüfusu büyük çoğunluktaydı ve arazinin dağlık ve çorak olduğu yerlerdeyse azdı. Güneylilerden ancak bir azınlık köle sahibiydi. 1850'deki nüfus sayımına göre toplam altı milyon beyaz nüfustan, ancak 347.725 kişinin kölesi vardı. Aşağı Güney'in pamuk, şekerkamışı ve pirinç yetiştirilen alanında zencilerin çoğu küçük gruplar halinde kendilerine mâl ediniyorlarsa da yalnız üç-dört bin beyaz aile köleliğin çoğunluğunu elde tutuyor, en iyi topraklar üzerinde yaşıyor ve bütün gelirin dörtte üçünü yönetiyordu. Örneğin Georgialı Howell Cobb, elindeki bin kadar zenciyle on bin dönümlük bir arazide pamuk yetiştiriyordu. Siyasi iktidar ve fikrî öncülük de genellikle aynı soylu küçük bir grup elinde toplanmıştı.

1830'lardan itibaren, bölgeler arasında ayrılık, devamlı şekilde kölelik meselesi üzerinde toplanmaya başlamıştı. İlgacı ve hepsinden çok kölesiz toprak (serbest-toprak, *free-soil*) taraftarlığı, Kuzey eyaletlerinde gittikçe daha güçlü bir akım haline geldi. Coşkulu William Lloyd Garrison, 1831'de Boston'da *Liberator* adlı dergisini çıkarmaya başladı. Fakat Garrison'ın rolü ve önemi abartılmıştır. Bu harekette evangelist C. G. Finney tarafından yönetilen güçlü bir Ohio grubu, tahrikçi Theodore D. Weld ve Arthur Tappan tarafından yönetilen New Yorklu bir grup aynı derecede etkin bir rol oynamışlardır. Bunlar kamuoyunu tam bir azâtlık için hazırlamakta yetenekli birer teşkilâtçı olduklarını gösterdiler. Yapılan takibat, işi daha çok alevlendirmekten başka bir şeye yaramadı. 1837'de Elijah P. Jovejoy Illinois'da Alton'da bir kalabalık karşısında kendi ayrılıkçı gazete yayınını savunurken öldürülünce, hareket yeni bir

şiddet kazandı. Sivil haklara müdahaleler birçok değerli kimseyi, bu meselede geniş ölçüde insan özgürlüğü davasının söz konusu olduğuna inandırdı. Bostonlı hatip Wendell Phillips, Garrison'a karşı bir halk kalabalığının saldırısı üzerine bu harekete katılmaya karar verdi. Yukarı New York Eyaleti'nden zengin Gerrit Smith, Utica'da kölelik aleyhtarı bir toplantıya saldırı üzerine, Ohiolu Salmon P. Chase, kendi eyaletinde basına karşı yapılan saldırılar yüzünden harekete katıldılar. Hiçbir zaman tam ayrılıkçılar halk gözünde bu kadar güç kazanmamışlardı. Fakat köleliğin artık bir santim bile yayılmasına izin verilmemesi noktasında ısrar eden kölesiz toprak taraftarları bir ordu haline gelmişlerdi. Bu arada Güney'de birçok lider köleliğin kesin olarak iyi bir şey olduğunu ilân ediyorlardı. William and Mary Üniversitesi'nden Thomas Dew, köleliği savunan bir kitap yazdı; Güney Carolina'dan Vali Hammond 1835'te köleliğin "Cumhuriyet binasının kilit taşı" olduğunu söyledi. Calhoun, eski Atina'yı göstererek köleliğin muhteşem kültürün sağlam bir temeli olduğunu iddia etti.

Birçok uzak görüşlü kimse, bölgeler arası kavganın birliği tehlikeye düşürdüğünü erkenden gördü. John Quincy Adams, Temsilciler Meclisi'nde Güney'i tekrar tekrar uyarmak için birlikten ayrılmanın savaş demek olduğunu söyledi ve "köle tutan eyaletleriniz iç ve dış savaşa veya köle savaşına sahne olduğu andan itibaren Anayasa'nın savaşa ait maddeleri kölelik kurumuna karışır" dedi. Lincoln, bu kehâneti gerçekleştirecektir.

Fırtınanın Patlak Vermesi

Texas sorunu ve Meksika savaşıyla Güneybatı'da geniş arazinin ilhakı kesinleşince kölelik sorunu üzerinde kavga vahim bir aşamaya ulaştı. Jefferson'ın ifadesiyle, gecenin derinliğinde yangın çanının uğursuz sesi bir kere daha duyuldu. 1844'e kadar, köleliğin sadece mevcut olduğu yerde taciz edilmeksizin devamı

isteniyordu. *Missouri Uzlaşması* ile sınırları çizilmişti ve kölelik bu sınırları aşmamıştı. Şimdi yayılma hakkını ilân edince, Kuzeyliler kitle halinde onların karşısına çıktılar. Kuzeyliler, kendi sınırları içinde tutulursa köleliğin sonunda kendiliğinden çöküp gideceğine inanıyorlardı. Washington, Jefferson ve Cumhuriyet'in diğer kurucularının bu görüşü savundukları ileri sürülüyordu. Onlar, bağlayıcı bir örnek olarak köleliğin Kuzeybatı'ya yayılışını yasaklayan 1787 Bildirgesi'ne de işaret ediyorlardı. Texas'ta eskiden beri kölelik olduğundan Birliğe, doğal olarak bir köleci eyalet olarak dâhil oldu. Fakat California, New Mexico ve Utah'ta köle yoktu. Birleşik Devletler bu araziyi almaya hazırlandığı zaman, David Wilmot adında bir Pennsylvanialı demokrat, bir tasarruf yasasına, Meksika'dan alınacak arazide köleliğin ebediyen yasaklanmasının gerektiğini ilân eden bir koşul ekledi. Temsilciler Meclisi Wilmot koşulu kabul etti, fakat Senato reddetti.

Güneyliler için kendi kanlarıyla kazanılmasına yardım ettikleri bir bölgenin kendilerine ve Kuzeylilere birisi kölelerini, öteki makinelerini yerleştirmek üzere aynı suretle açık olmayışı çok haksız görünüyordu. Kölesiz toprak taraftarlarınaysa, el değmemiş toprakların serbest girişimi ortadan kaldıran ve ahlâk duygularını inciten bir kuruma açık bulundurulması isyan ettirici bir haksızlık olarak görünüyordu. Bu soruna bir de anayasa sorunu eklenebilirdi. Anayasa, Kongre'ye federal hükümet otoritesine bağımlı arazide, köleliği yasaklamak veya düzenlemek yetkisi tanıyor mu, yoksa tanımıyor muydu? Kongre o zamana kadar defalarca bu hakkı kullanmıştı. Fakat yasa açık değildi. Calhoun ve diğer Güneyli radikaller, köleliğin ortak arazide Birleşik Devletler'in bayrağını takip ettiğini ve buralarda yasaklanamayacağını iddia ediyorlardı. İlk defa 1848 seçim kampanyasında kuvvetli bir kölesiz toprak *(Free soil)* partisi ortaya çıktı. Martin van Buren başkan adayı seçildi. Bu parti, bildirgesini şu kararlı sözcüklerle bitiriyordu: "Bayrağımız üze-

rine Özgür Toprak, İfade Özgürlüğü, Özgür İşçiler ve Özgür Adamlar kelimelerini yazıyoruz ve onun altındaki zafer bu çabalarımızın ödülünü verinceye kadar çarpışmaya devam edeceğiz." Partinin aldığı oy, şaşılacak düzeydeydi. Özellikle onların faaliyeti sonucunda demokratlar yenildiler ve Whig Partisi'nin son başkanı, savaş kahramanı Zachary Taylor'ı seçmeyi başardı.

Seçim kampanyası sırasında ve ondan sonra, Aşağı Güney'in Wilmot şartına (*proviso*) boyun eğmektense Birlik'ten ayrılmayı tercih edeceği bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Kuzeyli kölelik aleyhtarlarının, Calhoun'un köleliğin yeni kazanılan arazinin her tarafına sokulması isteğine asla razı olmayacakları da aynı derecede açık bir gerçekti. Mutlak şekilde bir uzlaşmaya ihtiyaç vardı. Ilımlılardan oluşan bir grup 36° 30'dan geçen *Missouri Uzlaşması* hattının, kuzeyinde kölesiz; güneyinde köleli eyaletler kurulmak üzere Pasifik Okyanusu'na kadar uzatılması teklif edildi. Michigan'dan Lewis Cass ve Illinois'den Stephen A. Douglas'ın başında bulundukları başka bir ılımlı grup, sorunu "halkın egemenlik hakkı"na havale etmeyi teklif etti. Yani Federal hükümet bu işe karışmayacak, yeni araziye köleli-kölesiz göçmenlerin gidip yerleşmesine izin verecek ve bölgeyi eyalet halinde teşkilâtlandırmak zamanı gelince oradaki halk, sorunu kendileri çözecekti. 1849 sonlarında Kongre toplandığında, Güneyliler açıkça Kongreyi terk etmek tehdidinde bulundular. Georgialı Robert Toombs, Kuzeylilerin getirdiği bir yasa üzerine şöyle bağırdı: "Eğer bu yasa çıkarılırsa ben Birliğin bozulmasına taraftarım."

1850 Uzlaşması

Bu krizde de Henry Clay, üçüncü kez iyi düşünülmüş bir uzlaşma teklifiyle, bölgeler arasındaki bu tehlikeli kavgayı önledi. Onun planına göre California kölesiz bir eyalet olarak birliğe

kabul edilecek, New Mexico ve Utah, kölelik lehinde veya aleyhinde hiçbir yasaya tâbi olmayan eyalet arazisi olarak teşkilâtlandırılacak, kaçak köleleri efendilerine iade konusunda daha etkili bir mekanizma kurulacak, köle ticareti *District of Columbia*'da yani başkent arazisinde ilga edilecek ve New Mexico'ya verilen arazi karşılığında Texas'a tazminat ödenecekti. Her iki taraf da bir şeyler feda etmeye mecbur olacaktı. Bu tekliflerin çoğu, aslında Douglas'tan çıkmıştı; fakat Clay, onları bir bütün haline getirdi ve bunların kabulü için onun desteklenmesi zorunluydu. Bütün bölgelerde sahip olduğu nüfuzu, hitabet gücü, derin ciddiyeti ve nazik, çekici şahsiyeti bu tekliflerin zafere ulaştırılması için gerekliydi.

1850 Uzlaşması'nın son şeklini alması için yapılan görüşmeler, Amerikan tarihinde iz bırakmış en önemli görüşmeler arasında yer alır. O zaman Senato'da, üçünün de ölümü yakın Clay, Webster ve Calhoun gibi üç parlamento devi vardı. Stephen A. Douglas, Jefferson Davis, William H. Seward ve Salmon P. Chase gibi yüksek yetenekli gençler grubu da onların yanındaydı. Bunlardan Calhoun ve Davis, uzlaşmaya Güney'in hakkını ihlâl ettiği düşüncesiyle karşıydılar. Calhoun, trajik bir çarpışmayı önlemek üzere Güney'in şikâyetlerine çözüm bulmak gerektiğini ileri süren dikkate değer bir savunma yazarak Kuzey ile Güney'i bağlayan bağların birer birer koptuğunu ifade etti. Metodist ve Baptist kiliseler daha o zaman ikiye bölünmüştü. "Eğer bu kışkırtmalar ve kaynaşma sürerse, gittikçe yükselen bir şiddetle sonunda her bağı koparacak ve eyaletleri bir arada tutmak için kaba kuvvetten başka bir şey kalmayacak." Söylevini okuyamayacak kadar zayıf olan Calhoun, onun Virginialı bir meslektaş tarafından okunuşunu dinlemek üzere Senato'ya sendeleyerek geldi. Seward ve Chase ise uzlaşmaya Kuzey aleyhinde olduğu düşüncesiyle karşıydılar. Fakat Clay, Daniel Webster tarafından çok parlak bir şekilde desteklendi. Hayatının son büyük söylevi olan 7 Mart'ta verdiği etkili söy-

levde Webster, "bir Massachusettsli, bir Kuzeyli olarak değil, bir Amerikan olarak" birlik için konuştuğunu söyledi. Barış içinde bir ayrılık imkânsızdır dedi. Uzlaşmayı desteklemesi New England'daki radikal kölelik aleyhtarlarını çok kızdırdı ve bu iş büyük cesarete gereksinim duydu. Fakat bu devlet adamına yakışır bir hareketti ve halkına verdiği son büyük hizmetti. Sonunda Clay, Douglas ve Webster tarafından temsil edilen ılımlı yaklaşım üstün geldi. Uzlaşma tedbirleri kabul edildi ve bütün ulus içten derin bir nefes aldı. Zachary Taylor muhtemelen bu yasaları veto edecekti, fakat o yaz başlarında öldü ve halefi Millard Fillmore onları seve seve imzaladı.

Üç yıllık uzlaşma hemen hemen bütün anlaşmazlıkları çözmüş göründü. Hem Whig Partisi'nde hem de Demokrat Parti'de büyük bir çoğunluk uzlaşmayı içtenlikle destekledi. Bununla birlikte, bu görünüş altında gerginlik artarak devam etti. Yeni Kaçak Köle Yasası, birçok Kuzeyliyi incitti. Kuzeyliler, köleleri yakalama işine hiç karışmadıkları gibi, aksine kölelerin kaçmalarına yardım ettiler. "Yeraltı treni" daha etkili ve fütursuz işliyordu. Bazı köleler sahil bölgelerinden gemiyle kaçıyorlar, bazıları geceleyin Kuzey Yıldızı'na bakarak plantasyonlarından Ohio nehrine kadar yürüyorlar, oradan Kanada'ya geçmelerine yardım ediliyordu. Bazıları ise Appalachian sıradağlarını izleyerek Pennsylvania'ya geliyordu. Kuzey eyaletleri kaçaklar için sığınaklarla doluydu ve sözde "yeraltı treni"nin başkanı olan Levi Coffin gibi kimseler, birçok zencinin güvenliğe kavuşmasına yardım etti. 1850'de Kuzey topluluklarında yerleşmiş olan yaklaşık yirmi bin kaçak kölenin kanunen tutuklanması gerekirdi, fakat bunları yakalama girişimleri genellikle ayaklanmalara neden oldu.

Kaçak Köle Yasası, Harriet Beecher Stowe'a, *Tom Amca'nın Kulübesi* adlı romanı yazma fikrini verdi; 1852'de yayımlanan bu kitap, siyah kölelik tablosunu o derece canlı bir şekilde tasvir ediyordu ki, hem Kuzey'de, hem Güney'de derin bir heye-

can uyandırdı. Stowe, Cincinnati sınır şehrinde oturmuş ve Kentucky plantasyon sahibinin evlerini ziyaret etmişti. Birçok insancıl ve iyi kalpli köle sahibinin hakkını tamamen tanıdı. Onun romanda canlandırdığı bir tek zalim köle çavuşu Simon Legree, Yankee'ydi. Fakat romancı zulmün kölelikten nasıl ayrılmaz olduğunu, özgür ve köle toplulukların birbirinden nasıl temelden uzlaşmaz olduklarını gösterdi. Kitabı yirmiden fazla dile çevrildi, İngiliz İmparatorluğu'nda bir milyondan fazla satıldı ve piyes haline getirilince de geniş seyirci kitlelerini heyecanla titretti. Kuzey'de yetişen yeni seçmen kuşağı, bu yapıtın derin etkisi altında kaldı.

Ondan sonra 1854'te eyalete ait bölgelerde kölelik sorunu tekrar patlak verdi, kavga daha şiddetlenince her iki cephede yeni liderler ortaya çıkarak yönetimi ele aldı. Radikal Güneyliler, bütün Yukarı Mississippi vadisini köleliğe kapayan Missouri Uzlaşması'ndan kurtulmaya kararlıydılar. Bu hedefe varmak için tedbirler alınınca Kuzey öfkelenmiş bir dev gibi ayaklandı.

Bugün verimli Kansas ve Nebraska eyaletlerini içine alan Missouri nehri ötesindeki topraklar, daha önceleri de göçmen çekmekteydi. Kızılderililer uzaklaştırılıp istikrarlı bir hükümet kurulduğu takdirde burası hızlı bir gelişmeyi vadediyordu. Bu bölgenin eskiden beri "büyük Amerika çölü" olarak kabul edilmesi düşüncesi kâşif John C. Fremont ve başkaları tarafından ortadan kaldırıldı. Birçok Kuzeyli, bu bölge bir eyalet arazisi olarak örgütlendirilirse çok miktarda göçmenin geleceği ve içinden Chicago'dan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan bir demiryolu inşasının mümkün olacağı inancındaydılar. Bu plan Güneylilerin New Orleans'tan Batı'ya doğru giden bir demiryolu projesini suya düşürecekti. Çabuk harekete geçmek gerekiyordu, zira Güney yolu iskân edilmiş Texas ve New Mexico arazisinden geçiyordu, Kızılderili saldırılarına pek fazla maruz kalmıyordu ve demiryolu inşaatçılarına bağışlamak için elde mevcut eyalet toprakları vardı. Kuzey hattını açmak konusunda

kimse Stephen A. Douglas kadar istekli değildi. Faal bir emlak spekülatörü olan Douglas, Chicago'da yaşıyordu ve Federal hükümete bağlı topraklar üzerinde Senato Komitesi başkanı seçilmişti. Fakat ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştı. Missouri Uzlaşması yasasına göre, bu bölge tamamen köleliğe kapalıydı ve Missouri, kendisine batıdan komşu olan Kansas'ın kölesiz bir arazi yapılmasına itiraz ediyordu. Bundan başka Missouri, bu takdirde üç kölesiz komşuyla çevrilmiş olacak ve belki kendisi de eskiden beri güçlü olan bir harekete yenik düşerek kölesiz bir eyalet haline gelecekti. Washington'da Missourililer Güneyliler tarafından da desteklenerek bir müddet için bu bölgeyi teşkilâtlandırmak yolundaki bütün çabaları engellediler.

Bunun üzerine 1854'te Senatör Douglas, bütün kölesiz toprak taraftarlarını son derece kızdıran bir yasayla muhalefeti ortadan kaldırdı. Bu yasa, onun çok sevdiği halk egemenliği doktrininin uygulanmasından başka bir şey değildi. Son şekilde bu yasa, Missouri Uzlaşması'nın 1850 Uzlaşması maddeleriyle ortadan kaldırılmış olduğunu ve Utah ve New Mexico'yu kölelik sorununda kendileri için karar vermede serbest bıraktığını ilân ediyordu. Bununla Kansas ve Nebraska olarak iki eyalet arazisi oluşturuluyor ve göçmenlerin buralara köle götürmelerine izin veriliyor ve halka Birliğe köleli veya kölesiz eyalet olarak girme konusunda karar verme hakkını tanıyordu. Douglas'ın bu öneriyi getirmesindeki nedenler kuşkusuz bir tarafsızlık içermiyordu. Ona karşı 1856'da başkanlığı kazanmak için oy sağlamak amacıyla Güney'i okşadığı ithamı ileri sürülüyordu. Onun siyasi ihtirasları güçlüydü. Demokrat ortakları en başta Güneylilerden oluşuyordu. Güneyli bir kadınla evlenmişti, köleliğe ve onun genişlemesine karşı kin duymuyordu. Bununla birlikte, gerçek amacı bölgenin gelişimini hızlandırmaktı ve orada iklimin esasen kölelere uygun olmadığını sanıyordu.

Fakat Kuzeylilerin kendi planını sessiz sedasız kabul edeceğine inanmışsa da, bu hayâlden çabuk uyandı. Batı'nın bu zen-

gin ovalarını köleliğe açmak, milyonlarca insanı affedilmez bir hata olarak sarstı. Kansas ve Nebraska yasasının görüşülmesi sırasında şiddetli tartışmalar oldu. Kölesiz toprak taraftarı basın, bunu şiddetle reddetti. Kuzeyli kilise adamları ona karşı gerçekten bin taraftan hücum ettiler. O zamana kadar Güney'e yakınlık duyan iş adamları birdenbire yüz çevirdiler. Belli başlı Kuzey şehirlerinde Douglas'a ve yasa teklifine karşı mitingler yapıldı. Kendi tasvirini yakmak üzere yapılmış ateş yığınlarının ışığında Washington'dan Chicago'ya kadar gidebileceğini kendisi itiraf ediyordu. Bir mart sabahı, heyecanlı Güneyli taraftarların ateşlediği top gürültüsü içinde yasa Senato'dan geçti. Chase, Capitol'ün merdivenlerinden aşağı inerken, Massachusettslilerden Charles Sumner'a şunları söyledi: "Şimdilik bir zafer kutluyorlar, fakat uyandırdıkları tepki bizzat kölelik ortadan kalkıncaya kadar asla dinmeyecek." Douglas, kendini savunmak için konuşmak üzere Chicago'ya gittiğinde, limandaki bütün gemiler bayraklarını yarıya indirdiler, kilise çanları bir saat aralıksız çaldı ve on bin kişilik bir kalabalık onu öyle yuhaladı ki, kendisini işittirebilmek için çabalamaktan bitkin düşerek sonunda cebinden saatini çıkardı ve orada onu dinleyenlerden bazılarının söylediğine göre şöyle bağırdı: "Şimdi pazar sabahı, ben kiliseye gidiyorum, sizin de cehennemin dibine kadar yolunuz var."

Douglas'ın talihsiz projesinin hemen kendini gösteren sonuçları çok kapsamlıydı. Eyalet topraklarına köleliğin yayılması sorununda iki tarafı da memnun etmeye çalışan Whig Partisi, bir daha dirilmemek üzere battı ve onun yerine yeni, güçlü bir oluşum, Cumhuriyetçi Parti yükseldi. İdealist, heyecan dolu, kafalı, enerjik gençleri cezbeden ve Doğu'nun iş çevrelerine olduğu kadar Batı'nın çiftliklerine de hitap eden yeni parti, daha başlangıçtan itibaren müthiş bir hava yakalamıştı. En başta gelen isteği, eyalete ait bütün topraklardan köleliğin uzak tutulmasıydı. Parti, Batı'nın en uzak bölgelerine yaptığı beş seferde

yerinde bir şöhret kazanmış ve Kuzey'in büyük bir bölümünü olduğu gibi kendi tarafına çeken cesur John C. Fremont'u başkan adayı seçmişti. Ekim seçimlerinde Pennsylvania'yı kazansaydı Demokratların adayı James Buchanan'e karşı galip bile gelebilirdi. Seward ve Chase gibi kölesiz toprak liderleri, her zamankinden fazla bir nüfuz kazandılar ve onlarla beraber yeni konuları tartışmada şaşılacak bir mantık gösteren Illinoisli uzun, zayıf bir avukat, Abraham Lincoln ortaya çıktı.

Lincoln'ün 16 Ekim 1854'te Peoria'da verdiği bir nutuk, o zamana kadar ortaya atılan kölesiz toprak kurallarını en iyi şekilde ifade ediyordu. Köleliğin olduğu yerde ona müdahale etmek arzusunda olmadığını söyleyerek şöyle devam ediyordu: "Şayet bu dünyaya ait bütün kuvvetler bana verilseydi, yine de bu mevcut kurum hakkında ne yapacağımı bilemezdim." Kongrenin manevi yönden Afrika'dan köle ithalini yasaklayan yasayı kaldırmaya nasıl hakkı yoksa, bölgeler arası büyük bir anlaşma niteliğindeki Missouri Uzlaşmasını feshetmeye de daha fazla hakkı yoktur diyordu. Bütün ulusal yasaların, Cumhuriyet'in kurucuları tarafından kabul edilen kural çerçevesine girmesi gerektiğini, köleliğin sınırlandırılması ve sonunda kaldırılması gereken bir kurum olduğunu ileri sürüyordu. Bu meselede halk egemenliği ilkesinin yanlış olduğunu, zira Batı'da kölelik sorununun sadece oradaki halkı değil, bütün Birleşik Devletler'i ilgilendirdiğini iddia ediyordu. "Otuz bir eyalet halkının, otuz ikinci eyalete köleliğin asla girmemesi gerektiğini söylemesinden Nebraska'daki otuz bir vatandaşın otuz ikincisini köle edinemeyeceğini söylemesi ne gibi üstün bir hakka dayanır?"

Kansas'a Güneyli köle sahipleriyle Kuzeyli kölelik aleyhtarı kimselerin iki taraftan akması, vahşi gerilla savaşlarıyla sert bir çarpışmaya yol açtı. Ülkeyi ele geçirmek üzere göçmenler gönderilmesi yoluyla iki tarafta da önlemler alındı. Kuzey'de, özellikle *Göçmen Yardım Toplumu,* büyük çaba sarf ediyordu. Bunların hepsi silâhlı gidiyorlardı. Brooklyn'in sevilen kilise

adamı Henry Ward Beecher, bir rahip yardımcısının gidecek bir grup için silâh istediği bir toplantıda, bir *Sharpe* tüfeğinin İncil'den daha çok nüfuzlu olduğunu söylemekten çekinmedi ve bu sözden herkesçe bilinen "Beecher'in İncilleri" sözü türedi. Kısa zamanda, Kuzey'in üstünlüğü elinde tuttuğu görüldü. Yukarı Mississippi vadisinde büyük sayıda kölesiz halkın yakınlığı ve bir süre sonra özgür olması muhtemel olan bir bölgeye köle götürmenin tehlikeleri, bu duruma yardım etti. Bununla beraber birçok "sınır zorbası" Missouri'den nehri geçerek yasaya aykırı oy verdiler ve Kuzeyli kolonistleri tehdit ettiler, diğer taraftan da köle sahibi güçler, Washington'da Buchanan yönetiminin yardımını görüyordu. Bunun için mücadele, bütün ülkede gittikçe gerginleşen bir hava yaratarak sürüp gitti. Büyük hata içinde bulunan Buchanan, her iki kısmı demokrat olan Kongre'yi, Kansas'ın köleliğe izin veren Lecompton Anayasası yönetiminde birliğe alınmasını iknaya çalışıyordu. Bu duyulduğunda, Kuzey'de yeniden bir kızılca kıyamet koptu ve bizzat Douglas kızarak başkanla bozuştu.

Bu arada 1850 Uzlaşması'nda yapılan pazarlığın, Güney tarafından bozulduğu kanaatinde olan birçok Kuzeyli, bu pazarlığın bir parçası olan Kaçak Köle Yasası'nı yerine getirmeyi reddetti. Kaçak zenciler lehine halk topluluklarının müdahaleleri daha genel bir hal aldı. Birçok Kuzey eyaleti bu federal yasayı açıkça hükümsüz kılan "kişisel özgürlük yasaları"nı çıkardılar. Köle Antony Burns, Boston'da yakalandığında, şehrin en seçkin liderleri onun savunmasına koştular. Doğu Massachusetts'ten öfke içinde birçok kimse şehre koştu, tehditkâr topluluklar sokakları doldurdu ve zavallı zenciyi tekrar köleliğe sürüklemek için şehir polisi, eyalet milis askeri, federal ordu ve denizcilerin güçlerini birleştirmesi gerekiyordu.

Savaşa Sürüklenme

Her geçen yıl, halk biraz daha savaşa yaklaştı. Sanki muazzam bir savaş davulu halkı adım adım mücadeleye götürüyordu. 1856'da Güney Carolina'dan sinirli bir Kongre üyesi, Preston Brooks, Massachusetts'ten Sumner'a Senato'daki sırasında hücum ederek bastonuyla onu birkaç yıl sakat kalacak şekilde dövdü. Sumner'ın çok kaba ve hakaret dolu söylevi kışkırtıcıydı, fakat yapılan hareketin savunulur tarafı da yoktu. 1857 yılı başlarında, Tauney ve Yüksek Mahkeme üyelerinin çoğunluğu Dred Scott davasında, Kongre'nin eyalet arazisinde köleliği yasaklamaya hiçbir kuvvet ve yetkisinin olmadığını açıkladılar. Bu kötü savunulmuş hatalı bir yorum şekliydi. Derhal kölesiz toprak taraftarı basın ve politikacılar, görülmemiş bir şiddetle mahkemeye karşı saldırıya geçtiler ve çok geçmeden mahkemenin bu hatalı yorumunu değiştirmesi için gerekeni yapacaklarını ilân ettiler. Şair gazeteci William Cullen Bryant, şöyle yazıyordu: "Eğer bu karar yasa olarak kalırsa kölelik, köle taraftarı eyaletlerin şimdiye kadar söyledikleri gibi onların özel kurumu olmak yerine Federal bir kurum olacak, Kölelik Yurdu olma damgasını kabul eden eyaletlerin olduğu gibi özgür sıfatıyla övünen eyaletlerin de, yani Birliğe dâhil bütün eyaletlerin ortak malı ve ortak ayıbı haline gelecektir. Bundan sonra yasalarımızın egemenliğine giren her yerde bu yasa beraberinde zincir ve kamçıyı götürecek, bayrağımızın dalgalandığı her yerde o, bir kölelik bayrağı olacaktır. Öyleyse bu bayraktan yıldızların ışığı ve sabah kızıllığının ışınları silinmeli, karaya boyanmalı ve onun sembolleri kamçı ve zincir olmalıdır. Anayasa'nın bu yeni yorumunu sorgusuz sualsiz kabul mü edeceğiz...? Asla asla!"

1858'de Illinois'de her ikisi de Senato'ya üye seçilmeye çalışan Lincoln ile Douglas arasında unutulmaz bazı tartışmalar yaşandı. Bu tartışmalar pek ağırbaşlı görünmüyordu. Koca kafalı, bodur, cücemsi Douglas'la, babacan çehresi, siyah gür bir

saçla çevrelenmiş hantal uzun bir dev gibi görünen Lincoln birbirleri karşısında tam bir zıtlık arz ediyorlardı. Fakat İngiliz dilinde hiçbir tartışma, onların yaptıkları konuşmalardaki kadar incelik, berraklık veya Sakson kuvveti taşımamıştır. Onlar toplumun dikkatini ortadaki meselelerin önemine ülkenin dikkatini çekmek ve toplumu uyandırmak konusunda büyük bir rol oynadılar. Bundan başka Lincoln, Douglas'ı, Dred Scott kararının eyalet arazisinde halk egemenliği ilkesini zorunlu olarak ortadan kaldırmadığı inancını ısrarla tekrarlamaya zorladı. Yüksek Mahkeme'nin, bu arazide ne Kongre'nin ne de yerel yasama meclisinin köleliğe müdahale edemeyeceği görüşünü savunduğu doğrudur. Fakat Douglas, köleliğe düşman topluluklarda köleliğin katı polis düzeniyle korunmadıkça yaşayamayacağını ve bir topluluğun sadece böyle yasaları çıkarmayı reddederek bu kurumu kurutup mahvedebileceğini açıkladı. Güneylilerin birçoğu bu cesur itirafı işitince Douglas'ı Demokrat Parti dışında bırakma konusunda Buchanan'ın yanında yer aldı. O, senatörlüğü kazandı, fakat bu tarihten sonra Lincoln bütün milletin tanıdığı bir sima oldu.

Bundan sonra 1859'da John Brown'ın Harpers Ferry'e saldırısı olayı çıktı. Bu, köleleri kurtarmak ve silâhlandırmak umudunda olan küçük bağnaz bir grubun Virginia topraklarına girmesinden ibaretti. Bu donkişotvari ve cânice girişim, tamamen başarısızlığa uğradı. Güney, bunu haklı olarak hak ve onuruna tecavüz saydı. Fakat Brown ve altı arkadaşı asılınca, birçok Kuzeyli bu eski ayrılıkçıyı bir özgürlük kahramanı konumuna yükseltti. İki yıl geçmeden askerler savaşa *John Brown'ın Cesedi* şarkısıyla yürüyeceklerdir.

Bu olayları son derece ciddi hale getiren temel olay, o zaman Kuzey ile Güney'in birbirine ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan az benzeyen ayrı bölgeler haline gelmiş olmasıydı. Güney, önemli bir şehir olan, New Orleans dışında neredeyse bütünüyle ziraî bir yapıdaydı. Kuzey'inse büyük kısımları şehir-

leşmişti ve New York hızla bir milyon nüfusa yaklaşıyordu. Güney'de çok az sanayi vardı, sadece Richmond'daki Tredegar demir fabrikası gibi birkaç sanayi ile ilgili girişim olmuştu. Güney'de bütün dokuma sanayii, Massachusetts'te yalnız Lowell şehrinde işlenenden daha az pamuk işliyordu. Buna karşı Kuzey şimdi demir, dokuma, ayakkabı, saat, tarım âletleri vb. gibi bin bir çeşit ürünü geniş ölçüde üreten, gemiler yapan, et paketleyen, un öğüten ve teknikte durmadan ilerleyen ve hızla gelişen sanayi kuruluşlarıyla doluydu. Avrupa'dan güçlü bir akın halinde gelen göçmenlerin hemen hemen hepsi (1850-1860 arasında 2.452.000 kişi) Kuzey'de ve Batı'da kaldılar, bunlardan İrlandalılar şehirlerde yerleşmiş, birçok Alman ve İskandinavyalılar çiftliklere gitmişler; İngilizler ise her tarafa yayılmıştı. Bu göçmen grubu, daha o zaman işçi idaresi ve sağlığa aykırı mesken meseleleri gibi güç problemlerle karşı karşıyaydı. Güney, göçmenleri memnuniyetle kabul ediyordu, fakat oraya giden azdı, çünkü bu göçmenler, zenci kölelerle rekabet etmek istemiyorlardı. Demiryolu inşası, Kuzey'de, Güney'de olduğundan çok daha ilerdeydi. Doğu'dan gelen ve Appalachian dağlarının üzerinden veya etrafından geçen üç ana hat inşa edildi. New York'tan Buffalo bölgesine 1851'de yapımı tamamlanan Erie hattı, Philadelphia'dan Pittsburgh'a 1852'de tamamlanan Pennsylvania hattı, Baltimore'dan Wheeling'e 1853'te tamamlanan Baltimore ve Ohio hattı. Batı hatlarının en büyüğü, 2.600.000 dönümlük zengin bir toprak bağışı alan, Chicago ile Meksika körfezini birbirine bağlayan Illinois Central'di. 1850-1860 arasında yapılan yirmi bin mil demiryolunun en büyük bölümü kuzeydeydi.

Kuzeylilerin gittikçe artan bir kısmı, koruyucu bir gümrük tarifesine bağlanırken; ziraatçi Güney, mamul maddelerini ucuza temin etmek istediğinden, bu gümrük yasalarından nefret ediyordu. Kuzey, eyalet topraklarının küçük arazi sahiplerine daha çabuk dağıtılmasıyla ilgiliydi. Bütün göçmenlere be-

dava çiftlik arazisi verilmesi isteği, önünde durulmaz bir şekilde kendini gösteriyordu: "Oyunu ver, çiftliği al" sözü halkın ağzındaydı. Güneyse ulusal toprakların elde tutulması ve ancak iyi bir fiyat karşılığında satılması siyasetine taraftardı. Kuzeybatı, ülkede imar işleri istiyor, fakat Güney buna ilgisiz kalıyordu. Kuzey, etkin bir ulusal banka sistemi istiyordu; birikmiş fazla sermayesi olmayan Güneyse bir yerde toplanmış bankacılığa düşmandı. Büyük şehirlerde zenginlik ve yoksulluğun aşırı artışına rağmen, toplumsal bakımdan Kuzey, servet ve gücün büyük bölümünü elinde tutan köle sahibi bir oligarşinin hâkim olduğu Güney'e oranla daha demokratikti.

Bununla birlikte bu ayrılıklar, ne kadar önemli olursa olsun, korku ve taraf tutanların etkisiyle abartılmamış ve demagoglarca istismar edilmemiş olsaydı, iki bölge arasında ayrılık olmazdı. Güney, kölelik problemi altında âdeta çözülmesi imkânsız bir ırk meselesi olduğundan haberdardı. Jefferson'ın dediği gibi, "kurdu kulağından yakalamış"tı, ancak onu ne eline geçirebiliyor ne de bırakabiliyordu. Ayrılıkçı kışkırtmalar, Kuzey'in köleliğe önceleri mevcut olduğu her yerde saldıracağı, Güney'in tarihî iş sistemini bozacağı ve bir ırkı diğerine karşı mücadeleye sürükleyerek her ikisinin yok olmasına yol açacağı korkusunu doğurmuştu. Kuzeylilerin eleştirilerinin çoğu, gerçekte bencilce, gayri samimi, yapıcı olmayan kışkırtıcı bir tarzdaydı. Fakat öbür taraftan hattâ Lincoln gibi makul düşünen Kuzeyliler bile, radikal Güneylilerin köleliği bütün ulusu genişletmeye kalkışacakları korkusunu besliyorlardı. Onlar, bazı Güneyli liderlerin müdafaasını yaptıkları gibi, Aşağı Güney'in köle ticaretinin yeniden başlamasına teşebbüs etmelerinden ve sistemlerini yaymak amacıyla Birleşik Devletler'i Küba, Meksika veya Orta Amerika'yı ele geçirme teşebbüsüne sürüklemelerinden de endişe ediyorlardı. Başkan Franklin Pierce'ın İngiltere, Fransa ve İspanya'ya gönderdiği üç demokrat elçinin Küba'yı ilhakı öneren, sorumluluk duygusundan yoksun 1854

Ostend Manifestosu, Güneylilerin emperyalizmine karşı bir güvensizlik doğmasına neden oldu. Keza, pervasız William Walker'ın Orta Amerika'ya karşı korsanca teşebbüsleri de bu güvensizliği artırdı.

Birçok Kuzeyli gazeteci, rahip ve politikacı, köleliğin kötülüklerini ve köle sahiplerinin niyetlerini kaba bir şekilde abarttılar. Birçok Güneyli kabadayı da sanayi toplumunun kötülüklerini ve kölesiz toprak taraftarlarının hedeflerini büyüttüler. İleri görüşlü bir New Yorklu lider, iki tarafta da en azılı tahrikçilerin bir arabaya doldurulup on beş dakikalığına Potomac nehrinin dibine daldırılırsa bölgeler arası barışın sağlanabileceğini söylüyordu. Gelgelelim, çok iyimser bir görüştü bu. Onların yerini derhal yenileri almakta gecikmezdi.

Lincoln'ün Başkan Seçilmesi; Ayrılma

1860'ta Cumhuriyetçilerin Güneylilerin ayrılmasını çabuklaştıran zaferi, Demokrat Parti içinde bir ayrılma sonucunda gerçekleşti. Bu ayrılış olayının arkasında Amerikan tarihinin en dramatik olaylarından biri yer almıştır.

Yıllardan beri Güneyli ayrılıkçılardan oluşan bir grup, Kongre'nin Federal hükümete ait arazide köleliği koruyan yasalar çıkarmasını talep ediyorlardı. Douglas'ın köleliğin hükümet arazisine serbestçe giriş hakkını tanıyan Dred Scott kararının yerel karşılığı olan yasalarla geçersiz bırakılabileceğini açıklaması, böyle bir koruma isteğini iki kat güçlendirdi. Bu istek, pamuk ülkesinin üç sözcüsü olan Mississippi'den Jefferson Davis, Alabama'dan William L. Yancey ve Georgia'dan Robert Toombs tarafından ifade ediliyordu. 1859 başlarında Senato'da Mississippi'den Albert G. Brown, isteğini tekrar bildirdi ve Douglas'a dönerek bu konuda durumunun ne olduğunu sordu. Douglas: "Böyle arazilerde yasama meclisi harekete geçmeyi reddederse siz harekete geçer misiniz? Köleliğe karşı yasalar

çıkarırsa bunları ilga eder ve yerlerine köleliği destekleyen yasalar koyar mısınız?" dedi. O, Güney'in iş ve hareket, "olumlu ve kesin hareket" istediğini ekledi. Öteki Güneyliler de onu desteklediler.

Fakat Douglas, bunlardan korkacak adam değildi. Brown'ın isteğinin, hükümet arazisinde halkın haklarına karşı bir tecavüz olduğunu söyledi. Kongre, Amerikan tarihinde hiçbir zaman herhangi bir hükümet arazisi için bir ceza yasası veya orada mülkiyeti koruyan bir yasa çıkarmamıştı. 1789'dan itibaren Kongre, bu sorunları hükümet arazisindeki yasama meclislerine bırakmıştı. Bu doğru kuralı şimdi bozması için ne gibi bir neden vardı? Demokrat Parti, bu çeşit arazilerde Kongre'nin müdahalede bulunmamasına taraftar olduğunu yıllarca ilân etmişti. Bu akıllıca gerçeği şimdi neden terk etmesi gerekiyordu? Douglas ayrıca, "Müdahale etmeme ilkesini red ve inkâr eder ve bir hükümet arazisi halkının köleliği reddetmesi halinde orası için Kongre kararıyla bir kölelik yasası çıkarılmasını isterseniz, Demokrat Parti'yi bırakıp gitmenizden başka yol yoktur... Güneyli beyler, şunu bütün içtenliğimle söylemek isterim ki, bir hükümet arazisi halkı, köleliği istemediği halde, onlara köle sistemini zorla kabul ettirmenin Kongre'nin görevi olduğu gerekçesiyle bir demokrat adayın Kuzeyli hiçbir Demokrat eyaleti kazanamayacağı kanaatindeyim" dedi. Jefferson Davis, buna yanıt vererek, Kongre'nin Amerikan vatandaşlarının haklarını üstelemesi gerektiğini ve bir hükümet arazisinde Yasama Meclisi mülkiyet haklarını korumada gerçek görevini yapmadığı zaman, Kongre'nin bunu yerine getirmesi gerektiğini ifade etti. Douglas buna karşı "Asla" diye bağırdı ve devam etti: "Oregon, at beslenmesini teşvik için yasalar çıkarmazsa, ben Washington'da onları at beslemeye zorlayacak bir yasa çıkartamam. Oregon uzun boynuzlu sürüler istemezse, ben onlara bu sürüyü zorla kabul ettirmek istemem ve nihâyet Oregon köle

kabul etmek istemezse oranın halkına zorla köle kabul ettirmek de istemem."

İşte 1860'ta Demokrat Parti toplantısı bu zor mesele üzerinde ve Douglas ile Buchanan taraftarları arasındaki kişisel rekabet üzerinde parçalanmaya gitti. Delegeler Charleston'da, Calhoun'un, Hayne'in, R. B. Rhett ve onun çıkardığı radikal *Mercury* dergisinin vatanı olan saldırgan köle taraftarlarının tam merkezinde toplandılar. Onlar orada iki yıldır Senato'da Douglas ile Davis arasında hüküm süren mücadeleye devam etmek üzere toplandılar. Douglas kazanırsa, Demokrat Parti eskisi gibi Güney'de olduğu kadar Kuzey'de ve Batı'da da güçlü, gerçek anlamda ulusal bir siyasi kuruluş olmaya devam edebilecekti. Davis, istemedikleri halde, topluluklara köle bulundurmayı zorla kabul ettirme siyaseti üzerinden gidecekti, kazanırsa, demokratlar, ancak Güney'de kuvvetli bir bölge partisi haline gelecekti. Bir ara bu iki siyaset tarzının hiçbirine bağlı olmayan bir aday çıkarılabileceği ihtimali vardı. Fakat Davis, Yancey, Rhett, Toombs ve Louisiana'dan Judah P. Benjamin gibi Güneyli ayrılıkçılar, partiye hâkim olma veya partiyi yok etme politikası güdüyorlardı.

Ayrılıkçılar, kendi taleplerini parti programına zorla sokmaya çalışınca, Douglas'ın sözcüsü olan Ohio'dan Pugh "Güneyli beyler" diye bağırdı. "Bizi yanlış anlıyorsunuz, biz bunu yapmayacağız." Delegelerin büyük çoğunluğu, Davis Yancey'in görüşüne karşı birleştiler. Bunun üzerine Alabama delegeleri, protesto anlamında kalkıp salondan dışarı çıktı. Bunu Güney Carolina delegeleri takip etti, Aşağı Güney'den başka delegeler de onlara uydu. Parti içinde böylece tam ayrılık meydana gelince, Charleston toplantısı hiçbir aday göstermeden toplantılarını bıraktı. İki grup kısa zamanda ayrı parti konvansiyonları halinde teşkilâtlandılar ve Güneyli radikaller Kentucky'den John C. Breckinridge'i, muhalifleri ise Douglas'ı başkan adayı seçtiler. Bu ayrılığın önemi, o zaman birçoklarının kavrayamayacağı ka-

dar büyüktü. Demokratlar böylece yalnızca gelecek seçimde hezimetlerini kesinleştirmemişlerdi, aynı zamanda Kuzey ile Güney'i birleştiren büyük bir halkayı daha koparmışlardı.

Cumhuriyetçi Parti ise mücadeleye tam bir birlik içinde girdi. Chicago'daki heyecanlı parti toplantısında Cumhuriyetçiler, Orta-batı'nın en sevilen şahsiyeti, Lincoln'ü başkan adayı seçtiler. Seward ve Chase başta olmak üzere onun hayâl kırıklığına uğramış rakipleri, yeni liderin arkasında sadakatle birleştiler. Parti ruhu doruk noktasına ulaşmıştı. Uzlaşmaz bir inanç ve karar, âdeta dinî bir çaba ve gayret, köleliğin daha fazla yayılmasına izin vermeyeceklerini ilân eden milyonlarca seçmeni harekete geçirdi. Parti, kapitalist gruplardan, öyle güçlü bir yardım sağlamıştı ki, maddi olarak dört yıl öncesine oranla çok daha iyi durumdaydı. 1857'deki kısa, felâket getiren iktisadî kriz, endüstri toplantılarında koruyucu bir gümrük tarife yasası lehinde bir anlayış doğurmuş, ticarî ve malî çevrelerde daha iyi bir banka sistemi arzusunu artırmıştı. Cumhuriyetçi Parti bu arzuları tatmin etmek vaadinde bulundu. Aynı zamanda, göçmenlere bedava çiftlik bağışlayan bir yasa çıkaracağı sözüyle, toprağa muhtaç Kuzeylileri kendine çekti. Özetle ekonomik bakımdan önemli Amerikan halk topluluklarını kendine çekecek vaatlerde bulundu. Programlarında gümrük tarifesine ait madde, Cumhuriyetçilerin 1856 seçiminde kaybettikleri Pennsylvania'da zafere ulaşmalarında büyük ölçüde yardım etti. Eski Kuzeybatı'da iç kalkınma programı onlara binlerce oy kazandırdı. Orta-Batı'da çiftçilere çiftlik temini planı aynı derecede etkili oldu.

Seçim günü Lincoln, 1.866.452; Douglas 1.375.157 oy kazandı. Breckinridge 847.953; bölgeler arasında bir uzlaşma programı üzerinde seçime katılmış olan Tennessee'den John Bell 590.631 oy aldı. Lincoln, halk oyunun asgari rakamını tutturmuştu, fakat başkanı seçen *electoral college*'da kesin çoğunluğu aldı. Kamuoyu, şüphe götürmez şekilde köleliğin sınırlan-

ması, fakat aynı zamanda birliğin ve barışın lehindeydi. Ayrılma taraftarı olan yegâne aday Breckinridge, bütün oyların beşte birinden azını almıştı.

Bununla beraber, Güney'de ayrılıkçılar kontrolü ellerinde tutuyordu. Georgia'dan birlik taraftarı Alexander R. Stephens, "Halk aklını kaçırmış, hırs ve öfkeden ne yaptığını bilmiyor" diye yazıyordu. Nedeni tam açık olmayacak şekilde Güney Carolina, bundan önce ayrılmaya karar vermişti. Güney'in de, köleliğin de gerçek bir tehlike içinde olmadığı muhtemel görünmektedir. Lincoln'ün hemen hemen bütün ilk başkanlığı boyunca, Güney eyaletleri Birlik içinde kalmış olsaydılar, Kongre'de, karşısında düşman bir çoğunluk bulacaktı. Yüksek Mahkeme'ye de Güneyliler hâkimdi, böylece onun elleri bağlanmış kalacaktı. Bu nedenle, Lincoln, köleliği mevcut olduğu yerlerde hiçbir şekilde taciz etmek istemediğini açıkça bildirmişti. Kölelik, Güney'de ancak Anayasa'da yapılacak bir düzenlemeyle kaldırılabilirdi, bu da yirmi-otuz yıl içinde imkânsızdı. Bununla birlikte adım atılmıştı ve bu adım, arkasından ne geleceği bilinerek atılmıştı. Stephens kehânetle, "çok geçmeden insanlar, birbirinin gırtlağını kesecek" demişti.

Ok yaydan fırlamıştı, fakat Güney Carolina hariç, halkın çoğunluğu tarafından bunun desteklendiğini gösteren hiçbir kesin delil yoktur. Birlik ve barışa bağlılık, bütün Güney'de Palmetto Eyaleti'nde bile güçlüydü. 1860 seçimlerinde on dört köle eyaletinde iki uzlaşma taraftarı aday, Douglas ve Bell, ayrılıkçı Breckinridge'den 124.000 fazla oy almışlardı. Aşağı Güney eyaletlerinden bazılarında verilen oyların dikkatli bir tahlili, bizi şu görüşe getirir: Ayrılma meselesi açıkça ve namusluca bir referanduma sunulsaydı, herhalde bundan hiçbir sonuç çıkmazdı. Ayrılmadan ve savaşın patlamasından sonra bile, Güney'de Konfederasyon'a şiddetli düşmanlık besleyen kuvvetli gruplar kalmıştır. Batı Virginia, Old Dominion'dan ayrıldı, Kuzey Carolina'nın batısında asker yazma emri uygula-

namadı ve denildiğine göre, Doğu Tennessee'de bazı *county* ahalisinden Birlik ordusuna gönüllü olarak katılanlar Kuzey' deki herhangi bir *county*'den katılanlardan daha büyük bir sayıdaydı. Ayrıca, şu nokta da unutulmamalıdır ki, devrimler genellikle inanç ve kararlılık sahibi azınlıkların eseridir ve ayrılmayı destekleyen halk kitlesi 1776'da III. George'un idaresine karşı devrimi destekleyen halktan muhakkak daha fazlaydı.

Aşağı Güneyin, Kuzey'e karşı nefreti, federal arazi üzerinde verilen kararı kabul etmek istemeyişi, kendi bayrağı altında daha parlak ve iyi günler yaşayacağını ümit etmesi gibi pek çok etkenler altında hareket etti. Fakat hepsinden çok, korkuyla, kurumlarının ve kendi özel medeniyetinin ayrılıkçı bir hükümet tarafından zorla yıkılacağı korkusuyla hareket etti. Güney Carolina, 20 Kasım 1860'ta başa geçerek, Kuzey'in başkan olarak "köleliğe düşman kanaat ve hedefleri olan" birisini seçmiş olduğunu açıkladı. Onu takiben Mississippi, Kuzeylilerin "Güney eyaletlerine karşı devrimci bir tavır takındıklarını" ifade etti. Kuzey'in savaşmayacağını sanan Güneyli ayrılıkçılar, ayrılmanın tam zamanı olduğu, yoksa bunun ileride asla gerçekleşemeyeceği kanısındaydılar. Federal yasaların Birliğe dâhil bir eyalet tarafından hükümsüz sayılması imkânı Başkan Jackson tarafından ortadan kaldırılmıştı. Bir tek eyaletin ayrılması imkânsız bir şeydi. Kuzey, Güney'e oranla hergün biraz daha güçleniyordu. Güney'in bağımsızlığını kurma işine girişmeden bu krizin geçmesine izin verilirse, bir daha böyle bir fırsat tekrar ele geçmezdi. Bir Güney konfederasyonu dünya milletleri arasında kuvvetli bir yer kazanabilir ve kısa zamanda Karayip Adaları civarında Güney'e doğru yayılabilirdi. Şubat başlarında ayrılmış yedi eyalet delegesi, Alabama'da, Montgomery'de bir kongre halinde toplandılar ve Amerika Konfedere Eyaletleri'ni kurarak Jefferson Davis'i geçici başkan seçtiler.

Yukarı Güney'in sakin ve durgun diğer dört eyaleti de bölgelerine sadık kalarak, bir süre sonra onları takip edeceklerdi.

Bir uzlaşma için son anda bazı girişimler yapıldı. Bunların en umut verici olanı, John J. Crittenden'ın 36°30'dan geçen Missouri Uzlaşması hattına dönme teklifi, prensibinden şaşmayan Lincoln'ün, köleliğin herhangi bir hükümet arazisine girmesini kabul etmemesiyle suya düştü. 12 Nisan 1861 günü şafak vakti, Güneylilerin topları, Charleston limanında Fort Sumter'e karşı ateş açtılar.

XI. Bölüm

KARDEŞ SAVAŞI

İnsan ve Kaynaklar Bakımından Bir Karşılaştırma

"Şimdi kendini hariçte gösteren korkunç derecedeki ölüm ve tahribat manzarasıyla bütün dünyayı hayrette bırakmak yeterli. Son iki ay zarfında, her geçen gün savaş sürekli şiddetlendi ve ben ordulardan biri veya her ikisi mahvoluncaya kadar bir aranın verileceğine dair hiçbir işaret görmüyorum... Birkaç bin kişinin ölümü ve paramparça olmasına artık küçük bir iş, bir sabah saldırısı gibi bir şey gözüyle bakar oldum. Çok muhtemeldir ki, kalbimiz çok katılaştı." General T. Sherman, 30 Haziran 1864'te kardeşine işte böyle yazıyordu. Sherman, şunu da ilâve ediyordu: "Savaşın en kötüsü de henüz başlamadı." Bu cümle Georgia için doğruydu, Sherman, burada dağlardan denize kadar çok geniş bir sahada çiftlik ve kasabaları yakıp yıkmak için harekete geçmek üzereydi. Aynı cümle Virginia için de doğruydu. Aralarında kanlı bir savaşa henüz başlamış olan Grant ve Lee orduları için de bu doğru sayılabilirdi. Bununla birlikte, ülke bu savaşa kaygısızca girmişti. Kuzeyliler "Richmond'a"

diye bağırıyor, Güneyliler ise Yankee "takım"ı karşısında kendi şövalyece üstünlükleriyle övünüyor, her iki taraf da bu mücadelenin kısa ve kendileri için muhteşem olacağını hayâl ediyordu.

Fort Sumter'da mücadelenin ilk çarpışması Kuzey'i ve diğer taraftan Güney'i bir anda birleştirmişti. Virginia, büyük bir öfke içinde Birlik'ten ayrılarak Konfederasyon'a katıldı. Güney'in başkenti The Old Dominion (Virginia)'a yerleşti. Zira, Jefferson Davis ve hükümeti 1861 Haziran sonlarında Richmond'a geldi ve en yetenekli lideri, Meksika savaşında Cerro Gordo ve Chapultepec kahramanı, Texas kısmı komutanı Robert E. Lee, bağlı olduğu eyaletin çağrısını bütün Amerikan milletinin çağrısından daha kuvvetli buldu. Tennessee, Konfederasyon tarafına geçti. Kuzey'de Mississippi vadisi kendi bölgesiyle Meksika körfezi arasında bir "gümrük hattının" kurulmasına asla razı olmayacağını söyleyerek, kuvvetle Birlik yanında yer aldı. Uzak California da aynı şeyi yaptı. Sınır eyaletleri, Maryland, Kentucky ve Missouri tereddüt ediyorlardı, çünkü duygu bakımından şiddetli bir ayrılığın içindeydiler. Birkaç gün ayrılık taraftarları Baltimore'u kontrolleri altına aldılar ve bir an St. Louis'de neredeyse hâkimiyeti ele geçirmek üzereydiler. Fakat sonunda Francis Scott Key, Henry Clay ve Thomas Hart Benton'u çıkaran bu üç eyalet eskiden beri bağlı oldukları tarafta yer aldılar. Kuzey'de ve Güney'de parti ayrılıkları geçici bir süre kayboldu. Lincoln, ilk açış nutkunu vermek üzere ilerlediğinde, Douglas sembolik olarak onun şapkasını tuttu. Bütün hayatınca birlik taraftarı olan Alexander H. Stephens Konfederasyon'un başkan yardımcısı oldu.

Her iki tarafın da bazı avantajları vardı. Kuzey, nüfus, endüstri kaynakları ve servet anlamında çok daha güçlüydü. 1860 nüfus sayımı gösterdi ki, Birlik bayrağı altındaki yirmi üç eyalet (Virginia'nın Birliğe sadık kalan *county*'lerinden oluşan Batı Virginia ve kısa zaman sonra Birliğe kabul edilen Kansas sayılmazsa) yaklaşık yirmi iki milyon nüfusa sahipti, buna karşı

Konfederasyon bayrağı altında dokuz eyalet ve dokuz milyondan biraz fazla bir nüfus vardı. Güney halkı arasında üç buçuk milyondan fazla zenci vardı. Kuzey'in demiryolu sistemi yaklaşık yirmi iki bin mili bulduğu halde, Güney'de ancak dokuz bin mil vardı. Kuzey, sanayi gelişimi bakımından büyük bir avantaja sahipti, çünkü sadece New York 1860'da değer itibariyle bütün Konfederasyon'un iki katından fazla, Pennsylvania ise hemen hemen bunun iki katı ürün üretti. Savaşın son üç yılında Kuzey, savaş gereksinimlerinin hemen hemen hepsini kendi yaptığı halde Güney, yabancı ülkelerden gelen top, ilaç, tıbbî âletler gibi büyük ölçüde yabancı kökenli mühimmata bağımlıydı. Kuzey, deniz kuvvetlerini ve onunla da okyanusu elinde tuttu. İntibak yeteneği daha fazla olan çeşitli bir ekonomisi vardı. Gettysburg Savaşı'na kadar azalan, fakat ondan sonra tekrar hızla çoğalan göçmenler ona yeni bir güç kazandırıyordu.

Güney'e gelince, onun avantajları, halkının savaşçı ruhu, birçok kale ve cephâneliği kolayca ele geçirmiş olması, ziraatindaki yüksek teşkilât ve verimlilik, bir savunma savaşı yapması ve ordularının iç hatlarda harekât yapabilmesiydi. Hepsinden önemlisi de başarıyı sağlamak için savaşı askerî anlamda kazanmak, Kuzey'i ele geçirmek zorunluluğunda olmaması avantajına sahipti. Yapması gereken, Kuzey'e karşı kendisinin ele geçirilemeyeceğine inandıracak kadar sert ve uzun savaşmaktan ibaretti. Savaşlar, hattâ seferler kaybedebilirdi, hezimet üstüne hezimete uğrayabilirdi. Konfederasyon, Kuzey'de halkı, Birliğin zaferinin fazla pahalıya mâl olacağına ve yolunu şaşırmış olan kardeşlerinin ayrılmasına izin vermenin daha iyi olacağına ikna edebilirse savaşı kazanmış olurdu.

Birçokları da Güney'in dünya pamuk üretiminin büyük bölümünü elinde tutmakla büyük bir avantaja sahip olduğu inancındaydılar, fabrikalarını çalışır halde bulundurmak için bu pamuğa ihtiyacı olan Büyük Britanya'nın Güneyliler tarafından savaşa müdahale etmesi mümkündü. Çok geçmeden bunun yan-

lış bir hesap olduğu ve Britanya'nın, Güney'in pamuğuna olduğu kadar Kuzey'in buğdayına da ihtiyacı olduğu görüldü. Güney, yokluk içinde bile büyük bir karşı koyma inancını taşıyordu, fakat Kuzeylilerin inanç ve kararlılığı da ondan aşağı kalmıyordu. Güneyli generaller, çoğunlukla Kuzeylilerden daha hızlı ve yetenekliydiler, fakat Başkan Lincoln, Jefferson Davis'ten çok daha büyük bir devlet adamı olduğunu ispatladı. Davis, düşünsel seçkinlik, ağırbaşlılık ve ciddiyet taşımakla beraber, fikir genişliğinden yoksundu ve bazen öfke, sabırsızlık ve kişisel düşüncelerinin kararlarını yanlış yönlendirmesine izin veriyordu. Toptan düşünülürse, Kuzey kuşkusuz daha güçlüydü, Güney'in büyük umuduysa, bu kadar geniş bir araziyi ve bu derece kalabalık ve uzlaşmaz bir halkı boyunduruk altına almaktaki zorluğa bağlanmıştı.

Savaşın kısa olacağını düşünen Kuzeyliler, Bull Run'la derslerini aldılar. Washington'da alelacele bir biçime sokulmuş, yaklaşık otuz bin kişilik bir ordu Kuzey Virginia'da derince oyulmuş Bull Run vadisi arkasında mevzilenmişti. Hemen hemen aynı büyüklükte bir Konfederasyon ordusuna karşı harekete geçti. Birlik kuvvetleri 16 Temmuz'da Konfederelerin merkezine daldı, fakat Konfederelerin sağ kanadının ezici bir saldırısıyla karşılaştı. Düzenli asker dışında bütün ordu, insan, top ve bırakılmış ağırlıklar ve kır eğlencesi türünden bir zafer görme umuduyla gelen Kongre üyeleriyle tıkalı yollarda, bozgun halinde gerisingeri Washington'a doğru kaçmaya başladı. Bunu Missouri'de ve Potomac nehri üzerinde Hall's Bluff'ta Kuzeylilerin başka yenilgileri izledi (bu sonuncu savaşta, sonradan Yüksek Mahkeme üyesi olan Wendell Holmes yaralandı). Artık iki taraf umutsuz bir mücadele için var kuvvetleriyle hazırlığa girişmişlerdi.

Savaş dört yıl uzadı ve ancak Güney tam bir bitkinlik içine düştüğü zaman sona erdi. Para, mal ve can kaybı bakımından sonuç korkunçtu. Tahminlere göre Kuzey, toplam iki milyon

insan seferber etmişti ve son silâh bırakıldığında savaş meydanlarında yaklaşık bir milyon askeri vardı. Güney'in, yedi yüz binle bir milyon arasında asker kaybı olduğu tahmin edilmektedir, fakat gerçek rakam bilinmemektedir. Birlik tarafından savaşta yaralanarak veya hastalıktan 360 bin kişi ölmüştü, Konfedereler tarafındaysa ölüler 258 bin olarak tahmin edilmiştir. Güney'de geniş alanlar harap olmuştu. Shenandoah vadisi baştanbaşa tahrip edilmişti. Sherman, Georgia da elli milyon değerinde hükümet binasıyla yüzlerce milyon değerinde özel emlakı tahrip etmiştir. Columbia, Richmond ve Atlanta gibi şehirler, yangınla harap olmuş, demiryolları parçalanmış, fabrikalar yıkılmıştı. Eski iş sistemi mahvolmuş, malı mülkü perişan edilmiş olan Güney, ekonomik bakımından tamamen bitkin bir hale gelmişti. Savaşın yaraları bu bölgede bugün bile görülebilir. Kuzey, savaş sonuçlandığında büyük bir sanayî gelişme ve refah içinde olduğu halde, o da başlangıçta sandığından da çok bu savaştan etkilenmişti.

Savaş Harekâtı

Bu savaşta dört ana cephe veya faaliyet sahnesi ayırt edilebilir: Deniz, Mississippi vadisi, Virginia ve Doğu deniz kıyısı eyaletleri ve diplomatik cephe. Birinci cepheyi kısaca geçebiliriz. Savaşın başında hemen hemen kırk gemilik bütün donanma Birliğin elindeydi, fakat bu donanma dağınık bir haldeydi ve morali bozuktu. Washington'da dirayetli bir kişi, özellikle şimdi paha biçilmez savaş anılarıyla hatırlanan Gideon Welles, bu donanmayı yeniden düzenledi ve güçlendirdi. Abluka başlangıçta son derece zayıftıysa da, 1863'te çok etkili bir hale gelmişti. Abluka, pamuğun Avrupa'ya taşınmasını ve Güney'in bir hayli ihtiyacı olan cephane, giyim eşyası ve tıbbî maddenin ithalini önledi. Bu arada parlak bir amiral Davis G. Farragut ortaya çıktı ve dikkate değer iki deniz harekâtını yönetti. Bunlardan birinde

ağaçtan yapılmış küçük gemilerden oluşan bir birlik donanmasını Mississippi ağzına götürdü, iki kale arasından geçti ve Konfederasyon'un en büyük ve zengin şehri New Orleans'ı teslime zorladı. İkincisinde Mobile körfezinin dayanıklı olan girişini zorla geçip, bir konfedere zırhlısını ele geçirdi ve limanı kapadı. O zaman, zırhlılar ağaçtan gemilerin yerini almaya başlamıştı. Savaşın sıkıntılı anlarından biri, 1862 Martı'nda Konfederasyon'un Virginia'da Norfolk'ta yaptırdığı yeni zırhlı *Merrimac,* James River'in yönetiminde Hampton Roads'da Birliğe ait iki fırkateyn imha edip, Washington ve New York'a hücuma hazır göründüğü zaman kendini gösterdi. Neyse ki, modeli tuhaf "sal üzerinde bir kutu"ya benzeyen New York'ta yapılmış Birliğe ait bir zırhlı, *Monitor,* acele Güney'e hareket etmiş ve tam zamanında kahramanca hücuma geçmiş ve onu yolundan alıkoymuştu. Birlik donanması, Konfederasyon'a ait İngiltere'de inşa edilmiş bir kruvazörü, Alabama'yı, Cherbourg açıklarında Kearsarge'de batırarak bir başka büyük zafere imza attı. Özetle, donanma, Güney'i ablukaya alarak, önemli kıyı şehirlerinin ele geçirilmesine yardım etti ve Konfederasyon'un ticaret destroyerlerini batırarak veya ele geçirerek Birliğe iyi hizmetlerde bulundu.

Mississippi vadisinde Birlik kuvvetleri âdeta aralıksız bir dizi zafere imza attılar. İnatçı ve yaratıcı olmayan, fakat stratejinin esas ilkelerini iyi kavramış Illinois'li bir general, Ulysses S. Grant, güçlü Batılı birliklerin komutanlığına getirilmişti. Grant, Tennessee ve Cumberland nehirleri üzerinde Henry ve Donelson kalelerini ele geçirerek, Tennessee'de uzun bir konfedere hattını kırmakla işe başladı, böylece bu eyaletin batıdaki arazisinin büyük kısmının işgalini imkân dâhiline sokmuş oldu. Konfedereler, önemli Nashville şehrini bırakmak zorunda kaldılar ve Birlik kuvvetleri Tennessee'nin güney sınırına kadar ilerlemeyi, yani Konfederasyon'un iki yüz mil kadar içerisine sokulmayı başardılar. Güneyli kuvvetler burada Albert Sidney

Johnston ve cesur P. G. T. Beauregard komutasında toplandı. Nisan 1862'de Grant'ı az daha bozguna uğratacak bir darbe vurdular. Hızlı bir saldırıyla onun ordusunu Tennessee nehri üzerinde Pittsburgh Landing'de arkası kabarmış nehre dönük, ön cephesi dayanıksız bir durumda hazırlıksız yakaladılar. Âni hücum, Birlik kuvvetlerini az daha mahvedecekti. Fakat tam zamanında Grant, takviye kuvvetler aldı ve konfedereler, değerli komutanları General Johnston'ı kaybettiler. Sonuçta, Konfedere kuvvetleri Mississippi Eyaleti'nde Corinth'e kadar geri çekildiler. İki taraf da Shiloh Savaşı'nda ağır kayıp vermişti. Birlik kuvvetleri, 63 bin kişiden 13 binini kaybetmişti. Fakat Lincoln, Grant hakkında "bu adamı geriye çekemem, savaşmasını biliyor" dedi.

1863 baharında, Grant'ın tecrübeli askeri Güney'e doğru yavaş, fakat emin bir şekilde ilerliyordu. Büyük hedefi, aşağı kısımları Farragut'un New Orleans'ı almasından sonra Konfedere kuvvetlerinden temizlenmiş olan Mississippi'ye tamamen hâkim olmaktı. Bir ara Grant, Vicksburg'da kuşatıldı, zira burada Konfedereler, bir deniz saldırısının başarılı olamayacağı kadar yüksek ve sarp yamaçlarla güçlendirilmiş mevzilere yerleşmişlerdi. Fakat Grant, cüretli bir hareketle, ordusunu Vicksburg'un altından dolaştırdı, altı haftalık bir kuşatma yaptı ve 4 Temmuz'da şehri Batı'daki en kuvvetli Konfedere ordusuyla beraber ele geçirdi. Artık, Lincoln'ün işaret ettiği gibi, Suların Babası Mississippi yine taciz edilmeden denize kadar gidiyordu. Konfederasyon ikiye bölünmüştü ve zengin Texas ve Arkansas arazisinden doğuya, nehrin yakın tarafına levazım getirmek hemen hemen imkânsız bir hale gelmişti.

Fakat bu sırada Birlik kuvvetleri, Virginia'da birbiri ardınca bozguna uğruyorlardı. Washington ile Konfederelerin kendilerine hükümet merkezi yaptıkları Richmond arasındaki mesafe, ancak yüz mildir, fakat arazi kuvvetli savunma mevzileri sağlayan birçok ırmakla kesilmiştir. Bundan başka, Konfedereler ilk

Birlik komutanlarını parlak sevk ve idareleriyle çok geride bırakan Robert E. Lee ve "Taş duvar" lâkaplı Thomas J. Jackson gibi iki generale sahiplerdi. Richmond'ı alıp Konfedere güçlerini yok etmeye çalışan Federal orduların tekrar tekrar geri çekilmeye zorlandıkları bir dizi kanlı savaşı burada ayrıntısıyla anlatmak imkânsızdır. 1862 başlarında George B. McClellan, iyi talim görmüş 100 bin kişilik bir orduyu denizden York ve James nehirleri arasındaki yarımadaya çıkardı ve onu Lee'nin çok daha zayıf olan ordusuna karşı sevk ederek Richmond önünde Yedi Gün Savaşı adı verilen umutsuz bir savaşa kalkıştı. Bir ara onun kuvvetleri, Richmond'ın kulelerinde çalan saatleri işitebilecek kadar şehre yaklaştı; fakat sonra ağır kayıplarla geri çekildiler. Hatalı hareket eden John Pope, İkinci Bull Run Savaşı'nda başarısızlığa uğradı ve Washington'a geri gönderildi, artık Kuzey, kendi güvenliği için korkmaya başlamıştı. Başka bir Birlik komutanı da Fredericksburg kasabası arkasındaki tepeleri ele geçirmeye kalkıştığı sırada, müthiş bir katliamla geri savrularak başarısızlığa uğradı. Başka birisi de kanlı Chancellorsville savağında yine yüz kızartıcı bir şekilde mağlup edildi. Fakat orada Konfedereler Lee'nin sağ kolu olan gözüpek Jackson'ı kaybettiler. Onun 1862'de Shenandoah vadisinde bir dizi Birlik kuvvetini bozguna uğratıp Washington'da panik yaratan cüretli saldırısı, savaşın belkide en heyecan verici öyküsüydü. 1863 yazına kadar Doğu'da savaşın bütün başarıları Konfedere güçlerine aitti.

Bununla birlikte, bu Konfedere zaferlerinden hiçbiri kesin değildi. Birlik hükümeti, sadece yeni ordular topluyor ve talihini yeniden deniyordu. Birlik orduları Richmond'ı ele geçiremiyorlarsa da, Konfedereler de saldırıya kalkıştıklarında daha çok başarı sağlayamıyorlardı. 1862 Ağustosu'nda Lee, Kuzey'e bir saldırı için vaktin geldiğine hükmetti. Fakat McClellan, Batı Maryland'de Antietam savaş meydanında onun karşısına dikildi ve savaşarak ilerlemesini önledi. Her iki tarafın da bir sonuç

alamadığı bir savaştı bu, fakat Lee geri çekildi ve bütün umudunu bir zafere bağlamış olan Lincoln, Kölelerin Azâdı Bildirgesi'ni ilân edebilmek için bunu yeterli bir başarı saydı. Ertesi yaz, Birlik kuvvetlerinin Chancellorsville'de ezici mağlubiyetinden sonra, Lee yine Kuzey'e saldırıya kalkıştı ve Pennsylvania'yı istila etti. Lee'nin ordusu bu eyaletin hemen hemen merkezine kadar geldi, Baltimore ve Philadelphia büyük bir telâşa kapıldı, fakat daha güçlü bir Birlik ordusu onun ileri yürüyüşünü Gettysburg'da kesti. Burada 1-3 Temmuz arasında üç gün süren bir savaşta Lee'nin 75 bin tecrübeli askeri, George S. Meade komutasında 85 bin kişilik bir orduyu geri püskürtmek için kahramanca savaştı. Birlik kuvvetleri toplanmaya çalışırken, onlar ezici bir süratle darbeyi vursalardı savaşı kazanabilirlerdi. Fakat sonuçta daha iyi mevzilere yerleşmiş, daha kuvvetli bir orduya karşı savaşmak zorunda kaldılar. Son gün, dehşetli bir ateşe karşı Pickett'ın yaptığı ümitsiz hücum, bu savaşın tarihindeki en kahramanca savaşlardan biriydi. Fakat başarısızlığa uğradı ve ertesi gün, daimi olarak hareket kabiliyetlerini ortadan kaldıran büyük kayıplardan sonra Lee'nin deneyimli askerleri, istemeye istemeye Potomac'a geri çekildiler. Gettysburg'da savaşın en yüksek noktasına ulaşmasıyla Konfederelerin umutlarının da doruğa çıktığı belliydi.

O sırada Grant'in ordusu Vicksburg'u alıyordu. Güney'in ablukası çok az geminin geçmeyi başardığı bir demir kuşak haline gelmişti. Makine ve malzeme darlığı içinde bulunan fabrikaları, bozulan demiryollarıyla Konfederasyon, güç kaynaklarının sonuna yaklaşıyordu. Buna karşılık, fabrikaları tam verimle çalışan çiftlikleri Avrupa'ya büyük ölçüde tahıl ihraç eden, göçmen akınıyla insan gücü bakımından eski seviyesini yakalayan Kuzey eyaletleri, her zamankinden daha müreffeh görünüyorlardı. Güneybatı Tennessee'de Mississippi vadisi seferlerinin son safhası da kesin olarak Konfedereler aleyhine gelişti. Bu bölgede çok önemli bir demiryolu kavşağı olan

Chattanooga, Konfederasyon için önem bakımından Richmond ve Vicksburg'dan sonra geliyordu. Güneybatı, Güneydoğu ve Doğu'ya giden demiryollarına hâkim ve Great Smoky dağları etrafından Güneydoğu'ya doğru Birlik ordularının yolunu kapayacak durumda olan bu şehir, Aşağı Güney'e götüren başlıca kapılardan biriydi. W. S. Rosecrans yönetiminde bir Birlik ordusu 1863 Eylülü'nün ilk günlerinde Chattanooga'ya vardı ve ikinci derecede bir komutan olan Braxton Bragg yönetiminde güçlü bir Konfedere ordusunu karşısında buldu. Chikamauga'da yapılan müthiş bir savaşta Bragg, neredeyse zaferi kazanıyordu, fakat sonunda Birlik tarafından olan Virginialı General George H. Thomas'ın çok kayıp verdiren direnişi karşısında durmaya mecbur kaldı. Ondan sonra beceriksiz Rosecrans, Chattanooga'da kendisinin kuşatılmasına imkân verdi ve Grant'ın onun yardımına gönderilmesi mecburiyeti ortaya çıktı. Kasım'da Grant, Sherman ve Thomas tarafından başarıyla desteklenerek Chattanooga Savaşı'nı kazandı ve kuvvetlerinden bir kısmı, önünde durulamaz şiddetli bir hücumla Missionary Ridge'den Konfedere kuvvetlerini çıkardı. Böylece Birlik kuvvetleri, Sherman'ın o derece büyük bir başarıyla sonuca ulaştırdığı Georgia saldırısına başlayacak bir hale geldiler ve Tennessee'de Hood komutasında kalmış olan bir Konfedere ordusu, Franklin'de bir Birlik ordusunu kanlı bir geri çekilişe zorladıysa da 1864 Aralık ayında savaşın belki en ezici çarpışmasını oluşturan Nashville savağında hemen hemen tamamen imha edildi.

Güney, yakın olan bozgunu görüp gönüllü olarak Lincoln'le anlaşmaya çalışsaydı, kendisi için çok daha iyi olurdu. Fakat düşmanlık buna imkân vermeyecek kadar şiddetli bir hal almıştı. Konfederasyon, daha fazla direnişi âdeta imkânsız hale getirinceye kadar çarpışmaya devam etti. 1863'te Fransa ve İngiltere'nin müdahale umudunu da yitirdi. Birlik hükümeti, diplomatik cephede büyük avantajlara sahipti, onları ustalıkla kullandı ve Gettysburg'dan sonra hiçbir Avrupa devleti, kaybedilen

bir dava için kendini tehlikeye atamazdı. Bundan başka 1862' de Lincoln, Kölelerin Azâdı Bildirgesi'ni çıkarmış ve böylece köleliğin kaldırılmasını savaşın başlıca hedeflerinden biri saymıştı. Bu da İngiliz halk kitlesinin moral duygusunu onun lehine harekete geçirdi. Birlik ablukası dolayısıyla pamuktan mahrum olan Lancashire'ın fakirleşmiş işçi halkı, sarsılmaz şekilde Birlik lehinde davranarak ilkelerine bağlılıklarının unutulmaz bir kanıtını sundular.

1864 başlarında, Grant doğuya getirildi ve bütün Birlik kuvvetlerinin başkomutanı yapıldı. Birbiri ardından yaptığı savaşlarda Lee'ye aralıksız darbe vurmaya devam etti ve böylece Konfedere ordusunu giderek yıprattı. Bu arada 1864 Mayısı'nda General Sherman, Georgia'yı boyunduruk altına almak üzere ünlü seferine çıktı. Eylül başlarında Atlanta'yı işgal etti ve sonra altmış millik bir cephe üzerinde depoları, demiryollarını ve başka emlakı sistematik bir şekilde tahrip ederek denize doğru ilerledi. Aralık'ta Savannah, birdenbire önünde göründü ve bu şehri ulusa bir Noel hediyesi olarak verdi. Sonra kuzeye dönerek Columbia'yı ele geçirdi ve Charleston'ı teslim olmaya zorladı. Aynı sonbahar, cesur süvari komutanı Phil Sheridan, Shenandoah vadisini o derece tahrip etti ki, söylendiğine göre, "Üzerinde uçan bir karganın bile azığını yanında taşıması gerekirdi". Nihâyet Lee, Richmond'ı bırakmaya ve 9 Nisan 1865'te ordusunu Appomattox'ta teslim etmeye mecbur kaldı.

İç Mücadeleler

Bu korkunç mücadele yıllarında, gerek Kuzey'de, gerekse Güney'deki iç mücadeleler hakkında çok şey söylenebilir. Her iki tarafta da yönetim, yüksek bir kabiliyet gösteremedi. Orduların yönetiminde pek çok ilkel, hatalı ve âdil olmayan yöntemler uygulanıyordu. Askere alma yasaları çıkarıldıysa da bunlar gerçekçi ve demokratik bir şekilde kaleme alınmamışlardı. Kuzey'

de bedelli askerliğe izin verilmişti, bu yasalar ve kurayla belirlenen askerlerden dolayı şiddetli ayaklanmalar baş gösterdi. Her iki tarafta da iç siyasi kavgalar hüküm sürdü. Pennsylvania'dan Thaddeus Stevens, Ohio'dan Ben Wade ve Massachusetts'den Charles Sumner tarafından yönetilen Cumhuriyetçi radikaller, savaş yönetiminin çok zayıf olduğunu, kölelerin azât edilmesini savaşın başlıca hedeflerinden biri olarak ilân edilmesinde fazlasıyla yavaş davranıldığını, Louisiana ve diğer ele geçirilmiş eyaletler için alınan kalkınma tedbirlerinde fazlasıyla ılımlı davranıldığını ileri sürerek Lincoln'e saldırıyorlardı. Güney'de, Georgia'da Joseph E. Brown ve Kuzey Carolina'da Zeblon Vance gibi valiler, eyalet hakları üzerinde anlamsız ısrarlarıyla Richmond'daki resmî makamlara büyük engeller çıkardılar. İki tarafta da, fakat özellikle Kuzey'de siyasetçiler, orduda yapılan tâyinlerde kötü bir rol oynadılar. Bunlar, Thomas gibi cesur ve işbilir liderlerin ihmal edilmesine karşılık, Benjamin Butler ve Ambrose Burnside gibi kabiliyetsizleri öne çıkardılar. İki tarafta da orduda kaçakların oranı büyüktü ve sonuçta bu, Konfedere ordularını hareket edemez hale getirdi.

Kuzey, Güney'i Richmond'da Libby, Georgia'da Andersonville gibi hapishanelerde esirlere çok kötü muamele yapmakla suçladı. Fakat Kuzey esir kampları da daha iyi sayılmazdı. İltimas, hile ve rüşvetçilik her iki tarafta da baş gösterdi. Washington, dürüst olmayan müteahitler, spekülatörler, nüfuz tüccarları ve başka uyanıklarla doldu. Güney'de ise birtakım hileciler, davasını kaybeden ülkelerinin sırtından servetler sağladılar. Güney'de kâğıt paranın değerini kaybetmesi fiyatları aklın alamayacağı seviyelere çıkardı ve alnının teriyle hayatını kazanan birçok insanı iflasa sürükledi. Kuzey'de bariz bir enflâsyon, tehlikeli iktisadî girişimleri, kumarı alabildiğine körükledi ve pek çok korkusuz milyonerin ortaya çıkmasına yardım etti. Özetle, savaşın çok kötü bir tarafı da vardı. Fakat savaş aynı

zamanda sayısız kahramanlık, fedakârlık, insaniyetçilik ve vatanseverlik hikâyeleriyle de doluydu.

Robert E. Lee ve Abraham Lincoln

Savaş, Güney'e Robert E. Lee'nin şahsında ölmez bir kahraman, komutanların en soylusunu ve yiğidini kazandırdı. Onun parlak sevk ve idaresi, enerjik hizmeti, savaş boyunca gösterdiği insancıllık yenilgiyi kabul etmekte ve Güneylileri eski düşmanlarının sadık arkadaşları olma konusunda teşvik etmekte gösterdiği yüce kalplilik, daima hayranlık uyandıracak bir iz bırakmıştır. Onun hataları, bizzat erdemlerindeki zaaflardan ibarettir, zira o inatçı alt sınıfta bulunanlara karşı onları kendi iradesine gerektiği şekilde itaat ettirme konusunda zayıf sayılacak kadar ince ve anlayışlıydı. Bir taktisyen olmaktan çok bir stratejist olan Lee, karşı cephedekilerin planlarını keşfetmekte, tam bir anlayış, askerî istihbaratı kullanmakta analitik kavrayış ve askerî birliklerin ve mevzilerinin gücünü değerlendirmekte şaşmaz karar yeteneğine sahipti. Teşkilatlandırma kudreti, ince noktalar üzerinde gösterdiği dikkat, adamlarına şefkatle davranışı, cesur ve mükemmel soğukkanlılığı, ona askerlerinin bağlılığını artırdı. Washington gibi kendine hâkimiyetini nadiren ve o da çok kısa bir zaman için kaybederdi. Bu hıristiyan soylusu, zaferde olduğu gibi yenilgide de büyüktü. Savaştan sonra ancak beş yıl yaşamda kalan Lee, kendini Güney'in ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda kalkınmasına adadı.

Savaş, Kuzey'e Abraham Lincoln'ün şahsında daha da büyük bir kahraman kazandırdı. Başkanlığın ilk aylarında, iyi eğitim görmemiş, sıradan, hareketleri acemice, kaba görünüşlü bu Batılı avukatın gerçek büyüklüğünü az kimse fark edebildi. İkinci Savaş Bakanı Edwin M. Stanton, önceleri ona "goril" adını taktı, fakat sonradan onun dünyaya gelmiş en büyük insan yöneticisi olduğunu açıkladı. Düşman basın, ondan bir ah-

mak diye söz etmiştir. Fakat yavaş yavaş millet, onun dikkatli incelemeye ve derin düşünceye dayanan anlayış kabiliyetini, büyük hakikat aşkını, tükenmez sabrını ve sonsuz cömertliğini anladı. Bazen tereddüt ve kararsızlık göstermişse de zaman, onun, ulusun çıkarının nasıl bekleneceğini, kuvvetin taktikle nasıl birleştirileceğini kanıtlamıştır. Amerikan halkını iyi tanıdığından genel durumun kesin bir şekil alması için ne zaman durup beklemek ve ne zaman cesaretle ileri atılmak gerektiğini iyi biliyordu. Son derece namuslu bir liderdi, usta bir politikacı olmakla birlikte hiçbir zaman uygunsuz tedbirlere başvurmadı. Seçmenlerin cahilliğine değil, daima anlayış ve zekâsına hitap etti. Yaptıklarında ve düşündüklerinde o kadar merhametliydi ki, savaşın acı dolu yıllarında Güneylilere karşı bir defa olsun intikamcı bir kelime kullandığı işitilmemiştir. Her şeyden çok ülkeyi zorla oluşturulmuş birlikle değil, kalplerin birliği halinde tekrar kaynaştırma hevesindeydi. Birlik orduları son zaferlerini kazandığı sırada bile, Güneylilere köleleri için iyi bir para teklif ediyordu. Dış politikada da ağırbaşlılık, doğruluk ve metanet göstermişti. Kendisi o zamana kadar görülmemiş derecede geniş yetkiler kullanmak zorunda kaldıysa da kendi kendini yönetme gibi demokratik ilkelere içtenlikle bağlıydı ve halkına nasıl sadakat telkin edeceğini biliyordu, onun için neticede son derece mutlak bir otorite uyguladı. Fakat halk kitlelerinin tam güvenini kazandı. Hitabet gücü, ona olan ihtiyaçla beraber gelişti. Gettysburg konuşması, ikinci başkanlık açış nutku ve mektuplarından bazıları, İngiliz nesrinin en güzel örnekleri arasında yer almıştır. 14 Nisan 1865'te, Appomattox teslimiden bir hafta geçmeden katli, ulusu hayret ve dehşet içinde bırakan bir darbe, galip ve mağluplar için trajik bir talihsizlik olmuştur. James Russel Lowell'ın yazdığı gibi, "Sanki onun ölümüyle hayatlarımdan sevgili bir varlık ayrılmış ve onları soğuk ve karanlık bir âlemde bırakmış gibi gözleriyle görmedikleri birisinin ölümü için asla o şaşırtıcı sabahki kadar çok insan

gözyaşı dökmemiştir. O gün birbirine yabancı insanlar karşılaştıkları zaman, bakışlarındaki o sessiz anlayış kadar hiçbir ağıt daha veciz ve anlamlı olmamıştır. Onlar ortaklaşa, ulusça bir yakınlarını kaybetmişlerdi."

Savaşın Geride Bıraktıkları

Artık halk denenmemiş, her yönüyle hazırlanmamış yeni bir lider, Andrew Johnson yönetiminde yeni şartlara uyma ve kalkınmanın zor meselelerine dayanmak zorundaydı. Lincoln'ün katlinden sonra derhal patlak veren yaygın intikam isteği bu işlerin çözümünü kolaylaştırmıyordu. Cumhuriyetçi Parti'nin daima iktidarda kalmak için gidişattan yararlanma arzusu ve bencil işadamları grubunun durumu kendi menfaatlerine çevirme gibi birtakım dar siyasi ve ekonomik düşünceleri, bu sorunları kısa zamanda karışık bir hale getirdi. Yüksek gümrük tarifeleri isteyen fabrika sahipleri, faizlerin altınla ödeneceğinden emin olmak isteyen hisse senedi sahipleri, toprak bağışları isteyen demiryolu inşaatçıları Cumhuriyetçi Parti'de toplandılar.

Savaş, ülkede iyi ve kötü etkiler bıraktı. Birliği kurtardı ve ona "tahrip edilemez" bir karakter verdi, fakat bu kızgın kazandan çıkan Birlik, Cumhuriyeti kuranların meydana getirdikleri Birlik değildi. Kölelik ebediyen kaldırılmış, fakat azât edilenlerin veya onların içinde yaşayacağı toplumun ve ekonominin iyiliğini ve geleceğini düşünmeksizin, bu iş oldukça zor ve şiddetle başarılmıştı. Güney'de bir aristokratik oligarşi devrilmişti, fakat artık bu sınıfın o kadar büyük ölçüde elinde topladığı hükümetin sorumluluklarını üzerine alacak başka bir sınıf yoktu. Güney, bir kuşak boyunca doğal liderlerinden mahrum bırakılmıştı. Lincoln, halkın halk tarafından ve halk için yönetimi davasını ileri sürdü, fakat hiçbir tarafsız gözlemci, bu durumdan savaşın demokrasiyi doğrudan doğruya ve hemen herhangi bir anlamda ileri götürdüğü sonucunu çıkaramazdı.

Savaş, Kuzey ile Güney arasında on yıllar süren bir kin ve nefret bıraktı. Lincoln bu nefreti ortamdan kaldıracağını umuyordu. Savaş, birçok kimseyi, özellikle siyasi işlerde, daha hoşgörüsüz bir hale getirdi. Kuzey'de Cumhuriyetçi demogoglar, oy avlamak için daha uzun zaman "kanlı gömleği" havada salladılar, yani Güneyli demokratlara karşı beslenen yanlış düşünce ve duygulara seslenerek bu duyguyu istismar ettiler. Karşı tarafa gelince, onlar da Demokrat Parti'nin bayrağı altında "sıkı sıkı birleşmiş Güney" cephesini kurdular. Bu şiddetli partizanlık son derece kötü bir şeydi. Savaşın üzerinden yirmi yıl geçinceye kadar hiçbir demokrat, başkanlık makamına gelemedi ve elli yıl geçinceye kadar doğuştan Güneyli bir kimse başkan olamadı, bu ilk başkan da Woodrow Wilson'dır. Savaş, Kuzey'de büyük seçim gücüne sahip bir emekli asker grubunu ortaya çıkardı. Onlar hükümetten hemen emeklilik istemeye başladılar ve düşük ruhlu politikacılar, hazinenin parasını onlara iğrenç bir kayıtsızlıkla peşkeş çektiler. Savaş, ülkenin sosyal ve ahlâki yapısında da kötü bir etki bıraktı, para ve iktidara karşı hırslı, zevkleri kaba ve hareketlerinde pervasız bir grup ortaya çıkarttı. Tabii Amerikalıların büyük çoğunluğu, kendilerini işleri güçlerine vermiş, vicdanlı ve yurtsever kaldılar. Fakat bayağı, hayâsız, açgözlü öğeler hiçbir zaman bu kadar önemli hale gelmemişti.

Güney'in Kalkındırılması

Artık yenilgiye uğramış Güney'i "kalkındırmak" gerekiyordu ve bu iş, 1865'ten 1877'ye kadar on iki yıl aldı. Lincoln yaşasaydı Güneylilere yumuşak davranılmasında ısrar eder ve muhtemelen Kongre'de kendi görüşüne taraf olan bir çoğunluğu da yakalayabilirdi. Fakat Andrew Johnson, bu konudaki düşünceleri doğru olmakla birlikte, aceleci ve titizdi. Johnson, Azâtlılar Bürosu aracılığıyla zencilere yardım edecek ve onları sivil haklarla

koruyacak yasaların üzerinde kapsamından dolayı (esasen bu yasalar Güney devletlerin egemenlik haklarını haksız olarak çiğniyordu) Kongre ile kavgaya girişti ve Kongre'deki radikal liderlerin kendisini zor duruma bırakmalarına ve nüfuzunu kırmalarına izin vererek duruma hâkim olma yeteneğini tamamen yitirdi. Hattâ neredeyse başkanlık makamını da kaybediyordu. Kongre bir kısım memurları kendi rızası olmadan başkanın azletmesini yasaklayan bir yasayı onun vetosuna rağmen yasalaştırdı. Başkansa ihanet eden Savaş Bakanı Stanton'ı görevden alarak bu yasayı mahkemelerde sınamaya kalkıştı. Bunun üzerine radikaller, 1860 Şubatı'nda yasaya göre, "suç ve uygunsuz hareketleri"ni ileri sürerek onu suçladılar. Başkan, Senato'da yargılandı. Onun, Beyaz Saray'dan atılması için ancak bir oy eksik kalmıştı. Bu arada 1866 Kongre seçimlerini kazanarak radikaller, kalkınma işini kendi ellerine almışlar ve Güney'i basiretsiz olduğu kadar küçültücü bir kalkınma programına tâbi tutmuşlardır.

Pennsylvania'dan intikamcı Thaddens Stevens, Massachusetts'ten bağnaz Charles Sumner ve diğer radikal liderler tarafından uygulanan bu kalkınma programının üç ana hattı vardı: Birincisi, Güney, askerî kontrol altına alınmış, emirlerinde önemli miktarda asker bulunan beş general yönetiminde beş bölgeye ayrılmıştı. İkinci olarak, Güneyli beyazlar yalnız, zencilere her işte eşit haklar sağlanmak için inceden inceye hazırlanmış *On Dördüncü Anayasa Değişikliği*'ni değil, hemen hemen hiçbiri okuma yazma bilmeyen bu cahil zencilere oy hakkı veren *On Beşinci Anayasa Değişikliği*'ni de kabule zorlandılar. Ataları belki de Afrikalı vahşiler olan, bir satır kitap yazısı okuyamayan ve hayatlarını tamamen pamuk tarlalarında geçirmiş bulunan yeni kölelere devlet memurlarını seçme ve yasa yapmada tam oy hakkı verildi. Nihâyet bu zenci oy sahipleri, fakir beyazlar ve Kuzey'den gelen *carpetbagger* denilen servet avcıla-

rından sistemli bir şekilde faydalanarak Güney'de yeni hükümetler kurdular.

Bu zenci ve *carpetbagger* hükümetleri, İngilizce konuşan ülkelerin herhangi birinde şimdiye kadar görülen belki de en kötü hükümet biçimini temsil ediyorlardı. Siyahîler, bir süre birçok devletin Yasama Meclisleri'ni kontrolleri altında tuttular, Kongre için milletvekili ve senatör seçtiler ve küçük memuriyetleri işgal ettiler. Bu kalkınma hükümetlerinin yol ve köprü inşasında bazı faydalı işlere kalkıştıkları, okullar ve hayır işleri konusunda faydalı yasalar çıkardıkları da doğrudur. Fakat çoğunlukla yeteneksiz, israfçı ve rüşvet yiyen kimselerdi. Kasa dolusu paraları düşüncesizce saçtılar ve yoksullaşmış beyazların kaldıramayacağı oranda vergiler koydular. Güney, bir süre tam bir huzursuzluk içine düştü.

Fakat bu uzun sürmedi. Yavaş yavaş bölgedeki onurlu beyazlar, kendi kendilerini yönetme hakkını elde ettiler. Bunu kısmen şiddete ve teröre başvurarak yaptılar. Birçok *carpetbagger*'ı Kuzey'e dönmeye zorlayan ve zencileri oy yerlerinden korkutup kaçıran gizli *Ku Klux Klan* örgütünü kurdular. Fakat büyük ölçüde amaçlarına, eski siyasi sistemi barışsever bir şekilde kullanarak vardılar. Birçok zenci, Kuzeyli kurnaz politikacıların âleti olmaktan bıktı ve sessizce oy verme hakkından vazgeçtiler. Hattâ bazıları eski beyaz liderlerinin peşinden gitmeye başladılar. Birbiri ardından eyaletler, tekrar Demokrat Parti'nin eline geçti ve nihâyet 1876'da, ancak üç eyalet, Louisiana, Florida ve Güney Carolina Cumhuriyetçilerin elinde kaldı. Bunlarda da zenciler ve *carpetbagger*'lar, ancak Federal garnizonlar sayesinde iktidarda tutunabildiler. Amerikan tarihinde en çekişmeli ve en düzensiz seçimlerden biri olan 1876 seçimi, askerler çekilmedikçe Güney'in barışa kavuşmasının imkânsızlığını gösterdi. Onun için ertesi yıl Başkan Rutherford B. Hayes onları Güney'den çıkardı. Bu hareketleriyle Cumhuriyetçi liderler, kendi "radikal" kalkınma politikalarının başarısızlığını

kabul etmiş oluyorlardı. Bu tedbir, başlıca iki nedenden dolayı kabul edilmişti. Partinin idealist kanadı zencileri korumak istiyordu, maddiyatçı kanadı ise Güney'i oy, memuriyet ve iktidar için elde tutmayı umuyordu. Fakat bunun sonucu, zencilerin gelişimini geciktirmek ve onları zayıflatmak ve bütün Güney'i Demokrat Parti'ye bağlamak olmuştur. 1850-1877 yılları arasında İç Savaş ve kargaşalık dönemi baştan aşağı bir trajedi gibi görünür. Lincoln'ün uzun zaman umduğu gibi köleliğin kaldırılması, köle sahiplerine uygun bir tazminat ödenerek ve zorla yapılsaydı, ülke çok daha iyi bir halde olabilirdi. Bu, zenciler için toplum içindeki yeni yerlerine göre bir eğitim ve öğretim almaları için gereken zamanı sağlamış olurdu ve halkı otuz bir milyonluk bir nüfustan hayatını vermiş olan altı yüz bin genç dinç adamın hayatını kurtarması ve milyonlarca çocuğun hayata kavuşturulması demek olurdu. Yine bu takdirde Güney, o güne kadar kendisini kötürüm bırakan inanılmaz tahribattan kaçınmış olurdu. Güney'i de, Kuzey'i de, savaştan sonra "yaldızlı devirde" o kadar açık bir şekilde kendisini gösteren para peşinde koşma ve bayağılığın kabalaştırıcı etkilerinden korumuş olurdu.

Bununla birlikte, yukarıda zikredilen maddelere rağmen savaşın kazanç tarafına kaydedilecek şeyler de yok değildir. İç Savaş fırtınası halkı birleştirmiş ve yavaş bir gelişmenin hiçbir zaman sağlayamayacağı bir bütün haline getirmişti. Güney, sosyal ve ekonomik bakımdan şimdi Kuzey'e daha sıkı bir şekilde yakındı. Savaş, ulusal karakterin derinleşmesi ve olgunlaşmasında büyük bir rol oynamış, edebiyat ve eğitim birçok bakımdan daha olgun bir hale gelmiş ve nihâyet ülkede, gönülleri heyecanlandıran ve hayâlleri yükselten birtakım güçlü ve dramatik hatıralar bırakmıştır. Fort Sumner'ın ateşe tutulması, Merrimac ile Monitor arasındaki savaş, Stonewall Jackson'ın arkasında mağlup Birlik orduları bırakarak Shenandoah vadisinde önüne geçilemez ilerleyişi, Vicksburg altında hücum bot-

larının bir kurşun ve şarapnel yağmuru altında Mississippi'ye inmeleri, Cemetery Ridge'de Pickett'ın kurşunî üniformalı askeriyle Hancock'ın kuvvetleri arasındaki ölüm boğuşması, Grant'ın emriyle bile durdurulamayan bir saldırıyla askerin Chattanooga yukarısındaki tepeleri ele geçirmesi Balklava saldırısını geride bırakan bir başarı olmuştur. Franklin'de Birlik hatlarına hücuma geçtikleri zaman, iki saat içinde altı bin ölü ve yaralı bırakan Hood'un perişan askerinin ümitsiz kahramanlığı, dalgalar içinde kayboluncaya kadar *Kearsarge* adlı savaş gemisinin *Alabama* etrafında dolaşarak onu topa tutması, Appomattox'ta Lee'nin değerli süslerle bezenmiş kılıcı ve Grant'ın âdi bir erle buluşup el sıkışması, Lincoln'ün yangınla kararmış Richmond sokaklarında yürüyüşü, öldürülen Başkan'ın naaşına yapılan bin millik cenaze töreni, savaşın son sahnesi olarak Pennsylvania Avenue'de Doğu ve Batı ordularının geçişindeki büyüklük, gelecek asırlar boyunca bir destan gibi heyecanla hatırlanacak ve tekrar tekrar anlatılacaktır.

XII. Bölüm

MODERN AMERİKA'NIN DOĞUŞU

Savaşın Etkisi

Güney'de olduğu gibi Kuzey'de de İç Savaş, Amerikan toplumu ve ekonomisinde bir devrim yaratmıştır. Gerçi modern Amerika'nın kökleri savaştan önceki uzun yıllara uzansa da gerçek doğuşunu bizzat savaşla başlatabiliriz. Bu savaş, endüstrinin gelişmesine bir hayli yardım etti, doğal kaynakların işletilmesini, geniş ölçüde üretimde gelişimi, yatırım bankacılığının yükselişini, yabancı ülkelerle ticaretin genişlemesini çabuklaştırdı ve "endüstri kaptanları" ve "sermaye sahipleri"nden oluşan yeni bir kuşağı ön plana çıkardı. Demiryolu ve telgraf şebekesi yapımını büyük oranda hızlandırdı ve demiryolu çağını açtı. İcatları ve insan emeğinden tasarrufu sağlayan makinelerin yapılmasını teşvik etti ve bunların endüstriye olduğu gibi, ziraata da geniş ölçüde uygulanmasına şahit oldu. Geniş bölgeleri tarım ve hayvan yetiştiriciliği için açtı, toprak ürünleri için yeni pazarlar geliştirdi ve bir yandan tarım devrimini meydana getirirken öte yandan çiftçi sorununu ortaya çıkardı. Şehirlerin

gelişmesine elverişli şartları oluşturduğu gibi kısa zamanda Yeni Dünya'ya doluşan yüzbinlerce göçmene iş sağladı. Güney'in yenilgisiyse, plantasyon sahibi sınıfı büyük ölçüde yok etti, zencileri serbest bıraktı, ziraî ekonomiyi temelinden değiştirdi. Ortaya yeni bir sınıf çıkardı ve sonraki kuşakla meydana gelecek olan Yeni Güney'in temellerini attı. Kuzey'de yatırım ve spekülasyon için yeni alanlar açtı, pek çok savaş milyoneri doğurdu, doğal kaynaklar, endüstri ve maliye üzerinde kontrolün büyük şehir merkezlerinde toplanmasını hızlandırdı, Güney ve Batı'nın Kuzeydoğu'ya bağlılığına ve eskisi yerine yeni bir sınıf dağılımının oluşumuna yardım etti.

Appomattox'tan sonra, bugünkü Amerikan toplumunun ve ekonomisinin gerçek yapısı ortaya çıktı. Saha, miktar, servet, kudret, girift ve karışık bir sosyal yapı ve ekonomik olgunluk, büyüme ve gelişme dikkat çekiciydi. Cumhuriyet'in siyasi dağılımı son şekliyle çizilmiş, on iki yeni eyalet Birliğe kabul edilmiş ve bir Amerikan imparatorluğu kurulmuş, kırk yıl içinde nüfus otuz bir milyondan yetmiş altı milyona çıkmıştı. Bu çağda gittikçe artan bir oranda Güney ve Güneydoğu Avrupa'dan, on beş milyon göçmen vadedilmiş toprağa akın etti ve New York, Chicago, Pittsburgh, Cleveland ve Detroit gibi büyük şehirler bir iki kat genişledi. Kızılderililer, yaylalardaki dağlardan ve vadilerdeki eski uğraklarından birbiri ardınca yurtsuz bırakıldı ve *reservation* denilen belirli bölgeler içinde yaşamaya mecbur edildiler. Maden ve sürü krallıkları yükseldi ve düştü, Batı'daki topraklar üzerinde halk yerleşti ve çiftlikler kurdu. Yüzyılın sonlarına doğru sınır (frontier) tamamıyla ortadan kalktı. Yeni muazzam demir cevheri, bakır ve petrol kaynakları birçok büyük endüstri meydana getirdi, küçük işletmeler, büyük işletmeler haline geldi, korporasyon sistemi yeni ekonominin başarılı bir âleti, tröst ve holding onun karakteristik kuruluş şekli oldu. Morgan'larınki gibi büyük bankacılık sistemleri, ulusal ekonomide yavaş yavaş hâkim duruma geldiler. Demiryolu şebekesi

hemen hemen tamamlanmış, uzunluğu otuz bin milden iki yüz bin mile çıkmış ve Amerika dünya yüzeyinde en geniş demiryolu şebekesine sahip ülke haline gelmişti. Savaştan önce, sayıca az ve zayıf olan işçi örgütlerinin üyeleri ekonomik düzende yerlerini sağlamlaştırdılar, o zamana kadar küçük ve dağınık olan endüstri anlaşmazlıkları, örgütlü ve tehditkâr bir hal aldı. Küçük Amerikan Cumhuriyeti Karayip Adaları ve Pasifik Okyanusu'na yayılarak bir dünya devleti haline gelirken, yatırım yapmaya istekli olan Amerikan bankacıları, ekonomik sömürü alanında yeni yöntemler geliştirdiler. Amerikan tarihinde hiçbir kuşak, Lincoln'ün ve Lee'nin çiftçi cumhuriyetini McKinley ve Roosevelt'in şehir endüstri imparatorluğuna çeviren değişiklik kadar hızlı veya devrimci bir çapta olmamıştır. Karışık ve şaşırtıcı birçok yeni sorun, bunların nedenlerini anlayamayacak kadar tecrübesiz ve bunlar üzerinde dikkatle düşüncesini toplayamayacak kadar işi çok olan bir Amerikan halkını karşısında buldu. Bu sorunların en kaçınılmaz olanları, servetin dağılışı, geniş ve güçlü sermaye birikiminin kontrolü, demokratik olmayan bir ekonominin etkisi altında bulunan siyasi demokrasinin devam etmesi, büyük ölçüde işsizlik ve işçi sorunları, şehirlerin kalabalıklaşması ve yabancı ülkelerde doğmuş göçmenlerin temsili, çiftçi gelirinin düşmesi ve toprak kiracılığının artması, düşüncesizce istismar sonucu olarak hızla tükenen doğal kaynakların korunması, denizaşırı yerlerin yönetimi ve dünya politikası sorumlulukları, küçük bir çiftçi cumhuriyetin ihtiyaçları için meydana getirilmiş siyasi kurumların büyük bir endüstri toplumunun gereksinimlerine uydurulması gibi sorunlardı.

Güney'in Değişmesi

Savaş ve yenilgi Güney üzerinde âni bir deprem etkisi yarattı. Marshville ve Appomatox'tan sonra, yorgun argın evlerine dönen Güneyli eski askerlerin gözleri önünde Amerikan tarihinde

benzeri olmayan bir tahrip levhası geçmekteydi. Virginia ve Tennessee'nin büyük kısmı savaşan ordular tarafından harap edilmişti. Sherman, Georgia ve Güney Carolina ortasından altmış millik bir cephe üzerinde bir araziyi baştan başa zarara uğratmıştı. Kuzey Alabama, Mississippi ve Arkansas'ta geniş bölgeler yıkıntı halindeydi. Richmond, Charleston, Columbia ve Atlanta gibi seçkin şehirler, yangınla harap olmuş veya bombardımanla yerle bir edilmişti. Köprüler yıkılmış, yollar bakımsızlaşmış, yüzlerce mil demiryolu parçalanmış, vagon ve lokomotifler tahrip edilmiş, rıhtım ve doklar çürümeye terk edilmişti. Normal ekonomik hayat âdeta felç olmuş bir haldeydi. Konfederasyon parası, değerini tamamıyla kaybetmişti, tek madenî para, önceden biriktirilmiş ve saklanmış olanla, Birlik ordusunun istila edilmiş Güney ülkelerine getirdiklerinden ibaretti. Bankalar kapılarını kapamışlar, sigorta şirketleri iflas etmiş, sanayi ve iş hayatı malvolmuş ve depolarda saklanmış olan pamuğun büyük bir kısmı yakılmış veya askerî makamlar tarafından el konulmuştu.

Sivil yönetim hemen hemen tamamıyla ortadan kalkmıştı, vergi toplayacak, okulları idare edecek, yollara bakacak veya ülkeyi yağmalayan çapulculara ve çetelere karşı yasaları uygulayacak hiçbir etkili otorite kalmamıştı. Kiliseler yakılmış, topluluk dağılmış, kolejlere ait vakıflar kaybolmuş, kütüphane ve laboratuvarlar tahrip edilmişti. Alabama Üniversitesi'nin kütüphanecisi yangından yalnız bir kitabı, Kur'an'ı kurtarmayı başarmıştı. Okulların çoğu kapanmış ve eğitim-öğretim hayatı durmuştu. Hattâ tarım bile umutsuz bir durumdaydı. Binlerce çiftlik terk edilmiş, çitler yıkılmış, hendekleri yabani otlar sarmış, barajlar ve su setleri yıkılmış, at ve koyun-keçi sürüleri ya ölmüş ya da çalınmış, sabanlar tarlalarda paslanmaya terk edilmiş, çalışma sistemi tamamıyla bozulmuştu. Carolina'da pirinç yetiştiriciliği bir daha ayağa kalkamayacak şekilde zarara uğramış, tarlaları tuzlu su kaplamıştı. Louisiana şeker sanayii yok

olmuştu. 1870'te Virginia'nın tütün ekili sahası 1860'a oranla iki milyon dönüm daha azdı. Ancak 1879'da Güney, tekrar 1861'deki kadar pamuk yetiştirebildi. 1865 kışında, Güney'in büyük alanlarında tamamıyla açlık hüküm sürecekti ve hem zencilerin, hem beyazların yardımına Federal ordu ve yeni kurulan Azâtlı Bürosu (Freedmeris Bureau) yetişti. Güneyli şair Sidney Lanier'in yazdığı gibi, "Bütün hayat ne de olsa tam ölüm halinde sayılmazdı."

Kalkınma hemen hemen savaş zamanındaki gibi ağır yeni sıkıntılar ve yükler getirdi. Konfederasyon'un borcu silinmişti ve böylece yurtsever Güneylilerin kendi davaları için yaptıkları yatırım da silinip gitmişti, fakat Güney'in bütün ülkeye ait borçtan payına düşeni üzerine alması ve aynı zamanda federal hükümetin câri masraflarına katılması beklenmekteydi. Bunlara ek olarak, pamuk üzerine ağır bir tüketim vergisi kondu. Bu belki ne haksız ne de fazlasıyla bir külfetti, fakat devlet ve bölge hükümetlerinin borçları ve aldıkları vergiler hakkında aynı şey söylenemez. Kongre'deki radikaller tarafından Güney üzerine yamanan yağmacı rejimi, meclis üyeleri için parfüm, viski ve altın kaplama kaplar gibi boş yere harcanmış milyonlarca dolar, doğrudan çalınmış ve nihâyet başka milyonlar da bazen yüzde on gelir getiren şüpheli demiryolu vb. başıboş girişimlere kaygısızca harcanmıştı. Bazı bölgelerde servet yarıdan fazla bir düşüş göstermişti, buna karşılık vergiler ve borçlar önüne geçilmez şekilde yükselmekteydi. Yağmacı ve radikal yönetimler, eyalet borçlarını Güney Carolina'da beş milyondan yirmi dokuz milyona, Arkansas'ınkini üç milyondan on beş milyona, Louisiana'nınkini on bir milyondan yaklaşık elli milyona çıkardı. Vergiler baş döndürücü bir hızla yükselmeye başladı (Vergi Louisiana'da sekiz, Mississippi'de on dört katına çıkmıştı), öyle ki, nihâyet yüzlerce çiftçi tam bir umutsuzluk içinde çiftliklerini vergi tahsildarlarına bırakıp çekilmekten başka çare göremediler.

Bununla birlikte, yenilmiş Güney, maddi kalkınma ödevine, tarım ve ekonomiyi eski durumuna getirme ve uygar bir topluluğa yaraşır kurumların canlanması işine şaşırtıcı bir enerjiyle girişmekten geri durmadı. Georgia'yı çıkaran Henry Grady, sonraları bu dönem hakkında şöyle yazıyordu: "Bu zamana kadar yıkım asla bu derece ezici olmadığından, kalkınma da hiçbir zaman bu kadar çabuk olmamıştır." Richmond, Charleston ve Columbia şehirleri, harabeler üzerinde yeniden yükseldi ve savaşın son bulmasından altı ay sonra Atlanta'yı gezen birisinin söylediğine göre, burada yeni bir şehir olağanüstü bir hızla âdeta yerden fışkırıyordu. Demiryolları, yeniden döşeniyor, Güneydoğu'ya doğru yeni karayolları ilerletiliyor, köprüler yeniden yapılıyor, barajlar ve setler tamir ediliyordu. Norfolk, Charleston ve Mobile limanlarına yeniden gemiler uğramaktaydılar. Taşra tacirleri, küçük ticaret erbabı ve zamanı gelince bankalar ve sigorta şirketleri tekrar faaliyete başladılar.

Bir yolu bulunup, eski fabrikalar yeniden açıldı ve çoğu zaman aşırı faiz oranlarıyla da olsa yeni sanayi girişimleri için sermaye getirilebildi. Geniş ak ve sarı çam işletme teşebbüsleri, gelişen bir kereste sanayii için zemin hazırladı. Durham ve Kuzey Carolina'dan geçen ve Washington Duke tarafından üretilen sigaralardan kullanan Birlik askerleri ülkelerine döndükten sonra mektupla bu tütünden daha çok istediler ve böylece Kuzey Carolina'daki büyük tütün sanayiinin temeli kuruldu. 1888'lerde Durham, dünyanın en büyük tütün fabrikasına sahip bulunuyordu ve her yıl dışarıya on milyon libre tütün ihraç etmekteydi. Yerel ihtiyacı karşılamak için her tarafta un fabrikaları ortaya çıktı, pamuk yetiştiriciliği için o derece önemli olan gübre sanayii yeniden kuruldu. Tennessee'de ve Kuzey Alabama'da zengin kömür ve demir cevherleri bulundu. 1870'te bir pamuk tarlası olan Birmingham, yirmi yılda altı demiryolu hattının işlediği elli bin nüfuslu bir şehir ve hızla gelişen demir sanayii merkezi haline geldi. 1890 yılına doğru Güney, bütün

Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkardığı ham demirin beşte birini üretiyordu. Chattanooga, Durham, Winston-Salem ve Danville gibi başka şehirlerse endüstri şehirleri haline geldiler.

William Gregg'in 1846'da Güney Carolina'da, Graniteville' de pamuklu fabrikasını açmasından beri Güney'in sahil kısımlarında bir dokuma sanayii gelişmekteydi. Fakat başka sanayi kollarının çoğunda olduğu gibi, savaş bu sanayii de tamamıyla perişan etmişti. 1870'ten sonraki on yıl içinde, dokuma sanayii hem ucuz işçi, hem su kuvvetine yakınlık ve hammaddeyi kolay elde etme imkânlarından tam anlamıyla yararlanarak yeniden ilerlemeye başladı. İki Carolina ile Georgia'nın yukarı kısımları boyunca neredeyse tamamen yerel sermayeyle kurulan bir sürü küçük fabrika ortaya çıktı. 1890'a doğru Güney Carolina'da yarım milyon işçi faaliyetteydi ve bütün Güney'se, hemen hemen bunun dört katına sahip olmakla övünüyordu. New England sanayicileri daha o zaman Güney'in rekabetinden kaygılanıyordu. Yine 1890 yılına doğru Güney, yılların geçmesiyle ciddiyeti artacak bir işçi sorununun ilk belirtileriyle karşı karşıya gelmiş bulunuyordu.

Güney dokuma sanayii, yerel karakterini korudu ve daha çok zorunluluk sonucu olarak garip bir feodal özellik kazandı. Ücretlerin yüksek olması ve işin daimi görünmesi etkisi altında aileler, çiğnenmiş ve bozulmuş çiftliklerden yakındaki fabrika köylerine hep birlikte göç etmeye başladılar ve tarım hayatında gelişmiş çalışma âdetleriyle davranışları da beraberinde getirdiler. Çalışma saatlerinin uzunluğunu doğal karşıladılar ve keza erkeklerle beraber çoluk çocuk, bütün ailenin çalışmasını da doğal buluyorlardı. Bir şehrin kenarında kendi başına ortaya çıkan bu fabrika köyleri, fabrikaları kurmuş olan işletmeciler, tasarruf ve kontrolleri altında tutuyorlardı. İşçiler, topluluk evlerinde yaşıyor, topluluk kilise ve okullarına gidiyor, yiyecek ve giyeceklerini topluluk mağazalarından satın alıyor, topluluk doktorlarının yardımıyla dünyaya geliyor ve topluluk rahipleri

tarafından topluluğa ait mezarlıklara gömülüyorlardı. Bu yeni tip bir feodalizmdi ve ilk yıllarda oldukça iyi işlemişse de gelecek için kargaşalıklara gebeydi.

Demir, kereste, tütün ve dokuma sanayilerinin gelişmesine rağmen Güney, yine de esas itibariyle köylü ve çiftçi kaldı. 1900'dan önce New Orleans hariç, nüfusu yüz bini bulan tek bir şehir gösterilemezdi. Onun sanayisi bile ziraatla yakından ilgiliydi: Tütün ve dokuma üretimi hacimce büyüktü, fakat imal yoluyla hammadde üzerine eklenmiş değer nispeten ufaktı. Güneylilerin büyük çoğunluğu, çiftliklerinde kalarak hammadde ürünlerini yetiştirmeye devam ettiler. Fakat savaş sırasında tarım da bozulmuştu. Bu durumun ağırlığını köleleğin ve ona dayanan iş sisteminin ortadan kaldırılması fazlasıyla artırmıştı. Bu yüzden, tarım da bir alışma döneminden geçmek zorunda kaldı.

Büyük plantasyon sahipleri savaş ve sözde kalkınma yüzünden son derece yoksullaşmışlardı. Kölelere yatırılmış sermayeleri uçup gitmiş, işçi kuvveti dağılmış, vergi ve genel masrafları artan bu sınıfın çoğunluğu plantasyonlarını parçalamak zorunda kaldı veya vergi ve borçları ödemek için parçalanmalarına izin verdiler. Bunun sonucunda toprak tasarrufunda tarihin en geniş çaplı devrimi meydana geldi. İyi toprakların dönümü üç-dört dolar ettiğinden, binlerce küçük çiftçi, ellerindeki arazilerini genişlettiler, on binlerce fakir beyaz, azât edilmiş zenci ve topraksız sanat erbabı ve esnaf, toprak ihtiyaçlarını tatmin etmek ve toprak sahibi olmak imkânını elde ettiler. 1860'da Güney Carolina'da 33.000 çiftlik vardı, yirmi yıl sonra bu sayı 94.000'e fırladı. 1860'da Mississippi'de genişliği on dönüm altında 600'den az çiftlik vardı, on yıl içinde bu rakam 11.000'in üstüne çıktı. Bütün Güney'de bin ve binden yukarı dönümlük plantasyonların miktarı yarıdan aşağı düştü ve yirmi yıl içerisinde çiftliklerin ortalama genişliği 335 dönümden 153'e indi. Aynı zaman içinde Arkansas'ta ve Texas'ta yeni zengin toprak-

lar tarıma açıldı ve kısa zaman sonra Oklahoma'da beyazların yerleşimi serbest bırakıldı. Bir ara, tahtından düşer gibi olan pamuk saltanatı, hâkimiyetini tekrar kurdu ve hattâ genişletti.

Kölelik ortadan kalktığına göre, onun yerini tutacak yeni bir iş sistemi meydana getirmek zorunluydu. Plantasyon sahipleri, gündelik ödeyecek, zencilerse çiftlik kiralayacak paraya sahip değillerdi. Üçüncü metodun ortaya çıkması zorunluydu. Sayısız hal tercümesi kitapları ve hatıra bunun nasıl ortaya çıktığını anlatmaktadır. Savaş son bulunca, plantasyon sahipleri, eski kölelerini yanlarına çağırdılar, artık serbest olduklarını kendilerine bildirdiler ve onlardan eski yerlerinde kalıp çalışmalarını istediler. Ücret söz konusu değildi, onun yerine ürün kaldırıldıktan sonra, plantasyon sahibi bunu işçileriyle aralarında bölecekti. İşte bu, ortakçılık (sharecrop) sisteminin kökeni olmuştur. Bu yöntem zamanla örgütlendirilmiş ve düzene konulmuştur. Çiftçiler, ortakçılarına bir kulübe, toprak, aletler, gübre ve katır temin edip, ürün kaldırılıncaya kadar bunları garanti ederlerdi. Ortakçı, kendi iş gücünü verir ve buna karşılık ürünün üçte birini alırdı. Bu sistem iyi işler görünüyordu ve duruma o kadar uygundu ki, kısa zaman sonra zenciler gibi beyaz ortakçılara da yayıldı.

Çözümü imkânsız görünen bir durum karşısında bir çıkar yol olarak meydana gelen bu ortakçı yöntemi, büyük kötülükler doğurmakta gecikmedi. Tamamen tek tip sanayi bitkilerine bağımlı olan küçük çiftçiler, çoğunlukla borçlu durumuna düştüler ve kendilerini destekleyen plantasyon sahiplerinin veya tüccarların bir tür malı haline geldiler. Aldıkları eşya vb. için rehin olarak verecekleri bir malları olmadığından, tarladaki ürünlerini rehin bırakıyorlardı ve böylece insanda umut ve cesareti kıran "ürünün haciz altına alınması" yöntemi ortaya çıktı. Bu yöntem, genellikle ortakçı çiftçileri ürününden herhangi bir şekilde gerçek bir kâr sağlamaktan mahrum ediyor, toprağını üstünkörü ve fennî yöntemlere aykırı işlemeye sevk ediyor,

buna karşılık plantasyon sahiplerinin veya borç veren tüccarların çıkarını sağlayarak ortakçıları kızdırıyordu. Pamuk ekimi, güvenilir bir yatırım olarak göründüğünden, borç para verenler başka hiçbir şey ekilmemesi, yalnız pamuk ekilmesi konusunda ısrar ediyor, farklılaşmayı önlüyor ve Güney'in en aşağı bölümlerini yıkıcı nitelikte tek ürün ekonomisine bağımlı ve mahkûm hale getiriyorlardı. Bir kuşak içinde toprağın geniş bir şekilde dağılması ve küçük arazi sahibi çiftçilerden oluşmuş güçlü bir sınıfın yükselmesi ihtimali ortadan kayboluyordu. Güney'in bazı bölgelerinde, çiftçilerin yüzde yetmiş, sekseni ortakçıydı ve hemen hemen her çiftlikte ihtiyatî haciz altına girmiş bir ortakçı vardı. 1900'deki Güney, 1860'takine göre daha az kendi kendine yeterli durumdaydı ve birçok bölgedeyse toprağın verimliliği geçen yıllara göre düşmüştü. Ancak Rockefeller Kuruluşu ve Smith-Lever yasasıyla ziraî eğitim ve ileri bir sağlık bakımı girdikten sonradır ki, tarım ağırlıklı Güney, gerçek anlamda ilerlemeye başladı.

Zenciler de hukuken özgürlükleri olduğu halde, gerçekte tam özgürlüklerinin sınırlandırıldığını gördüler. Onların özgürlüğüne karar veren Kongre, kendilerine ekonomik güvence sağlamak için hiçbir şey yapmadı, daha çok, siyasi eşitliklerini boşu boşuna güvence altına almak için çabaladı durdu. Bir-iki yıl zenciler, savaşın altüst ettiği bir ülkeye sığınmış göçmenler gibi kaldılar. Binlercesi yollara döküldü ve bir yerden bir yere amaçsız başıboş dolaştılar. Şunu söyleyebiliriz ki, ilk özgürlük yılı sırasında, kölelik altındaki yıllara göre daha çok aile parçalanıp dağılmıştır. Bunlardan binlercesi hastalık ve açlıktan ölüp gitmiş veya tecavüzlere uğramıştır. Nihâyet sorumluluk duygusu daha yüksek olan Güneylilerin çabaları ve federal makamların işbirliği sayesinde düzen yeniden kuruldu. Zenciler, kendilerine vaat edildiğini tatlı tatlı düşündükleri "kırk dönüm toprakla bir katırı" elde edemeyeceklerini anlayınca, o zamana ka-

dar bildikleri tek şeye, çiftçiliğe dönmekten başka yapacak bir şey kalmadığını gördüler.

Daha girişimci olanları Kuzey veya Güney'deki yeni gelişen endüstri şehirlerine doğru yol aldılar. Fakat büyük çoğunluğu ortakçı oldu ve böylece yaşamın kendileri için savaştan önceki dönemlerden farksız olduğunu gördüler. Yine beyazların çiftliğinde toprağı sürüyor ve pamuk topluyorlardı. Yine, o zamana kadar gördükleri aynı derme çatma kulübelerde oturuyorlar, aynı mısır yemeğini ve tuzlanmış domuz etini yiyorlar, aynı yırtık pırtık gömleği ve soluk mavi pantolonu giyiyorlardı. Oy vermeye veya çocuklarını beyazların okullarına göndermeye veya toplumsal bakımdan "kendi kabuklarından" çıkmaya kalkışmadılar.

Güney'de bu savaş sonrası kuşak içinde en cesaret verici gelişme, bağımsız küçük çiftçiler, esnaf, işadamları, tüccarlar, bankacılar, sanayiciler ve meslek sahibi güçlü bir orta sınıfın oluşumudur. Bunlar, şimdi kölelik kâbusundan uzaktılar, zamanla "kaybolmuş dava"nın psikolojik kâbusundan da kendilerini kurtardılar. Geçmişin mehtaplı ve bahçelerle dolu Güney'ini unutmak ve Gettysburg'u ve ıssız toprakları acı duygularla değil, daha çok gururla hatırlamak arzusundaydılar. Güney'in ekonomisini ulusal ekonomiyle bir bütün haline getirmek ve kendi perişan kurumlarını yeni baştan kurmak için şevkle işe sarıldılar. Üniversiteler yeniden açıldı, Robert E. Lee, Virginia'da kendi başına çabalayan küçük Washington Koleji'nin başkanlığını üzerine alarak bu yolda örnek oldu. Eyaletler, hiç olmazsa kâğıt üzerinde, ilkokullarda herkese ücretsiz eğitim sağlayarak eğitim sistemlerini demokratlaştırdılar. Kiliseler, yeniden kuruldu ve zencilerden oluşmuş dinî toplulukların büyümesiyle savaştan öncekine oranla üyelerinin daha kalabalık olmasıyla övünmeye başladılar. Sosyal yasalarla yoksul ailelerin ihtiyaçlarını karşılamada önemli ilerlemeler kaydedildi, işçilere ait yasalar çıkarmak için zayıf da olsa bazı olumlu gelişmeler

görülüyordu. Özetle Güney, ekonomik, kültürel ve siyasi bakımdan tekrar ulusal yapıda yerini aldı.

Kuzey'de Köklü Değişiklikler

Güney, güçbelâ kendi ekonomisini yeni baştan kurup yeni sınai ve zirai kurullara kendisini uydururken, Kuzey de enerjik bir şekilde gelişiyordu. Kuzey'de zaferin meyvelerini, diğer herhangi bir gruptan daha mükemmel bir şekilde endüstri ve para işleriyle uğraşanlar topladılar. Başlangıcından itibaren Cumhuriyetçi Parti, yüksek gümrük tarifesi, iç kalkınma hamleleri, demiryollarına arazi bağışı ve bedava toprak dağıtımı siyasetine başlamıştı. Fakat Fort Samter saldırısıyla savaş başlamadan önce bu programın esaslı hiçbir parçasını yasalaştırmayı başaramamıştı. Güney eyaletlerinin ayrılışından sonraysa Kongre salonlarında artık herhangi bir etkili muhalefet kalmamıştı ve savaş, bütün programın hızla yasalaştırılması için fırsat sağladı. 1861 tarihli Morill gümrük tarifesi, uzun zamandan beri görülen gümrük vergilerini düşürme anlayışını ters yöne çevirdi ve açıkça koruyucu gümrük sınırlamalarını koydu. Ondan sonraki yasalar, gümrük duvarını daha da yükseltti, böylece savaşın sonlarına doğru ortalama gümrük kotaları, yüzde 18'den yüzde 47'ye çıkarılmıştı. Kuzeyli fabrikatörler âdeta yıkılmaz denecek kadar sağlam bir konuma yükselmişlerdi. 1913'e kadar hiçbir hükümet, gümrük oranlarında etkili bir indirim yapamadı. Sınai girişimleri daha da teşvik için bir süre sonra Kongre, gelir vergisini kaldırdı ve kömür, demir ve korporasyonlar üzerinden savaş sırasında konan vergileri kaldırdı. Demiryollarıyla ilgili bir dizi yasayla Kongre, altmış milyon dolara varan borçlanmayla ve eyalet topraklarından yüz milyon dönümden fazlasını doğrudan doğruya bağışlamak yoluyla (bu bağışlara eyaletler ve yerel komiteler tarafından bol keseden yenileri de katılmış-

tır) kıtayı bir baştan öbür başa geçen demiryolları yapımı da desteklenmiş oldu.

Bu himayeye ulaşan, savaşın ve genişleyen bir nüfusun doymak bilmez ihtiyaçlarıyla kamçılanan iş hayatı ve endüstri, o zamana kadar görülmemiş bir biçimde gelişti. John Sherman, kardeşi General Sherman'a şöyle yazmaktaydı: "Gerçek şudur ki, Savaşın kaynaklarımıza bir zarar vermeden son bulması, ileri gelen sermayedarlarımızın düşüncelerine bu ülkede şimdiye kadar girişilmiş herhangi bir şeyle kıyaslanamayacak kadar bir yükseklik ve genişlik katmıştır. Şimdi onlar, milyonlardan eskiden binlerden bahsettikleri gibi bahsetmektedirler." Düşüncelerinde yükseklik olmasa bile herhalde genişlik vardı. Endüstri, silâhlı kuvvetlerin pek çok gereksinimine ve savaş ekonomisinin daha da geniş ihtiyaçlarına acilen yanıt verdi. Büyük bölümü Batı bölgesinde olmak üzere on yıl içinde yirmi bin mil demiryolu döşendi ve kıtayı aşan demiryolları, ovalar ve dağlar arasından baş döndürücü bir hızla ilerletildi. Telgraf hatları şehirden şehire çekildi ve kısa zamanda kıtayı bir baştan bir başa katetti. Atlantik'in iki kıyısı arasında kablo döşendi ve on beş yıl geçmeden yıldırım hızı niteliğinde, yeni bir haberleşme aracı telefon bunlara eklendi. Chicago'daki McCormick hasat makineleri fabrikaları, hasat makineleri için Orta-Batı ovalarından gelen yoğun talebi karşılayamıyordu. Ohio'da, Akron ve Canton'daki fabrikalar on binlerce biçme makinesi çıkarıyordu. 1875'lerde Orta sınır boyunca sıralanan fabrikalar yüksek düzlüklerdeki çiftliklere tarlaların etrafını çevirecek dikenli tel gönderiyordu. McKay çizme ve ayakkabı fabrikası, Chicago ve Cincinnati'deki büyük et vb. paketleme tesisleri, Twin Cities'teki un değirmenleri, Milwaukee ve St. Louis'deki bira fabrikaları, Ohio ve Pennsylvania'daki petrol rafinerileri ve başka yüzlerce fabrika her taraftan akıp gelen siparişleri karşılamak üzere geceli gündüzlü çalışmaktaydılar.

Savaş sonunda endüstri faaliyetlerinde hiçbir gevşeme görülmedi. Appomattox'tan sonraki beş yıl zarfında, hemen hemen endüstrinin her alanında rekor kırıldı. Daha çok kömür, demir cevheri, gümüş ve bakır üretildi, daha çok çelik imal edildi, daha çok demiryolu döşendi, daha büyük miktarda kereste kesildi, daha çok ev yapıldı, daha çok pamuklu dokundu, daha çok un öğütüldü ve daha büyük miktarda petrol arıtıldı. 1860'tan 1870'e kadarki on yıl içinde fabrikaların toplamı yüzde 80, mamul maddelerin değeri ise yüzde 100 arttı. Endüstri devrimi artık tamamlanmış sayılabilirdi. Sanayicilerin yanısıra, bankacılar ve yatırım için sermaye verenler de kâr etti. 1863 ve 1864 Ulusal Bankacılık Yasaları ile Kongre, Jacksoncı demokratların candan bağlandıkları bağımsız banka sistemini ortadan kaldırdılar, onun yerine özel bankacılara daha uygun gelen bir sistem koydular. Federal ulusal banknotlara alan açmak üzere eyaletlerin çıkardıkları banknotlar ortadan kaldırıldı. Savaş esnasında hükümet birkaç yüz milyon kâğıt para çıkarmıştı ve buna karşılık olarak yalnız hükümetin itibarını koymuştu. Bu para hızla değerini yitirdi. Kongre *greenbacks* adı takılan bu paraların daha fazla basılmasını durdurmak, önemli bir bölümünü piyasadan toplamak, kalanın değerini gerçek değeriyle eşitlemek amacıyla aldığı kararla ulusal paraya gerekli istikrarı getiren bir siyaset kabul etti, fakat bu durum borç altındaki gruplar, özellikle Batı bölgesindeki çiftçiler için birçok sıkıntılar doğuran deflasyonist bir sürece yol açtı.

Kâğıt para (*greenbacks*) ve eyalet tahvilleri üzerinde spekülasyon birçok hatırı sayılır servetin ortaya çıkmasını sağladı. Savaşın en karanlık döneminde bu kâğıt paralar dolar üzerinden kırk *cent* kadar düşmüş bulunuyordu, fakat hükümet bonolarının alımında hâlâ yüz *cent*'lik yasal değerini korumaktaydı. Kongre, bu bonoların hem aslını, hem faizini altınla ödemeyi taahhüt edince, paralarını buna yatırmayı göze alacak kadar açıkgöz (ve tam bir samimiyetle eklemeliyiz ki, bu derece yurt-

sever) olanların güzel bir kâr sağlayacakları belliydi. Altınla ödeme, sadece açık bir taahhüdün dürüstçe yerine getirilmesinden ibaretti. Fakat hükümetin mâlî politikası, sınıf farklarını daha da belirginleştirmek konusunda en büyük rolü oynadı. Zira sonuçta, askerlerin maaşı elli, altmış *cent* değerindeki kâğıt parayla ödendiği halde tahvil sahiplerine yüz *cent* değerindeki dolarla ödeme yapılıyordu. Çiftçiler, elli altmış *cent* değerindeki doları borç olarak alırken kendilerinden bunu yüz *cent* değerindeki dolarla ödemeleri istenecekti. Yani, bütün halktan ilk değerinin hemen hemen iki katına çıkmış olan bir ulusal borcun ödenmesi istenecekti.

Fakat en büyük servetler, savaş ve Batı bölgesinin yerleşime açılmasıyla yakından ilgili olan demiryolu, madencilik, kereste, et sanayii, demir ve çelik, petrol ve benzeri alanlarda yapılmış yatırımlar sayesinde gerçekleştirildi. Kısa zamanda Vanderbilt, Stanford, Villard gibi demiryolu inşaatçılarının, Armour ve Swift gibi et sanayicilerinin, Weyerhaeser gibi kereste kralların, Andrew Carnegie ve Abraham S. Hewitt gibi demir patronlarının, John D. Rockefeller gibi petrol prenslerinin adları halk arasında devlet adamlarının veya edebiyatçıların isimleri yerine geçerek her gün duyulan kelimeler haline geldi. Savaş, binlerce hak edilmiş ve yüzlerce kötü yoldan kazanılmış servet erbabı meydana çıkarmak suretiyle ulusal servetin gelişigüzel dağılışına neden oldu. Para, gerek federal hükümet, gerekse eyalet hükümetleri üzerinde artan bir nüfuz kazandı, sosyal hayatta itibar yollarını kolaylaştırdı, böylece Vanderbilt ve Gould aileleri eski Knickerbocker aileleri kadar itibar gördüler. Para, New York'ta Fifth Avenue'de, Chicago'da Michigan Avenue'de güzel malikâneler yükseltti, kolejler ve üniversitelerin yapımı için bir kaynak oldu, kilise ve misyonları destekledi, orkestraları ve sanat müzelerini koruması altına aldı. Servetin toplanması doğal olarak endüstri alanlarında oldu. Üç eyalet, New York, Pennsylvania ve Massachusetts 1864'te gelir vergi-

sinin yüzde altmışını sağlıyordu. Bununla birlikte gerek Doğu' da, gerekse Batı'da, hattâ Güney'in çoğu bölgesinde genel olarak hayat standardı yükseldi.

Savaş zamanında ve savaştan sonraki bu büyük iktisadî faaliyetten beklediklerinden az da olsa çiftçiler de bir şey kazandılar. Cumhuriyetçi Parti, "oyunu ver, çiftliği al" sloganıyla yeniden halkın desteğini sağladı, ardından yönetimi eline aldı. Onlar daha önce Demokrat Başkan'ın veto ettiği Toprak Yasası'nı yeniden yürürlüğe koydular. Bu yasaya göre, herhangi bir kimse beş yıl süreyle, işlemek şartıyla 160 dönüm *acre* eyalet toprağı edinebilirdi. Bu ileri düşünceli yasa birkaç bin çiftçinin, Batı'nın el değmemiş toprakları üzerine yerleşimini sağladı ve böylece ekonomik demokrasiyi ileriye taşıdı. Ayrıca, daha geniş topraklar, demiryolları şirketlerine veya başka korporasyonlara verilmiş veya şirketlere ve spekülatörlere satılmıştı. Bu toprakların çoğu da zamanı gelince çiftçilerin eline geçti, fakat onlar bunun karşılığını ödemek zorunda kaldılar. Aynı zamanda kabul edilen bir yasayla tarım ve sanayi kolejlerinin vakıf yoluyla kurulması ve devam etmesi için birkaç milyon dönümlük eyalet arazisi bağışlandı.

Fakat savaş zamanı ve sonrasında tarım alanında yayılma, hükümetin yardım ve teşviklerine bağımlı kalmadı. Ordunun, gelirlerde artan nüfusun ve Amerika dışında açlık çeken milyonlarca insanın ihtiyaçları hep birlikte buğday ve mısır yetiştiricileriyle süt üreticileri ve hayvan yetiştiricileri için güçlü bir teşvik unsuru oldu. Geniş ovalarda hızla yapılan demiryolları el değmemiş topraklara ulaşma imkânı sağladı. Diğer taraftan tam bu sıralarda pazara sürülen ürün makineleri, pulluklar, biçerdöverler, önceleri iki kişinin yaptığı işi şimdi bir adamın veya çocuğun yapmasına imkân verdi. Lincoln'ün başkanlığa seçildiği tarihten yirmi yıl sonra mısır, buğday, yulaf ve arpa üretimi iki katına çıktı. Keza davar, koyun ve domuz miktarı da iki katını aştı. New England ve Güney'de ziraat normalde bir

düşüş gösterdiğinden bu ilerlemenin çoğu Eski Kuzeybatı ve Mississippi ötesi Batı'da gerçekleşti. 1861-1870 yılları arasında Missouri'nin nüfusu, yüzde 50'den fazla arttı ve iki milyona yaklaşan nüfusuyla Birlik içinde beşinci eyalet haline geldi. 1867'de eyaletliği kabul edilen Nebraska, 1880'e doğru yarım milyon nüfusa sahipti. Sioux Kızılderililerinin savaş sırasında sorgusuz sualsiz gezip dolaştıkları Kuzey ve Güney Dakota on beş yıl sonra yarım milyondan fazla çiftçi nüfusuna sahip oldu. Yün üretimi Vermont'tan Ohio'ya geçti ve kısa zaman sonra da Batı'nın dağlık eyaletleri bu alanda birinciliği ele geçirdiler. Iowa, Kansas, Nebraska, Minnesota sayımlarda başta gelen buğday ve mısır yetiştiricileri arasında yer almaya başladılar. Ziraat alanı önüne geçilmez şekilde batıya doğru kaymaktaydı. Ayrıca Amerikan ekonomisinin ileride alacağı seyri göz önünde tutuyormuşçasına çiftçiler de işçiler gibi bu yollardaki iktisadî gelişmeden bütün diğer sınıflardan daha az faydalandılar ve iktisadî sıkıntının etkisini ilk duyan onlar oldu. Fazla yayılma, fazla üretime yol açtı, geniş çiftliklerin ve bunları işletmek için pahalı ziraat âletlerinin satın alınması, ancak yüksek fiyatlar sağlandığı takdirde taşınması mümkün, ağır bir borç yükü altına girmek demekti. Eskiden iskân edilmiş Doğu bölgesi çiftçileri, Batı bölgesinin yeni topraklarından gelen rekabeti şiddetle hissetti. Zengin topraklarıyla elverişli durumda olan Batı'nın çiftçileri pazarlardan uzaktı ve demiryollarına bağımlılardı. Geçmiş çağlarda olduğu gibi çiftçiler kızgın güneş altında saatlerce çalışıyorlar, topluluk hayatının konforlarından mahrum yaşıyorlar ve sonunda emeklerine karşılık ellerine az şey geçiyordu.

Bu esas gruplar arasında, savaştan herhangi bir maddi kazanç sağlayamayanlar yalnız işçiler oldu. Kömür madenlerinde ve çelik fırınları önünde günde on-on iki saat alın teri döken, dokuma tezgâhları ve ayakkabı makinelerini çalıştıran, gemiler yapan ve demiryolları döşeyen bu işçiler, Birliğin zaferine büyük ölçüde hizmet ettikleri gibi savaşta fiilen savaşan erlerin

büyük bir bölümü de onların arasından çıkmıştı. Savaşın ve hızla yükselen fiyatların etkisi altında 1857'deki iktisadî krizin parçaladığı işçi kuruluşları bu defa savaşın ve hızla yükselen fiyatların etkisi altında tekrar birleştirilip canlandırıldı. Ücretler arttığında kuşkusuz fiyatlar daha büyük bir artış kaydetmişti. Aşırı olmayan tahminlere göre, işçilerin çoğunluğu 1865'te 1860'ta olduğundan daha kötü durumdaydı. Bir milyondan fazla askerin sivil hayata dönüşü ve dışarıdan göçlerin birdenbire artması sonucunda, iş için rekabet şiddetli bir hal aldı ve yetkin sanat erbabı kendi sanatlarını sürdürmek için hızla örgütlenmeye başladılar. Bir ayakkabıcı loncası olan kısa ömürlü *Knights of St. Crispin*, bu örgütlerden biriydi. Bu örgütün erkenden ortadan kalkışı makine ve fabrika sistemine karşı mücadelenin boşluğunu kanıtladı. Her ikisi de 1860'larda kurulmuş olup çiftçi ya da reformcu gruplar olsun her türlü işçi topluluğunu birleştirmeye çalışan daha geniş iki örgüt, *National Labor Union* ile *Knights of Labor* daha dikkate değerdi.

Bununla beraber işçilerin çoğunluğu, bu örgütler dışında kaldı ve hızla değişen bir ekonomik yapının ve bir süre sonra da iktisadî panik ve krizin beklenmedik gelişmelerinden etkilendi. İşadamları lehinde yasa çıkarmak konusunda o derece çabalayan hükümet, işçiler için az şey yaptı. 1868'de eyalete ait işlerde sekiz saatlik çalışma gününün uygulandığı kesindir, fakat bu takdire değer örneğin arkasından gidenler fazla olmamıştır. Kaldı ki, bu lehte harekete karşı sözleşmeli işçi ithalini yasalaştıran 1864 yasasından söz edilebilir. Yasa kısa zaman sonra geri alındıysa da bu yöntem daha yirmi yıl aksamadan devam etti.

Siyaset

Savaştan sonraki yılların siyasetinde en dikkate değer şey, politikanın önemini kaybetmiş olmasıdır. Ondan sonraki hükümet-

ler de örneğin Pierce ve Buchanan yönetimleri, ruhsuz ve dirayetsizdir. Oysaki dirayetsizlik ve ahlâksızlık, yalnız Grant yönetimine özgü bir şey olarak gösterilmiştir. Bu ulusal kalkınma krizinde her zamankinden çok gereksinim duyulan devlet adamlığı, yerini sıradan politikaya bırakmış ve politika da partizanlık, imtiyaz ve rüşvet çukuruna düşmüştü.

Kalkınma politikasının temel ilkesi, Cumhuriyetçi Parti'nin iktidara yerleşmesiydi. Bu partinin nispeten yeni olduğunu ve neredeyse bütünüyle halkın belirli bir grubunu temsil ettiği hatırlanmalıdır. Cumhuriyetçi Parti, savaş boyunca işleri tamamıyla kendi istediği şekilde yoluna koydu ve iktidarda yerini sağlamlaştırdı. Fakat savaşın bitmesi ve önce bazı Güney eyaletlerinin, sonra 1871 yılına kadar hepsinin tekrar Birliğe katılımıyla Cumhuriyetçilerin, bütün hükümet kollarını daima kontrolleri altında tutma umudu zayıfladı. Zira bu dönem boyunca Demokrat Parti Kuzey'de bile güçlü bir seviyeye ulaştı ve üyeleri çoktu. Diğer taraftan savaş ve özellikle kalkınma tedbirleri, Güney'in toptan demokrat olmasına neden oldu. Kuzey ve Güney demokrat adayları ve siyasetleri konusunda anlaşmaya varabilselerdi, Cumhuriyetçileri iktidardan düşürmeleri ve hükümeti ele geçirmeleri olasılığı yüksekti.

Mücadele konusu, yalnız parti üstünlüğü meselesi değildi, aynı zamanda partinin taahhüt ettiği ve daha önce cesaretle uyguladığı belirli siyasi ilkelerin korunması meselesiydi. Söz konusu olan, yeni gümrük tarife duvarı, ulusal bankacılık sistemi, demiryollarına yardım programı ve belki de hepsinden önemlisi, para istikrarı siyasetiyle hükümet tahvillerinin altınla ödenmesi sorunuydu. Elbette bu ekonomik sorunlar, zencilerin durumu gibi sosyal ve Birliğe sadık kalanların ödüllendirilmesi, sadık olmayanların cezalandırılması gibi duygusal meselelerle ayrılmaz bir şekilde girift hale gelmişti. Şu halde cumhuriyetçilerin kabul etmek zorunda kaldıkları büyük strateji ve taktik açıktı. Daha önce o kadar başarı ve umutla uygulanmış olan

ekonomik tedbirleri koruma ve ilerletme işi, bunlar bir daha geri çevrilemeyecek derecede yerleşinceye kadar partinin iktidarda tutulmasını gerektirmekteydi. Konfederasyon liderlerinden büyük bir bölümünün, oy verme ve görev alma hakkından mahrum edilmesi ve en uzlaşmaz Güney eyaletlerinin temsilcilerinin Kongre'den çıkarılması konusunda deneme niteliğinde tedbirler de alınmıştı. Fakat açık olarak bu durum süresiz devam edemezdi. Çok daha umut verici ve daha sürekli bir organizasyonun temelini, uzun zamandan beri Güney'de yönetici sınıflara karşı gelmiş olan beyazlar arasındaki unsurlar oluşturabilirdi. Yoksul ve ayrıcalığı olmayan bu unsurların kendi seslerini duyurmak için bu fırsatı benimsemeleri ihtimali vardı. Fakat bunlar başarıyı güvence altına alacak kadar kalabalık değildiler. Sayıca üstünlük, ancak zencilere oy hakkı vermek ve onların doğru oy kullanmasını sağlamakla elde edilebilirdi. Bu nokta önce kalkınma yasaları, sonra da Anayasa'daki değişikliklerle sağlandı.

Program açıktı, fakat işleyişi başarısızlığa uğradı. Askerî kalkınma, Güney'deki muhalefetin daha sert bir hale gelmesine neden oldu. Artık zencileri siyasi bakımdan istismar etme girişimi daha da önemli bir rol oynuyordu. Böylece Cumhuriyetçi siyaset, o sırada Güneylilerin çoğunluğu için tahammül edilmez bir anlayış olan ırk eşitliği anlayışıyla bir tutuldu. Böylece bu kısa görüşlü ve tedbirsiz siyasi tutumlar, Cumhuriyetçi Parti'yi Güney'de güçlendireceği yerde zayıflattı. Federal askerî otorite çekilir çekilmez, Cumhuriyetçi kurumlar çöktü ve Güneyli demokratlar, zencileri oy hakkını kullanmaktan alıkoyma yollarını bulmakta gecikmediler. Ondan sonra da Güneyli demokratlar işlerini hep kendi bildikleri gibi yürüttüler. 1880'den 1928'e kadar önceden Konfederasyon'a dâhil olmuş eyaletlerden hiçbiri oyunu bir Cumhuriyetçi başkan adayına vermedi.

Cumhuriyetçi Parti'nin ekonomik programı, askerî kalkınma yönetimi veya zencilere oy hakkı tanıyan anayasal güven-

ceyle garanti altına alınamamışsa da Anayasa'ya yeni konulan başka bir maddeyle korunmuştur. Kalkınma idaresinin ilk aşamalarında radikaller, Başkan Johnson ile kavga ettikleri sırada Kongre'de bir karma komisyon, vatandaşlığı tanımlamak, sivil özgürlük haklarını korumak, Konfederasyon liderlerini oy hakkından mahrum etmek, Federal borçları güvence altına almak ve Konfederasyon'a ait borçları hükümsüz saymak amacını taşıyan çok taraflı bir Anayasa değişiklik yasasını kaleme almıştı. Bu ünlü on dördüncü düzenleme yasası olup birinci maddesi şu hükmü belirtmekteydi: "Hiçbir eyalet, Birleşik Devletler vatandaşlarının özel hak ve özgürlüklerini kısan herhangi bir yasa yapamaz ve yürürlüğe koyamaz; kimseyi usulü dairesinde yasal kovuşturma yapmadan yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarından mahrum edemez ve hiçbir eyalet, kendi sınırlarındaki yurttaşlar için yasaların eşit himayesini reddedemez."

Bu unutulmaz cümleler, zamanı gelince, Cumhuriyetçi Parti'nin aldığı siyasi önlemlerin yapamadığı şeyi yaptı; büyük sanayi ve ticaret korporasyonlarının mülkiyet haklarını ve kullandıkları yöntemleri Anayasa'nın güvencesi altına koydu. Zira mahkemeler, vakti gelince bu maddeleri bir eyaletin korporasyonları mallarından ve bu mallar üzerinden haklı kazançlarından mahrum edemeyecek şekilde yasa çıkarabileceği şeklinde yorumladılar. Kuşkusuz bu yorum şekli 1890 yıllarına kadar tam anlamıyla geliştirilmedi, ancak o zaman tehditkâr bir şekilde yayılan halkçılık hareketine karşı koymak ve ona set çekmek üzere başvuruldu.

Grant yönetimi, başlıca Güney'le, Demokratları Cumhuriyetçilere bağımlı tutacak kalkınma tedbirlerinin devam ettirilmesiyle ilgilendi. Bu hedefine ulaşmakta büyük ölçüde başarı da kazandı. Bu yönetimin arkasında destek olarak zaferin ve bizzat Grant'ın geniş nüfuzu bulunuyordu ve onun iktidarı elinde tutması, kölelik ve ayrılık hareketiyle ilgili herhangi bir partiye karşı beslenen sürekli güvensizlik sayesinde uzamış ve

hizmet ettiği büyük iş çevrelerinin gönülden yardımıyla güçlenmiştir. Fakat bu avantajlar zamanla değerini kaybetti. Grant, büyük bir askerdi, fakat değersiz bir yöneticiydi ve dış siyaset alanı hariç, yönetimi başarısızlıklarla doludur. Amerikan tarihini Washington'dan Grant'a kadar gözden geçiren Henry Adams, Grant'ın ilerlemeyi gülünç bir hale getirdiğini söylemiştir.

Grant'ın başkanlığa gelişinden kısa zaman sonra, yüksek mevkilerde yolsuzluk söylentileri yayılmaya başladı. Bunlar büsbütün asılsız değildi. Halkın övünç kaynağı *Union Pasific* demiryolu şirketinin sermayesini birtakım dalavereci girişimciler oluşturmuştu, her dilediklerini yaptırmak üzere Kongre üyelerini parayla satın almışlardı. Denizcilik Bakanlığı, işleri müteahitlere açıkça satmaktaydı. İçişleri Bakanlığı, toprak hırsızları için elverişli bir av meydanıydı. Kızılderililere bakan *Indian Bureau*, ticaret yerlerini en fazla para verene satıyor ve kendi himayesine verilenlerin refahıyla ilgilenmiyordu. Maliye Bakanlığı bekaya vergilerini, bundan yararlanmasını iyi bilen vergi tahsildarlarına bırakmaktaydı. New York ve New Orleans vergi dairelerinde rüşvet ve suistimal alıp yürümüştü. St. Louis' de bir "viski şebekesi" hükümetten milyonlarca dolarlık gelir vergisi kaçırdı. Washington'da da bir rüşvet çetesi, Güney'deki yağmacı rejimlerini aşırı harcamalar ve lükste gölgede bıraktı. Bir Cumhuriyetçi senatör şöyle yazmaktaydı: "Öyle görünüyor ki, Cumhuriyetçi Parti köpeklerin eline geçmektedir... Şuna inanıyorum ki, o şimdiye kadar var olmuş en rüşvetçi ve ahlâksız siyasi partidir."

Yönetimi zor durumda bırakan bu yolsuzlukların savaş sırasındaki kargaşalıklarla ve Appomattox'u izleyen enflasyon ve spekülasyon dönemiyle açık bir ilişkisi vardı. Grant için bu yönetim zamanla Kuzey halkının ona olan sevgisini değilse bile güvenini kaybettirdi. Grant, iktidara Jackson'dan beri hiçbir başkana nasip olmayan bir şöhret halesiyle, Cumhuriyetçi Parti de iktidara 1789'dan beri kalkınma işinde hiçbir partiye kolay

olmayan büyük bir şansla gelmişti. Fakat dört yıl içinde parti parçalandı ve kendini reform ve uzlaşma işine adayan bir Liberal Cumhuriyetçi kurum ortaya çıktı. Demokratlar, bu Liberal Cumhuriyetçilerle birleşseler bile Grant'ı yerinden oynatacak kadar kuvvetli değillerdi, fakat iki yıl sonra Demokratlar, Temsilciler Meclisi'ni ele geçirdi ve 1876'da adayları başkanlık için Cumhuriyetçi Parti'den çeyrek milyon fazla oy aldı. Cebini doldurma siyaseti hiçbir şekilde son bulmuş değildi, fakat yarım yüzyıl süresince bir daha halk, yürütme makamından ve Kongre'de olan yolsuzluk yüzünden utanç duymayacaktı.

XIII. Bölüm

BÜYÜK ENDÜSTRİ VE TİCARETİN YÜKSELİŞİ

Endüstri Egemenliğinin Temelleri

Jefferson, bağımsız küçük çiftçilerden oluşan büyük bir köylü cumhuriyeti, İngiltere'de gördüğü şekliyle, büyük şehirlerin güçlendirici etkilerinden, fabrikaların ve kömür madenlerinin bağımsızlığı kadar, Fransa ve İtalya'da ona dehşet veren serflikten farklı bir ülke hayâl ediyordu. "Mademki işleyecek toprağımız var, öyleyse vatandaşlarımızı iş tezgâhı önünde çalışır veya çark çevirir olarak görmeyi asla hayâl etmeyelim" diye yazıyordu. Kanımca Jefferson, bir ziraî demokrasi kurmuş ve Louisiana'yı satın alarak onun yayılması için bir saha temin etmişti. "İşte", diyordu, "binlerce ve binlerce kuşağa yetecek kadar toprak." Hamilton'ı yenmiş ve çağdaş İngiltere örneğine göre bir Birleşik Devletler yaratmak isteyen Hamilton'ın planlarını bozmuştu. Ona göre, ülke doğuya, Okyanus'a doğru değil, batıya dağlar arasından yayla ve ovalara dönmeliydi. Bu alan, tüccarların, bankacıların ve sanayicilerin yedek sermayesi değil, bir çiftçi cenneti olmalıydı. Jefferson'ın halefleri Beyaz

Saray'a girip taraftarları Kongre'yi ele geçirince, onun hayâli gerçekleşecek gibi görünüyordu. Devletin sınırları batıda Pasifik Okyanusu'na, güneyde Rio Grande'ye doğru ilerlerken, tarım alanları sınaî makineden çok daha hızla yayılıyordu. Hattâ 1860'ta bile Amerika hâlâ ezici bir çoğunlukla ziraatçi bir ülkeydi ve birçok gözlemci iç savaşa, yükselen sanayileşmeyle yayılan çiftçilik arasında bir çatışma değil, Güney'de hâkim pamukla Kuzey'de hâkim buğday arasında bir mücadele gözüyle baktılar.

Bununla birlikte, hiç değilse, ekonomik cephede Hamilton zaferi kazandı. Banka üzerinde onun fikri kabul edildi, onun merkantilizm tarzı benimsendi, onun *İmalat Raporu* Amerikalıların baş kitabı oldu. Hamilton'ın, Weehawken düello meydanında öldürülmesinden bir yüzyıl sonra Birleşik Devletler dünyanın en büyük endüstri devleti haline gelmişti. Dünya yüzünde başka herhangi bir ülkeden daha çok kömür ve demir cevheri çıkarıyor, daha çok çelik imal ediyor ve daha çok petrol çıkarıp arıtıyor, daha çok demiryolu döşüyor, daha çok fabrika yapıyordu. Monticello bilgesi, Jefferson'ın, hak ettiği istiratgâhına gitmesinden bir yüzyıl sonra, mamul maddelerin değeri tarım ürünlerininkinin beş katıydı. Washington'da büyük maliyeciler ve sanayiciler, diledikleri siyaseti dikte ediyorlar, böylelikle çiftçinin başkasına tâbi bir köylü haline gelmesi tehlikesi baş gösteriyordu.

Amerikan ekonomisinin bu hızlı değişimi, hükümetlerin güttükleri siyasetten yardım görmüş olsa bile, yine de tamamen doğal bir gelişimin sonucuydu. Amerikan sınaî gelişmesinin altı temeli vardı: Hammadde kaynaklarının belki Rusya dışında, başka herhangi bir ülkeye nasip olmayacak şekilde daha geniş ve çeşitli olması; hammaddeleri mamul hale getirmekte icat ve teknik gücü; genişleyen bir ekonominin isteklerine tamamen yanıt veren bir su ve demiryolu nakliyat sistemi; nüfus artışıyla eşit olarak hızla genişleyen iç pazar ve dış pazarların artışı;

dışarıdan göç yoluyla sürekli yenilenen bir işçi kaynağı; eyaletler veya bölgeler arasında sıkıcı gümrük engellerinin olmaması, dış rekabetlere karşı himaye ve dolaylı veya dolaysız hükümet yardımlarıyla desteklenme. Bu esaslı nedenlere, belki girişim ruhuyla, Amerikan milletinin başlangıçtan beri seçkin bir vasfı olan iyimserliğini de katmak gerekir.

Sanayi Devrimi, kömür, demir, petrol ve nihâyet elektriğe dayanıyordu. Pennsylvania ve Batı Virginia dağlarında, Illinois'in otlak yaylaları altında, *Great Smokies* dağlarının yamaçları uzunluğunca, Kansas, Colorado ve Texas'ın milyonlarca dönümlük arazisinde bitmez tükenmez miktarda antrasit ve bitümlü kömür yatıyordu. Yalnız New Mexico, Amerikan fabrikalarının bir yüzyıl işletmeye yetecek kömüre sahip olmasıyla övünüyordu. 1910 yılına doğru, Amerika yılda beş yüz milyon ton kömür üretiyordu, fakat buna rağmen, eldeki yedeklerin ancak yüzde birinden azına el sürülmüştü. İkinci esas, büyük enerji kaynağı olan petrole gelince, bunda da Birleşik Devletler hemen hemen aynı derecede zengindi. 1900'den itibaren Amerika'nın petrol üretimi, Dünya'nın kalan kısmının üretiminin toplamı altına düşmemişti. Texas, Oklahoma, Kansas, Illinois ve California'da yeni üretim alanlarının açılmasıyla da bu esas kaynağın erken bir zamanda tükeneceği korkusu ortadan kalktı. Demir cevheri de boldu. Superior gölünün çevresinde, Güney'de *Tennessee Coal and Iron* Şirketi'nin kurulduğu yerde, Batı'da *Colorado Fuel and Iron* Şirketi'nin güçlü bir hale geldiği bölgede bol miktarda demir vardı. Yarım yüzyıldan beri yapılan üretimden sonra, dikkatli tahminler, rezervlerin en az iki yüzyıl daha yeteceğini göstermiştir. Doğa, Birleşik Devletler'e başka herhangi bir ülkeden daha büyük bir su gücü potansiyeli vermiştir. Bu güç üç yüz milyondan fazla bir nüfusun sınaî ihtiyaçlarına tamamen yetecek genişliktedir.

Birleşik Devletler'de doğal kaynakların tarihinde göze çarpan bir olay, bu kaynaklardan çoğunun, büyük ölçüde, ancak

1850 yılından sonra kullanmaya elverişli hale getirilmesidir. Demir madeni ilk Koloni çağından beri çıkarılıyordu, ancak Kuzey Michigan ve Lake Superior maden bölgelerinin işletmeye açılması Birleşik Devletler'e demir ve çelikte üstünlük sağladı. 1859'da Colonel Drake, Pennsylvania'da petrol buldu. Beş yılda yıllık üretim, iki milyon varilin üstüne çıktı, binlerce kuyu kazıldı ve yüz milyonlarca dolar bu işe yatırıldı, "petrol bölgeleri"ne bu hücum, on yıl önce California altınına hücumdan geri kalmadı. Bakıra gelince, bu maden Michigan'da bu bölgenin yerleşmeye açılışından beri çıkarılıyordu, ancak 1880'lerde Montana ve Arizona'nın zengin bakır damarları işletmeye açıldı. Kısa zaman sonra, 1882'de de Anconda madeni açıldı, o zaman bütün Montana, yalnız sınaî tekel değil, siyasi kontrolü elde etmek için mücadele eden "bakır kralları arasındaki savaş" için de bir savaş alanı haline geldi. 1859'da Colorado'da, 1860' larda Nevada ve Montana'da zengin gümüş yataklarının işletmeye açılması, ülkenin ekonomik yapısı ve malî politikası üzerinde derin bir etki bıraktı. Missouri kurşun madenleri ve Illinois'de Galena bölgesi İç Savaş'tan önce gözde bir yerdi; fakat kurşun üretimindeki büyük artış, ancak 1870'lerde bu madenin boru yapma ve matbaacılıkta geniş ölçüde kullanılmasını mümkün kıldı. Portland çimentosu, 1870'lerde pazara sunuldu. Elektrolitik yöntem, alüminyumu 1887'de ticarî bir mal haline getirdi ve 1900 yılına doğru üretim yedi milyon libreyi aştı. 1893'te Henry Adams, *World's Columbian Exposition* sergisini gezdiği zaman dinamoyu gördü ve bunun modern tarihte en önemli olay olduğu fikrine vardı. 20. yüzyıla gelirken, Amerikan mühendisleri dinamoyu büyük barajlarda kullanıyor ve buhar gücü yerine elektriği koymaya hazırlanıyorlardı.

Amerikalılar belki başka herhangi bir milletten daha çok sayıda ve daha ince teknik icadın sahibidirler. 1860-1900 yılları arasında Birleşik Devletler Patent İdaresi tarafından verilen patentlerin miktarı 676.000'i geçer. O zamandan beri bu sayı

âdeta astronomik rakamlara ulaşmıştır. Eli Whitney'in çırçır makinesi, Robert Fulton'ın buharlı gemisi, Elias Howwe'un dikiş makinesi, Goodrich'in vulkanize lâstiği, McCormick ve O. Hussey tarafından hemen hemen aynı zamanda bulunan hasat makinesi gibi önemli icatlar, 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarına rastlar. Fakat yeni âletlerin geniş ölçüde üretimi, çelik üretiminin gelişmesi ve elektriğin sanayiye uygulanması zamanına göre geri kaldı.

Yeni icatların en fazla dikkati çekenlerinin kısaca sayılması bile, modern Amerika'nın meydana gelmesinde onların oynadığı rol hakkında bir fikir verir. Leonardo da Vinci gibi resimden bilime dönüş yapan bir dâhi Amerikalı Samuel F. B. Horse, elektrikli telgrafın esaslarını keşfetti ve Kongre'yi, Washington' dan Baltimore'a kadar tel döşemek için malî yardım almaya ikna etti. Bu icattan yararlanmak için 1856'da *Western Union* Şirketi kuruldu ve çok geçmeden bu ve diğer şirketler telgraf direkleri ve hatlarıyla kıtada bir baştan bir başa şebekelerini yaymaya başladılar. Bir Okyanus kablosu döşeme uğraşısı 1850'lerde başladı, ancak 1866'da *Great Eastern* şirketi Newfoudland'dan İrlanda'ya kadar sürekli olarak başarılı bir kablo döşemeyi başardı, Amerikalılar pratik bilimin faydalarını takdir edebilsinler diye *Associated Press,* Prusya Kralı Wilhelm'in söylevinin tamamını, yaklaşık altı bin dolar bir masraf yaparak parlamentosuna bir anda ulaştırdı. 1876'da Alexander Graham Bell adlı İskoç göçmen bir telefon gösterdi, birkaç yıl içinde her yazıhanede telefon hücrelerinin yer aldığı görüldü. Büyük şehirlerde sokaklar yukarıdan geçen telefon hatlarıyla âdeta sarmalanmıştı. Çeyrek yüzyıl sonra *American Telephone and Telegraph* Şirketi çeyrek milyar dolar sermayeyle teşekkül etmiş bulunuyordu.

Ulaşımdaki ilerlemeler, Amerikan ulusunun yayılışına ayak uydurdu. Otomatik yol işaretleri, hava freni, vagon bağlantısı ve 1900'den sonra çelik arabaların kullanılması demiryolu

seyâhatlerini daha az tehlikeli, yataklı vagona geçilmesiyle de daha konforlu hale getirdi. 1880'lerin ilk yıllarında Amerikalılar, elektrikli treni deniyorlardı ve daha 1890'dan önce, aralarında Baltimore, Boston ve Richmond olmak üzere birçok şehirde yukarı tellerden elektrik alarak işleyen tramvaylar vardı. Petrolle işleyen otomobilin icadı 1890'larda oldu. Mühendislikteki kabiliyeti ve iş alanındaki keskin zekâsıyla otomobili bütün dünyada gerekli bir araç haline getirmekte büyük bir rol oynayan Henry Ford'un hatırladığına göre, "başlangıçta otomobil bir baş belâsı sayıldı, zira çok gürültü yapıyor, atları ürkütüyor ve trafiği aksatıyordu. Çünkü arabamı şehirde herhangi bir yerde durdurursam, tekrar harekete geçirinceye kadar etrafıma kalabalık birikiyordu. Bir dakikacık olsun arabamı yalnız bıraksam, daima meraklı birisi onu işletmeye çalışıyordu. Sonunda bir zincir taşımak ve ne zaman bir yerde arabamı bıraksam bir lamba direğine bağlamak mecburiyetinde kaldım."

Yine aynı on yıl, S. P. Langley'nin "uçan makine"yle cesur denemelerine şahit oldu. Fakat bunu alaya alanlar daha hayattayken, bu araç, ulusların kaderini değiştirmekte gecikmedi.

Buluşlar, iş hayatının temposunu hızlandırdı, bürolara büyük miktarda kadın ve "beyaz yakalı işçi"nin girmesine yol açtı ve haberleşmenin önemini artırdı. Telefon her büro ve mağazada hızla en temel yardımcı haline geldi. Sholes ve Glidden adlı Milwaukeeli iki mucidin ortak keşfi olan yazı makinesi, 1873'te satışa sunuldu ve ertesi yıl Mark Twain onunla şu mektubu yazdı: "Sandalyenizde arkanıza yaslanıp onu işletebilirsiniz. Bir sayfa üzerine müthiş bir kelime yığını doldurur. Yazdıklarınızı birbirine karıştırmaz ve etrafa mürekkep sıçratmaz." Zamanla bu makine her tarafa yayıldı ve her büroda, büronun büyüklüğüne göre, az veya çok sayıda genç daktilograf kadın çalışır oldu. Hesap makineleri ve alışverişi kaydeden otomatik kasalar, muhasebede güveni ve doğruluğu sağladı, adres basan makineler, halkı istenmemiş bir ilân ve propaganda yağmuruna tutma-

yı mümkün kıldı. Fiş katalogları sayesinde Amerikan kütüphaneleri, dünyanın en iyi ve kolay yararlanabilir kütüphaneleri haline geldi. Linotip makinesi, Hoe rotatif baskı makinesi, elektronip usulü, gazete ve kitap baskısında bir devrimdi.

Sanayi, ulaştırma ve haberleşme için o derece önemli olan elektrik, ülkenin sosyal hayatını yakından etkiledi. 1878'de Ohiolu genç bir mühendis olan Charles Brush, bir ark lambasının patentini aldı ve bu buluş derhal birkaç girişimci şehir tarafından sokakları aydınlatmada kullanıldı. Garfield, Birleşik Devletler Başkanı seçildiğinde, Thomas A. Edison'ın evini aydınlatmak için tam zamanında hazırladığı *inkandesent* lambası daha elverişliydi. Elektrikle aydınlatmanın ticarî imkânları çok büyüktü. 1882'de Edison, New York'ta bir elektrik üretim ve dağıtım istasyonu kurdu, birkaç yıl içinde ileri görüşlü işadamları, şehirlere elektrik sağlamak için imtiyaz almaya başladılar ve böylece enerji mücadelesi başladı. 1890'larda Edison, bir sinema makinesinin deneyleriyle uğraştı, on yıl sonra ticarî filmcilik başladı, böylece bu güçlü araç, Amerikan dili, örf ve âdetlerini dünyanın en ücra köşelerine taşıyacak bir fetih aracı haline geldi. Sosyal etkileri itibariyle aynı derecede önemli olan radyo yayınları da hemen Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra fiilen kullanım alanına geçti. Yirmi yıl sonra her evin bir radyosu vardı. Telefon, elektrik lambası, sinema ve radyo, hayatın zevklerini ve alanını ölçülemez şekilde genişletti ve iyi veya kötü olsun, uzaklığı kaldırmakta ve sosyal âdetleri belirli bir örneğe göre birleştirmekte büyük rol oynadı. Uygulamada kullanılmaları, büyük sermaye yatırımları ve geniş ölçüde kurumlar istediği için bu araçlar büyük sanayi ve ticaretin gelişmesini çabuklaştırdı.

Kıta aşan ilk demiryolunun tamamlanmasından kırk yıl sonra, demiryolu şebekesi, esas itibariyle tamamlanmıştı ve her yıl bir milyar ton ağırlığında yük taşıyordu. Ticaret filosu da uzun bunalım döneminden kurtularak, Amerikan bayrağını tekrar

yedi denizde tanınır hale getirecek seviyeye ulaştı. Sualt Sainte Marie kanalından yılda elli milyon ton maden cevheri ve tahıl geçiyordu ve Panama Kanalı, Atlantik Okyanusu ile Pasifik'i birleştirmek üzereydi. Avrupa dokuma tezgâhları Amerikan pamuğuna, işçiye, Amerikan buğdayına ve domuz etine şiddetle muhtaçtı. Appomattox'tan yarım yüzyıl sonra, Birleşik Devletler, ticaret dengesinde iki milyar iki yüz elli milyon doların üstünde bir fazlalık sağlamıştı. 1910'da yıllık ihracatı iki milyar markı geçmişti.

İşçi kaynakları, talebi karşılamaya devam etti ve çoğu ucuz işçilerdi. Çiftlikler ve köylerden, çocuk ve kadınlar arasından, İtalya, Avusturya, Polonya'nın fazla kalabalık şehirlerinden milyonlarca işçi, Amerika'nın sanayi merkezlerine sürekli akın etti. 1870'ten 30 yıl sonra, gündelikle çalışanların sayısı 12 milyondan 29 milyona ve bunun içinde fabrikalarda çalışanlar yaklaşık 3 milyondan 7 milyona yükseldi. Daha açıklayıcı bir olay da, endüstride çalışan kadınların oranının sekizde birden, beşte bire yükselmesi ve aynı dönemde on-on beş yaş arasındaki çocuk işçilerin sayısının bir milyon yedi yüz elli bine çıkmasıydı. Sayıları gittikçe artan göçmenler, Güney ve Doğu Avrupa'nın nispeten yoksul ve iş eğitimi düşük halkı arasından geliyordu. 20. yüzyılın ilk on yılında, Avusturya-Macaristan monarşisinden memnun olmayan çevrelerden 2 milyon, İtalya'dan 2 milyon, Rusya'dan 1.5 milyon göçmen geldi. Bunların çoğu, gündeliği ne olursa olsun çalışmaya hazır ve istekliydiler. 1909'da fabrikalarda ortalama yıllık ücret 500 doların biraz üstündeydi. O zamanlar bir dolara, 6 libre sığır eti alınması mümkün olsa bile, bu para yine de çok azdı.

Gelişen bu sanayicilik sisteminde, yeni hükümetin rolünü de göz önünde tutmak gerekir. İç Savaş'tan sonraki kuşak boyunca sanayi ve ticaret, yalnız federal hükümetin değil, aynı zamanda tek eyalet meclislerinin sorumluluğu altındaydı. Savaş sırasında olağanüstü bir tedbir olarak kabul edilen koruyucu

gümrük tarife sistemine devam edildi ve bundan demir, çelik, bakır, mermer, yün üretimi, dokuma ve porselen endüstrileri özellikle yararlanan iş kolları oldu. Demiryollarına Kongre tarafından bağış usulünü münferit eyaletler ve yerel topluluklar da taklit ettiler ve nihâyet demiryollarının tümü arazi, hisseler, vergi muafiyetleri ve başka bağışlar hesaplanırsa, 750 milyon dolar bir kazanç elde ettiler. Hükümet makamları, beylik arazi üzerinde hayvan otlatılması, ağaç kesilmesi ve toprağın gaspedilmesi karşısında hoşgörülü bir tavır takındı. Birçok servet ülkeye ait malların istismarı üzerine kuruldu. Kongre, özel girişimi düzenlemek konusunda fazla çaba sarf etmedi, mahkemeler, eyaletlerden gelen sınırlayıcı yasalar karşısında halka önemli muafiyetler sağladı. 20. yüzyıla gelinceye kadar "aşırı bireycilik" inancı etkili bir muhalefetle karşılaşmadı.

Demir ve Çelik

Bu etkenlerin aralarındaki bağlılık ve ilişkiyi, Amerikan endüstrisinin gelişiminde en önemli unsurlar olacak demir ve çeliğin tarihçesinde izlemek mümkündür. Demir, Amerika'da koloni çağının ilk zamanlarından beri üretiliyordu. Berkeley, Virginia'da Falling Creek'te bir demir ocağı kurmuştu. Bir yüzyıl sonra, William Byrd, Batı'daki madenler için *Progress to the Mines* (Madenlere İlerleyiş) adlı hatıralarını yazdı. *Bay Colony*'de girişimci bir şirket, bir demirhane inşası için imtiyazla bedava toprak ve vergi muafiyeti elde etti. *Green Mountain Boys*'un önderi olan Ethan Allen, Connecticut'ta Litchfield Hills'te bir yüksek fırın inşa etti, Doğu Pennsylvania'da demirhaneler Washington'ın ordusu için top yuvarlağı imal etti. West Point yakınındaki *Sterling Forge,* İngiliz donanmasının geçişini önlemek için Hudson nehrinin iki kıyısı arasına çekilen en büyük zinciri döktü. Eski demirhanelerin en önemlisi Kuzey Jersey *Ramapos*'undaydı. Sonradan aynı eyalette Peter Cooper büyük bir

endüstri kuracak ve Abraham Hewitt, çelik üretiminde açık ocak yöntemini uygulayacaktır. 1800 yılından sonra *Alleghenies* dağlarının batısında Pittsburgh'da kısa sürede demir fabrikaları kuruldu, çünkü burası demir madeni cevheriyle birlikte, kömür, kireçtaşı ve kömürlük oduna sahipti. Burada Commodore Perry ve General Jackson için top yuvarlağı dökmek üzere, tam zamanında demirhaneler inşa edildi.

Bununla birlikte, bu ilk eritme fırınları ve demirhaneler, küçük işlerdi. 1850'ye kadar bütün ülkenin dökme demir üretimi yılda ancak yarım milyon tona yükseliyordu, çelik üretimiyse kayda değer bir artış gösterdi. Üretimin artma olasılığı çok sevindirici değildi, çünkü demir cevheri yeterli değildi ve çelik imalinin maliyeti de buna engel olacak seviyedeydi. Fakat bunu endüstri tarihinde en hayret verici devrimlerden biri izledi. 1844'te Visconsin ile Yukarı Michigan arasındaki sınırda dolaşan kadastrocular, ellerindeki pusulaların şiddetle iki tarafa sallandığını fark ettiler. Toprak yüzeyine çıkmış büyük siyah demir tabakalarının varlığını bildirdiler. Kuşaklar boyunca Kızılderililer, efsanevi bir demir dağı hakkında hikâyeler anlatıyorlardı. 1845'te Madjigijig adlı bir Chippewa kabile lideri, bir bakır arayıcısını Superior gölüne bakan Marquette sıradağlarına götürdü ve hemen arkasından, yüzlerce servet avcısı birbiriyle yarışırcasına bu ıssız yerlere koşup geldiler, bakır ve demir alanlarının etrafını kazıklarla çevirerek, buraları sahiplenmeye başladılar. Ağır demir cevherinin demiryolu ile taşınması güç ve pahalı oluyordu. Onun için bir suyolu çok gerekliydi. Michigan St. Marys nehrinin akıntıları civarında Huron ve Superior göllerini birbirine bağlayan bir kanal inşası teklif edildi, fakat Amerikan yol sisteminin babası sayılan Henry Clay bile bu teklifi gülünç buldu: "Bu Birleşik Devletler'in meskûn en uzak kısmının ötesinde, belki ay kadar uzak bir yerde bir iş sayılır" dedi. Bununla beraber, genç Charles Harvey'in özel girişimi ve sürükleyici enerjisi sayesinde kanal yapıldı. Kanal, 1855'te ge-

milere açıldı ve çok geçmeden dünyanın en işlek kanalı oldu. Marquette'de Ashland ve Escanaba'da doklar inşa edildi ve Michigan gölünün batı kıyısını engelleyen Menominee sıradağının ve Michigan-Wisconsin sınırı üzerindeki çok zengin Gogebic sıradağının açılmasından sonra *red-bellies* denilen güçlü gemiler, filo halinde milyonlarca ton maden cevherini uzak mesafelere taşımaya başladılar.

Çok geçmeden kuzeydeki yarımadanın maden yatakları, Superior gölünün batısındakiler yanında önemsiz kalacaktır. Gerçekten bu uçsuz bucaksız gölün bütün çevresi demirle örtülüydü. 1870'te bir arazi ölçücüsünün önüne Vermilion sıradağı çıktı. 1884'te doğu sermayedarları, onu göllerle birleştiren bir demiryolu inşa ettiler ve yirmi beş yıl içinde Vermilion sıradağları otuz milyon ton maden cevheri ihraç etti. Bu esnada Duluth'dan beş kişilik Merritt kardeşler, gölün batı kısmında işkân edilmemiş araziyi bir baştan bir başa tarıyorlardı. Kıtanın su bölümü hattı üzerinde Duluth'un yetmiş beş mil kuzeybatısında bütün bu "madenlerin anası" dedikleri, dünyanın en zengin demirlerini içeren Mesabi sıradağını buldular. Bu 1890' daydı, ondan iki yıl sonra orman, çalılık ve bataklıklar arasından kıvrılarak geçen bir demiryolu yapıldı ve bir milyon ton maden cevheri taşıdı. On yıl içinde Mesabi, Pittsburgh ve Chicago, önemli demir fırınlarına kırk milyon ton cevher gönderecektir. Kuzey Minnesota'daki bu demir yatakları, dünyanın başka yerlerindeki yataklarda bulunmayan üstün özelliklere sahipti. Demir ve çelik üretiminde Amerikan üstünlüğü büyük oranda buna bağlıdır. Demir cevheri, toprak derinliklerini yutan kayalık damarlarda değil, hemen toprak yüzeyinin altında, yumuşak yataklarda bulunmaktadır. Merritt'lerden biri şöyle demişti: "Kızıp da durduğumuz yerde toprağı çam yapraklarını atacak kadar tekmeledik mi, yüzde 60 maden cevheri ortaya çıkarmış olurduk." Bu cevher, oldukça temizdi. Buharla işleyen büyük küreklerle dışarı çıkarılabilirdi ve az masrafla, endüst-

rinin ve kömürün bulunduğu bölgelere sevk etmek için Büyük Göller'e yetecek derecede yakındı.

Fakat kırmızı demir cevherini ak çeliğe nasıl çevirmeliydi? Kentucky'de küçük Eddyville kasabasında William Kelley adlı bir demir üreticisinin, içinden soğuk hava geçirerek demiri çeliğe çevirmek gibi başlangıçta garip görünen bir düşünce aklına geldi ve bunun hiç de bir hayâl olmadığını ispatladı. Kısa zaman sonra, Henry Bessmer adlı bir İngiliz mühendisi aynı şeyi düşündü. Bunu yalnız ispat etmekle kalmadı, aynı zamanda başarıyla uyguladı. Son olgunlaştırılmış şekliyle Bessmer'in yöntemi basitti. Erimiş demir, içinden basınçlı hava geçirilen armut biçimi bir kaba dökülürdü, havanın oksijeni ve demirin karbon ve silikonu müthiş sesler çıkararak bir dev mücadelesi yaparken, fırının ağzı bir efsanevi dragon gibi alevleri havaya kırk-elli arşın fırlayan ve rengi kırmızıdan menekşeye ve turuncudan beyaza geçen bir ateş püskürürdü. On dakika içinde elemanların savaşı biter, demir cevherinin içindeki saf olmayan öğeler yanar ve fırın, alevli çeliği kalıplara dökmek üzere yatırılırdı. Zamanla çelik yapmak için yeni bir yöntem, açık ocak yöntemi, Bessmer yönteminin yerini aldı; fakat 19. yüzyılın son çeyreğinde Bessmer yöntemi üstünlüğünü koruyordu.

Çelik endüstrisini, bilim, demir cevheri ve kömür olanaklı hale getirdi. Bunda başarıyı sağlamak için gereken tek şey, girişim, teknik ve sermayeydi. Babası fabrika sisteminin gelişiyle iflas etmiş bir dokuma ustası olan Andrew Carnegie, İskoçya'dan Dunfermline'dan on iki yaşında bir çocuk olarak Amerika'ya gelmişti. Pittsburgh'da akrabaları vardı, ailesi Allegheny ile Monogahela'nın kavşağında hızla gelişmekte olan bu şehre yöneldi. Andrew, bir bobin işçisi olarak işe girdi, buhar makinesi, telgrafhane ve nihâyet Pennsylvania demir-yolu işçiliğine yükseldi. Doğru, akıllı, çalışkan ve uyanıktı ve hiçbir zaman onu terk etmeyen zarifliği, kendisine daha yaşlı kimselerin güven ve dostluğunu kazandırdı. Otuz yaşına girmeden petrol, demir,

ekspres ve yataklı vagon şirketlerine akıllıca yatırdığı paralar kendisine, yılda kırk-elli bin dolarlık bir gelir sağlıyordu. 1865' te öteki yatırımları bırakıp, demir üzerinde sermayesini toplaması onun ileri görüşlülüğü ve cesaretini gösteren iyi bir örnektir. Birkaç yılda demir köprüler, demiryolları ve lokomotif yapan fabrikalar kurmuş veya onlara ortak olmuştu. Otuz yaşına gelince, New York'a geçti ve fabrikalar adına satıcı olarak ve birçok demiryolu ve demir girişimleri adına komisyoncu olarak çalışmaya başladı. Sonraları, kendisi Londra'ya otuz milyon Amerikan hissesi sattığını doğrulamıştır. O, bu hisselerin itibarını sağlamakta büyük bir rol oynayacaktı.

Gerçi Carnegie, Bessmer yöntemini kabul etmekte biraz geç kaldıysa da, üstünlüğünü gördüğü zaman onu tamamıyla ve tereddütsüz kabul etti. 1875'te Monogahela kıyısında Braddock savaş alanında kurduğu fabrika, ülkenin en büyük fabrikasıydı. Bir yıl geçmeden çıkardığı Bessmer çeliği, diğer bütün Amerikan fabrikalarının üretiminin toplamını geçiyordu. Her türlü yeniliği yakından izliyor ve rakiplerinin tesislerini satın alıyor veya iflasa sürüklüyor, kriz dönemlerinden fırsatçılığıyla yararlanıyordu. Pennsylvania ve diğer demiryollarıyla sıkı bağlar kuran ve H. C. Frick ve Charles Schwab gibi ileri görüşlü ve uyanık yardımcıları olan Carnegie, çelik sanayiinde önderliğini kabul ettirebilecek stratejik bir konumdaydı. Her geçen yıl, hâkimiyet alanı genişledi. Yeni fabrikalar, kömür madenleri, *Superior* bölgesinden demir cevher yatakları, Büyük Göller'de işleyen bir buharlı gemi filosu, *Erie gölü*nde bir liman şehri ve bir irtibat demiryolu varlıkları arasına katıldı. Gerçekte bu, yukarıdan aşağı bir trösttü. Onun, demir ve çelik endüstrisi bir düzine başka sanayiyle de sıkı sıkıya bağlıydı. Demiryolları ve denizcilik hatlarına kendisi için elverişli koşullar kabul ettirebilecek durumdaydı. İşini yaymak için yeterli miktarda sermayeye, en iyi işçilere ve olağanüstü açıkgöz yöneticilere sahipti. O zamana kadar Amerika'da bunun bir benzeri görülmemişti. Son-

radan Rockefeller'ın kurduğu imparatorluk ancak bu kadar kudretli olacaktı. 1878'de sermayesi 1.250.000 dolar olarak hesaplanan Carnegie firmasının yıllık kârı kısa zaman sonra 2 milyona, daha sonra da 5 milyona çıktı. 1900 yılında sermayesi 320 milyon dolar olarak tespit edildiğinde, yılda 40 milyon dolarlık bir kârla 3 milyon ton çelik üretiyordu.

Başka bir önemli öğe de işçidir. Bu bakımdan yine demir endüstrisinin ve özellikle Carnegie fabrikasının karşılaştığı durum, örnek olacak niteliktedir. İlk yıllarda demir madeni işçileri İngiltere'de Cornwall ve Galler'den gelirdi. Ondan sonra, İsveçli ve Finliler, daha sonra da akın halinde Slavlar ve Macarlar gelmeye başladılar. Demir ocaklarını yakanlar ve ateş halinde erimiş çelik toplarını kaldırıp kalıplara dökenler arasında da aynı sırayı izleyebiliriz. 1907'de yapılmış bir sayım, Carnegie fabrikalarında işçilerin üçte ikisinden fazlasının yabancı doğumlu olduğunu ve bunun da çoğunluğunun Güney ve Doğu Avrupa'dan geldiğini gösterdi. Bunlar, zor insanlardı, başka türlü olmaları da beklenemezdi. Çünkü onlar haftanın yedi günü, günde on iki saat bir sıcaklık ve gürültü cehenneminde çalışıyorlardı. Nitelikli olmayan pek çok işçi geldiğinden, endüstride sendikalar pek az bir ilerleme kaydedebildi. Bir ayaklanma gösterdikleri zaman da bu, acımasızca bastırıldı. Carnegie'nin işçi politikası tam anlamıyla felâketti.

Buna göre, Amerika'da endüstrinin yükselişinde dünyada önderliğini ele geçirmek için biri dışında, bütün esaslı öğeler, yani hammadde, ulaştırma, bilim ve keşif, yöneticilik ve girişim yeteneği, ucuz işçi ve nihâyet demiryollarının genişlemesi ve inşaatta çeliğin kullanılması sayesinde güvenli pazar vardı. Geçici olarak gerekli başka bir öğe, yabancı rekabete karşı korumacılıktı. Maddeleri demir sahipleri tarafından dikte edilen bir gümrük tarifesi bunu da sağladı. Çelik rayın, tonu başına 28 dolar konulması bunun ithalinin yasaklanması demekti. Hattâ

Carnegie'nin kendisi de zamanla bunun pekâlâ indirilebileceğini kabul etti.

Amerikan demir ve çelik sanayii bu şartlar altında ilerledi. 1890'a doğru üretim Büyük Britanya'nınkini geçti. 1900'e doğru, Birleşik Devletler, ikisi bir arada Britanya ve Almanya'nın toplamından daha çok çelik imal ediyordu. 1920'ye doğru, Amerikan yüksek fırınları, 27 milyon ton dökme demir ve 42 milyon ton çelik çıkarıyordu ve İkinci Dünya Savaşı'nın talepleri, gerektiği zaman bu üretim hacminin 85 milyon tona yükseltilebileceğini gösterdi.

Sonunda, Carnegie Şirketi'nin tarihi, Birleşik Devletler'de büyük sanayi ve ticaretin gelişmesi şekillerini de aydınlatmaktadır. Müteşebbis İskoçyalı, uzun zaman, endüstriye hâkimdi, fakat onun doğal kaynaklar, ulaştırma ve çelik üretimine özgü sınaî planlar üzerinde bir tekel kurması pek mümkün değildi. Rockefeller, Mesabi madenlerinin en değerlilerine ve Büyük Göller'de buharlı gemilerinden bir filoya sahip oldu. *Tennessee Coal and Iron* Şirketi, Güney'de geniş alanları aldı, *Federal, Pennsylvania, American Steel and Wire* şirketleri gibi yeni çelik şirketleri yükselerek Carnegie'nin üstünlüğüne meydan okudular. Rekabetin itici kuvveti altında Carnegie, yeni madenler satın almak, daha büyük bir nakliye filosu meydana getirmek ve boru, dikenli tel, teneke ve daha yüz bir çeşit mal üretmeye çalışarak tehditte bulundu. Yıkıcı bir savaş, endüstrinin geleceğini tehlikeye düşürdü ve çelik imalatçıları istemeyerek birleşmeyi düşünmeye başladılar. Carnegie, mücadeleye girmektense kendi zararına her şeyi satıp işten çekilmeyi tercih etti. Artık ihtiyar bir adamdı, uzun zamandan beri işten çekilmek ve parasını bağışlamak istiyordu. Amerika'nın önemli demir ve çelik firmalarının büyük bölümünü içine alacak yeni bir örgütle kendi hisselerini birleştirme teklifini olumlu karşıladı. 1901'de *United States Steel Corporation,* ülkenin bir yüzyıl öncekinin tümünden daha büyük bir tutar olan bir milyar dört yüz milyon

sermayeyle kurulmuş oldu. J. P. Morgan, bankasının bu birleşmeyi yoluna koyması, John D. Rockefeller'ın Mesabi madenlerinin verimli bir şekilde geliştirilmesinden büyük kârlar sağlaması isabetli oldu.

Tröstler ve Tekeller

United States Steel Corporation'ın kuruluş şekli otuz yıldır gelişen ve zamanımıza kadar gevşemeden sürüp gelen bir yöntemi iyi aydınlatmaktadır. Bu yöntem, bağımsız sınaî girişimlerinin birbirine bağlı veya tamamen merkezileşmiş birlikler halinde birleşmesidir. Carnegie Şirketi, en güçlü olduğu zamanda ülkedeki 600 kadar demir ve çelik tesislerinden ancak bir tanesiydi. *Unites States Steel Corporation* ise, bunların çoğunu içinde eritmek veya tamamen ortadan kaldırmak ve ülkenin çelik üretiminin üçte ikisini yapmak amacıyla kuruldu. Bir kuşak sonra 200 şirket ülkenin yarı işini, 300.000 küçük şirketse diğer yarısını yapıyordu.

Lincoln'ün sağlığında Birleşik Devletler, küçük girişim sahiplerinden oluşan bir ülkeydi. Bir tekelin kurulması hemen hemen meçhul bir şeydi. Eski Astor Kürk Şirketi ile yeni kurulan *Fester Union,* Koloni çağındaki zayıf krallık tekellerinden beri bir tekele en yakın nitelikteki kuruluşlardı. Birçok yerel topluluk, özellikle kuzeyde, ihtiyaçlarının önemli bölümünü kendileri sağlıyordu. Mobilya yerel mobilyacıdan, ayakkabı komşu ayakkabıcıdan, et küçük kasaplardan, araba bölgenin araba imalatçılarından geliyordu. Fabrika üretimi ve madencilik seyrekti. İki binden fazla fabrika pulluk, ekme makinesi, orak makinesi yapıyordu. Yalnız Pennsylvania'da 200'den fazla petrol rafinerisi vardı ve Comstock petrol yatağı, ayrı ayrı yüz mal sahibi arasında bölüşülmüştü. Fakat kırk yıl sonra bütün bunlar değişti. *International Harvester* Şirketi, hemen hemen bütün tarım âletlerini yapmaya başladı. *Standard Oil* Şirketi petrol

arıtımı işini fiilen tekeli altına geçirdi. İki-üç doğulu şirket, Comstock yataklarını kendi kullanımına geçirip işletmeye başladı.

Değişiklik, İç Savaş zamanında başlamış ve 1870'lerden sonra devrimci bir hızla devam etmiştir. Açıkgöz işadamları, rekabet halindeki firmaları bir tek örgüt altına sokabilirlerse, maliyet masraflarını indirebileceklerini ve daha da önemlisi, fiyatları kontrol edebileceklerini anladılar. Bu amaçları gerçekleştirmek için ilk araç: korporasyondu; arkasından *pool* denilen toplanma sistemi ve sonra tröst geldi. Korporasyon, gerçek bir insanın sahip olduğu bütün hukuki avantajlardan yararlanabilen, fakat onun etik sorumluluklarının çoğundan kurtulabilen bir hükmî kişilik meydana getirme aracıydı. Bu çeşit oluşum, sürekli bir geçerliliği olma, tedavüle hisseler ve tahvilât çıkarma gücü, borç karşısında sınırlanmış sorumluluk ve kanunnâmenin koyduğu sınırlamalara bağımlı olarak ülkenin her tarafında iş yapma hakkı gibi pek çok avantajdan yararlanıyordu. Gerçekte tröst, şirketlerin bir araya gelmesi demekti, böylece, bunlardan her birinin hisse sahipleri, genel kurulun işlerini yönetecek mütevelli *(trustee)*'lerin eline hisselerini vereceklerdi. Zamanla tröst terimi herhangi bir geniş iş düzenlemesini ifade etmeye başladı. Tröstlerin avantajları da belliydi. Geniş ölçüde düzenlemeleri, merkezî kontrol ve yönetimi, daha az kapasitedeki birlikleri ortadan kaldırmayı, patentleri bir araya getirmeyi ve sermaye kaynakları dolayısıyla işi genişletmeyi, yabancı şirketlerle rekabeti, işçilerle sıkı pazarlık etmeyi, demiryollarından elverişli şartlar sağlamayı ve yerel veya genel politikada büyük bir etki yaratmasını mümkün kılıyordu.

İş düzenlemeleri bütün dünyada görülen bir olaydı, fakat belki Almanya dışında, Birleşik Devletler'de başka ülkelerden daha belirgindi. Bunun nedeni, belki de kısmen işletme bekleyen kaynakların genişliğinden ileri geliyordu. Fakat başka nedenler de vardı. Demiryolu şebekesinin tamamlanması, mamul

maddeler için güvenilir bir pazar sağlamıştı. Patent yasaları, hayati derecede önemli yöntemler üzerinde bir tekel sağladı. Cömertçe yapılmış arazi bağışları ve toprak yasalarının liberal yorumu, geniş ölçüde kereste, bakır ve kömür işletmelerini üzerine alabilecek şirketlerin işini gördü. Federal sistem, bir şirketin, yasaları liberal olan bir eyalette oluşmasını ve diğer eyaletlerde iş yapmasını mümkün kılıyordu. Korumacılık sistemi de yabancı rekabetini önlüyordu.

Standard Oil Şirketi, bu yolda önderlik etti. Batı Pennsylvania'daki petrol üreticileri, öldüresiye bir rekabete giriştikleri sırada, Ohio eyaletinde Clevelandlı kendi halinde, sade, genç bir işadamı, sakin sakin dolaşarak yerel rafinerileri satın almaya ve bunları bir tek şirket halinde kaynaştırmaya başladı. Sonraları, oğlu şöyle demiştir: "Amerikan gülü, bütün görkemi ve güzel kokusuyla ancak etrafında büyüyen ilk tomurcukların feda edilmesiyle yetiştirilebilir." 1872'de Rockefeller, Cleveland'da petrol arıtma işlerinde tam egemenliği elde etmek üzere, kısa soluklu *South Improvement* Şirketi kuruluşundan ve *New York Central* ve *Erie* demiryollarının uygun indirimlerinden yararlandı. Bu iş tamamlanınca, New York, Philadelphia ve Pittsburgh'da arıtma işlerini kontrolü altına almak için bir adım daha attı. Bir hayli elverişli bir satış sistemi meydana getirildi. Bunu petrol borularının kontrolü takip etti. Böylece on yıl geçmeden Rockefeller, petrol nakliyatı ve arıtılması işlerinin fiilî tekelini elde etti. 1882'de *Standard Oil* Şirketi ilk büyük tröst olarak ortaya çıktı. Ohio mahkemeleri tarafından feshedilince, bu sefer daha yumuşak olan New Jersey eyaletinin yasaları korumasında derhal bir hisseli şirket *(holding)* olarak yeniden ortaya çıktı ve kaygısızca işine devam etti. 1900 yılı gelmeden, Rockefeller petrol sanayiini içinde bulunduğu kargaşalıktan kurtarıp düzene kavuşturmuş, rakiplerini ortadan kaldırmış ve fiyatları indirdiği halde, şaşılacak düzeyde bir servet biriktirmiş ve ülkede en büyük tekeli meydana getirmişti.

Onu hızla başka tröst ve tekeller izledi: 1884'de pamukyağı, 1885'de keten tohumu, 1887'de kurşun tröstü, viski tröstü ve şeker tröstü, 1889'da kibrit tröstü, 1890'da tütün tröstü, 1892' de lastik tröstü meydana geldi. Rockefeller ve Carnegie'nin izinden yürüyen cesur işadamları, kendileri için belli iş alanlarının tam hâkimi haline geldiler. En başta Philipp D. Armour ve Gustavus F. Swift'in geldiği dört büyük paket et fabrikatörü bir "sığır tröstü" meydana getirdiler. Guggenheim firması Arizona, Butte ve Montana bakır madeni yataklarını eline geçirdi (Montana'da "dünyanın en zengin tepesi" denilen yerden otuz yılda iki milyon dolar değerinde bakır çıkarılmıştır). McCormick firması, orak makinesi üretiminde üstünlüğünü kurdu ve bu durum tehdit edilince, bütün bu iş alanını tekeline alan *International Harvester* Şirketi adı verilen bir birlik meydana getirdi. Duke ailesi büyük bir tütün tröstü kurdu. Gümüş, nikel ve çinko için lastik, deri, cam, şeker, tuz, bisküvi, sigara, viski, şekerleme, petrol, havagazı ve elektrikte durum aynıydı. 1904' teki bir sayım, sermayesi 7 milyar doların üstünde olan 319 sınaî tröst, daha önce bağımsız olan yaklaşık 5300 kuruluşun ve sermayesi 13 milyardan fazla olan 127 adet kamu hizmeti gören (demiryolları dâhil) firmanın, 2400 kadar daha küçük girişimi yuttuğunu gösterdi.

Halk insanının yaşamı, özellikle şehirde oturuyorsa, bu gelişme sonucunda derin değişikliklere uğradı. Yediği ve giydiği her şey, evinin mobilyası, kullandığı âletler, bindiği taşıtlar, tröstler tarafından üretiliyor ya da kontrol ediliyordu. Kahvaltıya oturduğu zaman, sığır tröstü tarafından hazırlanmış domuz pastırmasını yiyor, yumurtasına Michigan tuz tröstü tarafından üretilmiş tuzu koyuyor, kahvesini *American Sugar Trust*'ın yaptığı şekerle tatlandırıyor, *American Tobacco* Şirketi'nin yaptığı purosunu, *Diamond Match* Şirketi'nin kibritiyle yakıyordu. Sonra bisiklet tröstü tarafından üretilmiş bir bisikletle veya bir tekel imtiyazıyla yönetilen ve *United States Steel*'in yaptığı

çelik raylar üzerinde giden bir tramvayla işine gidiyordu. Bununla birlikte, belki, bir kuşak öncesine bakarak yediği gıda daha iyi, bindiği taşıt daha elverişliydi. Sıradan bir kişinin en çok gözüne çarpan şey tröstlerin, bulundukları topluluktaki iş hayatı üzerindeki etkileriydi; yerel sanayi kalkmış, fabrikalar kapanmış veya yutulmuş, emlak, doğulu bankalara veya sigorta şirketlerine rehin bırakılmıştı ve onun kendileri için değil, uzak şirketler için çalışan komşuları, şirketin meydana getirdiği değişikliklere bağlıydılar ve şirketler üzerinde de hiçbir kontrole sahip değildiler.

Bu temerküz ve konsolidasyon eğilimi, yalnız sanayi ve madencilikte gelişmiyordu. Ulaştırma ve haberleşme alanlarında bu daha da şaşılacak düzeyde kendini gösteriyordu. Büyük düzenlemelerin en eskisi olan *Western Union*'ı, *Bell Telephone* sistemi ve nihâyet *American Telephone and Telegraph* izledi. *Gruff old Commodore Vanderbilt*, faydalı tren yolculuğu için hatların birleştirilmesini gerektirdiğini erkenden fark etmiş ve 1860'larda 13-14 ayrı tren yolunu, New York şehriyle Buffalo' yu bağlayan bir tek şebeke haline getirmişti. Ondan sonraki on yıl içinde Vanderbilt, Chicago ve Detroit hatlarını satın aldı ve böylece *New York Central* sistemi ortaya çıktı. Daha öncesinden, başka konsolidasyonlar yapılıyordu ve kısa zamanda ülkenin demiryollarının büyük bölümü Vanderbilt, Gould, Harriman, Hill, banker Morgan ve Belmont tarafından kontrol edilen ana hatlar veya "sistemler" halinde örgütlendi. E. H. Harrimon, Illinois Central, Union Pacific, Southern Pacific ve başka bir düzine hattı bir araya getirdi ve bütün ülkeyi kaplayan bir konsolidasyon meydana getirmeyi tasarladı. Fakat bu hayâli gerçekleştirmeye en fazla yaklaşan banker, J. P. Morgan oldu.

Morgan firmasının yükselişinde, düzenleme sürecinde son ve belki en önemli gelişmeyi, yani "para tröstünün" meydana gelişini görmekteyiz. Uzun zamandan beri Amerikan hisse senetlerini İngiliz sermayedarlarına satma işiyle uğraşan Junius

Spencer Morgan, 1864'te oğlu J. Pierpont Morgan'ı firmanın bir Amerikan şubesinin başına getirdi. Birkaç yıl sonra genç Morgan, Philadelphia'da eski Drexel bankasıyla ortaklık kurdu ve 1873'te *Drexel, Morgan and Company,* Jay Cooke'la beraber milli borçların 750 milyonunu finanse edecek kadar güçlüydü. Jay Cooke'un aynı yıl içinde büyük iflas olayı Morgan firmasını güçlendirdi ve birkaç yıl sonra, dışarıda *New York Central* demiryolu şirketi hisse senetlerinden büyük bir miktarını ele geçirince adını pekiştirdi. *New York Central* ile bu bağlantı, gelecek yirmi yıl içinde Morgan firmasının esas malî çalışmaları için yolunu çizdi.

1870-1880 yılları arasında Morgan, demiryollarını yeniden örgütledi, finanse etti ve nüfuzunu bu hayatî iş alanında daha da genişletti. 1893 krizi, ülkenin demiryollarının yarısını iflas haline getirdi ve her tarafta demiryolcular, kendilerini zor durumdan kurtarması için "Jüpiter" Morgan'a başvurdular. O, kısmen bu iş alanının çok kazançlı olmasından, kısmen de dışarıda sattığı hisselerin değerini korumanın ne derece önemli olduğunu kavramasından, bu müracaatlara yanıt verdi. Nihâyet panik bulutları dağıldığında, Morgan firması bir düzine demiryoluna, New York Central, Southern, Chesapeake-Ohio, Santa Fe, Rock Island ve başka birçok demiryoluna hâkim durumdaydı.

Bu arada Morgan firması, başka alanlara da el atmıştı. Nihâyet yüzyılın ilk on yılında firmanın, kesin bir nüfuz uygulamadığı hemen hemen hiçbir esaslı iş kolu kalmamış gibiydi. Morgan, *Federal Steel* Şiketi'ni finanse etti ve *United States Steel*'in kuruluşuyla sonuçlanan önemli muameleyi sonuçlandırdı. Birbiriyle rekabet halindeki tarım âletleri fabrikatörlerini bir araya getirdi ve *International Harvester* Şirketi ile ortaya çıktı. Sonu kötü olan *International Mercantile Marine* Şirketi de Amerikan deniz nakliyatını örgütledi ve *General Electric, Amerikan Telephone and Telegraph, New York Rapid Transit*

Şirketi ve bunun gibi daha pek çok önemli şirkete malî yardımda bulundu. 1912'de bir Kongre araştırma komisyonu Morgan'ın hâkim olduğu bankalarla William Rockefeller'a tâbi firmaların, demiryolları, deniz nakliyatı, kamu hizmetleri, bankalar, ekspres şirketleri, kömür, bakır, demir, çelik ve sigortalarda 22 milyara ulaşan bir sermayeyle 341 müdürlüğü ellerinde tuttuklarını gördü. Woodrow Wilson, "Bu ülkede büyük tekel, para tekelidir" demiştir.

Düzenleme sisteminin genişlemesinin ve tröstlerin yükselişinin anlam ve önemi neydi? Bunlar, tarihte o zamana kadar bilinen en kapsamlı âyanlık ve ağalık *(absentee ownership)* sistemini meydana getiriyordu. Çok geniş kömür, bakır, demir, kereste, demiryolunu New York'taki korporasyonlar sahipleniyor ve yönetiyordu. Bu sistem içinde, birçok hükümdarın tebaasından daha çok, milyonlarca insanın geleceğini belirleme gücü birkaç adamın elinde toplanmıştı. Bu sistem, ülkenin ekonomik kontrolünü Kuzeydoğu'da küçük bir zümrenin elinde tutuyor, böylece eskisinin yerine yeni bir bölgecilik ortaya çıkarıyordu. Tasarruf ve mülkiyeti idareden ayırarak bunu sorumluluk duygusu az olan ve şirketlerinin malî siyaseti ve işçi siyaseti hakkında çok az bilgisi olan, on binlerce hissedarın eline veriyordu. Mahallî eyaletlere, hattâ federal devlete belirli bir siyaseti dikte edecek ve iç siyaseti olduğu gibi dış siyaseti de etkileyecek kadar güçlü yeni sermaye birleşmeleri meydana getiriyordu. Kuşkusuz bu sistem aynı zamanda acımasız bir rekabeti ortadan kaldırıyor, daha büyük bir yapıcılık gösteriyor, gerekli ilerlemeler ve araştırmalar için para ayırıyor, kitle halinde üretimi ve fiyatları indirmeyi mümkün kılıyordu, fakat bütün bunlar topluma çok pahalıya mâl oluyordu.

Hükümet İşe Karışıyor

Andrew Carnegie, bütün bu gelişmeleri "demokrasinin zaferi" diye adlandırıyordu. Başkaları da bunun bir zafer olduğunu ka-

bul etmekte güçlük çekmiyorlardı, fakat bunun demokrasi olduğundan asla emin değildiler. Gerçekten, etraflarına bakıp da doğal kaynakların, sanayinin, demiryollarının ve diğer kamuya ait hizmetlerin toplumdan bir avuç insanın yararlanması için yönetildiğini gördüklerinde demokrasinin yaşayabileceğinden kuşku duymaya başladılar. Aşırı fiyatlar, ayrılık gözetme, demiryollarının toptan toprak gaspları, Rockefeller ve Carnegie'nin rakiplerini ezmekte takip ettikleri kötü yollar, birçok büyük şirketlerin işçileri yere vurmakta kullandıkları vahşi güç ve şiddet, bilim ve buluşlardan meydana gelen tasarrufların tröstler tarafından cebe indirilmesi, devlet Yasama meclislerinden elverişli yasalar çıkartmak için faaliyette bulunan şirket ajanlarının gösterdiği manzara ve şirket avukatlarının devlet düzenleme ve vergi yasalarında kaçamak noktalarını bulmak için faaliyetleri, her tarafta kaygı ve üzüntü yaratıyordu.

Tekeller, geleneksel yasalar karşısında uzun zamandan beri gayri meşru sayılıyordu. Fakat ana yasaların bu yasaklama ve sınırlamaları neredeyse tamamen etkisiz kaldı. 1880-1890 yıllarında birçok eyalet yasa kitapçıklarına daha sert yasalar eklediler ve bu eyaletlerden bazıları çok çirkin bir şekilde tröstleri feshetmeye kadar gittiler. Fakat bir eyalette feshedilen bir tröst, yasaları daha yumuşak ve uygulanması daha gevşek olan başka bir eyalette yeniden kurulabilir ve aynı durumda iş yapmaya devam edebilirdi. Bu açıkça, eyaletlerden ziyade, federal hükümetin düzenlemesi gereken bir meseleydi.

Daha 1876'da *Greenback* partisinin listesinde başkanlık için mücadele eden milyoner filozof Peter Cooper, şu uyarıda bulnuyordu: "Bugün özgür kurumlarımızı bekleyen tehlike, ancak devrimin başlangıcında olduğundan daha küçüktür... Ülkemizde bir servet aristokrasisi, bir ülkenin refah ve gelişmesini mahkûm edebilecek en kötü aristokrasi biçimi hızla oluşmaktadır?" 1870-1880'in son yıllarında, refahın geri gelmesiyle birlikte, genel kaynaşma yaratmış, fakat 1880'lerde ülke tekrar tröstlere

gözünü çevirmişti. 1884'e doğru, ortada bir tekel aleyhtarı parti vardı, fakat demokratların tekrar iktidara gelmeleri ihtimali üzerine ortaya çıkan heyecan arasında az oy kazanabildi. Dört yıl daha geçmesi ve bu zamanda yarım düzine esaslı tröstün yeniden örgütlenmesi, ülkeyi tehlikeye karşı uyandırdı. Başkan Cleveland, Kongre önünde: "Yasanın dikkatle sınırlandırdığı yaratıklar ve halkın hizmetkârı olması gereken şirketler, tersine hızla halkın efendisi haline gelmektedirler" dedi. İki ana parti, hangi biçim altında olursa olsun, tekellere karşı olduklarını resmen açıkladılar.

Bütün bu kaynaşmanın ilk fiilî sonucu, demiryollarının yeni bir düzene tâbi tutulmasında görüldü. Daha 1870'lerde çiftçiler, demiryolu tekellerinin kendilerini aşırı yük ücretiyle dolandırdığını, kötü hizmet ettiğini ve spekülasyon niyetiyle milyonlarca dönümlük araziyi satıştan kaçırdığını ileri sürerek bu tekele karşı sert şikâyetlerde bulunmuşlardı. *Grange* gibi çiftçi oluşumlarının isteğiyle, Orta-batı eyaletleri, demiryollarının isteyecekleri ücretleri sınırlandıran ve indirim, ayrıcalıklı müşterilere özel tarife, aynı yol üzerinde kısa mesafe için uzun mesafeden daha fazla ücret istenmesi ve bedava geçme hakkı gibi yöntemleri yasaklayan kanunları kabul ettiler. Demiryolları idareleri bunun "gerekli yasal yollardan gidilmeksizin" kendilerini mallarından mahrum bıraktığını ve Kongre'nin uluslararası ticaret üzerindeki kontrol hakkına tecavüz ettiğini ileri sürerek buna hemen itiraz ettiler.

1876'da bir dizi dikkate değer kararıyla, özellikle Munn ile Illinois arasındaki davada mahkemeler, "bir kamu yararıyla ilgili" veya kamunun yararına ayrılmış herhangi bir mülkün, hükümetin yasalarına tâbi olduğu esasına dayanarak, eyaletler tarafından çıkarılan adı geçen yasaları destekledi. Fakat eyaletlerin Federal yasa alanına tecavüzü sorununda mahkemenin aldığı tavır açık değildi. Bununla beraber, daha sonraki kararlar şu noktayı açıkladı ki, eyaletler tamamen bölgesel nitelikteki

ticareti, yasalarla düzenleyebilirlerse de herhangi bir nedenle uluslararası karakterdeki bir ticarete dokunamazlardı. Bu çeşit ticaret, yalnız federal hükümetin kontrolündeydi. Ticaretin çoğu, uluslararası nitelikte olduğundan, bu yorum tarzı, durumu düpedüz Kongre'ye ait bir sorun haline getiriyordu.

Kongre, 1887 tarihli *Interstate Commerce Act* (Uluslararası Ticaret Yasası) ile buna cevap verdi. Demiryollarını tarife savaşı ve indirimlerin kötü sonuçlarından kurtarmak kadar, halkı da korumak amacını güden bu yasa, şirketlerin bir araya gelmesini, indirimleri, tarife ve hizmette ayrılık gözetilmesinin yasaklanmasını ve istenecek her türlü ücretin "âdil" ve "uygun" olmasını talep ediyordu. Bu bir parça belirsiz yasak ve taleplerden daha önemli olanı, bu yasanın uygulanmasını denetlemek üzere bir Uluslararası Ticaret Komisyonu kurmasıydı. Bu komisyon, dördüncü bir hükümet dairesi oluşturacak kadar önem kazanan birçok yönetsel büronun ilkiydi. Uluslararası Ticaret Yasası, uzun zaman etkisiz kaldı, fakat Komisyon ve mahkemeler tarafından daha sıkı uygulanan 1903 Elkins ve 1906 Hepburn Yasası gibi yeni yasalar, tam zamanında demiryollarındaki en kötü uygunsuzlukların ortadan kaldırılmasına ve tarife ve hizmet üzerinde etkili bir kontrol kurulmasına hizmet etti.

Demiryollarının düzenlenmesi, tröstlerin düzenlemesine oranla daha basitti. Belki esas güçlük, işin genişlik ve karışıklığında değil, Amerikan halkının zihnindeki kararsızlıktaydı. Amerikalılar büyük sanayi ve ticareti kaygıyla izliyorlar, fakat aynı zamanda ona karşı hayranlık da duyuyorlardı. Kendilerini tekelin tehlikelerine karşı korumak, fakat aynı zamanda kitle halinde üretimden ve masraflı çift üretimin ortadan kaldırılmasıyla oluşacak kârlardan faydalanmayı da istiyorlardı. Ticaret ve sanayinin hükümet tarafından düzenlenmesi gerektiğine inandıkları gibi, özel girişimin ve "aşırı bireyciliğin" meziyetlerine de aynı şevkle inanıyorlardı. Gerçekte yapmak istedikleri

şey, tröstleri yok etmek değil, onların kötülüklerini ortadan kaldırmaktı. Başkan Theodore Roosevelt'in son tröst mesajlarından birinde söylediği gibi: "Hedefimiz şirketleri ortadan kaldırmak değildir, tersine bu büyük birlikler, modern sanayiciliğin gerekli bir parçasıdır... Şirketlere saldırmıyorum, onların içindeki her çeşit kötülüğü kaldırmaya çalışıyorum." Onun karşısında bulunan çıkmaz, ülke çapında tanınan ünlü komedyen Finley Peter Dunne tarafından ifade edilen şu keskin şakayı çağrıştırmıştır: "Tröstler, uyanık girişim erbabı tarafından sevgili ülkemizin ilerlemesinde o kadar büyük rolü olan insanlar üzerinde kurulmuş korkunç canavarlardır. Bir taraftan onları ayaklarım altında ezer, diğer taraftan bunu o kadar çabuk yapmazdım."

Bu halkın tavrını gerçekten iyi yansıtmaktadır, yani bunda o kadar acele edilmemeliydi. Gerçekten Kongre, elbette acele davranmadı. Eyaletlerin tek başına tröst sorununun hakkından gelemeyeceği açık bir hal alınca Kongre, harekete geçmek zorunda kaldı. 1890 tarihli *Sherman Antitrust Act* ticareti baskı altında tutan her türlü sözleşme, düzenleme ve gizli anlaşmaları ve her türlü monopolü yasa dışı saydı. Herkes, bu yasanın *Standard Oil* ve viski ve şeker tröstleri gibi dev şirketlere karşı hükümetin eline bir silâh vereceğini sanıyordu. Fakat hükümet, daha çok gevşek bir şekilde bazı ortaklıklara kalkışınca, mahkemeler onları destekledi ve onlar sıkıntısız yollarına devam ettiler. Ağzını tutmak imkânı olmayan Dunne, "Sıradan insana bir taş duvar gibi görünen şey, bir avukata bir zafer takı derecesindedir" demiştir. Bu, öyle bir yenilgiydi ki, *Sherman Act*'tan sonraki on yıl zarfında en büyük ve en önemli tröstlerden bazılarının kurulduğu görüldü.

United States Stell şirketinin kurulmasıyla birlikte, halkın muhalefeti bir fırtına gibi patlak verdi. Basın ve söz odaklarından ardı arkası kesilmeyen eleştiriler yağdı. Bir taraftan Ida Tarbell'in *History of the Standard Oil Company* ve Russel'ın

The Greatest Trust in the World gibi kitaplar on binlerce satılırken, diğer taraftan büyük firmaların neden olduğu haksızlıkları gözler önüne seren yazılar *McClure, Everybody* ve *Collier* gibi yeni popüler dergileri dolduruyor ve eski itibarlı dergilere de giriyordu. Bu eleştiriler o kadar yaygın ve şiddetliydi ki, 20. yüzyılın ilk on yılına "gübre toplayıcıları çağı" adı takıldı.

Tröst aleyhindeki yasaların etkili şekilde uygulanması isteği karşısında daha fazla durulamazdı. Bunun üzerine Thedore Roosevelt, şevkle ve heyecanla harekete geçti. "*Antitröst* yasalar söz konusu olunca, bunlar mutlaka uygulanacaktır. Bir dava açılırsa, uzlaşmaya gidilmeyecektir, ancak hükümetin kazanması esası üzerine bir uzlaşma kabul edilecektir" dedi. *Wall Street* bankerlerinin şaşkın bakışları önünde başkan, üç büyük demiryolu kralının, Morgan, Harriman ve Hill'in yönettikleri Trans-Mississippi demiryolu bağlantısını dağıtmak üzere başsavcıya talimat verdi ve *Northern Securities* Şirketi davasında başarıya ulaştı. Bunun hemen arkasında paket et sanayi tröstü, tütün tröstü ve *Standart Oil* Şirketi'ne karşı harekete geçildi ve bunun her birinde hükümet galip çıktı.

Bununla birlikte, bu zaferler, sorunun kaynağını çözmekten çok heyecan yaratmakla kaldı. Büyük tekelleri meydana getiren öğeler, birbirinden ayrılınca bir menfaat birliği kurup, devam ettirmek için başka yollar buldular. Şirketlerin suistimallerini "merhametsizce ortaya dökme" işini başarıyla uygulayan *Bureau of Corporations*'ın ortaya çıkması bir tarafa bırakılırsa, Roosevelt de tröst aleyhindeki yasaları takviye etmek bakımından hiçbir şey yapamadı. Mahkemelerde kazandığı başarılara ve "büyük servet suçluları" aleyhinde halk önünde yaptığı açıklamalara rağmen tröstler, başkanlıktan çekildiğinde, bu makama geldiği zamandakinden daha güçlü durumdaydılar. Besbelli Rockefeller, "Kombinezon burada kalacaktır. Bireycilik bir daha dönmemek üzere gitmiştir" dediği zaman haklıydı.

XIV. Bölüm

İŞÇİLER VE GÖÇMENLER

İşçi ve Nasıl İşe Alındığına Dair

Ülkenin zengin kaynaklarının işletilmesi, endüstrinin makineleşmesi, tekellerin yükselişi analizi, işadamlarından oluşan küçük bir grubun ve parasını akıllıca bu işlere yatıran daha geniş çe bir grubun ceplerine sürekli biçimde servet akıtıyordu. Fakat bundan bütün zorlu işi omuzlarında taşıyan işçiler, az yararlanıyordu. Büyük sanayi ve ticaretin gelişmesinde işçi, esas faktörlerden biriydi, fakat kazancın bölüşülmesine gelince, belirgin olarak açıkta bırakılıyordu. Sosyal ödüllerin paylaşımında da işçi dışarıda kalıyordu: İşçiler nadiren "yolun sağ tarafında" yaşardı. Kulüplere girmeleri istenmezdi. Her yıl büyük sermayedarlara şeref unvanları veren kolej ve üniversiteler, işçi liderlerini unutur görünürlerdi. Yeni servet kaynakları, onun daha geniş bir şekilde dağılmasına hizmet etmeliydi. Fakat bunun gerçekleşmesi uzun zaman alacaktır. İşten tasarruf sağlayan sistemin uygulanması, iş saatlerinin kısalmasını sağlamalıydı, fakat bu da uzun zaman ulaşılamayan bir ideal olarak kaldı.

Teknoloji, işçilere daha güvenilir ve daha iyi çalışma şartları sağlamalıydı, fakat onların çoğu sıcak, gürültülü ve kötü havalandırılmış fabrikalarda veya tehlike içinde maden ve taş ocaklarında çalışmaya devam ettiler ve sanayideki kazaların neden olduğu ölüm oranı ve hastalıklar her yıl müthiş bir oranda arttı. Büyük şehirlerde kenar mahallelere yığılmış, ekonomik kriz ve işsizlik tehlikesi altında ve hariçten ve Güney'den sürü ile gelen tecrübesiz işçilerin rekabeti karşısında bulunan işçilerin kaderini paylaşmayı kimse istemezdi. Onların durumlarını düzeltmeleri de kolay değildi. Örgütlenme ve grevlere şüpheyle bakılıyordu ve eyaletlerin meclislerinde ve Kongre'de işçilerin çok az temsilcisi bulunuyordu.

Gerçekten Amerika'da endüstrinin gelişmesine en fazla yardımı dokunan gelişmelerden bir kısmı kesin olarak işçilerin aleyhindeydi. Burada bunlardan ikisine kısaca değinebiliriz: Endüstrinin makineleşmesi ve korporasyonların yükselişi. Genel olarak makineleşme, işçi standardının düşmesine yol açtı. İşçilerin emek vererek kazandıkları teknik ustalık, eskiden sahip olduğu değeri kaybetti. Çünkü makine çoğu mamulleri, yetiştirilmiş bir sanatkârın yaptığından daha iyi, daha ucuz ve daha çabuk yapabilirdi. İşçiliğin yaratıcılığı büyük ölçüde yok edilmiş ve işçiler, mekanik cihazın sadece bir parçası, günün her dakikasında tekdüze, usandırıcı bir iş gören otomatlar derecesine düşürülmüşlerdi. Upton Sinclair, *The Jungle* adlı yapıtında bunu şöyle tasvir etmektedir: "Tırpan makinesinin yüzlerce parçasından her biri ayrı yapılmıştır ve bazen yüzlerce insanın elinden geçmiştir. Jurgis'in çalıştığı yerde yaklaşık iki inç kare genişlikte bir çelik parçası kesip basan bir makine vardı. Parçalar yuvarlanarak bir tepsi üzerine geliyordu, insan elinin yaptığı şey bunları düzenli sıralar halinde yığmak ve arada tepsileri değiştirmekten ibaretti. Bu iş, aklı ve gözü, bunun üzerinde toplanmış ayakta duran bir tek çocuk tarafından yapılmaktaydı. Parmaklar o kadar çabuk hareket etmekteydi ki,

birbirine çarpan çelik parçalarının sesi, geceleyin bir yataklı vagonda işittiğimiz bir ekspres trenin çıkardığı tekdüze sese benziyordu... Her gün elinden bu parçalardan otuz bin, yılda dokuz-on milyon geçmekteydi. Yaşamı boyunca ne kadar olduğunu yalnız Tanrı bilir. Onun yanında dönen bileği, taşları üzerine eğilmiş orağın çelik bıçaklarının son pürüzlerini düzelten adamlar oturuyordu; bunlar, sağ ellerle bu bıçakları bir sepetten alıyor, evvelâ bir tarafını, sonra öbür tarafını taşa dayıyorlar ve nihâyet sol elleriyle başka bir sepete bırakıyorlardı. Bu adamların biri Jurgis'e on üç yıldır her gün böyle üç bin çelik parçayı bilediğini söyledi."

Makine, endüstriyel ekonomide işçinin yerini gasp etmeye de eğilimliydi; güçlü bir sermaye yatırımını temsil ediyordu ve haftanın yedi günü, günde yirmi saat çalışabilirdi. Böylece makine çalışma koşullarını belirlemiş oluyordu. Fırınların devamlı şekilde işler tutulması mecburiyeti, yarım yüzyıl demir ve çelik sanayiinde günde on iki saat çalışma yönteminin sürmesinde kesin bir rol oynadı. Makine, nihâyet, işsizliğin büyük bir kısmından sorumluydu. Sonuçta makinelerin, ortadan kaldırdıkları işlerden daha çok iş meydana çıkardığı belki doğrudur. Fakat yeni işleri alan her zaman aynı insanlar değildi. Yaşlıca adamların, yeni iş bulmalarına kadar genellikle ıstıraplı zamanlar geçerdi. İşsizlik, büyük ölçüde makine çağının doğurduğu bir şeydir.

Patron olarak güçlü şirketlerin gelişmesi de çoğu zaman işçinin aleyhine sonuçlanmıştır. Küçük ölçekteki sanayi, işçi ve topluluklarla sıkı ilişki içerisindeydi. İşçiler, uzak, şahsî olmayan şirketlere oranla, yerel patronlarla daha başarılı şekilde pazarlığa girebilmekteydi. Thedore Roosevelt, bunu güzel belirtmiştir: "İşçiyle patron arasındaki eski alışılmış ilişkiler artık kayboluyordu. Birkaç kuşak önce, patron işyerindeki her işçisini bilirdi. Adamlarını isimleriyle çağırırdı. Eşlerinin ve çocuklarının halini ve hatırını sorardı. Onlarla şakalaşır, birbirlerine

fıkralar anlatırlar ve belki birbirlerine sigara ikram ederlerdi. Küçük kurumlarda patronla işçi arasında dostça bir ilişki vardı. Antrasit endüstrisi ve maden ocaklarında çalışan yüz elli bin işçi veya günlük yiyecekleri için bu madencilerin eline bakan yarım milyon kadın ve çocukla onları emirlerinde tutan büyük demiryolları patronları arasında asla böyle bir ilişki yoktur."

Bir Senato komitesi önünde tanıklıkta bulunan New Englandlı bir fabrika sahibi kısaca şöyle dedi: "Ben asla işçilerimle konuşmam, bütün konuşmalarım denetimcilerledir."

Birleşik Devletler'e özgü daha başka çeşitli etkenler, işçilerin geleceğini belirlemiştir. Bu etkenlerden biri, İç Savaş'tan bir kuşak kadar sonra, iyi, ucuz toprağın tükenmesidir. Batı topraklarının, durumlarından hoşnut olmayan işçilerinin başını alıp gittiği ve birçok işçinin sığındığı bir yer hizmeti gördüğü iddiasında belki abartı vardır. Fakat iki-üç kuşak boyunca oradaki serbest toprakların, kır ve köylerdeki, hattâ şehirlerdeki nüfus fazlasını ve dışarıdan gelen göçmenleri çektiği açık bir gerçektir. 1850-1870 yılları arasında gelen beş milyon göçmen, bu alanlara gitmek yerine Doğu'daki endüstri şehirlerinde kalmış olsalardı, işçilerin durumu gerçekte olduğundan çok daha kötü olurdu. Çiftçilik masraflarının artması ve ucuz, iyi toprakların ortadan kalkmasıyla birlikte fazla nüfus endüstri bölgelerinde kaldı. Ziraat, artık fabrika yerine başvurulabilecek pratik bir çare olmaktan çıktı. İşçiler artık endüstrileşmiş bir toplumun sorunlarından yakalarını kurtaramazlardı ve bu sorunlara karşı koymak zorundaydılar.

Başka endüstri ülkeleri arasında, Birleşik Devletler'e özgü ikinci neden, sürekli ve sınırsız göçtü. 1870-1910 arasında kırk yıllık bir sürede yirmi milyondan fazla insan, Birleşik Devletler'e bir sel gibi aktı. Çoğu işçi olarak çalışan kadınları ve çocukları hesaplamasak bile, her yıl hemen hemen hangi ücretle, hangi şartlar altında olursa olsun, fabrika ve madenlerde çalışmaya istekli birkaç yüz bin kişinin işçi saflarına katılması

demekti. Kuzeyli işçilerin karşısına dikilen rakipler, yalnız onlardan ibaret de değildi. 1900 yılından sonra, Lehliler, İtalyanlar ve Macarlar yanında onların yerini almaya hazır on binlerce zenci de Güney'den gelmekteydi. Dışarıdan veya Kuzey'den her yeni gelen, bir işçiyi yerinden etti denemez. İşlerin açıldığı zamanlarda herkes için yeterli iş vardı ve yeni gelenler, yerli işçileri dışarı attıkları gibi, çoğu zaman da daha yukarı itti. Bununla birlikte, bu kitle hareketlerinin meydana getirdiği genel eğilim, ücretlerin azaltılması, standartların düşürülmesi ve işçi birliklerinin parçalanması olmuştur.

Gene Birleşik Devletler'e özgü üçüncü bir neden, ulusal bir ekonomi ile federal bir siyasi sistemin yan yana olmasıydı. Kömür sanayiinde, dokuma sanayiinde, demir ve çelik fabrikalarında işçi sorunları bütün ülkede aşağı yukarı aynıydı, fakat bunları ele almak yetkisi yakın zamanlara kadar yalnız ayrı eyaletlere aitti. Rekabet, bütün ülkeye yayılmıştı, fakat ücretleri ve çalışma saatlerini düzenlemek hakkı, ancak her eyaletin kendi işiydi. Böylece örneğin, işçi, New England dokuma sanayiinde veya New York elbise mağazalarında önemli fırsatlar yakalayabilir, fakat bu sanayiin yasaları daha az sıkı olan eyaletlere geçmesiyle birlikte, bu haklarını kaybedebilirdi. Şüphesiz *New Deal* rejiminin gelmesinden sonra, bütün bunlar değişti; Federal hükümet, bütün sınaî ilişkiler alanında merkezî yönetimin kontrolünü kurma yollarını buldu.

Şu son nokta da dikkate değer. Birçok Amerikalı, işçi birliklerine karşı derin bir kuşku besliyordu ve işçi sorunlarını, sanayi sorunlarına gösterdikleri sempatiyle ele almak hevesinde değildiler. İskân işleriyle meşgul, ünlü bir New York firmasının başı olan Lillian Wald, şehrin yoksul mahallelerinin bulunduğu doğu tarafında geçen gençlik yıllarında işçi birliklerinden, "sonradan nasıl sosyalistlerden ve şimdi komünistlerden" korkuluyorsa, öyle korkulduğunu hatırlamaktaydı. *Sherman Antitrust Act* (Tröstlere Karşı Yasa), ilk olarak ve en katı şekliyle

işçilere uygulanması, gerçek durumu açıklayan bir örnektir. Yakın yıllara kadar birçok Amerikalı, ticaret ve sanayide birleşmenin akla uygun bir şey olduğunu düşünüyor, fakat işçilerin kendi aralarında birlik kurmasını beğenmiyorlardı. Onlar, büyük sanayinin ve ticaretin siyasete karışmasını doğal buluyorlar, fakat işçilerin bunu yapmasını Amerikalılık karakterine yakıştıramıyorlardı. Ayrıca, hükümetin sanayiye yardımını beğeniyorlar, fakat hükümetin işçiye yardımını, sosyalistçe bir tedbir veya baskı yapan gruplara teslim olma şeklinde anlıyorlar, yatırım yapan kişilerin bu yatırımlarından iyi kâr sağlamalarının doğal hakları olduğunu savunuyorlar, fakat bir işçinin isteksiz bir patrondan koparabildiğinden fazla, emeğine bir karşılık beklemeye hakkı olmadığını ve işsizliğin Tanrı'nın işi olduğunu iddia ediyorlardı. Bu davranışlar, halk, modern sanayiciliğin meselelerini öğrendikçe değişti, fakat örgütlü işçilerin yoluna ciddi engeller koyacak kadar uzun bir zaman aldı.

Bununla birlikte, endüstri çağında işçilerin durumu hakkında fazlasıyla karanlık bir tablo çizmemek gerekir. Çoğunlukla isteyen için yeterli iş vardı ve ücretler tatmin edici olmamakla beraber, bir aile, gıdasını, giyeceğini ve barınmasını iyi kötü sağlayacak düzeydeydi. Birçok Avrupa ülkesindeki anlamıyla Birleşik Devletler'de bir "işçi sınıfı" yoktu, öbür taraftan sürekli bir işten ötekine, bir kazanç grubundan diğerine geçmek fırsatı vardı. Hemen İç Savaş'tan sonra Birleşik Devletler'i ziyaret eden bir İngiliz, bu konuda şu makul yorumu yapmaktadır: "Bu ülkede bir işçi, İngiltere'deki işçiden çok farklı bir durumdadır. İmkânını bulursa, istediği yere cebinde bir bonservisi taşımadan gidebilir. Gerçekten iş aramaya giden bir kimseden bonservisi istenmesi ne kadar doğal bir şeyse, onun da başvurduğu patrondan böyle bir belge talep etmesi sosyal kurallara göre, aynı derecede doğaldır. Bu gibi konularda Jack, efendisiyle eşittir... Bu ülke, feodalizmin zor sınavından geçmeden veya kast gururundan ileri gelen baskının etkisiyle iler-

lemeleri engellenmeden büyük bir ülke haline gelmiş nadir ülkelerden biridir."

Kuşkusuz bu durum değişti: Zamanı gelince işçiler bonservis taşımaya mecbur oldular ve kara liste yöntemi, birçok işçinin işe alınmasına engel oldu. Bununla beraber, yirminci yüzyıldaki bir yabancı ziyaretçi bile, Birleşik Devletler'de belirgin sınıf farkları bulamazdı. Ücretsiz genel eğitim, işçi çocuklarına iş ve meslek hayatında yükselme imkânlarını vermekteydi ve oy hakkı, işçilerin eline yasa koyucuları kendileri lehinde yasalar çıkarmaya zorlayacak bir silâh vermekteydi.

Birlik Kuvvettir

Büyük sanayi ve ticaretteki örgütlenmenin verdiği ders, işçiler için boşa gitmemişti. Cumhuriyetin ilk günlerinden beri bir çeşit işçi birlikleri vardı, fakat bunlar, çoğunlukla, yerel ve zayıf örgütlerdi. 1850-1860 yılları arasında birçok güçlü işçi birliği kuruldu (bunların en eskisi ve önemlisi, matbaacılar birliğiydi). Fakat bunlar da çalışan sınıfların, ancak küçük bir bölümünü içine alıyordu ve İç Savaş'tan sonraki kalkınma döneminde ve 1873'deki krizi izleyen bunalım sırasında yavaş yavaş ortadan kalktı.

İlk işçi örgütlerinin en önemlisi ve belki en dikkate değer olanı 1869'da kurulmuş olan *Noble Order of the Knights of Labor* adlı birlikti. Fakat bu birliğin gerçek faaliyeti, ancak 1879'da Terence Powderly, *Grand Master* (Başkan) olduğu zaman başlar. *Knights*'ın en göze çarpan özelliği, demokratik teşkilâtı, sosyal ve ekonomik konularda geniş bir görüş açısına sahip olmasıdır. Nitelikli olsun olmasın, bütün işçilere, fabrika işçilerine, madencilere ve küçük sanatkârlara kapısını açıyor, ancak kumarcıları, bar işletenleri, bankacıları, avukatları ve komisyoncuları kabul etmiyordu. Birliğin amacı, şöyle ifade edilmişti: "Emeğiyle çalışanlara yarattıkları servetten uygun bir

pay vermek, hakları olan daha fazla boş zamanı ve toplumun sunduğu avantajlardan daha çoğunu sağlamak onları iyi bir hükümetin nimetlerinden faydalandırıp onun değerini bilmek, korumak ve sürdürmeye daha yetenekli hale getirmek için zorunlu olan bütün hakları ve ayrıcalıkları sağlamak." Bu parlak hedefler, grev ve şiddet hareketleriyle değil, siyasi faaliyetler, eğitim ve işçi kooperatifleriyle gerçekleştirilecektir. *Knights*'ın programı köklü fakat dağınıktı. Bu programa, sekiz saatlik iş günü, çocukların çalıştırılmaması, kamu hizmetlerine özgü girişimlerin devletleştirilmesi, gelir ve miras vergileri konması ve toprak reformu gibi konular dâhildi. Radikal ekonomik değişiklikler yapmak için yıldızlara bakan bir idealizmle kibarca ikna yöntemi etkili olamazdı, fakat 1885'ten sonra grevlere başvurunca, gerçekten bir sonuç almaya başladılar. Birliğin üyeleri hızla arttı. Bir yıl içinde yedi yüz bin üyeye sahip olmakla övündü ve bu başarıyla sarhoş olarak sekiz saatlik işgünü için iyi planlanmamış genel bir grevi desteklediler. Grev Chicago'da *Haymarket Square*'de büyük bir miting yapılmasına yol açtı, fakat bu mitingde meçhul bir anarşist attığı bir bombayla birçok polisin ölümüne neden oldu. *Knights* bu suikasttan sorumlu değilse de genel düşünce onları bu olayla ilgili gördü. Çeşitli grevlerin başarısızlığa uğraması ve örgütün kendi içindeki zaafı, Birliğin çökmesine yol açtı. *Knights,* 1892'de Halkçı Parti'yle birleşince de tamamen ortadan kalktı.

Bu sırada, yeni bir örgüt, *American Federation of Labor* işçi hareketinin başına geçmek üzere yükseliyordu. 1863'de Solomon Gompers adlı bir Hollandalı Yahudi, Londra'daki puro imalâthanesini bırakarak, şansını Amerika'da denemeye karar verdi. Beraberinde Samuel adında on üç yaşındaki oğlunu da birlikte getirdi. Çocuk, derhal puro sarma işinde çalışmaya gitti. Ertesi yıl o, Puro Üreticiler Birliği'ne girdi ve bu andan itibaren Samuel Gompers'in hayatı, işçi birlikleri hareketiyle ve Birleşik Devletler'de işçi birlikleri tarihi de Samuel Gompers'la

birleşti. Düzgün bir eğitimi yoktu, fakat puro imalâthanesi ona işçi tarihi ve ekonomi üzerinde tam bir yetişme imkânı sağlamıştı. Sonradan anılarını anlatırken, şöyle diyordu: "İşimizin niteliği çok az işçinin sahip olacağı şekilde bir dükkân arkadaşlığı doğurdu. Bu dükkân kendi başına bir dünyaydı, kozmopolit bir dünya... Dükkândaki arkadaşlar, dünyanın her tarafından gelmiş kimselerdi, bazılarının hemen hemen gezip dolaşmadığı yer kalmamıştı... Dükkânda okuma da vardı. Puro üretenlerin gazete, dergi ve kitap almak için bir sermaye kurmak üzere kazançlarından küçük bir para ayırmaları âdetti. Böylece içimizden biri, bize, her defasında belki bir saat, bazen daha fazla okurken ötekiler çalışırdı. Okuyanın malî bakımdan kayba uğraması ihtimaline karşı dükkândakilerin herbiri ona belirli miktarda puro verirdi."

Bu sayede Gompers, İngiliz reformcularının, Alman ve Rus sosyalistlerinin yazılarını yakından tanıdı. Pratik bir eğitim de vardı: Grevler, kriz dönemleri ve mevcut işçi birliklerinin yetersizliği sonucunda yaşadığı acı yaşam deneyimleriyle Gompers pratik, sert bir işçi siyaseti gütme zorunluluğunu öğrendi. Disiplin zorunluluğunu, grevleri ve hava şartlarına bağlı ekonomik krizleri finanse edecek büyük yedek akçesi biriktirmek ve politikacılar, radikaller ve belirli bir mezhebi izleyenlerden herhangi bir pazarlıktan kaçınma gerekliliğini gördü. 1881'de çeşitli işçi birlikleri temsilcilerini, *Federation of Organised Trade and Labor Unions of the United States and Canada* halinde bir araya getirdi. Beş yıl sonra bu örgüt *American Federation of Labor* haline geldi.

AFL, Amerikan *Knights of Labor*'dan çok çağdaş İngiliz işçi örgütlerine yakınlık gösteriyordu. *Knights*'tan farklı olarak bu kuruluş üyelerini yalnız işçilerin yüksek sınıfından seçen ve Amerikan eyaletleri ne kadarsa o miktarda federasyon halinde birleşmiş kendi kendini yöneten işçi sendikalarından oluşan bir lonca niteliğindeydi. Keza *Knights*'tan farklı olarak güttüğü

siyasette oldukça pratik ve idarei maslahatçıydı. Onun sözcülerinden biri şöyle demiştir: "Bizim hiçbir nihaî hedefimiz yoktur. Bugünden ancak ertesi güne bakarız. Yalnız hemen elde edilebilir amaçlar için mücadele ederiz." Bu hedefler çoğunluk itibariyle daha yüksek ücret, daha kısa çalışma saatinden ibaretti, bununla beraber çocuk işçiler, sağlığın korunması ve sağlık yasaları, sözleşmesiz ve suçlu işçilerin yasaklanması, Çinli göçmenlerin işe alınmaması gibi ilgili sorunlar da gözden uzak tutulmuyordu. Bununla birlikte uzun ve başarılı tarihi boyunca AFL muhafazakâr, idarei maslahatçı ve bir derece tekelciydi. Politikadan kaçınarak, imkân olduğu zaman sermayedarlarla işbirliği yaparak, yüksek kayıt ücretiyle meydana getirilmiş yedek sermayesinden grevleri desteklemek ve ölçülü siyasetiyle kamunun güvenini kazanarak AFL, gösterilen düşmanlığa, krizlere ve rakiplere karşı dayandı ve yaşadı. 1924'te Gompers, son kez başkanlığını kabul ettiğinde, örgütün üç milyona yakın üyesi olduğunu övünçle söylüyordu. Üçüncü tip işçi örgütü çok zayıf kaldı. Sosyalizmin ve komünizmin Amerikan tarihinde geçmişi uzundur. Fakat ilk belirtileri çoğunlukla Brook Farm gibi ütopik denemelerden ibaret kalmıştır. Amerika'nın tanıdığı sosyalist düzene en yaklaşan şekil Utah'taki Mormon Cumhuriyeti idi, fakat bunda da işçiler az bir rol oynamıştır. 1870-1880 yıllarında Molly Maguires adıyla bilinen belirsiz bir gizli teşkilât, çalışma şartlarının son derece sert olduğu Pennsylvania antrasit maden bölgesini dehşete saldı, nihâyet güç kullanılmak yoluyla ortadan kaldırıldı. Gene aynı yıllarda Amerikan işçi hareketinden çok Karl Marx'ın ve Ferdinand Lasalle'ın teorilerine âşina olan Almanlar, bir Amerikan sosyalizmi kurmak istediler, fakat başarı sağlayamadılar. 1882'de Johann Most'un gelişi, işçi örgütlerinin sol kanadına devrimci bir yön verdi. Almanya ve İngiltere'den kovulan sosyalistlerin çoğu, Amerikan işçilerini bir şiddet politikasına çekmeye çalıştılar.

Zamanı gelince radikal işçi grupları kendilerini yabancı müdahalelerden kurtardılar. 1905'te resmen oluşan *Industrial Workers of the World,* Forel'in sosyalist teorilerinden bir şeyler almakla beraber tamamen yerli bir karakter taşıyordu. Batı'daki kereste ve maden işçi kamplarında ve Doğu'da dokuma sanayii merkezlerinde gösterdiği bazı başarılara rağmen IWW, hiçbir zaman sayıca gerçek bir güç kazanamadı ve I. Dünya Savaşı'na gösterdiği düşmanlık, Kuzeybatı'daki kereste işçi kamplarında ve gezginci tarım işçileri arasındaki faaliyeti dışındaki varlığına son verdi.

İşçi Anlaşmazlıkları

Amerikan işçi tarihinde grevlerle şiddet hareketleri birbirini kovalar. Başlangıçtan itibaren elde ettiği ilerlemelerde, yani örgütlenme, grev yapma, fabrikaları tatile zorlama, daha kısa çalışma saatleri ve daha yüksek ücretler sağlama, çalışma şartlarının güvenliği, kaza tazminatı, çocukların çalışmasını yasaklama, ihtar verme, hileli anlaşma, uzatma yöntemi, paravana şirket, göçün sınırlandırılması, işi durdurma konularında mücadeleye devam etmek zorunda kaldı. Mücadele, çoğu zaman sanayi alanında, bazen de politika alanında yapıldı. Bu uzun ve sert mücadelede işçiler, çoğu zaman yalnız kaldıkları halde işadamları, kamuoyunu, polis ve mahkemeleri güçlü müttefikler olarak yanlarında buldular. Böyle müthiş bir muhalefetle karşılaşan işçilerin kazandıkları grevlerin sayısı kaybettikleri veya uzlaşmak zorunda kaldıklarından azdı, fakat kazandıkları, grevin bir silâh olarak devamlı şekilde kullanılmasını haklı gösterecek kadar çoktu. Ancak şu nokta unutulmamalıdır ki, endüstriyel ilişkiler alanında kuvvete başvurulması, uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurmak gibi akıl ve muhakemenin yenilgisinin ilân edilmesinden başka bir şey değildir.

1881'den 1905'e kadar bazısı kısa ve yerel, bazısı uzun ve bütün ülkeyi kapsayan otuz yedi binden fazla grev oldu. Bu devrin en büyük grevleri şunlardır: İlkin, Amerikalılara ilk defa endüstriyel ilişkilerde büyük ölçüde şiddet hareketlerini öğreten 1877 demiryolu grevi, 1886'da Haymarket ayaklanmasıyla biten McCormick Harvester fabrikalarındaki grev, Monongahela kıyılarında açık bir savaşla dikkati çeken 1892 Homestead grevi, ülkedeki demiryollarının yarısını işlemez hale getiren 1894 Pullman grevi, Colorado kömür havzasında müthiş Cripple Creek grevi, bütün ülkede sanayiyi felce uğratmak tehlikesini yaratan ve nihâyet Başkan Theodore Roosevelt'in araya girmesiyle çözülen 1902 antrasit grevi. Burada, bu grevleri ayrıntılarıyla açıklamak ne mümkündür ne de bir fayda sağlar, ancak bunlardan, bütün öteki grevleri birçok bakımdan temsil eden 1894 Pullman grevini ele alabiliriz.

Bu grev, Illinois'de Pullman örnek şehrinde baş gösterdi. Burada işçiler, başka yerlerde aynı türdeki evlerden dörtte bir fazla kira ödedikleri rahat şirket evlerinde oturuyor, şirkete ait gaz ve suyu parayla alıyor, George Pullman ve hissedarlarına iyi kâr sağlayan şirket mağazalarından alışveriş yapıyorlardı. 1890'dan sonraki yıllarda meydana çıkan kriz sonucunda, hissedarlara bol bol ödenen kâr oranını korumak için ücretlerden önemli kesintiler yapıldı ve işçi temsilcileri ücret meselesinde hakemlik etmesi için Pullman'a başvurduklarında fazla konuşmalarına meydan verilmeden geri gönderildiler. İşçiler hemen işi bıraktı. Eugene V. Debs'in önderliği altında yeni kurulmuş olan *American Railway Union,* Pullman işçilerinin davasını benimsedi ve üyelerine hiçbir Pullman vagonunu işletmemeleri için talimat verdi. Bu hareket üzerine demiryollarıyla işçiler arasında savaş başlamış oldu ve bu savaş ülkenin yarısına yayıldı. Birkaç hafta içinde Kuzey ve Batı'da çoğu yerlerde ulaşım felce uğradı ve grevleri durdurmak üzere sonraları kullanılan bir yöntemi daha o zaman ifade eden bir başkent gazetesi bu

grevin "hükümete ve halka karşı bir savaş" olduğunu ilân etti. Grevin açık başarısı karşısında telâşa düşen ve yeni doğan demiryolu işçileri sendikasını daha başka yükler çıkarmadan ezmeye kararlı olan bir patronlar örgütü, *General Managers Association,* demiryolu hizmetinin kesilmeden devam ettirilmesi için Federal hükümetin işe karışmasını talep etti.

Association, bu müracaatında başarı kazandı, Başkan Cleveland'ın başsavcısı Richard Olney, eski bir demiryolu avukatı olup, işleticilerin görüşüne tam yakınlık duyan biriydi. Onların dileğine, her türlü grev faaliyetlerine karşı genel bir uyarı yapmakla yanıt verdi. Bunun üzerine derhal kargaşalık çıktı. Fakat bunun grevciler tarafından mı, yoksa kışkırtıcı ajanlar veya serseriler tarafından ımı çıkarıldığı hiçbir zaman belirlenemedi. Illinois valisi Altgeld yerel milis askerini kullanarak güvenliği korumaya hazırdı. Fakat Başkan Cleveland ona harekete geçme fırsatını vermeden Federal hükümet kuvvetlerinin Chicago'ya gitmesi emrini verdi. Bu uyarı, grevi durdurdu ve askerler işçi hareketini hemen hemen tamamıyla başarısızlığa uğratacak gibiydiler. Debs, mahkemenin emir ve uyarısına itaat etmeyeceğini bildirdi ve mahkemeye karşı gelme suçundan hapse atıldı. Federal askerler bu şekilde Illionis'e gönderildiğinde Altgeld, Anayasa'nın bozulduğunu itiraz makamında öne sürdüyse de, Cleveland tarafından ayıplandı ve itirazı mahkemelerce reddedildi. Böylece demiryolları işin her aşamasında galip göründü.

Fakat sonradan Kongre'nin belirlediği komitelerle araştırmacıların yaptıkları incelemeler, grevcileri ve Altgeld'i hemen hemen her noktada desteklediler. Pullman şehrindeki endüstri derebeyliği suçlandı, grevcilerin büyük bölümünün kargaşalıktan sorumlu olmadıklarına karar verildi, *General Managers Association* yasa ve kural tanımazlık damgası yedi, Olney'in siyaseti uygunsuz, mahkeme uyarısının yasal bakımdan meşruluğu kuşkulu ve Federal askerlerin bu işte kullanılması gereksiz ve uygunsuz bulundu. Bu acıklı olay, bütün bu yıllar zarfında

işçilerin durumunu belirleyen etkenlerin birçoğunu tam aydınlığa çıkardı. Bu etkenler de, büyük bir korporasyonun yasa ve ahlâkı hiçe sayması, yayılan grevlerin rolü, işçi hareketini dizgine almak için *Antitrust Act*'ın ve mahkeme ihtarı kurumunun kullanılışı, mahkemelerin düşmanlığı ve hükümet makamlarının işçiden çok sermayedarlar tarafını tutma eğilimi şeklinde sıralanabilir.

1900 yılına doğru işçiler, örgütlenme, grev yapma, toplu halde pazarlığa girişme gibi temel haklarının çoğunu sağlamış ve daha iyi çalışma ve yaşama şartları temini için yaptıkları savaşta bazı ilerlemeler kaydetmişlerdi. Ancak bu kazançların, çalışanların küçük bir bölümüyle sınırlı kaldığı ve işçilerin sosyal güvenliği ve toplumun bir bütün olarak refahı gibi daha büyük sorunlara pek temas etmediği de ortadaydı. İşçi sorununun, diğer sosyal ve ekonomik sorunlardan ayrı tutulamayacağı ve toplumun, işçilerin refah ve güvenliği konusunda meşru bir meselesi olduğu gittikçe daha açık bir hale gelmekteydi. Bir endüstri, yaşamaya yetecek bir ücret ödemekten âciz kaldığında toplumun aradaki farkı bir yolunu bulup kapatması zorunluydu. Bir iş kolunda iş sağlayamadığı takdirde toplumun işsizlere bakması gerekirdi. İşçilerin sakat kalması veya vaktinden önce çalışamaz duruma gelmesi halinde toplum onları desteklemek zorundaydı. Kadın ve çocuk işçiler sorunu sadece onlarla patronları arasındaki bir sorun değildi, ülkenin geleceğini ilgilendiren bir sorundu. Keza toplumun endüstri alanındaki gereksiz kavgayı ve bu kavgayı ne zamana kadar kaldırabileceği de bir problemdi, çünkü işçi veya patron hangisi kazanırsa kazansın sonunda kaybeden daima toplumdu.

Sosyal reformlar konusunda işçinin, sosyal işlerde çalışanlar, Protestan rahipler, bilginler ve aydınlar arasında daima güçlü müttefikleri vardı. Sanayideki suistimaller, şehirlerde kötü yaşama koşulları aleyhindeki mücadeleler, tarihinde olağanüstü bir gazete raportörü olan Jakob Riis'in Chicago Hull

House'a bağlı Jane Addams'ın, Unitarian rahip Washington Gladden'ın ve Wisconsin Üniversitesi profesörlerinden John R. Commons'ın isimleri önümüzde yükselir. Çocukların sanayide çalışmasının veya birçok ailenin daracık bir evde yaşamasının toplumda neye mâl olduğunun görülmesi açısından yasama meclislerinin harekete geçmesi gerekiyordu. Massachusetts, New York, Wisconsin, Oregon gibi bazı eyaletlerde reformcular önemli başarılar kazandılar, fakat mesele güçtü. Zira ileri eyaletler, yüksek kotalar koyunca sanayinin bu gibi sınırlamaların bulunmadığı geri eyaletlere akmasını davet etmiş oluyorlardı.

Buna rağmen ortada gerçek bir ilerleme vardı. I. Dünya Savaşı çıktığında çoğu eyalet, hiç olmazsa teoride küçük çocukların çalışmasını yasaklamış, birçoğu ise kadın işçiler için sekiz saatlik çalışma gününü kabul etmişti. Kaza tazminatı kurallarını çıkarmışlar, fabrikaların ve madenlerin dikkatle teftişini sağlamışlar, sanayideki anlaşmazlıklarda hileli sözleşme yöntemini, özel dedektif ve polis kullanılmasını yasaklamışlardı. Bu yasaları ayrıntılarıyla takip etmek imkânsızdır, fakat çocuk işçi yasalarının tarihi, konumuzu iyice aydınlatacak niteliktedir.

1900 yılına kadar çocuk işçilerin çalıştırılması genel bir skandal haline gelmişti. O zaman on-on beş yaşları arasında 750 bin çocuk kazançlı bir şekilde çalıştırılmaktaydı. Birçokları fabrika ve madenlerde, bazıları da konserve fabrikalarında, pancar tarlalarında veya krenberi denilen meyvenin yetiştiği bataklık arazide çalışıyordu. Bir araştırmacı sekiz pamuklu dokuma fabrikasında çalışan on iki yaş altında 556 çocuk tespit etmiştir. Başka bir araştırmacı gecenin ikisinde sebze konservesi dolduran altı-yedi yaşında çocuklar gördü. *Bitter Cry of the Children* adlı yapıtı, ülkede hayret ve dehşet uyandıran John Spargo, 20. yüzyılın başlarında Pennsylvania ve West Virginia kömür madenlerinde gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Çocuklar oluklar üzerine eğilmiş, saatlerce oturup yıkama makinelerinden süratle geçmekte olan kömürün içinden taş parçala-

rını ve başka süprüntüleri toplarlar. Mecburen öyle ikiye katlandıklarından çocuğun biçimi bozulur, ihtiyar adamlar gibi kambur olurlar... Kömür serttir, bu yüzden elin kesilmesi, kırılması veya parmakların ezilmesi gibi kazalar çocuklar arasında sık sık görülür. Bazen daha kötü bir kaza olur. Müthiş bir çığlık işitilir, bir çocuk kendini makineye kaptırmış ve parçalanmıştır veya oluğun içinde kaybolmuş ve sonra ölüsü çekip çıkarılmıştır. Kömür kırma makine dairesini toz bulutları kaplamıştır ve çocuklar bu havayı teneffüs ederler. Bir defasında böyle bir yerde yarım saat durdum ve on iki yaşında bir çocuğun her gün yapmakta olduğu işi yapmayı denedim... Bunu yapmak ve yaşamak benim için mümkün değildi, fakat bunu günde elli-altmış *cent* karşılığında yapan on iki yaşlarında çocuklar vardı. Bazıları ömürlerinde okuldan içeri adımlarını atmamışlardı. Aralarında çok azı alfabe kitabını okuyabiliyordu."

Şüphesiz bu kötülüklere karşı her eyalette yasalar vardı. Fakat çoğu zaman bunlar yetersizdi ve kolayca kaçamak noktaları bulunuyordu. Örneğin Güney Carolina, nihâyet on iki yaşından küçük çocukların fabrikalarda çalışamayacağını, fakat bu sınırlamanın aileleri sıkıntıya düşürdüğü hallerde istisna kabul etmişti. Maryland, on altı yaşından küçük çalışmak isteyen herkesin izin için resmî makamlara başvurması zorunluluğunu koyduğunda başvuru sayısının bir önceki nüfus sayımında tespit edilmiş yaşı on altıdan küçük olanların toplamının iki katı olduğu görüldü. Çıkarılan yasalar fabrikalar dışında çalışan çocukları nadiren kapsamına alıyor, postacı, boyacı veya çilek tarlalarında ve o zaman fabrika sayılmayan konserve atölyelerinde işçi olarak çalışan yüz binlerce çocuğu savunmasız bırakıyordu. Ancak 1909 yılında bir Amerikan eyaleti, Delaware, "on dört yaşından aşağı hiçbir çocuğun kazanç gayesi güden bir işte kullanılamayacağı veya çalışmasına izin verilemeyeceğini" yasalaştırdı.

Yerel eyalet yasalarının yetersizliği, Kongre'nin harekete geçmesine yol açtı. 1916 da Kongre, çocuk işçi kullanılarak üretilen ürünlerin devletler arası ticarette naklini yasaklayan bir yasa çıkararak bu isteğe yanıt verdi. Sorun çözülmüş gibiydi, fakat mahkemeler, bu yasanın Kongre'nin yetkilerini aştığını ve bu nedenle hükümsüz olduğunu ilân ediverdiler. Bundan üç yıl sonra Kongre tekrar bir girişimde bulundu, bu defa çocuk işçilerin mamulâtını yasaklar derecede yüksek vergiye tâbi tuttu. Mahkemeler, bu defa da vetolarını çektiler. Kongre doğrudan doğruya yapamayacağı bir şeyi dolaylı bir şekilde yapamazdı. Kuşkusuz yirmi yıl sonra Yüksek Mahkeme bütün bunların bir hata olduğunu itiraf etti. Fakat olan olmuştu. 1920-30 tarihleri arasındaki refah yıllarında çocukların çalıştırılması devam etti ve 1930 sayımında, kazanç için çalıştırılan on sekiz yaş altında iki milyon erkek ve kız çocuğu tespit edildi. Nihâyet, *New Deals* anayasa tartışmalarını bir tarafa atarak bu skandala hemen hemen bir son vermiş oldu.

İşçiler, iki yöntemle, yani toplu halde pazarlık ve yasa çıkarttırmak yoluyla durumlarını büyük ölçüde iyileştirdiler. Sanayi de işçi meselesini daha ileri görüşle ele almaya ve kendi kendini reforme etmeye başladı. Artık hiçbir işadamı, demiryolu yöneticisi Jay Gould gibi "Emek sonuçta tamamıyla arz ve talep yasasının hüküm ve etki dairesine girecek olan bir maldır" sözlerini söyleyemeyecekti. "Arz ve talep yasası" fabrikatörler, bankerler ve çiftçiler lehine değiştirilmişti, şimdi de işçi lehine değiştiriliyordu.

"Eritme Potası"

Çoğu Amerikalı, göçün, tarihlerindeki rolünü hakkıyla anlamaz. Göçü bir problem ve ancak son elli-altmış yıl içinde meydana gelmiş bir problem olarak düşünürler. Onlar, göçmenleri de genellikle, gemi köprüsünden Ellis Island'a (New York kar-

şısında göçmenlerin ilk kabul edildikleri ada) inen parlak şallı Polonyalı köylü kadınlar, sakallı Yahudiler veya esmer tenli İtalyanlar biçiminde düşünürler. *Pilgrim,* babaları, Fransız *Huguenot*'ları veya *Scotch-Irish*'leri hatırlamazlar. Onlar hattâ *Middle Passage* cehennemine katlanan zavallı zencileri bile bu göçmenler arasında saymazlar.

Bununla beraber Kızılderililer hariç bütün Amerikalılar, Koloni çağının kibar hanımefendileri, *Order of Cincinnati* üyeleri olsun Gray'deki Leh aslından çelik işçiler veya Harlem zencileri olsun, hepsi ya göçmen veya göçmen çocuklarıdır. Kuşkusuz bu göçmenler, değişik tarihlerde, türlü şartlar altında ve dünyanın çeşitli bölgelerinden geldiler. Fakat onların hepsinin başından aynı şey geçmiş, hepsi eski yurtlarından ilgilerini kesip yeni bir vatanda yurt edinmişlerdir. Hepsi, hattâ cahil ve aşağı düzeyde olanlar bile, kendi kuvvet, kültür ve inançlarını getirmişler, hepsi bu muazzam Amerikan potasında esas varlığı oluşturan birer unsur olmuşlardır.

Yukarıda Koloni çağında Amerikan halkını meydana getirmiş olan çeşitli göç akımlarına değinmiştik. Cumhuriyetin ilk yıllarında, çoğu gönüllü olarak Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya gelenler göç etmeye devam etti. İlk kayıtların tutulduğu 1820 yılından İç Savaş'ın başlangıcına kadar İrlanda, İngiltere ve Almanya'dan gelen beş milyon kadar insan kaderlerini Amerikalılarla birleştirdiler. Savaş bile bu göç dalgasını ciddi bir şekilde yavaşlatmadı. Appomattox'tan sonraysa göç bir sel halini aldı. Sonuçta 1870 yılında Amerikan nüfusu pek gri görünüyordu. O yıl bin Amerikalıdan 435'i yerli anne-babadan Amerika'da doğmuş beyazlardan, 292'si yabancı veya karışık anne-babadan Amerika'da doğmuş beyazlardan, 144'ü dışarıda doğmuş beyazlardan, 127'si zencilerden, bir Kızılderili ile bir Çinli yekûnu tamamlıyordu. 1870-1920 yılları arasında Birleşik Devletler'e yirmi beş milyon kadar daha göçmen geldi. Bununla beraber dışarıda doğanlarla, Amerika'da doğanlar arasındaki

oran esas itibariyle aynı kaldı. Belki en göze çarpan değişikliği zencilerin sayısındaki görece düşüş ve Meksikalıların sayısındaki artış oluşturuyordu.

Amerikan nüfusunun değişen karakteri bakımından çok önemli bir olay, her gözlemcinin dikkatini çekmiştir. O da yurtları veya babalarının yurtları Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinde olanların sayısındaki hızlı artıştır. 1870-90 yılları arasında göçmenlerin çoğu İngiltere, Almanya, İskandinavya ülkeleri gibi geçmişte de o kadar çok göçmen sağlamış olan ülkelerden gelmeye devam etti. Fakat o yıllarda bile küçük de olsa "yeni göçmen" dalgası vardı. Girişimci vapur acenteleri Napoli, Danzig, Memel, Fiume ve Atina ile doğrudan doğruya bağlantı kurmuş olup güverte yolcuları toplamak için İtalya, Polonya ve Avusturya-Macaristan'da binlerce ajan bulunduruyorlardı. Girişimci korporasyonlar, göçmenleri Ellis Island'da karşılamak ve onları maden bölgeleri veya fabrika şehirlerine götürmek için tertibat alırlardı. İngiltere, Almanya ve İskandinavya'da nüfus baskısı, eski şiddetini kaybedince Yeni Dünya'ya doğru bu göç hareketi yavaşladı. Fakat "yeni" göç büyük artışlar gösterdi. Örneğin, 20. yüzyılın ilk on yılı zarfında İrlanda'dan yalnız 340.000, Almanya'dan da 340.000 göçmen geldiği halde İtalya'dan iki milyondan fazla, Avusturya-Macaristan ülkesinden iki milyon göçmen geldi. Kapılar nihâyet göçmenlere karşı kapanıncaya kadar İtalya ve Polonya üç buçuk milyon oğlunu ve kızını göndermişti.

Bütün bu yeni gelenler, dinî soruşturmadan kaçıp, istedikleri gibi ibadet etme özgürlüğünü arayanlar, askerî hizmet ve savaşlardan kaçanlar, daha demokratik bir toplumu özleyenler, korkunç bir aşırı yoksulluktan kaçarak Yeni Dünya'nın efsanevi zenginliklerinden bir pay almak umudunda olanlar için Amerika vadedilmiş bir topraktı. Bu işe girişmelerinin nedeni ne olursa olsun onların hepsi bir büyük maceraya atılmıştı. Hepsi

daha iyi bir yaşam peşindeydiler ve çoğu kendileri ve çocukları için böyle bir yaşam kurdular.

"Eski" göçmenler, Kuzey ve Batı'da oldukça eşit bir şekilde yayılmış, aşağı yukarı eşit miktarda tarım ve sanayi alanlarına bölünmüşlerdi. Buna karşılık bir çiftlik kurmak için paraya ihtiyaç vardı. En iyi topraklar o zamana kadar işgal edilmişti. Şehirlerde çalışmak için iş bulmak ve kendi uluslarından topluluklar ve Katolik kiliseleri var olduğu için "yeni" göçmenler, Doğu ve Orta-Batı'daki endüstri merkezlerinde toplandılar. 1900 yılına doğru yabancı doğumluların üçte ikisi kasaba ve şehirlerde oturmaktaydılar ve bu oran 1920 yılında dörtte üçe yükselmişti. New York şehrinde yüz binlerce İtalyan, Polonyalı, Rus ve Yahudi vardı, İtalyanlar ve Fransız Kanadalılar, ciddi bir çevre olan Boston'da büyük miktardaydılar. *Quaker*ların Philadelphia'sında Ruslar, Cleveland'da Ruslar ve Polonyalılar, St. Paul ve Minneapolis'te İskandinavlar vardı, Chicago'da ise dünyanın başka herhangi bir büyük şehrinde görüldüğü gibi çeşit çeşit ırklara mensup insanlar yaşamaktaydı. Fall River, Scranton, Hamtramck gibi küçük endüstri şehirlerindeyse yabancı doğumluların yüzdesi büyük şehirlerdekinden de fazlaydı. Bu durum şunu gösterir ki, Güney ve Doğu Avrupa'dan yeni gelen göçmenler madenlerde, değirmenlerde ve fabrikalarda iş bulabilmekteydiler. Örneğin daha 1910'da Pennsylvania kömür madenlerinde çalışan işçilerin dörtte üçü yabancı doğumlu olup bunun ezici bir çoğunluğunu İtalyanlar, Polonyalılar ve Slovaklar oluşturuyordu. 1920'de yabancı doğumlular, bütün nüfusun sekizde birini, fabrikalarda çalışanların üçte birini ve madenlerde çalışanların yarısını oluşturuyorlardı.

Göçmenler, ülkeye ne getirdiler? Çoğu kendilerini, el kuvvetini, çalışma güçlerini ve dinlerini getirdiler. Benimsedikleri bu yeni vatana onlar çok şey borçluydu, fakat bu ülke de onlara çok şey borçluydu. Ülkedeki kaynakların hızla ve ucuz bir şekilde geliştirilmesi için yapılması gereken zor ve imkânsız olanı

başardılar, merkezdeki düz ovaların sert toprağını ziraata elverişli hale getirdiler, kıta aşan demiryollarını onlar inşa ettiler, demir, kömür ve bakırı yerin altından çıkardılar, Kuzeybatı ormanlarının kerestelik ağaçlarını onlar yere indirdiler. Fakat yaptıkları yalnızca kaba iş alanına ait değildi. Onlar aynı zamanda Amerikan yaşamına zenginlik ve renk kattılar ve bazı alanlarda onun kültür mirasına büyük ölçüde yeni şeyler eklediler. Müzikte ve sanatın diğer kollarında yaratıcılığının büyük bir kısmını onlar sağladılar. 1930'da ülkede şefi bir Anglo-Sakson adı taşıyan belli başlı bir orkestra yoktu.

Gelgelelim göç kendine özgü bazı problemler de doğurdu. Yerli işçiler bunu iş için rekabet biçiminde algıladılar. Bir işçi lideri şöyle söylemekteydi: "Yaşayışımız göçle ölçülür, yevmiyelerimiz göçe göre ayarlanır, ailemizin durumu göçle takdir edilir." Şehir yönetimleri, göçü yeni mesken, sağlık ve polis meseleleri olarak anladılar. Okullar, bunu okuma yazma eksikliği, sosyal çevreye uyumsuzluk meselesi halinde gördüler. Ancak yabancı doğumluların temsil edilmesi, "Amerikan havasına yabancı tehdit sesleri karşısında" ürperen "yerli halka" mensup birçoklarının korkularına rağmen güç değildi. Genellikle göçmenler, bir Amerikalı olmak için can atarlardı. Mary Antin'in *Promised Land* adlı kitabında tasvir ettiği hatıraları göçmenlerin yüz binlercesi paylaşmıştır. O diyor ki: "Vatandaşlık gururum ve kişisel memnuniyetim parlak bir eylül sabahı ilk defa okula başladığım zaman en yüksek noktasına ulaştı. Adımı söyleyemeyecek kadar yaşlansam bile o günü hatırlamam gerektir. Çoğu insanlar için okula girdiği ilk gün unutulmayacak bir olaydır. Benim içinse, günün önemi onu beklediğim yıllar, geldiğim yol ve taşıdığım hedefler yüzünden yüz kere daha büyümüştü... Bizi okula bizzat babam götürdü. Bu büyük görevi Birleşik Devletler başkanına bile bırakmazdı. O günü benimki kadar bir sabırsızlıkla beklemişti. Benek benek güneşin düştüğü kaldırımlardan birinde koştururken gözlerinin önüne gelen

hayâller benim rüyalarımın hepsini aşmıştı... Nihâyet dördümüz öğretmenin masası etrafında durduk ve babam anlaşılmaz İngilizcesiyle bizi onun eline teslim ederken bizim için kabaran gönlünün daha fazla olamayacak umutları birkaç kırık dökük kelimeyle ifadeden kendini alamadı."

Amerikalılaşma ve çevreye uyma sorunlarını bizzat göçmenlerden çok onların çocukları ortaya çıkarmaktaydı. Onların çoğu, gerçekten geçmişiyle bütün ilgisi kesilmiş, maneviyatını kaybetmiş kimselerdi. Evde bir başka dünyada, dışarıdaysa başka bir dünyada yaşamaktaydılar. Anne-babaları ve çoğu zaman kiliseler sayesinde bu çocuklar hâlâ Eski Dünya'ya bağlıydılar. Fakat bu irtibat dolaylı ve gerçekdışıydı. Farklı görünüşleri ve aksanlarıyla Amerikalı arkadaşları onları kendi çevrelerine tam olarak almıyorlardı. Yeni çevrelerini öğrenmeden eski çevrelerinin mirasına karşı çoğu zaman isyan ediyorlardı. Resmî okulların kendi bünyesinde eritici büyük bir etkisi vardı. Fakat bazen okul, aradaki farkları ortadan kaldıracak yerde daha belirgin bir hale getiriyordu. İkinci kuşak Amerikalılar sosyal çevreye uyum, tecavüz ve suç işleme bakımından birinci kuşaktan daha fazla sorun çıkarıyorlardı.

1900 yıllarında serbest göç hareketine bir dur işareti vermenin zamanı geldiği hakkında çok yaygın bir görüş belirdi. İşçiler, göçmen işçilerin rekabetinden çok memnun değillerdi. Eskiden gelmiş Amerikalılar, Amerikan ırkının, bu kadar çok Slav ve Akdenizli göçmenin gelmesiyle karakterini ve değerini kaybetmekte olduğu kaygısındaydılar. Sıradan vatandaş, Birleşik Devletler'in, yenilerini alamayacak kadar halkı ve sorunu olduğu düşüncesindeydi. Daha 1882'de Kongre, Çin'den gelen göçmenleri kabul etmeme kararını aldı ve aynı yıl, "arzu edilmez" işareti konanları, yani hasta, aklen sakat, ahlâkça düşük, anarşist ve bunun gibilerini dışarıda bırakmaya başladı. Bu önlem, nitelik bakımından sonuç verebilirdi, fakat nicelik bakımından hiçbir etkisi yoktu. Gerekli olan şey her ikisini de sağ-

layacak bir önlemdi. Göçmenlerin okuma yazmalarının kontrolü şeklinde bir formül ileri sürüldü. Britanya adalarında, Almanya ve İskandinavya'da hemen hemen herkes okuma yazma bildiği halde İtalya, Polonya, Rusya ve diğer Güney ve Doğu Avrupa ülkelerinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı çok yüksek olduğundan bu önlemin, eski göç hareketinden ciddi biçimde etkilenmeden yeni göçmen miktarını azaltma gibi bir faydası bulunduğu sanılıyordu.

Üç Başkan; Cleveland, Taft ve Wilson, bunun bir yetenek testi değil, imkân ve fırsat testi olduğu düşüncesiyle Birleşik Devletler'e kabul edilmek için okuyup yazma şartının konmasını destekleyen yasa eklerini, vetolarını kullanarak reddettiler. Fakat nihâyet 1917'de Kongre, bir çözüm buldu. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve yıkıma uğramış Avrupa ülkelerinden geniş ölçüde göç imkânlarının meydana çıkması üzerine sorun, basit bir sınırlama meselesi değil, Amerika'ya kabul edilmeme meselesi halini aldı. 1921, 1924, 1929'da çıkarılan bir dizi yasayla Kongre, dışarıdan gelecekler için sayıca bir sınır, son şekliyle 150.000 kişilik bir sayı kabul etti. Bu sınırlama Kanada, Meksika veya Güney Amerika devletlerine uygulanmadı, fakat devlete yük olabilecek kimselerin girişini yasaklayan maddelerin dar bir şekilde yorumlanması bu ülkelerden gelecek göçmenlerin de sayısının azalması sonucunu verdi.

Böylece 1930'a doğru Amerikan tarihinin bir dönemi son buluyordu. Birleşik Devletler hâlâ ulusları içinde eriten bir pota olmakta devam etti, fakat artık kendisi de birçok bölgesi kalabalık bir hale gelmiş olduğundan başka ülkelerin yoksul ve baskı altındaki halkı için vaat edilmiş bir ülke olma niteliğini kaybetti.

XV. Bölüm

Batı Bölgesi Gelişiyor

Son Batı Bölgesinin Yerleşime Açılması

Güney, savaşın acılarından ve Kalkınma döneminin kargaşasından kurtulup kendine geliyordu. Kuzey, ekonomisini fabrika ve makine çağının gereklerine uydururken, Missouri nehri ötesindeki batı bölgesinde daha olağanüstü değişiklikler oluyordu. 1860'ta Birleşik Devletler'in bütün arazisinin aşağı yukarı yarı büyüklüğünde bir bölgeyi kaplayan bu bölgenin büyük bir bölümü vahşi bir doğa parçasından ibaretti. Gerçi Yeni California eyaleti, hemen hemen dört yüz bin nüfusuyla övünüyor, Wilmette vadisinde elli bin kadar Oregonlu öncü bulunuyor, Büyük Tuz Gölü (*Great Salt Lake*) etrafında toplanmış olan Mormon cumhuriyetinin nüfusu da kırk bine yükseliyordu. Diğer taraftan Yukarı Rio Grande kıyıları boyunca dağınık halde Pueblo Kızılderililerinden, Meksikalılardan ve beyaz maceracılardan oluşan doksan bin kişilik kitle yaşıyordu. Bu büyük arazinin kalan kısımları Kızılderililer toprağıydı, bunlar kuzey ovalarındaki savaşçı *Sioux*larla *Blackfoot* ve *Crow*lar, orta bölgede

Ute ve *Cheyenne*ler ve kurak bölgede sert *Comanche*ler ve Apaçilerdi. Sayıları pek çok olan kabilelerin adları, Amerikan halk şarkılarına kadar girmiştir. Küçük, hızlı atlara binerek kendilerine yiyecekten yakacağa kadar her şeyi sağlayan buffalo sürüleri civarında yaşayan bu Kızılderililer, aslan ve koyot gibi yırtıcı dağ hayvanları veya komşu kabileler dışında kimse tarafından rahatsız edilmeden bu ovaları, dağları ve çölleri bir baştan bir başa dolaşırlardı.

Fakat otuz yıl sonra bu durum tamamen değişti. Kızılderililer yenildi ve sözde medenileştirilmeye tâbi tutuldular. Ovalarda böğürüp dolaşan *buffalo* sürüleri yok edildi. Madenciler *San Joaquim, Beverhead, Belle Source, Bitter Root, Sweetwater* gibi şairane isimler takılmış berrak derelerin sularında kıymetli madenler arayarak, toprak içinde tüneller kazarak bütün bu dağlık arazide baştanbaşa dolaşmaya ve Nevada, Montana, Colorado ve hattâ Dakota'nın Black Hills'inde didinen küçük topluluklar kurmaya başladılar. Demiryolları, ovaların sapan girmemiş çorak toprağı üzerinden yılmadan ilerliyor, göğe baş çekmiş *Rocky dağları* arasından geçitler bularak Atlantik Okyanusu'nu Pasifik'le birleştiriyorlardı. Sahipsiz otlaklar, demiryolları ve yeni pazarlardan yararlanan koyun sahipleri, Texas'ta Panhandle'dan Yukarı Missouri'ye kadar muazzam bir otlatma alanını seçtiler. Koyun besleyenler onlara rakip olarak vadilere ve dağ yamaçlarına yayılmışlardı. Daha sonra ovalara ve vadilere çiftçiler üşüştüler ve Doğu ile Batı arasındaki boşluğu doldurdular. 1890'a doğru artık sınır bölgesi diye bir şey kalmamıştı, böylece kıtanın bir başından öbür başına aralıksız bir sıra yeni eyalet uzanıyor ve bir vakitler ceylanlarla çakalların oynaştığı yerlerde beş-altı milyon insan toprağı sürüyordu.

Neden bu geniş bölgenin iskânı bu kadar geç kaldı ve neden bu iş başladığı zaman bu kadar büyük bir hızla gelişti? İki yüzyıl boyunca Amerikalılar Atlantik kıyılarından batıya doğru, Koloni devrinde *Appalachians* dağları arasından Aşağı Ohio'ya

ve Mississippi vadisine, *Old West* denilen bölgeye aralıksız ilerlemişlerdi. 1850'ye kadar iskân edilmiş sınır bölgesi tahmini olarak elli beşinci boylam dairesine kadar ulaşmış ve burada Amerikan tarihinde ilk defa durmuştu. Düzenli ileriye gidecek yerde ovalık alanı ve *Rocky dağlarını* atlamış ve Pasifik Okyanusu kıyılarında yerleşmişti. Bunun açıklamasını coğrafya koşulları ve iklimde aramak gerekir. Avrupalılar ormanlık ve sulak ülkelerden gelmişlerdi ve Yeni Dünya'da ormanlar, sular ve yetiştirdikleri ürünler için bol yağmur bulmuşlardı. Fakat sonra Büyük Bozkır (*Great Plains*), onları iki yüzyıllık tecrübelerinden sonra ilk defa yeni bir durumla karşı karşıya bıraktı. Burası yağmuru az bir bölgeydi. Yağan yağmur miktarı önemsizdi ve uzun kuraklık dönemleri vardı. Derelerin suyu düşük ve kararsızdı. Ev veya çit için ağaç azdı. İşte bunun için ilk öncülerin, bu bölgeyi bir tarafa bırakarak sulak, ağaçlı Pasifik kıyılarına geçip gitmelerinde şaşılacak bir şey yoktur.

Çiftçiler, bu yeni çevreye uymak için gereken âletleri elde edinceye kadar Büyük Bozkır alanını fethetmeyi düşünmezdi. Fakat çevreye uyum vaktinde oldu. Demiryolları ulaşımı sağladı, dikenli tel ziraat arazisini çevirmek için yeterli miktarda temin edildi, artezyen kuyuları ve yel değirmenleri su tedarik etti. Çiftçilerin alıştıkları ziraat tarzı için yağmurun yetersiz olduğu yerlerde toprağı işleme problemi, kuru ziraat ve sulama yoluyla kısmen çözüldü. Bu yeni araçlarla toprak açan çiftçi, hayatını geçindirebilir, mahsul yetiştirebilir ve bu ovalarda daimi topluluklar kurabilirdi. Tecrübe yalnızca yeni ziraat tekniklerini öğretmekle kalmadı, aynı zamanda yeni hayat yolları, yeni sosyal, ekonomik ve kültürel kurallar yarattı. Missouri ötesinde geniş Batı bölgesinin büyük bölümü yerleşimin olmadığı bir yer olmakla beraber burası meçhul bir bölge değildi. Lewis, Clark, John C. Fremont gibi kâşifler bu bölgeyi keşfetmişlerdi. Kuzeybatı veya Astor kürk şirketleri adına veya kendileri için çalışan hayvan avcıları ve kürk tüccarları bu bölgeyi yakından

tanımışlardı. Santa Fe yolunu izleyen küçük-büyük tüccarlar, İspanyol Güneybatısına giden yolu açmışlar, Protestan ve Katolik misyonerler, Kızılderililerle uğraşmışlar, Oregon yolu boyunca piyoniyeler, Mormon yolu boyunca kutlu kimseler, California yolu boyunca servet avcıları takip edilecek yolları göstermişlerdi. Ordu, göçmenleri ve tüccarları korumak için sağlam yerler inşa etmiş, ölçücüler tren yolları için ülkenin haritasını çıkarmışlardı. Hattâ daha yeni dönem başlarken Başkan Lincoln, ilk kıta aşan tren yolunun inşasını sağlayan yasayı imzalıyordu.

Daha 1840'lardan itibaren ileriye bakan bazı kimseler, Amerika kıtasını baştan başa geçen bir demiryolunu hayâl etmişlerdi. Fakat halkın California'ya üşüşmesi tarihine kadar sorun kaçınılmaz bir hal almamıştı. Ondan sonra bu yolun izleyeceği güzergâh üzerinde sert tartışmalar yapıldı. Güneyliler, Aşağı California'yı Texas'a, New Orleans'ı Memphis'e bağlayan bir yol istediler, Kuzeyliler ise Kuzeybatı'yı St. Louis veya Chicago'yla bağlayacak bir yol lehinde karar kıldılar. Arazi planları yapıldı, fakat İç Savaş'ta konfedere eyaletlerin Birlikten çekilmeleri Kuzeyli tezini savunanlara tam bir serbestlik verinceye kadar tartışma devam etti. 1862 *Pacific Railway* yasası, *Union Pacific ve Central Pacific* demiryollarını bir kampanya halinde birleştirdi. Birbirleriyle karşılaşıncaya kadar *Union Pacific,* Iowa Council Bluffs'tan batıya doğru, *Central Union* ise California'dan doğuya doğru inşaata başlayacaklardı. Federal Hükümet, bu kadar önemli bir girişimi gerçekleştirmek için bu iki demiryoluna yaklaşık yirmi dört milyon dönümlük eyalet arazisi verdi ve altmış milyon dolara yakın da borçlandı.

Bunlarla ve sonradan eyaletlerin yaptıkları ilâve bağışlarla heyecanlanan idareciler, planlarını enerjik bir şekilde uygulamaya koyuldular; fakat insan kudretini aşan bir işle karşı karşıya kaldılar. Yalnızca düşman Kızılderililerle meskûn, ıssız ova, dağ ve çöllerde 1700 millik demiryolu döşemek gerekiyordu.

Central Union'ın karşılaştığı fennî inşaat işleri özellikle zordu. Halihazırda işçi yoktu, nihâyet Çin'den on bin kadar işçi getirtildi. Her demir rayı, vagonu, lokomotifi *Cape Horn* veya Panama berzahı üzerinden taşımak gerekiyordu. Bir ara, şirketin sırf bu niyetle elli gemi tutması gerekmişti. Sierra dağları üzerinde yol yoktu, lokomotifler dâhil, binlerce ton makine ve levazım birikmiş kar yığınları üzerinden devâsâ kızaklarla çekilmesi gerekiyordu. Yiyecek, barut, her türlü levazım aynı zahmetli yolu takip ediyordu. Trenin geçeceği yolların, kaya kitlelerinin dinamitle açılması, köprülerin boğazlar üzerinden geçirilmesi ve Sierralar'da altmış millik bir mesafede elli tünelin açılması gerekiyordu. Derin kar tabakaları, her türlü inşaatı durdurmak tehlikesini gösterdiğinde, usta mühendisler uzunluğu otuz yedi mili bulan kar siperleri inşa ettiler ve işe bunların altından devam edildi.

Union Pacific'in mühendislik işi, belki de *General Grenville Dodge* gibi döneminin en büyük mühendisine sahip olduğu için daha sıkıntısız oldu. Onun işçi gücü, Kızılderililer göründüğünde, hemen kazmayı bırakıp silâhı kapabilen İrlandalı işçilerden, Birlik ve Konfederasyon ordularının emekli askerlerinden oluşuyordu. Onun sürükleyici önderliği altında yol, günde iki, üç, hattâ dört mil ilerliyordu, bir inşaat grubu bağlantıları koyarken, başka biri rayları naklediyor ve yere çakıyordu.

10 Nisan 1869'da iki yol, Utah'ta *Promontory Point*'te birleşti. Bu olay, altın ve gümüş çivilerin çakılmasıyla kutlanırken, bütün ülke bu kutlamaya katılıyordu: Bu büyük bir bilimsel başarı, bir inanç, ustalık ve cesaret destanıydı. Robert Louis Stevenson, şöyle yazıyordu: "Bu demiryolunun bu susuz, vahşi arazi içinden ve vahşi kabileler arasından nasıl ilerletildiğini... her inşaat safhasında gürültülü, altın, sefahat ve ölüm dolu şehirlerin birden ortaya çıkıp sonra nasıl yavaş yavaş ortadan kaybolduğunu bu kaba saba yerlerde Çinli korsanların Avrupa'dan

gelmiş müflisler ve sınır zorbalarıyla nasıl yan yana çalışıp, çoğu küfürden ibaret karışık bir lehçeyle bir arada konuştuklarını, kavga ettiklerini ve birbirlerini kurtlar gibi öldürdüklerini düşündüm.... ve sonra bütün bu destansı hengâmenin frak giyen ve bir servet elde edip Paris'e bir seyâhat yapmaktan başka bir şey düşünemeyen beyler tarafından idare edildiğini hatırladığım zaman, bana bu demiryolu, içinde yaşadığımız çağın tipik bir başarısı gibi görünür... Macera, tezat, kahramanlık bakımından bunun yanında Truva efsanesi gölgede kalır."

Kuşkusuz, macera ve kahramanlık vardı, fakat "bir servet ve Paris'e bir seyâhat de" vardı. Gerçekten böyle bir gurura neden olan bu başarı, aynı zamanda bir utanç duygusuna da neden olmuştur. *Union Pacific* yöneticileri, hükümetin cömertçe yaptığı bağışlarla yetinmeyerek, paravan bir inşaat şirketi kurdular ve kendilerine milyonlarca dolar net kâr sağlayan hileli sözleşmeler uydurdular. *Central Pacific*'in başında bulunan "dört büyükler", Huntington, Stanford, Crocker ve Hopkins de bir inşaat şirketi kurdular ve kendilerine altmış milyon dolardan fazla bir servetin yolunu açtılar. Her biri arkalarında kırk milyonun üstünde bir servet bıraktı. Her iki yönetici grubu, büyük ölçüde rüşvet verme işine giriştiler. Her iki grup, o kadar borç altına girmişti ki, hükümet, borçlarını geri almak için uğraşmak zorunda kaldı ve onların hizmet ettiği topluluklara gelecek bir kuşak boyunca aşırı yükümlülükler yüklendi.

Bu arada kıtayı aşan başka demiryolları projeleri yapıldı ve bunların dördü tamamlandı. Kırk milyon dönüm eyalet toprağını yardım olarak alan Tay Cooke, *Northern Pacific* demiryoluna başladı, bu hat 1883'te Frederick Billings ve Henry Villard tarafından tamamlanıp Superior gölü ile Puget Sound'u birbirine bağladı. Diğer iki kıtalararası demiryolu –yani Kansas'tan New Mexico'ya kadar Eski Karayolunu takip eden ve sonra Aşağı California çölünden geçen Santa Fe demiryoluyla New Orleans'tan Los Angeles ve San Francisco'ya giden *Southern*

Pacific demiryolu–, bağış olarak hemen hemen aynı miktarda eyalet toprağı almıştı. Gerek bu yollar, gerekse Batı'ya giden diğer yollar, sadece Federal hükümetten değil, eyaletlerden ve illerden de bağış topladılar. Kıtalararası demiryollarından yalnız bir tanesi, *Great Northern* demiryolu, hiçbir hükümet yardımı almadan yapıldı. Kanada doğumlu olan J. J. Hill'in eseri olan bu yol, St. Paul'den Seattle'a kadar *Northern Pacific*'e eşitti. Malî bakımdan onların en sağlamı, ekonomik ve sosyal siyaseti bakımından da en faydalısı oldu.

Madencilik ve Hayvancılık

Amerika kıtasının en batı kısmında ilk ileri karakolları kuranlar madencilerdi. *California*'da altının keşfi bu eyaleti, New Spain' in çobanlıkla uğraşan ileri bir karakolu durumundan, hızla gelişen bir Amerikan eyaleti haline getirdi ve tarım, gemicilik, demiryolculuk ve endüstriyel imalât gibi yeni ve çeşitli ekonomik faaliyetlere yol açtı. Madencilik alanında, 1859'da *Pike Peak* bölgesine, 1865'lerde Montana'da *Aider Gluch* ve *Last Chance'e, Wyoming*'de *Sweetwater* kıyılarına, 1870-1880 yıllarında *Dakota*'da *Black Hills*'e insanların akın etmesinde *California* örneği birbiri ardınca tekrar edildi. Her yerde madenciler toprağı açtılar, siyasi topluluklar meydana getirdiler ve daimi yerleşimin temellerini attılar. Altın ve gümüş madenleri, Doğu'daki korporasyonların elinden çıktığı veya ellerine düştüğü ve madencilik eski coşkusunu kaybettiği zaman, buralara gelip yerleşenler, etraflarındaki tarım ve hayvancılık imkânlarını görecek, Doğu ve Batı'dan ilerleyen demiryollarında iş bulacaklardı. Bazı topluluklar, neredeyse tamamen madenci kaldılar, fakat *California* gibi *Montana, Colorado, Wyoming* ve *Idaho*' nın gerçek serveti kendi otlak ve tarlalarındaydı. Hattâ maden servetinde bile, maceracıları ilk defa çeken kıymetli madenlerin

değerini, çok bol olan bakır, kömür ve petrolün kısa zamanda geçtiğini görmekteyiz.

Madenciliğin düşüşü yükselişi kadar hızlı oldu, fakat Amerikalıların hayâlinde silinmez bir iz bıraktı. Madenci kamplarının manzarası olağanüstü çekiciydi. Yeni bir maden bulunuvermesi, binlerce servet avcısının bir anda bu ıssız noktaya üşüşmesini sağlardı. Birkaç gün içinde yüzlerce çadır ve derme çatma kulübe, madenin bulunduğu dağ yamacında veya dere boyunca kurulurdu. İki evden biri, mutlaka bir bar veya dans salonu olur, burada bir bardak kötü içki yarım dolara içilir ve sokak kızları sakal bıyık bırakmış madencileri eğlendirirdi. Kanunsuzluk, romantik yazarların hayâl ettikleri gibi yaygın değildi, fakat uygarlık azdı ve kamp hayatı insanları barbarlaştırıyordu. Bununla beraber, zamanla ev, okul, kilise ve yasa yerleşmeye başlayınca, madenci topluluklar da dirlik ve düzene kavuşuyordu.

Madenciler ülkesi, Batı'nın tarım zenginliklerini tanıtmak, göçmen çekmek, sonradan ortaya çıkan hikâyecilere ve film prodüktörlerine konu sağlamakla kalmadı, Kızılderili sorununun çözümünü kolaylaştırdı, demiryollarını getirdi, Doğulu yatırım sahiplerinin kasalarına servet akıttı, ülkenin servetine 2 milyar dolarlık kıymetli maden kattı ve böylece İç Savaş sırasında basılmış kâğıt paraların altın parayla değiştirilmesini mümkün kıldı ve nihâyet Amerikan siyasetine "para meselesini" soktu.

Madenciler *Nevada* ve *Montana* tepelerinde toprağı eşerlerken, aslında Batı'nın tarihinde yeni ve önemli bir çağ başlıyordu. Bu da büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin belirli bir alanda hâkim olmasıydı. Coğrafya bakımından bunun esası, *Rio Grande*'den, kuzeydeki yerleşim alanı sınırına, *Kansas* ve *Nebraska*'dan *Rocky* dağlarındaki vadilere kadar aralıksız uzayan Batı'nın otlaklarıydı. Burada milyonlarca buffalo başıboş dolaşıyordu, fakat yirmi sene içinde buffalo ırkı neredeyse tamamen

ortadan kalktı ve onun yerini daha büyük miktarda *Texas*'ın *longhorne* cinsi sığırlarıyla *Wyoming* ve *Montana* öküzleri aldı.

Bir yüzyıldan beri İspanyol beyzâdeleri ve misyonerleri, Kuzey Meksika'da Rio Grande nehri boyunca ve *Güney California* vadilerinde davar yetiştiriyorlardı. Fakat bunlar, yalnız yerinde kullanılmak amacıyla, içyağı ve deri için besleniyordu. Demiryollarının gelmesi, *St. Louis, Kansas City, Omaha* ve *Chicago*' da paketleme firmalarının kurulması ve nihâyet soğuk hava vagonlarının kullanımı sonucunda hayvan neslini ıslah etme ve koyunları Kuzey'deki pazarlara sürme işi kârlı hale geldi. İç Savaş'tan hemen sonra, uzun mesafelerden hayvanları sürerek getirme işi, her yıl düzenli yapılmaya başlandı. Chisholm, Pecos, Goodnight, Bozeman gibi on binlerce davarın çiğneyip geçtiği yollar meydana geldi ve demiryollarının bittiği yerlerde birden Abilene ve Cheyenne gibi oldukça faal, gürültülü şehirler ortaya çıktı. Bu arada, sürü sahipleri, koyunlarını Kuzey'in zengin otlaklarında kışlatabileceklerini anladılar ve hayvancılık böylece *Colorado, Wyoming* ve *Montana*'ya da yayıldı. En çok davar Texas'ta bulunuyordu. Fakat Wyoming en tipik davarcı eyaletti. Burada yıllarca davar yetiştiriciliğiyle rekabet edecek başka bir iş alanı görülmedi ve *Wyoming Stock Growers Association,* yönetimi rakipsiz elinde tuttu.

Başlangıçta, herhangi bir kimse birkaç öküz ve dana alıp, bunları eyalet arazisi üzerinde otlamaya bırakarak bir sürü yapmaya girişebilirdi. Fakat kısa zamanda büyük davar sahipleriyle, çoğu Amerika'nın doğu bölgesinde ve İngiltere'de kurulan şirketler, eyalete ait otlakları istedikleri gibi kullanarak, Kızılderili kabilelerden arazi kiralayarak, kaynak ve derelerin etrafını çitle çevirerek bu iş alanını kendi kontrolleri altına aldılar. Bir davar şirketi, *Colorado*'da, eyalete ait bir milyon dönümlük araziyi çit içine almıştı. Başka bir şirket, Texas'ta *Jones County*'i çitle tamamen çevirmişti. Cheyenne, topraklarından dört milyon dönümlük bir bölümünü bir davar şirket grubuna kira-

lamıştı. *Indian Territory*'deki uygar kabileler, bir tek şirkete 6 milyon dönümlük arazi vermişti. Zengin davar sahipleri, küçük rakipleri amansızca saf dışı bıraktılar ve otu da dibinden yiyerek otlaklara büyük zarar veren koyun sürülerinin sahiplerine karşı acımasız bir mücadele yürüttüler.

Davarcılığın da madencilik gibi romantik bir tarafı vardı ve bunun hatırası Amerikalıların zihninde bugüne kadar yaşadı. Ovalardaki yalnız hayat, sürülerin toplanması, hiyeroglife benzer çeşitli damgalar, uzun mesafelerin kat edilmesi, davar hırsızlarına karşı mücadele, mükemmel süvarilik, gösteriş için değil, işe yaraması için yapılmış gözalıcı giyinme tarzı, Abilene ve Cheyenne gibi davarcı şehirlerin başıboş hayatı, Amerikan folkloruna ve şarkılarına girmiştir. Şimdi çocuklar, kovboy elbiseleri giyiyor, filmlerde çiftlik sahipleri veya kâhyaları, hırsızları silâhla hedefe tam isabetle vuruyorlar ve sokak çocukları *Texas Lullaby*'ından şöyle parçalar okuyorlar:

Hey ho ve köpeciklerimle iyi anlaş
Çünkü kamp uzakta.
Hey ho ve köpecikleri götürmek.
Çünkü Wyoming yeni evin olabilir.

Çiftçilerin Gelişi

Yayla olan *High Plains*'te davar ve koyun yetiştirilmesi doğaldı ve birçok davarcı için çiftçilerin burada yerleşmeye kalkışması hatalı olurdu. 20. yüzyılın başlarında, Zebulon Pike şöyle yazmıştı: "Bana öyle görünüyor ki, Kansas, Platte, Arkansas nehirleri etrafına, ancak sınırlı miktarda bir nüfus yerleştirmek mümkündür... Buranın sakinleri davar, at, koyun ve keçi yetiştiriciliğine önem vermeyi kendileri için en yararlı yol olarak göreceklerdir." Yarım yüzyıl sonra bir Birleşik Devletler senatörü, Kansas'ın Birliğe sokulmasına karşı gelerek şöyle demişti: "Missouri nehrini geçtikten sonra birkaç dere boyu dışında

yerleşmek ve oturmak için uygun bir arazi yoktur." Bu genelleştirilmiş hükümlerin hatalı olduğu görüldü. Bununla beraber, sonraki olaylar, kurak olan Batı bölgesinin bazı geniş alanlarında tarımın kârlı olmadığını gösterdi. Ne olursa olsun, davarcılar Batı'da bütün toprakların tapusunu kendilerine bizzat doğanın vermiş olduğu inancındaydılar. Haklı veya haksız gerekçelerle arazi yasalarını çiğnediler, geniş araziyi çitle çevirdiler, su yataklarını tekellerine aldılar ve çiftçilerin ilerlemesine engel olmaya çalıştılar.

Ancak bu, kaybedilen bir mücadeleydi. Davarcılar gelip yerleşen ayrı çiftçileri korkutup uzaklaştırabilirlerdi, fakat Federal hükümete karşı sonuna kadar meydan okuyamazlardı. Başkan Arthur ve Cleveland, dikenli tel engellerinin kesilip otlakların çiftçi göçmenlere açılmasını emrettiği zaman, oyun sona ermiş oldu. 1870-1890 yılları arasında demiryolları ovalık alanın her tarafına ulaşmayı mümkün kılmış ve şirketler geniş ölçüde iskân çalışmalarına girişmişti. Elinde kırk milyon dönümlük arazi bulunan *Northern Pacific* demiryolu şirketi, Amerika'nın Batı bölgesindeki toprakların âdeta tropikal zenginliğini tasvir eden ilânları Avrupa'nın her tarafında dağıtıyordu (Jay Cooke'un *muz kuşağı* tabiri buradan çıkmıştır). Cooke'un halefi Villard'ın bir ara dışarıda toprak satışını her tarafta ilân eden sekiz yüzden fazla ajanı vardı. Santa Fe şirketi, Menno tarikatından binlerce Rus'u ülkeye soktu. *Southern Pacific,* Alman ve İskandinavları kendine çekti. Hill, parasız çiftçilere borç para vermek, bilimsel ziraati sermayeyle teşvik etmek, kilise ve okul kurma yoluyla güç ve servetinin temelini kurdu. Kızılderililerin direnci kırılmış ve yenilmiş kabilelerin arta kalan kısımları oturdukları araziden çıkarılmış veya rezervasyon denilen bazı belli bölgelerde toplanmıştı. Ovalık alanın kenarında sıralanan fabrikalar, milyonlarca kilometrelik dikenli tel, binlerce yel değirmeni ve kuyu açma âleti çıkardılar, bu sayede bu kurak bölgede ziraat mümkün hale geldi. 8 milyon göçmen ülkeye akın

etti, nüfus yirmi iki milyon kadar çoğaldı, daha eskiden iskân edilmiş bölgeler üzerinde baskı arttı ve öbür taraftan tarım ürünleri için iç pazar genişledi.

Bu olumlu koşullar altında, 1880-1900 yılları arasında ovalık alanlara doğru büyük bir göç hareketi görüldü. Hamlin Garland, Dakota'da, hak iddia ettiği bir toprak parçasını kazıkla çevirmeye gittiği zaman şunları görmüştü: "Dünyanın her köşesinden gelmiş göçmenlerle dolu trenler sık sık durarak bu düz araziye süzülüyordu. Norveçli, İsveçli, Danimarkalı, İskoç, İngiliz ve Rus, herkesin servet edinmesi için iyi kalpli Sam Amca'nın ayırdığı bereketli Batı ovalarına doğru akan toprak peşindeki insan selinin içinde birbirlerine karışıyorlardı... Sokaklar yeni zenginlerle dolup taşıyordu. Herkesin ağzında dolaşan söz, topraktı. Güneş batarken sahipsiz arazide yaptıkları keşif seyâhatinden aç, yorgun fakat sevinçli bir halde otele gelen adamların saatlerce süren dönüşü göze çarpardı."

Ova bölgesinde hep buna benzer sahneler görülürdü. Yirmi yıl içerisinde Minnesota'nın nüfusu üç kat, Kansas'ınki dört kat, Nebraska'nınki sekiz kat arttı. Dakato'ya gelince, buranın nüfusu on dört binden yarım milyona fırladı. 2.5 milyon nüfusuyla Texas, Amerika'nın nüfus listesinde eski Massachusetts'i altıncı sıradan indiriyordu. Bu yirmi yıllık zamanda tarımın asıl yeri işgal ettiği Minnesota, Kansas, Nebraska, Güney ve Kuzey Dakota, Colorado ve Montana eyaletlerinin genel nüfusu 1 milyondan yaklaşık 5 milyona çıktı ki, bu artış oranı bütün ülkenin nüfus artış oranının sekiz katıydı. Fransız seyyahı De Tocqueville'in yarım yüzyıl önce söylediği gibi: "Avrupalıların Rocky dağlarına doğru bu yavaş ve sürekli ilerleyişi, tanrısal bir olayın büyüklük ve ciddiyetini taşıyordu. Bu, durmadan yükselen ve Tanrı'nın eliyle her gün ileriye sürülen bir insan tufanı gibiydi."

1890 yılına doğru ovalık bölge üzerinde bu yayılış, gücünü yitirmiş ve bazı yerlerde çekilmeye başlamıştı. İktisadî krizler ve

kuraklık, birçok iddialı çiftçiyi batı Kansas, Nebraska ve Güney ve Kuzey Dakota'nın kurak bölgelerinden çıkarıp doğuya sürdü. Nüfus artış oranı hissedilir derecede yavaşladı: Örneğin, Nebraska, 1900'e kadar ancak dört bin, Kansas ise ancak kırk bin nüfus kazandı, bölgenin başka taraflarında ise artışlar, verimli bir nüfusun doğal artışından fazla bir çoğalma göstermedi.

Bununla birlikte, Batı'nın iskâna açılışı tarihinde en dikkate değer dönem henüz yazılmamıştı. Yarım yüzyıl boyunca toprak açıcılar, beş medenileşmiş Kızılderili kabilesine sürekli yerleşim alanı olarak verilen Texas ile Kansas arasındaki zengin araziye gözlerini dikmişlerdi. 1880-1890 yılları arasında Arkansas Canadian, Red ve Washita ırmakları arasındaki zengin arazi için baskı o kadar güçlenmişti ki, hükümet daha fazla karşı koyamadı. Kızılderililerin buradaki hakları satın alındı ve 1889 Nisanı'nda bu arazi iskâna tamamen açıldı. Bu yeni topraklara delice bir akın başladı. Birkaç yıl sonra Kuzey Oklahoma'da Cherokeelere ait arazi şeridi iskâna açıldığında da, buna benzer bir insan akını görüldü. 1900 yılına doğru, bu yeni arazi yaklaşık sekiz yüz bin nüfusa sahipti.

Madenciliğin ve hayvan yetiştiriciliğin hâkimiyeti artık buralarda son bulmuştu ve eski sınır bölgesi de ortadan kalkmıştı. Batı'da şüphesiz yine madenler vardı, fakat bunlar artık Doğu korporasyonları tarafından yönetilen düzenli ve örgütlü işlerdi. Milyonlarca davar hâlâ Texas ve New Mexico'dan Montana, Güney ve Kuzey Dakota'ya kadar uzayan otlaklarda geziyordu, fakat açık meralar ortadan kalkmış ve hayvan yetiştiriciliği artık birçok ekonomik iş alanından biri haline gelmişti. Batı'da henüz el değmemiş topraklar vardı, fakat bunlar, çoğunlukla dağlarda veya o derece kurak bölgelerdeydi ki, tarım burada ancak sulama sayesinde kazançlı olabilirdi. Ekonomik yapısı bakımından Batı, gittikçe daha çok ülkenin kalan kısmına benzedi.

Bu benzeşme, siyasi bakımdan da geçerliydi. Nevada, daha 1864'te eyaletliğe kabul edildi, bunun başlıca nedeni de Lin-

coln'ün buradaki oylara ihtiyacı olabileceği düşüncesiydi. Nebraska 1867'de eyalet statüsüne kavuştu, Colorado 1876'da Birleşik Devletler'in yüzüncü yılı bayramında eyalet oldu. Ondan sonra, uzun bir gecikme dönemi araya girdi. Bu sırada Batı'nın son bölgeleri nüfusla doluyor ve siyasi partiler yeni toprakları kontrolleri altına almak için çabalıyorlardı. Sonunda 1889-1890'da engeller kaldırıldı ve *Omni-bus Bill* ile altı Batı eyaleti, yani iki Dakota ile Wyoming, Montana, Idaho, Washington, yeni eyaletler olarak Birliğe kabul edildi. Eyalet olmak için uzun zamandan beri yeteri kadar kalabalık olan, fakat Mormonların hâkim olması nedeniyle şüpheyle bakılan Utah da birkaç yıl sonra eyalet oldu. 1907'de Oklahoma, 1912'de Güneybatı'daki Arizona ve New Mexico eyaletleri Birliğe girdiler. Böylece ülkenin siyasi sınırları son şeklini almış ve 1787'de *Northwest Ordinance*'la şanslı bir şekilde başlayan hareket tamamlanmıştı.

Siyasi örgütlenmeleri bakımından Batı eyaletleri, Doğu'dakilere benziyordu. Eyalet güçlerinin üçe ayrılışı, iki kamaralı meclis, yerel yönetimde şehir ve kasaba sisteminden oluşan alışılmış hükümet şekli, her tarafta kabul edildi. Bununla beraber, bazı konularda yeni eyalet Anayasaları eskilerinden farklıydı. Yeni Anayasalar, çok daha ayrıntılı, daha dikkatle kaleme alınmış ve genel olarak daha liberaldi. Onların çoğu, kadınlara bir çeşit oy hakkı tanıyor, tröst ve tekelleri yasaklıyor, demiryollarını bir düzene sokuyor ve modern işçi sistemini kuruyordu. Gelgelelim, ne bunlara ilham veren ana düşünceler ne de bunları harekete geçiren kuvvet, Birleşik Devletler'in bütününe özgü olan düşünce ve güçten esaslı şekilde farklıydı.

Son Sınır Bölgesinde Hayat

Sınır hayatı daima güçlük ve tehlikelerle doluydu ve son sınır bölgesi de bu kural dışında kalmadı. Şanslarını *High Plains* adı

verilen yayla bölgesinde denemek için Doğu'nun kasabalarını, ağaçlıklı çiftliklerini bırakıp gelen erkek ve kadınlar için burada hayat daima sert ve çoğu zaman da umut kırıcıydı. Ohio ve Mississippi vadisi çiftliklerine bakarak, burada çalışma daha sıkı ve buna karşı elde edilen kazanç daha azdı. Bazıları, uçsuz bucaksız ufuklara doğru uzayan sonsuz ovada, küme küme büyük bulutlar, muhteşem gün batışlarında kendine göre bir güzellik buluyorlardı. Fakat çoğunluk için bu ovalar sıradan ve monotondu. Yazın kızgın güneş, tarlada sapan süren veya hasat yapan çiftçinin iflahını keser, güneyden esen kuru, sıcak rüzgârlarsa geceleri bile dayanılmaz hale getirirdi. Kış, çabuk gelir ve çok soğuk olurdu, sıcaklık sıfırın altında yirmi-otuz dereceye kadar düşerdi. Gözü kör eden şiddetli tipiler günlerce sürer, ovada dağılmış binlerce davarın leşlerini ortada bırakarak, bu tipilere tutulmak şanssızlığına uğrayan kadın ve erkekleri öldürür veya sakatlardı. Bazen adamlar evlerinden ahır veya ambarlara gitmek için tipide yollarını ararken kaybolurlardı.

Erkeklerin yapacakları işleri ve görevleri vardı, fakat her günkü ağır işler ve yalnızlık, kadınları hayatlarından bezdirirdi. Kadınların çoğu Doğu'da konfor içinde yetişmişler, ancak burada ilk yuvalarını, karanlık ve iyi hava almayan, pencereleri battaniye veya derilerle örtülü ve her yağmurdan sonra çıplak, tabanında gölcükler oluşan kovuklarda veya kerpiç evlerde kuruyorlardı. Bu ilkel yapıların yerini alan, kaba tahta evler daha rahat olmakla beraber, çirkinlik bakımından onlardan geri kalmazdı. Ağaçsız ovada kurulmuş, küçük, alelacele inşa edilmiş, zevksiz kurşunî renkle boyanmış bu evler, yazın sıcak, kışın soğuk ve her mevsimde kasvetliydi. Doğu'da yoksul çiftliklerin bile bir parçasını oluşturan ağaçlar, çalılık ve çiçekler burada yoktu, ancak zamanla biraz yeşillik yetiştirilir, su bulunduğu zaman bunlara çocuk gibi bakılırdı. Bununla beraber, sebze yetiştirmek, hattâ temizlik ve banyo için ayrılabilecek az su vardı. Kuraklık zamanlarında mısır kuruyup kaldığı, bağlar-

da yapraklar solduğu, kuyular kuruduğu, Güney rüzgârı evin köşe bucağına taşlı bir toz yığdığı ve sıcaklık gece gündüz doksan fahrenhayt derecesi üzerinde kaldığı zaman, bu adamların en cesurları bile cesaretini yitirirlerdi.

Sıcak, pislik ve sıkıcı ağır işlerden daha kötüsü de yalnızlık ve etraftan soyutlanmış olmaktı denebilir. Sosyal temasların zevklerinden, kilisenin teselli veren havasından, doktor yardımından uzak kalan birçok kadın Ole Rolvaag'ın *Giants in the Earth* (Dünyada Devler) adlı hikâyesindeki *Beret* gibi akıl sağlıklarını kaybederlerdi. Çocuklar, iyi yürekli komşuların yardımıyla veya çoğu zaman yardımsız doğarlardı. İnsana dokunan küçük mezarların gösterdiği gibi çocuk ölümü oranı korkunç derecede yüksekti. Hastalıktan daima çok korkulurdu, çünkü tıbbî yardım masraflı ve ulaşımı güçtü. Bataklık ve durgun sularda beslenen sivrisineklerin yaydığı sıtma yaygındı. Kirli su, tifoya yol açardı, kolera, zatürre ve kızamık sık rastlanan hastalıklardı. Kazalarda da çok kayıp verilirdi. Bir yerden bir yere çağrılan köy doktorları, çoğu zaman anestezi ve en basit cerrahî âletler olmadan kahramanca ameliyatlar yaparlardı. Everett Dick, ilk apandist ameliyatını anestezi kullanmadan, bir gaz lambası ışığında yapan ve lamba kırıldığı zaman ameliyata dumanı tüten bir alevin titrek ışığında devam eden genç bir doktordan söz eder.

Şehirlerde hayat çok daha değişiklik ve sosyal temaslar arzediyordu, fakat daha renksiz ve kendi âlemindeydi. Bu devirde bu bölgede tipik şehir, küçük ve geçici bir şeydi, halkı parlak gelecek düşleriyle avunur, fakat ilk işarette eşyaları toplayıp daha elverişli bir yere doğru harekete geçmek için hazır bulunurlardı. Bozkırın kenarında, birdenbire son bulan tahta kaldırımları ve iki tarafında kurşunî boyaları, güneşin sıcaklığıyla kabarmış bir dizi derme çatma tahta ev bulunan dar, çamurlu bir sokak düşünün, işte bu tipik bir şehir görünümündeydi. En göze çarpan binalar, meyhaneler, genel bir mağaza, ahır, otel

ve istasyondu. Gazete, dergi, postayla gönderilen katalogları, Doğu'da kalmış dost ve akrabadan gelen mektupları, ara sıra çıkagelen banka temsilcisi, tahıl tüccarını getiren treni beklemek için şehir halkı her gün istasyonda toplanırdı. Sokağın bir ucunda, genellikle *Methodist, Baptist* veya *Presbyterian* mezhebinden bir kilise bulunur, burada ayda bir kere çok sıkıştırılan ve az ücret alan bir rahip, cehennemden ve onun korkunç ateşinden bahsederdi. Onun karşısında, bakımsız bir bahçe içinde ortaokul yer alırdı. Bu, öğrenciler için tahta sıraları, öğretmen için bir kürsüsü bulunan iki odalı, kaba saba bir binadan ibaretti, öğretmen de öğretmen okulunda bir yıl geçirip geri gelmiş bir delikanlı veya işsiz kalmış geçkin bir kız veya bir dul hanım olurdu. Daha medenî şehir halkından birkaçı ağaç diker ve şurada burada görülen bir sıra günebakan veya gülhatmi veya hanımeli, bir ev hanımının güzellik yaratmak için yaptığı cesur girişime tanıklık ederdi. Kaba yünlü veya pamuklu elbise giymiş çocuklar, evlerin arka bahçelerinde oynar veya demircinin işini hayran hayran seyrederlerdi. Her işe yarar tulumları içinde, sakallı ve bıyıklı adamlar, genel mağaza veya ahırda aşağı yukarı dolaşır, ürünün durumu, buğday fiyatı yahut da belli siyasi konular üzerinde konuşurlardı.

Cinayet ve eğlence azdı, fakat sarhoşluk yaygındı ve cumartesi geceleri, çiftçi delikanlılar bir hafta işten sonra şehre döndükleri zaman kavga eksik olmazdı. 4 Temmuz Ulusal Bayram Günü veya *Grange* pikniği yapıldığı günlerde olduğu gibi, zaman zaman büyük toplantılar yapılır, bütün şehir halkı ve uzaklardan gelen çiftçiler atlarını ve küçük arabalarını hızla hareket ettirerek uzun bir eğlence yapmak üzere en yakın nehir kıyısına giderlerdi. Everett Dick, Nebraska'da Blue Springs'te yapılan böyle bir 4 Temmuz Bayramı'nı bize şöyle tasvir etmektedir: "Balık yakalamak için üç kişilik bir komite seçildi... 4 Temmuz'a kadar bu adamlar, civardaki bir derenin ağzında bin libreden fazla büyük tatlı su balığı yakalamışlardı... Üç kişilik

başka bir komite, bir çardak ve bir bıçkıhâneden sağladıkları tahtalarla kırk adım uzunluğunda bir masa ve dans pisti inşa etmişlerdi. Ateş için korudan toplanan odunlar, büyük bir yığın teşkil ediyordu. Hazırlığı yapanlar, balığı kızartmak için bol yağ sağlayan iki yüz elli librelik bir domuz almak üzere kırk mil uzaktaki Brownsville'e adam gönderdiler. Mısır ezmek için demir parçalarından acele bir ezme âleti yapıldı. Mısır iyice öğütülmüş ve elenmiş olmasa bile, bol bol iyi mısır ekmeği vardı. Birkaç kişinin çerez diye getirdikleri biraz beyaz ekmekle beraber, balık ve mısır ekmeğinden oluşan zengin bir ziyafet hazırlanmıştı. 3 Temmuz günü öğleden sonra halk gelmeye başladı. Ertesi güne kadar yüz elli kişi toplandı. Bunlar, yürüyerek, öküz arabalarında ya da mümkün olan her yolu kullanarak geldiler. Hanımlar geniş güneş başlıkları ve basit elbiseler giymişlerdi. Bütün topluluk içinde yalnız birkaç ipekli elbise vardı. Erkeklerden bazıları çıplak ayaktı. Bayrak, yetmiş adım yüksekliğinde bir direğin tepesine çekildi. Bağımsızlık bildirgesi okundu, mükellef bir yemekten sonra, seksen millik bir bölgeden getirtilmiş çalgıcılar, müziğe başladılar ve dansa kalkıldı."

Bu küçük şehirlerden bazıları iyi gelişti. Cadde ve kaldırımlar taşla döşendi, ahşap evlerin yerini tuğla ve taş binalar aldı, yeni bir otel, bir opera binası, bankalar, mağazalar, bir lise yapıldı ve bütün bunlar refahın ve kendi şehriyle övünme duygusunun tanığı oldu. Başka şehirlerse zorluklara direnemeyerek ortadan kalktı. Yalnız Kansas'ta iki bin coğrafi isim haritadan silindi. Bir sınır şehrinin başarısını veya başarısızlığını büyük ölçüde tren yolu belirliyordu. Politika da önemli rol oynuyordu, nitekim ovalık bölgede, il temsilcisi seçilmek için yapılan şiddetli mücadeleler bilinmektedir.

Bu sonuncu sınır, daha öncekiler gibi, tamamen demokratikti. Yeni toplulukların çoğu, kadınlara oy hakkı veren bir yöntemi kabul etti. Wyoming bu bakımdan 1869'da öncü oldu. Yeni anayasalardan bazıları, kamu meselelerinde ilk girişimi ve

referandum yöntemini getirdi. Çoğu memur, hattâ hâkim halk oyuyla seçiliyordu. Bununla birlikte, demokrasi siyasi ilişkilerden çok, sosyal ilişkilerde göze çarpıyordu. Komşusundan daha iyi giyinen, gösteriş yapan, hizmetçi kullanan kimseye şüpheyle bakılıyordu. Bankacı, esnaf, avukat, çiftçi ve seyis, şehir meydanında gömlekle otururlar, kilisede aynı sıraları işgal ederlerdi. Bütün çocuklar aynı eyalet okullarına giderlerdi. Daha yüksek hedefleri olan delikanlı ve genç kızlar, yakın meslek okullarına, öğretmen okullarına veya Batı'da her eyaletin daha ilk zamanlardan itibaren kurdukları eyalet üniversitelerine giderlerdi. Bu sınır topluluklarında birçok ırk, Britanyalı, Alman, Norveçli, Bohemyalı ve tek tük Yahudi, komşu devletlerden gelen yerli Amerikalılarla karışırlardı. Irk, dil ve din farkları karşısında her tarafta genel bir hoşgörü hâkimdi. Birçok bakımdan bu son sınır, diğerleri arasında en demokratik olanı ve Amerikalı karakterini en çok taşıyanıydı.

XVI. Bölüm

ÇİFTÇİ VE PROBLEMLERİ

Ziraî Devrim

Endüstri devrimi çoktan beri çağdaş tarihin temel olayı sayılmıştır. Bununla birlikte, tarımda devrim de aynı derecede önemlidir. Demir fabrikatörlerinin, demiryolcuların, mühendislerin, endüstri önderlerinin ve bankerlerin kazandıkları büyük başarılar iki kuşak boyunca Amerikalıların hayâlini kamçıladı. Fakat çiftçilerin ve "açlığa karşı savaşanların" başarıları, daha az göze çarpmakla birlikte, daha az dikkate değer olmamıştır. Kuşkusuz, endüstri ve ziraî devrim, birbirine bağlıdır. Makine ve demiryolu olmadan, ziraî devrim olmazdı, büyük şehirlerin ambarlarına akan buğday seli olmadan endüstri devrimi de gerçekleşemezdi. İnsanlar, yüzyıllarca geçimleri için yetecek kadar gıda maddesi üretmek için mücadele etmişler ve bizzat nüfus artışını gıda miktarı sınırlamıştır. Yüzyıllar boyunca açlık heyulası insanların gözü önünden uzaklaşmamış ve açlık, milyonlarca hayata mâl olmuştur. Açlık, Apokalipsin dört atlısından biri ve belki en çok korkulanıydı. 20. yüzyıl, insanlığı bu kor-

kudan kurtardı ve bu kurtuluşta Amerikan çiftçisinin rolü büyüktü.

1860'tan 1900'e kadar Birleşik Devletler'de çiftlik arazisi miktarı iki kat arttı ve fiilen ekili arazi miktarı da üç katına çıktı. Başka bir deyişle, bu bir kuşak zarfında, tarihimizin ondan önceki iki yüz yılına oranla üç defa daha fazla arazi ekilir hale getirildi. Üretim, alan olarak artıştan daha da ileri gitti. 1860'taki 2 milyon çiftlik, 200 milyon kilo altında buğday, 1 milyar kileden bir parça az mısır ve yaklaşık 4 milyon balya pamuk üretiliyordu. Buna karşılık 1900'deki 6 milyon çiftlik, 655 milyon kile üstünde buğday, 2.5 milyar kilenin çok üstünde mısır ve yaklaşık 10 milyon balya pamuk üretiliyordu. Aynı dönemde, ülkenin nüfusu iki kattan daha fazla arttı ve bu artışın çoğu şehirlere gitti. Fakat Amerikan çiftçisi, yalnız Amerikan işçilerine yetecek kadar tahıl ve pamuk, sığır, domuz ve yün üretmekle kalmadı, aynı zamanda durmadan artan fazla üretimi Avrupalıları beslemek ve giydirmek için göndermek imkânını buldu.

Bu olağanüstü başarıyı iki temel neden büyük ölçüde açıklar. Birincisi, ziraî alanın Batı'ya doğru genişlemesidir. İkincisi, makine ve tekniğin tarım yöntemlerine uygulanmasıdır. Birinci neden daha önce de biliniyordu. Merkezî ovalardaki yeni Batı ve dağlık arazideki vadiler, esas itibariyle bir tarım alanıydı ve mucize denilecek kadar kısa bir zamanda bu alan bütün ülkenin ziraî üretiminde önderliği aldı. Buğday kuşağı Ohio nehri boyundaki eyaletlerden Missouri vadisine, batıya doğru yer değiştirdi. 1860'ta Illinois, Indiana, Wisconsin, Ohio, Virginia ve Pennsylvania başta gelen buğday üreticisi eyaletleriydi. 1900 yılına kadar, ancak Ohio altı lider arasında konumunu şöyle böyle koruyabildi, on yıl sonra, o da listeden silindi. Mısır üretiminde bu geçiş, pek o kadar şaşılacak bir durum kazanmadı, fakat bunda da geçiş Ohio'dan Mississippi vadisine doğru olmuştur. Pamuğun hikâyesi de aynıdır. Yüzyılın sonlarında,

Texas, diğer eyaletler arasında çok ilerideydi ve bütün pamuk üretiminin yarıdan biraz fazlası Mississippi'nin batısında yapılırdı. Bu yıllarda, keçi ve koyun sürüleri önüne geçilmez şekilde ovalık sahanın otlaklarına ve dağlara doğru yayıldı.

Tarımın batıya kayması, doğal olarak Doğu ve Güney sahil ovaları çiftçileri için kriz ve sıkıntı doğurdu. Batı'nın el değmemiş topraklarıyla rekabet edemeyen, daha yüksek vergiler ve yatırım masrafları altında ezilen bu bölge çiftçiliği zayıflamaya başladı ve bundan hiçbir zaman bütünüyle kendini kurtaramadı. Virginia sahil ovalarının büyük kısmı süpürgeotlarının istilasına terk edildi ve Ellen Glasgow'ın romanında tasvir ettiği *Barren Ground,* yani Kısır Topraklar haline geldi. Pennsylvania ve New York'ta geniş alanlar yeniden, işlenmemiş arazi veya tatile gidenler için bir oyun yeri oldu. New England'da yüz binlerce dönümlük arazi, çalılıklara ve ormana terk edildi. İç Savaş'tan yarım yüzyıl sonra, bölgedeki ekili çiftlik arazisi, hemen hemen yüzde elli azaldı: *New England*'dan geçen bir gezgin şöyle yazıyordu: "Williamstown (Massachusetts) ile Brattleboro (Vermont) arasında yarı yolda bir tepenin üzerinden ufka karşı akşamleyin muazzam bir katedrale benzeyen bir şey gördüm. Oraya gidince, eski biçim, iki katlı muazzam bir kiliseyle büyük bir akademi binası, genişliği belki de 150 adım olan geniş caddeli bir köy buldum. Daha ilerleyince, kilisenin terk edildiğini, akademinin yıkılmış, köyün terk edilmiş olduğunu gördüm. Köyün kuzey tarafındaki çiftliğin sahibi, caddenin bir tarafında, güney tarafındaki çiftliğin sahibi de öbür tarafında oturuyorlardı. Onlar, köyün yalnız başına iki sakiniydiler. Onlar dışında herkes fabrika bulunan köylere, büyük şehirlere ve Batı'ya gitmişlerdi. Burada vaktiyle endüstri, eğitim ve din kurumları, rahat ve huzur vermiş, şimdi ise sadece terk edilmiş evlerin hüzün veren yalnızlığı kalmış."

Çiftlik ürünleri üretiminde, ekili toprakların veya çiftçilikle meşgul kimselerin artışıyla orantılı olmayan bir şekilde yukarı

doğru âni çıkışı sadece arazi bakımından genişleme açıklayamaz. Bunun izahı daha çok, tarım yöntemlerinde artan etkinlikte aranmalıdır. Tarımda makineleşmenin, endüstridekinden büyük ölçüde geri kalması dikkati çeken bir olaydır. 1800'lerde fabrika işçisi ve madenciler, babaları ve büyük babalarının bilmedikleri âletleri kullanıyorlardı. Fakat aynı tarihlerdeki çiftçiler, esas itibariyle bin yıl önce dedelerinin yaptığı şekilde toprağı sürüyorlardı. Sabanları, bir tek at veya öküz tarafından çekilen, kaba ağaçtan veya demirden bir âletti. Buğdayı, mısırı ve patatesi elleriyle ekiyorlar, yabanıl otları bir çapayla çıkarıyorlar, tahıl ürününü orakla biçiyorlar, büyük ambarın tabanına döven geçirmek için yayıyorlar ve mısır tanesini elle çıkarıyorlardı. Kadınlar ve çocuklar yardıma gelseler bile bu şekilde, ancak sekiz-on dönümlük bir arazi işlenebilirdi.

İlk önemli Amerikan icadı, Eli Whitney'nin pamuk çırçır makinesi, tarım üzerinde derin bir değişiklik sağladı ve Güney'in ekonomisinde bir devrime yol açtı. Bununla beraber çırçır makinesi, bizzat pamuk ziraatından çok, onun işleniş yöntemiyle ilişkiliydi. Gerçekte sürme, ekme ve ilaç serpmede, pamuk ziraatinde hâlâ makine kullanılmıyordu. Diğer ürünlerin durumu bu bakımdan daha iyiydi, fakat bunların çoğunda da makinenin uygulanması uzun zaman gecikmiştir. Durmadan denemeler yapılıyordu. Sabanın hikâyesi bu bakımdan bir örnektir. Bir pulluk icadı için ilk patent 1797'de alınmıştı. O zamandan beri de on iki bin kadar pulluk patenti verilmiştir. Başlangıçta sorun, toprakla tıkanmadan veya taş ve köklere çarpmadan toprağı temiz bir şekilde yaran ve altını üstüne getiren bir sapan bulmaktan ibaretti. Jefferson, denemeler yaptı ve direnci en aza indirme amacını taşıyan âleti Paris Kraliyet Ziraat Topluluğu'nun altın madalyasını kazandı. 1837'de Illinois bozkırında John Deere, ağaç sapanlarının yüzüne hiç işlenmemiş toprağı kesecek kadar sert çelik kapladı ve kısa zamanda onun ürettiği bu sapanlar büyük bir rağbet gördü. 1860-

1870 yıllarında pazara çıkarılan Oliver'ın su verilmiş sapanı yumuşak çelik bir yüzeyle, sert bir demir kuralı kombine ediyordu ve bu şekilde bozkır çiftçilerinin bütün ihtiyaçlarına cevap verecek gibi görünüyordu. Bundan sonra sayısız yenilikler yapılmıştır.

Orak makinesinin hikâyesi daha da önemlidir. 1800'lerde bir çiftçi, yeterince sıkı çalıştığı zaman, bir orağı kullanarak bir günde, ancak yarım dönüm başak biçebilirdi. Otuz yıl sonra, beşik orakla günde iki dönüm biçecek duruma geldi. Fakat bu tür ilkel âletlerle geniş ölçüde tahıl yetiştiremez ve Batı'nın ovalık sahalarını istila edemezdi. Daha 1830'da iki çiftçi, Obed Hussey ile Cyrus McCormick, mekanik bir bileme âletiyle denemeler yapıyorlardı. 1840 yılına doğru, kendi acayip âletleriyle günde beş-altı dönüm buğday biçme mucizesini başardılar. Hussey, orak makinesini imal etmek ve pazara arz etmek üzere Baltimore'a gitti. Daha uzak görüşlü olan McCormick ise Batı'ya, genç bozkır şehri Chicago'ya gitti. Burada 1847'de kendi orak makinesi fabrikasını kurdu ve makineleri çıkarmaya başladı. İç Savaş'a kadar McCormick fabrikaları çeyrek milyon orak makinesi satmıştı ve bu yer değiştirmiş Virginialı, ordu için çiftçileri serbest bırakacak bir makine temin etmekle, Birlik tarafının zaferini sağlama konusunda herhangi bir general kadar rol oynamıştı.

Her sene orak makinesinde bir ilerleme görüldü. Buğdayı yerden toplayıp, demet yapmanın zahmeti ortadan kaldırıldı, şimdi bir ayaklık üzerinde durup, demet yapan işçilerin eline başakları çalışan bir levha getirip koyuyordu. Ondan sonra 1872'de otomatik bir tel bağlayıcı bulundu, birkaç yıl sonra da Appleby ikiz bağlayıcı keşfedildi. Bu arada, döven makinesi geliştirildi. 1860-1880 yılları arasında işçileriyle beraber bu dev gibi makineler *Middle Border* denilen sınır bölgesinde çiftlikten bir başka çiftliğe nakledilirdi. Herbert Quick bu salıneyi bir Iowa çiftliğinde bize şöyle tasvir etmektedir: "Döven zamanı,

her türlü kural ve kaide bir tarafa bırakılırdı. Sabahleyin McConkeys döven işine başlayınca, makinenin gelişiyle elektriklenen ev, sabahın üçünde ayaktaydı. Makine bir akşam önce komşuda işlemiş ve şafaktan önce içeri çekilmişti... Büyük kırmızı makine yüksek, kovan biçimi başak yığınları arasında durdu. Makinenin beş uzun tahta kanadına bağlı on atla, sürücü elinde uzun kamçısı olduğu halde, ortada düz tahta üzerinde ayakta duruyordu. Kulpları sert ellerle uzun zaman temas ettiği için parlamış tırmıklarla yabancı yığınlara tırmanır, üç çatalı onların tepedeki demetlerine daldırırlardı. O zaman, elli kere büyütülmüş bir buldog köpeğinin sesi gibi derinden bir hırlama havayı kapladı ve silindir hızlanınca, bu hırlama kalından inceye doğru değişti ve sonra sisli bozkırda dört millik mesafeden duyulan yüksek perdeden bir ince ses haline geldi. Besleyici, yabacılara baktı, ürünü makineye getiren adamı elindeki demet düz tahta üzerine düşmeye hazır bir halde gördü, sonra başı yavaşça kesmeye hazır olarak Frank'ı baş kesme çakısıyla fark etti, arkasından ilk iki demeti açık iki kanadın arasına yavaşça hareket ettirdi, saplarını ustaca yukarı doğru çekti ve bu büyük operasyon böylece devam etti." 1880-1890 yıllarında, devamlı bir tek operasyonla tahılı biçen, döven, temizleyen ve çuvala koyan yeni biçerdöver makinesi ortaya çıkarak gerçek bir devrim yarattı. Başlangıçta yirmi ila kırk at, sonraları buhar veya benzinle işleyen bir traktörle çekilen bu makine, bir tek günde yetmiş seksen dönüm arazi hasat edebilirdi.

Önemli pamuk toplama işi dışında, ziraatin her alanında makine, çiftçinin yardımına koştu. Mekanik mısır ekici, mısır kesici, soyucu ve tane ayırıcı makineleri, De Laval kaymak makinesi, gübre serpen makine, patates ekme makinesi, ot kurutucusu, civciv çıkarma makinesi, sunî gübre ve daha yüzlerce icat "çapayla çalışan" çiftçilerin işini fazlasıyla kolaylaştırdı ve iş potansiyelini artırdı. Biçerdöverlerle dört adam, önceleri üç yüz kişinin yaptığı işi, hem de daha iyi yapabilirdi ve mısır ka-

buğunu çıkaran makine, sekiz adam; mısır tanesi çıkaran makine ise elli adam yerine bir adam koydu. Bir ton ot toplamak için gereken zaman, beşte dört azaltıldı. Nihâyet 20. yüzyılda, buhar, petrol ve elektriğin ziraata uygulanması önceleri hayvan otlatılmasına ayrılan milyonlarca dönüm araziyi bu durumdan kurtardı, insan emeğini daha da azalttı ve tarımda verimliliği artırdı.

Yeni biçerdöver makinelerin ve traktörlerin çoğunu imal edilir edilmez alan bölgeler *Orta Batı* ve *Uzak Batı* idi. Doğu' da, çiftlikler pahalı makinelere para yatırılmasına hak verdirmeyecek derecede küçüktü ve tarım çeşitliydi. Güney'de ise pamuk ve tütün, makine ziraatina boyun eğmedi, orada işçi de ucuzdu. Satılan ziraat makinelerinin toplam değeri 1860'ta çeyrek milyar dolarken, 1920'de üç buçuk milyar dolara yükseldi, fakat bu artışın büyük kısmı Mississippi nehrinin batısındaki bölgede oldu. 1920'de yalnız *Iowa* çiftçilerinin makineye yatırdıkları para, New England ve Orta Atlantik devletlerinin birlikte yatırdıklarından daha fazlaydı. Güney Dakota'da bir çiftlikteki makinelerin ortalama değeri 1500 dolardı, buna karşılık pamuk alanındaki çiftliklerin her birinde bu miktar 215 dolardan ibaretti.

Tarımın makineleşmesi, çiftçiye, gittikçe artan miktarda bir şehirli kitlesini besleme ve artan fazlayı da dışarıya gönderme imkânını verdi, bu da endüstri ve demiryolu alanlarında gelişme için yatırım yapmaya yardım etti. Makineleşme çiftçiler için sadece iyilik getirmedi. Aynı zamanda birçoğunu güçleri üzerinde masraflara soktu, bu büyük yatırımları haklı göstermek üzere faaliyetlerini genişletmeye ve yalnız bir iki sınaî bitki yetiştirmeye zorladı.

Bu durum büyük çiftçilere küçük rakiplerine karşı bariz bir üstünlük tanıdı ve *bonanza* ziraat yöntemi denilen, ileri ve büyük ölçüde ziraatin ve toprak tasarrufunun gelişimini hızlandırdı. Buğday, mısır ve yulaf tarlaları, sebze bahçesi, tavuk kümesi

ve domuz ahırı olan, sekiz-on ineği çayırda otlayan 1850'lerdeki kendi kendine yeterli küçük çiftlik, şimdi yerini, gıda maddeleri için bile balkkala muhtaç, 20. yüzyılın büyük buğday ve pamuk ziraî işletmelerine bıraktı.

Tarımda makineden pek de aşağı olmayan bir şey de tekniğin önemiydi. Başlangıçtan itibaren Amerikan ziraati verimli olmaktan çok, ekstansifti, çünkü yeni topraklara geçmek, eskisini korumaktan daha kolay görünüyordu. Bununla birlikte, Güney sahil bölgesinde, toprağın çabucak kuvvetten düşmesi, plantasyon sahiplerini korkuttu. Washington ve Jefferson, yeni bitkileri, nöbetleşe yöntemini kabul ederek ve büyükbaş çiftlik hayvanlarını ıslah ederek bu krizi önlemeye kalkışan birçok Güneyli arasında sadece en ileri gelen kişilerdi. Jefferson, şöyle yazıyordu: "Bir ülkeye yapılabilecek en büyük hizmet, onun ziraatina faydalı bir bitki katmaktır." Fakat bu reformun çoğu boşa gitti, çünkü *Appalachian* dağları ötesindeki geniş arazinin ziraata açılması ve pamuk çırçır makinesinin icâdı, çiftçiler için eski toprakların verimliliğini daha dikkatli bir ziraat yöntemiyle artırmaya kalkışmaktansa, verimli topraklara geçmeyi daha kârlı hale getirdi. Belki sınır bölgesi ekonomisinin kaçınılmaz bir öğesi olan toprağın madenini tüketerek işleme tarzı, birbirini izleyen sınır bölgelerinde daima tekrarlanacak bir yöntemdi.

Federal hükümet, özel biçimde ziraat için ilk ödeneği 1839' da verdi. Fakat hükümetin bu konudaki ilgisinin gerçek başlangıcı, 1862 *Morritt Land-Grant College* Yasası'nın çıkarılmasıdır. Bu yasa, ziraat ve sanat okulları için eyalet arazisinden, toprak vakfedilmesini sağlıyordu. Bir eyalet, Washington'a gönderdiği her kongre üyesi için otuz bin dönüm toprak almaya hak kazanıyordu. Bu yasayla eyaletler birbiri arkasından bağımsız veya bir üniversiteye bağlı ziraat fakülteleri kurdular ve bu kurumlar nihâyet bilimsel ziraat alanında araştırmaları ilerlettiler. Bütün Birleşik Devletler arazisinde ziraî deney istasyonları meydana getirilmesi için cömertçe para ayıran 1887

tarihli *Hatch* yasası da aynı derecede önemliydi. Aynı zamanda, Tarım Bakanlığı'nın doğrudan doğruya araştırma faaliyetleri için ayırdığı ödenekler, milyonlarca dolara vardı. 1930'a kadar, çeşitli hükümet daireleri hesabına yedi-sekiz bin bilim adamı şaşılacak derecede çeşitli projeler üzerinde çalışıyor ve onların deneme çiftlikleri ve laboratuvarlarından son derece önemli bilimsel sonuçlar elde ediliyordu.

Bu "açlığa karşı savaşanların" bir örneği, büyük *Kubanka* ve *Kharkov* buğday türlerini Batı Amerika'ya getiren Mark Alfred Carleton'du. Kansas'ta çiftçilikle ve hocalıkla meşgul olan Carleton, yıllarca kuraklığın ve sürme hastalığının en sert buğday hariç bozkır çiftçilerinin yetiştirdiği her çeşit buğdayı mahvettiğini gördü. Fakat Carleton, Santa Fe demiryolu şirketinin toprakları üzerinde yerleştirmek üzere getirdiği Rus *Menonit*lerinin kendi buğdaylarıyla daha iyi sonuç aldıklarını gördü ve onların bu buğdayı beraberlerinde anavatanlarından getirmiş oldukları tohumlardan yetiştirdiklerini keşfetti. Sonuç olarak her çeşit buğday Amerika'ya dışarıdan getirilmişti ve Carleton şu kanıya vardı ki, kurağa ve küflenmeye dayanıklı buğdayın sırrı Ukrayna'da veya *Avrasya* steplerinde bir yerde olmalıdır.

1898'de Tarım Bakanlığı'nın yardımıyla *Vaat Edilmiş Toprağa* gitti. Nihâyet iklim ve topografisi batı Kansas'ınkine şaşılacak derecede benzeyen Ural nehrinin tam batısında Turgai steplerinde aradığını, Kubanka buğdayını buldu. Bu çeşit, Amerika bozkırlarında dönüm başına *Five* ve *Blue Stem* (Mavi Kök) denilen türlerden daha çok ürün veriyordu ve kara küfe karşı inanılmaz derecede dayanıklıydı. Fakat Kubanka çeşidi, en büyük başarısını Minnesota'dan Kuzey'e, Saskatchevan'a kadar olan bölgede kaydetti. Tuhaftır, Güney bozkırlarında tutunamadı. Bu yüzden Carleton, bir kere daha Rusya'ya gitti ve Ukrayna'da Kharkov yakınında (burada kırk yıl sonra Almanlar ve Ruslar birbirleriyle kıyasıya savaşacaklardır). Kharkov buğ-

day çeşidini buldu. 1914 yılına gelindiğinde, Amerika'da kış buğdayının yarısı Kubanka ve Kharkov çeşitlerindendi.

Başka açlık savaşçıları, bundan daha az önemli olmayan bilimsel buluşlar yaptılar. Marion Dorset, korkunç domuz kolerasını, George Mohler, koyun ve keçi sürüleri arasında müthiş kıyıma neden olan esrarengiz şap hastalığını alt ettiler. Kuzey Afrika'dan J. H. Watkins, Kaffir mısırını getirdi, Niels Hansen, Türkistan'dan sarı çiçekli afalfayı ülkeye soktu. California'daki laboratuvarında Luther Burbank, pek çok yeni meyve ve sebze keşfetti ve bunları yaydı. David R. Coker da, Güney Carolina' daki tecrübe çiftliğinde uzun elyaflı pamuğun Piedmont bölgesi ve yayla alanında yetişebileceğini ispatladı. Wisconsin Üniversitesi'nde Stephen Babcock, sütteki yağ miktarını ölçmeye yarayan bir süt ölçüsü icat etti. Tuskegee Enstitüsü'nde çalışan zenci bilim adamı George Washington Carver, yerfıstığı, tatlı patates ve soya fasulyesi gibi herkesin bildiği ürünlerin yüzlerce yeni kullanım şeklini gösterdi. Seaman Knapp, Doğu'dan yeni çeşitler sokarak pirinç sanayiinde savaştan sonra baş gösteren düşüşü önledi ve ileri bir örnek çiftlik sistemi ortaya çıkararak, bütün Güney bölgesinde ileri ziraat yöntemleri uygulanması için yolu gösterdi.

Çiftçilikte Kriz

Her geçen yıl, Amerikan çiftçisi, toprağı daha verimli bir şekilde sürmeye ve daha çok ürün kaldırmaya başladı. Zengin toprak, iyi makineler ve hazır bir *pazar* gibi nimetlerle, çalışkan, zeki Amerikan çiftçisinin rahat ve mutlu olması gerekirdi. Fakat onun alınyazısı kötüydü ve gittikçe kötüleşti. Tarihte ziraî gelişim bakımından en olağanüstü yüzyılın sonunda çiftçiler, Jefferson'ın dediği gibi: "Tanrı'nın seçkin kulları" olacak yerde, aksine belli başlı bir mesele haline geldiler. Bu aykırı sonucu nasıl açıklayabiliriz?

Güneyli plantasyon sahibi, tahıl yetiştiricisi, mısır ve domuz yetiştiricisi, davarcı, sütçü ve meyve yetiştiricisinin karşısına çeşitli şekiller altında çıkan ziraî problem, çok karışık bir nitelik gösterir. Bu mesele, bir ara demiryolu meselesi, başka bir zaman para meselesi, başka bir defa da toprak siyaseti meselesi olarak kendini gösterdi. Bu meseleler, bölge çıkarlarını, parti programlarını ve uluslararası ilişkileri ilgilendirmiştir. Bununla beraber, ziraî problemin hemen hemen her yönü için temel olan bazı değişmez nedenler vardır. Bunlardan başlıcası, toprağın kuvvetten düşmesi, doğanın cilveleri, sınaî bitkilerin gerektiğinden fazla üretimi, kendi kendine yeterliğin azalması ve yasa yoluyla himaye ve yardımın yetersizliğidir.

Güney'in toprakları, tütün ve pamuk ekimi ve ziraat işçilerinin bilgisizliği yüzünden uzun zamandan beri verimliliğini kaybetmişti. Bu bölgenin daha eskiden işlenmiş kısımlarında, milyonlarca dönüm toprak tekrar fundalıklara terk edilmişti. Öbür taraftan, barajlarla kesilmemiş sel yataklarından aşağıya doğru akan sular, her yıl milyonlarca ton zengin üst tabaka toprağı alıp gidiyordu. Güney'de toprağın bu şekilde sürekli verimsizleştiğini göstermek bakımından şu olayı anlatabiliriz: Amerika'da satılan her çeşit gübrenin yüzde 70'ini Güney bölgesi kullanmaktadır ve Güney Carolina çiftçilerinin gübre için masrafları, pamuk ürünlerinin değerinin dörtte birine yükseliyordu. Batı bölgesinde de erozyon ve şiddetli rüzgârlar, araziyi harap etmişti. *High Plains* denilen yayla alanında toprağın büyük bir bölümü, tarım veya orda uygulanan hayvancılık şekli için elverişsizdi ve toprağın fazla ekildiği veya otlak olarak kullanıldığı yerlerde de "toz çanağı" denilen arazi tipi alanını genişletti.

Zaman zaman geri gelen kuraklık dönemleri de, bozkır çiftçileri için felâketli sonuçlar doğurdu. 1859-1960'ta on altı yıllık bir devrede Kansas ve Nebraska çiftçilerinin sıkıntısını giderecek bir yağış olmadı ve buraya büyük umutlarla gelen ve şimdi beş parasız kalan göçmen çiftçileri, Amerika'nın doğusunda-

ki halkın yardımlarıyla kurtarmak gerekecekti. Nadiren bu derece şiddetli olmakla beraber bu tecrübeye, Amerika'nın bozkır alanında oldukça sık rastlanıyordu ve bazen kuraklık yıllarca sürüyordu.

Böcek tahribatı ve bitki hastalıkları da daha az tehditkâr değildi. Böcekler arasında yamuk kurdu şüphesiz en zarar vereniydi. 1892'de Meksika'dan Rio nehrini aşarak Amerika'ya yayılan bu âfet, o tarihten itibaren yılda elli mil kadar ilerleyerek, bütün pamuk ekim bölgesini kapladı. Alabama'da *Enterprise* çiftçileri, çeşitli ziraati kabule zorladığı için bu kurt için bir anıt diktiler, fakat şiddetle hüküm sürdüğü yıllarda, bu âfet geniş alanlarda pamuk üretimini yüzde elli azalttı. Bu kurdu kökünden kaldırmak için yapılan bütün çabalar boşa gitti ve pamuk ekiciler, ancak erken ekim yaparak ve bol bol ilaç kullanarak bunu kontrol altında tutabildiler.

Bozkırda böceklerin neden olduğu hastalıklar sayısızdı, fakat en korkuncu şüphesiz çekirgeydi. Bozkır çiftçileri, çekirge âfetiyle ilk defa 1874'te karşılaştı ve ondan sonra âfet tekrar tekrar gelip çattı. Stuart Henry, bu çekirge istilalarından birini şöyle tasvir etmektedir: "Çekirgeler *Rocky Mountains*'tan Missouri nehri ötelerine kadar her türlü yeşilliği yiyip bitirdi. Bir öğleüstü, yemek için eve gelirken, *Rocky Mountains* çekirgeleri dedikleri çekirgelerin evin yan tarafını örttüğünü hayretle görerek geriledığimi hatırlarım. Çekirgeler, içeriye de girmiş, perdelerin üzerinde kendilerine ziyafet çekiyorlardı. Bunlar, birden bulut halinde bütün ülke üzerine çöktüler. Hiçbir yerin bunların istilasından kurtulması mümkün değildi. Halk, bahçelerini kurtarmak için bunları öldürmeye koyuldu, fakat kısa sürede bunun yararsız bir girişim olduğu görüldü. Atlarla çekilen özel biçimde yapılmış makineler, tarlalardaki çekirgeleri yakmak üzere kova kova toplayıp kaldırmaya başladı. Fakat bu da anlamsızdı. Sonsuz çekirge sürülerine karşı ne yapılsa boşunaydı. Bir hafta içinde bütün tahıl, bahçeler, meyve ağaçları, bağlar,

köküne veya gövdesine kadar yenip bitirildi. Buna karşı elden bir şey gelmezdi. Oturup her şeyin mahvolduğunu görmekten başka yapacak bir şey yoktu."

Chinch bug denilen kurt, mısır kurdu ve alfalta kurdu, aşağı yukarı aynı derecede zararlıydı.

Çiftçiler, Rusya, Arjantin, Kanada, Avustralya çiftçileriyle rekabet halinde bir dünya pazarında malını satıyor ve satın aldığı şeyleri de gümrük duvarlarıyla himaye edilen iç pazardan sağlıyordu. Buğday, pamuk veya sığır eti için fiyatlar Liverpool'da karıştırılıyordu. Çiftçinin biçerdöver, gübre, dikenli tel, ayakkabısı ve elbiseleri, kereste ve mobilyası için ödediği para, himayeci bir gümrük tarifesi arkasında faaliyette bulunan tröstler tarafından tespit ediliyordu. Çiftlikte kullandığı şeylerin fiyatı, taşıma ücreti, ödünç aldığı paranın faizi, hükümetin aldığı vergiler, her şeyin fiyatı amansızca yükseliyordu. Yeni toprak ve makine, kendisine her yıl daha çok üretmek imkânı veriyordu, fakat çiftçinin geliri hissedilir derecede artmıyordu. 1870-1890 arasında, tarımın en çok geliştiği yıllarda, Amerikan toprak ürünlerinin toplam değeri, ancak yarım milyar dolar arttı. Aynı dönemde mamul maddelerin değeri altı milyon dolar artmıştı. Çoğu toprak ürünlerinin fiyatı orantısız bir şekilde düştü. 1870-1880 yıllarında bir kilesi bir dolara satılan buğday, 1895 yıllarında yarım dolara kadar düştü. Pamuğun libresi 1873'te 17 *cent*'ken, yirmi yıl sonra 9 *cent*'e ve daha sonraları altı *cent*'e düştü. Esas olarak aynı şey, mısır, yulaf, arpa, tütün ve başka toprak ürünleri için de söylenebilir. Başta gelen on toprak ürününün, 1870'ten sonra ilk yıllarında dönüm başına getirdiği ortalama gelir on dört dolarken, 1890'dan sonraki ilk yıllarda, bu miktar dokuz dolara düşmüştür.

Çiftçinin tâbi olduğu ekonomik engellerden belki en önemlisi para faizinin artışıydı. Borç para için yerel bankaya veya ipotekçiye gidildiğinde, buna karşılık yüzde sekizden yirmiye kadar faiz ödenmesi beklenirdi. Çiftçi, fiyat düşüşlerinde, çift-

çiden bu durumun kendisi için ne kadar zararlı olduğunu daha iyi anlardı. Toprak ürünleri fiyatından çok, doların değerini göz önünde tutarsak, bunu daha kolay anlayabiliriz. 1870'te çiftçi bir kile buğday, iki kile mısır veya iki libre pamuğa karşılık bir dolar alabilirdi. 1890'a doğru bir dolar için iki kile buğday, dört kile mısır veya on beş libre pamuk gerekiyordu. 1870'te bin dolar borç almış olan bir çiftçi, bunu bin kile buğdayla ödeyebilirdi. Eğer borcunu 1890'a kadar geciktirmişse, bundan kurtulmak için iki bin kile vermesi gerekirdi.

Bu elverişsiz şartlar karşısında Amerikan çiftçisinin rehinle aldığı borçların şaşırtıcı bir hızla artışına hayret etmemelidir. 1890 yılına kadar Illinois'de doksan binden fazla, Nebraska'da yüz bin, Kansas'ta daha çok çiftlik rehin altındaydı. Bu ipoteklerin çoğu, Amerika'nın doğusunda değerlendiriliyordu. Yalnız New Hampshire halkının Batı'daki ipoteklere yatırılmış yirmi beş milyon kadar parası vardı. Arazi kiracılığı da gittikçe artıyordu. Bütün ülke için bunun ortalaması yüzde yirmi sekizdi, fakat Güney'de Batı'ya oranla hissedilir derecede daha yüksekti.

İşte bunlar, çiftçi meselesinin başlıca öğeleriydi. Çiftçinin hükümeti, çıkarlarını korumak için bir araç olarak kullanmadaki başarısızlığı, onun sıkıntısının bir nedeni olduğu kadar, bir sonucuydu da. Çiftçiler, ülke nüfusunun yarısını oluştursalar da içlerinden birini nadiren Kongre'ye, hattâ devlet Yasama Meclislerine göndermişlerdir ve 1890'dan sonra ilk yıllarda Senatör Peffer ve Kongre üyesi Simpson Washington'a geldiklerinde, kendileri bir merak konusu gibi seyredilmişlerdir. Ülkenin yasalarını kaleme alan insanlar, çiftçilerle meşgul olmaktan çok, sanayicilerin, bankerlerin ve tren yolcularının çıkarlarına hizmet etmeye çalışıyorlardı ve çıkarılan yasalar da bu çabayı aksettiriyordu. Korumacı gümrük tarifesi, sanayi ve ticareti teşvik etmiş olabilir, fakat çiftçinin, satın aldığı hemen hemen her şey için daha fazla para ödemesine neden olmuştur. Bankacılık ve para hakkında çıkarılmış olan yasalar, bankerler ve yatırım

yapanlar için bir nimetti, fakat köylü için büyük bir masraf oluşturuyordu. Tröstleri ve demiryollarını düzenlemek amacıyla çıkarılan yasalar, banka ve yatırım için fazla zorluk çıkarmayacak şekilde kaleme alınıyor ve yorumlanıyordu. Ziraatçi eyalatler, daha sıkı yasalar çıkarmaya kalkışınca da mahkemeler bunları ortadan kaldırıyorlardı. *Homestead Act* gibi görünüşte çiftçilere yardım niyetiyle çıkarılan yasalar bile umutları boşa çıkarıyordu; zira 1890'a kadar demiryolları ve spekülatörler tarafından doğrudan doğruya veya dolaylı olarak satılan arazi miktarı, çiftlik kuran çiftçilerin eline geçen arazi miktarını geçiyordu.

Özetle, İç Savaş'a son veren Appomattox'tan otuz yıl sonra, Amerikan çiftçisi çalışma alanını kıtanın bir başından öbür başına genişletti ve en yeni makinelerin ve tekniğin yardımıyla üretim hacmini, Batı dünyasını besleyecek bir noktaya getirdi, fakat her tarafta gördüğümüz köylü durumuna düşme tehlikesinden kurtulamadı.

Çiftçiler Örgütleniyor

Ticaret, sanayi, bankacılık ve hattâ işçiler örgütleniyordu, çiftçilerin onları örnek alarak arkalarından gitmelerinin tam zamanıydı. Fakat bundan daha güç bir iş yoktu. Çiftçiliği, ayrı ayrı faaliyette bulunan ve bir bakıma birbiriyle rekabet eden milyonlarca bağımsız çiftçi birliği temsil ediyordu. Dışarıdan kontrolü hoş karşılamayan çiftçi, doğal olarak bireyciydi ve nihâyet ne toprak, ne de hava şartları, kesin bir şekilde düzenlenebilirdi. Nihâyet Federal hükümet işi üzerine alıncaya kadar, tarım üretiminde kontrol gerçekleştirilemedi. Bu oluncaya kadar, çiftçi, kendini demiryolları, tröstler, ipotek şirketleriyle ve aracıların istismarından kurtarmak arzusundaysa bizzat harekete geçmek zorundaydı.

Bütün ülke ölçüsündeki ilk çiftçi kuruluşu, *Grange* veya *Patrons of Husbandry* adlı örgüttür. 1866'da Oliver Kelley adlı bir memur, savaşın harap ettiği Güney bölgesine uzun bir seyâhat yaptı ve gördüğü şeyler ona, çiftçinin yoksulluğu, geriliği ve yalnızlığına karşı ancak ortak hareketle çare bulunabileceği ve durumunun düzeltilebileceği kanaatini verdi. Birkaç arkadaşıyla *Patrons of Husbandry* örgütünü kurdu; bu, "çiftçi kadın ve erkekler arasında daha yüksek ve iyi bir durum yaratmak, yuvalarında konforu ve güzel şeyleri geliştirmek, güdülen gayelere bağlılığı kuvvetlendirmek... çiftlikleri kendi kendine yeterli hale getirmek" amacıyla kurulmuş, sosyal ve eğitimli bir kurumdu. *New York* ve *Pennsylvania*'da birkaç *Grange* (yerel şubelere bu ad veriliyordu) kuruldu, fakat örgüt Doğu'da kaldığı sürece fazla ilerleyemedi. 1869'da merkezi *Middle West* bölgesine nakledildi ve 1870'ten sonraki ilk yıllarda kendini gösteren ekonomik kriz sırasında bir tarla yangını gibi yayılıverdi. 1873'te hemen hemen her eyalette *Grange*ler vardı ve üyelerin sayısı 750 bine çıktı. En güçlü olduğu yer *Middle West*'ti, fakat Güney'de ve Pasifik Okyanusu kıyılarında da gelişti.

Kelley'in düşüncesi, *Grange*'in esas itibariyle sosyal bir kuruluş olmasıydı. Bu topluluğa erkekler gibi kadınlar da kabul ediliyordu. Mason kuruluşu örnek alınarak, karışık bir tören kabul edilmişti. Eğitim, ulusal kutlama törenleri ve şölenler için ayda bir toplantı yapılacaktı. Asıl amaç, çiftçinin içinde bulunduğu yalnızlığa son vermek, yaşamına ilgi ve renk katmak, birbirlerine görüşlerini bildirmek imkânını yaratmak ve bir çıkar dayanışması sağlamaktı. *Grange* bütün bu hedeflerinde büyük başarı kazandı. *Grange* gazetesi geniş bir okuyucu kitlesi buluyor, *Grange* kitaplıkları tarıma ait yayınları dağıtıyor, *Grange* konferansçıları köy okullarında topluluklara hitap ediyor ve *Grange* tarafından düzenlenen kır eğlenceleri bir gelenek halini almış bulunuyordu. Bu pikniklerden birini, Hamlin Garland

hatıralarında şöyle anlatmaktadır: "Yollardan aşağı kıvrılarak inen, yol kavşaklarında birbiriyle birleşen bu uzun araba kafilelerini ve nihâyet ilin kuzey ucundan gelen *Grange*lerin büyük bir kol halinde birleşip, piknik alanına doğru ilerleyişini görmek bizim için heyecan verici büyük bir olaydı. Orada hatipler bizim yaklaşmamızı, sessizlik, ağırbaşlılık ve büyük bir kararlılıkla beklerlerdi. Amerikan kır yaşamında şimdiye kadar bundan daha renkli, zevkli ve güzel bir şey görülmemiştir."

Fakat çiftçilerin eğlence için bile olsa bir araya geldikleri zaman, işten ve politikadan bahsetmemelerine imkân yoktu. Konuşmalarsa harekete sevk ediciydi ve kısa bir süre sonra, eyalet *Grange*'lerinden birçoğu, mallarını satmak için kooperatifler, mağazalar, borç sandıkları, hattâ fabrikalar kurdular. Bunlar, her zaman iyi yönetilmedi ve daha başlangıçtan itibaren faaliyette bulunan eski firmaların şiddetli muhalefetleriyle karşılaştı. Bununla birlikte, bu kuruluşlar, üyelerine bir hayli para kazandırdılar. Örneğin, *Iowa Grange*'i Chicago'ya beş milyon kile tahıl ihraç etti ve böylece on *cent*'ten kırk *cent*'e kadar tasarruf sağladı ve kooperatif yoluyla yaptığı satın alma, üyelere satın aldıkları her biçerdöver makinesinde yüz dolar tasarruf ettirdi. Bu çeşit rekabet, karşı koymak ve *Grange* üyelerinin ihtiyaçlarını doğrudan doğruya görmek içindir ki, Montgomery Ward'in mektupla mal ısmarlama servisi kurulmuştur.

Anayasalarında siyasi tartışma ve faaliyeti yasaklayan maddelere rağmen, *Grange* üyeleri, doğal olarak siyasete de girdiler. Orta Batı eyaletlerinin birçoğunda onlar kendi üyelerini Yasama Meclislerine seçtiler ve demiryollarıyla depoları düzenleyen *Grange* yasalarını geçirttiler. Fakat *Grange*ler hiçbir yerde siyasi bir parti olarak örgütlenmediler ve sonradan Kongre'de görülen "çiftçi bloku" gibi bir şeye de teşebbüs etmediler.

İş alanında birçok girişimin iflas etmesi, yasaların engel olması ve nihâyet 1870 yılına doğru görece refahın geri gelmesi sonucunda *Grange* hareketi gücünü yitirdi. Sonradan, ancak

tamamen eğitim sağlayan sosyal bir kuruluş olarak canlandı. Bu arada, gayri memnun çiftçilerden bir kısmı, çiftçi, işçi ve doktrine bağlı reformcuların birbirine uymaz topluluğundan ibaret olan ve 1880'de başkanlığa aday olarak eski bir *Grange* lideri Iowalı James B. Weaver'i seçen *Greenback* partisine kaydılar.

Bununla beraber, *Grange*'in gerçek halefleri Amerikan tarihinde en dikkate değer çiftçi kuruluşları olan *Farmers Alliances* (Çiftçi Birlikleri)'tır. Bu birliklerin kökeni, 1890 sonlarıyla, ondan sonraki ilk yıllarda görülen ekonomik krizde aranmalıdır. O zamana kadar iktisadî koşullar hiçbir zaman bu kadar kötü olmamıştı. Felâkete uğramış bozkır üzerine kuraklık çökmüş ve bu durum yıllarca devam etmişti. Yarıcılık ve ürünün rehin tutulması yöntemi Güney'i sefalet içinde bırakmıştı. Buğdayın kilesi elli *cent*'e, pamuğun libresi altmış *cent*'e düştü, mısırı pazara satışa sunmaktansa, yakıt olarak yakmak daha ucuza geliyordu. Washington'da yalnız büyük sanayi ve ticaretin isteklerine kulak veren gözleri kapalı Kongre üyeleri, 1890'da o zamana kadar görülen en yüksek gümrük tarifesini, McKinley Yasası'nı çıkardılar, son derece sert bir bankacılık ve kredi sistemi yürüttüler ve yüz milyonlarca dolar yardımı ve "domuz fıçısı" adı verilen yasaları reddettiler. Hükümetin adaletsizliği karşısında canlanan Birlik hareketi, bir salgın gibi yayıldı ve 1890'a kadar çeşitli birliklerin üye sayısı iki milyondan az değildi.

Kuzeybatı ve Güney'deki çiftçi Birlikleri, birçok bakımdan ilk *Grange*'lere benziyordu. Onlar da ayrıntılarıyla eğitim programları aldılar, Henry George'un *Progress and Poverty,* Edward Belamy'nin *Looking Backward* adlı kitaplarını elden ele dolaştırdılar, Birlik gazeteleri çıkardılar (yalnız Kansas'ta yüzden fazla gazete vardı), tarım tekniğinde en son gelişmeler hakkında fikir vermek ve sıkıntıları giderecek yasalar çıkartmak

amacıyla tahrik etmek için konferansçılar gönderdiler, çiftçi enstitüleri ve okuma kulüpleri kurdular.

Birlikler, geniş ekonomik programları uygulamaya da kalkıştılar. Texas Çiftçi Birliği, alım-satım ve ambarlama işlerini kooperatifler yoluyla yapmayı üzerine aldı. Kuzey ve Güney Dakota'da Birlik, ürünü sigortaladı, Illionis'de çiftçiler arasında bir dizi değiş-tokuş yapıldı. Bu teşebbüslerden bazıları başarılı oldu ve çiftçilere kâr olarak ve aracıların ücretleri olarak milyonlarca dolar kazandırdı. Demiryollarının ve bankaların amansız düşmanlığı karşısında kalan bazı girişimlerse başarısızlığa uğradı.

Çok geçmeden çiftçi birlikleri, mücadeleci bir siyasi partiye gönül verdi. Onlar, daha başlangıçtan itibaren bir siyasi reform programı istiyorlardı. Bu programa demiryollarının devletleştirilmesi, ucuz para, merkez bankalarının kaldırılması, yabancıların toprak sahibi olmalarının yasaklanması, gümrük tarife oranlarının düşürülmesi ve çiftçilere kolay kredi sağlayacak "ikinci hazine" tasarısının gerçekleştirilmesi dâhildi. Bu sonuncu madde, özellikle dikkate değerdi. Buna göre, ziraatin esas olduğu her bölgede *(country)* federal hükümet tarafından ambarlar yaptırılması isteniyordu, buralarda çiftçiler ürünlerini depolayabilirler ve karşılığında, ürünlerinin pazar değerinin yüzde 80'i değeri ölçüsünde belge alabilirlerdi. Bu tasarı sayesinde çiftçi, çok düşük oranda bir faiz karşılığı kredi sağlayabilir, ürünü, fiyat kârlı bir seviyeye çıkıncaya kadar pazardan uzak tutabilir, paranın değerini düşürebilir ve böylece ürünün değerini yükseltebilirdi. Bu tasarı, ilk ortaya atıldığı zaman, çılgın ve sosyalist eğilimli bir plan sayılarak şiddetli hücumlara uğradı, fakat bir kuşak içinde, esas noktalarında, Federal hükümet tarafından kabul edildi.

1890-1892 yılları arasında Çiftçi Birliği, Amerikan partilerinin en renklisi olan *Halkçı Parti* olarak şekil değiştirdi. Bu partinin üyeleri, Güney ve Batı'nın çiftçilerinden oluşuyordu, fakat

Knights of Labor, Greenback ve *Union Labor* partilerinin kalıntılarını, kadınlara oy hakkı taraftarlarını, sosyalistleri, tek vergi taraftarlarını, gümüş para savunucularını ve meslekten Reformcuları da içine aldı. Partinin kuvvet merkezi *Middle Border*'daydı ve liderleri de bu bölgeden çıktı. Bunların arasında önde gelen isim, İrlanda kökenli Minnesotalı Ignatius Donelly idi. Aynı zamanda bir çiftçi, hatip, kışkırtmacı, kayıp Atlantis kıtasının kâşifi, Bacon teorisinin taraftarı, *Caesar's Column* adlı ünlü romanın yazarı olan Donelly, yirmi yıl boyunca Amerikan politikasını inceledi. Halkçı politikanın yatağı olan Kansas'tan William Peffer çıkmıştı. Uzun dalgalı sakalı, birçok gözlemciye bir İbranî peygamberini hatırlatan Peffer hakkında genç Theodore Roosevelt, "İyi niyet sahibi, küçük kafalı, anarşist" sıfatlarını kullanarak onun aleyhinde davranmıştır. Yine Kansas'tan kadın *revivalist*'lerin sözcüsü ve en büyüğü Mary Ellen Lease çıkmıştır. Lease, bozkır çiftçilerinden "daha az mısır, daha çok muhalefet" çıkarmalarını rica ediyordu. Güney'de Georgia'da kızıl saçlı çok zayıf bir adam, "Hickory Hill hâkimi" adı takılan ve kendi kendisini Thomas Jefferson'ın halefi tayin eden Tom Watson, kiracı çiftçileri ve fabrika işçilerini Halkçılık bayrağı altında topladı ve bütün Güneyli asillerin her defasında yüreklerini ağızlarına getirdi. Nebraska'da da William Jennings Bryan adlı genç bir demokrat, kendi partisinin yeni Halkçı örgütüyle kaynaşmasını ısrarla istiyordu.

Bozkır bölgesini ve pamuk alanını 1890'dan sonraki ilk yıllarda kaplayan Halkçı ayaklanması gibi bir hareket, Amerikan siyaset hayatında o zamana kadar görülmüş değildi. Bir gözlemcinin yazdığına göre, "Bu bir dinî canlanma, bir Haçlı Seferi, bir Pentekot yortusu gibi bir şeydi ve onda herkese yakıcı bir dil gelmiş gibiydi ve her biri konuşurken, kendisinde sanki Ruhülkudüs konuşuyordu." Başka biri de, "Bunu Haçlılarınki gibi bir bağnazlık" olarak nitelendiriyordu. Tarlalarda zor bir çalışma gününden sonra çiftçiler, arabalarını çekerler, çoluk

çocuk *Grange* veya okul binasına itişerek girer, liderlerinin heyecanlı nutuklarını alkışlarlardı. Mary Lease, "Bankerler, ülkeyi kendi malları yapmıştır" diye bağırıyor ve ilâve ediyordu, "Artık hükümetimiz, halk tarafından halk için yönetilen bir halk hükümeti değil, bankerler tarafından yürütülen bankerler için bir banker hükümetidir. Yasalarımız, serserileri gösterişli giysiler, namuslu kişileri ise paçavralar içinde ortaya çıkaran bir sistemin ürünüdür". Kızgın çiftçiler, yeni bağımsızlık bildirgelerini kabul ettiler. Bunlardan biri şunları yazıyordu: "Birleşik Devletler'in son yirmi sekiz yıldaki tarihi, dünya tarihinde eşi olmayan haksızlıklar, despotluklar ve gasplar tarihidir ve kabul edilen bütün yasalar doğrudan doğruya bir gaye, bir zamanlar özgür olan bir Amerika'nın harabeleri üzerinde bir para aristokrasisi kurmak amacını gütmektedir."

1890 seçimleri, yeni partiyi on iki kadar Güney ve Batı devletinde iktidara getirdi ve Kongre'nin vakur salonlarını sözleriyle şaşırtan yirmi yerli senatör ve temsilcisini Washington'a gönderdi. Bu başarıyla heyecanlanan parti, daha büyük zaferler kazanmayı tasarladı. 1892 Bağımsızlık Bayramı'nda Omaha'da sıcaktan terleyen heyecanlı bin kadar delege, bir başkan adayı seçmek üzere toplandı ve Ignatius Donnelly'nin ateşli önsözünü fazlasıyla ilerlemeci bir program esası şeklinde onayladı: "Ahlâki, siyasi ve maddi yıkımın kenarına getirilmiş bir milletin ortasında toplanmış bulunuyoruz... Milyonlarca insanın emeğinin ürünü, birkaç kişinin muazzam servetini meydana getirmek üzere cüretkârca çalışmıştır... Ve bu servetleri ellerinde tutanlar, karşılığında cumhuriyeti küçümsüyor ve özgürlüğü tehlikeye atıyorlardı. Hükümetin önayak olduğu adaletsizliğin, aynı üretken kaynaktan iki büyük sınıfı, serserileri ve milyonerleri beslemekteyiz."

Halkçılar bir milyondan fazla oy kazandılar. Fakat Beyaz Saray'a pek çok kaybedilmiş davaya önderlik eden James B. Weaver değil, Grover Cleveland gitti. O zaman Güney'in gü-

neşle pişmiş pamuk tarlalarından ve Batı'nın sıcak tozlu bozkırlarından isyan havası esmeye başladı. Fakat eski partiler alıştıkları yolda yürüdüler. Onları hayatlarından memnun vurdumduymazlıklarından ancak bir deprem uyandırabilirdi. Bu depremin gelişi de uzun sürmedi.

1896 Yılı

1892'de durum kötüydü, ondan sonra daha da kötüye gitti. İri yarı Crover Cleveland, henüz ikinci defa olarak başkanlık yeminini yapmıştı ki, büyük bir panik ülke ufkunda patlak verdi. Ticarî firmalar mahvoldu, bankalar kapılarını kapadılar, tren yolları haciz memurlarının eline düştü, ticaret durgunlaştı, borç vermiş olanlar, ellerindeki rehinleri haciz yoluyla aldılar. Şehirlerde uzun işsiz kafileleri, bedava yemek dağıtan aşevleri önünde bekliyorlardı. Ülkede serseriler ordusuna binlerce kişi katılmıştı. Bu, 1873 krizinden bile daha kötüydü ve sonuçları bakımından ondan daha yaygın ve yıkıcıydı.

Bu felâket karşısında hükümet, ekonomik kargaşaya karışmama geleneğini izledi. Cleveland, namuslu, cesur, iyi niyetli, rüşvet ve ayrıcalıklı koşullara karşı savaşan, *Manchester* liberalizminin mükemmel bir temsilcisi, yetenekli bir liderdi. İlk başkanlığı sırasındaki (1885-1889), hizmeti takdire değer bir özelliktedir. Fakat o zaman üstün gelen *laissez faire* siyasetini benimsemişti. Gümrük oranlarını düşürme ve yönetimde reform yapma programını yine bırakmadı ve ekonomik yaşamı düzenleyici yasa tekliflerinin çoğunu reddetti. Fırtınanın kendiliğinden dineceğine ve krizin kendiliğinden harekete geçen ekonomik güçler sayesinde ortadan kaldırılacağına inanıyordu. Fakat iki yıl işler devamlı daha kötüye gitti. 1894 yılı, büyük Pullman grevine, *Coxey* işsizler ordusunun Washington üzerine yürümesine ve toprak ürünleri fiyatlarında yeni düşüşlere tanık oldu. Pamuk, mısır ve buğday bölgelerinde giderek kaba-

ran bir isyan dalgası yükseldi. Demokrasi'nin Güney ve Batı kanadı, eski partiyi bırakıp ayrılmak tehdidinde bulundu ve 1894'te Cleveland, enflasyonist bir önleme yolları kapayınca, Missouri'den eski mücadeleci Richard Bland "yolların ayrılma noktasına gelindiğini" ilân etti. Aynı yılın sonbaharında bir sürü gayri memnun demokrat *Halkçılar*la birleşti ve Halkçılar, bir buçuk milyona yakın oy topladılar. Köhne *Whig* kuruluşu parçalandığı, genç ve kuvvetli Cumhuriyetçi Parti iktidarı ele aldığı zaman, birçok kimse 1854-1856 krizinin tekrarlanacağını tahmin etti. Fakat Batı'daki uzak görüşlü Demokrat liderler, henüz teslim olmaya hazır değillerdi. Öbür taraftan Güney'de demokrat demek, beyazların üstünlüğü anlamına geldiğinden, nasıl olursa olsun, üçüncü bir partinin şansı yoktu. Onun için Güneyli ve Batılı radikal demokrat liderler, Halkçılara katılacak yerde kendi partilerinin teşkilâtını ele geçirmeye çalıştılar. Sonradan Bryan'ın anlattığı gibi, bunun üzerine "mücadele başladı. Keşiş Pierre'in arkasından giden Haçlıların şevk ve heyecanına yaklaşan bir duyguyla bizim gümüş demokratlar zaferden zafere yürüdü."

Çiftçi taraftarı demokratlar, mücadelelerini para meselesi üzerinde yapmayı tercih ettiler. Bu, çoğu zaman bir hata sayılmıştır, gelgelelim başka bir meselenin bu kadar çok seçmeni bu mesele kadar çekebileceği veya durumu o kadar kolay dramatize edebileceği şüphelidir. Bu dönemin para sorunu karışıktı. Bununla birlikte, deflasyona karşı enflasyon sorununa doğru çekildiği düşüncesini ileri sürmenin hatalı olmayacağı söylenebilir. Yıllarca ülke ve nüfusun iş hayatı geliştiği halde, hükümet, para kısma politikasını izliyordu. 1873'te Batı'nın gümüş madenleri, üretimi, paranın değerini azaltma tehlikesini ortaya çıkarmadan bir süre önce Kongre, bütünüyle alışılmış bir yöntemi uygulayarak, gümüş para satın almayı ve basmayı reddetti. Sonra 1878 ve 1890'da hükümet o kadar çok gümüş satın almak zorunda kaldı ki, Birleşik Devletler'in parası için altın

esasının korunması ciddi biçimde tehlikeye düştü. Ülkenin bütün muhafazakâr kuvvetleri tarafından desteklenen ve birbiri arkasından gelen başkanlar, bu esası korumaya kararlıydılar. Özellikle Cleveland, onun için muazzam bir savaşa girişti ve sonunda başarıya ulaştı. Pek çok çiftçi, fiyatların düşük olmasından, esas itibariyle bu para politikasının sorumlu olduğu düşüncesindeydi. Gümüş, tekrar para olarak kabul edilir, çıkarılan bütün gümüş para olarak basılır, darphaneler bütün dünyadaki değerli madenlere açık tutulursa, para değerinin tekrar normale döneceği, fiyatların hızla yükseleceği, refahın geri geleceği düşünülüyordu. Gümüş taraftarları bu iddiadaydılar. Buna karşı muhafazakâr sıkı para taraftarları, böyle bir politikanın malî bir felâket olacağı inancındaydılar. Enflasyonun, bir kez düşmeye başladığında durdurulamayacağı ve bizzat hükümetin iflasını ilân etmek zorunda kalacağı düşüncesindeydiler, yalnızca altın esası istikrar sağlardı. Bundan başka altın esasının yalnız malî değil, ahlâki bakımdan da sağlam olduğuna kendilerini de inandırmışlardı. Bu yüzden, çok haksız olarak gümüş dolara "ahlâksız dolar" diyorlardı. Ucuz para üzerindeki bu tartışma, eski bir çekişme konusu olduğu kadar, tazeliğini de sürekli korudu.

Stratejik nedenler bakımından mücadeleyi serbest gümüş alanında yürütmek konusunda çok şey söylenebilirdi. İflasla karşılaşan gümüş madeni sahiplerinin, bir kampanyayı finanse etmekte yardımlarına güvenilebilirdi. Gümüşle ilgisi olanlar, normal olarak Cumhuriyetçi Parti'den olan ve başkanlık seçimi kurulunda oy miktarı diğerlerine oranla fazla olan yarım düzine seyrek nüfuslu Batı devletinde tamamen hâkimdiler. Bunlar, demokratlar tarafına geçtiği takdirde, seçimin sonucunu değiştirebilirlerdi. Ucuz para bütün ülkede kalabalık borçlu sınıfı, bazı işçileri ve çiftçileri çekebilirdi. Nihâyet, gümüşün kolayca istismar edilebilecek hissî bir özelliği vardı. Altın zenginin parasıydı, gümüş ise yoksulun dostuydu. Altın, bankerlerin otur-

duğu *Wall Street* ve *Lombard Street*'in; gümüş, bozkırın ve küçük şehirlerin parasıydı. Fakat yalnız bir mücadele konusunun varlığı kâfi değildi, gümüş para taraftarlarının aynı zamanda bir lidere ihtiyaçları vardı. *New York World* şöyle yazıyordu: "Gümüş taraftarlarının muhtaç oldukları şey, bir Musa'dır. Prensipleri var, cesaretleri var, bandoları, üniforma ve bayrakları var, kendilerine özgü bağırıp çağırmaları, oyları, sözde liderleri var. Fakat aralarında gerçek bir lider olacak cesaret, atılganlık, çekicilik ve uzak görüşlülük sahibi birisi henüz çıkmadığı için onlar, çölde kaybolmuş bir koyun sürüsü gibi başıboş dolaşıyorlar."

Sonunda Nebraska'dan William Jennings Bryan'ın şahsında Musa'larını buldular. Gürültülü 1896 Chicago konvansiyonuna delege olarak katılan Bryan'dan para sorunu üzerinde konuşması istendi. Bryan, sıcak 8 Haziran gecesi platforma çıkarken bütün ülke ölçüsünde şöhrete doğru ilk adımını atıyordu. Nutkuna şöyle başladı: "Saldırgan olarak gelmiyoruz. Bizim savaşımız bir fetih ve istila savaşı değildir, yuvalarımızı, çoluk çocuğumuzu, refah ve mutluluğumuzu savunmak için mücadele veriyoruz. Dilekçeyle başvurduk, dilekçelerimiz alayla geri çevrildi. Rica ve istekte bulunduk, ricalarımıza itibar edilmedi. Yalvardık, felâket başımıza çöktüğü zaman alay ettiler. Artık yalvarmıyoruz, artık rica etmiyoruz, artık dilekçe göndermiyoruz. Onlara meydan okuyoruz." Platteli çocuğun seslenişi böyleydi ve her cümlesi çılgın bir alkışla karşılanıyordu. Konuşmasının ünlü son bölümüne geldiğinde, o âna dek hiçbir Amerikan toplantısında işitilmemiş bir alkış tufanı salonu inletti: "Ortaya çıkıp da altın esasını iyi bir şey diye savunmaya kalkışırlarsa, onlara karşı sonuna kadar savaşacağız. Arkamızda bu ülkenin ve dünyanın üretici kitleleri, ticaret erbabının, çalışan grupların ve her taraftaki emekçilerin desteği olduğu halde onların altın esası isteklerine şu sözlerle cevap vereceğiz: İşçinin alnına bu

dikenli tacı bastıramayacaksınız, insanlığı altın bir haça geremeyeceksiniz."

Bryan, bu nutku olmasa bile başkan adayı seçilebilirdi, zira, konvansiyondan önce itinayla bir seçim kampanyası yürütmüştü ve birçok bakımdan akla yatkın bir adaydı. Bu konuşmasından sonra aday seçileceği önceden belliydi. Demokratların gümüş taraftarı kanadı zaferi tanıdı. Seçim programını onlar yazdı, adayı onlar seçti ve *Halkçıları* kendilerine katılmaya onlar zorladılar.

Bu kampanyayla Bryan'ın çekici kişiliği ülke sahnesine girdi ve aralıklarla yirmi yıl dikkatleri kendi üzerinde topladı. Birçok bakımdan Bryan, Henry Clay'den beri en dikkate değer siyasi liderdi. Simsiyah saçları, parlak siyah gözleri ve muhteşem görünüşüyle, tatlı, güzel bir sese sahip, kavrayışlı, zeki, korkusuz Bryan, ova halkının düşlerini fethetmiş, tapma derecesine varan bağlılığını kazanmıştı. Bir çiftlikte büyümüştü, bir şehir kolejinde eğitim görmüş ve sonra bozkır alanına geçmiş, orada hukuk ve siyasetle meşgul olmuştu. Dindar bir *Presbyterian*di ve siyasi nutukları, kutsal yazılardan, yerinde zikredilmiş sözlerle süslenmiştir. Bryan, başarıyla şımarmamış, kendi anladığı şekilde kamu çıkarına içtenlikle kendini adamış, halkın sesinin Tanrı'nın sesi olduğuna inanmış basit bir demokrattı. Etraflı ve derin okumadığı, orijinal ve derin bir düşünür olmaktan uzak olduğu ve bu yüzden birçok noktada yetersiz kaldığı halde, Amerikalılığı yüksek derecede temsil eden bir kişilikti.

1896 seçimleri, Jackson'dan itibaren yapılan seçimlerin en şiddetlisi oldu. Başlangıçta Bryan'ın ödevi, başarılması imkânsız görünüyordu. Resmen lider olan kişi, Cleveland muhalefette bulunduğundan ve Doğulu liderlerin çoğu Cumhuriyetçilerin tarafına geçmiş olduğundan, Bryan'ın partisi parçalanmış durumdaydı. Üç yıl süren "ekonomik krizden" haksız olarak demokratlar da sorumlu tutuluyorlardı. Bryan'a karşı saygı gösteren hemen hemen bütün güçler, yani işadamları, üniversiteler,

basın ve malî çevreler cephe almışlardı. Cumhuriyetçi partinin patronu Mark Hanna, bir seçim kampanyası fonu için propaganda yaptı ve sonuçta üç milyonla yedi milyon dolar arasında tahmin edilen bir para toplandı, buna karşı demokratlar yarım milyon dolardan az bir para çıkarabildiler. Yalnız bir bakımdan, bizzat Bryan'ın şahsında demokratlar açık bir üstünlük sağlamışlardı. O, New England'dan Batı'ya bütün ülkeyi, sıcak tozlu arabalarda dolaşarak, işçi ve çiftçilere, liberal ve ilerlemecilere hitaben günde sekiz-on nutuk vererek Amerikan tarihinde en parlak seçim kampanyasını yaptı.

Bu kampanya parlaktı, fakat yeterli değildi. Sonunda William McKinley, yarım milyondan fazla oy farkıyla kazandı. Jefferson'ı iktidara getiren, Jackson ve Douglas'ı desteklemiş olan Batı ve Güney işbirliği bu defa başarısızlığa uğradı. Zira, McKinley ve Cumhuriyetçiler, Illinois, Iowa ve Wisconsin gibi Orta Batı *(Middle Western)* ve California ve Oregon gibi Uzak Batı *(Far Western)* eyaletlerini elde ettiler. Fakat Bryan'ın seçim kampanyası bir masal gibi yaşadı ve Halkçılarla, çiftçi Demokratların düşünceleri sonunda, istisnasız yasalaştı. Bunlar Amerikan tarihinin gidişini değiştirecekti.

XVII. Bölüm

REFORM ÇAĞI

Demokrasiye İhtar

Bryan 1896 seçim kampanyasını yazmaya başladığı zaman, ona *İlk Savaş* adını verdi. Bu isim, bir ilham eseriydi. Zira, bu savaş, çiftçi demokrasisi kuvvetlerinin bozgunuyla sonuçlanmışsa da, ileri bir demokrasi mücadelesinin başlangıcıydı. Savaş son bulmadan, çiftçi ve işçi orduları birbiri arkasından kazandıkları savaşlarla, Birliğe dâhil eyaletlere tek tek hâkim oldular, gericiliğin burçlarını bir dizi saldırıyla ele geçirdiler, bayraklarını üstünlükle Beyaz Saray'ın tepesine diktiler ve federal hükümeti tekrar eski demokratik yoluna soktular.

Bryan'ın ilk savaşıyla Wilson'ın ikinci savaşı arasındaki yirmi yıllık zaman, gerçekten, ilerici bir çağdı ve Amerikan hayatının hemen hemen her aşamasında devrim ve reformla kendini belli etti. Eski siyasi liderler atılmış, mücadele saflarına yenileri geçmişler, siyasi sistem yeni baştan gözden geçirilmiş ve zamana uydurulmuştu. Siyasi yöntemler dikkatle gözden geçirilmiş ve demokrasi idealleriyle uzlaşamayanlar bırakılmıştı. İktisadî

kurallar ve yöntemler, özel mülkiyet, korporasyon, tröst, büyük servetler, aklın mahkemesi önüne çağrılmış, durumlarının haklılığını ispat etmeleri, aksi takdirde, davranışlarını değiştirmeleri istenmişti.

Aynı çağda, sosyal ilişkiler yeniden incelendi. Şehirlerin bıraktığı etki, göç hareketi, servet bakımından eşitsizlik, sınıfların gelişmesi gibi konular dikkatle incelendi. Siyasette olsun, felsefe, bilim veya edebiyatta olsun, çağın hemen hemen her önemli kişisi şöhretini kısmen reform hareketi bağlantısından almıştır. Bunlar arasında siyasette Wesver, Bryan, La Folette, Roosevelt ve Wilson'ı; felsefede William James, Josiah Royce ve John Dewey'i; bilimde Thorstein, Veblen, Richard Ely ve Frederick J. Turner'ı; edebiyatta William Dean Howells, Frank Norris, Hamlin Garland ve Theodore Dreiser'i sayabiliriz. Günün kahramanları hep reformcuydu. Demokrasi kalesine cesaretle ve meydan okurcasına yerleştiler ve hattâ yeni fetihler gerçekleştirmek üzere çıkış hareketleri yapmaktan çekinmediler. 1840 yılından beri düşünce hayatında böyle bir kaynaşma olmamış ve reform dizginleri bu kadar sıkı ele alınmamıştır.

Bu güzel reform heyecanının konusu ve amacı neydi? Amerikalıların hayatında bu kadar heyecan ve karışıklığa neden olan şey neden ibaretti? Yukarıda çiftçi ve işçi problemlerini kısmen görmüştük. Fakat ne kadar ıstırap verici olursa olsun, bunlar asıl neden olmaktan çok, görünürdeki sonuçlardan ibaretti. Mesele sadece ekonomik olmadığı gibi, tarım ve işçi sınıflarına da özgü değildi; Amerikan toplumunun bütün cephelerini etkisi altında bulunduruyordu. Vakıa, şuydu ki, Amerika'nın vadettiği şeyler yerine getirilmemiş, gerçekleşmemişti. Yeni Dünya'da özgürlük ve eşitliğin herkes için güvenilir olduğu bir toplum, her tarafında özgürlüğün korunduğu bir devlet kurulmuş olacaktı. Bu şüphesiz hayâlden ibaretti, fakat bu boş bir hayâl değildi ve Amerikan cumhuriyetinin kurucuları da boş umut ve düşlerin içine kendini bırakmış hayâlperestler değildiler.

Tarihte o zamana kadar doğa asla insanlara bu kadar büyük umut ve imkân bahşetmemiş, insanların kendileri için bu dünyada bir cennet yaratabileceklerini kabul etmek için hiçbir zaman, bu kadar makul nedenler var olmamıştı. Turgot'nun dediği gibi, gerçekten Amerikan halkı başlangıçta "insan ırkının umudu"ydu.

İşte bu umut gerçekleşmemişti. Amerikalılar, denizaşırı ülkelerde yaşayan çağdaşlarından iyi durumdaydılar, fakat ulaşmaları gereken noktanın gerisindeydiler. Ülkenin maddi başarıları şaşırtıcı nitelikteydi, fakat sosyal ve kültürel alanlardaki başarıları umut kırıcıydı. Başkan Wilson, ilk başkanlık açış nutkunda şunları söyledi: "İyiyle beraber kötü de geldi ve elimizdeki iyi şeylerden çoğu kaybolup gitti. Servetle beraber affedilmez israf da geldi. Faydalı bir şekilde kullanabileceğimiz birçok şeyi kaybettik ve dikkatli olmadık, utanılacak derecede savurgan olduğumuz gibi takdire değer şekilde başarılı olmaya önem vermeyerek, doğanın çok büyük lütuflarını korumaya özen göstermedik. Endüstri alanındaki başarılarımızla övünür olduk, fakat bunun insan hayatı bakımından bize neye mâl olduğunu düşünmedik, bunun söndürülmüş yaşamlara, dayanılmaz yüklerle ezdiğimiz kuvvetlere mâl olduğunu, ağırlık ve yükü yıllar boyu amansızca sırtlarına yüklenen erkek, kadın ve çocukların maddi ve manevi bakımdan korkunç fedakârlıklarına mâl olduğunu şimdiye kadar bir an durup düşünmedik... Riyasız, korkusuz gözlerle üzerine eğilip incelenmesini uzun zaman geciktirdiğimiz birçok derin, gizli mesele büyük hükümetle birlikte geçip gitti. Kalpten bağlı olduğumuz büyük hükümet, çoğu zaman, özel ve bencil amaçlar için kullanıldı ve bunu kullananlar halkı unutmuşlardı."

Bu durum, kötü ruhlu kimselerin kötülük yapmalarından iktidarda kuvvet sahibi kimselerin demokrasiyi tanımamalarından ve onu yok etmeye yeltenmelerinden, özgürlük yerine despotluğun yerleşmesinden ileri gelmiyordu. Nedenler bundan

daha derindi. Esas güçlük, bütün Batı dünyası için ortak bir meseleden ileri geliyordu. Teknoloji ve bilim, sosyal alandaki bilgimizi ve siyaset mekanizmasını geride bırakmıştı. 18. yüzyılın çiftçi cumhuriyetinden miras aldığımız yöntem ve ilkeler, şehir hayatına dayanan 20. yüzyılın devletinin ihtiyaçlarını artık karşılayamıyordu. Makinenin topluma karşı çıkardığı kuvvetleri, ancak hükümetin kontrol altına alabileceği bir çağda hükümet korkusunun hâlâ hâkim olduğu siyaset alanında bu durum vardı. Eski bireysel sorumluluk kavramlarının bireysel olmayan korporasyonların meydana çıkmasıyla hükümden düştüğü ahlâki alanda da bu durum geçerliydi. Ayrı cinsten bir toplumda köylü hayatı alışkanlıklarının çok farklı bir toplumda şehir hayatının gereksinimlerini karşılayamaz hale geldiği sosyal alan da aynı uyumsuzluk vardı.

Bizzat toplumdaki gelişim, bir sürü meydana çıkarmıştı. Çiftliğin alanı doğanın tespit ettiği sınırları aşmıştı, göçmenler, ülkenin sindirebileceğinden daha büyük bir hızla artıyordu, şehirler kaynaşan halkı yerleştiremeyecek ve gerektiği şekilde yönetemeyecek kadar hızla büyüyor, fabrikalar tüketilebilecek miktardan fazla üretim yapıyordu, ticaret ve sanayi ise o kadar muazzam bir hale gelmişti ki, kimse onu tam anlamıyla anlayamıyor ve idare edemiyordu. Bir grup o kadar zenginleşmişti ki, paralarıyla ne yapacağını bilemiyordu. Toplum da onları bu yüklerinden nasıl kurtaracağını öğrenmemişti.

İşte bunlar asıl güçlükleri oluşturuyordu, fakat ancak az sayıda insan bunların önemini anlayacak kadar uzak görüşlüydü. Reformcuların daha çok gördükleri şey, yoksulluk, adaletsizlik, rüşvet veya toprak, para, işçi ve kadın sorunuydu. Böylece, şehirlerde yoksul mahalleleri ortadan kaldırmak için kollarını sıvadılar, siyaseti temizlediler, tröstleri yıktılar, "büyük servet suçluları"na, "içki şeytanına", çocukların işçi olarak kullanılmasına, işçilerin ağır şartlarla istismarına karşı savaş açtılar. Kızılderililer, zenciler, yeni Amerikan yönetimine verilen adalardaki

"küçük esmer kardeşler" için mücadelelere giriştiler, yasa teklifinde halk girişimi, referandum, önseçimler, suistimallere karşı yasalar, kadınlara oy hakkı, memuriyete uygunluk esasına göre alınma gibi yönetimde yeni modelleri ortaya koydular. Orman ve doğal su kaynaklarını, güzel şehirleri korudular. İyi işler yapmak üzere yüzlerce topluluk ortaya çıktı ve gelişti. Matbaalar mevcut düzenin haksızlıklarını ortaya döken ve daha iyi bir düzen için tasarılar sunan pek çok kitap çıkardı. Dergi çıkaranlar, her yerde her şeyi açığa çıkaran makalelerle suistimallere hücum ettiler. Romancılar macera ve yerel tasvirlerden dava ve meseleleri ele alan, ders veren roman tarzına geçtiler; şairler "sekizli, on dokuzlu, rondolu" şiirlerini unutarak "çapalı adamı" keşfettiler, entelektüeller fildişi kulelerinden çıkarak sosyal sorunlarla uğraşmaya başladılar, vaizler İncil'in sosyal anlamını yeniden keşfettiler ve İncil'i kelimesi kelimesine okumalarını isteyerek saygıdeğer kilise üyelerini sıkıntıya soktular.

Bütün bu işler Amerikan geleneğine uygundu. *Pilgrim*'ler ve *Püriten*'ler New England'a gelişleri eski İngiltere'deki şartlara karşı protesto ve isyan anlamını taşıyordu. Keza Roger Williams, Nathaniel Bacon, Jacob Leisler gibi Koloni çağında ortaya çıkan liderler Amerika'da despotluk ve dinî baskının kurulmasına karşı isyan etmişlerdi. Amerikan ulusu bir devrim sonucunda doğmuştu, ulusal kahramanları, Jefferson, Franklin, Sam Adams, Thomas Paine, yalnız anavatan İngiltere'ye karşı değil, aynı zamanda Amerika'da hâkim sınıflara karşı gelmiş âsilerdi. 1840-1860 yılları arasında ortaya çıkmış Emerson, Whittier, Garrison ve Parker gibi New England filozofları ve vâizleri, eşitlik ve özgürlük cephesinde savaşa katılmışlardı. İyi olan her şeyi araştırmak, kanıtlamak, onun için meydana atılmak, protestoda bulunmak ve ona sıkı sıkıya sarılmak, Amerikan karakterine özgü bir şeydi.

Yeni ilerici devrimin ne felsefesi, ne de metotları daha önceki reform hareketlerinden farklıydı. Yeni düşünüş tarzı da de-

mokrasiye tam güvenini ortaya koydu. Toplumu rahatsız eden bütün hastalıklar demokrasi yokluğuna atfediliyor ve her şeyin daha mükemmel bir demokrasi sayesinde iyiliğe kavuşacağına inanılıyordu. Böylece kadınlara oy hakkı, halkın yasa teklif edebilmesi, referandum ve senatörlerin halk tarafından seçimi gibi tedbirlere inanıldı. Takip edilen yollar, geniş ölçüde siyasiydi ve yeni partiler kurmaktan çok eskiden kurulmuş partiler yoluyla faaliyette bulunmaya çalışıldı. Büyük partilerin hareketsizliği ve muhafazakârlığı dolayısıyla bu yol, hareketi şüphesiz geciktirdi.

Bu yıllar içerisinde iki ana reform hareketi birbiriyle karıştı. Bu hareketlerden birinin kaynağı çiftçi Batı'da olup büyük ölçüde ekonomik sorunlarla ilgilendi ve zaman zaman gerçek radikalizm eğilimleri gösterdi. Bu Batı muhalefetinin filozofları, *İlerleme ve Yoksulluk* adlı kitabın yazarı Henry George ve *Looking Backward* (*Geriye Bakmak*) adlı eseriyle ütopik bir ekonomi tasarlayan Edward Bellamy idi. Siyasi sözcüleri, Donelly, Bryan ve La Folette'ti. Öteki akım kaynağını Doğu Amerika'dan hattâ İngiltere'den almış, gümrük tarife sistemi, memuriyetlerin liyakat ilkesine göre dağıtılması, emperyalizm aleyhtarlığı gibi sorunlara yöneldi. Onun düşünsel sözcüleri güçlü *New York Nation*'ın yayıncısı E. L. Godkin, George William Curtis, Harvard Üniversitesi Başkanı Charles W. Eliot, siyasi temsilcileriyse Carl Schurz, Abraham Hewitt, Grover Cleveland ve Woodrow Wilson'dı.

Sosyal Adalet İçin Açılan Mücadele

1890'da Danimarkalı bir göçmen, *New York Sun* gazetesinde bir göçmen olarak çalışan Jakob Riis *How the Other Half Lives?* (Diğer Yarısı Nasıl Yaşıyor?) adlı eserini çıkardı. Yapıtında New York'un yoksul mahallelerindeki hayat şartlarını olduğu gibi aktarıyor ve demokrasi yürüyüşünde geride kalmış olan "öteki yarı"nın içinde yüzdüğü pislik, hastalık, suç, kötülük ve

sefaleti tasvir ediyordu. Çok geçmeden başka şehirlerdeki muhabirler de buna benzer röportajlar yapmaya başladılar ve şehirlerdeki meselenin çiftçi meselesinden daha az âcil ve daha az tehlikeli olmadığını anlamakta gecikmediler.

Lord Bryce'ın *American Commonwealth* (Amerikan Ulusu) adlı eserinde yazdığı gibi şehir, Amerikan demokrasisinin açıkça başarısızlığa uğradığı bir alandı. Burada zenginlik ve yoksulluğun son aşamaları, birbiriyle açıkça tezat halindeydi. Yoksulların pis mahalleleri, zenginlerin mermer saraylarını çeviriyor, dilenciler lüks lokantaların eşiklerinden eksik olmuyorlardı. Şehirde ahlâksızlık hâkimdi, *ring* denilen çeteler ve *hall*'lar eyalet ayrıcalıklarını ve izinlerini satarak, suç ve günahı istismar ederek bir parazit gibi eyalet hazinesi üzerinden besleniyorlardı. Şehirde barlar ve kötü evler, siyasetçiler ve onlar vasıtasıyla menfaat sağlayan firmalar tarafından himaye ediliyor ve diğer taraftan New York'ta *Whoys of Mulberry Bend* (Mulberry Sokağının Salakları) veya Cleveland'da *Lake Shore Push* gibi cani çeteleri polisin müdahalesiyle rahatsız edilmeksizin kendi haydutluklarına devam ediyorlardı. Şehirde, çocuklara özen gösterileceği sözü unutularak, istismarcı dükkânların çocukları gazete satıcılığı, ayakkabı boyacılığı gibi işlerde kullandıkları ve kadınların istismar edildiği görülüyordu. Yine şehirde genel sağlık, konut, eğitim ve yönetim sorunları tırmanarak artıyordu.

Reformcuların dikkatini ilkin üzerinde toplayan sorun konut sorunuydu çünkü bu, yalnızca perişan yoksul mahallelerin halkını değil, şehirlerdeki bütün halkı ilgilendirmekteydi. İç Savaş'tan sonraki yirmi-otuz yıl içinde şehirlerin nüfusu konut imkân ve araçlarından çok daha hızlı bir oranda arttı. Bu da ufak apartman dairelerinin kiralanması yönteminin gelişmesine yol açtı. Beş-altı kat yüksekliğinde bu dayanıksız yapılar karanlık, havasız, pis, hastalık ve kötülük yuvası yerlerdi. Yalnız New York şehrinde 1890'da belki yarım milyon insan bu fakirhâne-

lerde yaşıyordu ve ölüm oranı buralarda şehrin daha şanslı bölümlerine oranla dört kat fazlaydı. Aşağı East Side'da tipik bir blokta 2781 kişi yaşıyor, fakat bir banyo bulunmuyordu. 1588 odadan üçte biri ışıksızdı ve hava alınıyordu; üçte biri ise alacakaranlık bir ışığa bakıyordu. Aşağı Manhattan'daki bu kenar mahallelerden birinin tasvirini, Riis'in kaleminden takip edelim: "Varsayın ki, bunlardan birini, *Cherry Street*'te filan numaranın içini geziyoruz. Lütfen biraz dikkatli olun. Hol karanlıktır. Orada, içeride kırıntı toplayan çocuklara ayağınız takılabilir. Bunu onlar incineceği için söylemiyorum. Çünkü tekme tokat onların her gün yedikleri şeydir. Zaten bundan başka da yedikleri yoktur ya. Holün döndüğü ve zifiri karanlığa daldığı yerde bir merdiven basamağı gelir, bunun bir merdiven olduğunu keşfedersiniz. Yolunuzu görmeseniz bile el yordamıyla bulabilirsiniz. Kapalı ve havasız buluyorsunuz değil mi? Başka ne bekleyebilirsiniz? Bu merdivenlere gelen hava, ancak daima çarpan hol kapısından ve yatak odalarının pencerelerinden gelir, zaten bu yatak odalarının aldığı hava da, ancak merdivenlerden gelir. Çarptığınız şey, su hortumundan kovasını dolduran bir kadındır. Bütün kiracıların kullandığı lavabolar koridordadır. Hepsi aynı şekilde yazın bozulmasıyla zehirlidir. Şurada su borusu ses çıkarmaktadır, değil mi? Bu, apartmandaki bebeklerin ninnisidir."

"Kenar mahallelerle mücadele", gerçekte birçok cephede yapılan uzun bir savaştı. Yangın ve bulaşıcı hastalık tehlikelerini öne süren Richard Watson, Gilder gibi reformcuları, isteksiz yasa koyucuları, en kötü apartmanları yasayla ortadan kaldırmaya ve diğerlerinde gerekli havalandırma ve sağlık şartlarını istemeye ikna edebildi. Londra'da Toyenbee Hall örneğinden ilham alan Jane Addams ve Lillian Wald gibi azimli sosyal yardım gönüllüleri, büyük şehirlerin merkezinde oturma yerleri kurdular. Bunlardan Chicago'da *Hull House* ve *New York*'ta *Henry Street Settlement* gibi bazıları dünyaca ünlü oldu, on

yıldan az bir zamanda bunun gibi yaklaşık yüz kadar tesis kuruldu, geniş ve çeşitli bir yardım, eğitim ve genel sağlık programının uygulanmasına girişildi. Çocukları sokaklardan ve çetelerin elinden kurtarmak, sağlık ve eğitim bakımından kendileri için daha iyi imkânlar hazırlamak üzere, şehirlerin en kalabalık mahallelerinde oyun yerleri yapıldı, kırda tatil yapmaları için açık hava para yardımları toplandı, süt merkezleri süt alamayacak kadar yoksul olanlara bedava süt dağıtmaya başladı, gündüz çocuk bakımevleri, çalışan anneleri çocukları için kaygılanmaktan kurtardı, gezginci Hemşire Dernekleri bedava bakım sağladı, *Young Men's Christian Association* ve *Boy Scouts* gibi kuruluşlar, gençlerin enerjilerini harcayacakları açık ve sağlıklı yerler sağladı.

Reformcuların dikkatini üzerinde toplayan en âcil meselelerden biri, özellikle çocuklar arasında gittikçe artan suç işleme oranıydı. 1880-1890 yılları arasında hapishaneye girenlerin yüzde elli arttığı ve çocukların bu suçluların beşte birini oluşturduğu görüldü. Birleşik Devletler'in ceza ve hapishane reformu konusunda ilgisi uzun ve onurlu bir geçmişe sahiptir. Fakat Edward Livingston, Dorothea Dix ve Frederick Wines gibi aydın eleştirmenlerin çabalarına rağmen, birçok eyaletin ceza yasası insanlığa aykırı niteliğini koruyor ve bazı eyaletlerde hapishane koşulları ziyaretçilere ister istemez "Calcutta Kara Odası"nı hatırlatıyordu. Suçluları reformdan çok cezalandırma taraftarı olan eski anlayış kolay terk edilmedi ve polisin kötü muamelesi, işkence yöntemleri, zengin ve güçlülere ayrı, yoksul ve kimsesizlere ayrı yasalar uygulanması gibi suistimaller de kolay sökülüp atılamadı. *Haymarket* anarşistlerini affeden Illinois Valisi Altgeld, işlenen suçlardan dolayı bireylerden çok toplumun suçlu olduğunu ileri sürdü ve eyaletin ceza yasasını düzeltmek için büyük bir cesaretle çalıştı. Altgeld'in yetiştirdiklerinden biri, "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma" kuralını uygulayan Toledolu Jones, aynı ilkeyi

kabul etti ve bunu dramatize etmek fırsatını buldu. Brand Whitlock'un yazdığına göre, "Jones, şehir hapishaneleri ve işyerlerine daima gider ve bu zavallı adamlarla sanki onlardanmış gibi serbestçe konuşurdu... ve her zaman onları hapishaneden çıkarmaya çalışırdı. Nihâyet o ve ben davalara baktığımız takdirde, mahkeme masraflarını üstlendiği küçük bir anlaşma yaptık... Örneğin yoksul bir kızcağız tutuklanır ve onun için bir jüri kurulması istenir ve davası zengin bir kimse olduğu takdirde her türlü dikkat ve özeni görürse, polis ve jüri onu suçlu bulamadığında kişi özgürlükleri bakımından biraz daha dikkatli olabilirdi. Böylece insan hakları ve insan hayatı için biraz daha saygı gösterilmeye başlandı."

Elbette bu önlemler gerçek olmaktan çok geçiciydi. Daha önemli bir adım, yüzyılın sonlarında kesin olmayan hüküm ve nefsi ıslah etmek için zamana bırakma sisteminin kabul edilmesiydi. Thomas Mott Osborne'un modelinden ilham alınarak hapishanelerin en kötülerinden bazıları tasfiye edildi ve zincirleme haydut çetelerine ve Güney'de çok yaygın ve hâkim olan suçlu işçileri kiralama sistemine karşı harekete geçildi. Çocuk suçlular için özel mahkemeler de kuruldu. Colorado'da Denver çocuk suçları mahkemesine çeyrek yüzyıl başkanlık eden hâkim Ben Lindsey, çocuk suçlarını azaltmakta kazandığı başarıyla bütün ülkede dikkatleri üzerine çekti.

Suç ve yoksulluğun açık bir nedeni, o zaman düşünüldüğüne göre barlardı ve bu yıllarda "şeytan rom içkisine" karşı planlı bir mücadeleye girişildi ve bu hareket nihâyet içkinin yasaklanması sonucunu doğurdu. İçkiden kaçınma hareketinin başlangıcı Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanır. İç Savaş'tan önce de binlerce insan içkiyi tamamen bırakmak üzere "senet imzalamışlardı." New England'da birçok eyalet yasayla içkiyi yasaklamayı denemişti. Bununla beraber savaştan sonraki yıllar, bira ve sert içki tüketiminde ve şehirlerde meyhanelerin sayısında artış görüldü. 1900'e doğru New York, Buffalo ve San

Francisco gibi yerlerde, her iki yüz kişiye bir meyhane düştüğü açıklandı. Bunlardan bazıları "yoksulların" toplantı yerinden ibaretti, fakat bunlardan bazılarında içki kullanımında ölçü ve hattâ âdaba önem verilmiyordu. Pazar günleri kapalı olma zorunluluğuna uyulmuyor, yüksek ruhsat vergilerinden kaçmanın yolu aranıyor ve içki ticaretiyle uğraşanlar, rüşvet kullanarak her tarafta ve politika alanında en kötü kişilerle iş birliği yapıyorlardı.

Bu durumla mücadele etmek için daha 1869'da bir içki yasağı *(prohibition)* faaliyete geçti. *Women's Christian Temperance Union, Anti-Saloon League* gibi kurullar ve Protestan kiliseleri çok daha etkili oldular. Bunlar sadece siyasi kışkırtmalarla yetinmediler, fakat basın, kilise, okuma salonları ve okullarda aralıksız bir propaganda faaliyetine giriştiler. İçki yasağı kuvvetlerinin uzun süre lideri mücadeleci Frances Willard'dı. Willard, belli başlı içki aleyhtarı kadınları, bar ve salonlara göndererek, mücadeleyi düşmanın ülkesine taşımıştı. Onlar buralarda sure okurcasına ve dua edercesine dizleri üzerine çökerlerdi.

Yüzyılın sonuna kadar bu metotlar, hepsi çiftçi olan yedi eyalette içkinin yasaklanmasını sağlamış ve birçoklarına "yerel seçim" denilen yöntemi getirmişti.

20. yüzyılın ilk yıllarında içki yasağı hareketi büyük ilerleme kaydetti ve I. Dünya Savaşı'na kadar nüfusun üçte ikisi içki yasağı kanunlarına tâbi oldu. Yalnızca şehirler bu yasağa karşı koyuyorlardı. İçki yasağının normal zamanlarda bu kaleleri de fethedip etmeyeceği söylenemez, fakat I. Dünya Savaşı onların işine yaradı. Savaşın başlarında tutumluluk ve ahlâk üstün gelerek, Kongre, sarhoşluk veren içkilerin üretimini ve satışını yasakladı ve bu yasanın süresi bitmeden önce içki yasağı Federal Anayasa'ya sokuldu. Anayasa'da on yıldan fazla kaldıktan sonra bu "asil deneme" başarısızlıkla sonuçlandı. 1933'te yasa kaldırıldı ve mesele tekrar, ayrı ayrı eyaletlere bırakıldı.

Eyaletler Yolu Gösteriyor

Bütün bu reform hareketlerinin tarihi yanılmaz bir ibret dersi vermiştir ki, o da özel şahıslar ve örgütlerin yasal yollar haricinde çok şey başaramadıklarıydı. *New York's Charity Organization Society*'nin kurucusu ve daha birçok hayır işlerinde çalışmış olan Josephine Shaw Lowell, özel yardım ve hayır işindeki tecrübelerinden umutsuzluğa düşerek hepsinden çekilmeye karar verdi. Bu kararını şöyle açıklıyordu: "Sanırım ki, çalışan halk için yapılacak çok daha önemli işler vardır. 200.000'i kadın, 75.000'i korkunç şartlar altında ve ölmeyecek kadar bir yevmiyeyle çalışan bu şehirdeki beş yüz bin gündelikçi için çok daha önemli işler yapılabilir. Bunlar, kendilerine tâbi 25.000 kişiden daha önemlidir... Çalışan halk elde etmesi gereken şeyi alabilse yoksulumuz ve suçlularımız olmazdı. Hayatınızı yarı boğulmuş oldukları zaman sudan onları çıkarmaya ve bakmaya harcamaktansa kendilerini batmadan önce kurtarmak daha iyidir."

Yardım apaçık geçici bir tedbirden ibaretti ve hattâ siyasetçilere karşı güvensizlik gösteren hümanistler bile sonunda şapka ellerinde yasama meclislerinde yardım dilemeye gitmişlerdir. Yoksul mahallelerin temizlenmesine, hapishanelerde reforma, çocukların kurtarılmasına, yasa yapanların faaliyetine gereksinim duyulmuştur. Nihâyet daha esaslı bir iş yapılmak isteniyorsa, bunun eyalet eliyle yapılması gerekiyordu. Reform hareketinin ilk büyük savaşları eyaletlerde verildi. Bu konuya ait birçok sorun federal hükümet tarafından ele alındıktan sonra da eyaletler, reform için savaş meydanı olmaya devam etti. Tekrar hatırlatmak lâzımdır ki, Amerikan Anayasası'nda eyaletler, sosyal karakterde, hemen hemen her sorun üzerinde yetkili sayılmışlardır. Çalışma saatleri, işçi gündelikleri, fabrikalarda çalışma şartları, kadın ve çocukların durumlarını iyileştirme, reform okulları ve yardım dernekleri, eğitim ve öğretim, genel oy hak-

kı, belediye yönetimi, federal devletin değil, her bir eyaletin ilgileneceği konulardı. Kuşkusuz, sonradan *New Deal* bu durumu tamamen değiştirdi. Fakat bunu haklı göstermek için bütün ülkenin bir çöküş karşısında kalması ve bu değişikliğe kalkışmak için cesur bir yönetimin işbaşına gelmesi gerekmiş ve ancak Yüksek Mahkeme (Supreme Court)'nin büyük direnci aşıldıktan sonra bu gerçekleşebilmiştir.

Şu halde eyaletler reformun laboratuvarıdır. Sonradan federal hükümetin ele aldığı reformların çoğu, ilkin buralarda denenmiştir. Prensip olarak reformların haklılığı ve uygulamadaki yetersizlikleri ilkin buralarda görülmüştür. Eyaletler, sonradan milli sahneye çıkan reformcuların yetiştikleri bir okul hizmeti de görmüştür. Theodore Roosevelt, Washington'a geçmeden önce New York ve Albany'de yetişti. La Follette öncelikle Wisconsin'de demiryolu iktisadını ve tröst yasalarını öğrendikten sonra bunları bütün ülkeye uygulamaya çalıştı. Wilson, ilk önce New Jersey'de liberal bir vali olarak şöhret kazandıktan sonra Birleşik Devletler Başkanı olarak bu siyasetin uygulanmasını haklı gösterdi. Albert B. Cummings, George Norris ve Franklin D. Roosevelt çıraklıklarını kendi eyaletlerinde yaptılar.

Eyaletler tarafından yapılan reformların niteliği neydi? Bunlardan çoğu, siyasi sistemin demokratikleştirilmesiyle ilgiliydi. Halkın yasa teklif edebilmesi, referandum, gizli oy verme, adayların ve senatörlerin doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, yerleşik özerklik ve kadınlara genel oy hakkı verilmesi bu yönde atılmış adımlardı. Bir kısım reformlarsa demiryolu ve tröstlerin düzenlenmesi, kamuya ait hizmetler için komisyonlar oluşturulması, vergi reformları, işçi çalışma saatlerinin ve şartlarının düzenlenmesi, işçiler için tazminat, çocukların işçi olarak kullanılmasının yasaklanması gibi iktisadî amaçlara yöneldi. Başka bir kısım reformlar da eğitim sisteminde reform, sağlık programları, doğal kaynakların korunması gibi geniş sosyal konuları ele aldı.

Hemen ilgilenilmesi gereken sorun, hükümetleri kontrol altına almaktı. Eyalet yönetiminin mi yoksa belediye yönetiminin mi daha bozuk olduğu önemli bir sorudur. Rüşvet ve yolsuzluk için koşullar her yerde müsait ve cazipti; karşılığında sağlanan menfaatler sınırsızdı. Eyalet yasama meclisleri ve şehir meclisleri büyük değerde kamu hizmetlerinin, imtiyazların ihalesi, demiryolu ve su, telefon gibi kamu hizmetleri ücretlerinin tespiti, sigorta yöntemlerinin kontrolü, vergilerin konması ve tahsili kârlı büyük yol inşaat sözleşmelerinin yapılması, barların korunması veya kapanması gibi işleri kontrolleri altında tutuyorlardı. Bu işlerde yüzlerce milyon dolar söz konusuydu ve bu işe girişenler yolsuzluk, ayrıcalık ve himaye karşılığında bol para vermeye hazırdılar. Bu ödemeler, daima açıktan rüşvet şeklinde değildi. Siyaset alanında ilerlemeyi sağlama, siyasi kampanyalara yardım veya çıkar yol bulan avukatlara fazladan ücretli hukuki iş sağlama gibi şekillere bürünebilirdi. Hangi şekilde olursa olsun reformcular hayretle gördüler ki, genel olarak bu yöntemler sonuç veriyordu.

20. yüzyıl sonunda Missouri'deki durumu soruşturan bir büyük jüri, "On iki yıl... rüşvet ve yolsuzluk eyaletin yasaları yapılırken alışılmış ve geçerli bir şey diye hiçbir müdahale ve engele uğramadan sürüp gidiyordu..." Bu hüküm, şu veya bu zamanda Birliğe dâhil olmuş hemen hemen her eyalette abartısız uygulanabilirdi. *New Hampshire*'dan California'ya, New Mexico'dan Montana'ya kadar yasa koyucuların sayısını artırmaya çıkarmıştı. Her yerde büyük korporasyonların, meclis koridorlarında dolaşıp hayâsızca rüşvet işiyle uğraşan ve bundan sonuç alınmadığı takdirde şantaja başvuran adamları vardı. New Hampshire, Yankee eyaletinde Winston Churchill'in *Coniston and Mr. Crew's Career* (Coniston ve Bay Crew'ün Kariyeri) adlı eserlerinde yazdığı gibi demiryolu şirketleri rakipsiz bir biçimde hâkimdi. Frank Norris'in California'ya ait eski romanındaki *Octopus* (Ahtapot) *Southern Pacific* demiryolu

şirketiydi. Montana'yı "bakır kralları" karıştırmıştı. Demiryolu ve sigorta şirketleri New York meclisini satın aldılar. Hattâ New Mexico gibi küçük bir sınır eyaletinde dahi iki üç demiryolu şirketi ile kömür ve demir şirketlerinin, kereste ve arazi spekülatörlerinin ve büyük hayvan yetiştiricilerin aralarında yaptıkları yasaya aykırı ittifak bu eyalete tamamen hâkim duruma geldi. Kömür şirketleri binlerce dönümlük en değerli maden arazisini ele geçirdiler, kereste şirketleri millete ait ormanları yağma ettiler ve sürü sahipleri eyalet arazisini binlerce büyükbaş ve küçükbaş hayvan için otlak olarak kullandılar, demiryolları ve madenler işçi yasalarını çıkarttırmadılar ve her çeşit vergiden kurtulmanın yolunu buldular.

Rüşvet ve yolsuzluğa karşı mücadeleyi anlatmaya kalkışmak veya çeşitli eyaletlerde siyasi reformların kabulünü izlemek, tekrara ve belirsizliğe yol açar. Bir tek eyaletin tarihi, biraz iyimserlikle olsa da, Birlik dâhilinde genel olarak olup bitenler hakkında bize bir fikir verir. 1880'lerde Wisconsin, gelişmekte olan parlak bir eyaletti, fakat yönetimi milyoner bir kereste tüccarı olan Boss Keyes, Philetus Sawyer ve demiryolu vekili olan John Spooner'dan oluşan üç kişilik bir grubun elindeydi, bunlar parti yönetim kurulu ve konvansiyon sistemi sayesinde eyaletin politika hayatına hâkimdiler. Frederic C. Howe'a göre, bütün eyalet demiryolu, kereste ve kamu hizmetlerini üzerine alan şirketlerin göreviydi. Bunlar federal memurlar aracılığıyla valileri, Birleşik Devletler senatörlerini ve Kongre üyelerini atayarak seçer, onlar da yetkilerini efendilerini zenginleştirmek için kullanırlardı. Federal devletin ve yerel eyaletin hâmiliği de aynı amaçlar için kullanılırdı. Yasama meclisinin iki yıllık toplantısı bir azınlığın çıkarına hizmet eden bir karnavaldan başka bir şey değildi. Politika hırslı kimselerin ancak devlet mekanizması onayladığı zaman girebildiği ayrıcalıklı bir alışverişti. Başka herhangi bir yöntemin mümkün olduğuna inananlar azınlıktaydı ve siyasi ve endüstriyel üstünlüğünün devam ettirilmesi

için seçime veya tayine bağlı bütün memuriyetleri kendi dağıtan bu oligarşinin hâkimiyetine karşı kimse meydan okuyamazdı. Protestoda bulunacak hiçbir örgüt yoktu. Basın kontrol altında veya yabancıydı."

Devlet Üniversitesi'nden yeni çıkan Robert M. La Follette, 1880-90 yılları arasında Bozkır (*Prairie*) bölgesindeki eyaletlerde bir baştan bir başa hâkim olan reform hareketlerinin etkisi altında kalarak, işe müdahale etmeye karar verdi. Bilinen yolların yardımını görmeden, mücadeleyle Kongre'ye kendini seçtirdi ve birbiri ardınca dört dönem senatör seçilerek sıradan halkın beslediği güvene hak kazandığını gösterdi. 1890'da demokratların ezici zaferi sonucunda yenilen La Follette, kendi eyaleti içinde başladığı siyaset hayatına döndü. Halk onunla beraberdi, fakat siyaset mekanizması onu görmeye bile tahammül edemiyordu. Birbiri ardından üç fırsatta, patronların eli altında bulunan konvansiyonlar daha uysal adaylar lehine onu reddettiler. Bu deneyim La Follette'e, adayların parti yöneticileri tarafından atanması sisteminin kaldırılması ve doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi zorunluluğunu gösterdi.

Nihâyet 1900'de halkın sevgilisi, mücadeleci La Follette, isteksiz bir konvansiyona adaylığını kabul ettirdi ve büyük bir çoğunlukla valiliğe seçildi. Sonraki çeyrek yüzyıl zarfında, kısa bir dönem dışında, o ve izinde yürüyenler, Wisconsin eyaletine hâkim oldular ve onu Birlik dâhilinde en demokratik, en ilerici ve en iyi idare edilen eyalet haline getirdiler. Yüzyılın ilk on-on iki yılı boyunca La Follette tarafından formüle edilen ve uygulanan "Wisconsin buluşu" gelip geçici bir doktrin değil, pratik ve düzenli bir programdı; Wisconsin, adayların halk tarafından seçilmesi, halkın yasa teklifi hakkı, *referandum,* adlî memurlar hariç diğerlerinin görevden alınabilmesi, kötü seçim âdetlerinin yasaklanması, seçim kampanyalarında yapılan masrafların ilânı ve sınıflandırılması, yerleşik özerklik ve hükümetle görüş alışverişinde bulunmak üzere uzmanlardan oluşan heyetler kurma

yoluyla demokratik yönetim tarzını genişletti. Vatandaşları korporasyonların, istismarına karşı korumak için La Follette, demiryolu ve diğer kamu yararına ait hizmetlerin ücret oranlarını düzenlemek üzere komisyonlar kurdu. Demiryolları ve büyük kereste şirketlerini, vergi hisselerini herkes gibi ödemeye ve kaçırdıkları vergileri geri vermeye zorladı, tasarruf bankalarındaki mevduat üzerinde eyalete ait gelir vergisi ve eyalet sigortası sağlayan yasalar yaptırdı. İşçileri korumak için işçi tazminat yasaları, çocukların işçi olarak kullanılması yasağı ve kadınlar için çalışma saatlerinin düzenlenmesi için yasalar kondu. Demiryolu ücretlerinde indirim yapmak, geniş bir toprak koruma-cılığı ve su gücü programı uygulama yoluyla ve eyalet üniversitesiyle ilişki halinde olan örnek çiftlikleri ve deneyimli kuruluşları kuvvetle destekleyerek tarımı teşvik etti ve korudu.

La Follette'in üniversiteyi nasıl Wisconsin'in beyni haline getirdiği çok dikkate değer bir olaydır. Kendisi önemli bir bilim adamı olan Başkan Van Hise, Mendota gölü kenarındaki bu üniversitede dünyadaki yüksekokulların hiçbirinde rastlanmayan en seçkin fakültelerden birini kurdu. Daha önemlisi, üniversitenin görevinin halka hizmet olduğu anlayışını getirdi. Bu kurumdaki ekonomistler demiryolu ve vergi komisyonlarında hizmet verdiler, siyaset uzmanları yasaların taslaklarını hazırladılar. Tarihçiler yerel tarihi işlediler, mühendisler yol inşa programlarını çizdiler, ziraat okulları çiftçilere hayvan bakımını öğrettiler ve bu eyaletin ve bütün ülkenin çiftçilerine yüzlerce milyon dolar kazandıran ve Wisconsin'ın Yeni Dünya'nın Danimarka'sı haline gelmesinde başlıca etken olan araştırmalar yaptılar.

Bunlar, bütün ülkenin ilgisini çeken pratik ilerlemecilik alanında bir deneyimi oluşturuyordu. La Follette, reformun doktrinci olmasının zorunlu olmadığını ve bilim adamlarının pratik politikaya yardım edebileceğini ispatladı. Bir eyaletin, sosyalizmin yük ve masrafları altına düşmeden elektrik, su, telefon,

gibi kamu hizmetlerini nasıl düzene sokabileceğini ve bu düzenlemenin halk için olduğu gibi bizzat bu işleri üzerine alan ortaklıklar için de kârlı olabileceğini gösterdi. Birliğe dâhil bir eyaletin, siyasi denemeler için bir laboratuvar hizmeti görebileceğini ortaya koyduğu gibi, diğer eyaletlere ve bütün ülkeye izlenecek yolu gösterdi.

Theodore Roosevelt ve Âdil Düzen

Wisconsin gibi ayrı ayrı eyaletlerin başarıları takdire değer olmakla beraber, reformcuların uğraştıkları sorunlarının çoğunun, Federal sistemin dışarıyla pek ilgisi olmayan bölgelerinde çözümlenemeyeceği açık bir gerçekti. Ancak reformcular bütün ülke ölçüsünde programlar yaparlarsa bir sonuç elde edebilirlerdi ve ancak federal hükümet onların başarısını garanti altına alabilecek derecede güçlüydü. Gerçekten Kongre 1883'te *Pendleton Civil Service Act,* 1898'de demiryollarında işçi ihtilaflarında hakemlik için *Erdman Act,* 1887 tarihli *Interstate Commerce Act* gibi ölçülü ve ilerici nitelikte bazı yasalar çıkarmıştı. Fakat gerek bunlar, gerekse benzeri yasalar, iki nedenle büyük ölçüde etkisiz kalmaya mahkûmdu. Bunlar, gerektiği derecede ileri değillerdi ve sıkı bir şekilde uygulanmadılar. Özetle bunlar sadece jestten, kamuoyunu yatıştırmak için gönülsüz atılmış adımlardan ibaretti.

Bir kuşak boyunca Federal hükümet, çoğunlukla çağın *laissez-faire* anlayışına uyan ve böylece yeni sosyal ve ekonomik isteklerin çoğuna ilgisiz kalan Cumhuriyetçi liderlerin elinde kaldı. Çoğunlukla hepsi büyük iş sahiplerine dostça davranıyorlardı. Öbür taraftan İç Savaş emeklileri için dolgun emeklilik yasaları çıkarılıyor ve özel menfaatler, nadiren ortadan kaldırılan bir nüfuza sahip bulunuyordu. Cumhuriyetçi başkanlar, Grant, Hayes, Garfield, Arthur, Harrison, McKinley yetenekli ve saygıdeğer kimselerdi. Hayes ve Garfield, güçlü liberal eği-

limlere sahiplerdi. Fakat genel olarak ele alınırsa, ileri görüşten ve yaratıcı hamleden yoksundular. Bir tek Demokrat Başkan Cleveland, karakter sağlamlığına, kararlı bir cesarete ve halk yararına olabilecek bir reform programına sahipti. Cleveland, federal bakanları yeniledi, geniş eyalet topraklarını korporasyonların elinden geri aldı, emeklilik yağmasıyla ve diğer özel yasalarla mücadele etti, devlet memuriyetini sağlamlaştırdı ve hattâ bağlı bir gelir vergisi yasasıyla beraber gümrük tarifesinde indirim yapan bir yasayı Kongre'den geçirtmeyi başardı, fakat bu yasa, Yüksek Mahkeme tarafından derhal hükümsüz bırakıldı. Cleveland'ın başkanlığı sırasında engeller ve sıkıntılar eksik olmadı. Büyük endüstri eyaletlerinde ve bir dereceye kadar Washington'da gerçek hâkimiyet, New Yorklu Platt, Pennsylvanialı Quay ve Ohiolu Hanna gibi adamların elindeydi ve bunlar, korporasyonlardaki efendilerine hizmet etmek ve partideki adamlarını ödüllendirmekten başka şey düşünmeyen, devlet adamlığı gibi şeylere özenmeyen kimselerdi. Kongre üyelerinin çoğu, parti hizmetindeki adamlardı, Kongre zabıtlarını çektikleri nutuklarla doldurdular, smokinleri ve silindir şapkalarıyla boy gösterdiler, birçok toplantıda sahnede süs olarak göründüler, fakat sıradan Amerikalı bunların kabul ettikleri yasalardan, ülkenin tarihî yürüyüşünde herhangi bir belirli değişiklik yapmış rastgele bir yasayı hatırlamakta güçlük çekerdi.

Weaver, sonra Bryan idaresindeki çiftçi kuvvetler, her iki partinin eski savunucularını gerçekten korkuya düşürdü ve birçok eyalette büyüyen isyan fırtınası, reformların daha fazla geciktirilemeyeceğini gösterdi. Fakat hemen ardından İspanyol Savaşı geldi ve bir zaman için reform unutuldu. 1900 seçim kampanyası biraz hayâli olan emperyalizm konusu üzerineydi ve sorunun her iki tarafında da görünmeyi başarabilen McKinley tekrar seçildi, Bryan, ikinci defa olarak terk edildi. Refah en yüksek düzeye ulaşmış olduğundan ülke mevcut düzeni tekrar uzun bir süre için kabul etmiş gibi görünüyordu.

6 Eylül 1901'de McKinley bir anarşist tarafından vuruldu ve onun ölümünden bir hafta sonra Amerikan siyasetinin bütün durumu değişti. Zira başkanlığa o kadar dramatik bir şekilde yükselmiş olan genç Theodore Roosevelt'in şahsında ülke takdire değer bir hareket ve güce sahip bir lidere ve ilerici hareket de ulusal bir kahramana kavuşmuş oluyordu. Roosevelt, zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi, doğulu sermayedarlar arasında büyüdü ve Harvard'da eğitim gördü. Bununla birlikte tam anlamıyla demokrattı ve reform hareketleriyle gönülden ilgiliydi. Aynı zamanda siyasi bir realist, ateşli bir milliyetçi ve sadık bir cumhuriyetçiydi. Jefferson'ın düşünce derinliğine ve inceliğine tamamen sahip olmamakla ve onun felsefî idealizmi ve ileri görüşlülüğü kendisinde bulunmamakla birlikte Roosevelt, Jefferson'dan sonra Amerikan başkanlarının en yeteneklisiydi. Hayvan yetiştiriciliğini denemiş, vahşi hayvan avcılığı yapmış, birçok kitap yazmış, New York eyaleti yasama meclisinde görev almış, New York şehri polisini yönetmiş, Federal memurlar dairesinin yönetimine yardım etmiş, Denizcilik işlerine katılmış, Küba'da savaşmış ve birinci sınıf bir vali olmuştu. Ne bulursa okurdu, her çeşit insanla ilgilenirdi ve her şey hakkında fikir sahibiydi. Akılda kalacak cümleler söylemekte ustaydı. Ciddiyeti, çalışkanlığı, parlak ve çekici şahsiyeti sayesinde halk arasında doğruluk ve adalet fikrinin eşsiz derecede etkili bir savunucusu olmuştur. Andrew Jackson gibi sadece insanların güvenini kazanmak ve bütün mücadelelerini dramatik göstermekte deha sahibiydi. Keza Jackson gibi başkanın Kongre'den daha çok halka yakın olduğuna ve işleri yaptırmak için icra makamının liderliğinin büyük önem taşıdığına inanırdı. Fakat Jackson'ın aksine, sivil idarede uzmanlara karşı hiçbir güvensizliği yoktu.

Bir yıl içinde Roosevelt, Amerika'da hâkim olan büyük değişiklikleri anladığını ve bunları bir devlet adamına yakışır şekilde ele almak istediğini göstermişti. O bir radikal değil, ileri görüş-

lü bir muhafazakârdı. Mevcut ekonomik sistemde bir devrim yapmak istemedi, suistimalleri ayıklayarak onu kurtarmak istedi. Hükümetin sanayi ve ticaret erbabının üstünde olduğunu ve sıradan vatandaşa daha çok "âdil düzen" getirdiğini ispatlamaya kararlıydı.

Bu girişimlerinde Roosevelt, Halkçı hareketin, eyaletlerden ve şehirlerden taşan ilerici hamlenin kitapları ve dergilerinde rüşvet ve yolsuzluğu sanayi ve ticaret hayatındaki kötü yöntemleri, sosyal haksızlığı, ırksal azınlıkların ortadan kaldırılmasını, özetle Amerikan yaşamını olumsuz etkileyen pek çok kötülüğü herkesin gözü önüne seren bir alay gazetecinin yarattığı halkın duygularından yararlandı. Bu gazeteciler hem reformun bir aracıydılar hem de halk önünde hayrete değer ün ve itibarları, halkın onların ileri sürdükleri düşünceleri anlayacak olgunluğa geldiğinin işaretiydi.

Roosevelt'e göre, "endüstrileşmenin büyük gelişme göstermesi büyük sınaî ve ticarî girişimler üzerinde hükümet gözetimin artması gerektiğini göstermiştir. Roosevelt, *Antitrust* yasalarının yürürlüğe girmesinde böyle bir "denetleme artışı"na dair bir örnek verdi. *Northern Securities* birliği, petrol ve tütün tröstlerine karşı önceden haber verilmiş saldırıları ve bir takip ajansı olarak *Bureau of Corporations*'ı kurması büyük ticaret ve sanayiye hükümete karşı gösterilmesi gereken saygıyı öğretti.

Fakat onun "büyük sopasını" yiyen yalnız tröstler değildi. Hükümet denetiminin demiryolları üzerine genişlemesi, Roosevelt yönetiminin en önemli başarılarından biri oldu. Bizzat Roosevelt, demiryollarının düzene sokulmasını "en önemli konu" diye adlandırdı ve sürekli baskıyla düzenleyici iki temel yasayı geçirtmeyi başardı. 1903 tarihli *Elkins Act,* yayımlanan ücretleri yasal fiyatlar için ölçü yaptığı gibi, indirim konusunda, mal gönderenleri de demiryolu idareleriyle birlikte sorumlu tuttu ve bu yasanın hükümlerine göre hükümet, büyük Chicago paket et firmalarını ve *Standard Oil* Şirket'i takibata uğrattı. 1906

tarihli *Hepburn Act* daha da önemliydi, çünkü bu yasa Devletlerarası Ticaret Komisyonu (Interstate Commerce Commision)'na ücretleri düzenlemede gerçek yetki tanıyor, komisyonun denetleme yetkilerini depo ve büyük istasyonlardaki yükleme, boşaltma ve diğer araçlara, yataklı vagonlar, ekspres şirketleri ve petrol borularını kapsıyor, demiryollarını vapur ve kömür şirketleriyle karşılıklı anlaşmaları bırakmaya zorluyordu. Roosevelt yönetiminin sonuna doğru, indirimli özel tarifeler hemen hemen tamamen ortadan kalkmış ve demiryolu ücretleri âcil bir mesele olmaktan çıkmıştı.

"Sopa"nın işçi sorunlarında kullanılması, manevi yönüyle dramatik oldu. Başkanın ısrarıyla Kongre, hükümet memurları için *Workmen's Compensation Act District of Columbia*'da çocuk işçileri ve demiryolları için güvenlik yasaları çıkarttı, diğer taraftan Başkan bir alay konusu olan hükümet işlerinde sekiz saat çalışma yöntemini yürürlüğe konmasıyla bizzat ilgilendi. 1902 Antrasit kömürü grevinde Roosevelt'in müdahalesi çok daha heyecan verici oldu. Uzun bir mücadeleden sonra genç John Mitchell idaresindeki *United Mine Workers,* önemli tavizler koparabilmişti. Maden işletenler bunları kaldırınca madenciler grev yaptılar. İşletmecilerin başında Amerikan endüstrisinin en ilkel döneminden kalma bir temsilci, George Baer vardı. Ona göre, işçilerin hak ve menfaatleri, işçi tahrikçileri tarafından değil, Tanrı'nın sonsuz sağduyusuyla ülkenin mülkiyet çıkarlarını ellerine verdiği Hıristiyan, dinine bağlı kimseler tarafından himaye ve takip edilecekti. Patronlar, hakem yöntemini reddedince, ülkenin kışa yakacaksız girmesi tehlikesi ortaya çıktı. İşte o zaman Roosevelt işe karışarak, işleticiler bir anlaşmaya varmazlarsa madenlerin işletilmesini hükümetin üzerine alacağı ve askerler aracılığıyla işletmeciler tehdidinde bulundu. Tehdit etkisini gösterdi ve madenciler gündeliklerin arttırılması ve iş saatlerinin kısaltılmasını sağladılar.

Amerikalı halk lehine başarılmış daha devamlı işlerden biri 1906'da gıdaların temizliği ve ilaç yasasının yürürlüğe girmesi oldu. Uzun yıllar, gıda ve ilaç üreticileri, halka bozuk gıda, zararlı veya önceden hazırlanmış ilaçlar satıyorlardı. Tarım Bakanlığı başkimyageri Dr. Harvey Wiley'nin bir dizi açıklaması ve Upton Sinclair'in *The Jungle* adlı eserinde Chicago mezbaha ahırlarındaki müthiş durumu ortaya koyması, halkın isyanına neden oldu. Kongre, buna karşı bu tür sahtekârlıkların en kötülerini ortadan kaldırmakta çok ileri giden *Meat Inspection Act* ve *Drugs Act* yasalarını çıkarmakla yanıt verdi.

Fakat kuşkusuz Roosevelt'in iç cephedeki başarılarının en önemlisi doğal kaynakların korunmasında olmuştur. Ülke uzun zamandan beri ormanların ve toprağının bitmez tükenmez olduğu zannına kapılmıştı. Yüzyılın sonunda gerçekler ortaya çıktı ve ormanlarının dörtte üçünün bittiği, maden zenginliğinin çoğunun heba edildiği, su kaynaklarının özel menfaat için kullanıldığı ve toprağın ya sellerle sürüklenip gittiği ya da toz fırtınalarıyla savrulduğu görüldü. Roosevelt'in doğa sevgisi ve Batı bölgesini yakından tanıması doğa kaynaklarının korunması sorununa kişisel bir ilgi göstermesine neden oldu. Kongreye ilk mesajında "orman ve su sorunlarının Birleşik Devletler'in belki en hayatî iç sorunları olduğunu" beyan etti ve çok kapsamlı bir doğayı koruma ve tarıma uygun hale getirme programı tavsiye etti. 1891 *Forest Reserve Act*'den istifade ederek orman ihtiyatı olarak 150 milyon dönüm kadar araziyi ayırdı ve *Alaska* ve *Northwest*'de orman ve maden zenginliklerinin tetkikine bağlı olarak 85 milyon dönümlük bir araziyi de halkın kullanımından çekti. Aynı zamanda ormanların korunmasını enerjik ve ileri görüşlü Gifford Pinchot'nun yönetimine bıraktı. 1902 *Reclamation Act* (Islah Yasası) federal hükümet hesabına ve onun kontrolü altında büyük ölçüde sulama projeleri için hükümler içeriyordu ve buna göre Arizona'da büyük *Roosevelt* barajı, Idaho'da *Arrow-rock* barajı ve Rio Grande nehri üze-

rinde *Elephant Butie* barajının inşasına başlandı. Kuşkusuz bunlar, ancak bir başlangıçtı; fakat verilen örnek ve uyandırılan genel ilgi, sonraki yönetimler zamanındaki çok daha ayrıntılı programlara imkân sağladı.

1908'e kadar Roosevelt, McKinley'in halefi olarak bir dönem de kendi hakkı olarak başkanlık etti. O zaman şöhretinin en yüksek noktasındaydı, istese bir dönem daha kesinlikle seçilebilirdi. Fakat üçüncü defa seçim geleneğine karşı gelmekte tereddüt etti ve kendi politikasını güdecek bir halef seçmeyi tercih etti. Bu seçiş, bilgili ve yetenekli William Howard Taft'a isabet etti ve önce Cumhuriyetçi konvansiyon tarafından, sonra Bryan'a karşı parlak olmayan bir mücadeleden sonra halkoyuyla seçildi.

Taft, gezgin mahkeme hâkimi, Filipinler valisi ve savunma bakanı olmuş, bütün bu idarî görevlerden yüzünün akıyla çıkmıştı. Fakat hiçbirinde herhangi siyasi özel bir yetenek veya gerçekten atak bir liberalizm göstermemişti. Roosevelt'in programını gerçekleştirmeyi gerçekten çok isterdi ve başarıları ihmal edilemezdi. Tröstlere karşı yasal takibatı hızlandırdı, Eyaletler-arası Ticaret Komisyonu'nu takviye etti, postayla tasarruf bankası ve paket postası sistemini kurdu, mülkî idarede memurların atanmasında liyakat sistemini genişletti, birisi senatörlerin doğrudan doğruya seçimini sağlayan diğeri bir gelir vergisi koyan iki Anayasa değişiklik yasasının çıkmasına yardım etti. Bununla birlikte, bu ilerici başarıları karşısında kesin olarak muhafazakâr görünümlü siyasetini ve hareketlerini belirtmek gerekir. Bunların en göze çarpanı liberalleri kızdıran himayeci bir gümrük tarifesinin kabulü, orman idaresinin başından Pinchot'yu uzaklaştırması, Anayasa'yı askıya alması Arizona'nın birliğe dâhil olmasına karşı koyması ve partinin en muhafazakâr kanadına gittikçe daha çok dayanmasıydı.

1910 yılına kadar Taft, kendi partisini parçalamayı başarmıştı ve halk oyunun değişmesi, demokratları tekrar Kongre'de

hâkim duruma getirdi. Halefine serbestçe hareket etme imkânı tanımak isteyen Roosevelt, Afrika'ya aslan avına gitmişti, şu halk şiiri onun taraftarlarının umutlarını ifade ediyordu:

Teddy, yurda dön, borunu öttür,
Koyun sürüsü çayırda, inekler mısır tarlasında gezer.
Koyunlara bakmak için bıraktığın oğlan,
Ot yığını altında uyuklar.

Roosevelt, Avrupa'da şan ve şeref içinde bir gezi yaptıktan sonra yurduna döndü. Döner dönmez La Follette ve Pinchot gibi Liberal Cumhuriyetçiler koşup kızdıkları şeyleri ona anlattılar, o da bunları dikkatle dinledi. Roosevelt henüz harekete hazır değildi, fakat La Follette hazırdı ve 1911'de Cumhuriyetçiler' den başkan adayı seçilmek için kampanyaya başladı. Bu kampanya, o kadar geniş yardım gördü ki, Roosevelt de şansını denemeye karar verdi. 1912'de mücadeleye katıldığını ilân etti. Bunu Roosevelt'le Taft arasındaki heyecanlı bir mücadele izledi ve bunda Roosevelt, bütün halk taraftarlarını, Taft ise delegelerin çoğunu kendi taraflarına çekti. Chicago konvansiyonunda parti baskısı Roosevelt'in bağırıp çağıran taraftarlarını susturdu ve adaylığı Taft'a verdi. Roosevelt, bu hareketi "açık bir aşırma" diye itham etti ve bağımsız bir listede mücadele edeceğini söyledi. Birkaç hafta sonra, onun aşırı taraftarlarından yirmi bini Chicago'da toplandılar, İlerici partiyi kurdular ve sevgili liderlerini önder seçtiler.

Demokratlar, bütün bunları, saklanması güç bir heyecan ve memnuniyetle seyretti. Onlar uzun yıllar siyaset alanında Bryan ile dolaşıp durmuşlardı. Nihâyet şimdi *Vaat Edilen Toprağı,* iktidarı ufukta sezebiliyorlardı. Başkanlık adaylığı için rekabet şiddetliydi. Muhafazakârlar, Temsilciler Meclisi Başkanı olan eskilerden Missourili Champ Clark'ın arkasında toplanmışlardı. Liberallerse, yeni bir aday, New Jersey Valisi Woodrow Wilson'ı coşku ve heyecanla kendi adayları olarak seçtiler. So-

nunda bu ikisinden hangisinin Demokratların adayı olacağını Bryan belirledi. Zavallı Bryan, kendisi hiçbir zaman başkanlığı kazanmayı başaramamış, fakat şimdi mesleğinin en dramatik ânında Woodrow Wilson'ı Birleşik Devletler'in gelecek başkanı olarak seçmişti.

XVIII. Bölüm

AMERİKA'NIN BİR DÜNYA DEVLETİ OLMASI

Yeni Güçler ve Yeni Ufuklar

Amerikan tarihinin İç Savaş'tan sonra gelen kuşak içindeki hareketi, memuriyetlerin parti adamlarına dağıtılış sisteminin yıkılması, Halkçıların ortaya çıkması, ilerlemeciliğin revaçta olması gibi bir dizi sert olayla karşılaşırız. Endüstri tarihini göz önüne alırsak, bütün ülkeyi kaplayan bir demiryolu sisteminin inşası, tröstlerin yükselmesi, muazzam yeni sanayinin doğuşu, Rockefeller, Carnegie, Morgan ve Hill gibi sanayici önderlerin büyük başarıları gibi aynı derecede büyük olaylarla dolu bir dönemle karşı karşıya geliriz. Buna karşılık, dış ilişkiler bu tarihin küçük bir aralığını teşkil eder. 1867'de Fransızların Amerika'nın baskısı altında Meksika'dan çekilmesiyle, 1898'de *Maine* savaş gemisinin Havana açıklarında batması arasında geçen yıllara, bu bakımdan renk katacak, ancak iki-üç olay vardır. Bu dönemin dar görüşlü bir Kongre üyesinin "Bizim dış ülkelerle ne alıp vereceğimiz var" sözünü ağzından kaçırdığı söylenir.

Bununla beraber, bu alan göründüğünden daha önemliydi, çünkü her Amerikalıyı doğrudan ilgilendiren bazı olaylar amansız bir şekilde ortaya çıkıyordu. Birleşik Devletler, gittikçe birbirine bağlı bir milletler ailesinin barış, düzen ve refahıyla yakından ilgilenen gerçek bir dünya devleti haline geliyor, Büyük Britanya'yla özel bir ilişki olduğunun farkına varıyordu. Çünkü Monroe doktrini, ticarî genişleme ve 1899'dan sonra Uzakdoğu'da açık kapı siyaseti, okyanusların, hürriyetsever devletlerin hâkimiyeti altında bulunmasını gerektiriyor, keza en iyi müşterisiyle doğal iş bağları ve demokrasinin ilerlemesi konusunda ortak ilgi dolayısıyla da Birleşik Devletler, Britanya İmparatorluğu'yla daha sıkı bir işbirliğine doğru yürüyordu. Aynı zamanda Birleşik Devletler, Latin Amerika'ya karşı daha ciddi koruyucu bir tavır takındı. Mamul ve hammaddelerin dış pazar gereksiniminden dolayı Amerika, denizaşırı pazarların gelişimine daha çok dikkat etmeye ve önem vermeye başladı. Kısmen ticarî ve stratejik nedenlerle, kısmen idealist düşüncelerle, kısmen de gücünü gösterme arzusuyla Birleşik Devletler, denizaşırı ülkelerde aşırı bir genişleme hareketine girişti.

İspanyol-Amerikan savaşından çok daha önce Amerika Birleşik Devletleri gerçek bir dünya devleti durumunda olduğunu göstermeye başlamıştı. Başkan Arthur ve Cleveland dönemlerinde güçlü bir modern donanma inşasına başlanmıştı. 1890'a doğru Beyaz Filo, milletin göğsünü kabartan bir varlıktı. Birleşik Devletler'in 1880'e kadar ihracatının toplamı 835 milyon doları geçiyordu, yirmi yıl sonra ise yaklaşık 1.400.000.000'e yükseldi. Hiçbir millet, dışişlerine yakın bir ilgi duymaksızın dışarıya bu kadar çok mal gönderemezdi. İç Savaş'tan sonra bir dönem eski genişleme ihtirası tamamen kaybolmuş gibi görünüyordu. 1867'de Alaska'nın satın alınmasından sonra, çoğu yurttaş Amerika'nın yeteri kadar araziye sahip olduğu düşüncesine varmıştı ve Grant'ın San Domenigo'yu ilhak gayretleri Senato'da büyük çoğunlukla reddedilmişti. Fakat yayılma ta-

raftarlığı yavaş yavaş tekrar arttı. Almanya, Samoa'ya el koymaya kalkışınca, Birleşik Devletler oradaki haklarını ileri sürerek, Büyük Britanya'yla beraber kararlı bir şekilde karşı çıktı. Üç devletin ortak olduğu bir protektora yönetimi kuruldu ve 19. yüzyıl sonunda bir bölüşüm yapılınca Birleşik Devletler bu adalardan en büyük ikisi dışında hepsini ve uzun zamandan beri göz diktiği Pago Pago limanını aldı. Amerikalıların şeker endüstrisinin kontrolünü ele geçirdikleri Hawaii'de 1887'de Birleşik Devletler, kıymet biçilemez *Pearl Harbor* limanını bir deniz üssü olarak yalnız kendisi kullanmak hakkını elde etti. Altı yıl sonra, Hawaii'yi işgal sonucunu verecek bir hareket, başarılmak üzereydi ki, Cleveland'ın tekrar başkan seçilmesi bunu önledi, çünkü Cleveland haklı olarak, kullanılan metotların uygunsuz olduğunu düşünüyordu. Fakat ondan sonra 1898'de kesin olarak Amerikan bayrağı altına geçinceye kadar Hawaii adaları, orada oturan Amerikalılar tarafından yönetildi. Bu arada 1889'da Birleşik Devletler, Güney Amerika cumhuriyetlerinden yirmi kadarının delegelerini Washington'da ilk *Pan-American* kongresinde toplamayı başardı. Amerika'nın nüfuzu gittikçe daha uzak ülkelerde kendini duyuruyordu.

İç Savaş'tan sonraki otuz yıl içinde Birleşik Devletler'in girdiği uluslararası tartışmaların çoğu, doğal olarak, Batı yarım küresinde ikinci büyük devlet olan Büyük Britanya'yla yapıldı. Bu tartışmaların bazısı ağır bir nitelik kazanmıştır. Fakat önemli olan nokta şudur ki, bunların hepsi, İngiliz-Amerikan ilişkilerini iyileştirecek şekilde hakeme başvurarak veya mahkeme kararıyla çözülmüştür.

Dostça çözülen sorunların listesi dikkati çekecek kadar uzundur. İç Savaş döneminde Kuzey'de Britanya'yla güçlü bir karşıtlık kendini göstermişti. Fakat bunlardan çoğunun esası yoktu. İngiltere'nin, Konfederasyon'un savaşçılık hakkını tanıması çok doğruydu, İngiliz donanması genel olarak Kuzey'i destekleyen bir siyaset güttü ve İngiliz halkı, hattâ Lancashi-

re'da pamuk sanayii bölgesinin savaştan çok etkilenen halkı dahi Lincoln'den yana oldu. Fakat Torylerin düşmanlığını ve İngiliz tarafından yapılan ve donatılan kruvazörlerin Konfederasyon bayrağı altında yaptıkları hasarları herkes öfkeyle hatırlıyordu. Bir ara muhafazakâr Charles Sumner gibi liderler ısrarla abartılı tazminat taleplerinde bulununca, İngilizlerle bir çatışma ihtimali belirdi. Neyse ki Birleşik Devletler, o zaman Dışişleri Bakanı Hamilton Fish'in şahsında bu makamı işgal etmiş en akıllı bakanlarından birine sahipti. Onun önayak olmasıyla *Alabama* ve diğer kruvazörler tarafından yapılmış zararlar için Amerikan iddialarının hakeme sunulması konusunda bir plan meydana getirildi. Modern zamanların ilk büyük uluslararası mahkemesi Cenova'da toplandı, Birleşik Devletler'e 15. 500.000 dolar tazminat verilmesini kararlaştırarak her türlü tartışmaya son verdi. İngilizler, bu önemsiz tutarı çabucak ödediler. Aynı zamanda Birleşik Devletlerle Kanada arasında kuzeybatı kıyılarında birkaç adayı ilgilendiren küçük bir sınır anlaşmazlığı hakeme başvurularak çözüldü. Birkaç yıl sonra Kuzey Atlantik'te balık avı hakları üzerinde bir anlaşmazlık, karşılıklı bir komisyon tarafından çözüldü. 1890 yılına doğru Kanadalıların Bering Denizi'nde Alaska fokları avına katılım için bir hakları olup olmadığı meselesi üzerinde yeni bir anlaşmazlık çıktı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, yukarıdan bir edayla, bu suların yalnızca Amerikan yasaları altında bir kapalı deniz *(mare clausum)* olduğu iddiasında bulundu. Bir kere daha anlaşmazlık, uluslararası bir hakem kuruluna sunuldu ve kurul İngilizler lehinde karar verdi.

1895 yılının son günlerinde çok sert ve tehlikeli bir şekilde parlayıveren Venezuela sınır anlaşmazlığının dostça çözümü bu yöntemin en özlü ifadesiydi. Bu anlaşmazlık birdenbire ortaya çıktı. 16 Aralık 1895'te Amerika veya İngiltere'de iki ulus arasında herhangi bir ciddi uyuşmazlık ihtimalini pek az insan düşünebilirdi. Fakat 17 Aralık'ta her iki ülkede kamuoyu, Baş-

kan Cleveland'ın Kongre'ye İngiltere'ye karşı gizli bir savaş tehdidini içeren bir mesaj gönderdiği haberini yıldırım çarpmış gibi öğrendiler. Nasıl oldu da böyle bir mesaj gönderilebildi?

İngiliz Guyanası ile Venezuela arasında uzun zamandan beri çözülmemiş bir sınır meselesi vardı. Birleşik Devletler bir karara varılması için birçok defalar aracılıkta bulunmayı teklif etmişti. Fakat Venezuela'nın iddiaları anlamsız şekilde abartılıydı. İngilizler de yarım yüzyıl önce tespit edilen Schomburgk denilen hattın batısı hariç, bu iddiaları hakem kararına sunmayı reddediyordu. Birçok Amerikalı, İngilizlerin zayıf bir ulus aleyhine toprak gasp etme amacını beslediklerinden kuşkulanıyordu. Nihâyet 1895 yazında Amerika Dışişleri Bakanlığı, Londra'ya Cleveland'ın "yirmi parmaklık top notası" diye adlandırdığı bir nota göndererek bunda Büyük Britanya'yı Monroe doktrinini çiğnemekle suçladı ve hakeme başvurma konusunda kesin bir yanıt istedi. Nota, "Bugün Birleşik Devletler bu kıta üzerinde fiilen hâkimiyete sahip bulunmaktadır" iddiasındaydı. Uzun zaman geciktirilen İngiliz cevabı geldiği zaman görüldü ki, ihtilaf konusu olan sınır sorununun Monroe doktriniyle ilgisi olduğu reddediliyor, Amerikan notasında bazı tarihî hatalara işaret ediliyor ve bir kere daha hakeme başvurma teklifi geri çevriliyordu. Cleveland'ın "aklı başından gitmişti". Derhal Kongre'ye bir mesaj göndererek gerçek sınır hattını belirlemek üzere acele Venezuela'ya bir komisyon gönderilmesi ve bu komisyon işini bitirince Birleşik Devletler'in Venezuela'ya ait gösterilen araziye karşı herhangi bir tecavüzü elindeki her türlü araçla püskürtmesi gerektiğini bildirdi.

Bir süre birçok kimse en kötü ihtimalin gerçekleşmesinden korktu. Amerika'da aşırı milliyetçi öğelere gün doğdu. Fakat olay, sonunda tatlı bir sonuca bağlandı. İngiliz halkı ve hükümeti takdire değer bir ılımlılık gösterdiler. Diğer taraftan Alman Kayzeri'nin Boer lideri Kruger'e 1869 yılı başlarında gönderdiği telgraf, İngilizlerin dikkatini başka sorunlara çevirdi.

Başta *New York World*, nüfuzlu Amerikan gazeteleri Cleveland'ın aceleci hareketini kötülediler. Ticarî ve dinî örgütler muhalefete geçtiler. Meslekî çevreler bu işi beğenmediklerini ve üzüldüklerini açıkladılar. Atlantik'in her iki tarafında pek çok insan bir savaşın akıl dışı bir ihtimal olduğunu açıkladılar. Karşılıklı dostluk ve güven mesajları gönderildi. 1300 kadar İngiliz yazarı, Amerikan dostluğu için başvuruda bulundular. 350'den fazla Parlamento üyesi, her türlü anlaşmazlık için hakeme gidilmesini istediler. Sonunda Büyük Britanya ve Venezuela, Birleşik Devletler'in aracılığına başvurarak, her iki ülke tarafından elli yıl ve daha fazla bir zamandan beri kullanılan topraklar dışında diğer sorunlu yerleri hakem kararına sunmaya razı oldular. Bu durum, İngiltere ile Amerika arasında havayı berraklaştırdı, karşılıklı saygıyı artırdı ve politika sathı altında faaliyette bulunan bağlılıkların ne derece güçlü olduğunu gösterdi.

Bunun böyle olması iyiydi. Birleşik Devletler'in dış politikası gittikçe daha açık bir şekilde yeni büyük güçlerin hâkimiyeti altına giriyordu. Cumhuriyet, daha geniş bir sahnede rol oynamaya adaydı ve İngiliz-Amerikan uyuşmazlığı, İngiliz-Amerikan uyumu lehine ortadan kaldırılmalıydı.

İspanya-Amerika Savaşı

19. yüzyılın son on yılı, büyük devletlerin çoğunda emperyalist duygular güçlenmiş görünmektedir. Afrika'nın paylaşımı sonuçlanmak üzereydi, Çin büyük devletlerin yararı için parçalanacak gibi görünüyordu. Emperyalizmin köklerinden bir kısmı ekonomikti, çünkü artan nüfus ve genişleyen endüstrileşme yeni pazarlar istiyordu. Bir kısmı da siyasiydi, çünkü rakip ülkeler denizaşırı uydu ülkeler elde ederek güçlerini arttırmaya çalışıyorlardı. Nedenlerin bir bölümü deniz hâkimiyetini sağlama düşüncesinden doğuyordu. Zira, Alfred T. Mahan'ın kitapları, denize ait üsler zinciri meydana getirmenin değeri üze-

rinde ısrarla durmuştu. Nedenlerin diğer kısmı da dinî ve ahlâkiydi. Protestan kiliseler, Hıristiyanlığı yaymanın bir görev olduğu düşüncesini beslerken, reformcular da geri ulusları yükseltmenin beyaz insanın ödevi olduğundan söz ediyorlardı. Daha başka nedenler de vardı, bunlar tamamen duygusal karakterdeydi. Heyecan uyandıran gazete olayı, yabancı ülkelerde macera arzusunu kamçılıyordu. Birleşik Devletler'de 1893 krizi ve emperyalizm aleyhtarı olan Cleveland'ın yeniden seçilmesi, aşırı milliyetçilik ve yayılma ruhunu önleyecek bir etki yapmıştı. 1897'ye doğru, ekonomik krizin azalması ve Cleveland'ın gözden düşmesi üzerine bu ruh tekrar canlandı. Küba'da kanlı bir devrim patlak verip yayılmaya başlayınca, Amerikalılar arasında bu ruh kendini göstermek için fırsat buldu. Küba'da İspanyol hükümeti eskiden beri bozuk, despot ve zalim bir yönetimi temsil ediyordu. Adanın yıllık gelirinin en az beşte ikisini alarak, üretim gücünü azaltarak ve halkı yoksullaştırarak yürüttüğü sömürüsünün sonu gelmiyordu. İspanyollar aşırı maaşlar alarak ve yolsuzluğu sürekli bir sistem haline getirerek hükümeti âdeta tekelleri altında tutuyorlardı. Yolsuz istihlâk vergileri, ziraat ve madenciliğin üzerinde bir yük oluştururken, gümrük tarife yasası da İspanyol üretici ve tüccarlarına bir ayrıcalık fırsatı sağlıyor ve bunlar, malları karşılığında yıkıcı fiyatlar isteyerek bu tekel durumunu istismar ediyorlardı. İnsan yaşamı ve mallar güvencede değildi. Herhangi bir Kübalı gelişigüzel sorguya alınır ve "kaçmaya çalışırken vurulmuş" olabilirdi. Mahkemeler İspanyol efendilerin birer âletinden başka bir şey değildi ve yargılama genellikle haydutluğun başka bir ad altında uygulanması demekti. Basın denetim altındaydı. İspanyol rahiplerin elinde bulunan kilise kötü ve etkisiz olup, sıradan halka karşı anlayış ve yakınlık göstermekten uzaktı. Kilisenin gerici hiyerarşisi, eğitim ve öğretim üzerinde o derece boğucu bir kontrol kurmuştu ki, bu yüzden okuyup yazma bilmemek yaygın bir şeydi. Halk, kalabalık bir daimi ordunun masrafları-

nı ödemek zorundaydı. İsyan her an patlak verebilirdi. Amerika'nın şeker üzerine koyduğu yeni bir gümrük tarifesiyle şiddetlenmiş ağır bir ekonomik kriz, adayı hükmü altına alınca ezilen kitleler daha fazla kontrol edilemezdi. 1895'te yurtsever José Martí isyan bayrağını kaldırdı, kısa bir sürede bütün ülke isyana geçti.

Hem Cleveland, hem McKinley yönetimleri, tarafsızlığı korumaya çalıştılarsa da, savaş uzadığı takdirde Amerika'nın müdahaleye mecbur kalacağı belliydi. İsyanın Birleşik Amerika'da iktisadî etkileri ciddiydi; Küba'ya yaklaşık elli milyon dolarlık Amerikan sermayesi yatırılmış olduğu gibi, devrimden önce adayla Amerika arasındaki ticaret yılda 100 milyon dolara varıyordu. İspanya'yla diplomatik güçlükler can sıkıcıydı. Kübalı devrimciler askerî seferleri için Birleşik Devletler'i bir üs olarak kullanmaya başlayınca, Madrid şikâyette bulundu. Fakat duruma çare bulmak güçtü. İspanyol ablukasının etkisizliği bunda önemli bir etkendi. Küba'da Amerikan yurttaşları mal, özgürlük ve hattâ can kaybına uğradılar ve Washington, onların uğradığı muameleye karşı şiddetli protestolar gönderdi. Bunların hepsinin üstünde de Amerikalılar, her iki tarafın savaşta yaptıkları vahşetler ve İspanyol siyasetinin gaddarlığı karşısında derin bir heyecana kapıldılar. Yetenekli, fakat acımasız bir adam olan Valeriano Weyler'in devrimi bastırmak üzere gönderilmesinden sonra savaş, tarihte görülmüş en korkunç boğazlaşmalardan biri halini aldı. Her iki taraf da ülkeyi harabeye çeviriyor ve esirleri katlediyordu. Masum sivil halka nedensiz tecavüzler yapılıyordu. 1896 sonbaharında Weyler, bazı şehir ve kasabaları toplama kampları haline getirdi ve kadın, çocuk ve yaşlıları, etrafı çevrili mahallelere sürüp doldurdu, buralarda sayılamayacak kadar insan öldürüldü. Toplama bölgesi içine alınan Havana'nın 101.000 nüfusundan yarıdan fazlası 1897 yılı sonuna kadar ölmüştü. Amerikan konsolosunun bildirdiğine göre, bütün adada 400.000 savunmasız kadın ve çocuk, aşırı yoksulluk

içinde vahşi hayvanlar durumuna düşmüşlerdi ve bunlardan her gün yüzlercesi açlık ve sıtmadan ölmüştü.

İspanyol hükümeti, 1898 yılı başlarında Küba'daki kuvvetleri 200.000'e varıncaya kadar buraya asker göndermeye devam etti. Dışişleri Bakanlığı, Birleşik Devletler'i müdahaleden vazgeçirmek için Avrupa devletlerinden oluşan bir ittifak kurmaya kalkıştı. Rusya'dan destek görmeyen, İngiltere'nin fiilî muhalefetiyle karşılaşan İspanya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Fransa'dan biraz teşvik gördü. Fakat 1898'de artık iş sonuna yaklaşıyordu. Kongre kesin harekete geçilmesi için sabırsızlık gösteriyordu. Kısmen durumun çıplak gerçekleri, kısmen William Randolph Hearst'ün *New York Journal* gazetesi başta olmak üzere basının kopardığı heyecan verici gürültünün etkisi altında kamuoyu savaşa hazırdı. Başkan McKinley ve onun en yakın danışmanı olan büyük sanayi ve ticarete mensup senatörler grubu bir savaştan kaçınmayı istiyorlardı. Fakat siyasi düşünceler ve halk iradesinin hâkimiyet hakkına inanması McKinley'in bu baskıya karşı direncine bir sınır koyuyordu. Washington'daki akılsız İspanyol elçisi Dupuy de Lome, durumun iyileşmesine yardım etmedi. Şubat ayı içinde McKinley'i "sözde bir politikacı", "halkın hayranlığını çekmek için bahane arayan" ve İspanya'ya karşı kötü niyet besleyen bir adam diye nitelendirdiği bir mektubunun, Hearst gazetelerinin eline geçmesine izin verdi. Bir hafta sonra Havana limanında Maine savaş gemisi yok edildi ve içinde 260 kişi yaşamını kaybetti. Bu, ister düşüncesiz İspanyolların ister tahrikçi olarak faaliyette bulunan Kübalıların işi olsun, savaş artık âdeta kaçınılmaz bir hal almıştı. İspanyol hükümeti son dakikada alelacele bazı tavizler verdi. Hemen gerektiği gibi ele alındığında bu tavizler Küba'nın barışla özgürlüğüne kavuşması sonucunu verebilirdi. Fakat McKinley, işin daha fazla geciktirmeye tahammülü olmadığı kanısındaydı, bunun üzerine 11 Nisan'da Kongre'ye bir savaş me-

sajı gönderdi. Bu kuşkusuz Amerikan halkının desteklediği bir karardı.

Amerikalıların giriştiği başka hiçbir savaş, şan ve zaferle İspanya-Amerika Savaşı kadar çabuk sonuçlar vermemiştir. Çatışma 1 Mayıs 1898'de başladı ve on hafta içinde tamamen sonuçlandı. Önemli hiçbir başarısızlık olmadı. 1 Mayıs günü Dewey, Manila körfezinin mayınsız sularına şafakla beraber girdi, top menzili dışında kaldığı İspanyol donanmasına en elverişli mesafeye kadar yaklaştı ve şu işarette bulundu: "Gridley, hazır olduğunuz zaman ateş edebilirsiniz" ve bir tek adam kaybetmeksizin düşmanı sınır dışı etti. Bu zafer, Kansas şairi tarafından şu mısralarla kutlanmıştır:

Ah, çiyliydi sabah
Mayıs'ın birinde,
Dewey Amiral'di,
Manila Koyu'nda.
Ve İspanyolların gözleri de çiyliydi
Gözbebekleri siyah ve mavi,
Ve çiy cesaretimizi kırdı!
Çiy tanesi bizim göz yaşımız değil!

Bir kolorduya eşit asker, Küba'da Santiago yakınına ihraç edildi, bu kuvvet hızla birbiri arkasından savaşlar kazandı ve limanı ateş altına aldı. Dört zırhlı kruvazörden oluşan Amiral Cervera donanması Santiago limanından çıktı, birkaç saat sonra bu donanma, kıyı boyunca yatan bir dizi parça parça gemi teknesinden ibaretti. Amerikalılar, yalnız bir deniz eri kaybetmişlerdi. General Milne'in ordusu Porto Riko'ya çıktı ve kır gezintisi yapar gibi bir baştan bir başa adayı kat etti. Mr. Dooley, adanın alınmasını "General Milne'in Porto Riko'da büyük pikniği ve mehtap gezintisi" diye tasvir etmiştir.

Amerikan halkı bu savaşı pek ciddi olmayan ulusal bir coşkuyla karşılamıştır. O zaman her bando Sousa'nın, *The Stars*

and Stripes Forever adlı yeni havasını ve her piyano *There'll Be a Hot Time in the Old Town Tonight* adlı köhne marşı çalıyordu, parti ayrılıkları unutulmuştu, Bryan, bir Nebraska alayının başında albay olarak hizmet ediyordu. Kuzey'le Güney arasındaki uyuşmazlığın son izleri de ulusal duygular karşısında eriyip gitmişti. Santiago önünde savaşan konfederasyon süvari kuvvetlerinin ünlü komutanı Joe Wheeler, Birlik bayrağı uğrunda bir tek savaşın on beş yıllık ömre bedel olduğunu haykırıyordu. Sıcak bir temmuz gününde Santiago'nun düştüğü haberi geldiğinde Boston'dan San Francisco'ya kadar her tarafta ıslıklar çalındı, bayraklar sallandı. Eğlenceyi görmek için gazeteler muhabirlerini acele Küba'ya ve Filipinler'e gönderdiler ve bu yazarlar bir düzine yeni ulusal kahramanın şan ve şöhretini ülke semalarında haykırdılar. Cervera'yı bozgundan sonra gemisinde yakalayan Iowalı "savaşçı Bob" lâkabı verilen Evans, bir İspanyol gemisi battığı zaman, "Sevinmeyin çocuklar, zavallılar ölüme gidiyor" diyen Texaslı Kaptan Philipp, İspanyol kuvvetleri hakkında bilgi almak üzere Küba'nın sık ormanlarına dalan Teğmen Victor Blue, Santiago körfezinin ağzını boşuna kapamaya çalışarak kömür gemisi Merrimac'ı batıran kaptan R. P. Hopson, bu kahramanlar arasındaydı. Hepsinin üstünde de kendisine milletin Washington'da bir ev bağışladığı George Dewey'le savaştaki başarıları kendisine Washington'da bir ev daha sağlayan ünlü *Rough Riders* komutanı Theodore Roosevelt seçiliyordu. Bu ideal bir savaş sayılırdı. Kayıp listeleri kısaydı, fazla bir borç getirmedi, dışarıda Amerikan nüfuzunu artırdı ve ülke hazinesi ganimetle dolu olarak savaştan çıktı.

Bununla beraber yakından bakılırsa, bu savaşın daha az övülmeye değer tarafları olduğu görülür. Şan ve zafer, çaresiz bir düşmana karşı kazanılmıştı, çünkü, düşman direnci acınacak bir durumdaydı. İspanyol donanması o kadar kötü donatılmış ve askerin morali o kadar düşüktü ki, Amerikalıların nişancılığı acımasız olduğu halde, onlar Amerikan gemilerinde bir

çizik bile yapamadılar denebilir. Küba'daki 200.000 İspanyol askeri, kötü yönetim ve köhne taşıt imkânlarıyla o derece kötü şartlar altındaydı ki, Amerikan kuvvetleri Santiago'ya yaklaştığında şehre, ancak 12 bin kişilik bir kuvvet yerleştirilebilmişti. Amerikan zaferleri kısmen süratli hareket ve cesarete, fakat daha büyük ölçüde İspanyolların zaafına atfedilebilir. Bu zaferlerin gerisinde düşünceli vatandaşlar nazarında çok yüz kızartacak bir bürokratik suistimal, beceriksizlik ve yetersizlik yer alıyordu. Savunma Bakanlığı o kadar kötü yönetildi ki, başında bulunan kişi kısa zaman içinde McKinley hükümetinden atıldı ve yerini bu bakanlığı ve orduyu yüksek bir seviyeye ulaştıran bir lidere, Elihu Root'a bıraktı. Hastalıktan orduda ölüm oranı, yalnızca tıbbî alanda değil, genelde Amerikan sağlık ve koruma örgütü üzerinde ciddi düşüncelere yol açacak özellikteydi. Savaş topçuluğu önemle ele alınması gereken bir konuydu. Siyasetin Washington'da savaş işlerini felce uğratan etkisi ve kontrolü bir defa daha açıkça ortaya çıkmıştı. Genel olarak Theodore Roosevelt'in bu savaşı *Hazırlıksız Amerika Savaşı* diye adlandırması yerindeydi. Ordu, kısa zaman sonra 100.000 kişiye çıkarıldı, bir Genelkurmay heyeti kuruldu, donanma süratle artırıldı ve silâhlı kuvvetlerin her iki kolunda meslekî hizmetler takviye edildi. Bu savaşın verdiği dersleri unutmayan Birleşik Devletler, 1917-1918'lerin müthiş sınavı için yeterince hazırlanabildi.

İspanya'yla barış, Paris'te üyelerin bir araya gelmesiyle çabucak düzenlendi. Yalnız iki tartışma konusu ortaya çıktı. İspanyol delegelerin, hükümetinin Küba gelirlerini teminat olarak göstererek aldığı borçlar konusunda adanın da üzerine sorumluluk yüklenmesi gerektiği noktasında ısrar etti. İkinci olarak, İspanyol delegesi, İspanya'nın Filipinler'in tamamını veya bir bölümünü korumasını istediler. Fakat her iki nokta üzerinde Amerikan delegeleri sıkı durdular. Küba, borçtan kurtulmuş bir Cumhuriyet olarak doğdu. Bütün Filipin adaları ve Porto Riko,

Birleşik Devletler'e bırakıldı. Dil, kültür ve siyasi gelenek bakımından yabancı kavimlerin oturduğu bu denizaşırı toprakların alınmasıyla, Amerika yeni bir yola girmiş gibi görünüyordu. Bryan, Carl, Schurz, E. L. Godkin, Mark Twain ve Senatör George Frisbie Roar'ın yönetimindeki anti-emperyalistler tarafından şiddetli itirazlar ileri sürüldü. Fakat antlaşmanın genel bir kabul gördüğünü, 1900 seçimleri gösterdi, bu seçimle McKinley daha büyük bir çoğunlukla başkanlığa tekrar gelmiş oluyordu. Birleşik Devletler'in denizaşırı alanlarda yüklendiği sorumlulukların sadece geçici olduğunu ve gerçekte Amerikan ulusunun emperyalizm aleyhtarı olmaya devam ettiğini zaman gösterecekti. Yıllar geçtikçe Amerika, denizaşırı ülkelerini genişletecek yerde azaltmayı tercih etmiştir.

Bununla beraber, İspanyol-Amerikan Savaşı, Amerikan tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Nihâyet, ülke kendisinin bir dünya devleti olduğunu gösterdi, kendini gittikçe daha az soyutlamış ve kendi içine kapanmış hissetmeye ve geniş uluslararası düzenlerde gittikçe daha fazla hâkim rol oynamaya başladı. Geri ulusların bir vâsisi rolünü bilinçle benimsedi. General Leonard Wood gibi başkonsoloslar yönetiminde Filipinler'de, Küba, Porto Riko ve bir müddet sonra Panama'da geniş çaplı bir örgütlenme, reform ve gelişme işlerine girişildi. Igoret ve Moros gibi ırklar karşısında Kipling'in dediği gibi "yarı şeytan yarı çocuk, yeni ele geçirilmiş, huysuz ve isteksiz" kavimleri eğitme görevi üstlenildi. "Küba'da Dr. Walter Reed ve diğer ordu doktorlarının çalışmaları sonucunda sarıhummanın yenilmesi tek başına savaşın bütün kayıplarına bedel bir başarıydı. Sarıhumma, bütün tropik bölgelerde insanları yüzyıllarca mahvetmiş bir hastalıktı ve Amerika'nın güney limanları için de hâlâ bir tehlike görünümündeydi. İspanyollara karşı yapılan savaşa kadar Birleşik Devletler, Monroe Doktrini'nin devamı için dolaylı olarak İngiliz donanmasına tâbiydi. Bundan sonra bu siyaseti yardımsız, bizzat sürdürebileceği bir donanma oluşturmaya

çalıştı. Son savaş ve özellikle *Oregon* adlı savaş gemisinin Pasifik kıyısından Küba denizine, Amerika kıtasının güneyinde Home Burnu'nu dolaşarak altmış sekiz günde varması, bir kanal açılması zorunluluğunu herkesin gözü önüne serdi. Nihâyet bu savaş, İngiliz-Amerikan dostluğunun artması ve Amerikan-Alman ilişkilerinin soğumasında önemli bir rol oynadı, zira İngilizler, Amerikan zaferlerini kendi zaferleriymiş gibi kutladıkları halde, Manila'da kıskanç bir gözetleme durumu alan bir Alman filosu Dewey'e sıkıntı ve huzursuzluk vermişti.

Açık Kapı: Roosevelt Siyaseti

Savaştan sonra, dünya işlerinde yeni davranışının ilk belirtisi, açık kapı ilkesinin ilânıydı. 1894-95'te Japonlar tarafından yenilen Çin, ekonomik ayrıcalıklar ve bölgesel izinler koparmak için üzerine çullanan Avrupa büyük devletlerinin bir avı haline gelmişti. Rusya, Kuzey Mançurya'yı fiilen ele geçirmişti. Almanya, Kiao-Chow limanını kiralamış ve Shantung'un ekonomik kontrolünü sağlamıştı. Fransa da çeşitli müsaadeler koparmıştı. Hem Birleşik Devletler hem de Büyük Britanya, bu yağmayı kaygıyla seyrediyorlardı. Çin ticareti onlar için değerliydi ve kendilerine büyük ticarî engeller konmasından korkuyorlardı. İspanyol-Amerikan Savaşı'nın başlamasından bir süre önce İngilizler, Çin'de serbest ticaret imkânlarının korunması amacıyla Amerikalıların ve İngilizlerin ortak bir harekette bulunmasını teklif ettiler, fakat Amerikan Dışişleri bu teklifi soğuk karşıladı. Ondan sonra 1899'da Washington birden farklı bir tavır takındı. Sanayi ve ticaret çevreleri, Uzakdoğu'da daha enerjik bir siyaset güdülmesi için hükümet üzerinde baskı yaptılar ve Dış Ticaret Bürosu'nun (*Bureau of Foreign Commerce*) "Amerika'nın dünya pazarlarını istilası" için Çin'i "en umut verici noktalardan biri" olarak gösterdiğini hatırlattılar. Dinî misyoner teşkilâtları da bunu desteklediler. Lord Charles Bersford

tarafından tam zamanında yayımlanan *The Break up of China* adlı kitap, çok yankı uyandırdı. Dışişleri Bakanı John Hay, Çin'de nüfuz bölgeleri olan uluslardan, bu bölgelerde özel gümrük tarifeleri, liman vergileri ve demiryolu ücretleri koymayacaklarına dair taahhütte bulunmalarını istedi. Gelen yanıtların çoğu, bazı çekinceli kayıtlar içermekle beraber, 1900 yılı başlarında Hay, büyük devletlerin bu konuda "son ve kesin" onaylarını bildirdiklerini ilân etti.

1901'de Theodore Roosevelt başkanlığa gelip, önce Hay'i, sonra Root'u Dışişleri'ne atadıktan sonra, Amerikan dış siyaseti, başlıca iki kısma ayrıldı. Biri yeni kazanılan adalar ve Panama Kanalı üzerinde toplanmıştı ve esas itibariyle İspanyol-Amerikan Savaşı'nın bir sonucuydu ve Birleşik Devletler'in hem Atlantik, hem Pasifik Okyanusu'nda kendisini saldırıya açık hissettiği bir duruma gelmesiyle ilgiliydi. Öteki kısmıysa, Roosevelt'in dünya diplomasi sahnesinde bazı kişisel maceralarını temsil ediyordu ve Birleşik Devletler'in bir dünya devleti durumuna yükselişini gösteriyordu. Roosevelt'in 1905'te Rus-Japon savaşını sonuçlandırmak için aracı olması ve 1906 Algeciras Konferansı'na katılması bu maceraların başlangıcıydı, ancak bunlara çok önem verilmemelidir. Her ikisi de herkesin dikkatini çekecek olaylardı ve Roosevelt'in görüşüne göre, her ikisi de başarılı olmuştu. Aslında ikisi de gereksizdi. Rusya ve Japonya, aralarındaki kavgayı New Hampshire'da Portsmouth'tan başka bir yerde de pekâlâ görüşüp halledebilirlerdi ve Fransa'nın, Kuzey Afrika limanları ve imtiyazları üzerinde Almanya'yla tarihî mücadelesinde Fransa'yı desteklemek üzere Henry White'ın gönderilmesine de hiç gerek yoktu. Fakat Roosevelt'in Filipinler'i, Karayip Adalarını *(Caribbean Islands)* ve Panama'yı ilgilendiren dış siyaseti Amerikalılar için gerçekten önemliydi. Buna İngiliz-Amerikan ilişkilerine ait siyasetini de ekleyebiliriz. Zira, o zamanlar kimse tahmin edemediyse de iki büyük dünya savaşında demokrasi, dirlik ve düzen ve medeni-

yetin geleceği ve umudu, İngilizce konuşan bu iki ülkenin işbirliğine dayanacaktı. Dünya işlerinin fırtınalı alanına alışık olmayan bir müptedî olarak sahneye çıkan Birleşik Devletler, İngiliz donanmasının yardımının arzuya değer bir şey olduğunu görmekte güçlük çekmedi. Büyük Britanya da uluslararası ticarette Alman rekabeti, Almanların Afrika'da pay istekleri, Asya'da Açık Kapı siyasetine Almanların düşmanlığı, Avrupa'da Almanya'nın kurduğu üçlü ittifakı ve Alman deniz ihtirasları, kısaca her tarafta Alman tehdidiyle karşılaşılıyordu. Almanya'nın *West Indies* veya *Latin Amerika*'da, toprak ihtirasları olmadığı kesin bir şekilde söylenemezdi. Bazı Alman liderleri buralarda bir deniz üsleri olmasını istiyorlardı. Açık nedenlerden dolayı Birleşik Devletler'le Büyük Britanya, Uzakdoğu'da, Karayip Denizi'nde ve sonradan "Atlantik Sistemi" adıyla bir koruma sistemi sürdürdükleri denizyolları üzerinde, birbirleriyle giderek daha çok anlaşıyorlardı.

Birleşik Devletler'in bir kanal inşa etme kararı kesin olarak belli olunca, İngiliz hükümeti işi kolaylaştırmak için cömert işbirliğinde bulundu. Eski Clayton Bulwer Antlaşması'na göre (1850), herhangi bir kanalda iki ülke eşit haklara sahip olacak, hiçbiri onu tahkim edemeyecekti. Bakan Hay'le Washington' daki İngiliz elçisi arasındaki görüşmeler Hay-Pauncefote Antlaşması'yla sonuçlandı ve bu belge 1901'de onaylandı. Bu antlaşmanın hükümlerine göre Birleşik Devletler, "kanalı inşa, idame ve kontrol" edebilirdi (bununla birlikte, ücretlerde hiçbir nedenle özel muameleye izin verilmeyecekti). Antlaşma, böylece İngilizler tarafından eski antlaşmalarla sağlanmış, her türlü hakların terki demekti. İngilizler tarafından hiçbir karşılık beklenmiyordu ve bu güzel hareket Amerikalılar tarafından hakkıyla takdir edildi. Kısa sürede Büyük Britanya, Venezuela borcu meselesinde Washington'ın hoşuna giden bir yol tuttu. Üç hükümet, yani Büyük Britanya, İtalya ve Almanya'nın Başkan Castro'nun kötü hükümetine karşı talepleri vardı. 1902 sonba-

harında alacaklarını başka herhangi bir şekilde tahsil edemeyeceklerini görerek, "ortak baskı" kullanma yöntemi üzerinde anlaştılar. Almanya, Büyük Britanya ve İtalya, Venezuela sahillerini abluka altına aldılar, birkaç hücumbotu yakaladılar ve iki kaleyi bombaladılar. Birleşik Devletler, Venezuela'nın iyi bir dayak yemesini görmek isterdi, fakat daha fazlasına izin veremezdi. Büyük Britanya davranışının Amerikan kamuoyunu kışkırttığını görünce, bu işten çekildi. Almanya'yla ortak hareketi kötülemek üzere Avam Kamarası'nda bir müzakere açıldı ve Bakanlık, herhangi bir şekilde kuvvet kullanılmasından kaçınma arzusunda bulunduğunu bildirdi. Amerikan halkı, İngilizlerin takındığı tavrı Almanların taktiğiyle İngilizler lehine karşılaştırdı. Sonraları, Roosevelt, doğru olmayan, fakat büsbütün temelsiz sayılamayacak dramatik bir hikâye anlatarak, Kayzer'i geri planda tutmak için Dewey'e ve filoya nasıl hazır ol emri verdiğini söylemiştir.

20. yüzyıl başlarında İngiliz hükümeti, Kanada-Alaska sınır anlaşmazlığının da Amerikalıları memnun edecek, fakat Kanadalıları çok kızdıracak bir şekilde çözümüne yardım etti. 1825 tarihli eski İngiliz-Rus Antlaşması'na göre, Alaska yarımadasının sınırı Rusya'ya kıyıda otuz mil bir arazi şeridi bırakacak şekilde "sahile eşit dağların zirvelerini" izleyecekti. Bu arazi şeridini Birleşik Devletler miras aldı. Sorun bu sınırın, kıyıdaki derin körfezlerin burunları etrafında zikzaklı bir hat mı izleyeceği, yoksa düz bir hat halinde bunların burunlarını keseceği mi sorunuydu. Kanadalılar, kendilerine bu burunların bazılarında limanlar verileceğini bekliyorlardı. Uzun tartışmalardan sonra, sorun Britanya, Kanada ve Birleşik Devletler'i temsil eden bir hukukçular tartışma grubuna bırakıldı. Kazanmaya istekli olan Roosevelt sopasını salladı. Fakat gerçekte bu gerekli değildi. Hak, Amerikalılar tarafındaydı ve İngiliz hukukçusu Lord Alverstone, daima oyunu onların lehine kullandı. Nihâyet 1906'da İngiliz Deniz Kuvvetleri, Akdeniz, Manş ve Doğu At-

lantik filoları halinde üçe bölününce *West Indies*'i korumak için uzun zamandan beri Bermuda'da üslenmiş olan donanma geri çağırıldı. Alman tehditleri bu hareketi zorunlu kılmıştı. Fakat Birleşik Devletler, güçlenmiş olan donanmasıyla Karayip Adaları'nda serbest kalmanın değerine gerçekten inandı.

Böyle hareket etmesi, o zaman Panama Kanalı projesinin yürümesinden ileri geliyordu. 1912'de Roosevelt Batılı bir dinleyici kitlesi önünde şöyle dedi: "Panama'yı aldım, burası kanal yapılabilecek tek yoldu." Bu açıklamanın ilk bölümü, neredeyse noktası noktasına doğrudur. 1902'de çıkarılan bir yasayla Kongre, Panama'da eski Fransız kanal kumpanyasının haklarını satın almaya, Kolombiya'dan bu devlet arazisinde Atlantik'ten Pasifik Okyanusu'na kadar bir toprak şeridinin daimi kontrolünü elde etmeye ve büyük kanalın kazılmasına başlamaya başkanı yetkili kıldı. Kolombiya'yla görüşmeler başlamıştı. Fakat bu cumhuriyet, Panama'nın kendisi için en büyük kazanç kaynaklarından biri olacağını bildiğinden, onu geçici bir çıkar karşılığında terk etmek istemiyordu. Amerika'ya altı mil genişlikte bir arazi şeridinin kontrolünü sağlayan Washington' da yapılmış antlaşmayı Bogota'da Senato reddetti. Amerikan Senato'sunun birçok önemli antlaşmaları didik didik ettiği Birleşik Devletler'de bu gibi ret kararları oldukça sık rastlanan bir şeydi. Fakat Roosevelt, Kolombiya politikacılarını açgözlü ve rüşvetçi diye nitelendirerek bu davranışı bir hakaret saydı ve kınadı. Amerikan Kongresi Aralık ayında tekrar toplanmadan önce Roosevelt, kanal arazisini almaya kararlıydı, zira bunu sağlamadığı takdirde, bazı planlarının bozulmasından korkuyordu. Diğer iki güçlü neden, derhal harekete geçilmesini gerektiriyordu. Bunlardan biri Fransız Şirketiydi ve zamanında bir satış kırk milyon kazandırabilirdi. İkinci neden, Panama halkıydı ve Birleşik Devletler, kanalın kazılmasına kısa zamanda başlanılmazsa, Panama yerine Nikaragua ihtimalinden korkuyorlardı. Bunun sonucunda Panama'da birçok kimsenin ak-

lına gelen şey bir devrim oldu. Roosevelt'in yakın bir arkadaşı tarafından yayımlanan *Review of Reviews* "Panama İsyan Edecek Olursa Ne Olur?" başlıklı bir makaleyi baş sayfasına koydu. Bir isyanın patlak vereceği hakkında dedikodular Washington'da etrafı sardı ve Panama sahillerine kruvazörler gönderildi. Orada Fransız ajanları da faaliyetteydi. 3 Kasım 1903'te *Nashville* savaş gemisi Colon'a vardıktan hemen sonra, Dışişleri Bakanlığı bölgesindeki Amerikan konsoloslarına bir telgraf gönderdi ve "Panama'da ayaklanma olduğu bildirilmiştir. Bakanlığa, devamlı şekilde çabuk ve tam bilgi gönderiniz, Loomis faaliyettedir" dedi. Akıllı davranan Panama'daki Amerikan konsolosu telgrafla şu şekilde yanıt verdi: "Henüz bir ayaklanma yok. Bildirilen şey gece olacak, durum hassastır." Bir iki saat sonra şu haberi gönderdi: "Ayaklanma bu gece saat altıda oldu, kan dökülmedi, Ordu ve donanma subayları esir alındı. Hükümet bu gece bir araya gelecek."

Amerikan denizcileri, karaya çıktılar ve Kolombiya askerini ihtilâle karşı herhangi bir harekette bulunmaktan alıkoydular. Panama'dan bir elçi Washington'da derhal kabul edildi ve yeni küçük cumhuriyet, olağanüstü bir hızla antlaşma imzalayarak Birleşik Devletler'e istenen arazi şeridini, on milyon peşin ve uygun bir kira karşılığında verdi. Daha sonraları Roosevelt şu açıklamada bulundu: "Geleneğe göre, muhafazakâr yöntemleri izleseydim, Kongre'ye belki iki yüz sayfayı bulan ağırbaşlı bir rapor sunmam gerekirdi ve görüşmeler hâlâ devam ediyor olurdu. Fakat ben, Kanal bölgesini aldım ve Kongre'yi bıraktım. Böylece, görüşmeler devam ederken Kanalın yapımı da devam eder." On yıl içinde Kanal, Albay George W. Goethals' ın mühendislikteki üstün yeteneği ve William C. Gorgas'ın sağlık konusunda büyük başarıları sayesinde işletmeye hazır hale geldi. Fakat Roosevelt'in sert hareket tarzı bütün Latin Amerika'da hayret ve üzüntüyle karşılandı ve telâş uyandırdı.

Theodore Roosevelt, Latin Amerika cumhuriyetleriyle daha iyi ilişkiler kurmak için gerçek bir arzuyla hareket ediyordu, fakat gerek güttüğü siyaset, gerek bunun sonuçları çok karışıktı. Üçüncü Pan-Amerikan Konferansı, Rio de Janeiro'da düzenlendiği zaman, Dışişleri Bakanı Root'u Güney Amerika'da bir iyi niyet turu yapmaya gönderdi. Latin Amerika'yla dostluk ilişkileri kurmak istediğini açıkladı. Monroe Doktrini'ni Güney' deki cumhuriyetlerin himayesi için hayatî bir prensip gibi gösterdi. Fakat bu doktrine onun bir sonucuymuş gibi ünlü bir ek yaptı ki, bu, cumhuriyetlerden birçoğunu fazlasıyla kaygılandırdı. Root, borçlarını ödemeyen yabancılara ait mallara el koydu ve yabancı uyruklulara kötü davranan düzensiz ülkelere karşı Avrupa'nın büyük devletlerinin sert hareketlere girişmelerine Birleşik Devletler'in izin vermeyeceğine işaret etti. Bunun Amerika'nın omuzlarına kaçınılmaz bir sorumluluk yüklediğini açıkladı ve Sam Amca'nın bunun gibi cumhuriyetlerin iyi hareket etmesini bizzat sağlamak zorunda olduğunu iddia etti. Bu ilkeyi Santa Domingo'ya karşı davranışında uygulayarak göstermiş oldu. Bu ülke, 1904'te bir müdahale tehdidi altında kalınca, Roosevelt, orada Amerika'nın malî tahsildarlığını kurma iznini kopardı. Bu durum, Karayip Adaları bölgesinde fiilî birçok protektoralar kurulması için takip edilecek bir model ortaya çıkarmış oldu. Bu siyaset, barış ve düzene hizmet etti, fakat Latin Amerika'da, Birleşik Devletler'in yağmacılığa giriştiği korkusunu uyandırdı.

Roosevelt, Pasifik Okyanusu'nda da karışık sonuçlar doğuran bir siyaset izledi. Japon-Amerikan ilişkileri bir endişe kaynağı olmaya başlıyordu. Başkan, Japonya ile, okullarda Japonlara karşı ayırımcı davranan San Francisco şehri arasındaki bir tartışmaya karışma gereksinimi duydu. Elinden gelen çabayı göstererek Japonların duygularını yatıştırmaya çalıştı. Japon işçilerin göç etmesini önleyecek bir centilmenlik antlaşması sağladı ve San Francisco makamlarını daha hassas davranmaya

teşvik etti. Fakat bir uyarıda bulunmanın uygun olacağını düşündüğü için donanmayı bir dünya turuna çıkardı. Donanma, Japon limanlarına uğradı ve büyük bir kabul gördü. Bu hareket, Roosevelt'in en çok dile getirilmiş sözlerinden birinin, "Güzel konuş, fakat elinden sopayı bırakma" sözünün ruhuna uygundu.

Yıllar geçtikçe, Birleşik Devletler'in yalnız bir dünya devleti olduğu değil, en önde bulunan üç dört devletten biri olduğu, gittikçe daha açık bir şekilde anlaşılmıştır. Barışın desteklenmesi için iki defa Hague'da toplanan konferansların ikisinde de Amerika önemli rol oynadı. Bütün dünya yüzünde demokratik prensiplere ve ticarî ilişkilere manevi destekte bulundu. Roosevelt'in zaman zaman yersiz hareketlerine ve Taft'ın "dolar diplomasisi"ne, yani Amerikan ticaret ve yatırımlarını diplomatik araçlarla desteklemesi politikasına rağmen Birleşik Devletler, Latin Amerika'nın güvenini kazanma yolunda ilerlemeler sağladı. Zaman zaman iğnelemelere rağmen, İngiltere'ye ve denizaşırı büyük İngiliz *Commonwealth*'ine giderek daha fazla yaklaştı. Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman, Amerika bir dereceye kadar hâlâ yalnızlık siyasetine bağlıydı. Fakat bu hali Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı girdabına hızla sürüklenmesine engel olacak derecede değildi.

XIX. Bölüm

WOODROW WILSON VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Woodrow Wilson

Woodrow Wilson, birçok bakımdan Jefferson'dan beri Amerikan politikasında en dikkate değer kişilikti. Siyaset yaşamının doğasına alışmamış bir bilgin ve aydın olduğu halde, gözü açık, işini bilir, yetenekli bir insandı. Bir hayâlperest ve idealist olduğu gibi, aynı zamanda Lincoln'den beri en realist ve becerikli siyasi lider oldu. Politikada ve uluslararası işlerde bir ahlâkçıydı ve şahsında *Covenant* mezhebinden atalarının ruhu, sanki yeniden canlanmıştı. Onda eski moda bir kibarlıkla beraber, ateşli bir mücadelecilik, prensibe gönülden bağlılık ve inatçı bir şiddet vardı. Onun nutuklarında Bryan'ın yakınlığını veya söyleyeceğini açıkça söyleyen Roosevelt'in kuvvetini bulamazsınız. Fakat bu nutuklar, Lincoln'den beri eşine rastlanmayan bir retorik kuvvetine ve şiirselliğe sahipti. Wilson, bir siyaset araştırmacısıydı ve yönetim üzerine çeşitli kitaplar yazmıştı ve baş-

kanlık makamı, parti sistemi, Birleşik Devletler'in dünya devletleri arasındaki yeri hakkında kendine özgü olgunlaşmış kavramlara ulaşmış, bunları uygulamaya hazırlanmıştı. Bakan Lane'in söylediği gibi, "Temiz, kuvvetli, yüksek düşünceli ve soğukkanlı olan Wilson, aynı zamanda fikrî bakımdan üstünlük iddiasında olan, uzlaşmaz bir adamdı ve itiraz edildiği zaman kızardı. İlişkilerinde kişisel duygulara yer vermezdi ve insanları kendisine soyut bir ilkeymiş gibi çeker ve kişisel sevgi ve bağlılığının siyasetine müdahale etmesine asla izin vermez ve kendi yüksek ölçülerine ulaşamayan bir arkadaşı terk etmekte tereddüt etmezdi."

Siyasi bilimler profesörü ve Princeton Üniversitesi Başkanı olan Wilson'ın hayatı bilim çevrelerinde geçmiştir. 1910'da New Jersey'de Demokrat Parti ileri gelenleri, onu haricen valilik rolünü üzerine alsın diye ortaya sürdüler, fakat o, bütün siyasi örgütü kendi sorumluluğuna aldı. İki yıl içinde siyaset patronlarını âdeta dokunulmaz sayılan yerlerinden etti ve New Jersey'yi Amerika siyasetinin çürümüş bir bölgesi halinden örnek bir cumhuriyet haline getirdi. Bunu yaparken, sonradan büyük bir ustalıkla kullanacağı yöntemlerden birçoğunu, gözüpek cesaret, karşısındakini savunmasız bırakan bir açıkyüreklilik, parti lideri sıfatı üzerinde ısrar, politikacıları dikkate almayıp, doğrudan doğruya halka hitap etmek, çabuk ve gevşemeden hücum taktiği gibi metotları geliştirmişti. Wilson'ı, bütün ülkede tanınır bir kişilik haline getiren neden, New Jersey'deki üstün başarısıydı ve bu kendisine Bryan gibi adamların desteğini sağladı ve başkan adaylığını temin etti. Onu, Roosevelt karşısında zafere ulaştıran açıkyüreklilikle birlikte seçim kampanyasındaki benzersiz retoriği olmuştur.

Wilson'ın başkanlık açılış konuşması, aynı zamanda bir meydan okuma ve vaat niteliğindeydi. Diyordu ki, "Halen milletin, Demokrat Parti'yi hangi amaçla kullanmaya çalıştığı hakkında kimse şüphe edemez. Onu kendi planlarında ve görüşün-

de bir değişiklik yapması için kullanmaya çalışmaktadır." *Yeni Özgürlük (New Freedom)* adını verdiği, aynı zamanda cesur ve her şeyi içine alan bir programı, yapıcı bir reform programı izledi. Wilson "değiştirilmesi gereken "şeyleri maddeleştirdik" dedi ve "hükümeti özel çıkarların elinde kolay bir araç haline getiren bir gümrük tarife sistemi", para birikimi ve kredinin "tam anlamıyla uydurulmuş bir banka ve para sistemi", "özgürlükleri kısan" ve işçilerin iyi hayat imkânlarını sınırlandıran bir sanayi sistemi, etkisiz ve terk edilmiş bir ziraî ekonomi, doğal kaynakların özel kazançlar için istismarı maddelerini sıraladı. Programın olumlu tarafına gelince, hükümetin kadın ve çocukların ve kimsesizlerin sağlık ve refahını güvence altına alarak, "insanlık hizmetine" sunulacağını açıkladı.

Bu reformlar, bilinçli ve etkili bir şekilde gerçekleştirilecekti. Bununla beraber, reformda izlenecek yol, hiçbir şekilde "saf bilimin soğuk metodu" olamazdı. Wilson, şöyle diyordu: "Milletin vicdanını, hatayı, kaybedilen idealleri, çoğu zaman çürümüş ve kötülüğün aracı haline gelmiş bir hükümet şeklini görüp anlamanın doğurduğu ciddi bir kaynaşma rahatsız etmektedir. Bu yeni hak ve umut çağını karşılarken, içimizdeki duygular, adalet ve merhametin kaynaştığı ve hâkimle kardeşin bir tek varlık haline geldiği, Tanrı'nın huzurundan gelen bir melodi gibi kalbimizin görevi olmadığını, vicdanımızı derinden muhasebesi olduğunu biliyoruz..."

"Yeni Özgürlük" Uygulanıyor

Bunlar belâgatle ifade edilmiş yüce ideallerdir. Bir mucize gibi başkanlığa yükselmiş bu üniversite profesörü, bunları yasa haline getirebilecek miydi? O, gerçekten iş yapmak istediğini çabucak gösterdi. Kongre özel bir toplantıya çağırıldı ve toplandığı zaman Wilson, hemen hemen unutulmuş olan bir âdeti canlandırarak Kongre önünde şahsen bir hitapta bulundu.

"Gümrük tarifeleri değiştirilmelidir. Görünüşte bile ayrıcalık rengi taşıyan her şeyi yürürlükten kaldırmayız" dedi. Fakat bu tehlikeli bir konuydu. İç Savaş'tan beri korumacı gümrük sistemine hiç ara verilmemişti. Cleveland, korumacılardan ancak küçük izinler koparmış ve akıllı Roosevelt, sorunu büsbütün bir tarafa bırakmıştı. Alabama'dan Underwood, Tennessee'den Hull, buna ait yasaları tamamen hazırlamışlardı ve yürütme organının zorlamasıyla Temsilciler Meclisi yasayı oldukça çabuk geçirdi, fakat Senato konuyu ele alınca, dışarıdan etkide bulunmaya çalışan aleyhtarları, hükümet merkezine akbabalar gibi üşüştüler ve gözlemciler 1894'teki gibi işin tekrar bir fiyaskoyla biteceğini tahmin ettiler. Bunun üzerine Wilson, açık bir mektupla kulis faaliyetine şiddetli bir tepki gösterdi. "Açıkgözlerden oluşan büyük örgütler, yapay bir kamuoyu yaratmaya ve kendi özel kazançları için genelin faydası üzerine çıkmaya çalışırlarken, dışarıdaki kimselerin kulis faaliyetine karışmaktan kaçınması, ülkenin ciddi çıkarları gereğidir" diyordu. Bu tavsiye etkisini gösterdi ve Wilson, yönetimi eline aldıktan altı ay sonra, elli yıldan beri ilk defa gümrük oranlarında gerçek bir indirim yaparak, partinin vaatlerini ve seçim sırasındaki sözleri sadakatle yansıtan bir gümrük tarife yasasını imzalamayı ve ilân etmeyi başarmış oldu.

Bütün ülke dikkat kesilmişti ve nihâyet dediğini yapmak kararlılığında olan ve ortaya attığı şeyi gerçekten yapan bir yönetimin işbaşında olduğu gözlemlenmişti. Wilson, partisine nefes alma fırsatı vermedi ve hattâ Kongre, gümrük tarifeleriyle mücadele ettiği bir zamanda, "elli yıl önce hükümetin hisselerini satma zorunluluğu üzerine dayanan, para temerküzüne ve kredi sınırlamasına tam anlamıyla yaslanan bir banka ve para sistemini" düzenlemek için açılış konuşmasında yaptığı vaadi Kongre'ye hatırlattı. Gümrük tarifesi gibi, bu konu da siyasi bakımdan şiddetli tepkilere yol açabilecek bir konuydu. Ülke, uzun zamandan beri değişme ihtimali olmayan bir kredi ve

para sisteminden etkilenmişti. Hemen hemen herkes hastalığın teşhisinde fikir birliğine varmıştı, fakat bunun çaresi üzerinde çok az insan birleşiyordu. Roosevelt yönetimi zamanında federal bankalara olağanüstü durumlarda ödeme yetkisi veren güvenlik yasaları çıkarılmış ve bir Para Komisyonu (*Monetary Commission*) başka ulusların banka yöntemleri hakkında ayrıntılı raporlar sunmuştu. Fakat banka sisteminin baştan aşağı ele alınması zamanı çoktan gelip geçmişti. Bankerler, kendilerini kontrol konumunda tutacak bir yasa meydana getirmek üzere toplandılar. Para meselesinin en önemli konu olduğunu uzun zamandan beri ileri süren Bryan, hükümetin krediyi kontrol etmesi gerektiği düşüncesindeydi. Bankacılığın teknik tarafları hakkında az bilgi sahibi olan, fakat birinci ve ikinci Birleşik Devletler Bankası ve sonraki bağımsız hazine sistemi denemesi tarihini boş yere incelememiş olan Wilson, Bryan'ın tarafını tuttu. Ona göre, "Kontrol özel değil, resmî olmalı, bizzat hükümete ait bulunmalıdır. Böylece bankalar sanayi ve ticaretin, bireysel teşebbüs ve inisiyatifin hâkimi değil, araç ve hizmetkârı olabilirler". Uzun tartışmaların sonucunda *Federal Reserve Act* bu gerekleri yerine getirdi. Banka sistemini sıkı sıkıya merkeze bağlılıktan kurtaran bu yasa, o zamana kadar ihmal edilmiş olan Güney ve Batı için daha elverişli banka kolaylıkları sağladı ve *Federal Reserve* banknotlarıyla hükümet kontrolü altında bulunan esnek bir para sistemi sağladı. *Federal Reserve* sistemi tam zamanında geldi, zira bu olmadan hükümet Dünya Savaşı krizini zor atlatırdı.

Yeni idarenin yasalar bakımından üçüncü önemli başarısı tröstlerin kontrolünde görüldü. Sherman yasası, işçilere karşı, büyük sanayi birlikteliklerine karşı olduğundan daha çok etkili olmuştu ve yakın zamanda yapılan incelemeler sanayi, ulaştırma ve bankacılıkta kontrol temerküzü hareketinin hızla devam ettiğini gösterdi. Gümrük ve bankacılık yasaları yolunun üzerinden kalkınca Wilson, seçim kampanyası sırasında verdiği

sözleri uygulamak üzere harekete devam etti. 1914 *Clayton Antitrust* yasası, suistimallerin birçoğunu dikkatle tarif etti, fiyatlarda tekel yaratabilecek farkları yasakladı, "birbiriyle bağdaşmış müdüriyetler" yoluyla büyük ortaklıkların da bağlanmasını da yasakladı ve *antitrust* yasaların ihlâlinden şirket müdürlerini şahsen sorumlu tuttu. Aynı zamanda iş hayatındaki operasyonları incelemek, uygunsuz yöntemler hakkında şikâyetleri dinlemek ve "kes, vazgeç" emirleriyle zararlı yöntemleri durdurmak üzere bir *Federal Trade Commision* kuruldu.

Bu arada, çiftçiler ve işçiler unutulmadı. *Federal Farm Loan Act* (Federal Çiftçiye Kredi Yasası) çiftçilere düşük faizli kredi sağlıyor ve sanayi bitkileri teminat gösterilmek şartıyla ödünç para verilmesine yetki veren bir *Warehouse Act* (Ambar Yasası) Halkçıların eski ihtiyat hazine tasarısını önemli şekilde gerçekleştiriyordu. *Clayton Anti-trust* Yasası'nın bir maddesi işçileri özel olarak bu yasa maddelerinden muaf tutuyor ve işçi anlaşmazlıklarında yasal uyarı yönteminin kullanılmasını yasaklıyordu (fakat bu sonuncu yasak yargıdan onay alamadı). Sanayide, çocukların kullanılmasına son vermek amacını güden iki yasa, Kongre'den geçtiyse de mahkemeler bunları hükümsüz saydı. 1915 *La Follette Seamen's Act,* çok çalıştırılan sıradan denizcileri uzun zamandan beri çektikleri baskıdan kurtardı ve ertesi yıl çıkarılan *Adamson* Yasası demiryolu işçileri için günde sekiz saat çalışma zorunluluğunu koydu.

Bu sayede üç yıl içinde Wilson, Kongre'den Lincoln'den beri herhangi bir başkanın geçirdiği yasalardan daha önemli yasalar geçirmişti. Kongre'nin icrâ önderliği ve partinin liderliği bakımından şüphe götürmez imkânları ortaya koymuş, bir kriz içindeyken bile demokrasinin hızla ve etkili şekilde işleyebileceğini ispat etmişti.

Demokratik Bir Dış Siyaset

Wilson'ın dış siyaseti, selefinin siyasetinden iç siyasette olduğu kadar keskin bir şekilde ayrıldı. Roosevelt, dış işlerinde "büyük sopasını" rahatlıkla kullanmış, Taft, "dolar diplomasisi" adı verilen siyaseti teşvik etmişti. Bu siyasetler kuşkusuz Birleşik Devletler'e dünya işlerinde daha büyük ölçüde nüfuz sağlamış, fakat bu Latin Amerika uluslarının düşmanlığı, Amerika'yı gerçek bir menfaati olmayan tesadüfî diplomatik ve ekonomik maceralara sürükleyerek kendi refahını tehlikeye atmak karşılığında olmuştu. Wilson'ın ilk resmî hareketlerinden biri Çin'e bankerler tarafından teklif edilmiş bir borçlanma hakkında, hükümetin onayını geri almak olmuştur, çünkü o, "bu borçlanmanın şartlarını ve sorumluluğun doğurabileceği sonuçları" onaylamıyordu. Aynı hafta içinde, Latin Amerika cumhuriyetlerinin "dostluğunu geliştirmek ve güvenine lâyık olmak" niyetini ilân etti ve kısa zaman sonra Mobile'de verdiği bir nutukta dolar diplomasisini özellikle reddettiği gibi, Birleşik Devletler'in bir daha asla fetih yoluyla arazi kazanmaya çalışmayacağına söz verdi. Bu olaylar, sonraları Birleşik Devletler'in Karayip Adaları ve Orta Amerika cumhuriyetlerinin işlerine karışmasına neden oldu, fakat başkanlığı boyunca Wilson, istismar amacıyla müdahalede bulunmayı daima reddetti.

Wilson politikasının uğradığı güçlükleri Meksika'yla olan ilişkileri geniş ölçüde aydınlatır. Otuz beş yıl süreyle bu şansız ülke, yurdunu yabancı maden ve sanayi firmalarına satarken, öbür tarafta halkını kölelik derecesine indiren Porfirio Diaz'ın baskıcı yönetimi altında inlemişti. 1911'de orta sınıf halkıyla, çiftçiler isyan ettiler, Diaz'ı ülkeden attılar, başkanlığa Francisco Madero adlı bir liberali getirdiler. Meksika için yeni bir gün doğmuş gibiydi, fakat iki yıl dolmadan Victoriano Huerta yönetiminde gerçekleşen bir karşı devrim hareketi sonucunda, Madero başkanlıktan alındı ve katledildi. Diaz'ın kazançlı gün-

lerinin geri geldiğini gören yabancı petrol, demiryolu, maden firmalarıyla büyük arazi sahipleri, sevinç içindeydiler ve büyük devletlerden çoğu yeni başkanı tanımakta acele ettiler. Fakat Wilson onlara katılmadı. Huerta'yı tanımanın cinayete göz yummak olacağını hissetti ve yalnız kendi çıkarlarıyla ilgilenen oradaki Amerikan işadamlarının uğradıkları sıkıntılar karşısında hareketsiz kaldı. Sonradan daha büyük bir kriz karşısında alacağı tavrı o zaman takınarak şöyle dedi: "Şunu daima savunuruz ki, âdil hükümet her zaman idare edilenin rızasına dayanır, yasaya ve halkın vicdan ve rızasına dayanan bir düzen olmayan yerde özgürlük de olmaz." Tanımayı ahlâki düşüncelere dayandıran bu siyaset, o dönem ve daha sonra pratik gerçeklerden ve zamana uyma zorunluluğundan ayrılmakla eleştirildi. Alman imparatorunun işaret ettiği gibi "ahlâklı olmak güzel, fakat kazanç hisselerine ne diyelim?" Fakat Wilson, bir kuşak sonra Franklin D. Roosevelt gibi, kanunsuzluğu hoş görmenin veya şiddet ve tecavüzün meydana getirdiği durumları tanımanın arkasından gelebilecek sonuçların ne derece kötü olduğunu kavramıştı.

Wilson, yalnız eli kanlı Huerta'yı tanımayı reddetmekle kalmadı, bu politikanın Büyük Britanya tarafından desteklenmesini sağladı (bu, İngiltere'ye Panama kanalından alınacak geçiş kotaları sorununda zamanında alınan izinler sayesinde mümkün oldu). Bununla birlikte, Meksika'yla ilişkiler hızla kötüleşti ve Huerta'nın Tampico'da bazı Amerikan denizcilerini tutuklaması üzerine Wilson, hemen Vera Cruz'a deniz kuvvetlerini çıkardı. Savaş kaçınılmaz gibi görünüyordu, fakat Wilson durumun kontrolünden çıkmasına asla izin vermek niyetinde değildi. Dostluğunu kazanmak istediği Meksika halkıyla, yıpratmak istediği Meksika hükümeti arasında ayırt edici bir hat çizerek Birleşik Devletler içerisinde savaş yaygaralarını susturmayı başardı, diğer taraftan Huerta'yı savunulamaz bir duruma getirdi. Sonra bu anlaşmazlığı çözme konusunda Arjantin, Bre-

zilya ve Şili'nin eşit devletler sıfatıyla yardımlarını isteyerek, Latin Amerika cumhuriyetleri karşısında kendi siyasetini dramatize etmek için Meksika krizi fırsatını kaçırmadı. Bu devletler, Birleşik Devletler'le cephe birliği yapınca, Huerta, ülkeden kaçmak zorunda kaldı ve Anayasa taraftarlarının lideri olan Carranza iktidara geldi. Bundan sonra bile zorluk devam etti. Meksikalı çete reisi Pancho Villa'nın New Mexico'da Columbus'a bir akın yapması üzerine Wilson, onu cezalandırmak için General Pershing komutasında bir ordu heyeti gönderdi. Carranza bu istilaya kızdı, Amerikalı aşırı milliyetçiler de seslerini yükseltmişler, savaş istiyorlardı, fakat barış korundu ve Meksika'nın kendi kaderini belirlemesine imkân verildi. Korkaklıkla damgalanan bu "tetikte bekleme" siyaseti hem Meksika'ya yardım etmek hem de Latin Amerika cumhuriyetlerinin güvenini kazanmak amacına ulaşmıştı.

Wilson yönetimi, başka iki alanda daha barışın korunması ve antlaşmaların kutsallığına karşı ilgisini ortaya koyma fırsatını elde etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Bryan, uzun zamandan beri her türlü uluslararası anlaşmazlığın hakem yöntemine başvurularak sonuçlandırılabileceğini düşünüyordu. Bryan, Wilson'ın teşvikiyle yabancı devletlerle "teskin" antlaşmaları yaptı ve görüşmelerde bulundu. Bu antlaşmalar, ulusal onuru ilgilendiren konular dâhil her türlü sorunun hakeme sunulması ve uzlaşma maddelerini içermesi gibi bir yıllık bir "sükûn bulma" zarfında her türlü savaş hazırlıklarının durdurulması hakkında maddeyi de içeriyordu. Bu nitelikte, otuz antlaşma müzakere edildi ve yirmi ikisi yürürlüğe girdi. Göze çarpar şekilde Almanya, böyle bir antlaşmayı reddetti. Sonunda Birleşik Devletler'le bir savaşa neden olan sert politikasında daha o zaman çok ileri giden Japonya, 1915'te Çin'e kabul edilemez "yirmi bir isteği" sununca, Amerika Dışişleri Bakanlığı bunun, Açık Kapı esasına ve devletler hukukuna açık bir tecavüz olduğunu ileri sürdü.

Birinci Dünya Savaşı ve Tarafsızlık

Fakat Amerikan barışına en ciddi tehdit Avrupa'dan geliyordu. 28 Haziran'da bir Sırp, yankıları bütün dünyada duyulan bir silâh patlattı. Beş hafta içinde bütün Avrupa kendini modern zamanların en büyük savaşı içine düşmüş buldu. Böyle bir şey, karşısında Amerika'nın ilk tepkisi, hayret ve şaşkınlıktı. Başkan Wilson, Amerika'nın tarafsızlığını ilân ettiği zaman bütün ulusun ortak görüşüne tercüman olmuştu. Harekette olduğu gibi, düşüncede de tarafsızlık tavsiyesinde bulunduğu zaman bile Amerikan halkının çoğunluğunun duygularını ifade ediyordu. Bununla beraber Amerikalılar, 1914 savaşına, 1939 savaşından daha ilgisiz kalamazdı ve tarafsızlık, halkın zihninde olsun, hükümetin siyasetinde olsun sonuçta imkânsız bir şey olarak göründü. Amerikalıların duyguları daha başlangıçtan itibaren şiddetle bir tarafı tutuyordu. Halkın büyük çoğunluğu İngiltere, Fransa ve Belçika'nın kazanmasını umuyordu. İngiliz halkıyla Amerikalılar arasında birçok kültür, gelenek, ortak kuruluşlar ve görüş bağı mevcuttu. Amerikan devriminde Fransız yardımı hatırası ve Fransızlarla Belçikalıların Alman saldırısı karşısında kahramanca direnişi için duyulan hayranlık daha az değildi. Ülkede nispeten ufak bir grup teşkil etmekle beraber, damarlarındaki kanı unutmayan Alman asıllı Amerikalılar, başta olmak üzere, İngiltere'ye karşı atadan kalma bir kin besleyen İrlanda asıllı Amerikalılar itilaf devletlerine karşı sevgi besliyorlardı. Pasifik Okyanusu'nda, Çin'de, Karayip adalarında Alman siyaseti, Alman militaristlerinin acımasız hareketleri ve Alman entelektüellerinin ve devlet adamlarının küstah tavırları Amerikalıları savaştan çok önce Almanlar aleyhine çevirmişti. Belçika'nın hiçbir kışkırtma olmadan istilası, Almanya'ya karşı onların en kötü şeyleri düşünmekte haklı olduklarını doğruladı. Keza, Almanlar'ın hükümet ve toplum işlerinde mutlâkıyetçilik ta-

raftarı oldukları ve Avrupa'ya hâkim olurlarsa er geç demokratik Amerika'yla anlaşmazlığa düşeceği belliydi.

Bu iki düşünce, yani müttefiklere sempati ve Alman zaferinin sonuçlarından korkma, nihâyetinde Amerikan politikasını kesin olarak etkisi altına aldı. Ekonomik düşünceler siyasi ve duygusal düşünceleri güçlendirdi. Amerikan halkı, Büyük Britanya ve Fransa'ya çok büyük miktarlar ödünç verdi. Amerikan endüstrisi kendisini hızla İngiliz-Fransız savaş ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ayarladı ve muazzam miktarda, top, mermi, patlayıcı madde ve başka malzeme temin etti, karşılığında büyük kârlar sağladı. Amerikan bankaları, müttefikler için satın alma ajanları olarak hareket ettiler, onların çıkardıkları borçları piyasaya sürdüler ve Birleşik Devletler'de onlar için kredi açtılar. Savaştan önce olan bir iktisadî krizden kendini kurtaran Amerikan ziraati, İngiltere ve Fransa'da pamuk, buğday ve domuzları için kârlı hazır pazarlar buldular. Halbuki, itilaf devletleriyle ticaret bu esnada çok azdı ve İngiliz ablukası, tarafsız ülkelerle olan ticareti de etkili bir şekilde kontrol ediyordu.

Bununla beraber, Wilson'ı ve Amerikan halkını savaşa girme zaruretine ikna eden şey bu ekonomik düşünceler değil, daha çok, Almanların "dehşet" politikasıydı. Denizaltıları ticaret gemilerini batırmak için kullanılmış ve bunlar, tayfaların ve yolcuların hayatlarını hiçe saymışlardı. 1915'te İngiliz Lusitania gemisi 128'i Amerikan olmak üzere 1100'den fazla insanla birlikte batırılınca, Amerika'yı bir dehşet ve öfke dalgası kapladı. Almanya, daha dikkatli olmayı vadetti. Bunun üzerine Wilson, milleti barışta tuttu, fakat Amerika'nın savaş için hazırlanması gerektiğine inananların sayısı ve kararlılığı arttı. Bu arada Wilson Birleşik Devletler'i savaş dışında tutmanın tek yolunun savaşı bir an önce bitirmek olduğu kanaatine vardı. Bütün 1916 yılı zarfında muharipleri savaş gayelerini açıklamaları için ikna etmeye ve savaş sonrası dünyasını örgütlemenin yolunu usanmadan hazırlamaya çalıştı.

1916 başkanlık seçimlerini Wilson özellikle Amerika'yı "savaş dışı tuttuğu" için kazanmıştı. Bununla beraber; gelecek için hiçbir taahhüt altına girmemiş, barışı "ne pahasına olursa olsun" satın almayı vadetmemişti. Gerçekten Amerikan halkını daha 1916 Ocak ayında Almanya'nın savaş liderlerinin kulak vermiş olsalardı iyi edecekleri şu sözlerle uyardı: "Bu ülkeyi savaş dışında tutmak için bana güvendiğinizi biliyorum. Şimdiye kadar bunu yaptım ve şimdi söz veriyorum ki, mümkün olursa Tanrı'nın yardımıyla buna devam edeceğim. Fakat bana başka bir görev daha yüklediniz. Hiçbir şeyin Birleşik Devletler'in onurunu lekelememesi veya incitmemesini sağlamamı da benden istediniz. Bu benim iradem dâhilinde olmayan bir şeydir. Bu, Birleşik Devletler hükümetinin hareket tarzına değil, başkalarının hareket tarzına bağlı bir şeydir."

1917 başlarında, İngiltere'yi altı ay içinde aç bırakabilecekleri ve Amerikan yardımının bu zaman içinde etkili olamayacağından emin olan Almanlar, kayıtsız şartsız denizaltı savaşına tekrar başlayacaklarını ilân ettiler. Birkaç hafta içinde sekiz Amerikan gemisi batırıldı. Bundan başka Birleşik Devletler'i Japonya ve Meksika'yla savaşa sokma niyetini güden bir planın açıklanması üzerine Amerikan kamuoyu heyecana kapıldı. Hem onuru, hem barışı koruma "imkânsız ve birbirine zıt" bir hale gelmişti. 2 Nisan'da Wilson, Kongre önüne çıktı ve bir savaş halinin ilânını istedi. Şöyle konuştu: "Bizzat uygarlığın geleceği söz konusu olduğundan ülkeyi savaşa, savaşların en müthiş ve en kötüsüne sürüklemek korkunç bir şeydir. Fakat hak, barıştan daha değerlidir ve biz daima kalbimizin en derin yerinde aziz tuttuğumuz şeyler için demokrasi için kendi hükümetlerinde bir oy sahibi olmak amacıyla otoriteye boyun eğen insanların hakkı için küçük ulusların hak ve özgürlükleri için bütün uluslara barış ve güvenlik getirecek ve nihâyet bizzat dünyayı özgür yapacak şekilde bağımsız, uluslar birliği aracılığıyla bütün dünyada adaletin geçerli olması için savaşacağız.

Böyle bir amaç için hayatlarımızı ve servetlerimizi feda edebiliriz, Amerika'nın kendisine hayat ve mutluluk bahşeden prensipler ve aziz kıldığı barış için kanını ve enerjisini harcamak zorunluluğuna ulaştığı günün geldiğini bilenlerin gururuyla sahip olduğumuz her şeyi feda edebiliriz. Tanrı'nın yardımıyla Amerika, başka şekilde hareket edemez." Ve 6 Nisan 1917 Cuma günü Birleşik Devletler savaşa katıldı.

Savaş

Başkan Wilson, "kuvvet, son haddine kadar kuvvet, esirgemeden, sınırlamadan kuvvet" vadetmişti. Amerikan ulusu da bu vaadi yerine getirmek için ileri atıldı. Bundan önce hükümet hiçbir zaman savaşta bu kadar büyük anlayış ve etkililik göstererememiş, Amerikan halkının ünlü icat dehasını, beceriklilik ve enerjisini bu kadar etkili bir şekilde ortaya koymamıştı. Wilson, savaşta gayretinin her aşamasını kontrol ederek içte ve dışta manevi gücü koruyarak, ulusun uğrunda mücadele ettiği savaş hedeflerini hiçbir zaman gözden kaçırmayarak en büyük savaş idarecilerinden biri olduğunu gösterdi. Savunma Bakanı Newton D. Baker, Maliye Bakanı McAddo ve *War Industries Board* Başkanı Bernard Baruch'un önemli yardımlarını gördü. Hükümet bundan önce herhangi bir savaşta düşünülmüş olanlardan çok daha esaslı önlemler almak zorunda kaldı ve bunu çabuk ve aceleyle yaptı. Hükümet, endüstri, işçi ve tarım üzerinde diktatörce politikalar uyguladı. Demiryolları ve telgraf hatlarına el koydu. Gıda maddelerine ihtiyaç vardı, bu yüzden tarım üretimi dörtte bir oranında artırıldı. Yakacak ihtiyacı vardı, kömür üretimi beşte iki artırıldı. İstikrarlı toplanan vergilerle hükümet otuz altı milyar dolar kadar para elde etti, bunun on milyarını müttefiklerine borç verdi ve kalanını kendi savaş masraflarına harcadı. Hükümet çabalarını her şeyden önce 1917 bahar ve yazında hemen hemen kaybedilmiş görünen Atlantik

savaşını kazanma hedefi üzerinde yoğunlaştırdı. Koruma altına alınmış Alman gemilerine el koymak, tarafsızların gemilerini ele geçirmek ve özel gemileri üzerine almak yoluyla ve bir yılda üç milyon tondan fazla gemi yapımını göz önünde bulunduran muazzam bir gemi inşa programı uygulayarak savaşı kazandı.

Zorunlu askere alma yasası erkenden kabul edilmişti ve savaş son bulmadan önce yirmi beş milyon insanın yazılmış olması, bu Batı demokrasisinin muazzam insan gücü kaynağının ne olduğu hakkında bir fikir veriyordu. Fakat Birleşik Devletler, Alman ilerleyişini önlemek için bir orduyu eğitip donatarak zamanında Fransa'ya gönderebilecek miydi? 1917 ve 1918'de büyük sorun buydu.

İlk Amerikan kuvveti Fransa'ya haziranda çıktı, bu kuvvet askerî amaçlardan çok moral üzerinde etki uyandırmak üzere acele gönderilmişti. 4 Temmuz 1917'de küçük Amerikan ordusu kırmızı, beyaz, mavi bayrağı dalgalanarak Champs Elysées'de geçit resmi yaptı. Brand Whitlock, sahneyi şöyle tasvir etmiştir: "Bandoyu işittim, *Marching Through Georgia*'yı çalıyordu. Buna dayanamadım. Merdivenlerden aşağı indim ve başım açık Rue de Rivoli'ye fırladım. Kalabalık, Tuilerie'nin büyük demir parmaklıkları altında yol boyu düzensiz bir şekilde bir köşeden ötekine ilerliyor, erkek, kadın, çoluk-çocuk, canlı adımlarla yürüyen ve ince bir kol oluşturan haki elbiseli askerlerimize yetişmeye çalışarak onların yanısıra, hararet ve heyecanla koşuşuyorlardı. Açık mavi elbiseleri içinde Fransız askerine mümkün olduğu kadar yaklaşarak onların peşinde koşuyor, onlara, geçit yapan sirk oyuncularının peşinde koşuşan çocuklar gibi âdeta çocukça bir ilgi ve hayretle bakıyorlardı. Askerlerimiz çiçekle örtülmüştü ve kalabalığın sürekli gürültüsü eksik olmuyor, ara sıra, "Yaşasın Amerika" diye bağırtılar duyuluyordu."

Fakat bu sadece temsilî bir kuvvetti. Asıl Amerikan ordusu hâlâ Birleşik Devletler'de eğitim kamplarında bulunuyordu.

Bu orduya şiddetle ihtiyaç vardı; zira 1917'de müttefikler için savaş kötü bir gidişat almıştı. Ekimde İtalyan ordusu Caporetto'da bozguna uğratılmıştı ve müttefikler Avusturya ilerleyişini durdurmak için buraya süratle takviye göndermek zorunda kaldılar. Bir ay sonra zaten devrim dolayısıyla perişan durumda olan Ruslar silâhları elden bırakmış barış istiyorlardı. Rus ve Balkan cephelerinden çekilen kırk Alman bölüğü, acele Batı cephesine gönderildi. 1918 baharında Almanlar Batı'da açık bir şekilde sayıca üstün durumdaydılar ve büyük kayıplar vermiş, yorgun Fransız ve İngiliz ordularına son öldürücü darbeyi vurmaya hazırlanıyorlardı. 1918 Martı'nda ilk büyük saldırı başladı. Bir hafta içinde Almanlar, İngilizlerin beşinci ordusu hatlarını yardılar, doksan bin esirle muazzam malzeme ele geçirdiler. Nisan'da başka büyük bir saldırı başladı. Bunun üzerine General Haig, unutulmaz konuşmasını yaptı: "Sırtımızı duvara dayamış ve davamızın doğruluğuna inanmış olarak her birimiz sonuna kadar savaşa devam etmeliyiz." Haziran'da üçüncü saldırı yapıldı ve Almanlar Marne nehrinin sağ kıyısına dayandıkları zaman müttefikler, Mareşal Foch'u başkomutanlığa getirdiler ve Başkan Wilson'a "Müttefiklerin sayıca azlığı Amerikan askerinin gelmesiyle mümkün olduğu kadar çabuk giderilmezse savaşın kaybedilme tehlikesi büyüktür" uyarısını gönderdiler.

Zamanla yarış zaten başlamıştı. Birleşik Devletler, bir dev gibi çalışmaya başlamıştı. Gemi nakliyatına her şeyin üstünde yer verildi ve haki giysili askerlerle yüklü büyük konvoylar birbiri ardından Amerikan limanlarını terk etmeye başladı. Mart ayında 80.000 asker Atlantik'in öbür tarafına geçirilmişti. Nisan'da 118.000, Mayıs'ta 250.000 asker Atlantik'i geçti. Ekim'e kadar Fransa'daki Amerikan ordusu bir milyon yedi yüz elli bine yükseldi.

Bunlar tam zamanında gelmişlerdi. İlkin Mondidier'de ve Cantigny'de, sonra Belleau Wood'da cesaretlerini gösterdiler

ve o zamana kadar Amerikan yardımını hesaba katmayan Alman komutası "Amerikan askerinin cesur, kuvvetli ve usta olduğunu, kayıpların onu yıldırmadığını" istemeyerek kabul etti. Fakat henüz büyük kriz kendini göstermemişti. 14 Temmuz gece yarısı Almanlar son müttefik hattını kırmak ve ancak elli mil uzakta bulunan Paris yolunu açmak amacıyla Marne üzerinde çoktandır beklenen saldırıya geçtiler. Marne'ı yıldırım gibi aştılar, Yeni Amerikan birlikleriyle karşılaştıkları mevziler dışında her yerde galip geldiler. Alman Genelkurmay Başkanı Walther Reinhardt şöyle yazmıştır: "Tam burada Marne üzerinde darbe kuvvetlerimiz için belirlenen hedeflere hemen hemen ulaşmış bulunuyorduk... Özellikle Yedinci Orduya bağlı tümenler, sağ kanadımızdaki bir tümen dışında hepsi ilk parlak zaferleri kazandılar. Bu tümen, Amerikan birlikleriyle karşılaştı. Yalnız burada Yedinci Ordu... ciddi zorluklar karşısında kaldı. Zinde Amerikan kuvvetlerinin beklenmedik inatçı ve etkin direnişiyle karşılaştı. Tümenlerin kalanı.... ilerlemekte ve büyük ganimetler almakta başarılı olduğu halde hatlarımızın sağ ucunu Marne'ın güneyine takip edecek savaşın gelişimi için elverişli bir duruma getirmek bizim için mümkün olmadı. Böylece durdurulmamız 10. Piyade Tümeni ile Amerikan kuvvetleri arasındaki muazzam savaşın bir sonucuydu." Üzüntüyle şunu ekledi: "Amerikalıların sonu gelmez görünüyor." 18 Temmuz' da Alman saldırısı durduruldu. Foch, Amerikalılara karşı saldırı emri verdi. Onlar bunu olağanüstü bir şekilde başardılar. General Pershing "savaşın kesin olarak müttefikler lehine döndüğünü" yazdı.

Eylül'de Saint Michel burnuna karşı saldırı yapıldı. General Pershing, "Tümenlerimizin ilerleyişindeki hız düşmanı şaşırttı" diye yazıyordu. Kayıplar yedi bini buldu, fakat Amerikalılar bölgeyi silip süpürdüler ve ayrıca on altı bin de esir aldılar. Sonraki ay bir milyonu aşkın Amerikan ordusu büyük Meuşe Argonne saldırısında esas rolü oynadı ve bu saldırı sonucunda o ka-

dar övülen Hindenburg hattı yarıldı ve Almanların morali alt üst oldu.

Bu arada demokrasilerin savaş nedeninin özlü bir tanımını yapan Wilson, zaferi sağlamak için silâhlı kuvvetler kadar rol oynuyordu. Başlangıçtan itibaren savaşın Alman halkına karşı değil, zorba ve otokrat hükümetine karşı olduğu noktasında ısrar ederek Almanya'da ayrılık tohumu ekmeye çalışmıştı. Keza barış şartlarının, halkının isteğine rağmen arazi ilhaklarını ve cezalandırıcı nitelikte tazminat konularını içermemesi gerektiğini ısrarla ilân etmişti. Kongre'ye gönderdiği 1918 Ocak tarihli mesajında, âdil bir barış için esas olarak ünlü On Dört maddelik tasarıyı sundu (Wilson İlkeleri). Bu on dört madde şunları içeriyordu: Açık tartışma yoluyla yapılmış anlaşmalar, savaşta ve barışta denizlerin serbestliği, milletler arasında ekonomik engellerin kaldırılması, silâhların azaltılması, sömürge isteklerinin tarafsız şekilde ayarlanması, Rusya'yla kendi seçtiği kurumlarla kendi ulusal siyasetinin kurulmasında işbirliği, ulusların kendi kaderini kendi tayin ilkesine gereken önemi vererek Avrupa'da sınırların yeni baştan düzenlenmesi, "siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü noktalarında karşılıklı garantiler" sağlamak üzere bir "Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin" kurulması.

Orduları geri çekilmeye zorlanmış, müttefikleri çökmek üzere olan ve karşısında cephede daima artan miktarda direnç gösteren Amerikan güçlerini bulan Alman hükümeti, hemen yapılabilecek bir barışın Alman toprağını saldırıdan kurtarabileceğini gördü. Bu nedenle Almanya On dört madde esası üzerinde müzakerelere başlamak üzere Wilson'a başvurdu. Diplomatik mücadele devam ederken içeride ayaklanma ve devrim Almanların daha fazla direnmesine imkân bırakmadı. Kayzer, tahttan feragat etti ve kaçtı. 11 Kasım'da savaş sona erdi.

Milletler Cemiyeti ve Amerika'nın Yalnızlık Siyaseti

Bu zamana kadar Wilson, son derece usta bir lider olduğunu göstermişti. Fakat savaş bitince birbiri arkasından yanlış adımlar attı. Bir Demokrat Kongre seçmesi için halka başvurdu, fakat bu partizanca harekete kızan halk her iki mecliste de Cumhuriyetçi bir çoğunluk oluşturdu. Wilson, Barış konferansına şahsen gitmek kararını vermişti. Böylece Başkan'ın hiçbir zaman Amerikan toprağını terk etmemesi gerektiğine inanan birçok Amerikalıyı gücendirdi ve bunu yapmakla da Avrupa'da nüfuzunu nihâyet düşürdü. Barış komisyonuna ileri gelen bir Cumhuriyetçi veya üstün yetenekli bir adam koymakta başarısızlığa uğradı. Wilson, karar vermekte bu hataları yaparken savaş yorgunluğu, Avrupa'ya karşı kuşkuların yenilenmesi, bir hayâl kırıklığı duygusu ve parti düşmanlığı ülkeyi kaplıyordu. Wilson, Fransa'ya hareket ederken sert ve meydan okuyan eski Başkan Roosevelt, "Müttefiklerimize ve düşmanlarımıza" Mr. Wilson'ın bu zamanda Amerikan halkı adına konuşmak için herhangi bir otoriteye sahip olmadığını hatırlattı.

Antlaşmaları hazırlayanlar, Wilson, Lloyd George, Clemenceau, Orlanda ve daha küçük bir sürü devlet adamı, Paris'te bir kin, tamah ve korku atmosferi içinde toplandılar. Düşmandan nefret ediliyor, koloniler ve savaş tazminatları konusunda açgözlülükle hareket ediliyor ve komünizmden korkuluyordu. Yapılan barış, müzakere sonucu değil, dikte edilmiş barışın sonucuydu. Versailles Antlaşması, savaş suçunu Almanya üzerine attı, onun elinden bütün sömürgelerini koparıp aldı, bütün sınırlarında toprak bakımından düzenlemeler yaptı ve ağır bir savaş tazminatı yükledi. Diğer antlaşmalar, Wilson'ın bütün uluslar için kendi yazgısını belirleme ilkesine uygun olarak oluşan yeni devletleri meydana getiriyor ve tanıyordu. Bu devletler arasında Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya, Finlandiya vardı. Bu şartları kabul ederken Wilson, On dört maddesinin

bazıları üzerinde uzlaşmaya gitmek zorunda kalmıştı. Bunu, ancak bütün hataların Milletler Cemiyeti aracılığıyla düzeltileceğine kuvvetle inandığı için yapmaya razı olmuştu.

Zira Wilson, çok müthiş bir muhalefete rağmen Milletler Cemiyeti düşüncesini antlaşmalara sokmayı başarmıştı. Milletler Cemiyeti düşüncesi yeni bir şey değildi. Birçok ülkeye mensup çoğu kişi bu düşüncenin olgunlaşmasına katkıda bulunmuştur. Fakat nihâyetinde kurulmuş olan Milletler Cemiyeti *(League of Nations)* Wilson'ın eseriydi. Görevi, "uluslar arasında işbirliğini ilerletmek, barış ve güvenliği gerçekleştirmek" ti. Üyelik bütün milletlere açıktı. Kontrol hakkı Büyük Devletler'in hâkim olduğu bir şûra (*Council*) ile bütün üyelerin temsil edildiği bir Meclis'te bulunacaktı. Milletler Cemiyeti üyeleri bütün diğer üyelerin "toprak bütünlüğüne ve mevcut siyasi bağımsızlığa riayet etmeyi ve dış saldırılara karşı durmayı" (ünlü 10. madde) her türlü ihtilafı hakeme sunmayı ve Cemiyet'in uyarılarını dikkate almayarak savaşa başvuran milletlere karşı askerî ve ekonomik cezalar kullanmayı taahhüt ediyorlardı. Bundan başka silâhsızlanma, manda altına girmiş sömürgelerin yönetimi, bir Daimi Enternasyonal Adalet Divanı (*Permanent Court of International Justice*) ve bir Enternasyonal İşçi Bürosu (*International Labour Bureau*) meydana getirmek için maddeler konmuştu.

Wilson, Versailles Antlaşması ve Milletler Cemiyeti tasarısıyla Birleşik Devletler'e dönünce, şiddetli ve yaygın bir muhalefetle karşılaştı. Kin ve nefretle hareket eden partizan Senatör Lodge gibi birçok Cumhuriyetçi lider, Demokratları yenmek ve Wilson'ı küçültmek için bunu fırsat bildiler. Başkana karşı kişisel nefret birçoklarına hâkim oldu. Alman, İtalyan ve İrlanda asıllı Amerikalılar barış şartları aleyhinde olma konusunda nedenler buldular. Bazı intikamcı kimselere göre antlaşma Almanya'ya karşı fazlasıyla yumuşak, bazı liberallere göreyse fazlasıyla sert görünüyordu. Sayıları fazla olan muhafazakâr Ame-

rikalılar ise bu suretle Amerika'nın Avrupa'daki kavgalardan bir daha yakasını sıyıramayacağından korkuyor ve bir yüzyıldan uzun bir zaman ülkenin genellikle Eski Dünya'nın işlerinden kendini uzak tuttuğunu hatırlatıyorlardı.

Bununla birlikte halkın çoğunluğunun veya gerçek aydın gruplarının önemli bir kısmının Milletler Cemiyeti'ni tasvip ettikleri hakkında delil vardır ve antlaşma hiçbir zaman Senato'da çoğunluğu sağlamaktan geri kalmamıştır. Wilson 10. madde üzerinde uzlaşma eğilimini göstermiş olsaydı, antlaşmanın onayı için gereken üçte iki çoğunluk bile elde edilmiş olabilirdi. Fakat Wilson bunu yapmaya yanaşmadı. Bir Senato komitesinde düşüncesini şöyle savundu: "10. maddenin bütün antlaşmanın belkemiğini teşkil ettiği inancındayım. Bunu çıkarırsanız Milletler Cemiyeti nüfuzlu bir tartışma cemiyetinden pek fazla bir şey ifade etmeyecektir." Fakat Cumhuriyetçi muhalefet yargısını değiştirmedi. Bunun üzerine Wilson, sorunu kamuoyuna sundu. Batı'da propaganda gezisindeyken sağlığı bozuldu, 25 Eylül'de felç oldu ve iyileşme imkânı olmadı. Benimsediği büyük davayı kaybetmişti. Senato 1920 Martı'nda son oylamadaki antlaşmayı ve Milletler Cemiyeti Antlaşmasını reddederek Birleşik Devletler'i gelecek yıllarda kısır ve pasif bir yalnızlık politikasına mahkûm etti.

1920 seçimi, Cumhuriyetçileri o zamana kadar görülmemiş bir çoğunlukla tekrar iktidara getirdi. Onlar da yalnızlık politikasını partinin bir ilkesi yapmakta acele davrandılar. Sağlık açısından çökmüş, fakat ruhça diri kalan Wilson, tasarladığı ortak güvenlik sisteminin yıkılışını derin bir hayâl kırıklığıyla uzaktan izledi. Mezar kitabesini çok beğendiği James Petigru gibi başkalarının ne düşüneceğinden korkmadan, yaltaklanmalara kanmadan, felâket karşısında cesareti kırılmadan öyle bir hayat sürmüş, onun gibi hayatı kadim çağın cesaretiyle, ölümü Hıristiyan'ın ümidiyle karşılamıştı.

Birincisinden daha büyük ikinci bir dünya savaşı dünyayı temellerinden sarsıncaya kadar insanlar, onun, uğrunda kahramanca mücadele ettiği ilkelerinin doğruluğunu anlayamayacak ve onaylayamayacaklardır.

XX. Bölüm

İKİ SAVAŞ ARASI

Normale Dönüş ve Yalnızlık Politikası

Wilson'ın yenilgisi, *Yeni Özgürlük* kavramının ve evrenselliğin ret ve inkârı, ayrılıkçılığın ve *bırakınız yapsınlar* (*Laissez-faire*) politikasının ortaya çıkması için meydanı serbest bıraktı ve bu iki görüş sonraki on yıl, ülke politikasına hâkim oldu. Cumhuriyetçi Parti, kuşkusuz Milletler Cemiyeti konusunda açık bir tavır almamış, fakat daha çok konuyu belirsizleştirerek kaçamaklı bir yol tutmuştu. Fakat 1920 seçimlerinde partiye hâkim olan kesin çoğunluk, liderlerin çoğunluğunu ve bu arada şüphesiz zayıf iradeli Başkan Harding'i, yalnızlık politikasının halkın düşüncesine tercüman oldukları kanaatine getirdi ve Senatör Johnson, Boralı ve Lodge gibi adamları stratejik mevkilere çıkardığı halde Hughes, Root, Taft ve Butler gibi evrenselci cumhuriyetçileri tutmadı.

Bu durum, gerek Cumhuriyetçi Parti'nin, gerekse ülkenin tarihinde yeni bir şeydi. O zamana kadar Birleşik Devletler, insanlığın umutlarını bu kadar pervasızca boşa çıkarmış değil-

di. Amerikan politikası daha çok dünyaya rehber olma vaadinin yerine getirilmesi geleneğini benimsemişti. Cumhuriyetçi Parti de o zamana kadar asla tecrit politikasına bel bağlamamıştı. Başkan Grant ve Seward, Karayip Denizi ve Pasifik Okyanusu'nda genişleme politikasını teşvik etmişler, Blanche Pan-Amerikanizmi benimsemiş, McKinley Kübalılar adına Amerika'yı savaşa sürüklemiş ve Pasifik Okyanusu'nda yeni sömürgeler kazanmış, Theodore Roosevelt Amerika'nın dünyanın güç siyasetinde hâkim bir konum elde etmesini istemişti. Cumhuriyetçi Parti'nin geleneği emperyalizm ve evrenselcilik politikasından ibaretti.

Fakat şimdi parti dar bir milliyetçiliğe ve 19. yüzyıl ortalarında İngiltere'nin yaptığı gibi bir sorumluluktan kaçma politikasına bağlanma iddiasındaydı. Bununla beraber, gerçek bir yalnızlık imkânsızdı. Birleşik Devletler, dünyanın başka yerlerindeki işlerden kendini uzak tutamazdı. Gerçekte Cumhuriyetçilerin iktidarda bulundukları bu yıllar zarfında hükümet, uluslararası ilişkileri bozan çok sıkıcı bazı sorunları çözüme kavuşturma yolunda etkin bir rol oynadı. Başkan Harding, denizaltı silâhsızlanması üzerinde bir konferans toplanmasına önayak oldu ve bazı başarılar da sağladı. Onun halefi Coolidge, uluslararası ilişkilerde savaşın bir araç olarak kullanılmasını yasaklayan *Paris Paktı* için altmış iki devletin yardımını sağladı. Yeniden yapılanma sorunlarının çözümü için Young planı ve Dawes planının kökeni Birleşik Devletler'di ve Başkan Hoover, savaş borçlarının ödenmesi hususunda moratoryum teklifinin başlıca savunucusuydu. Cumhuriyetçi başkanların hepsi Amerika'nın Dünya Adalet Divanı (World Court)'na üye olmasını sonuç alamamakla beraber ısrarla istediler ve Milletler Cemiyeti'nin bazı işlerinde Amerika'nın işbirliği yolunda deneme niteliğinde kimi girişimlerde bulundular.

Fakat Amerika'nın silâhsızlanma ve barış uğrunda yaptığı bu katkılar, Milletler Cemiyeti'nin gerçek faaliyetinden uzak

durması ve ekonomik milliyetçiliğin sürekli artmasıyla etkisini kaybetmiştir. Gerçekten yalnızlık politikası en ciddi sonuçlarını ekonomik alanda gösterdi. Yabancı rekabetinden korkan, yabancı pazarları elde etmeye istekli ve ekonomik bakımdan kendi kendine yetme kavramının etkisi altında olan Amerika, yalnız kendisi için değil, aynı zamanda bütün dünya için tehlikeyle dolu yeni bir merkantilist siyaset uygulamaya girişti.

1920'de, Cumhuriyetçi Kongre, yabancı ürünlere karşı koruma duvarını yükseltmeye yönelik olağanüstü gümrük tarife yasasını aceleyle geçirdi. Başkan Wilson, veto mesajında bu konuda sağduyuyla hareket edilmesini ısrarla istedi: "Amerika'nın yabancı rekabetinden korkacak bir şeyi bulunduğu bir zaman olmuşsa bile, bu zaman çoktan geçmiştir. Avrupa'nın hükümet veya ticaret borçlarını ödemesini istiyorsak, ondan mal satın almaya kendimizi hazırlamalıyız. Açık bir surette şimdi gümrük duvarlarını yükseltmenin zamanı değildir" dedi. Fakat Cumhuriyetçiler bu akıllıca tavsiyeyi bilmezden gelmeyi seçtiler ve iktidarı tamamen ele geçirir geçirmez gümrük kotalarını o zamana kadar görülmemiş seviyeye yükselten ve fiilen Avrupa devletlerini Amerika'ya mallarını satmaktan alıkoyan Fordney McCumber gümrük tarife yasasını kabul ettiler. Sekiz yıl sonra hâlâ uzlaşmazlığını sürdüren Cumhuriyetçi çoğunluk, Amerikan tarihinde en yüksek gümrük tarifesini, Smoot-Hawley yasasını geçirdiler ve ülkede hemen hemen sözü dinlenir her ekonomistin itirazına rağmen Hoover, bu yasayı imzalayarak onayladı. Bu gümrük tarifeleri yalnız Amerikan pazarını Avrupa tarım ve sanayi ürünlerine kapamakla kalmadı, Avrupa pazarlarını Amerikan mallarına kapatan karşılıklı gümrük tarifeleri uygulanmasına da yol açtı.

Fakat bu, ekonomik sorunun yalnız bir cephesiydi. Savaş ve savaştan sonraki yıllarda Birleşik Devletler'in borç alan bir ülke halinden, borç veren bir ülke haline geldiği görüldü. Savaş ve kalkınma devresi sırasında Amerikan hükümeti, müttefik ve

Birleşmiş Milletler'e on milyar dolar borç verdi. 1920-1930 yılları arasında yatırım yapan özel şahıslar buna ek olarak Avrupa, Asya ve Latin Amerika pazarlarına on-on iki milyar dolar daha akıttılar. Birleşik Devletler, borçlularına kendisine mal satmak imkânını vermezse onlar bu borçları nasıl kullanabilir ve ödeyebilirlerdi? Yerinde olan bu soruya Cumhuriyetçi devlet adamlarının verecek bir yanıtı yoktu.

1920-1930 yılları arasında Cumhuriyetçi siyaset, bu iki zıt düşüncenin etkisi altındaydı. Yabancı borçluluğuna karşı yönetim, uzlaşmaz ve inatçı bir tavır takındı. Kuşkusuz faiz üzerinde cömertçe işbirliğinde bulunuldu, fakat sermayenin ödenmesinde hükümet sıkı davranıyordu. Başkan Coolidge'in dediği gibi; "Parayı borç aldılar, aksini söyleyebilirler mi?" denebilirdi. Fakat bu borcun ödenmesi âdeta imkânsızdı. Gerçekten Almanya'nın savaş tazminatı ödemelerine devam edebilmesi ve diğer devletlerin Amerikan mallarını alabilmeleri, ancak yeni borçlanmalarla mümkündü.

İçişlerine gelince Harding idaresi "normale dönme" devrini açtı, fakat Harding normale dönmeyi Mark Hanna ve McKinley'in mutlu günlerine bir dönüş şeklinde anlıyordu. Bu, bazen sanıldığı gibi, sırf *bırakınız yapsınlar* politikası değil, daha çok iki siyasetin, yani bir taraftan özel girişimin hükümet kayıtlarından muaf olması, diğer taraftan özel girişime bol keseden yardım siyasetinin müthiş bir bileşimiydi. Hükümet iş yaşamından çekiliyor, fakat iş sahipleri gelip hükümet politikasının büyük bir bölümüne şekil veriyorlardı.

Olumlu taraftan kaydedilen başarı insan üzerinde derin bir iz bırakır. 1922 ve 1930 gümrük tarifeleri yabancı rekabetine karşı fiilî bir güvence oluşturuyordu. Yorulmak bilmez Hoover idaresindeki Ticaret Bakanlığı, dışarıdan yeni pazarlar açma işine faal bir şekilde girişmişti ve "yabancı ticaret alanları açan dünyanın en müthiş sistemi" sözüne lâyık oldu. İçeride bu Bakanlık, sonradan *National Recovery Administration* yönetimin-

de yapıldığı gibi iki yüz kadar ticaret ortaklığına ve karteline hükmedercesine, "Biz, aşırı bireyci faaliyetten ortak faaliyetler devrine geçmekteyiz" dedi. Birleşik Devletler posta maddelerini taşıyan uçak şirketlerine ve ticaret gemilerine bol keseden hükümet yardımı yapıldı. Andrew Mellon idaresinde Maliye Bakanlığı fazla kazançlar vergisini kaldırdı, fazla vergilerde ve normal gelir vergisinde büyük indirimler yaptı ve yakıt vergilerini azalttı. Bu siyasetin, iş hayatını canlandıracağı teorisine inanılıyordu. Fakat maalesef bu, aynı zamanda 1930'lu yıllara doğru çılgınca bir spekülasyon hareketi doğurdu.

Bundan başka, *laissez faire* geleneksel siyaseti daha az sadakatle uygulanıyordu. Savaş sırasında hükümetin başarıyla işlettiği demiryolları özel sahiplerine, hem de cömertçe koşullarla iade edilmişti. Savaş zamanında inşa edilen ticaret gemilerinin bir kısmı gülünç denecek kadar düşük fiyatlarla özel şirketlere devredildi. *Sherman and Clayton Antitrust Act* fiilen ertelenmişti, zira gerek yürütme gerekse yargı kuvveti "ekonomik yasaların kaldırılmasının" kendilerinden istenmediği iddiasındaydılar. *Laissez faire* siyasetinin en karakteristik ifadesi hükümetin elektrik tesisleri yapması ve işletmesi teklifiyle ilişkili olarak ortaya atıldı. 1916'da Başkan Wilson, bir savaş zamanı önlemi olarak nitrat fabrikaları için enerji sağlamak üzere Tennessee nehri üzerinde Mucle Shoals'da barajların yapımı için izin vermişti. Savaştan sonra bu barajların ve tesislerin kullanımı uzun ve şiddetli tartışmalara konu oldu. Muhafazakârlar bunların özel şahısların tasarrufuna verilmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. Cesur Senatör Nebraskalı Norris'in liderliği altındaki ilerleme taraftarları ise hükümet kullanımı ve işletmesi altında kalmasında ısrar ediyorlardı. 1928'de hükümetin işletmesini isteyen bir yasa çıktıysa da, Coolidge bunu veto etti. 1931'de çıkarılan buna benzer bir tedbiri de Başkan Hoover reddetti. Onun veto mesajı, kendisinin ve partisinin bağlı olduğu "köhne bireycilik" anlayışını mükemmel bir şekilde ifade

ediyordu. "Esas niyeti yurttaşlarımızla açıkça rekabeti olan herhangi bir işe hükümetin girmesine şiddetle muhalifim... Bu hareket, halkımızın eşit imkânlara sahip olma ilkesini yıkar niteliktedir. Bu, medeniyetimizin dayandığı ideallerin ret ve inkârı demektir... Memurlarımızın düşüncesi artık adalet ve eşit imkânlar esaslarının teşviki değil de pazarda malı malla değiştirmeye çalışmaksa kuruluşlarımızın ve ülkemizin geleceği hakkında tereddüde düşerim. Bu, liberalizm değil, soysuzlaşmadır."

Harding ve Coolidge idareleri, işçilerin ve çiftçilerin refahı için samimi ve devamlı bir ilgi göstermiş olsalardı, imkânların eşitliği konusunda bu ilginin samimiyetine inanılabilirdi. Fakat bu idareler, yalnız "işadamları" için ilgi duymuşlardı ve iş hayatından anladıkları şey dar anlamdaydı. Ne çiftçiler ne de işçiler 1920-30 yılları arasındaki barış döneminin refah ve gelişiminden paylarını aldılar. 1921'de toprak ürünleri fiyatlarında kısa fakat âni bir düşüş yaşandı. 1925'lerde yavaş yavaş bir düşüş baş gösterdi ve *New Deal* reformunun sonuçları görülünceye kadar aralıksız devam etti. 1920-1932 arasında toprak ürünlerinden elde edilen gelir, 15.5 milyar dolardan 5.5 milyar dolara düştü. 1920'de yaklaşık 800 milyon İngiliz kilesi *(bushel)* buğday, bir buçuk milyar dolar getirmişken, 1932'de bundan biraz aşağı miktarda bir ürün, ancak üç yüz milyon dolar kadar bir para getirdi. 1920'de on üç milyon balya pamuk yaklaşık bir milyar dolara satılmışken, on iki yıl sonra yarım milyar dolardan aza satıldı. Aynı şey diğer ürünlerin çoğu için söylenebilir. Bunun sonucu çiftlik kiralarının yükselmesi ve rehinlerin haciyle kendini gösterdi. 1930'a doğru ülkedeki çiftliklerin yüzde kırk ikisi kiracılar tarafından işletiliyordu. Rehin yoluyla borçlanmaların toplamı dokuz milyara yükselmiş ve diğer taraftan 1927-1932 yılları arasında ülkedeki çiftliklerin onda biri kadar bir bölümü açık artırmayla haciz muamelesi görmüştü.

Bununla beraber, hükümeti büyük ticaret ve sanayinin emrine vermekte o kadar istekli görünen Harding ve Coolidge yönetimleri, bu durum karşısında çiftçi çıkarlarına ilgisiz bir tavır takınmışlardı. Tarım sorununa Cumhuriyetçilerin buldukları ilk çözüm, tarım ürünleri için bir gümrük tarifesi çıkarmaktı. Birleşik Devletler, toprak ürünlerini ithalden çok ihraç ettiği için bu çözüm en azından yersizdi. Hükümet yardımı ve ürünün kontrol edilmesine yönelik olan ve çiftçi kuruluşları tarafından desteklenen elle tutulur teklifler Başkanın vetolarıyla reddedildi. Zamanı gelince Başkan Hoover, ürünün düzenli şekilde pazara sunulmasına yardım edecek yetki ve sermayeye sahip bir *Farm Board* kurdu. Bu kuruluş, durumu biraz düzelttiyse de hedefe ulaşamadı.

Siyasi bakımdan bu "normale dönüş" dönemi, Harding'in ayyuka çıkan skandalları ve Hoover yönetiminin öldürücü parti kavgaları bir tarafa bırakılırsa yavan bir dönem sayılır. Birleşik Devletler hükümeti hiçbir zaman böylesine yüz kızartacak kadar, ayrıcalıklı grupların bir aracı haline gelmemiş, Devlet adamlığı hiçbir zaman bu kadar bilinçsizce küçük politikaya âlet edilmemişti. Ohiolu sevimli fakat zayıf bir Senatör olan Warren G. Harding aleyhinde kimse bir şey bilmediği için partisi tarafından başkanlığa aday gösterilmiş ve halk Wilson idealizminden bıktığı için onu seçmişti. İki buçuk yıllık başkanlığı sırasında hükümetin büyük iş sahipleri tarafından istismara kayıtsız razı oluşu ve açık yolsuzluklara boyun eğişi, idealizmin sona ermesini bekleyenlerin umutlarını fazlasıyla gerçekleştirdi. Ona halef olan Calvin Coolidge, soğuk ve kısır düşünceli, kelime ve düşünce yoksunu, *status quo*'nun devamına bağlı ve hangi şekilde olursa olsun liberalizme karşı fazlasıyla kuşkulu tam anlamıyla düz bir politikacıydı. 1929'da başkanlığa gelen Herbert Hoover, becerikli bir yönetici, uluslararası işlere önem veren, büyük yeteneklere sahip bir devlet adamıydı, fakat dört

yıl içinde Grant'tan beri hiçbir başkanın yapmadığı kadar ciddi yönetim hataları yaptı.

Savaş Sonrası Yıllarda Toplum

Her biri, kişilik ve karakter itibariyle o kadar farklı olan bu üç başkan, savaş sonrası yıllarda Amerikan toplumunda hâkim güçleri oldukça iyi temsil ediyorlardı. Wilson döneminin idealizmi geçmişe karışmıştı. Roosevelt'in hümanist reform hamlesi geleceğe yönelikti. 1920-30 arasındaki yıllar renksiz, sıradan ve acımasız bir görünüşe sahiptir. Başkan Coleridge, özlü bir ifadeyle "Amerika'nın işi, büyük iş sahiplerinin işidir" demişti ve bu gözlem, derin bir düşünce taşımasa bile yerindeydi. İdealizmden bıkmış, savaş ve sonucu üzerinde hayâl kırıklığına uğrayan Amerikalılar, kendilerini çekinmeden para kazanma ve harcama sevdasına adadılar. Amerikan toplumu o zamana kadar hiçbir zaman, hattâ McKinley döneminde bile bu kadar materyalist olmamış, piyasa ideallerinin veya makine tekniğinin bu derece kölesi haline gelmemişlerdi. Bu bir kaba büyüklük ve iktidar dönemiydi ve halk böyle şeylere hayran kalıyordu: Mühendisler, borsa simsarları, satıcılar ve film yıldızları en gözde kahramanlardı. Ülke nüfusu on yedi milyon artmış, servet itibariyle daha da şaşırtıcı bir şekilde gelişmişti. Servet, eşit olmayan şekilde dağıldıysa da, etrafa yayılacak kadar yeterli görünüyordu ve insanlar her tencerede bir tavuk ve her garajda iki otomobille "yeni dönem"den heyecanla söz ediyorlardı. Şehirler, Amerikan tarihinde o güne kadar hiç görülmediği kadar büyük, binalar daha yüksek, yollar daha uzun, servetler daha çok, otomobiller daha süratli, kolejler daha geniş, gece kulüpleri daha neşeli, cinayetler daha çok, şirketler daha güçlü hale geldi. Alabildiğine yükselen istatistik rakamları, çoğu Amerikalıya bir güven duygusu vermese bile bir tatmin duygusu veriyordu.

Bu devir yeniliklerle beraber bir hoşgörüsüzlük ve tutuculuk devriydi aynı zamanda. Amerikalıların çoğu tarafından zamanı en iyi temsil eden ve edebî kişilik olarak kabul edilen George Babbitt, duyduğu ve okuduğu her şeye inanırdı. Kamuoyunun Harding yönetiminin utandırıcı skandallarına şiddetli tepki göstermemesi ve bunlardan sorumlu tutulan partiyi cezalandırmaması göze çarpan bir olaydır. Halkın hoşnutsuzluğu daha çok skandalları ortaya serenlere ve "Amerikan yaşam tarzını" eleştirenlere karşı yükseldi. Hoşgörüsüzlük tohumları savaş zamanında ekilmişti, savaştan sonra ilginç bir biçimde ve korkutucu şekillerde semerelerini verdi. Milliyetçilik, tahammülsüz ve bağnaz bir şekil aldı, yalnızlık politikası ahlâki, düşünsel ve siyasi bir nitelik kazandı. Yabancılara ve yabancı düşüncelere karşı yaygın bir düşmanlık vardı. Radikal düşüncelerinden kuşku duyulan yabancılar toplanıp sınır dışı ediliyordu. Yasama meclisleri sosyalistlerden temizlendi ve devletler siyasi ve ekonomik kurumlara sadakati yasayla kabul ettirmeye çalıştılar. Milyonlarca üyesi olduğu söylenen *Ku Klux Klan,* on yıl kadar sonra Avrupa'da diktatörlerin benimsediği Âri ırkın üstünlüğü kavramına bağlandı. Onun kukuletalı üyeleri, Katolikler, zenciler ve Yahudiler arasında korku saçmaya başlıyordu. Amerikan iş yöntemlerini eleştirenler ayırt edilmeksizin bütün işçi liderleri, liberal ekonomistler, barışçılar ve büyük iş sahiplerinin tâbi oldukları ahlâki kuralları tartışma konusu yapma cüretinde bulunan "kışkırtıcılar" hangi renkten olursa olsun düşmanlığa hedef oluyorlardı. İki önemli davada, California'daki Mooney ve Billings ve Massachusetts'teki Sacco ve Vanzetti davalarında, trajik bir adlî hata yapıldığı görülüyordu. Her iki davada da bunun kurbanları kendilerine yüklenen herhangi bir suç yüzünden değil, radikal düşüncelerinden dolayı cezaya çarptırıldılar.

Bununla beraber, bu hoşgörüsüzlüğün genişlik ve derinliğini insan kolayca abartabilir. Şunu unutmamak gerekir ki, bu hoşgörüsüzlüğe demokrasiye karşı düşmanlık değil, kötü yola

sevk edilmiş güçlü bir demokrasi taraftarlığı neden oluyordu. Bütün bu dönem boyunca muhalefet ve protesto kuvvetli ve derin oldu. Hiçbir hoşgörüsüzlük karşılıksız kalmadı, adaletsizliğe kurban edilen kimse ne kadar mütevazı olursa olsun davası için mücadele edecek adamlar çıktı. Mooney-Billings ve Sacco Vanzetti davalarında belki en dikkate değer nokta, güçlü ve cesur itirazlara yol açmış olmalarıdır. Bunlardan birinde başarılı olunmuş, diğerinde olunamamıştır. *The Nation* ve *The New Republic* gibi liberal dergiler geniş bir satış ve etki alanına sahipti. Devrim esaslarını öğütleyen ve yayan şair ve romancılar büyük bir üne sahiplerdi. Kolejler ve üniversiteler düşünce ve araştırma merkezleri karakterini korudular. Ve bütün bu yıllar süresince mahkemeler, kişi özgürlükleri ve insan haklarını korumak için metanetle ayakta durdular. Bu dönem, Brandeis'ların, Cardozo'ların ve Holmes'lerin dönemiydi. Bu kuşak boyunca sosyal gelişmeyi belirleyen en önemli etkenler, şehirlerin büyümesi, teknolojik değişikliklerin hızlanmasıydı. 1930'a doğru, ülkenin yarısı şehir ve kasabalarda ve bunun önemli bir bölümü de büyük merkezlerde yaşıyordu. Şehirler, sanayi ve iş yaşamının, hükümetin, eğlence yerlerinin, eğitim ve öğretimin, edebiyat ve sanatın merkezleriydi. Şehirlerdeki hâkim düşünce ve yaşam tarzları, bütün ülkeye yayıldı. Filmlerin, radyonun, otomobilin, ortak gazete yayınlarının, ülke çapındaki reklamcılığın ve bunun gibi bir sürü başka etkilerin güçlü etkisi altında taşra özellikleri kaybolarak yerini belli bir örneğe bıraktı. Belki en karakteristik ulusal ifade şekli olan mizahta bile sınır bölgesinin uzun hikâye biçimi yerini *The New Yorker* dergisinin getirdiği doğal olmayan, incelmiş, fıkra ve karikatüre bıraktı.

Belli bir örneğe uyma, yani standardizasyonu meydana getiren birçok güçten kuşkusuz en önemlileri otomobil, sinema ve radyoydu. Gerçekten, bunlar söz konusu on yıl süresince sosyal yaşamda en önemli etkenlerdi. Bu üçünden de en eskisi ve bazı bakımlardan en önemlisi otomobildi. 1895'lerde Henry

Ford, "benzinle çalışan arabasını" üretmişti. Fakat ancak 1920' den sonradır ki, Ford'un ünlü (T) modeli ve diğer ucuz arabalar, yollarda yüz binlerle sayılmaya başlandı. 1920'de kullanımda dokuz milyon kadar otomobil vardı. On yıl içinde bu miktar üç kat arttı. Otomobil, yalnızlık siyasetini kaldırdı, hayatı hızlandırdı, boş zamanları geçirmek için yeni fırsatlar ortaya çıkardı, gençliğe yeni bir özgürlük kazandırdı, önemli yeni endüstri kolları meydana getirdi, milyonlarca insana iş sağladı, bütün ülke ölçüsünde bir yol yapımı programı için teşvik, demiryollarına karşı ciddi bir rekabet oluştu ve her yıl İç Savaş' taki kadar çok insanın yaşamına veya sakatlanmasına mâl oldu. Bir kaç yıl içerisinde otomobil lüks olmaktan çıktı, bir zorunluluk, belki de başlıca bir zorunluluk haline geldi.

Nispeten yeni olan sinema ve radyo, otomobilden daha az önemli sayılamazdı. Sinema, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar uzanır, fakat Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyük bir iş alanı kuramamıştır ve 1927'de sesli filmin gelişine kadar büyük etki gücüne ulaşamamıştır. 1930 yılı sonuna kadar her hafta seksen-yüz milyon kadar insan sinemaya gidiyordu ve bunun büyük bir bölümünü de çocuklar oluşturuyordu. Yetişen kuşak, yaşam hakkında çoğunlukla romantik ve çoğu zaman yanlış düşüncelerin birçoğunu filmlerden aldı. Birçokları için kötülüğün daima cezalandırıldığı, erdemin ödüllendirildiği, bütün kadınların güzel ve bütün erkeklerin yakışıklı ve çevik olduğu, zenginliğin mutluluk, yoksulluğun hoşnutluk getirdiği ve bütün hikâyelerin mutlu bir şekilde sona erdiği bu filmler, realitenin renksiz dünyasından hiçbir zaman gerçekleşmeyen hayâl dünyasına bir kaçış aracıydı. Film, dolaylı veya dolaysız tahmin edilemeyecek kadar çok etkiye sahipti. Elbise ve saç tuvaleti, mobilya ve iç dekorasyonda modayı belirliyor, bazı şarkıları üne kavuşturuyor, görgü kuralları öğretiyor, ahlâk ilkeleri telkin ediyor ve halkın sevdiği erkek ve kadın kahramanlar yaratıyordu. Filmlerin etkisi, bütün dünyaya yayıldı ve belki Amerikan

emperyalizminin en güçlü aracı oldu. Britanya adalarında, Rusya'da, Malaya'da, Arjantin'de sinema meraklılarına Amerikan yaşamının bir tasvirini ve çoğu zaman da bir karikatürünü götürdü.

Radyo da eğlence, eğitim ve standardizasyon aracı olarak aynı derecede etkiliydi. Radyo, Birinci Dünya Savaşı sırasında, hızla gelişti ve ilk ticarî yayın istasyonu 1920'de faaliyete geçti. On yıl içinde ülkede hemen hemen her aile bir radyo sahibi olup Amos'n Andy veya Charlie McCarty gibi sanatçıları, haberleri veya müzikleri dinleyebiliyordu. Sinema gibi, radyo da büyük bir iş alanı oldu, onun gibi kitlenin ihtiyacına kendini ayarladı ve programlarını halkın ilgisine uydurmak zorunda kaldı. Radyo programlarının bir analizi, halk düşüncesi hakkında belki bize herhangi bir araştırmadan daha çok şey anlatabilir. Radyo, halkı eğlendirmekten daha fazlasını hedefliyordu. Kuşkusuz, zayıf da olsa, eğitim programları yayımlıyor, haber ve siyasi kampanyalara yer veriyordu. Şunu not etmek gerekir ki radyo, çok az istisnayla, vergiyle değil, reklam şirketleri tarafından desteklenen özel bir girişim olarak kaldı. Amerikalıların, radyonun hükümet kontrolünden serbest kalması için fazlasıyla yüksek bir bedel ödeyip ödemedikleri herkesin üzerinde birleşemediği bir noktadır.

Büyük Ekonomik Kriz

Herbert Hoover, başkanlığı, Taft'tan beri hiçbir başkanın ulaşmadığı en elverişli koşullar altında üzerine aldı. Görünüşte ülke hiçbir zaman bu kadar müreffeh ve toplum bu kadar sağlıklı olmamıştı. Hisse senetleri baş döndürücü şekilde yükseliyor ve her ay yeni hisselere yatırılan yüz milyonlarca dolar, yoktan para elde etme oyununa katılmak umudundaki açgözlü sermayedarlar tarafından kapışılıyordu. Fabrikalar, yeni âletlere karşı doymak bilmez talebi karşılayabilecek kadar çabuk otomobil,

buzdolabı, radyo, elektrik süpürgesi ve gaz ocağı üretemiyordu. Demiryolları, ağır yükler altında eskiyor, büyük şehirlerin civar semtlerinde veya Güney ve Batı'da yeni endüstri şehirlerinde ilginç şekillerde kolonyal, tudor, gotik, İspanyol, pueblo ve modern stillerde yüz binlerce ev ortaya çıkıyordu. Kolejler ve sinemalar insan alımıyordu. Erkeklere spor eşyası ve kadınlara kozmetik malzemesi sağlamak büyük bir iş alanı halini aldı, diğer taraftan reklamcılık basit bir ticarî iş düzeyinden bir teknik ve sanat düzeyine yükseldi. Her gün yeni ve olağanüstü bir teknolojik veya bilimsel ilerleme, ileride daha da iyi zamanların bizi beklediğinin güvencesini veriyordu. Buna Yeniçağ deniyordu. Sıradan çiftçiler ve sıradan işçiler, bunun kazançlarından pay almıyorlardıysa da, bu sonradan gerçekleşecekti. Ve Yeni dönemi açan adamın mühendis olarak ün yapmış, büyük bir hümanist olduğunu ispatlamış ve büyük sanayi ve ticaret uygarlığını, Ticaret Bakanı olarak çıraklık zamanında anladığını ortaya koymuş bir adam olması çok yerindeydi. Hoover, "Amerika'da bizler, yoksulluğa karşı nihaî zafere şimdiye kadar herhangi bir ulusun tarihinde olduğundan daha çok yaklaşmış bulunuyoruz" diye övünmüştü ve hemen hemen herkes bizzat Hoover'ın "nihaî zaferi" kutlayacağını bekliyordu. Fakat şans yardım etmedi.

Zira, Ekim 1929'da çöküş âniden dramatik ve müthiş bir şekilde geldi. 24 Ekim'de çılgın bir satış havası içinde on iki milyondan çok hisse senedi el değiştirdi. Felâket 29'unda geldi çattı. *American Telephone and Telegraph, General Electric ve General Motors* gibi sağlam hisseler bir hafta içinde yüzde iki yüze kadar kayba uğradı. Ay sonuna kadar hisse sahipleri kâğıt üzerinde on beş milyar dolardan fazla zarar ettiler. Yıl sonuna kadar her çeşit hisseden çekilen miktar, kırk milyar dolar gibi akıl almaz bir toplama ulaştı. Paralarını işe yatırmış milyonlarca insan yaşamı boyunca biriktirdiği tasarrufları kaybetti. Fakat gittikçe genişleyen depresyon girdabı burada durmadı. Ticarî

firmalar kapılarını kapadı, fabrikalar çalışmayı durdurdu, bankalar iflas etti. Milyonlarca işsiz sokaklarda boş yere iş arayarak dolaşıyordu. Yüz binlerce aile evlerini ellerinden çıkardı vergi tahsilatı, şehir ve kasabaların okul öğretmenlerine maaşlarını veremeyecekleri bir dereceye düştü, inşaat işleri âdeta tamamen durdu, daha önce kötü bir duruma düşmüş olan dış ticaret o zamana kadar görülmemiş bir seviyeye indi.

Bu krizin ve onu izleyen uzun süren depresyonun nedenleri nelerdi? Depresyonun, iş hayatındaki döngüselliğin normal bir gereği olduğunu söylemek hükümetin, bireysel girişimin aşırı hareketlerini kontrol etmek için müdahale etmediği yerler için doğru olsa da genellikle bu iddia ne tatmin edici ne de aydınlatıcıdır. 1929 krizini ele alırsak, ortada açıkça çöküşe götüren bazı etkenler vardı. Öncelikle ülkenin üretim kapasitesi, tüketim kapasitesinden daha büyüktü. Bunun önemli bir nedeni milli gelirin büyük bir bölümünün halkın yüzde itibariyle küçük bir bölümüne geçmesi, bunların ellerindekini de tekrar tasarruf ve yatırıma çevrilmesi, böylece gelirin yeterli derecede bir bölümünün işçi, çiftçi, memur ve görevlinin eline geçmemesiydi. Halbuki bütün sınaî ve ticarî sistem onların devamlı satın alma gücüne dayanıyordu. İkinci olarak, hükümetin gümrük tarifesi ve savaş borçları siyaseti, yabancı pazarları Amerikan malları için fiilen kapatmıştı. 1930'dan sonraki ilk yıllarda bütün dünyaya yayılan depresyonla beraber, bu pazar da çöktü. Üçüncü olarak, kredide kolaylık, kredinin ölçüsüz genişlemesine, taksitle alışverişin artmasına ve sınırsız bir spekülasyona yol açtı. Hükümet ve özel kişilerin borçları yüz, yüz elli milyar arasında bir miktara yükseldi ve spekülasyon hisseleri ve emlakı gerçek değerlerinin çok üstüne çıkardı. Nihâyet devamlı ziraî depresyon, sınaî işsizlik, birçok büyük şirkette servet ve gücün sürekli bir yerde toplanma eğilimi, temelinden bozuk bir ulusal ekonomi meydana getirdi.

Açıklaması ne olursa olsun, ülkenin, tarihindeki en yıkıcı krizin pençesinde olduğu anlaşılmıştır. 1837 krizi, üç-dört yıl sürmüştü, 1873 krizi beş yıl devam etmiş, büyük 1893 krizi 1897 baharında son bulmuş; 1904, 1907 ve 1921 krizleri kısa sürmüştü. Fakat 1929 krizi neredeyse on yıl sürdü. Gerek süresi, gerekse toplumu toptan içine düştüğü yoksulluk ve trajedi bakımından böylesi görülmemişti. Bu kriz, bir başka bakımdan da daha öncekilerden farklıydı. Apaçık biçimde kıtlığın değil, bolluğun doğurduğu bir krizdi. Servet ve malların dağılış sisteminin yıkılışına başka hiçbir depresyonla karşılaştırılamayacak kadar büyük bir kanıt oluşturuyordu bu.

Depresyon, doğal nedenlerden değil, yapay nedenlerden meydana geldiği için mutlaka hükümetin harekete geçmesini gerektiriyordu. Fakat buna dair bir iz yoktu. Başka milyonlarca insan gibi kendiliğinden harekete geçen kalkınmanın güçlerinin etkisine inanan Başkan Hoover, hükümetin harekete geçme zorunluluğunu tamamen reddetmedi, fakat yardım ve kalkınmanın, ancak yerel hükümetleri ve halkın yardımseverlik duygularını ilgilendiren bir öğe olduğu düşüncesini savundu. "Bir millet olarak, halkımızdan gerçek ihtiyaç içinde bulunanları, soğuk ve açlıktan korumak görevimizdir" diyor, fakat işsizlere ve aç kalanlara doğrudan doğruya hükümetin yardım etmesi hakkında yapılan çeşitli özel teklifleri inatla reddediyordu. Daha başlangıçtan itibaren, depresyonun çapını küçümseme politikasını benimsemiş ve bunun artık müdafaası mümkün olmayınca da "Krizin hemen atlatılmak üzere" olduğu teorisine bağlanmıştı. Hoover yönetimi, bir dizi yarım önlemle yetindi: Yollar, hükümet binaları, havayolları yapımı için bir program, çiftçilere kredi açılması için 300 milyon dolarlık bir ödenek, *Federal Reserve* sisteminin kredi imkânlarını genişleten Glass-Steagall yasasının kabulü ve hepsinin üstünde de bankalara, demiryollarına, sigorta şirketlerine ve sanayicilere ödünç vermek

üzere iki milyar sermayeli *Reconstruction Finance Corporation*'ın kurulması bu önlemler arasındaydı.

Maalesef bu önlemlerin yetersiz olduğu görüldü ve durum gittikçe kötüleşti. 1932'ye kadar işsizlerin sayısı on iki milyonun üstüne çıktı. Beş binden fazla banka kapılarını kapamıştı. Ticari iflaslar otuz iki bine vardı. Toprak ürünleri, Amerikan tarihinde en alt seviyeye düştü, orta sınıf tamamen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya geldi, milli gelir 1929'daki 80 milyar üstündeki seviyesinden 40 milyara düştü. Bütün ülke ekonomisi bölünme halinde görünüyordu ve halk kötü bir ruh hali içindeydi.

Amerikalılar, şiddet hareketlerine ve isyanlara eğilimli değillerdi, bu krizde de yeni bir lidere umutla yüzlerini çevirdiler. Senatör Norris, La Follette, Costigan ve Cutting'in başlarında bulundukları Cumhuriyetçi ilerlemeci taraftarlarından oluşan bir grup, Hoover'ın aldığı önlemlere karşı geldi, fakat onlar partinin yönetimini eski muhafazakâr grubun elinden alabilecek derecede güçlü değildiler. İster istemez ülke kurtuluş için Demokratlar'a döndü. 1930'da Demokratlar, Kongre için yapılan seçimlerde ezici bir çoğunluk elde ettiler ve 1932'de başkanlığı almaya hazırlandılar. Depresyondan hiç ders almayan Cumhuriyetçi muhafazakârlar, Başkan Hoover'ı meydan okurcasına tekrar başkan adayı seçtiler, o da bir kere daha ülkenin içinde bulunduğu krize bir çare bulmak için "köhne bireycilik" ilkesini öne sürdü. Demokratlar, coşkulu ve çekici bir kişiliğe sahip Franklin D. Roosevelt'i aday gösterdiler. New York valisi olarak becerikli, cesur, hümanist bir lider ve gözü açık bir politikacı olduğunu göstermişti ve şimdi millete bir *Yeni Düzen* (New Deal) vadediyordu. Ekim 1932 seçimlerinde Roosevelt, yedi milyon halkoyu çoğunluğuyla Beyaz Saray'a zafer kazanmış olarak girdi.

Franklin D. Roosevelt ve Yeni Düzen (New Deal)

Amerikan demokrasisinde en çok cesaret verici şeylerden biri, kriz zamanlarında daima büyük liderler bulmasını bilmesidir. Washington örneğinde olduğu gibi, bazen seçim düşünülüp taşınılarak yapılmıştır. Lincoln, Theodore Roosevelt ve Wilson örneklerinde olduğu gibi, bazen de bu, esas itibariyle tesadüfe bağlı olmuştur. Franklin Roosevelt, ilk defa başkanlığa seçildiği zaman, bilinmeyen bir kişilikti denilemez. Fakat şu kesinlikle söylenebilir ki, oylarını ona büyük umutlarla verenlerden az kimse Roosevelt'in şahsında demokrasi ve ulusal birlik savunucusu olarak Lincoln'ün bir eşini ve daha iyi bir dünya düzeni uğrunda mücadele eden bir lider olarak da Wilson'ın bir eşini bulduklarını anlamıştır.

Roosevelt, New York'un başarılı ve sosyal işlerle ilgili bir valisi olarak şöhret kazanmıştı. Fakat bunun arkasında politikada uzun bir hazırlık devresi vardı. Zengin ve seçkin bir aileden gelen, *Groton School* ve *Harvard* mezunu olan Roosevelt, siyasetle yakından ilgilenerek, Beyaz Saray'a gelmiş, akrabası Theodore Roosevelt'in yolunu izlemeye daha genç yaşında karar vermişti. İlk faaliyetleri, sonradan onun özel niteliklerini oluşturacak iki özellikle, ilerici ilkelere bağlılık ve her çeşit halkın güvenini kazanmaktaki yeteneğiyle seçkinleşti. New York eyaleti meclisinde hizmet etmiş, Wilson zamanında Denizcilik Bakanlığı müsteşarı olmuş ve 1920'de başkan yardımcılığı için seçimlere katılmıştı. Sonra, çocuk felcine yakalanmıştı. Yavaş yavaş sağlığını geri kazandı. Aktif siyasetten çekildiği yıllarda Amerikan siyasi tarihini araştırdı ve mektuplaşma yoluyla, kişisel temaslarla geniş ve sadık bir grubu kendisine bağladı. 1928'de New York eyaleti valiliğini ele geçirirken, listedeki adayları geçti ve iki yıl sonra, daha da büyük bir çoğunlukla tekrar seçildi. Bu geçmişe ve deneyimlere sahip olan Roosevelt, 1932'de ülkenin belki en bilgili demokrat lideri oldu.

Fakat yeni başkanın deneyim ve bilgiden başka özellikleri de vardı. O, halka karşı Bryan'ınki kadar derin içgüdüsel bir güven duygusuna, demokrasi için Wilson'ınki kadar derin rasyonel bir inanca sahipti. Siyasi bakımdan zeki ve kavrayışlıydı, liderlik sanatını anlıyordu. Düşünsel bakımdan derin sayılmasa da büyük konuların can damarını kavrayabilecek bir içgüdüsü vardı. Araç bakımından işini o günün koşullarına göre yapmakla birlikte, hedef için inatla çabalama düşüncesine sahipti. Esasa ait olmayan konularda uzlaşmaya gitmekle beraber, esas üzerinde nadiren buna yanaşırdı. Politikanın bir bilim olduğu kadar bir sanat olduğunu bilirdi, toplumun projelerle reforme edilebileceği ve devlet yönetiminin bir tür bilimsel yönetim veya sosyal mühendislik projesine dönüştürülebileceği görüşüne saplanmazdı. Amerika'nın geçmişini iyi bilir, içinde yaşadığı dünyayı anlardı ve yarının dünyasına bırakılacak kurumlar üzerinde kafa yorardı. Politikacılara güven besler, fakat uzmanlara karşı güvensizlik göstermezdi. Kamuoyuna karşı hassas olmakla beraber, onu istediği biçime getirmek veya ona karşı durmaktan çekinmez ve korkmazdı. Bazen en önemli kararlar hakkında ilgisizmiş gibi gelişigüzel hareket ederdi. Fakat ilgi alanı genişti, tükenmez bir enerjisi, etrafındakilere ve sonunda bütün halka gösterdiği bulaşıcı bir coşkunluğu vardı. Onun bu büyük meziyetleri hatalarını fazlasıyla telâfi ederdi. Bu hataları da bir parça yüzeysellik, çok ciddi konuları önemsiz bir şeyle meşgul olurmuş gibi ele alışı, paraca masraflara tam kayıtsızlığı, kendisine muhalefet edenlere karşı küçük adamlara yakışır şekilde intikam beslemesi olarak sıralanabilir.

Roosevelt'in başkanlık açılış konuşması yapılacak şeyler hakkında Wilson'ın ilk açılış konuşması kadar veciz olmasa bile, o kadar önemli vaatler taşıyordu. Roosevelt, ülkenin esas itibariyle sağlam olduğunu kesinlikle ifade etti: "Bolluk kapımızın eşiğindedir, fakat onun bol bol kullanılması imkânı, bolluk gözle görüldüğü anda uzaklaşıp kayboluyor." Hata, "sarraflarda"

ve "kendi çıkarını arayanlar"dadır. Bunlar, kutsal yerlerden kovulmuşlardı ve ilerideki görev eski düzenin iadesinden ibarettir. Başkan, yoksulluk ve kıtlığın hafiflemesine, tarımla endütri arasında dengenin tekrar kurulmasına, bankacılık yöntemlerinin gözden geçirilmesine, uluslararası ekonomik ilişkilerin yeniden ayarlanmasına, iyi komşuluk politikasının kurulmasına, büyük bir devlete yakışır uluslararası sorumlulukların yüklenilmesine, kısacası kalkınma ödevine kendini adayacaktı. Cesaretle, "Perişan bir dünyanın ortasında felâkete uğramış bir ulusun muhtaç olduğu önlemleri Kongre'ye önermeye hazırım... Anayasa'nın bana verdiği yetkiler dâhilinde bu önlemlerin hızla kabulünü sağlamaya çalışacağım. Kongre harekete geçmekte kusur ederse, Kongre'den krize karşı koymak için elimizde kalan tek aracı bana vermesini isteyeceğim, bu talep, bu olağanüstü duruma karşı mücadele etmek için ülkemiz bir yabancı düşman tarafından istila edilmiş olsaydı, bana verecekleri yetkiler kadar büyük, geniş uygulama yetkisi olacaktır". Ve sözlerini şu şekilde bitirdi: "Önümüzdeki zor günleri, eski ve değerli moral değerleri aramanın açık bilinci ile genç-yaşlı sorumluluklarımızı ciddiyetle yerine getirmekten doğan temiz tatmin duygusuyla ulusal birliğin hararetli inanç ve cesareti içinde karşılamaktayız. Kötülüklerden temizlenmiş bir ulusal yaşamı sürdürmek hedefimizdir. Gerçek demokrasinin geleceğine güven duyuyoruz."

Bu açılış konuşması Yeni Düzen (New Deal)'in geleceğine dair ulusa yapılmış resmî bir uyarı hizmeti gördü. Yeni Düzen çok gecikmedi. O zamana kadar, on yıl boyunca, politikacılar politika grubunda dürüst davranmamışlar ve bütün parsayı işadamları toplamıştı. Roosevelt, demokratik oyunun bütün kurallarını geri getirmeyi düşünüyordu. O zamanı yaşamış olan birçok kimseye Yeni Düzen bir devrim gibi göründü. Gerçekte Roosevelt, derinliğine muhafazakârdı, Jefferson ve Wilson'ın demokrasi anlayışları ne kadar muhafazakârsa, en az onlar ka-

dar muhafazkârdı. Amerikan demokrasisinin esaslarını, Anayasa hâkimiyeti altında menfaatler arasında denge, mal, kişi ve özgürlüklerin sağlanması esaslarını, sağdan ve soldan gelecek şiddet hareketlerine karşı korumayı hedefliyordu. Yeni Düzen, düşünüş ve anlayış bakımından demokratik, metot bakımından gelişimciydi. Çünkü on beş yıldan beri yasal reformların önü setlerle kapanmış, şimdi birkaç ülkeye taşıyordu ve bu hal bir devrim gibi göründü, fakat sular durulunca, bunların belli yataklardan aktığı açıkça görülüyordu. Yeni Düzen'in ülkenin doğal kaynaklarını koruma politikası, Theodore Roosevelt tarafından başlatılmıştı. Demiryolu ve tröstlerin düzene konulması hareketi, 1880-1890 yıllarına kadar uzanıyordu. Banka ve para reformları daha önce Wilson tarafından kısmen başarılmıştı. Çiftçilere yardım programı Halkçılardan, işçi yasaları Wisconsin ve Oregon gibi devletlerin uyguladıkları yöntemlerden çok şey aldı. O derece büyük kaynaşmalara neden olan adlî reform bile, Lincoln ve Theodore Roosevelt tarafından daha önce ele alınmıştı. Uluslararası ilişkiler alanına gelince, Yeni Düzen'in güttüğü siyaset, eskiden beri uygulanmakta olan ulusal güvenliği güçlendirme, denizlerin serbestliğini koruma, yasa ve barışı destekleme ve Batı dünyasında demokrasinin savunuculuğunu yapma politikalarının devamıydı.

Yeni Düzen Faaliyette

Franklin Roosevelt, 4 Mart 1933'te göreve başladığı zaman, kriz en kötü noktasına erişmişti ve ülkenin ekonomik sistemi bir çöküşün eşiğindeydi. Roosevelt, krizi cesaret ve kuvvetle karşıladı ve ilk başkanlık dönemi henüz bitmeden haleflerinden hiçbirinin yapamadığı kadar çok ve çeşitli yasaları geçirtti. Roosevelt, yönetiminin ülkeye getirdiği New Deal sistemi, kısmen kalkınma ve yardım önlemlerinden, kısmen de reform önlemlerinden oluşuyordu. Kuşkusuz, bu önlemlerin çoğunda her ikisi de vardı ve kalkınmanın nerede bırakıldığı ve reformun nerede

başladığını anlamak her zaman mümkün değildi. Ekonomide hükümet kısa zaman içinde milyarlarca dolar kaynak yaratıp Federal borç vermelerle sıkıntıda bulunan ticaret ve sanayiye de yardım etti. İş yaşamını canlandırmak ve işsizlere iş bulmak için hükümet, resmî inşaata yönelik para kullanımını ve mesken, yol, köprü ve belirli bölgelerde işsiz halka iş bulmak üzere ödünç para vermeyi göz önünde tutan geniş bir program uyguladı. İşsizlere yardım için ayrıntılı sistemler kurdu ve 1940'a kadar doğrudan yardım için yaklaşık on altı milyar ve çeşitli resmî inşaat için fazladan yedi milyar dolar harcadı. Başlıca araçlarından biri, *Civilian Conservation Corps* olan ve yaklaşık üç milyon gence iş sağlayan geniş bir doğal kaynakları koruma programı kurdu. Demiryollarının yardımına koştu, telefon, elektrik gibi hizmetlerin bir yönetim altında birleştirilmesini sağladı ve uzun zamandan beri yapılmayan imar işleri için kaynak buldu. Yazarların projeleri, tiyatrolar, konserler ve resmî binaların dekorasyon işleri için Federal hükümetin arka çıkmasını sağlayarak, sıkıntıdaki sanatçılara ve müzisyenlere yardım etti ve böylece ülkenin kültür yaşamını büyük ölçüde zenginleştirdi. Tarım ve endüstride uzun vadeli birçok reform aynı şekilde yoksulluk ve işsizliğe çare bulmak amacıyla ele alındı.

Bazıları ciddi olmak üzere doğal hatalar da yapıldı. *National Recovery Administration,* (NRA)'ın, Yüksek Mahkeme tarafından ortadan kaldırılmadan önce iflas etmiş bir girişim olduğu anlaşıldı. Doların değerden düşürülmesi, esas amacı olan fiyatları yükseltme konusunda az rol oynadı. Para gelişigüzel harcandı ve milli borçlar hızlı bir artışla yükseldi. Her iki taraf için zararlı olan bir kavga ve mücadele yaşamı bu döneme hâkim oldu. Fakat her şeye rağmen genel manzara iyiydi.

Sürekli yapılan reformlara bakarsak, bankacılık, su gücü, tarım, işçiler, sosyal güvenlik ve siyasete ait birçok yasa görülür. Yeni Düzen, bankaları kapadıktan sonra, onları daha sıkı bir gözetim altında banka mevduatlarını hükümet garantisi altı-

na alarak yeniden açtı. Altın esasını bıraktı ve ölçülü, kontrollü bir enflasyon meydana getirerek hisse senedi, hisseler ve diğer senetlerin satışında dikkatli bir kontrol sağladı ve ülkeye elektrik temini işinin büyük bir kısmını yönetimine alan, fakat genellikle içerideki birkaç kişi yararına işletilen büyük şirketleri parçaladı. Zararlı rekabete son vermek için iş hayatında dürüst hareket edilmesini sağlayan yasalar koydu. Zenginlerin ve büyük şirketlerin vergilerini yükseltti, vergi yasalarında açıkları kapadı, uzun zamandan beri Federal hükümetin ve eyalet yönetimlerinin vergi siyasetlerinde var olan kargaşayı büyük ölçüde kaldırdı. Devlet malı, hidroelektrik barajlar ve geniş bir ziraî ve ekonomik kalkınma programıyla ülkenin büyük iç havzalarından birinin servet kaynaklarını geliştirmek üzere *Tennessee Valley Authority*'yi meydana getirdi. Çok başarılı bu macerayı ülkenin en batı kısmında, *Far West*'te, daha mütevazı olan benzeri girişimler izledi.

Yeni Düzen'in dört büyük faaliyet alanı özel bir incelemeye değer ki, bunlar da tarım, işçiler, sosyal güvenlik ve yönetimdir. Tarımda ulaşılacak hedefler, eşya fiyatlarını savaştan önceki seviyesine yükseltmek, fiyatları fazla düşüren fazla üretimi ortadan kaldıracak derecede toprak ürünlerini azaltmak, toprağın verimliliğini korumayı teşvik etmek, çiftçilere kolay kredi sağlamak, kiracı çiftçileri ve yetersiz topraklarda çalışan köylüleri korumak, tarım ürünleri için içte ve dışta yeni pazarlar bulmak noktasında toplanıyordu. Bütün bu amaçlara büyük ölçüde ulaşıldı. 1933'te hükümetin çiftçilere yaptığı para yardımı karşılığında, bazı sanayi bitkilerinin üretiminin azaltılması amacını güden bir *Agricultural Adjustment Act* kabul edildi. Bu yasa, üç yıl sonra Yüksek Mahkeme tarafından kaldırıldı. Bunun üzerine Kongre daha mükemmel ikinci bir çiftçiye yardım yasası çıkardı. Bu yasaya göre hükümet, topraklarının bir bölümünü "toprağı koruyan" bitkilere veren çiftçilere para yardımında bulunacaktı. 1940'a kadar yaklaşık altı milyon çiftçi bu progra-

ma katıldı. Bunlar, her çiftçi için ortalama yüz dolara varan para yardımları alıyorlardı. Yeni yasa, aynı şekilde fazla ürün için ödünç para verilmesini, "daimi normal ürün stoku" sağlamaya yönelik ambar kolaylıklarını ve buğday için güvence sağlıyordu. Bunun sonucunda, sanayi bitki üretiminde azalma, yeni pazarların açılması ve toprak ürünleri fiyatlarında yükselme sağladı. Çiftçilerin geliri 1939'a doğru, 1932'ye oranla iki katından fazla arttı. *Farm Security Administration,* düşük faiz oranlarıyla çiftçiye kredi sağlıyordu. Bir *Farm Security Administration,* kiracı çiftçilerin arazi sahibi olması için para temini ve az arazi sahibi çiftçilerin kalkındırılması işini üzerine aldı.

İşçilere gelince, Yeni Düzen bu alanda çığır açan bir yasalar dizisini kabul etti. 1933 *National Recovery Act,* işi yaymaya, iş saatlerini kısaltmaya, yevmiyeleri yükseltmeye ve çocukların işçi olarak kullanılmasına son vermeye çalıştı, ortak pazarlık hakkını güvence altına aldı ve hileli iş sözleşmelerini yasa dışı saydı. Bu yasa 1935'te *Yüksek Mahkeme* tarafından hükümsüz sayıldı, fakat işçilere ait maddeleri 1935 *Wagner Act* ile 1938 *Fair Labor Standards* gibi iki temel yasayla düzenlendi ve ıslah edildi. *Wagner Act,* işçilere kendi istedikleri sendikalar aracılığıyla iş bulmak ve pazarlık yapmak hakkını garanti ediyor, bir sendikanın üyeleri arasında patronların farklı davranışlarını yasaklıyor, her türlü işçi anlaşmazlıklarını çözecek bir *Labor Relations Board* kuruyordu. Bu yasa, şiddetli tartışmalara yol açtı, fakat işçilere o zamana kadar sahip olmadıkları kadar âdil bir muamele sağladı. Bu yasa sayesinde, eski işçi kuruluşları olan *AFL* canlandı ve *Congress for Industrial Organization* adı altında yeni ve güçlü bir örgüt ortaya çıktı. CIO, eski *Knights of Labor*'un sınaî sendikacılığını diriltti ve o zamana kadar sendikalara dâhil edilemeyen çelik, dokuma, otomobil ve diğer sanayi işçilerini örgütlemeyi başardı. *Fair Labor Standards Act,* "çalışma saatleri ve yevmiyeler için sınırlama" koyma amacıyla çıkarıldı. Normal çalışma haftası kırk saat ve en az yevmiye

kırk *cent* olarak belirlendi ve fabrikalarda çocukların işçi olarak çalıştırılması yasaklandı.

İşsizler, yaşlılar ve sakatlar için sigorta sağlayan yasalarla da çok temel nitelikler taşıyordu. O zamana kadar bu sorunlar ayrı ayrı eyaletlerin eline bırakılmıştı. Bazı eyaletler, olumlu sonuç veren işsizlik sigortaları ve emeklilik tasarıları kanunları çıkarmışlardı, fakat eyaletlerin bütün ülke çapında olan bu sorunu tek başına çözemeyecekleri belliydi. Başkanın ısrarı üzerine 1935'te Kongre, yaşlılar için emeklilik, işsizlik sigortası, körlere, bakım isteyen kadınlara ve sakat çocuklara yardım ve halk sağlığı çalışmaları için ödenek ayıran bir dizi Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Acts) kabul etti. Bu programlar, paraca kısmen patronlar, kısmen işçiler tarafından desteklenecek, eyaletler tarafından uygulanacak ve Federal hükümet tarafından gözetlenecekti. Başlangıçta geniş muhalefete rağmen bu sosyal güvenlik programı, kısa zamanda hemen hemen genel bir kabul ve arka çıkma gördü ve sonraki yıllarda daha verimli bir hale getirilerek alanı genişletildi.

Roosevelt yönetimi, nihâyet yönetimde de önemli ve geniş bir reforma önayak oldu. Derme çatma bir şekilde gelişmiş, verimsiz ve savurgan olan devletin yürütme bölümü daha yapılacak çok iş kalmakla birlikte kısmen yoluna kondu. 1883'te çıkarılan ilk yasadan beri memurlar hakkında belki en önemli reform önlemini oluşturan *Hatch Act,* devlet memurları tarafından "zararlı siyasi faaliyetleri" yasaklıyor ve siyasi partilerin suistimallerini ve israflarını önlüyordu. Yeni Düzen tedbirlerinin çoğunu ilga eden Yüksek Mahkeme'nin o zamana kadar görülmemiş derecede çok kararlar almış olmasından kaygı duyan Başkan, Mahkemeyi ıslah etmek için bir plan önerdi. Kullanılan metot, çok yaşlı hâkimlerin emekliliğini sağlayacak ve mahkemeyi gençleştirecekti. Bu, Anayasa'yı, hükümetin çalışmalarına engel değil, daha çok onun yeni şartlara uydurulabilir bir aracı olarak anlayan geleneğe, Marshall, Story ve Holmes'

ün yarattığı büyük geleneğe dönülmesi için mahkemeyi ikna amacını güdüyordu. Roosevelt'in özel bir nitelik taşıyan bu önerisi şiddetle eleştirildi ve sonunda reddedildi. Bununla birlikte, Mahkeme üyeleri de bu arada değişmeye başladı ve çok geçmeden devletin diğer eşit ve bağımsız kolları tarafından çıkarılmış olan yasalar karşısında daha anlayışlı bir görüşe varan mahkeme, daha önce verilen ve hükümetin çalışmasını engelleyen kararlarının çoğunu geri aldı. Roosevelt'in mahkeme üzerinde neden olduğu tartışma, fazlaca anlaşmazlık ve kin doğurmuş olmakla beraber, belki sonuçta, halkı, Amerikan Anayasa sisteminin gerçek karakteri üzerinde aydınlatmada ve mahkemenin kendisini Amerikan demokrasisine uydurması için ikna yolunda yararlı olmuştur.

Savaş Tehlikesi

Wilson'ınki gibi, Roosevelt'in iç programı da dış işlerin gürültüsü içinde yarım kaldı ve ikinci başkanlık daha yeni başladığı sıralarda, uluslararası sorunların iç sorunlar karşısında öncelik kazanacağı açık bir hale geldi. Wilson'ın büyük umutlarla tasarladığı ve 1920-1930 yılları arasında işlemeye başlayan ve 1930'dan sonra aynı hızla devam eden kolektif güvenlik sistemi nihâyet dağıldı. Onun çöküşünden, Birleşik Devletler kısmen sorumluydu. Amerika'nın o kadar güvenle kabul ettiği yalnızlık politikası, Milletler Cemiyeti'ni Dünya Devletleri içinde en büyüğü ve bağımsızı olan bu devletin moral ve fiilî desteğinden yoksun bırakmıştı. Amerika'nın gümrük tarifeleri, dünya ekonomik çöküşüne yardım etti. Uzakdoğu işlerinden çekilme politikası, Japonların saldırılarını devam ettirmelerini teşvik eder nitelikte göründü, nihâyet silâhsızlanma lehinde kaynaşmalar, demokrasiler arasında askerî ve denizcilikle ilgili hazırlık sorunları karşısında gerçekçi bir tutum almalarına engel oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nın kökleri 1920-1930 yıllarına kadar gider, Japonya, Milletler Cemiyeti'nin kendisine daha çok genişleme imkânlarını kapadığı kanısına vardı ve Uzakdoğu'da Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in gücüne karşı kin ve nefret besledi. İtalya, Müttefikler yanında savaşa geç katılması nedeniyle durumdan memnun değildi ve yüksek perdeden konuşan yeni lideri Benito Mussolini zafere susamıştı. Almanya ise yenilgisinin kini içinde ve Versailles Antlaşması'nın koyduğu sınırlamalardan huzursuz bir haldeydi. Ekonomik kriz, artan nüfusun baskısı, sosyal karışıklık ve maneviyat bozukluğu, barış, döneminin ağır giden uyum yöntemlerinden bıkmış yeni liderlerin ortaya çıkmasını ve eski dönemin iddia ve hükümlerine meydan okuyan, yeni düşünüş tarzlarının ortaya çıkmasını sağladı. Kuşkusuz, Japonya'nın yeni bir görüşe pek ihtiyacı yoktu. O, sadece eski iddialarını uygulayacak silâhlara gereksinim duyuyordu. İtalya, faşizme döndü. Almanya ise, on yıllık bir kargaşalık döneminden sonra, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış bağnaz Avusturyalının, Adolf Hitler'in ihtilâlci Nasyonal Sosyalist Partisi'ni örgütlendirmesine ve hükümetin yönetimi eline almasına izin verdi. 1930'dan sonraki ilk yıllarda bu üç devlet, totaliter hükümetler kurdular ve her üçü de yalnız Versailles ve ondan sonra yapılmış olan antlaşmaları değil, uluslararası hukuk ve düzen yapısını tamamen ret ve inkâr ettiler. Bundan sonra, olaylar başdöndürücü bir hızla gelişti. Totaliter devletlerden her biri sırası gelince, saldırı fırsatını kaçırmadı. Her biri askerî mekanizmasını kurdu, daha zayıf komşularını tehdit etti, emperyalist maceralara atıldı. Bu maceraların çoğu akla yakın nedenlerle makul bir hale getirildi ve saldırganların nüfuzunu büyük ölçüde yükseltici, fakat demokratik büyük devletlerin muhalefeti karşısında fazla kışkırtıcı olmayacak bir şekilde uygulandı. 1931'de Japonya, Mançurya'yı işgal etti ve Mançuko kukla hükümetini kurdu, bu gözetleme noktasından kuzeyde Rus Sibiryası'nı, güneyde Çin'i yandan çevirdi. Daha

önce On İki Ada'da durumunu sağlamlaştıran İtalya, Fiume'yi aldı, Libya'daki sınırlarını genişletti. Habeşistan'a karşı savaşarak Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma işine kalkıştı ve 1935-36'da bu geri olan fakat değerli ülkeyi esaret altına aldı. Almanya, Versailles Antlaşması'nı reddetti, Ren bölgesini yeniden işgal etti, cüretle geniş ölçüde yeniden silâhlanmaya başladı. Milletler Cemiyeti buna itiraz etti, diplomatlar kaygılarını bildirdiler ve demokratik liderler, sert konuşmalar yaptılar, fakat hiçbir ulus veya uluslar topluluğu totaliter ihtiraslara karşı etkili bir engel koymadı.

Çoğu Amerikalı, gelişmeleri kayıtsızlıkla seyretti, şüphesiz bu kayıtsızlıkta bir parça onay yokluğu da vardı. Onlar, bunun yüzyıllık rakip emperyalizmler mücadelesinde yeni bir aşama olduğu inancındaydılar. O zaman, dünyada kuşanmış güçlerin devrimci niteliğini Amerikalılar da çoğu İngiliz gibi anlayamadılar. Bu defa, modern tarihte o zamana kadar asla görülmemiş derecede büyük bir tehlikeyle karşılaştıklarını kavrayamadılar. Daha çok, bütün bu mücadelelerin güvenle dışında, iki büyük okyanusun korumasında, kendi kendine yeter, zengin ve güçlü bulunduklarına şükrettiler.

Dünyayla beraber, kendi başları üzerinde duran tehdidin gerçek niteliğini anlamak çoğu Amerikalı için gerçekten güçtü. Bu sadece askerî bir tehditten ibaret değildi. Birleşik Devletler, daha önce de bu tür tehditlerle karşılaşmış ve tehditlerin üstesinden gelmişti. Bu, anlaşılması güç yeni bir şeydi. Amerikalılar kayıtsız bir millettir, o zamana kadar hiç yenilgi ve bozgun görmemişlerdir. Santayana'nın gözlemine göre, kötülük kavramı Amerikan düşüncesine yabancıdır. Kendi yaşam tarzlarını ve değerler manzumesini ret ve inkâr eden ve ona karşı savaşan yeni bir düşünüş tarzının ortaya çıktığına inanamazlardı.

Amerikan ve İngiliz devlet felsefesinin özü bireydir. Birey, devlet ve hükümetin kaynağıdır. Onun toplum içerisinde devletin müdahalesi olmadan istediği gibi ibadet etme, konuşma,

yazma, istediği gibi hareket etme, işini seçme, istediğiyle evlenme, çocuklarını istediği gibi yetiştirme gibi hakları ve özgürlükleri vardır. Düşünce tarzımız, yönetimimiz, iş hayatımız ne şekilde sosyalleştirilmiş olursa olsun, hükümetimizin ve ekonomimizin son amacı, özgür insanın yaratılması ve korunması daima bir gerçektir.

İtalya, Almanya ve Japonya'nın uyguladıkları şekilde totaliterlik bu felsefeye taban tabana zıttır. Totaliter felsefe, bireyi devlete ve ırka tâbi kılmıştır. Nazi veya Faşist sistemlerinde birey nispeten önemsizdir. Onun özgürlükleri, hakları, malı mülkü, amaç ve umutları, sosyal ve aile ilişkileri önemsizdir.

Totaliterliğin gerçek niteliği meydana çıkınca, Amerikalıların kaygıları artmaya başladı. Almanya, İtalya ve Japonya saldırılarını yenileyip, küçük devletleri birbiri ardından devirmeye başlayınca, bu kaygı bir infial halini aldı. 1936-38'de İspanya felâkete uğradı, burada Mussolini ve Hitler'in ordu ve uçakları milliyetçilere cumhuriyet rejimini devirmekte yardım ettiler ve bunun karşısında demokrasiler, kararsızlık içinde hareketsiz bir halde seyirci kaldılar. Hattâ, muzaffer yabancı lejyonlar Madrid kapılarına dayanırken, Japonya "Çin olayını" çıkardı. Bu "olay" uzun bir süre devam ederek nihâyet Dünya Savaşı içine karışacaktır. 1938'de Hitler, Avusturya'yı zorla ve şiddetle *Reich*'a ilhak etti. Büyük Almanya kuruluş yolundaydı. Ondan sonra, Çekoslovakya geldi ve Demokrasiler, henüz Avusturya'nın ilhakı çatışmasından kendilerine gelmemişlerdi ki, Hitler, İngiltere ve Birleşik Devletler'in kuruluşuna yardım ettikleri Südetler bölgesindeki küçük cumhuriyetin terkini istemeye başladı. Korkuya düşen İngiliz ve Fransız devlet adamları, konunun hakeme havalesi nedeniyle çözümünü istediler. Bu teklif reddedilince Chamberlain, Münih'e uçakla gitti ve orada Çekoslovakya'yı Alman savaş efendilerine teslim etti. Dönüşte, Chamberlain, "Bizim zamanımızda barış kurulmuştur" dedi, fakat Churchill, "İngiltere ve Fransa savaşla onursuzluk arasın-

da bir seçim yapmak zorunda kalmış, onursuzluğu seçmiştir. Öyleyse, savaş başlarına gelecek" dedi.

Bütün bu olaylar karşısında Amerika'nın tepkisi, gelecek kuşakların gururla hatırlayacakları bir özellik arz etmemiştir. Son savaşın sonucundan hayâl kırıklığına uğramış, yeni bir savaşa karışmaktan korkan, savaş ve barış kararının tamamen kendi ellerinde olduğundan emin olan Amerikalılar, her ne olursa olsun, bir barış politikasını kabul ettiler. Babalarının ve dedelerinin korumak için uğrunda iki kere savaştıkları haklardan birçoğunu terk etmekte acele ettiler ve muhalif veya saldırı kurbanı hiçbir muharibin hangi şartlar altında olursa olsun, Amerika'dan yardım beklememesini dünyaya ilân ettiler. Bu politika herhangi bir savaşan devletle ticaret ve kredi ilişkilerini yasaklayan 1935-37 yıllarında çıkarılmış tarafsızlık yasalarında ifadesini buldu.

Dışişleri Bakanı Cordell Hull gibi bu yasaları onaylamayan Başkan Roosevelt, onları imzalamak ve kabul etmek hatasını işledi. Sonra, uluslararası durum kötüleşince, dünyada olup biten şeyin niteliğini Amerikan halkına anlatmak ve buna karşı koymak için Amerika'yı maddi ve manevi bakımlardan donatma işine girişti. 1937'de Chicago'da konuşarak, saldırgan uluslara karşı manevi bir karantina istediği zaman, kendisine siyaset oyunu yapıldığı suçlamasıyla karşılık verildi. Japonların Çin'deki saldırı hareketini kötüledi, Latin Amerika ülkeleriyle ve Kanada'yla dostluk ilişkileri kurdu ve silâhlanma için daha çok ödenek ayrılmasının mutlak bir zorunluluk olduğunu Kongre'ye ısrarla anlatmak istedi. Diktatörlere uyarıda bulunarak: "Korkuya dayanan bir barışın kılıca dayanan bir barıştan daha yüksek ve sürekli bir özelliği yoktur" dedi, zor ve güçten korktuğu veya onunla korkutulduğu iddiasını reddetti. Totaliter politika daha saldırgan bir hal alınca, buna karşı Amerikalılar o oranda sertleşti.

Savaş

Münih'te onuru zedelenmiş ve bunun ardından Çekoslovakya' nın ortadan kaldırılmasıyla infiale kapılan İngiltere de var gücüyle silâhlanıyordu. Zira, nihâyet yatıştırma politikasının iflas ettiği açıkça anlaşılmıştı. Fakat Hitler, İngiltere ve Birleşik Devletler'in Almanya'yla askerî bakımdan eşit hale gelmesini beklemek istemedi. 1939 baharında ve yazında, Danzig ve Polonya koridorunun terkini isteyerek, bu ülkeye tehditler savurdu. Aynı yılın yaz ortasında kara Avrupası'nın en güçlü devleti Rusya'yla bir ittifak imzaladığından o sırada durumu ölçüsüz bir şekilde kuvvetlenmişti. O zaman, Polonya'yla görüşmelerin devam ettiği bir sırada, Hitler darbeyi indirdi. 1 Eylül'de orduları sınırı aşarken, uçakları Leh şehirleri üzerinde ölüm ve şiddet yağdırdı. İki gün sonra, İngiltere ve Fransa, sözlerine sadık kalarak Almanya'ya karşı savaş ilân ettiler.

Almanlar, Polonya'yı iki hafta içinde istila ettiler, o sırada Rusya bu şanssız ülkenin istilasını tamamlamak üzere doğudan ilerliyordu. Ondan sonra, uzun bir duraklama oldu ve buna birçok Amerikalı akılsızca "yalancı" savaş adını taktı. Baharda Hitler, ikinci raunda hazırdı. Hiçbir uyarı yapmaksızın orduları Danimarka'ya girdi ve Norveç'e geçti. Bu, sabırlı kuzey devletlerine İngilizlerin acele yardım girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve bir aydan kısa zamanda, bütün İskandinavya'nın kaynakları Almanların eline geçti. 10 Mayıs'ta Almanya Batı'ya döndü ve tarafsız olan Hollanda'yla Belçika'ya ve Fransa'ya saldırdı. Yıldırım Savaşı bir aydan biraz fazla sürdü, bu sürenin sonunda Hollanda işgal edilmiş, Belçika ordusu teslim olmuş ve bizzat Fransa sessiz kalmıştı. Öbür taraftan Manş Denizi'nden alelacele karşı tarafa geçirilmiş olan bir İngiliz sefer kuvveti, ancak enerji ve kahramanlığın yarattığı bir mucize eseri olarak kurtuldu.

İngiltere yalnız kaldı. Fakat artık Münih veya anlamsız Norveç zaferi zamanındaki İngiltere değildi, bin yıldır toprağını hiçbir istilacının çiğnemediğini düşünen bir İngiltere'ydi. Shakespeare, "Dünyanın üç köşesi silâhlanıp gelse, onlarla çarpışırız" diye övünmüştü ve şimdi bu yüksekten sözleri Churchill, ulusunun kaderi ve özgürlük davası ellerine teslim edilen büyük lider, şöyle yankılıyordu: "Ada yurdumuzu savunmaya, savaş fırtınasını atlatmaya ve baskı tehdidini savuşturmaya ve ebediyen kalmaya, gerekirse yıllarca, yalnız başımıza savaşarak nelere kadir olduğumuzu bir kere daha göstereceğiz... Avrupa'nın geniş alanları ve birçok eski şanlı devletler, Gestapo'nun hükmü ve Nazilerin iğrenç zorbalık mekanizması eline düşmüş veya düşecek olsa bile, gevşemeyecek ve mücadeleyi bırakmayacağız, sonuna kadar gidecek, Fransa'da savaşacağız, denizlerde, okyanuslarda savaşacağız, havada gittikçe artan güven ve güçle savaşacağız, adamızı ne pahasına olursa olsun savunacağız, kıyılarda savaşacağız, çıkarma alanlarında, tarlalarda, sokaklarda, tepelerde savaşacağız, fakat hiçbir zaman teslim olmayacağız, bir an olsun inanmadığım halde, bu ada veya onun büyükçe bir kısmı boyunduruk altına alınıp aç kalsa bile o zaman da İngiliz donanması tarafından korunan silâhlı denizaşırı imparatorluğumuz, bir gün Yeni Dünya elindeki bütün kuvvet ve kudretle Eski Dünya'nın kurtarılması ve özgürlüğe kavuşması için yardıma geleceği güne kadar bu savaşa devam edecek."

Evet, günün birinde bu olacaktı, fakat o gün ne zaman gelecekti? Polonya'ya Alman saldırısı, Amerika'da kölelik üzerine tartışıldığı günlerden beri en büyük tartışmaya yol açmış ve yalnız Kongre'nin salonlarında değil, ülkedeki her gazetede, her toplantı yerinde ve her evde konuşma konusu olmaya devam etmişti. Roosevelt, tarafsızlık yasalarının geri alınması için enerjik bir şekilde harekete geçti ve uzun tartışmalardan sonra isteksiz olan Kongre'den savaş içindeki demokrasilere hiç ol-

mazsa Amerika'nın kaynaklarını kullanmak imkânını veren satın alma yasalarını geçirtmeyi başardı. Fransa'nın sessizliği, Amerikalıların çoğunu nihâyet Alman askerî gücü hakkında yanıltıcı bir fikir verdi ve o yaz ve sonbaharı İngiltere üzerine hava hücumu onlara iyice gösterdi ki, İngiltere düşerse Amerika tarihte en müthiş askerî ittifak karşısında yalnız kalacaktı. Bu ihtimal karşısında Kongre, silâhlanma için astronomik miktarları kabul etti, Latin Amerika cumhuriyetleriyle toplu koruma sistemini Yeni Dünya'daki demokratik ülkeleri kapsayan bir anlaşmaya varıldı. Birleşik Amerika ve Kanada bir ortak *Board of Defense* (Savunma İdaresi) kurdular, bir milyona yakın askerin eğitimini sağlayan barış zamanına özgü bir askere alma yasasının uygulanmasına başlandı. Bu hareketlerden de daha önemli olarak Roosevelt ile Churchill arasında heyecan uyandıran bir anlaşma imzalandı. Buna göre, elli eski destroyer karşılığında İngiltere, Newfoundland'dan İngiliz Guyanası'na kadar bir dizi deniz üssünü kiralıyordu. Roosevelt, bunu Louisiana'nın satın alınmasından beri Amerikan savunması için alınmış en önemli tedbir olarak nitelendirdi ve Churchill de buna ilâveten, "İngilizce konuşan demokrasilerin bu iki büyük örgütü, Britanya İmparatorluğu ve Birleşik Amerika, karşılıklı ve genel istifadeleri için bazı işlerinde birbiriyle bir parça karışacaktır" dedi. Bu, geleceği öngören bir gözlemdi.

Roosevelt, ülkesinin izleyeceği yolu çizmişti; fakat onu bu yolda tutabilecek miydi? 1940 yazında Amerikan halkı, gelecek tehlikeli yıllarda kendisine yol gösterecek bir başkan seçmek üzere seçim sandıklarının başına çağırıldı. Demokratlar, üçüncü defa seçilme aleyhinde olan geleneği cesaretle terk ederek Franklin Roosevelt'i bir defa daha başkan adayı gösterdiler. Bir şaşkınlık havası içinde toplanan Cumhuriyetçilerse, politikaya yeni atılmış birini, Indiana ve New York'tan Wendell Wilkie'yi seçtiler. Demokrat Parti ve lideri şaşmaz bir şekilde İngiltere'ye yardım politikasına bağlı kaldı ki, bu siyaset ülkeyi savaşa götü-

rebilirdi. Cumhuriyetçi Parti ve yeni tecrübesiz adayı, zıt bir politikayı benimseyebilir miydi? Wilkie, Yeni Düzen'e iç politikası yönünden saldırdı, fakat İngiltere'ye yardım konusunu bir politika oyunu yapmaktan kesinlikle kaçındı. Gerçekten bu hayatî meselede Başkan'ın tarafında yer aldı, asker alma yasasını destekledi, destroyer anlaşmasını alkışladı ve seçilirse Roosevelt'in çizdiği ve Kongre'nin izlediği yoldan geri dönmeyeceğine söz verdi. Bu, devlet adamına yakışır, büyük bir karardı ve Wendell Wilkie'nin şahsında Cumhuriyetçi Parti'nin cesaret, ileri görüşlülük ve akıl sahibi bir lider bulduğunu nihâyet ortaya koydu.

Kasım'daki seçimlerde Roosevelt yeniden seçildi ve halkın arka çıkmasından emin olarak tuttuğu siyasi yollarda enerjiyle ileri yürüdü. Ocak'ta, Kongre toplandığı zaman, tarafsızlık yasalarından kalan son sınırları ortadan kaldıracak bir teklif sundu, ki bu da kiralama yasasıydı. Bu yasaya göre, Birleşik Devletler, koruması Birleşik Devletler için hayatî nitelikte olan herhangi bir devlete her türlü savunma aracı veya maddesi ödünç verilebilecek veya kiralayabilecekti. Uzun süren bir tartışmadan sonra yasa geçirildi ve bu akıllıca tedbir sayesinde, sel halinde uçak, tank, hammadde, gıda maddeleri ve başka çeşit eşya Okyanus üzerinden İngiltere'ye ve müttefiklerine akmaya başladı. Bu önlem, açıkça tarafsızlığa aykırıydı, fakat şimdi Almanya'nın yenilgisini benimsemiş olan Birleşik Devletler, uluslararası hukukun incelikleriyle eli kolu bağlı kalamazdı. Bunu tarafsızlığa aynı şekilde aykırı mihver devletlerine ait gemilerin alınması, mihvere ait paraların dondurulması, İngiltere'ye tankerlerin ulaştırılması, Grönland'ın ve sonra İzlanda'nın işgali, ödünç verme kiralama yasasının yeni müttefik Rusya'yı kapsaması ve nihâyet Amerikan gemilerine karşı birbiri arkasından denizaltıların hücumundan sonra düşman denizaltılarının "göründüğü anda vurulması" konusunda başkanın emri gibi başka önlemler izledi.

Savaşan demokrasilerin davasına yardımı bakımından belki daha az önemli olmayan bir önlem de demokratik savaş gemilerinin madde madde ifade ve ilân edilmesiydi. 14 Ağustos günü Roosevelt'le Churchill, Atlantik ortasında buluştular ve orada "Dünya için daha iyi bir geleceğe dair umutlarını" dayandırdıkları özel ülkeleri içine alan Atlantik Paktı (Atlantic Charter)'nı kaleme aldılar. Bu ilkeler şunlardı: Hiçbir şekilde toprak bakımından genişlemeye izin verilmeyecek, ilgili halkın arzusuyla bağdaşmayan hiçbir toprak değişikliği yapılmayacak, her millete kendi hükümet şeklini seçme hakkı tanınacak, bütün devletlere ticaret ve hammadde kaynaklarına erişme imkânı sağlanacak, devletler arasında ekonomik işbirliği temin edilecek, denizlerin serbestliği, uluslararası ilişkilerde gücün bir araç olarak kullanılmasından vazgeçilmesi sağlanacak. Bunlar yeni ve daha basit bir ifadeyle Wilson'ın On Dört Maddesi'nden başka bir şey değildir.

Birleşik Devletler, Almanya'yla savaşa sürüklenir gibi görünüyordu, fakat aynı zamanda bu sürükleniş uzun sürecek gibi de görünüyordu. Birleşik Devletler kararını vermişti, fakat bu kararı, henüz savaşın kaderine bırakılınaya razı olacak kadar cesur değildi. Bu arada Uzakdoğu'da gerginlik arttı, Japonya daha önce resmen mihverle birleşmişti ve şimdi İngiltere'yle Amerika'nın Avrupa savaşıyla meşguliyetinden faydalanarak "Yeni Düzen"ini cesurca uyguluyordu. Bu Yeni Düzen, Japonların bütün Uzakdoğu'yu ve Pasifik'i hâkimiyetleri altına alması demekti, yatıştırma siyasetinin boş olduğu anlaşıldığından İngiltere ve Birleşik Amerika, Japonya'ya karşı daha kararlı bir tavır takındılar. 1941 Kasımı'nda Ruslar, Moskova ve Leningrad önlerinde kahramanca çarpışıp ve İngilizler Atlantik savaşını yaparlarken, Japonya da, Fransız Çin-Hindi'ne asker yığdı ve Tayland sınırı boyunca hava üsleri hazırlandı. 6 Aralık'ta durum o derece tehlikeli bir hal almıştı ki, Başkan Roosevelt, Ja-

pon imparatoruna barışı koruyacak bir uzlaşmaya varmak için kendisiyle birleşmesini isteyen kişisel bir başvuruda bulundu.

İmparatorun bu mesajı aldığına ihtimal verilemez. Zira, Japonya, o zaman modern tarihte görülmüş en umutsuz denemelerden birini yapmaya karar vermişti. 7 Aralık Pazar günü Japonlar, Hawaii, Guam, Midway, Wake ve Filipin adalarındaki Amerikan ileri karakollarına yok edici bir şiddetle saldırdılar. Savaş başlamıştı.

XXI. Bölüm

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Karanlık Günler

Demokratik kurumların alınyazısının söz konusu olduğu tarihin en büyük savaşı, Pearl Harbor'da Churchill'in sözüyle bir dönüm noktasına ulaştı. Japonların Pearl Harbor ve Filipinler' de büyük bir zafer kazanmış olduklarına şüphe yoktur. Aynı şekilde Japonların Amerikan toprağına yaptıkları bu saldırıyla savaşın en temel ilkelerinden birini çiğnemiş olduklarına da şüphe yoktur. Bir krala vuruyorsan öldüresiye vur, denilmiştir. Pearl Harbor saldırısı Birleşik Devletler Pasifik filosunu saf dışı bıraktı, fakat Birleşik Devletler'i savaşın dışında tutamadı. Aksine, başka hiçbir şeyin yapamayacağı şekilde bu ulusu birleştirdi, bütün kaynaklarını ve enerjisini savaşa bağladı, geniş üretim kapasitesini en üst noktaya ulaştırdı, halkında zafere kadar bitmek bilmeyen savaşma isteğini uyandırdı. Pearl Harbor'dan altı hafta geçmeden Birleşik Devletler'in ortak savaş ve deniz güçleri, Japonları Midway'de o zamana kadar uğradıkları en önemli ilk yenilgiye uğrattı. Bir yıl içinde, saf dışı bırakılması

düşünülen bu devlet, kürenin karşılıklı iki tarafında Solomon adalarında ve Kuzey Afrika sahillerinde başarılı saldırılara girişiyordu.

Ancak 1941 Aralık ayında durum tehlikeliydi ve gelecek umutsuz görünüyordu. Hırpalanmış müttefikler her tarafta savunma halindeydi, mihver devletleri her tarafta zafer kazanmıştı. Hitler, İberya yarımadası dışında bütün Avrupa'ya egemendi ve güçlü orduları Rusya'nın içerilerine doğru yüzlerce mil ilerlemişti. Bu devlet de çökmek üzere görünüyordu. İtalya Akdeniz'e hâkimdi ve lejyonları Kuzey Afrika tarafında kaynaşıyor, Mısır'ı ve Süveyş kanalını tehdit ediyordu. Japonlar, Çin'in büyük bir bölümünü boyunduruk altına almışlar Malaya'yı istilaya ve Hollanda sömürgelerini çiğneyip Filipinleri ele geçirmeye, doğuda Hindistan'ı, güneyde Avustralya'yı, kuzeyde Aleutian adalarıyla Alaska'yı tehdide hazırlanıyorlardı.

Eski Dünya'da yalnız İngiltere ile Rusya hâlâ mihvere karşı dayanıyorlardı. İngiltere aldığı darbelerin etkisi altındaydı, havadan sürekli saldırıya uğruyordu ve açlık tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Rusya ise belini doğrultamayacak şekilde yenilmiş, ülkesi harabeye dönmüş, şehirleri ve fabrikaları yıkılmış, orduları imha edilmiş durumdaydı. 1941 Aralık ayında, Almanya'nın Kafkasya veya Kuzey Afrika'dan doğuya doğru ilerlemesi, Japonya'nın Çin ve Burma'yı çiğneyerek Batı'ya yürümesi ve böylece iki mihver devletinin Hindistan'da birleşerek kürenin dörtte üçünü ayakları altına almaları artık imkânsız değil, hemen hemen muhtemel görünüyordu.

Bununla birlikte, uzak ufuk pek o kadar karanlık değildi. Birleşmiş Milletler'de kırk kadar devlet bir araya gelmişti, bunlar arasında Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Rusya, Çin, Hindistan ve İngiliz dominyonları gibi dünyanın en büyük, en kalabalık ve güçlü devletleri bulunuyordu. Müttefikler yalnız insan kaynakları bakımından değil, üretim kapasitesi ve açıkça görüleceği üzere bilim ve icat bakımından da üstünlüğe sahip-

lerdi. Nihaî zaferi elde etmek için onların gereksinim duydukları tek şey zamandı. Mihver devletleri bu savaşa on yıl hazırlanmışlardı ve Çin'de, İspanya'da ve Afrika'da bunun yarısı kadar bir zaman savaşmışlardı. Her tarafta inisiyatifi ele geçirmişler ve ellerinde tutmuşlardı. Zaman kazandıkları takdirde, müttefikler çok geniş kaynaklarını seferber edebilir ve bunları düşmanın üzerine gönderebilirlerdi. Fakat bu süre kendilerine bırakılacak mıydı?

İki bakımdan müttefikler mihver devletleri üzerinde bariz bir üstünlüğe sahiplerdi. Öncelikle ismen oldukları gibi fiilen de birleşmiş haldeydiler. Onlar, kaynaklarını, askerî ve bilimsel tekniklerini yalnız paylaşmadılar, fiilen bir bütün halinde birleştirdiler. Bunun aksine mihver devletleri arasında gerçek bir birlik yoktu. Almanya, İtalya ve Japonya birbirinden ayrı ve bağımsız savaşlarla meşguldüler. Büyük strateji, ortak bir genelkurmay başkanı, silâhların ve hattâ istihbaratın aralarında değişimi diye bir şey yoktu. Müttefiklerin ikinci üstünlüğü sevk ve idare edenler bakımındandı. Bu büyük tarihî krizde gerek İngiltere, gerekse Birleşik Devletler, karşılaştıkları ağır yükleri taşıyabilecek ve temsil ettikleri davalara lâyık liderler buldular. Winston Churchill, İngiliz ulusunun Genç Pitt'ten beri tanıdığı en büyük savaş lideri olduğunu gösterdi. Franklin D. Roosevelt, savaş içinde bulunmuş Başkanların en başarılısıydı. Her ikisi de yalnız kendi ülkelerinde değil, dünyanın bütün medenî bölgelerinde onay görüyorlar ve hayranlık uyandırıyorlardı.

Üçüncü bir üstünlük noktası daha vardı ki, bunun önemi yılların geçmesiyle daha açık bir hale gelmektedir. Mihver kuvvetleri baskı, uzaklaştırma ve esaret silâhlarıyla savaştılar. Bu siyasete uymamak ayıplanıyor, eleştiriler bastırılıyor, bağımsız ve orijinal düşünceler susturuluyor, ayrılık güdenler ölümle veya toplama kamplarına gönderilmekle cezalandırılıyorlardı. Fakat İngilizce konuşan bütün uluslarda özgürlük, barışta olduğu gibi savaşta da gelişti, demokratik yöntemler aralıksız de-

vam etti, eleştiriler teşvik edildi, orijinal ve bağımsız düşünceler ilgi gördü. Böylece Mihver devletleri, hâkim oldukları bütün milletlerin kin ve nefretini kazandılar ve kendilerini, kaçınılmaz hatalarına karşı koruyamaz hale geldiler. Müttefikler ise kurtarmaya çalıştıkları halkların onay ve desteğine güvenebilirlerdi ve güdülecek siyaset ve strateji konularında açık tartışma, halkın bütün sınıflarının gönüllü arka çıkması ve orijinal ve bağımsız düşünce sahiplerinin yardımları gibi paha biçilmez avantajlara sahiplerdi. Daha savaşın hemen başlarında, Pearl Harbor'dan önce, müttefikler iki temel karar almışlardı: Birincisi Almanya'nın yenilmesinde birinci derecede önemliydi. Nedeni basitti: Japonya bekleyebilir, fakat Almanya bekleyemezdi. Birleşik Devletler, Japonya'yı yenmek için kuvvetlerini toplasaydı ki, birçok Amerikalı böyle olması gerektiğini düşünüyordu, bu arada Almanya hem Rusya hem de İngiltere'yi saf dışı bırakabilir ve bu durum Amerika'yı Dünya'nın dörtte üçüne karşı yalnız başına savaşmaya zorlayabilirdi. Fakat Rusya ve İngiltere kurtarılabilir ve Almanya yenilirse o zaman, Japonya zafer kazanmış müttefiklerin birleşik gücü karşısında mutlaka çökerdi. Bu plan kabul edilmişti ve kısa zamanda başarıya ulaşmıştı.

İkinci karar, savaşı fiiliyatta uyumlu ortak bir operasyon haline getirmek, bütün önemli askerî, siyasi, diplomatik ve ekonomik siyasetleri planlamak, kaynakları bir bütün halinde birleştirmek, orduları ve donanmaları bir tek kumanda yönetiminde toplamaktan ibaretti.

Bütün bunlar için daha önceki örnek, destroyer üsleri anlaşması ve ödünç verme-kiralama yasasıyla ortaya konmuştu. Bu sistem sırasında Rusya katılmaksızın Ortak Kurmay Başkanları Kurulu (*Combined Chiefs of Staff*) ile geliştirilmişti. Bu işbirliği, atom bombasının ortak üretiminde göze çarpan başarısını gösterdi.

Böylece yalnız kendi ölçüsüz güçlerini değil, Roosevelt'in sözcükleriyle "insanların büyük çoğunluğunun yanlarında" olduğu ve haklı bir dava için savaştıklarını bilerek müttefik devletler geleceğe, umutsuzca değil, korkusuz bir inanç ve güvenle bakmaya başladılar.

Askerî ve Endüstriyel Hazırlık

Son tahlilde savaşın sonucu iki şeyin gerçekleşmesine dayanıyordu: Silâh ve araçlar ve bunları kullanan insanlar. Yüzyıllarca önce Francis Bacon şöyle demişti: "Surla çevrili şehirler, dolu silâh depoları ve silâhhaneler, safkan atlar, savaş arabaları, hafif ve ağır toplar ve benzerleri, ancak aslan postu altında koyun demektir, ta ki, halkın özü ve yaradılışı sağlam ve güçlü olsun." Özgürlük davası adına şükretmek gerekir ki, İngiliz ve Amerikan halkının özü sağlamdı. Keza, "depolar ve silâhhaneler, hafif ve ağır toplar ve benzerleri" bakımından müttefikler henüz yeterli derecede donanımlı olmasalar da bunları ve modern savaş için gereken başka her şeyi bol bol üretmeye hazırdılar.

Birleşik Devletler, bu savaş için kuşkusuz bundan önce yaptığı herhangi bir savaştakinden daha hazırlıklıydı. Hazırlık, 1930'dan sonraki yıllarda iki okyanusta görev alabilecek bir donanma meydana getirmek yoluyla başlamış ve savaşın patlak vermesinden sonra Washington'dan ve dışarıdan sürekli gelen siparişler Amerikan endüstrisinin büyük bir bölümünü savaş üretimine göre ayarlamıştı. Destroyer üsleri anlaşması ve bunun ardından Grönland ve İzlanda'nın işgali, Amerika'ya Atlantik'in yarı yolu üzerinde hava ve deniz üsleri sağlamıştı. Ödünç verme-kiralama ve yalnız Müttefiklere son derece muhtaç bulundukları gıda ve savaş maddelerini sağlamakla kalmamış, fakat aynı zamanda Amerikan fabrikalarını savaş üretimi yapacak hale getirmişti. 1940'ta çıkarılan ve ertesi yıl küçük bir farkla tekrar yürürlüğe konulan barış zamanı askere alma yasa-

sı, bir buçuk milyon er ve subaydan oluşan eğitimli bir ordu sağlamıştı. Birleşik Devletler ve İngiltere daha o zaman gizli bilimsel sırları ve teknikleri birbirlerine vermişti, radar ve atom araştırması gibi şeyler üzerinde işbirliği yapıyorlardı.

Bunun için örneğin 1861 ve 1917'de olduğu gibi bu savaş Birleşik Devletler'i bir sürpriz karşısında bırakmadı ve Amerikan ekonomisinde herhangi bir esaslı değişiklik getirmedi. Sadece daha önce uygulanmakta olan şey hızlandırıldı. İlk görev, askerî hizmetleri savaş zamanı ihtiyaçlarına göre kurmak ve onları büyük miktarda en modern savaş silâhlarıyla donatmaktan ibaretti. Bu hızlı ve etkili bir şekilde yapıldı, kura usulü 18-45 yaş arasındaki herkesi içine alacak şekilde genişletildi ve savaş sırasında toplam 31 milyon kadar insanın kayıt işlemleri yapıldı. 17 milyon kişi muayeneden geçti ve 10 milyon insan fiilî hizmete alındı. Gönüllülerle birlikte Pearl Harbor ile Zafer Günü arasında silâhlı güçlerde kadın ve erkek 15.145.115 kişi hizmet gördü. Bunun 10.4 milyonu orduda, 3.9 milyonu donanmada, 600 bin kadarı deniz piyade birliklerinde ve çeyrek milyon kadarı da sahil korumasında görev aldı. Bu muazzam orduyu barındırmak, beslemek, eğitmek, donatıp yönlendirmek ve yurttan binlerce mil uzakta, güçlerini, başarı yeteneklerini ve morallerini yüksek tutmak zorunluluğu vardı ve bütün bunlar, bundan önce Birleşik Devletler'in giriştiği zorluklarla karşılaştırılamayacak derecede büyüktü.

Birinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Devletler, iki milyon askeri Fransa'ya denizaşırı göndermeyi başarmıştı, fakat bunlar silâh ve donanım bakımından İngiltere ve Fransa'ya tâbiydiler. İkinci Dünya Savaşı'nda ise Birleşik Devletler, kürenin dört bucağında dağınık halde ve çoğu düşman elinde bulunan savaş meydanlarına, bunun iki katından çok askeri göndermek ve bu orduları yalnız donatmak ve ayakta kalmasını sağlamak değil, aynı zamanda İngiltere, Çin, Fransa ve başka devletlerin kara ve hava ordularına ve sivil ekonomilerine yardım etmekle yü-

kümlüydüler. Bütün bunlar yalnız insan ve silâh değil, uzak ülkelerde bu malzeme akışını devam ettirmeye yetecek kadar büyük bir ticaret filosuna da ihtiyaç gösteriyordu. Ordugâhlar, limanlar, hava alanları ve petrol boruları inşa etmek için teknolojik araçlar, askerleri ve denizcileri birçok yeni hastalıktan korumak ve salgınları önlemek için bir tıp heyeti bunlar arasındaydı. Hepsinin de üstünde olarak yedi denize hâkim olmak için yeteri kadar kuvvetli bir donanma ve hava savaşını düşman topraklarına taşıyacak bir hava gücü lâzımdı.

Neyse ki, Amerika'nın üretim kapasitesi, bir arada bütün düşman devletlerinden daha büyüktü ve üzerine yüklenen sorumlulukları karşılayacak durumda olduğunu gösterdi. Başkan Roosevelt, Birleşik Devletler'den "demokrasinin silâh deposu" olmasını istedi ve halk buna uydu. Bütün halkın güçlü enerjisi hızla savaş üretimine yöneltildi ve bütün faaliyetleri, sınaî imalât, tarım, madencilik, nakliyat, ulaştırma, maliye ve hattâ bilim ve eğitim bir dereceye kadar yeniden veya genişletilerek hükümet kontrolüne geçti. Özellikle magnezyum ve sentetik lastik üretiminde görüldüğü gibi yeni büyük sanayi kolları bir gecede kuruluvermiş ve uçak üretimi ve gemi inşaatı gibi diğer sanayi kolları büyük ölçüde genişletilmiştir. Pasifik savaşına yakın olan Amerika'nın en batı bölgesi endüstri alanında örneği görülmemiş ilerlemeler kaydettiği gibi nüfusça da büyük artış kaydedildi. Federal hükümet savaş hedefleri için fabrikaların yapımına veya genişletilmesine büyük paralar döktü ve devasa gemi tersanelerinin, lastik ve alüminyum üretimi için araçlarla birlikte daha önemli pek çok tesisin sahibi oldu. Üniversiteler ve endüstri araştırma laboratuvarlarına, yüzlerce yeni tekniğin, âletin ve icadın geliştirilmesi ve radar, sonar yakın mesafe füzeleri ve atom bombası gibi şeyler üzerinde araştırma yapılması için el kondu. İş alanı hiçbir dönemde olmadığı kadar genişlemiş ve üç milyon kadın iş alanına girmişti. İşçiler fazla mesai yaparak, grevlerden vazgeçmek, hükümet, sermayedar, idare

ve işçi işbirliği halinde çalışmak yoluyla Amerikan endüstrisi, dost ve düşmanın tahminlerini aşarak üretim rekorlarını altüst etmişti.

1940 Temmuzu'ndan 1945'te Japonya'nın yenilmesine kadar süren beş yıl zarfında, Amerikan fabrikaları ve tersaneleri 300.000 kadar uçak, 86.000 tank, üç milyon makineli tüfek, her çeşitten 71.000 gemi ve 55 milyon ton ticaret gemisiyle tarihte o zamana kadar görülmemiş miktarda petrol, kereste, çelik ve alüminyum çıkardı. Bu fabrikalar, yalnız Amerikan savaş sanayinin ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda Büyük Britanya'nın ve bir dereceye kadar Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılayacak kadar uçak, tank, jip, kamyon, sahra telefonu, tekerlek lâstiği, radar cihazı, alüminyum çıkarma hattı ve bunun gibi binlerce mal üretti. Bu sayede İngiltere'ye binlerce uçak, 100.000'den fazla, kamyon ve cip, altı milyon ton çelik ve bir milyar dolar değerinde top gittiği gibi, Rusya da 400.000 kamyon, 50.000 jip, 7.000 tank ve 420 bin ton alüminyum aldı. Savaşın sonuna doğru ödünç verme ve kiralama masrafları gösterdi ki, Birleşik Devletler, elli milyar dolara çıkan gıda maddesi ve savaş malzemesi sağlamıştır. Büyük bölümü itibariyle hizmet ve araçlardan ibaret olan ödünç verme ve kiralama hesabı, yaklaşık sekiz milyar dolara ulaştı.

En göze çarpan başarılar kuşkusuz, uçak ve gemi inşası endüstrisindeydi. Hermann Goering, "Amerikalılar uçak yapamazlar, onlar ancak buzdolabı ve tıraş bıçağı yapabilirler" demişti, fakat başka birçok kehâneti gibi bu da tutmadı. Uçak üretimi ağır başladıysa da bir kere yoluna girince her türlü tahmini aştı. Pearl Harbor'dan önceki on sekiz ay zarfında, ancak 23.000 uçak üretilebilmişti. Fakat 1942'de üretim 48.000, 1943'te 86.000'e, 1944'te 90.000'in üstünde bir miktara yükseldi. Hem de Baltimore dışında Willow Run veya Glen Martin fabrikalarında veya Güney California'da Douglas fabrikalarında üretilen uçaklar her yıl daha büyük, daha hızlı ve daha mü-

kemmeldi. Bunlar arasında en önemlileri Flying Forteress (B-17), Liberator (B-24) ve Superfortress (B-29) adları verilen bombardıman uçakları, hücum bombardıman uçakları ve C-47 nakliye uçaklarıydı. İngilizlerin tamamladıkları Amerikan uçak üretimi müttefiklere 1944 yılına doğru Avrupa'da ve Pasifik'te hava hâkimiyetini kazandırdılar. Bu yılın sonuna doğru, iki buçuk milyon işçi kullanan ve yirmi milyar dolar değerinde uçak üreten uçak endüstrisi ülkede tek başına en büyük endüstri haline gelmişti. Wright biraderlerin Kitty Hawk üzerinde çalıştıkları günlerden bu yana, Birleşik Devletler işte bu noktaya gelmiş bulunuyordu.

Savaşın sonucunun çok büyük ölçüde bağlı olduğu gemi yapımı programının başarısı da aynı derecede dikkate değerdir. 1941 ve 1942 yılları boyunca denizaltıları, Amerikan ve İngiliz gemilerini büyük kayba uğrattılar ve bir aralık Hitler'in İngiltere'yi tecrit etme ve Amerika'yı Eski Dünya'nın herhangi bir parçası olmasını önleme planı, başarıya ulaşacak gibi göründü. 1942 sonuna kadar müttefiklerin inşa ettikleri gemi miktarı, var olan kayıpları yerine koyamıyordu. Büyük bölmeli gemiler inşası, elektrik kaynak yönteminin kullanılması ve başka yeni usullerle 14.000 tonluk bir nakliye gemisinin inşası için gereken zaman, aylardan haftalara indirildi. Liberty denilen ilk gemi, Patrick Henry, Eylül 1941'de denize indirildi. Pearl Harbor'dan sonra Amerikan gemi tezgâhları, Liberty, Victory, tanker ve başka türlerden olmak üzere 27 milyon tona yükselen 2.700 gemi teslim etti. İngiliz gemi tezgâhlarının önemli ilâveleriyle beraber bu Amerikan gemileri ve Atlantik savaşında Müttefiklerin zaferi, açık denizlerde onların üstünlüğünü kurdu ve İngiltere'nin bekasını ve Avrupa'nın nihaî kurtuluşunu mümkün kıldı.

Savaşın kazanılmasında sermaye ve işçinin büyük payı vardı. Pearl Harbor'dan hemen sonra Başkan, işçilerle yöneticileri temsil eden bir konferans topladı, bu konferansa katılanlar

savaşın sonuna kadar hiçbir grev veya lokavt yapılmayacağı hakkında kesin taahhütte bulundular. İki büyük işçi örgütü, AFL ve CIO hayat pahalılığının da aşağı seviyede tutulması koşuluyla bunu kabul etti. Bununla birlikte, kısa zaman sonra yükselen fiyatlar, yeni kurulan *War Labor Board*'u bu yükselişleri karşılamak amacıyla yaklaşık yüzde 15'lik bir ücret artışı için başvuruda bulunmaya zorladı. İşçiler bir dereceye kadar haklı olarak bunun yeterli olmadığı ve iş sahipleriyle çiftçilerin savaştan büyük kârlar sağladıklarını şikâyet makamında ileri sürdüler. Ücretler, işçilerin haklı gördükleri oranda artmadıysa da işsizliğin olmaması ve fazla mesai için bol ödeme yapılması onların kazançlarını hiçbir zaman görülmedik bir düzeye yükseltti ve işçi örgütlerini o zamana kadar ulaşamadıkları kadar güçlü duruma getirdi. Büyük sendikalar grev yapmama taahhütlerine sadık kaldılar. Tek ciddi işçi zorluğu kömür madenlerinde ortaya çıktı, burada John L. Lewis, *United Mine Workers* üyesi olan işçileri dört defa greve sevk etti, fakat bu aksaklıklara rağmen kömür üretimi yüksek düzeyini korudu.

Savaş yılları sırasında çiftçiler de üretimde başarılar gösterdiler, sığır, domuz ve tavuklar onlara yeterli geldi. Ciddi işçi sıkıntısına ve yetersiz tarım âletlerine rağmen, çiftçiler de ziraî alanda bütün rekorları kırdılar. 1939 ve 1944 yılları arasında Amerikan çiftliklerinde üretim kapasitesi dörtte bir oranında arttı ve 1944'te çiftçiler 1939'a oranla 477 milyon ölçek (bushel) fazla mısır, 324 milyon ölçek fazla buğday, 500 milyon libre fazla pirinç ürettiler, sığır, domuz ve süt ürünlerinde artış daha da şaşırtıcıydı.

Savaş üretimi üzerinde yoğunluk, ister istemez sivil ekonomiyi altüst etti, bununla beraber Amerikalılar, belli başlı başka savaşçı devletlerin halkından daha az kargaşaya ve güçlüğe uğradılar. Amerika'da İngiltere ve Rusya'da olduğu gibi kadın erkek herkesin seferber edilmesi, ülke ekonomisinin baştan aşağı kontrol altına alınması ve temel gıda maddelerinde ciddi kıtlık

yaşanması gibi bir şey olmadı. Hükümet temel gıda maddelerini ve tüketim maddelerini belgeye tâbi tuttuysa da Amerikalılar genellikle eskisinden daha iyi gıda alıyorlar ve eve ait darlıkların neden olduğu rahatsızlıklar hariç daha iyi hayat sürüyorlardı. Şirket ve gelir vergileri görülmemiş derecede artırıldı, fakat kazançlara sınır uygulanmıyordu. Milli gelir 1940 ile 1945 yılları arasında vergiler çıktıktan sonraki oranına ulaşmıştı. Dinî ve meslekî sınıflar dışında, toplumun hemen her bölümü, işçiler, çiftçiler, işadamları ve para işleten sınıf o zamana kadar görülmemiş bir refaha kavuştular. Devlet borçları 250 milyar dolara fırladı, fakat bir ara bütün sınıfların benimsediği câri ekonomik teorilere uygun olarak, borcun ödenmesi gelecek kuşaklara bırakılıyordu ve milli itibar Amerikan tarihinde herhangi bir zamandaki kadar yüksek düzeyde bulunuyordu.

Pasifik'te Savunma

Filipinler'deki Amerikan hava üslerinin çoğunun tahribi ve İngiliz savaş gemileri *Repulse* ve *Prince of Wales*'in batırılmasıyla beraber Pearl Harbor büyük bir felâket teşkil ediyordu. Fakat gelecek daha kötü olaylara gebeydi. İki ay içerisinde Japonya, Çin-Hindi'ni ve Tayland'ı çiğneyip geçmiş, Malaya yarımadasına inmiş, büyük Singapur liman ve üssünü almış, Sumatra, Cava, Borneo, Kelebes ve Timon'u ele geçirerek Malay engelini yarmış, Yeni Gine'nin doğusunda Rabaul'ı ele geçirmiş, Solomon adalarına kadar ilerlemiş ve Avustralya'yı tehdit eder duruma gelmişti. Başka Japon kuvvetleri Burma'nın içinden geçip Çin'i tecrit etmiş ve Hindistan sınırları boyunca mevzi almıştı. Pearl Harbor'dan üç gün sonra Japonlar, Filipinler'de Luzon üzerine gitmişlerdi. Ocak ayında Manila'yı aldılar, sonraki dört ay süresince Bataan'da Amerikalıların ve Filipinlilerin kahramanca direnişini kırdılar, adanın Corregidor kalesini ele geçirerek bütün Filipinleri işgal ettiler. Böylece 1942 baharında

Asya'nın büyük bir kısmına sahip Batı Pasifik'i egemenlikleri altına almış bulunuyorlar ve milyonlarca halkıyla Endonezya' nın efsanevi kauçuk, petrol ve kalay kaynaklarını ellerinde tutuyorlardı. Bütün tarih boyunca başka hiçbir fatih bu kadar küçük bir fedakârlık karşılığında bu kadar büyük zafer kazanamamıştır.

Bununla beraber Pasifik'te Amerikan, İngiliz ve Avustralya kuvvetlerinin süratle toplandığı görüldü. Amerika'nın Pasifik filosu saf dışı bırakılmışsa da, kayıp savaş gemilerinden ikisi dışında hepsi nihâyet kurtarılmış ve tekrar savaşa girmiş ve diğer taraftan destroyerlerin çoğu ve üç büyük uçak gemisi hiçbir hasara uğramamıştı. Bunlar bir çekirdek oluşturarak deniz kuvvetleri hızla toparlandı ve Hawaii'ye, Avustralya'ya ve henüz müttefiklerin elinde bulunan dış hattaki adalara hava takviyeleri gönderildi. İngilizler, Seylan üzerinde Japon hava saldırılarını püskürterek ve Burma sınırında kuvvet toplayarak, merkezî Hint kalesini kurtardılar ve Avustralya'da karargâhlarını kurarak muhtemel bir karşı saldırı için orada kara ve hava kuvvetlerini toplamaya başladılar.

Amerikan stratejisi ise Yeni Gine'nin kuzey kıyıları boyunca Halmahera ve Güney Filipinler'e karadan ve denizden bir saldırı için yeterli kuvvet toplayıncaya kadar önleyici harekât esasına dayanıyor ve Solomon, Gilberts, Marshall, Marian, Bonin adalarından bizzat Japonya'yı etkili şekilde bombardımana tutacak bir mesafeye kadar basamak basamak bir dizi deniz saldırısı tasarlıyordu. Fakat Amerikalılar, bu saldırıları yapmak için yeterli kara, hava ve deniz kuvvetlerini toplayıncaya kadar bir yıl geçti.

"Bu arada Japonlar, amirallerinden birinin "zafer hastalığı" dediği duyguya kapılarak Müttefiklerin Pasifik'te kalan kuvvetlerini saf dışı etmeyi planladılar. 1942 Mayısı'nda Avustralya'nın tam kuzeyinde Coral Denizi Savaşı'nda Amerikan donanmasına saldırdılar. Bu, benzeri görülmemiş bir savaştı, Amiral King'e göre bu savaş, deniz tarihinde "deniz üstü gemilerin bir

tek atış yapmadıkları ilk deniz savaşıydı" ve gelecek için örnek oluşturdu. Bütün savaş, uçak gemisinde üslenmiş uçaklar tarafından yapıldı, Japonlar, Lexington uçak gemisiyle bir tanker ve bir destroyeri batırdılar. Amerikan uçakları ise iki Japon uçak gemisini hasara uğrattılar ve *Shoho* uçak gemisiyle, başka birçok gemiyi batırdılar. Birkaç hafta sonra Midway Savaşı (4-6 Haziran) oldu. 4 Haziran'da Amerikan uçakları, Hawaii'den 1500 mil batıya küçük bir mercan adası olan Amerikan hava ve deniz üssü Midway'e doğru ilerleyen, aralarında dört uçak gemisi bulunan otuz savaş gemisiyle elli nakliye gemisinden oluşan güçlü bir Japon donanmasını tespit etti. Japon uçakları Midway'e şiddetle saldırırlarken Amerikan uçak gemilerinden havalanan uçaklar Japon donanmasına saldırarak dört uçak gemisinin hepsini, iki ağır kruvazörü ve üç destroyeri batırdılar ve üç savaş gemisini hasara uğrattılar. Ertesi gün Japonlar kaçtı ve hasara uğramış donanmalarına daha çok hasar verdiren Amerikan bombardıman uçaklarının takibine uğradılar. Bu, Japonların o zamana kadar karşılaştıkları ilk büyük deniz yenilgisiydi ve ileride neler olacağının ilk işaretiydi. Bu Amerikan zaferi aynı zamanda Pasifik savaşında bir dönüm noktası oldu. Birleşik Devletler, henüz saldırıya geçecek durumda değildi, fakat Japon saldırısının hızı kesin bir şekilde kesilmişti.

Bununla beraber Japonlar, durdurulduklarını kabul etmek istemiyorlardı. Yeni Gine'nin doğu burnundaki küçük Müttefik kuvvetlerine saldırı amacıyla, Solomon adalarından aşağı indiler ve Tulagi ve Guadalcanal'da hava üsleri kurmaya giriştiler. 7 Ağustos'ta Amerikan deniz piyadelerinden oluşan küçük bir kuvvet, Guadalcanal'a çıkarma yaptı, oradaki havaalanını ele geçirerek Henderson Havaalanı adını verdi. Japonların tepkisi sert oldu. İki gün sonra karakol gezen bir Japon deniz kuvveti, bu çıkarma harekâtını himaye eden Amerikan ve Avustralya donanmasını neredeyse tamamen yok etti. Bu Savo adası savaşıyla, Amerikan askerî tarihinin en zor ve aynı zamanda en

unutulmaz savaşlarından biri olan ve altı ay süren Guadalcanal Savaş'ı başladı. Bu savaşa bir dizi önemli deniz savaşı, on iki kadar şiddetli kara harekâtı ve hemen hemen her günkü hava saldırıları belirleyicilik kazandırmıştır. Kesin çarpışma, 1942 Kasım ortasında, düşmana iki savaş gemisi, bir kruvazör, iki destroyer ve on nakliye gemisine mâl olan Guadalcanal deniz savaşıyla sonuçlandı. Şiddetli çarpışmalar, iki ay daha devam edecekti, fakat 1943 Şubatı'nda Japonlar, Guadalcanal'ı boşalttılar ve bundan sonra Güney Pasifik'te inisiyatif Amerikalıların eline geçti.

1938-41 yıllarında birçok yeni geminin inşasına başlayan Amerikan hükümetinin ileri görüşlülüğü ve ondan sonra gemi yapımı ve onarımı programının başarısı sayesinde Pasifik'te deniz üstünlüğü 1943 baharına doğru Birleşik Devletler'e geçmişti. Yeni durumun bir işareti, sisli Aleutian adalarındaki harekâttır. Japonlar burada Mayıs'ta Attu'dan ve Ağustos ayında Kiska'dan sürülüp atıldılar. Bu zaferler sonucunda, Alaska yoluyla her türlü hücum tehlikesi ortadan kalktı. Bu deniz üstünlüğünün başka bir göstergesi, Japonlara bir asker konvoyunun tamamının kaybına ve Japonya'nın en yetenekli "amirali Yamamoto'nun hayatına mâl olan Bismarck Denizi Savaşı (2 Mart 1943)'ydı. Üçüncüsü de merkezî Solomonlara büyük ölçüde bir saldırıya geçilmesi ve McArthur kuvvetlerinin bu taraftan müdahalesini önlemek amacıyla kurulan Rabaul'daki Japon kalesine karşı bir dizi yıkıcı akın yapılmasıydı. Bütün bu harekât, Filipinler'in geri alınması, Iwo Jima ve Okinawa'nın ele geçirilmesiyle en yüksek derecesine varacak olan büyük saldırının yolunu hazırlamıştı.

Atlantik Savaşı

Böylece İngiliz sömürgelerinin ve Hollandalıların yapabildikleri yardımla beraber, Amerikalılar âdeta insanüstü gayretler sonucunda Pasifik'teki felâketi uzaklaştırdılar ve zafer yolunu açtı-

lar. Bu arada Avrupa sahnesindeki savaş da lehte gelişiyordu. Gördüğümüz gibi esas savaş kararı, Almanya savaş dışı bırakılıncaya kadar Japonya'yı tutmaktı. Fakat Birleşik Devletler, hattâ İngiltere, Naziler veya müttefiki İtalyanlarla çarpışıncaya kadar büyük lojistik problemini çözmek zorundaydılar. Açık biçimde Almanya'ya Amerika'dan hücum edilemezdi. Hattâ Birleşik Devletler İngiltere'yi, gıda, gemi, uçak ve diğer savaş malzemesiyle destekleyip sonra adayı kendi harekâtı için ele geçirilmez bir üs haline getirmedikçe İngiltere'den de bir hücum yapılamazdı. Şu halde ilk görev Atlantik Okyanusu'nda hâkimiyeti ele geçirmekti.

Atlantik Savaşı, Pearl Harbor'dan epey önce başlamıştı, nihaî zafer veya hezimet bu savaşın sonucuna bağlıydı. Belki bu savaşın ilk ateşi veya hareketi, Atlantik Okyanusu ve Karayip adalarındaki üsler karşılığında eski destroyerleri değişme ve ondan sonra Grönland ve İzlanda'da üsler edinme hakkında, şüphesiz itiraz götürür bir yetkiyle fakat uzağı görerek verilmiş karardı. Hattâ bu çatışmanın mücadele safhası bile resmen savaşa girmeden üç ay önce Başkan Roosevelt, *U.S.S. Greer*'e denizaltı hücumu üzerine Birleşik Devletler donanmasına görülen yerde vur emrini verdiği zaman başlamıştı. Alman denizaltıları, akın yapan savaş gemileri, mayın döşeyici gemileriyle İngiliz ve Amerikan deniz ve hava kuvvetleri arasında bu suretle başlamış olan çarpışma savaşın sonuna kadar devam etti. Zafer, nihâyet Müttefikler tarafında kaldıysa da bu sonuç çok küçük bir farkla kazanılmıştır. 1941'den 1943'e kadar olan mücadelenin ilk safhası tarihin kesin sonuçlu çarpışmalarından birini oluşturur.

İlkin Kuzey Atlantik ve nihâyet Güney Atlantik'te, Atlantik'in kıyı sularında ve hattâ Karayip Denizi içerisinde kurt sürüsü gibi kaynaşan denizaltılarını yenmek, başarılması çok güç bir işti. İngilizler, onları Fransız, Alman ve Norveç kıyılarına sıkıştırmak ve St. Nazaire, Brest, Bremenhaven ve diğer limanlar-

daki yuvalarında bombardımana tutmak girişiminde bulunduysa da fazla bir başarı elde edemedi. 1941 ve 1942 yılları boyunca denizaltılarının neden olduğu kayıplar endişe verici boyutlara ulaştı. İngiltere kıyılarına yakın tehlikeli sularda serpilmiş halde bulunan binlerce düşman mayınının neden olduğu kayıpları da buna ilâve etmelidir.

1940 sonuna doğru gemi kayıpları yaklaşık beş milyon tonu buldu. 1941'de denizaltılar ve mayınlar yeniden dört milyon ton kayıp verdirdi. Amerika'nın savaşa girmesi denizaltıların içinde bulundukları tehlikeleri artırdı, fakat saldırı hedeflerini de genişletti. 1942 yılının ilk dört ayında denizaltılar yalnızca Kuzey Atlantik'te yarım milyon tona yükselen 82 gemi batırdılar, sonra esas saldırılarını Karayip Denizi'yle Meksika körfezine taşıdılar ve 750 bin tona varan 124 gemiyi saf dışı bıraktılar. Bu altı aylık dönemde Müttefikler, ancak yirmi dört denizaltı batırabildiler ki, bu bir aylık inşaattan daha azdı.

Denizaltılarla mücadelenin nasıl olduğunu bize II. Dünya Savaşı'nda Amerikan denizciliğinin tarihini yazmış olan S. E. Morison şöyle anlatır: "Örneğin şubat ayında Birleşik Amerika sahil koruma gemileri Spencer ve Campbell'la beş Kanada ve İngiliz konvertinin ve bir Leh destroyerinin eşlik ettikleri batıya hareket eden bir konvoyu ele alalım. Amerika denizciliğinden kaptan P. R. Heineman, bu konvoyun komutanıydı. Karşıdan gelen rüzgâr, hızını saatte dört mile düşürmüştü, bununla beraber eşlik eden gemileri konvoydaki tankerlerden fırtınalı bir denizde akaryakıt ikmallerini yapmayı başardılar. 21 Şubat'ta iki koruma gemisiyle İngiltere'den gelen *Liberaton* uçağı bir denizaltı batırdı. Sonraki üç gün içinde konvoy, hava savunma hattının dışında kaldığı zaman büyük bir denizaltı sürüsünün altı saldırısına uğradı ve beş gemi kaybetti. Leh destroyeri *Burza*, 130 kulaç dalan bir denizaltıya dipten bomba gönderdi, komutanı bütün sarnıçları havaya uçurarak diklemesine yüzeye çıktı ve *Campbell* tarafından derhal sıkıştırılıp batırıldı. Deni-

zaltı sürüsünün kalan kısmı daha iki gün konvoya saldırmaya devam etti, fakat eşlik eden gemilerin çalışması ve ustalığı sayesinde gemiler sadece bir kayıp daha vererek okyanusu geçmeyi başardılar. Newfoundland'ın güneyinde Kanada donanması tarafından yardımına koşulan Heineman'ın refakat donanması, Argenitia limanının pek emin olmayan sığınağından henüz istifade etmeye başlamıştı ki, tekrar limanı terk etmek ve doğuya gidecek 56 gemiden oluşan başka bir konvoyu korumak görevini üstlenmek zorunda kaldı. Kar ve buzla şiddetli batı rüzgârlarının dövdüğü bu konvoy dokuz gün bu şartlar altında yol aldı. Eşlik eden gemiler şimdi işin ustası olmakla ve ticaret gemilerindeki tayfa ve personel cesaret ve disiplin göstermekle beraber, çok fırtınalı bu denizde altı gemi kaybedildi ve bunlardan pek az insan kurtarılabildi" (Morison ve Commager, *Growth of the American Republic*, vol. II, s. 714, Oxford Univ. Press.).

Alman istilası başlar başlamaz Rusya, İngiltere ve Amerika'dan yardım almak için feryadı kopardı. Batılı müttefikler kendileri sıkışık durumda oldukları halde bu isteklere yanıt vermek için ellerinden geleni yaptılar. 1943'te İran körfezi yolu açılıncaya kadar Rusya'ya gönderilen her çeşit savaş malzemesini, Kuzey Buz Denizi üzerinden Murmanks ve Archangel limanlarına yönlendirmek gerekiyordu. Norveç sularında üslenmiş Alman uçak, denizaltı ve kruvazörlerinin aralıksız saldırısına açık olan bu yol, bütün konvoy yolları arasında en tehlikelisiydi. 1942'de her taraftan saldırı altında bulunan bu yolu geçen gemilerden en az dörttc biri kaybedildi. Bununla beraber, aynı yıl on dokuz konvoy buz, sis ve Nazi hücumlarını yararak kuzey Rus limanlarına ulaşabildi.

Müttefikler, yavaş yavaş denizüstü ve denizaltı gemiler arasında bu amansız kaptı kaçtı oyununda üstün duruma geldiler. Tehlikeli sulardan geçen ticaret ve asker nakliye gemilerini korumak için konvoylar oluşturdular ve kruvazör, destroyer, korvet ve diğer savaş gemilerinin eşlik ettiği ve koruduğu bin-

lerce gemiden, ancak on-on ikisi batırıldı. Newfoundland, İzlanda, Brezilya, Bermuda, Ascension adaları ve nihâyet Asor adalarından hareket eden hava karakolları kuruldu. Denizaltılarının yerini belirlemek için *sonar* (ses âletleri) kullanmaya ve bunları batırmak için deniz dibi bombaları salmaya başladılar. Mayınları temizlemek üzere binden fazla gemi ayırdılar ve gemileri, mayın ve denizaltılarını haber veren antimanyetik demirle donattılar. Bu ve bunun gibi yöntemlerle kayıplar hızla azaldı ve 1943 yazına doğru müttefikler, günde ortalama bir denizaltı batırmaya başladılar.

Fakat elbette güçlükler bitmemişti. Alman endüstri şehirlerinin aralıksız bombalanmasına rağmen Alman denizaltı üretimi sürekli arttı, bu üretim 1944'te 387 denizaltıyı denize indirerek en yüksek noktasına ulaştı. Hitler'in bilim adamları, saatte 17 mil yapan ve denizaltında hemen hemen süresiz bir zaman kalabilen elektrikle çalışan 250 adım uzunlukta yeni *Schnorkel* denizaltılarını üretim aşamasına hazırlamak için yoğun bir şekilde çalışıyorlardı. Neyse ki bu denizaltılar, savaşın sonuna kadar tam üretim aşamasına geçemedi ve bu gecikmeden dolayı savaşın sonucunu etkileyemedi. 1943 yaz ortalarına doğru Müttefikler, Atlantik savaşını kesin biçimde kazanmış ve Avrupa'da geniş ölçüde bir saldırıya geçecek duruma gelmişti.

Kuzey Afrika ve İtalya

1942 Haziranı'nda Pasifik donanması henüz Midway'de Japonları püskürttüğü ve Müttefik konvoyları emin olmayan Atlantik Okyanusu'nda kendilerine savaşarak yol açabildikleri bir zamanda bile, Roosevelt'le Churchill, Hitler'in devrilmesini sağlayacak planları yapmak üzere Washington'da kurmay başkanlarıyla birlikte bir toplantı yaptılar. Amerikalılar, 1942'de veya hiç olmazsa 1943'te Avrupa'da bir "İkinci cephe" açmak istiyorlardı. Kendi adalarını bir istilaya karşı ele geçirilemez bir hale getirmiş olan ve Avrupa kalesine zamansız bir hücum teh-

likesini çok iyi idrak eden İngilizler ise, Müttefikler yeterli yedek kuvvetleri yığmaya ve havada tam egemenliği elde edinceye kadar ikinci cepheyi geciktirmek istiyorlardı. Kuzey Afrika sahillerinde bir saldırıya geçme kararı bu iki görüş arasında bir uzlaşma niteliğindeydi.

Gelgelelim bu cüretli bir karardı. Bu büyük hedefi planlamak ve gerçekleştirmek başka ifadeyle askeri hem kara hem deniz harekâtı için yetiştirmek, malzeme yığmak, yüzlerce ticaret, nakliye ve savaş gemisi bulmak, bunları denizaltıların dolaştığı sularda himaye etmek, Hür Fransa, Vichy Fransası ve Franko'nun İspanyası'yla hassas görüşmeleri yönetmek için ancak dört aylık bir zaman vardı. Plan bundan başka, Birleşik Devletler ve İngiltere limanlarından hareket eden ve binlerce mil uzaktaki limanlara aynı zamanda varacak olan istila kuvvetleriyle General Alexander'ın Mısır'daki Sekizinci Ordusu arasında olağanüstü hassas koordinasyon işinin gerçekleştirilmesini gerektiriyordu.

Fakat tehlikeler büyükse de, karşılığında ulaşılacak kazançlar da o derece yüksekti. Harekât başarıyla uygulandığı takdirde, İspanya'nın Mihver devletleri yanında savaşa girmesi tehlikesini ortadan kaldırabilir, anavatanda ve Kuzey Afrika'daki Hür Fransız kuvvetlerinin birleşmesini sağlayabilir ve her taraftan direniş kuvvetlerini cesaretlendirebilirdi. Akdeniz egemenliğinin böylece Yakındoğu'ya olan bu hayatî yolu büyük ölçüde kısaltabilir, Kuzey Afrika'yı mihver kuvvetlerinden temizler, İtalya'nın ve Avrupa'nın savunması, zayıf kısmının işgali için bir sıçrama tahtası sağlayabilirdi.

Operation Torch diye bilinen bu harekâtın kumandası, o zaman Avrupa savaş sahnesinde Amerikan kuvvetlerine komuta eden General Dwight D. Eisenhower'e bırakıldı. Bu karışık plan başladıktan sonra, bütün Fransızlarla işbirliğini öngören bölümü dışında neredeyse bir saat gibi işledi. 7 Kasım gece yarısına doğru üç büyük Müttefik donanması Casablanca, Oran

ve Cezayir limanları açıklarında yer aldı ve ertesi sabah gemiler ve uçaklar sahil savunmalarını bombalarken asker sahile çıkmaya başladı. Kendilerini, kollarını açarak bekleyen kimseler bulacaklarını umut etmişlerdi. Fakat bunun yerine silâh ve topla karşılaştılar. Cezayir'e çıkarma yapmak nispeten kolaydı, fakat Oran'daki çıkarma şiddetli bir çatışmayı gerektirdi ve öbür tarafta Casablanca, ancak Amiral Hewitt, limanı savunan Fransız donanmasının büyük bir bölümünü batırdıktan sonra teslim alınabildi. Askerî bakımdan güzel bir gelişme, o zaman Kuzey Afrika'da bulunan Vichy hükümetinin en yüksek memuru Amiral Darlan'ın 11 Kasım günü bir ateşkes emri çıkarması ve kendi kuvvetlerini Müttefiklere getirip teslim etmesidir. Savaşı, Mihver devletlerinin kazanacağına hâlâ inanan güçsüz Petain, onun bu hareketini onaylamadığını derhal ilân etti. Bir süre adı etrafta dolaşan Darlan'la bu "anlaşma"nın yankıları ciddiyet kazanma tehlikesini gösterdi, fakat birkaç hafta sonra onun katli havayı aydınlattı. Adı dillere destan olan General Henri Giraud'nun komutanlığa getirileceği hakkında sonuçsuz kalan bir girişimden sonra Müttefikler, ilk defa direniş bayrağını kaldırmış olan General Charles de Gaulle'ün Fransız Kuzey Afrikası hükümetinin başına geçmesi ve her taraftaki Hür Fransız kuvvetleri adına konuşmasını kabul ettiler.

Bu istila, Almanları gafil avladı, fakat onlar hızla ve etkili şekilde karşı harekete geçtiler. Vichy'ye tâbi bütün Fransa'yı derhal işgal ettiler, ancak Toulon'daki Fransız filosunu kendi kendini batırmadan önce zapt etmeyi başaramadılar. Sicilya boğazı üzerinden Tunus'a, havadan yirmi bin kişi aktardılar, önemli Tunus ve Bizerte limanlarını ele geçirdiler, iç taraflarda hava meydanları kurdular ve Müttefiklere Afrika kumlarını pahalıya satmaya hazırlandılar.

Bundan sonra Tunus için yarış başladı. Daha o zaman Montgomery, Sekizinci İngiliz Ordusu'nu Mısır'dan Tunus ve daha ötesine getirecek, ünlü saldırısına başlamıştı. O, savaşın

kesin çarpışmalarından biri olan El-Alameyn'de (23 Ekim-3 Kasım 1942) Rommel'in Alman ve İtalyanlardan oluşan karışık ordusunu yenmiş, sonra bu ordunun kalıntılarını Cyrenaica ve Trablus üzerinden aralıksız kovalamıştı. O sırada General Eisenhower, Cezayir'den Tunus'a beş yüz mil bozuk bir arazi üzerinden ilerledi. Kasım sonuna doğru hedefinden, ancak elli mil mesafede bulunan Mateur'e ulaşmış, fakat fazla yayılmıştı. Bu sırada ulaşım araçları zayıflamış, hava bozmuştu. Almanlar bütün stratejik hava alanlarını ellerinde tutuyorlardı. Mihver kuvvetleri birleşmişlerdi. Sonra 1943 Şubatı'nda Kasserine geçidinde karşı saldırıya geçtiler ve yeşil üniformalı Amerikan kuvvetlerini perişan bir halde geri püskürttüler. Müttefik orduları ikiye ayrılmak tehdidi karşısında kaldılar. Savaş meydanına acele takviye yapıldı, hava kuvvetleri kendini gösterdi ve Müttefikler tekrar toparlandılar, inisiyatifi tekrar ele geçirdiler.

Bu sırada Montgomery, Rommel'i tam Tunus'un içerisinde kuvvetle tahkim edilmiş Mareth hattı üzerinde sıkıştırarak kendini savunmak zorunda bıraktı. Savaşın en parlak çatışmalarından birini oluşturan bu çarpışmada düşmanı önden ve arkadan vurdu, savunma mevzilerinden çıkmaya zorladı ve Gabes körfezi boyunca Sfax'a doğru geri çekilmeye mecbur etti. O zaman Amerikan, İngiliz ve Fransız orduları düşmanı yok etmek için yaklaşmaya başladılar. Altı gün sonra şaşkına dönmüş çeyrek milyon Alman ve İtalyan askeri, Cape Borne'da teslim oldu. Kuzey Afrika'nın işgali tamamdı ve şimdi Avrupa'ya giden yol açıktı.

Bu seferin olumlu sonucu, Müttefik liderleri için beklenmedik bir şey değildi. Onlar bu zaferi istismar etmek için daha önceden planlarını yapmışlardı. 1943 Ocak ayında Roosevelt, Churchill ve Kurmay heyetleri, Casablanca'da savaşın önemli toplantılarından birini yaptılar. 1939'dan beri ilk defa durum elverişli görünüyordu. Amerikalılar Guadalcanal Savaşı'nı kazanmış ve Pasifik'te inisiyatifi Japonların elinden almışlardı.

Stalingrad savunma hattında sıkıştırılmış olan Ruslar, orada kesin bir zafer kazandılar, orası büyük bir Alman ordusunun ve Alman umutlarının mezarı oldu. Ruslar, şimdi kitle halinde karşı saldırıya geçmek için hazırlanıyorlardı. Montgomery, Rommel'i yenmişti ve Mihver güçlerinin Afrika'dan atılmaları ve Akdeniz'in temizlenmesi için bütün imkânlar vardı. Churchill'in dediği gibi bu "başlangıcın sonu"ydu. Müttefik liderler bu şartlar altında geleceği belirleyen kararlarını verdiler: Denizaltılarına karşı savaş şiddetlendirilecek, Pasifik'te büyük bir saldırı için kuvvet yığılacak ve savaş, ancak kayıtsız şartsız teslim esası üzerine sona erdirilecek.

O zaman genel bir kabul gören bu formül, sonraları hayli eleştiriye uğrayacaktır. Müzakereler için açık kapı ve daha elverişli şartlar için hiçbir umut bırakmadığı için bu formülün, Mihver devletleri içinde hükümetlerine karşı gelen grupların, umut ve cesaretini kırdığı ve Mihverin direnişini hiç gevşemez hale getirdiği ve böylece savaşı uzattığı ileri sürülmüştür. Elbette biz tarihte "neyin olabileceğini" asla bilemezdik. Fakat bu formül, İtalya'nın teslim olmasını geciktirmedi. Almanya'da Hitler ve Japonya'da imparator aleyhtarı kuvvetlerin yeteri kadar güçlenmiş olduğunu gösteren hiçbir işaret yoktur. Diğer taraftan ne Hitler ne de Japonya'da savaşı yönetenler müzakerelere hazırdılar. Ne olursa olsun kayıtsız şartsız teslim ilkesi, savaşın sonunu ne çabuklaştırmış ne de uzatmıştır.

Casablanca'da özetlenen planlar hızla uygulandı. Haziran başlarında General Eisenhower, Sicilya'ya geniş ölçüde bir saldırıda bulundu, Amerikalılar güneybatı kıyısında, İngilizler doğuda Syracuse'da çıkarma yaptılar. İtalyan direnişi önemsizdi, fakat Almanlar sert bir direniş gösterdiler. Müttefikler kırk gün içinde bütün adayı istila ettiler, kendileri, ancak 25.000 kayıp vererek, yüz bin İtalyan esiriyle büyük miktarda savaş malzemesi ele geçirdiler. Alman bölüklerinin artıkları Messina boğazından karşı kıyıya geçirildiği bir zamanda bile, Müttefik-

ler İtalya'yı savaş dışı bırakmayı tasarlıyorlardı. Mihver ortaklarının en zayıfı olan bu devlet birbiri arkasından gelen darbelerden daha o zaman halsiz düşmüştü, halk da hem savaştan hem de kendilerini tarihlerinde örneği görülmemiş bir dizi felâkete sürüklemiş olan despot Mussolini'den bıkmıştı. 25 Temmuz'da Mussolini iktidardan düşürüldü, ertesi ay geçici bir hükümet General Eisenhower'la barış müzakerelerine başladı. Zafer kazanmış Müttefikler 3 Eylül'de Messina boğazı üzerinden Calabria'ya saldırdıkları sırada İtalya, kayıtsız şartsız teslim oldu. Roosevelt'in dediği gibi birisi yuvarlandı, sıra öteki ikisine gelmişti.

Bununla beraber bu tahmin bir bakıma zamansızdı. İtalya, şüphesiz savaş dışı edilmişti, fakat Almanlar henüz İtalya'daydılar ve her karış toprağı savunmaya kararlı gibi görünüyorlardı. Bundan sonraki İtalyan seferi savaşın en zor seferlerinden biri oldu. Sefer, Napoli'nin otuz mil güneyinde Salerno kumsalında, büyük bir direniş gösteren denizden çıkarma harekâtı oldukça umut verici bir şekilde başladı. Bu köprübaşı ele geçirilince, Beşinci Amerikan ordusuyla Sekizinci İngiliz ordusu, Napoli'yi ve çok önemli Foggia havaalanını almak için hızla ilerlediler, bu havaalanından bombardıman uçakları Balkanları, Avusturya'yı ve Güney Almanya'yı bombalayabilirdi. Fakat Napoli'nin düşmesinden sonra harekât hızını kaybetti. Almanlar güney ve merkezî İtalya'nın dağlık arazisinden istifade ederek bir dizi savunma hatları, Volturno, Winter, Gustav ve Hitler savunma hatlarını kurdular. Bu hatlar, arazi ve hava şartlarıyla beraber Müttefik tankları, uçakları ve zırhlı arabaları karşısına âdeta aşılmaz engeller koyuyorlardı. Napoli'den Roma'ya kadar 80 millik mesafeyi kat etmek için sekiz ay olağanüstü sert bir savaş ve bir dizi meydan savaşı yapmak gerekti. Bu çarpışmaların en zoru Monte, Cassino ve Anzio kumsalı çarpışmalarıdır. Müttefikler, 1944 Mayısı'na kadar, Cassino savunma hatlarını ve Anzio kumsalı etrafındaki Alman çemberini yara-

madılar. Ancak 4 Haziran'da büyük istila donanması Normandiya kıyılarına saldırmak için harekete geçmeye hazırlandığı sırada, Müttefikler zafer kazanmış bir şekilde Roma'ya girdiler.

Büyük İstila

Savaşın büyük stratejisi ve Avrupa kıtasının istilası 1943'te Müttefik savaş liderleri arasında bir dizi toplantı sonucunda kararlaştırıldı. Casablanca Konferansları, Londra'da ortak bir planlama kurmay heyeti kurmuş ve 1943 Mayısı'nda Washington'da üçlü toplantı istila tarihini bir yıl ilerisi için geçici olarak tespit etmişti. Ağustos'ta Québec'te Amerikalılar ile İngilizler arasında yapılan etraflı bir toplantıda, resmî açıklamaya göre, "bütün dünya harekât alanı" bir baştan bir başa gözden geçirildi ve "donanma, ordu ve hava kuvvetlerinin ileri harekâtını sağlayacak gerekli kararlar alındı." Eylül'de Moskova'da Dışişleri Bakanları toplanarak ilk kez Rusya da başarıyla genel plan içerisine dâhil edildi. Bu toplantıya katılanlar uluslararası alanda ortak harekât için planlar hazırlamak ve önerilerde bulunmak üzere, merkezi Londra'da bulunan bir Avrupa danışma komisyonu kurdu ve savaştan sonra barış için bir uluslararası örgüt konusunda kendilerini taahhüt altına sokan bir beyannâme çıkardılar. Bu konferansların en önemlileri o yıl sonlarında Kahire ve Tahran'da yapıldı. Tahran'da Churchill ve Stalin savaşın büyük stratejisini tartıştılar ve ertesi yıl Rus, Amerikan ve İngiliz güçlerinin uyumlu bir şekilde yapacakları büyük harekât dizisi için kesin planları tespit ettiler. Kahire Konferansı, daha çok Pasifik Savaşı ve Uzakdoğu işlerinin son nihaî çözüm şekline dair planlarla ilgiliydi.

Böylece, o zaman *Operation Overlord* adı verilen Avrupa istilası gerek geniş stratejik esası, gerekse ayrıntıları bakımından harekâtın başlamasından tam bir yıl önce planlanmış oldu. Diğer konular arasında Birleşik Devletler'in en büyük oranda asker ve malzeme sağlayacağı ve Başkomutan'ın bir Amerikalı

olacağı kararlaştırıldı. Eisenhower'ın Afrika, Sicilya ve İtalya' daki başarısı ve bütün Müttefik devletlerin sivil ve askerî liderleri arasında tanınması ve sevilmesi, onu bu iş için aday konumuna yükseltti. Ocak ayında Eisenhower, genel karargâhını Londra'ya taşıdı ve Harekât Planlama Kurmay Başkanı General Sir Frederick Morgan'la beraber istila için ayrıntılı hazırlıklara başladı.

Hiçbir ulusun veya uluslar topluluğunun askerî güçleri bu derece büyük bir sorumlulukla karşılaşmamıştır. Bizzat Hitler, asker ve uçak bakımından ezici bir üstünlüğe sahip olduğu ve İngiliz savunma güçlerinin henüz derme çatma bir halde olduğu 1940 ve 1941 yıllarında bile Manş Denizi'ni geçememişti. Ayrıca Hitler, Fransız sahilleri boyunca savunma tesislerini ele geçirilmez bir hale getirmek için dört yıllık bir zaman harcamıştı. Müttefikler için bu savunma hatlarını yarmak, karaya çıkmak, düşman toprağında bir orduyu tutmak ve onu *Wehrmacht*'ı, Alman ordusunu, kıtanın herhangi bir yerinde eşit koşullarla karşılayabilecek kuvvet derecesine getirmek, muazzam kara ve deniz güçleri ve çok büyük miktarda yedek araç gereç ve savaş malzemesi toplamayı gerektiriyordu.

Başka esaslı bir konu da hava hâkimiyetinin sağlanmasıydı. Yalnız Manş Denizi ve Fransız sahilleri üzerinde değil, Berlin ve Viyana'ya kadar bütün kıta üzerinde bu hâkimiyeti sağlamak gerekirdi. Müttefiklerin bu istilaya bir başarı umuduyla girişebilmeleri için daha önce Alman endüstrisini bombalamaları, ulaştırma hatlarını bozmaları ve Alman hava kuvvetlerini yerde bırakmaları zorunluydu. 1943 yılında ve 1944'ün ilk aylarında Avrupa savaş alanında bu, onların başlıca düşüncesi ve askerî başarısı oldu.

Almanya üzerine gerçek hava hücumları 30 Mayıs 1942'de büyük endüstri şehri Köln'e bin bombardıman uçağının yaptığı akınla başladı. Bunu Ren ve Ruhr bölgeleri şehirleri ve Almanya'nın ortalarına kadar bir dizi cezalandırma hareketi kovaladı.

Amerikan Hava Kuvvetleri 1942'de sembolik akınlara eşlik ettiyse de hava saldırısına ancak 1943'te temelli bir şekilde katıldı. Bu nedenle 1942'de İngiliz Hava Kuvvetleri Alman işgali altındaki Avrupa üzerine 75.000 tona varan bomba attı, buna karşı İngiltere'de üslenmiş olan Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri, 2000 ton bomba attı. Bununla birlikte Amerika çalışmalarını hızlandırdı. 1943'te Amerikan bombardıman uçakları düşmana karşı 123.000 ton, buna ilâveten İngilizler 213.000 ton bomba attılar. 1944'te Müttefik bombardımanı gittikçe yükselen bir ivme kazandı. Bu zamana doğru İngilizler son noktasına kadar bombalama tekniğini, Amerikalılar da tam isabet ve bulutlar arasından bombardıman tekniğini geliştirdiler. Her gün ve her gece güçlü Flying Forteress, Halifax, Lancaster, Stirling uçakları Almanya, Avusturya ve işgal altındaki Fransa üzerine uçarak büyük şehirleri harabeye çevirdiler; fabrikaları, demiryollarını, kanalları, denizaltı yuvalarını ve daha başka yüzlerce hedefi tahrip ettiler. Almanya'da bütün büyük şehirler kısmen yıkılmış ve savaş bitmeden Hamburg, Bremen, Köln, Frankfurt, Essen ve diğer şehirler âdeta tamamen ortadan kalkmıştı. Almanya'ya karşı hava saldırısının sadece maddi genişliği, Almanların savaşın ilk iki yılında İngiltere'ye karşı yapabildikleri yanında kıyaslanamayacak derecede büyüktü. 1940 büyük Coventry akınında *Luftwaffe* 200 ton bomba atmıştı, bu ölçüyle Coventry'e nazaran Berlin 363, Köln 269, Hamburg 200 defa daha fazla bombalandı. Savaş boyunca Müttefik Hava Kuvvetleri, hemen hemen bir buçuk milyon bombardıman uçağı, 2.750.000 avcı uçağı çıkışı yapmış, Avrupa savaş sahnesinde düşman hedefleri üzerine yaklaşık 2.700.000 ton bomba yağdırmıştır. Başlıca hedefler şehirler değil, petrol, uçak benzini, sentetik lastik, bomba kapsülü gibi temel endüstri tesisleriyle ulaşım sistemiydi.

Bu büyük bir başarı oluştursa da, Almanya'nın hava hücumlarıyla saf dışı edildiğini veya yalnız hava kuvvetinin savaşı ka-

zanabileceğini sanmak bir hata olurdu. Gerçekte Almanlar bombardıman karşısında olağanüstü bir sabır ve tahammül gösterdiler. Büyük kayıplar yaşanmakta ve günlük sosyal ve ekonomik hayat altüst olmakla beraber savaş malzemesi üretimi 1944 yılının son aylarına kadar ciddi bir sarsıntı geçirmemiştir. 1944'te Alman savaş üretimi evvelki yıllardan hayli yüksekti. 1944'te uçak, denizaltı ve top üretimi arttı. Bununla beraber, iki bakımdan hava savaşının kesin sonuçları oldu. Romanya petrol alanlarının işgaliyle beraber petrol ve uçak benzin endüstrisinin tahribi, Alman Hava Kuvvetleri'nin büyük bir kısmını yerle bir etti, Kuzey Fransa ve Batı Almanya'da ulaştırma sisteminin altüst edilmesi müttefik saldırısı başladığı zaman askerî birliklerin harekâtını âdeta felce uğrattı.

1944 baharına doğru istila için hazırlıklar tamamlandı. Sürekli hava değişikliklerine tâbi olan istila günü, 5 Haziran olarak tespit edilmişti. İstila bölgesi, özellikle mesafe, med cezir, sahilin alçaklığı ve savunma tesisleri gibi noktalar göz önüne alınarak Cotentin yarımadasının kıtaya birleştiği kısım olan Normandiya sahili olarak tespit edilmişti. Bu sahilin doğu kısmı İngilizlere, batı kısmı Amerikalılara ayrılmıştı. Müttefikler kara, deniz ve hava askeri olarak üç milyona yaklaşan güçlü bir ordu toplamışlardı. Her çeşit savaş ve nakliye gemisinden dört bin gemilik bir armada, istila ordusunu Manş Denizi'nden karşıya geçirmeye ve geniş ölçüde bir sefer için gerekli malzeme yığmalarıyla gereksinimlerini sağlamaya hazırdı. On bir bin uçak, istila kuvvetlerini korumaya ve Alman Hava Kuvvetleri'ni yerden kaldırmamaya hazırlanmıştı. Yeni silâhlar, özellikle yeni bulunmuş çıkarma gemileri suni limanlar ve çıkarmaları başarıya ulaştırmak için düşünülmüş daha birçok araç mevcuttu. İngiltere'deki levazım stokları o kadar çok ve ağırdı ki, şaka olarak adayı batmaktan, ancak balon barajının kurtardığı söyleniyordu. General Eisenhower'ın yazdığına göre, "Bütün Güney İngiltere, hareket için son emri bekleyen askerle ve Manş'ın

öbür kıyısına aktarılacak levazım ve teçhizat yığınlarıyla dolu güçlü bir ordugâh alanını andırıyordu. Bu bölge İngiltere'nin kalan kısımlarından tamamen tecrit edilmişti... Her ayrı ordugâh, kışla, motorlu araçlar parkı ve her birlik, haritalarımız üzerinde dikkatle işaret edilmişti. Her birliğin hareketi o kadar zekice planlanmıştı ki, gemiye binecekleri noktaya gemilerin tam onları almaya hazır bulundukları zaman ulaşacaklardı... Bu muazzam kalabalık, kurulmuş bir zemberek gibi gergindi ve gerçekten öyleydi, enerjisinin boşalacağı ve o zamana kadar girişilmiş en büyük deniz ve kara harekâtıyla Manş Denizi'ne sıçrayacağı ânı bekleyen kurulmuş büyük bir insan zembereği" (Eisenhower, *Crusade in Europe,* s. 249, Doubleday).

Kötü hava bütün planı tehlikeye düşürdü, fakat Eisenhower, havanın açılmasına bel bağladı ve 5 Haziran günü emri verdi. O gece uçaklar Belçika'dan Bretagne'ya kadar bütün kuzey Fransa'yı bombaladı, bir sahte donanma Almanları şaşırtmak için Pas de Calais'ye doğru hareket etti. Normandiya sahillerinde Alman hatları gerisine havadan üç tümen paraşütle indirme yapıldı. Sonra 6 Haziran sabahı erkenden istila donanması sahile yanaştı ve müthiş sualtı engellerini yararak Müttefik askerleri sahile yığıldılar.

Esas saldırının Pas de Calais bölgesinden geleceğini tahmin eden Almanlar gafil avlandılar. Normandiya istilasına bir süre bir şaşırtma hareketi gözüyle bakmakla birlikte, gene de bu istila karşısında oldukça şiddetli bir tepki gösterdiler. Fakat Müttefik hava komutanlığı istila donanmasına "karşı havadan bir müdahaleyi önledi, öbür taraftan Paris'e kadar demiryolları ve köprülerin tahribi, Alman komutanı Von Rundstedt'in Müttefiklerin bir köprübaşı kurmalarına engel olmak için zamanında takviye kıtaları yetiştirmesini imkânsız kıldı. İstila günü biterken Müttefikler, Atlantik duvarını yarmış ve 120.000 kişilik bir gücü karaya çıkartıp, paraşütçülerle bağlantı kurmak üzere içeriye ilerlemek için çalışıyorlardı. Bir hafta içinde sahile

300.000'den fazla asker ve 100.000 ton levazım çıkardılar ve yetmiş mil uzunlukta ve beş ilâ on beş mil derinlikte bir bölgeye hâkim oldular. Ondan sonra Amerikalılar batıya doğru saldırarak Cotentin yarımadasını geçtiler ve 26 Haziran'da büyük Cherbourg limanını aldılar.

Sonraki ay içerisinde Müttefikler, Normandiya Savaşı'nı kazandılar. Doğuda İngilizler kilit konumunda olan Caen şehrini ele geçirdiler. Batıda Amerikalılar güney yolunun kapısı olan Saint-Lô'yu aldılar. Ay sonuna doğru bir milyon asker sahile çıkmış ve ikmal sorunu büyük yapay limanların yapımı ve motorlu araçlara benzinini taşınması için boru döşenmesi sayesinde büyük ölçüde çözülmüştü. Şimdi düşmana sayıca üstün ve rakipsiz İngiliz ve Amerikan hava kuvvetleri, Alman savunma hatlarını yarmaya ve bütün Kuzey Fransa üzerine yelpaze gibi yayılmaya hazırdılar.

25 Temmuz'da Normandiya çarpışması bitti, Fransa çarpışması başladı. Karşı konulmaz bir güçle General Patton'ın Üçüncü Ordusu Saint-Lô batısındaki Alman savunma hatlarını yardı, güneye doğru on mil mesafede olan Coutances'a hızla indi, Avranches'i aldı, Falaise Cap denilen bölümde Almanların bir karşı hücumunu sonuçsuz bıraktırdı. Ondan sonra Siegfried hattına doğru perişan halde kaçan Alman ordusunun kalanlarını önüne katan Amerikan ordusunun bir kanadı, birkaç liman şehri hariç bütün Bretagne'ı işgal etti, başka bir kol, Loire nehri boyunca doğuya, Paris'e doğru ilerledi. Öbür taraftan İngiliz ve Kanada kuvvetleri sahil boyunca süratle Belçika ve Hollanda'ya ilerlediler. Paris, 23 Ağustos'ta kurtarıldı, birkaç gün sonra İngilizler Brüksel'i ve büyük Anvers limanını ele geçirdiler. 11 Eylül'de Amerikalılar, Lüksemburg'u kurtarmış ve Aachen'da Almanya'ya girmişlerdi. Bu arada başka bir istila kuvveti, Fransa'nın güney sahillerine çıkmış, zayıf Alman direncini kırarak Hür Fransız kuvvetlerinin yardımıyla büyük Toulon ve Marsilya limanlarını almış ve kuzeye Rhône vadisi

boyunca İsviçre sınırına doğru ilerlemişti. Eylül ortalarına doğru bütün Fransa düşmandan temizlenmişti. Bu, savaş tarihinde en göze çarpan zaferlerden biriydi.

O yaz ve sonbaharı Mihver kuvvetleri her tarafta gerileme halindeydi. Stalin, Rus saldırısını, Batılı Müttefiklerin saldırısıyla koordine edeceğine söz vermişti. Amerikalılar, henüz Cherbourg yollarını açmaya çalışırken, Stalin bin mil genişliğinde muazzam bir cephe üzerinde saldırıya geçti. En kuzeyde, Finlandiya savaş dışı bırakıldı, merkezde Rus orduları Ukrayna ve Polonya'yı çiğneyerek Varşova kapılarına geldiler. Güneyde Romanya'yı istila ettiler ve savaşarak Yugoslavya ve Macaristan'a girdiler. Almanlar İtalya'da da umutsuz bir durumdaydı. Roma'nın düşmesinden sonra, müttefik orduları kuzeye Lombardiya'ya doğru ilerleyip, birbiri ardına şehirleri aldılar ve Eylül'e doğru tarihî Po ovasına ulaştılar. Pasifik'te MacArthur Filipinler'e çıkmış ve donanma Japonları tarihlerindeki en büyük hezimetine uğratmıştı. Kuzey Afrika'daki zaferler başlangıcın sonu ise, bu zafer serisi de sonun başlangıcıydı.

Avrupa'da Zafer

1944 Eylülü'ne doğru Müttefik orduları, imkân ve araçlarını aşacak kadar çabuk ve fazla ilerlemişlerdi. Kazançlarını artırmak, güçlerini yeni baştan tazelemek, limanları temizlemek, levazımı takviye etmek, havaalanları kurmak, yol ve köprüleri yeniden inşa etmek ve kendilerini Ren nehri üzerinden Almanya içine götürecek sefer için hazırlanmak durumundaydılar. Görüleceği gibi, daha en zor savaşlarını vermemişlerdi, zira Almanlar vatanlarını kör bir cesaretle savunacaklardı. Güçlü Siegfried hattı, Hollanda'dan İsviçre'ye kadar uzanıyordu ve onun arkasında geniş Ren nehri bulunuyordu. Siegfried Hattını Hollanda'da Arnhem ve Nijmen'e geniş ölçüde havadan asker indirmekle çevirme girişimi neredeyse başarılıyordu. Fakat

bu girişim başarısızlığa uğrayınca, iki düşman ordu karşı karşıya geldi. 1944 sonbaharında Belçika, Lüksemburg, Alsace ve Lorraine ormanlarında seksen yıl önce Virginia'nın ıssız topraklarındaki savaşa benzer bir savaş başladı. Burada yapılan birçok savaştan hiçbiri şiddet ve verilen kayıp bakımından Amerikalıların o zamana kadar yaptıkları savaşlardan aşağı kalmazdı. Örneğin, daha çok İngiliz ve Kanadalıların yaptığı Scheldt halici savaşı –ki Müttefik gemilerine Anvers'i açmıştır– vahşi Hürtgen ormanında savaşmayı gerektiren ve Şubat'a kadar kazanılamayan Aachen ve Roer barajları savaşı, büyük sağlam Metz şehri ve Saar havzası çatışması Strasbourg ve Alsace savaşı bunlar arasında sayılabilir. Aralık ortalarına doğru Eisenhower'ın güçleri bu savaşların hepsini genellikle kazanmıştı ve Ren'e dalmaya hazırdılar.

Ondan sonra, kısa bir süre için ciddi sonuçlar verecek gibi görünen bir duraklama oldu. En ileri gelen generallerinin tavsiyelerine rağmen, Hitler umutsuz son bir girişimle, kalan bütün kuvvetlerini batı cephesine sürmeye karar verdi. Bu, Müttefik ordularını ikiye parçalamak ve Alman ordusunu Manş sahillerine ve hattâ Paris'e geri götürmek amacını güden büyük bir saldırıydı. Saldırı, 15 Aralık'ta Ardennes'in karla örtülü tepelerine elli mil uzunlukta bir cephe boyunca başladı ve başlangıçta şaşırtıcı bir başarı kazandı. On gün içinde Almanlar, önce Amerikan savunma hatlarını çiğnemiş, Bastogne'daki garnizonu kuşatmış ve Ardennes üzerinden Meuse nehrine doğru elli mil ilerlemişti. Bir ara, tam bir yarılma tehlikesi kendini gösterdi. Fakat Amerikalıların toplanması çabuk oldu. Bu cephenin kenarındaki savunmacılar iyi dayandılar. 101. Hava Tümeni'nin alelacele takviye ettiği Bastogne'daki cesur garnizon çevrilmiş ve etrafla ilişkisi kesilmiş olmakla beraber, Almanların planlarını aksatan ve kendisine daimi bir şöhret kazandıran bir direniş gösterdi. Alman saldırısı durduruldu ve sonra püskürtüldü. Ocak ayı ortalarına doğru, Almanlar bütün kazançlarını

kaybettiler ve şansa bel bağlamış bu düşüncesiz saldırı onlara 120.000 adamla yüzlerce tank ve uçağa mâl oldu.

Ondan sonra Ruslar, kendilerini, Viyana ve Berlin kapılarına götürecek olan büyük kış saldırılarına geçtikleri zaman, Müttefikler Ren'i geçmeye ve Hitler'i batıdan sıkıştırmaya hazırlandılar. Almanlar, nehrin ötesine geçtiler ve çekilirken köprüleri tahrip ettiler, fakat Ren nehri üzerinde gözetleme noksandı ve 7 Mart'ta bir Amerikan keşif gücü, Bonn civarında Ludendorf köprüsünün sağlam kaldığını gördü ve onu ele geçirdi. Birkaç gün içinde Amerikalılar beş tümeni nehrin öbür tarafına geçirdiler ve kuzey ve güneye doğru yayılmaya başladılar. İki hafta sonra savaşın en büyük hava bombardımanıyla beraber bütün müttefik ordusu Cleve'den Mannheim'a kadar Ren nehrini aştı. Öbür tarafa geçince, Alman hatlarını yarıp âzami hızlarıyla düşmanın arkasına düştüler, o zaman motorlu bir tümen, bir günde doksan mil mesafe yapıyordu. Amerikan Birinci ve Dokuzuncu Orduları Ruhr etrafında güçlü bir daire çizerek 300.000 Alman'ı esir aldılar. Patton'ın Üçüncü Ordusu Kassel ve Elbe nehirlerine doğru hızla ilerledi. Güneye doğru Patch'in Yedinci Ordusu da, Bavyera üzerinden Çekoslovak sınırına doğru ilerledi, kuzeyde ise Montgomery'nin İngiliz ve Kanadalı kuvvetleri sahil boyunca Bremen ve Hamburg üzerinden Baltık Denizi'ne yol aldı.

Bu, sonun geldiğini gösteriyordu. Ruslar, doğu ve güneyden; Amerikalılar ve İngilizler batıdan sıkıştırıp ve İtalya'daki Almanlar silâhlarını yere atarken *Wehrmacht* parçalanıp dağılmaya başladı. 25 Nisan'da Ruslarla Amerikalılar Elbe nehri üzerinde buluştular ve birbirinden iki bin mil uzakta, biri Normandiya sahilinden, diğeri Dinyeper kıyılarından hareket etmiş olan iki ordu, Almanya'yı ikiye böldü. Gözü kapalı müdafiler, Berlin'i savunmak için son bir siper savaşı verdiler. Şehrin kaderi belli olunca, Hitler intihar etti. Mussolini daha önce öfkeli İtalyanlar tarafından katledilmişti. 7 Mayıs'ta Alman ordusu-

nun geri kalan kısmı, kayıtsız şartsız teslim oldu. Bu sayede bin yıl yaşayacak *Reich* yıkılıp gitmiş oldu.

Zaferin mimarlarından biri planlarının gerçekleştiğini ve davasının zaferini görmeden bu hayattan ayrılmıştı. Franklin D. Roosevelt, 12 Nisan'da ölmüştü.

Müttefik orduları, Normandiya'yı istila etmek için savaştıkları zamanda bile iki büyük siyasi parti, sonbahardaki başkanlık seçimi için adaylarını göstermişlerdi. Demokratlar, ister istemez gözlerini kendilerini üç defa zafere ulaştıran ve şimdi Birleşik Devletler'i zafere götüren adama çevirdiler, Roosevelt'i ilk oylamada tekrar aday gösterdiler. Cumhuriyetçilerin görüşleri iç siyasette *New Deal*'a çok yakın, dış işlerinde fazlasıyla enternasyonalist ve herhalde deneyimsiz bir politikacı olan Wendell Wilkie'yi bırakarak, iç işlerinde ılımlı bir liberal ve dış işlerde olayların zorluğu altında enternasyonalizm görüşlerini benimsemiş bir parti adamı olan New York Valisi Thomas E. Dewey'e döndüler. Seçim kampanyası şiddetli olmakla beraber, sonuç hakkında pek şüphe edilemezdi. Roosevelt, 432 seçmen oyuyla 36 eyaleti, Dewey ise 99 seçmen oyuyla 12 eyaleti kazandı. Halk oylamasına gelince, Roosevelt, üç buçuk milyon fazla oy almıştı.

Roosevelt, dördüncü açılış konuşmasında, yalnız zafer için değil, zafer kazanıldıktan sonra da sağlam uluslararası bir düzenin kurulacağına dair söz verdi. Roosevelt, "Yalnız başımıza barış içinde yaşayamayacağımızı, kendi refah ve mutluluğumuzun uzaktaki başka ulusların refah ve mutluluğuna bağlı olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Devekuşu veya besleme bir hayvan gibi değil, insan gibi yaşamak gerektiğini artık anladık. Dünya vatandaşı, insanlık ailesinin üyesi olmayı öğrendik" dedi.

Zafer yaklaştıkça, Roosevelt'in düşünceleri gittikçe bu büyük barış ve uluslararası hukuk meselesi üzerinde toplanıyor ve enerjisini gittikçe daha çok bu sorunun çözümüne ayırıyordu. O, 1945 Şubatı'nda Stalin, Churchill, askerî ve sivil danışman-

larıyla savaş hakkında ve savaştan sonraki düzen hakkında görüşmelerde bulunmak üzere Kırım'dan Yalta'ya uzun bir yolculuk yaptı. Daha o zaman, Avrupa'da savaşın önemli bir sonuç doğurduğu görülüyordu ve gerçi Japonya'nın yenilmesi için bir iki yıl daha gerektiği tahmin ediliyorsa da, bunun da ihtimal dâhilinde olduğu ortadaydı. Böylece, Kırım veya Yalta Konferansı çalışmalarının büyük bir bölümü, Rusya'nın Pasifik savaşına girmesi gibi tamamen askerî konularla ilgili olmakla beraber, orada savaş sonrası dünyanın düzenlenmesi işiyle de hayli uğraşıldı. Roosevelt, askerî danışmanlarıyla Yalta'dan döndüğünde, Harry Hopkins'in bize anlattığına göre, inancını şöyle ifade etti: "Hepimizin yıllarca dua ettiğimiz ve konuştuğumuz gün doğmak üzeredir ve biz barış için ilk büyük zaferi kazanmış bulunuyoruz. Burada biz tabiriyle bütün uygar insanlık âlemini kastediyorum."

Başkanlık seçim kampanyası sırasında bile muhalefet, Roosevelt'i, "yorgun ihtiyar adam" diye eleştirmişti. Bu saptama doğruydu, zira savaş onun enerjisini tüketmiş ve hattâ ruhunun canlılığını bile etkilemişti. Yalta'dan apaçık hasta bir adam olarak döndü ve Kongre'ye raporunu ilk defa tekerlekli sandalyesinden okudu. Bundan sonra, dinlenmek ve San Francisco'da ilk Birleşmiş Milletler Konferansı'nın açılış hazırlıklarını yapmak üzere Georgia'da Warm Springs'teki kışlık evine gitti. 12 Nisan'da Jefferson Günü için bir nutuk kaleme alırken, bir beyin kanamasından yaşamını yitirdi. Yazdığı son kelimeler, bizzat kendi hayatı için uygun bir kitabe oluşturur: "Yarın gerçekleştireceğimiz şeyleri sınırlayan yegâne şey, bugünkü şüphelerimiz olacaktır. İleriye güçlü ve etkin bir inançla yürüyelim."

Pasifik'te Zafer

Guadalcanal'ın yeniden alınması, bir bakıma, Japonların ilerleyişini önlemek, Rabaul'u şiddetle bombardımana tutmak için üsler sağlamak ve 1943 Kasımı'nda başlaması planlanmış bü-

yük saldırı için yolu açmak amacını güden bir durdurucu harekât niteliğindeydi. Düşünülen saldırı, iki şekil alacaktı: Biri, MacArthur tarafından Yeni Gine sahili boyunca Halmahera ve Filipinler'e karşı bir saldırı, diğeri Amiral Nimitz tarafından adadan adaya sıçrayarak asıl Japon adalarını "bombalanması mümkün olan bir mesafeye kadar ilerleme". İkisi de hem kara, hem deniz harekâtı niteliğindeydi. Fakat birincisinde ordu en büyük rolü oynadı, ikincisindeyse yük donanma ve deniz piyade ordusu üzerindeydi. Üçüncü olarak Japonya'ya Birmanya içinden ve Çin'e giden Birmanya yolu üzerinden yaklaşma imkânı vardı. Fakat burada ulaştırma ve ikmal sorunu aşılmaz güçlükler arz ediyordu ve Çin milliyetçilerinden gelecek yardım azdı. Birmanya, sonunda düşmandan temizlendiyse de, bu seferin savaşın sonucu üzerinde hiçbir etkisi olmadı.

Saldırı, planlandığı gibi, 1 Kasım 1943'te kara ve denizden bir hücumla Kuzey Solomon adalarından Bougainville adasına sıçradı. Rabaul'a doğru bu saldırı tehlikesi karşısında uyanık olan Japonlar, karşı saldırıda bulundular. Fakat *Empress Augusta Bay* savaşında yenildiler. Amerikalılar, Bougainville'den Rabaul'un doğu ve güneyindeki adalara ilerlediler ve aralıksız bombardımanla bu kaleyi etkisiz hale getirdiler. Böylece yanlarını güvenlik altına alan MacArthur, Yeni Gine kıyısı boyunca sıçrama yapmak ve Amiral Nimitz, Okinawa'ya götüren uzun deniz seferine başlamak imkânını buldu.

Japonya'ya karşı ilerleyişin dayandığı ilke, yalnızca bu devletten değil, bütün savaşan devletlerin donanmalarının genel kurulundan daha güçlü bir duruma gelen Amerikan denizciliğinin ve hava kuvvetlerinin muazzam gelişimiydi. Gerçekten Amiral Halsey'in ünlü 58 (38 de denir) keşif kuvveti, tek başına bütün Japon donanmasından daha kuvvetliydi. 1944 yaz ortalarına doğru, Amerikan denizciliğinin sahip olduğu gemi sayısı, 613 savaş gemisi dâhil olduğu halde dört bin gemiydi. Pearl Harbor'dan beri Pasifik filosuna yedi yeni büyük savaş

gemisiyle Grumman, Wildcat, Hellcat, Curtis Helldiver, Douglas Dauntless ve başka birçok modelde binlerce uçak taşıyan yüz kadar uçak gemisi katılmıştı.

Şimdi bu güçlü donanma, akla gelmeyecek bir dizi darbeye hazırlanıyordu. Amiral Nimitz, güney ve merkezî Pasifik'te düşman elindeki dağınık bir sürü küçük mercan adasını itaat altına sokmaya kalkışmak niyetinde değildi. Onun stratejisi en önemli ada gruplarının her birinde kilit durumundaki adaları ele geçirmek, bunların üzerinde hava üsleri kurmak, sonra etraftaki adalarda bulunan Japon garnizon kuvvetlerini "dalında kurumaya" terk ederek Japonya'ya yüzlerce mil daha yakın olan başka bir adaya sıçramaktan ibaretti. Nihâyet, Güney Filipinler'de Mindanao ve Çin sahil açıklarında, Formoza gibi büyük adaları dahi bırakıp geçmek mümkün görüldü. Başlangıcından itibaren, fazla yayılmak hatasını işleyen Japonlar, buna güçlerini dağıtmak hatasını da eklemişlerdi.

İlk darbe Gilbert adalarında Tarawa'yı hedef aldı. Bu küçük mercan adasında 3000 kişilik bir Japon garnizonu bulunuyordu ve ada Amerikalıların o zamana kadar rastlamadıkları mükemmellikte bir savunma sistemiyle korunuyordu. Onu teslim almak, Amerikalılara bine yakın kayıp ve iki bin yaralıya mâl olan kanlı bir savaşı gerektirdi. İki ay sonra, donanma yüz mil kuzeyde Marshall adalarına hareket etti. Hiçbir şey önünde teslim olmamaya kararlı 8000 kadar Japon tarafından korunan Kwajalein mercan adası ilk hedefti. 31 Ocak 1944'te deniz piyadeleri karaya çıktılar, üç gün içinde adayı ele geçirdiler ve düşmandan temizlediler. Ondan sonra ilerlediler ve 350 mil batıda Eniwetok'i temizlediler.

Rabaul ve Truk'u etkisiz bırakan, Gilberts ve Marshall adalarını ele geçiren Beşinci Amerikan Deniz ve Hava Kuvveti, şimdi 1200 mil batıda ve Tokyo'dan ancak 1500 mil uzakta bulunan Marian adalarına doğru yol almaya başladı. Bu tarafta esas hedefler Japonların kuvvetli bir hava ve deniz üssü haline

getirdikleri Saipan ile Aralık 1941 saldırısında Amerikalıların elinden aldıkları Guam adalarıydı. Amiral Spruance'ın komutasındaki keşif kuvveti, Japonların karasuları sayılabilecek alana yaklaşınca, Japon donanması savaşmak üzere ortaya çıktı. Bunu takiben Filipin adaları denizinde tamamen uçak gemilerinde üslenmiş uçaklar tarafından yapılan savaşta (19-29 Haziran 1944), düşmanın uçak gemileri filosu tahrip edildi, savaş gemileri ve kruvazörler büyük hasara uğratıldı. Pasifik Savaşı'nın en zor savaşlarını yaparak Marian adalarının sistemli bir şekilde buyruğu altına alınmasına başlandı. Saipan'ın işgali üç hafta sürdü ve Amerikalılar için 15.000 kişinin kaybına mâl oldu. Guam'ın alınması da hemen hemen aynı derecede güç oldu. Bununla beraber, Ağustos'a kadar Marian adaları, Amerikalıların eline geçti ve kısa zaman sonra dev B-29'lar Japon anavatan adalarını bombalamak üzere hava alanlarından havalanmaya başladılar.

Güney ve merkezî Pasifik'te bu zaferler, Filipinler'e karşı doğrudan doğruya hücum için yolu açtı. Amerikalıların adadan adaya sıçrama tekniği o derece başarı göstermişti ki, General MacArthur, Mindanao'yu bir tarafa bırakıp geçmeye ve adaların ortasına saldırmaya karar verdi. 20 Ekim 1944'te yüz binden fazla asker taşıyan nakliye gemisi dâhil 600 gemilik bir filo, Leyte körfezine girdi. MacArthur sahile çıktı: "Filipin halkı, işte döndüm, gelin benimle birleşin" dedi. O sözünde durmuş, dönmüştü, onlar da gelip birleştiler. Kısa zaman içerisinde Filipinler'de iki yüz bin askeri oldu, bunlara uzun zamandan beri sevilmeyen Japonlara karşı gerilla savaşı yapmakta olan sadık Filipinliler katıldılar.

Bu, Japonların bilmezlikten gelebilecekleri bir meydan okuma değildi. Umutsuzluk içinde ellerindeki her şeylerini Amerikalıların üzerine saldılar. Leyte Gulf Savaşı (23-25 Ekim) savaşın son ve en büyük deniz savaşıydı. Bu savaş, gerçekte üç ayrı çarpışmadır ve her birinde Amerikalılar başarılı olmuştur.

Japon filosu, bu savaşta uğradığı yenilgiden hiçbir zaman belini doğrultamadı ve ondan sonra Amerikan ilerleyişine ancak cılız bir direniş gösterebildiler. MacArthur, Leyte'yi hızla işgal etti, sonra Luzon'a geçti, Manila 1945 Şubatı'nda düştü ve Nisan' da bütün adalar kurtarıldı.

MacArthur, Filipinler'i geri alırken, donanma Japonya'ya doğru son adımı atmıştı. Küçücük Iwo Jima adası, Tokyo'dan ancak 800 mil mesafedeydi. Uçaklar bir ay süreyle adayı her gün bombaladılar ve altı savaş gemisi, kruvazörler ve destroyerlerden oluşan bir keşif gücü, adadaki savunma mevkilerini bir hafta bombaladı. Sonra, 19 Şubat'ta deniz piyadeleri kumluk sahillerini saldırıyla ele geçirdiler. Japon direnişçilerini ortadan kaldırmak bir ay aldı ve bu beş bin kişilik bir kayba neden oldu. Fakat Mart ortalarında Amerikan bombardıman uçakları yangın bombası kullandıkları bir sırada, akın için pistlerinden Tokyo'ya doğru havalanmaya başladılar. Bu akınlar, Hamburg üzerine İngilizlerin yaptıkları akınlar kadar hasara neden oldu. Bundan sonra, ordu ve donanma, Japonların anavatan adalarından ilki, Ryukus'da Okinawa üzerine yürüdü. Japonlar, umutsuzluk içinde, *kamikaze*'ye, yani intihar uçakları hücumuna başvurdular. Bunlar, Amerikan filosuna büyük zararlar verdilerse de istilayı durduramadılar. Mağaradan mağaraya savaşan direnişçiler, hemen hemen üç ay direnebildiler. Okinawa, ancak Haziran sonlarına doğru ele geçirildi.

O zamana kadar Avrupa'da savaş bitmişti ve Japonya'nın da sonu yaklaşıyordu. Amerikan denizaltıları Japon ticaret filosunu âdeta tamamen ortadan kaldırmıştı ve Japon ekonomisi perişandı. Denizciliğe ait uçaklar, limanlar üzerinde uçarak düşman gemilerinden kalanlarını da batırıyorlardı. Amiral Halsey'in keşif gücü, kıyıda aşağı yukarı istediği gibi dolaşıyordu. Tokyo, artık kömür haline gelen bir viraneye dönmüş ve büyük endüstri şehirlerinin çoğu yangın akınlarıyla harap olmuştu. Japon liderleri yenilmiş olduklarını biliyorlar, fakat gerçeği hal-

kına söylemekten korkuyorlardı. Onlar, sonuna kadar savaşa devam tehdidiyle Müttefiklerden daha iyi barış şartları koparabilecekleri umudundaydılar.

Fakat Müttefikler görüşmelere yanaşmak istemiyorlardı. Şimdi bütün silâhlı kuvvetlerini Japonya'ya yığabilirlerdi ve keza Rusya'nın Pasifik'te savaşa girmek üzere olduğunu da biliyorlardı. Temmuz'da ilk atom bombası New Mexico çölünde patlatılıp, bu en son silâh şimdi Japonya'ya karşı kullanılmaya hazır durumdaydı. Bunun kullanılıp kullanılmaması gerektiği uzun zaman tartışılacak bir meseledir. Fakat Almanya'da Potsdam'da toplanan Müttefik liderlerinin Japonya'ya verdikleri ültimatom hazırlanırken, bütün bu düşünceler rol oynadı: Japonya, ya teslim olacak ya da yok edilecekti. Japon hükümeti, ültimatomu dikkate almadı. Bunun üzerine 6 Ağustos'ta bir tek B-29, Hiroshima endüstri şehri üzerinde uçtu ve atom bombası atıldı. Üç gün sonra, Nagasaki üzerine bir ikinci bomba bırakıldı. İki şehir de yerle bir oldu, insan kaybı yüz binin çok üzerindeydi. Tamamen yok olma tehlikesi karşısında kalan Japonya, 14 Ağustos'ta teslim oldu ve 2 Eylül'de USS Missouri'nin güvertesinde kayıtsız şartsız teslim belgesini imzaladı. Bütün savaşların en korkuncu böylece sona erdi.

Bu savaş, oldukça yerinde bir sonuçla, insanlığın başka bir savaşta varlığını kaybedeceğini açıkça gösteren bir genel yıkım içinde sona erdi. Dünyanın her tarafında uygar insanlar I. Dünya Savaşı'nın savaşlara son veren bir savaş olacağını ummuşlardı. Fakat bunda aldandıklarını gördüler. Yirmi yıl sonra, kötü ve ihtiraslı adamlar, amaçlarına şiddet ve dehşetle ulaşmak için bir kere daha maceraya atıldılar. Az daha başarı kazanıyorlardı. Bununla birlikte, sonunda perişan oldular ve böylece bir kez daha eline kılıç alanların kılıçla yok olacakları gerçeğini ispatladılar. Bu başarısızlığın askerî nedenleri ne olursa olsun bunun asıl nedeni oldukça açıktır: Mihver devletleri, insani değerleri ve insani inançları ret ve inkâr ettikleri ve bu nedenle

dünyada insanlığı kutsal tutmakta devam eden bütün güçleri kendi aleyhlerine çevirdikleri için hezimete uğratıldılar. Erdem, zekâ ve insan onuruna inananlarsa sonunda başarılı oldular.

Özgür dünya uluslarına sonunda zaferi kazandırmış olan nitelikler savaşın acı ve ıstırabıyla gücünü kaybetmiş değildi. Roosevelt, bir savaş mesajında, "Ulaşmak istediğimiz gerçek amaç savaş meydanlarının kötülükleri üzerinde ve ötesindedir. Güce başvurduğumuz zaman... onun nihaî iyiliğe doğru ve yakın kötülüğe karşı yöneltilmesinde kararlıyız" demiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın "yakın kötülüğe" engel olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. "Nihaî iyiliği" getirip getirmediğini ise gelecek gösterecektir. Muhakkak ki, zafer insanların isterlerse iyiliği arayabilecekleri koşulları meydana getirdi; Amerikan halkını hem bu halkın hem de başka bir halkın o zamana kadar karşılaşmadığı bir sorumluluk karşısında bıraktı. Savaşın yıktığı dünyayı eski haline getirme, Batı Hıristiyan uygarlığını kalkındırma, demokrasiyi kuvvetlendirme ve özgür milletleri dünyanın her yerinde destekleme ve barışı sağlayacak derecede güçlü bir uluslararası örgüt kurma görevi büyük ölçüde onun omuzlarındaydı. Savaştan sonraki beş yıl içinde, Amerikan milleti bu sorumluluklardan birçoğunu yerine getirdi. Batı dünyasının kalkındırılması işine büyük yardımlarda bulundu, demokrasi ve özgürlüğü dünyanın uzak köşelerinde destekledi ve barışı korumak için bir Birleşmiş Milletler örgütü kurmak ve yaşatmak konusunda önderlik etti. Gelgelelim, savaşla ve savaş söylentileriyle dünya hâlâ huzursuz ve ufuklar karanlıktır.

YAKIN OLAYLARIN KISA BİR KRONOLOJİSİ

1946

1 Temmuz: Dördüncü atom bombası, Marshall adalarından Bikini mercan adası üzerinde müthiş bir deneme atışında patlatılır ve 25 Temmuz'da beşinci atom bombası deniz altında patlatılır.

29 Temmuz-15 Ekim: Birleşik Devletler, Müttefik ve Ortak Devletlerle İtalya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya arasında barış antlaşmalarının esaslarını tespit eden büyük Paris Konferansı'na katılır. Almanya ve Avusturya bu konferansa alınmadıkları için Rusya'ya, görünüşte bu ülkelerle ulaştırma yollarını koruma amacıyla Doğu Avrupa'da büyük kuvvetler bulundurma hakkı verilir ve böylece Rusya, sonradan Macaristan, Bulgaristan ve Çekoslovakya'yı egemenliği altına alma programını gerçekleştirebilir.

30 Eylül-1 Ekim: Birleşik Devletler'in katıldığı Nurenberg Mahkemesi, savaş suçlarından dolayı yargılanan yüksek Alman resmî kişilerinin çoğunu suçlu bulur. 16 Ekim'de Ribbentrop,

Keitel, Rosenberg, Streicher ve başkaları asılmak yoluyla idam edilirler, Goering intihar etmiştir.

5 Kasım: Cumhuriyetçi Parti, 51 senatör ve 241 temsilciyle Kongre'nin her iki meclisinde hâkimiyeti ele geçirir ve aynı zamanda New York Valisi Thomas E. Dewey ve California Valisi Earl Warren dahil yirmi beş valiliği yeniden veya tekrar seçilerek kazanır.

1947

29 Ocak: Birleşik Devletler, Çin'de komünist kuvvetlerle hızla yıkıma giden Chiang Kai Shek rejimi arasında bir uzlaşma sağlamak çabalarından vazgeçer.

12 Mart: Başkan Truman, Kongre'nin ortak bir toplantısında verdiği söylevde: "Özgürlük ve bağımsızlıklarını korumaya çalışan" uluslara askerî ve ekonomik yardım sağlayarak komünizmi durdurmak amacını güden bir program öne sürer ki bu, "Truman Doktrini" adını almıştır.

22 Mayıs: Başkan Truman, Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolar yardım sağlayan bir kanunu onaylar.

5 Haziran: Dışişleri Bakanı George Marshall, Harvard'da Avrupa'nın kalkınması hakkında bir söylev vererek, Birleşik Devletler'in gereken para ve malzemeyi sağlaması şeklinde karşılıklı geniş bir yardım programı teklif eder ve böylece Marshall Planı ortaya atılır.

14 Haziran: Başkan Truman, İtalya, Bulgaristan, Macaristan ve Romanya ile Barış Antlaşmaları imzalar.

12 Temmuz: Muhalefette Rusya olmak üzere, on altı devletin temsilcilerinin katılımıyla Paris'te Marshall Planı'nın uygulanması hakkında bir konferans verilir.

25 Temmuz: Kongre, ülkenin bütün silahlı kuvvetlerini bir kişi, Savunma Bakanı'nın emri altına alan kanunu onaylar. Bu ödevi James Forrestal üzerine alır.

22 Ağustos: İşçilerin bazı faaliyetlerini sıkı bir şekilde sınırlandıran Taft-Hartley Kanunu, işçi sendikalarının muhalefetine ve Başkan Truman'ın veto teşebbüsüne rağmen yasalaşır.

18 Kasım: Genel Asamblesi'nin toplantı hâlinde bulunmadığı zaman, bütün yıl faaliyette bulunacak bir "Küçük Asamble" hakkında Birleşik Devletler tarafından yapılan teklif, Rusya'nın muhalefetine rağmen, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilir.

22 Aralık: Rusya'ya karşı aşırı derecede muhalif olduğu iddiasıyla Amerikan dış siyasetine sert bir şekilde saldıran eski Başkan vekili Henry Wallace, bir üçüncü parti listesinde Başkanlığa adaylığını koyar.

1948

30 Mart: Uluslararası tam kontrol isteyen Amerikan planını kabul etmesi Rusya'nın vetosuyla önlenen Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu, toplantılarını belirsiz bir zamana bırakır.

31 Mart: Kongre, komünizm ve totaliteryanizm aleyhtarı cepheye geçmiş olan ülkelere ekonomik yardım olarak 6.25 milyar dolar bağışta bulunulmasını öngören Ekonomik İş Birliği Kanunu'nu kabul eder.

2 Nisan: Kongre, Cumhuriyetçiler tarafından vergilerden yılda 4800 dolar indirim sağlayacak bir vergi indirim kanununu kabul eder.

24 Haziran: Philadelphia'da toplanan Cumhuriyetçi Parti, Thomas E. Dewey'i Başkan adaylığına seçer. Aynı şehirde 15 Temmuz'da Demokrat Parti Harry Truman'ı; 24 Temmuz'da İlerici Parti Henry Wallace'i adaylığa seçerler.

Temmuz-Ekim: Başkanlık seçimi ile aynı zamanda Amerika aleyhtarı faaliyetler hakkında Meclis Komitesi, uzun bir ithamı listesi ortaya atar ve halkın ilgisi, özellikle kısa bir süre önce Dışişleri Başkanlığı'nda memur Alger Hiss'in Rus istihbarat servislerine gizli resmî bilgi sağladığı hakkında eski Komünist

Partisi üyesi Whitaker Chambers'ın yaptığı ithamlar üzerinde toplanır.

2 *Kasım:* Başkan Truman, halk oyunun Dewey lehinde kullanılan yüzde 45.77'sine karşı yüzde 49.87'sini alarak tekrar başkanlığa seçilir.

1949

17 Ocak: Amerikan Komünist Partisi'nin on bir lideri, Smith Kanunu'na göre zor kullanarak Amerikan hükümetini devirmek için gizli faaliyette bulunmak suçuyla mahkemeye verilir.

4 Nisan: Ortak savunma, barış ve güvenliği koruma amacı etrafında toplanmış on iki devlet tarafından Washington'da Kuzey Atlantik Savunma Paktı imzalanır.

12 Mayıs: Ruslar tarafından Berlin'de tam hâkimiyeti ele geçirmek için konan ve İngilizlerin Amerikalıların etkili hava nakliyatıyla engellenen şehrin Müttefikler elindeki kısımlarının 328 gün karadan ablukası sona erer. 1 Temmuz'da demiryolu nakliyatı tekrar başlar.

23 Eylül: Başkan Truman, "son haftalar içinde" Rusya'da bir atom patlaması olduğunu açıklar.

26 Eylül: Başkan, vaktiyle Dışişleri Bakanı Cordell Hull'ın kabulünde önayak olduğu karşılıklı Ticaret Anlaşmaları Kanunu'nu yenileyen bir belgeyi imzalar.

14 Ekim: Amerikan Komünist Partisi'nin on bir lideri, hükümeti zorla devirmek için gizli faaliyette bulunmak suçuyla mahkûm olurlar.

1950

24 Haziran: Rusya tarafından kışkırtılan Kuzey Kore Hükümeti, Güney Kore'ye saldırır. Birleşmiş Milletler'in onayıyla Birleşik Devletler, bu saldırıya karşı koymak üzere harekete geçer.

Temmuz, Ağustos, Eylül: Kore'de şiddetli savaşlar devam ederken, Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa ve diğer Batılı milletler, hızla silahlanmak için faaliyete geçerler.

9 Eylül: Başkan Truman, 1951 Haziran'ına kadar Amerikan savunma giderlerinin en aşağı yılda 3 milyar dolar oranında artırılacağını açıklar.

30 Eylül: Esas yönüyle Amerikan, Güney Kore ve İngilizler'den oluşan Birleşmiş Milletler gücü, Seul'u yeniden alırlar ve Kuzey Korelileri 38. merkez dairesi ötesine sürerler.

Ekim, Kasım: Birleşmiş Milletler gücü, Kuzey Korelileri hemen hemen Yalu nehrine kadar kovalarlar, Kasım ayı sonlarında düşman, güçlü Çin takviyesi alır ve güneye doğru şiddetli bir saldırı harekâtına girişir. Bu, yeni bir Dünya Savaşı tehlikesi doğurur.

TAVSİYEYE DEĞER KİTAPLARIN KISA BİR LİSTESİ

Amerikan tarihini toplu bir şekilde ele alan en iyi eserler şunlardır:

Charles A. ve Mary R. Beard, *The Rise of American Civilization,* 2 cilt, John D. Hicks, *The Federal Union* ve *The American Nation,* Homer C. Hockett ve Arthur M. Schlesinger, *Political and Social Growth of the United States,* 2 cilt, S. E. Morison ve H. S. Commager, *Growth of the American Republic,* 2 cilt. Esas belgeler tam bir şekilde şu yapıtta toplanmıştır: H. S. Commager, *Documents of American History,* buna şu yapıt da eklenebilir: H. S. Commager ve Allan Nevins tarafından yayımlanan *The Heritage of America, Readings in American History.*

Koloni devri tarihini bir cilt içinde anlatan en iyi eser, Carl L. Becker, *Beginnings of the American People*'dır. John Fiske'nin eserleri, özellikle *The Discovery of America, Old Virginia and her Neighbors* ve *The Dutch and Quaker Colonies* (her biri ikişer cilttir), zevkle okunacak kitaplardır. Vernon L. Par-

rington, *The Colonial Mind,* düşünsel gelişme hakkında vazgeçilmez bir yapıttır. James Truslow Adams'ın, *The Founding of New England* adlı yapıtı, bu konuda güzel yazılmış eleştirel bir görüş kazandırmaktadır. Bu görüş, S. E. Morison'ın *The Puritan Pronaos*'nda düzeltilmiştir. T. J. Wertenbaker'in *The First Americans, The Old South* ve *The Middle Colonies* adlı yapıtları sanat, mimarî, el sanatları ve sosyal yaşam için değerlidir. Şu biyografi eserleri özellikle tavsiye edilir: S. G. Fisher, *The True William Penn,* Kenneth B. Murdock, *Increase Mather* ve Carl Van Doren, *Benjamin Franklin.* Parkman'ın bütün eserleri, özellikle, *Montcalm and Wolf kitabı* okunmalıdır.

Amerikan Devrimi için George Otto Travelyan'ın *The American Revolution* (4 cilt), her okuyucuyu büyüleyecek bir kitaptır. Federal hükümet kurulduktan sonraki devrin ilk zamanları için Claude G. Bower'in *Jefferson and Hamilton* ve *Jefferson in Power* adlı kitapları özellikle tavsiye edilmelidir. Henry Adams'ın *United States during the Administrations of Jefferson and Madison* (9 cilt) adlı kitabı güçlü ve aynı zamanda edebî bakımdan mükemmel bir eserdir. Genç A. M. Schlesinger'in *The Age of Jackson* adlı kitabı Jackson'a özgü düşüncelerin kaynağını anlatır. Batıya doğru yayılma hakkında en iyi tarih F. J. Turner'ın *Rise of the New West* adlı eseridir. Justin H. Smith'in *The War With Mexico*'su (2 cilt) bu konu üzerinde güzel yazılmış bir kitaptır. İç Savaş dönemi için şu eserlere bakınız: James Ford Rhodes, *United States From the Compromise of 1850,* Allan Nevins, *Ordeal of the Union,* James G. Randalls, *Civil War and Reconstruction;* John Bach McMaster'in *History of the United States*'i 1783'ten 1861'e kadar olan döneme genel bir bakış sunar. Ellis P. Oberholtzer'in *United States since the Civil War*'ı bu eseri bıraktığı yerden devam ettirir. Birincisi sekiz cilt, ikincisi beş cilttir.

Amerikan hayatının özel yönleri hakkında yazılmış dikkate değer eserler arasında okuyucular özellikle şu kitaplardan yararlanabilirler: F. J. Turner, *The Frontier in American History,*

Walter P. Webb, *The Great Plains,* Roger Burlingame, *March of the Iron Men,* (keşifler hakkında), T. C. Cochran ve W. Miller, *The Age of Enterprise,* M. L. Hansen, *The Immigrant in American History,* A. M. Schlesinger, *The Rise of the City.* Özellikle okunmaya değer biyografiler arasında şunları gösterebiliriz: Paul Leichester Ford; *The True George Washington,* Dumas Macne, *Thomas Jefferson,* Carl Schurz, *Henry Clay,* Marquis James, *Andrew Jackson,* George Fort Milton, *Eve of Conflict,* (Stephen A. Douglas'ın hayatı), Lincoln'ün hayatı üzerine J. G. Randall, Carl Sandburg ve Lord Charnwood'un kitapları, Douglas Freeman *Robert E. Lee,* Allan Nevins, *Hamilton Fish, John D. Rockefeller* ve *Grover Cleveland,* Tyler Denett, *John Hay,* Henry W. Pringle, *Theodore Roosevelt* ve William Howard Taft, Herbert I. Bell, *Woodrow Wilson,* William Allen White, *Puritan in Babylon* (Calvin Coolidge); Carl Schruz, Samuel Gompers Booker T. Washington, Theodore Roosevelt, Robert M. La Folette ve Henry L. Stimson'ın hatıratları da ihmal edilmemelidir.

Edebiyat ve düşünce hayatı için okuyucu, Vernon L. Parrirgton'ın üç ciltlik *Main Currents in American Thought* kitabından, H. S. Canby, R. E. Spiller ve başkaları tarafından yazılmış *Literary History of America,* Merle Curti, *The Growth of American Thought* ve H. S. Commager, *The American Mindz* Ralph H. Gabriel, *The Course of American Democratic Thought adlı* kitaplardan yararlanabilir.

Dizin

A

Adair, James, 70
Adams, Henry, 302, 307
Adams, John, 60, 93, 100, 111, 118, 121, 128, 147, 162, 167, 176
Adams, Sam, 100, 106, 110, 112, 147, 404
Adams, Samuel, 100, 104
Addams, Jane, 345, 407
Allen, Ethan, 113, 312
Amherst, 80, 86
Armour, Philipp D., 295, 322
Arnold, Benedict, 127, 135
Asheley, William, 228

B

Babbitt, George, 476
Babcock, Stephan, 382
Bacon, Francis, 507
Bacon, Nathaniel, 39, 404
Baer, George, 421
Baker, Newton D., 459
Bartram, John, 73
Baruch, Bernard, 459
Becknell, William, 227
Beecher, Henry Ward, 244, 249
Bell, Graham, 308
Bell, John, 257
Bellamy, Edward, 405
Benett, James Gordon, 213
Benton, Thomas Hart, 208, 262
Bersford, Charles, 439
Bertram, William, 61
Bessmer, Henry, 315, 316
Biddle, Nicholas, 211
Bienville, 86
Billings, Frederick, 359, 476, 477
Bland, Richard, 395
Bloodworth, Timothy, 100
Blue, Victor, 229, 370, 381, 436
Booker, Thomas, 27
Boone, Daniel, 51, 70

Boucher, Jonathan, 72
Bradford, William, 26
Bragg, Braxton, 270
Breckinridge, John C., 256, 257, 258
Brooks, Preston, 250
Brown, Albert G., 254
Brown, Joseph E., 272
Brush, Charles, 310
Bryan, George, 100, 392, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 405, 418, 423, 424, 436, 438, 447, 448, 451, 455, 485
Bryant, William Cullen, 195, 214, 250
Buchanan, James, 248, 249, 251, 256, 299
Bumppo, Natty, 217
Burbank, Luther, 382
Buren, Martin Van, 241
Burgess, John W., 148
Burns, Anthony, 249
Burnside, Ambrose, 272
Burr, Aaron, 167, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 189
Butler, Benjamin, 272, 468
Byrd, Colonel, 63
Byrd, William, 63, 65, 66, 70, 73, 312

C

Calhoun, John C., 50, 188, 196, 202, 210, 240-43, 256
Calvert, Baltimore Cecilius, 27
Carleton, Mark Alfred, 381
Carnegie, Andrew, 295, 315, 316, 317, 318, 319, 322, 325, 426
Carranza, 455
Carson, Kit, 51, 228
Cartier, 81
Carver, George Washington, 382
Casas, Las, 82
Cass, Lewis, 242
Champlain, Samuel D., 81, 83, 190
Charles I, 28, 30, 31, 32
Charles II, 28, 31
Chase, Salmon P., 240, 243, 247, 248, 257
Chatam, 86, 104, 110
Chauncy, 56
Choiseul, Due de, 86
Churchill, Winston, 413, 495, 498, 499, 501, 503, 505, 520, 523, 526, 536
Clark, Champ, 424
Clay, Henry, 188, 191, 196, 202, 203, 204, 208, 211, 242, 243, 262, 313, 398
Cleveland, Crover, 225, 282, 321, 327, 343, 350, 353, 364, 393, 394, 396, 398, 405, 406, 418, 427, 430, 431, 432, 433, 450
Clinton, De Witt, 225

Clinton, George, 100, 134
Cobb, Howell, 239
Cobbett, William, 219
Coffin, Levi, 244
Coker, David R., 382
Colbert, 81
Colden, Cadwallader, 108
Commons, John R., 345
Cooke, Jay, 324, 364
Cooke, Tay, 359
Coolidge, Calvin, 469, 471, 472, 473, 474
Cooper, Fenimore, 195, 214, 217
Cooper, Peter, 312, 326
Coronado, 80
Cortez, Hernando, 80
Cortlandts, Van Rensselaers, 59
Cotton, John, 44, 56, 73, 74
Crawford, W. H., 202
Crevecoeur, 53
Crittenden, John J., 260
Croghan, George, 70
Cummings, Albert B., 412
Curtis, George William, 405

D

Dana, R. H., 54
Davis, Jefferson, 218, 223, 243, 254, 255, 256, 259, 262, 264, 265
Day, Benjamin, 213, 231
Deano, 51
Debs, Gens Eugene V., 342, 343
Deere, John, 376
Defoe, D., 74
Dew, Thomas, 240
Dewey, George, 436
Dewey, John, 401
Diaz, Porfirio, 453
Dick, Everett, 369, 370
Dickinson, John, 100
Dix, Dorothea, 408
Dodge, Grenville, 358
Donnelly, Ignatius, 393
Dorset, Marion, 382
Douglas, Stephen A., 223, 242, 243, 246, 247, 249, 250, 254, 255, 256, 257, 258, 262, 399, 510, 538
Drake, Colonel, 307
Dreiser, Theodore, 401
Dunne, Finley Peter, 329

E

Edison, Thomas A., 310
Edwards, Jonathan, 56, 73
Eggleston, Edward, 218
Eisenhower, Dwight D., 521, 523, 524, 527, 529, 530, 533
Eliot, Charles W., 405
Ellsworth, Oliver, 142
Ely, Richard, 401
Emerson, Ralph Waldo, 32, 45, 112, 220, 404

Endicott, John, 27, 43

F

Faneuil, 51, 106
Farragut, Davis G., 265, 267
Fillmore, Millard, 244
Finney, C. G., 239
Fish, Hamilton, 429
Follette, Robert M. La., 412, 415, 416, 424, 452, 483
Ford, Henry, 309, 478
Franklin, Benjamin, 49, 73, 97, 100, 111, 125, 128, 136, 146
Fremont, John C., 245, 248, 356
Frick, H. C., 316
Frontenac, Comte de, 57, 80, 84, 86
Fulton, Robert, 183, 308

G

Gadsden, Christopher, 100, 147
Gallatin, Albert, 181, 192
Garland, Hamlin, 365, 388, 401
Garrison, William Lloyd, 239, 404
Gates, Horatio, 126
Gaulle, Charles de, 522
George, Henry, 390, 405
Gladden, Washington, 345
Glasgow, Ellen, 375
Godkin, E. L., 405, 438
Goering, Hermann, 510
Goethals, George W., 444
Gompers, Samuel, 338
Gompers, Solomon, 338
Gorgas, William C., 444
Gould, Jay, 295, 323, 347
Grady, Henry, 286
Grant, Ulysses S., 124, 261, 266, 267, 269, 271, 280, 299, 301, 302, 380, 417, 427, 469, 475
Gray, Robert, 87, 160, 348
Greene, Nathaniel, 127
Gregg, William, 287
Grenville, George, 99, 358
Groseilliers, 85

H

Hall, Toyenbee, 63, 106, 157, 162, 229, 264, 407
Hamilton, Alexander, 72, 100, 136, 145, 148, 155, 156, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 184, 193, 195, 304, 305, 429
Hanna, Mark, 399, 418, 471
Hansen, Niels, 382
Harding, Warren G., 468, 469, 471, 473, 474, 476
Harrimon, E. H., 323
Hay, John, 440, 441

Hayes, Rutherford B., 278, 417
Hayne, Robert Y., 211, 256
Hearst, William Randolp, 434
Heineman, P. R., 518
Henderson, Richard, 70, 515
Henry, Patrick, 65, 100, 104, 107, 132, 133, 147, 164, 199, 511
Henry, Stuart, 384
Hewitt, Abraham, 295, 313, 405, 522
Higginson, Stephen, 140
Hise, Van, 416
Holmes, Wendell, 264, 477, 491
Hoover, Herbert, 469, 470, 471, 472, 474, 479, 482, 483
Hopson, R. P., 436
Horse, Samuel F. B., 308
Howe, Frederic C., 114, 116, 119, 124, 125, 130, 414
Howells, William Dean, 401
Hudson, Henry, 21, 28, 48, 59, 61, 86, 124, 125, 135, 142, 183, 184, 195, 224, 312
Huerta, Victoriano, 453, 454
Hull, Cordell, 496
Hull, William, 189
Hussey, Obed, 308, 377
Hutchinson, Anne, 45
Hutchinson, Dorothy, 130

I

Ingersol, Jared, 95, 147

J

Jackson, Andrew, 184, 191, 202, 221, 419
Jackson, Stonewall, 279
Jackson, Thomas J., 268
Jay, John, 100, 128, 156, 175
Jefferson, Peter, 64
Jefferson, Thomas, 61, 64, 100, 121, 131, 132, 164, 165, 168, 392
Jennings, William Bryan, 392, 397
Johnson, Andrew, 275, 276
Johnson, John, 132
Johnston, Andrew, 267
Jones, John Paul, 118
Jones, Willie, 100
Jovejoy, Elijah P., 239

K

Kelley, Oliver, 388
Kelley, William, 315
Key, Francis Scott, 190, 262
Keyes, Boss, 414
Kino, Eusebio Francisco, 80
Kipling, Rudyard, 54, 438
Knapp, Seaman, 382
Knox, Henry, 140, 164

L

Lamb, John, 61, 100
Langley, S. P., 309
Lanier, Sidney, 285
Lasalle, Ferdinand, 340
Laurens, Henry, 51, 66, 68
Lease, Mary Ellen, 392, 393
Lee, Charles, 120, 167
Lee, Richard Henry, 100, 107, 121
Lee, Robert E., 262, 268, 273, 291
Legree, 245
Leisler, Jacop, 404
Lewis, John L., 226, 227, 242, 356, 512
Lincoln, Abraham, 32, 208, 218, 221, 223, 248, 273
Lincoln, Benjamin, 126
Lindsey, Ben, 409
Livingston, Edward, 408
Livingston, William, 100
Locke, J., 74, 101, 150
Longfellow, 54
Longstreet, Augustus B., 214
Lord Alverstone, 442
Lord Bryce, 406
Lord Bute, 104
Lord Delaware, 41
Lowell, 232, 252, 274, 411
Lundy, Benjamin, 189, 202

M

MacDonough, Thomas, 190
Madero, Francisci, 453
Madison, James, 65, 132, 133, 145, 146, 148, 149, 154, 156, 177, 188, 194, 197, 198, 199
Magna Carta, 34
Mahan, Alfred T., 431
Mann, Horace, 213
Marshall, John, 32, 33, 146, 180, 185, 193, 194, 195, 209, 491, 514, 538
Marx, Karl, 340
Mason, George, 33, 63, 100, 388
Mather, Cotton, 44, 73, 74
Maury, 51
Mawr, Bryn, 51
McCarty, Charlie, 479
McClellan, George B., 268
McCormick, Cyrus, 223, 293, 308, 322, 342, 377
McDougall, Alexander, 100
McHenry, Fort, 190
McKinley, Houston, 50
McKinley, William, 399
Meade, George B., 269
Mellon, Andrew, 472
Mitchell, John, 73, 421
Mohler, George, 382
Montcalm, 80, 87
Morgan, Frederick, 527
Morgan, J. P., 319, 323

Morison, S. E., 518
Most, Johann, 340
Mussolini, Benito, 493, 495, 525, 534

N

Neck, Welsh, 51, 114
Newport, Christopher, 19, 25, 66, 127
Norris, Frank, 401, 413
Norris, George, 412

O

Oglethorpe, James, 50
Olney, Richard, 343
Otis, James, 100

P

Paine, Thomas, 121, 144, 147, 404
Parker, 404
Peffer, William, 386, 392
Penn, William, 28, 31, 48, 50, 74, 131
Pepperell, William, 86, 132
Percy, George, 19
Perry, Oliver Hazard, 191
Person, Thomas, 100
Petigru, James, 466
Phillips, Wendell, 240
Pierce, Franklin, 253, 299
Pinchot, Gifford, 422, 423, 424
Plutarkhos, 74
Polk, 50
Pope, John, 268
Powderly, Terence, 337
Pullman, George, 342, 343, 394
Putnam, Rufua, 132, 216

Q

Quick, Herbert, 377

R

Radisson, 85
Radnor, 51
Randolph, Edmund, 164
Randolph, Peyton, 107
Reed, Walter, 438
Reinhardt, Walther, 462
Revere, 51
Reynolds, Joshua, 74
Richelieu, 81
Riis, Jacob, 344, 405, 407
Rittenhouse, David, 73
Roar, George Frisbie, 438
Roberdau, Daniel, 100
Robinson, John, 26
Rockefeller, William, 325
Rogers, Robert, 51, 70, 128
Rolfe, John, 25
Roosevelt, Franklin D., 412, 454, 483, 484, 505, 535
Roosevelt, Nicholas, 224
Roosevelt, Theodore, 329, 342, 392, 412, 417, 419, 436,

437, 440, 445, 469, 484, 487
Root, Bitter, 355
Root, Elihu, 437
Rosecrans, W. S., 270
Royce, Josiah, 401
Rundstedt, Von, 530
Rush, Benjamin, 61
Rutledge, John, 63, 100, 139

S

Saltonstall, Richard, 33
Sawyer, Philetus, 414
Schurz, Carl, 405, 438
Schwab, Charles, 316
Scott, Dred, 250, 251, 254
Scott, John Morin, 100
Scott, Winfield, 189, 234
Sears, Isaac, 100
Sevier, John, 70
Sewall, Samuel, 57
Seward, William H., 243, 248, 257, 469
Shaftesbury, 74
Shakespeare, 498
Sharpe, Horatio, 86, 249
Sheridan, Phil, 271
Sherman, John, 293
Sherman, W. T., 220
Shirley, William, 86, 131
Sinclair, Upton, 332, 422
Smith, Gerrit, 240
Smith, Goldwin, 120
Smith, Jedediah, 228
Smith, John, 19, 25, 51
Smith, Joseph, 231
Smith, William, 45
Spargo, John, 345
Spooner, John, 414
Standish, Miles, 51
Stanton, Edwin M., 273, 277
Stephens, Alexander H., 262
Stephens, Alexander R., 258
Steuben, Baron von, 115
Stevens, Thaddeus, 272, 277
Stevenson, Robert Louis, 165, 358
Stowe, Harriet Beecher, 244
Stuyvesant, Peter, 28
Sumner, Charles, 247, 272, 277, 429
Sumner, Fort, 279
Swift, Gustavus F., 295, 322

T

Taft, William Howard, 353, 423, 424, 446, 453, 468, 479
Tappan, Arthur, 239
Tarbell, Ida, 329
Taylor, Zachary, 234, 242, 244
Thomas, George H., 270
Thorstein, 401
Tocqueville, 365
Toombs, Robert, 242, 254, 256
Turgot, 402
Turner, Frederick J., 201, 401
Twain, Mark, 214, 309, 438

V

Vali Berkeley, 39, 40
Vance, Zeblon, 272
Veblen, 401
Villa, Pancho, 455
Villard, Henry, 295, 359, 364
Voltaire, 29

W

Wade, Ben, 272
Wald, Lillian, 335, 407
Warren, James, 143, 474
Washington, George, 42, 88, 97, 113, 119, 145, 146, 156, 158, 382
Washington, John, 32
Watkins, J. H., 382
Watson, Richard, 407
Watson, Tom, 392
Weaver, James B., 390, 393, 418
Webster, Daniel, 205, 211, 243
Webster, Pelatiah, 117
Weld, Theodore D., 239
Welles, Gideon, 265
Wentworth, John, 132
Wesley, John, 51
West, Benjamin, 73
Weyler, Valeriano, 433
Wheeler, Joe, 436
White, George, 116, 146, 440
Whitefield, 51, 74
Whitlock, Brand, 409, 460
Whitman, Marcus, 229
Whitney, Eli, 200, 308, 376
Whittier, 404
Wiley, Harvey, 422
Wilkes, John, 104
Wilkie, Wendell, 499, 535
Wilkinson, James, 189
Williams, Roger, 27, 36, 45, 404
Wilmot, David, 241, 242
Wilson, Woodrow, 147, 276, 325, 353, 400, 401, 402, 405, 412, 425, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 461, 463, 464, 465, 466, 468, 470, 472, 474, 475, 484, 485, 486, 492, 501
Wines, Frederick, 408
Winthrop, John, 27, 33, 34
Wolfe, 80, 86, 87, 119
Wood, Leonard, 438, 461
Woolman, John, 61, 73

Y

Yancey, William L., 254, 256
Young, Brigham, 231, 408, 469

Z

Zachary, Wilberforce, 202, 234, 242, 244